

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ І ПОЛІТОЛОГІЇ
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ,
ЕТНОЛОГІЇ І АРХЕОЛОГІЇ КАРПАТ
НАУКОВИЙ ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ
ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА ТА
ІНСТИТУТУ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ІВАНА КУРАСА НАН УКРАЇНИ

**УКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ
НА ПРИКАРПАТТІ
В ХХ СТОЛІТТІ**

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

ТОМ 1

Книга 1

(1919 – 1929)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

ПРОФЕСОР МИКОЛА КУГУТЯК

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

2012

УДК 94 (477) “1919 – 1929”
ББК 63.3 (4 Укр) 624
У 45

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. – Том 1. – Книга 1 (1919 – 1929). – Івано-Франківськ: КПФ “ЛПК”, 2012. – 600 с.

Документи і матеріали, вміщені в першій книзі першого тому видання “Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті”, висвітлюють боротьбу українців Станіславщини за національне визволення й українську державність. Вони відтворюють атмосферу польської окупації краю, демонструють політику, методи і засоби дискримінації польським режимом українського населення, засвідчують незламність державницьких прагнень наших земляків, окреслюють коло їхніх політичних і суспільних ідеалів, розкривають засади та рушійні сили визвольної боротьби.

Видання розраховане на науковців, викладачів, учителів, студентів, учнів, широке коло читачів.

Редакційна рада: Михайло Вишиванюк, Гриник Ігор, Микола Кугутяк, Василь Марчук, Май Панчук, Олександр Реєнт, Олександр Сич, Ігор Цепенда

Колектив упорядників: Микола Вітенко, Тамара Галицька-Дідух, Ігор Гурак, Олег Жерноклеєв, Олександр Карпенко, Микола Кугутяк, Андрій Міщук, Галина Пославська, Тетяна Ходак

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 9 від 31 травня 2012 р.)

ISBN 978-966-7779-41-2

ПЕРЕДМОВА

Останні два століття у світі проходив динамічний процес етнонаціонального самоутвердження народів, формування сучасних модерних націй, конституювання демократичних громадянських інститутів. При цьому нація розглядалася як джерело політичного суверенітету, ідеальне природне середовище для етнокультурного розвитку людської особистості, а, відповідно, боротьба за демократію була, насамперед, боротьбою за національну незалежність. Свою державність здобули численні поневолені народи Європи, Латинської Америки, Азії та Африки. Рушійною силою цих процесів виступили широкі народні маси, об'єднані гаслами національної солідарності та демократії.

Українська революція 1917 – 1923 рр. була закономірним наслідком розвитку української нації і засвідчила її прагнення до розбудови власної державності. Боротьба українців за свою державність була героїчною, тривалою і сповненою драматизму.

Українська справа на міжнародній арені не розглядалась як єдине ціле, адже напередодні Першої світової війни західноукраїнські землі входили до складу Австро-Угорщини, а східноукраїнські – до Росії. Негативні наслідки для українців мало те, що серед держав-переможниць популярною в той час була концепція відновлення політичної рівноваги в Європі за рахунок відбудови єдиної і неподільної Росії та створення сильної Польщі як противаги Німеччині. В рамках цих концепцій Україна розглядалася як частина Росії або Польщі. Уряди країн Антанти відводили Польщі важливу роль у боротьбі проти радянської Росії та Німеччини. Вони прагнули посилити Другу Річ Посполиту за рахунок українських земель, зокрема Галичини¹.

Облаштування повоєнного світу мало відбуватися на основі проголошених президентом США В. Вільсоном у січні 1918 р. “14 пунктів”, якими визнавалося право народів на самовизначення. Однак недосконалість Версальсько-Вашингтонської системи, яка відкрито нехтувала правами українців, хорватів, словаків, словенів, албанців, призвела до загострення у міжвоєнну добу міжнаціональних відносин у Європі у зв'язку з виникненням держав з багаточисельними національними меншинами. Країни-переможниці

¹ Галичина – історична назва регіону України, що охоплює територію сучасних Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської (за винятком Кременецького району) областей. Галичиною називали утворений у 1772 р. австрійською династією Габсбургів коронний край “Галичина і Лодомерія”, до якого, крім етнічних українських земель, увійшла територія сучасного Малопольського воєводства Польщі. У міжвоєнний період українські етнічні землі колишнього коронного краю називали “Східна Галичина”, а польські – “Західна Галичина”. Колектив упорядників уживав термін “Галичина” виключно щодо українських земель, які в оригіналах документів та цитатах названі “Східною Галичиною”. Термін “Східна Галичина” фігурує і в назвах деяких політичних партій.

санкціонували загарбання Румунією Північної Буковини і Бессарабії, Чехословаччиною – Закарпаття, Польщею – Галичини і Західної Волині. Втрата української державності та національна залежність породжували напругу у відносинах з Польщею, піднімали українців на боротьбу за своє визволення. Після поразки Української революції 1917 – 1923 рр. українські землі опинилися розділеними між чотирма сусідніми країнами – Польщею, Чехословаччиною, Румунією та СРСР. Становище українців у складі цих держав суттєво відрізнялося.

Важливе значення для подальшого державно-політичного становлення української нації мало розгортання національно-визвольного руху українців Польщі. Вони зуміли зберегти українську національну ідентичність. Завдяки особливій ситуації в Західній Україні, зокрема в Галичині, стало можливим продовження української національно-визвольної боротьби за власну державу після поразки Української революції.

Ідеологічне підґрунтя польської експансії на українські землі мало давні витoki й остаточно розроблене ще до початку Першої світової війни. Польські націоналістичні сили розглядали Галичину та Волинь як наріжні камені у процесі відродження “Великої Польщі”. Особливо негативно до українців ставилися представники Польської націонал-демократичної партії, очолюваної Р. Дмовським. Вони заперечували саме існування українського питання, трактуючи його як витвір німецьких та австрійських інтриг. Ендеки стверджували, що Польща цивілізувала й захищала Галичину з XIV ст., а українці себе тут нічим не проявили; що українці – це тільки “етнічна маса”, “культурно й історично зв’язана з Польщею”, а не з Україною.

Ю. Пілсудський і очолювана ним Польська партія соціалістична (ППС) були прихильниками “федералізації” Польщі. Вони створили концепцію прометеїзму, за якою полякам належала історична місія стосовно пригноблених Росією народів – українців (Наддніпрянщини), грузинів, азербайджанців, горців Північного Кавказу, мешканців Туркестану, поволзьких і кримських татар, кубанських і донських козаків. Пілсудчик прагнули створити федерацію країн, очолюваних Польщею, й успішно протистояти радянській Росії. Найважливішими складовими елементами прометеїзму стали антирадянська, антиросійська й антикомуністична політика. Ідеологія прометеїзму передбачала інтеграцію західноукраїнських земель до складу Другої Речі Посполитої; галичан та волинян не визнавали українцями, тим самим заперечували можливість соборності українських земель². Одним із елементів суперечливої політики прометеїзму стала ухвала польським сеймом 26 вересня 1922 р. закону про надання автономії східним воєводствам, який так і не було втілено в життя. Більш того, його використовували для демонстрації “поступок” українцям напередодні остаточного вирішення долі Галичини 14 березня 1923 р.

Загалом позиції всіх правлячих польських політичних сил міжвоєнного періоду в сфері вирішення національних проблем мали три складові:

² Комар В. Л. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921 – 1939 рр.). – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. – С. 4 – 5.

1) імперська ідея: створення “вогнем і мечем” держави “від моря до моря” (від Чорного моря до Балтійського). Цей елемент польської політики сформувався ще в XIV ст. і поєднувався у XX ст. з ідеєю культурної місії. Згідно з останньою польська культура усвідомлювалася поляками як “вища” й “краща”, яку українське бунтівне населення в міру своєї “відсталості” може сприйняти лише завдяки примусу;

2) ідея передмур'я: впроваджувана насамперед польськими римо-католицькими священиками. Вони стверджували, що польський католицизм є форпостом християнства проти нехристиянського і антихристиянського варварства. Польща виступала як захисник християнської Європи від безбожного (атеїстичного) більшовицького режиму. Православ'я українського населення Холмщини, Підляшшя та Волині, як і Українська греко-католицька церква в Галичині, сприймалися прихильниками цієї ідеї як неканонічні та антикатолицькі;

3) ідея сарматизму: магнатсько-шляхетська верхівка польського суспільства наділена особливими аристократичними панівними рисами, успадкованими від сарматів. Ця ідея, яка також виникла у середньовіччі, трансформувалася в міжвоєнний період в ідеологію шовінізму, національної вищості поляків над українцями³.

Українські громадсько-політичні діячі тієї доби висунули власну концепцію етнополітичного та державотворчого розвитку української нації. Польським імперським концепціям вони протиставили ідеї побудови Української Самостійної Соборної Держави, розширення демократичних прав і свобод, національної солідарності українців.

Упродовж міжвоєнного періоду важливим центром українського національно-визвольного руху в Галичині був Львів. Тут зосереджувалася значна кількість державних та краєвих установ колишнього коронного краю часів Австро-Угорщини, митрополичі палати Української греко-католицької церкви, центральні органи українських політичних партій, наукових (Наукове товариство імені Т. Шевченка), освітніх (“Просвіта”, “Рідна школа”), господарських, фінансових, страхових та культурних організацій і товариств, навчальні заклади, редакції найбільших західноукраїнських видань. У Львові проживали вихідці з різних повітів, а саме місто сприймалося населенням як столиця краю. Станіславівщина⁴ виступала деякий час у ролі політичної периферії. Однак ситуація поступово змінювалася. Після поділу Галичини на три воєводства український національно-визвольний рух активізувався у Тернополі та Станіславі,

³ Смолей В. Польське цивільне і військове аграрне осадництво у Західній Україні: історико-правовий контекст (1919 – 1939 рр.). – Тернопіль, 2003. – С. 8, 10.

⁴ Станіславівське воєводство – адміністративно-територіальна одиниця Польської республіки з центром у м. Станіславі (зараз Івано-Франківськ). Створена у 1921 р. на частині території, що належала ЗУНР й існувала до 17 вересня 1939 р. Станіславівське воєводство охоплювало повністю сучасну Івано-Франківську область, а також Стрийський, Сколівський, Жидачівський та Миколаївський райони Львівської області. Станіславівське воєводство поділялося на повіти, кількість яких змінювалася (1921 р. – 16, 1929 – 15, 1931 р. – 14; 1932 р. – 12).

центрах нових адміністративних одиниць. Після 1928 р. частина провідних українських політиків була обрана до польського парламенту і переїхала зі Львова до Варшави, де вони також продовжували активну діяльність. Окремі українські політики та підпільники були змушені постійно змінювати місце свого проживання і в різні періоди брали участь у національно-визвольному русі як в еміграції, так і в окремих повітах Галичини, Волині, Підляшшя, Холмщини і навіть в етнічних польських землях⁵.

На прикладі Прикарпаття можна простежити як загальну ситуацію розгортання української національно-визвольної боротьби, так і певну специфіку. Так, саме на території Станіславівського воєводства найбільш масовими були народні заворушення і повстання 1920-х рр. Тут уперше пролунали заклики до об'єднання українських політичних партій регіону в єдину силу. У Станіславові організаційно оформилася перша українська націоналістична організація – Українська партія національної роботи. На Прикарпатті активно діяв підрозділ Української військової організації – “Летюча бригада”, кістяк якого складали краяни.

Упродовж 1919 – 1939 рр. Галичина була ареною запеклої політичної, культурної, збройної боротьби, протистояння українського національно-визвольного руху польській владі і шовіністичній частині польського суспільства. Ворогуючі сторони намагалися адекватно відповідати на виклики часу, постійно змінювали свою тактику та акценти діяльності, їхня ж мета залишалася незмінною. Загалом визвольну боротьбу українців Галичини у міжвоєнний період хронологічно можна розділити на два етапи: 1) 1919 – 1929 рр.: від загарбання Польщею краю і до утвердження в українському національно-визвольному русі радикальних настроїв, виникнення Організації українських націоналістів; 2) 1929 – 1939 рр.: з моменту створення ОУН і до початку Другої світової війни. Враховуючи складність проблематики дослідження, зупинимося на короткій характеристиці української національно-визвольної боротьби впродовж першого етапу, яку відтворюють документи й матеріали даної книги нашого видання.

Перемога поляків у липні 1919 р. в польсько-українській війні з точки зору міжнародного права не давала їм повної влади над українськими землями. Паризька мирна конференція 25 червня 1919 р. уповноважила Польщу бути лише тимчасовим військовим окупантом. Польський уряд отримав право встановити у Галичині цивільне управління під мандатом Антанти, яке повинно було забезпечити автономію цієї території, політичні, релігійні й особисті свободи громадян. Цей мандат мав діяти до часу самовизначення жителів Галичини щодо їх політичної належності⁶.

У листопаді 1919 р. Верховна Рада Антанти затвердила проект, за яким Польща отримала мандат на володіння західноукраїнськими землями на 25 років. Але вже 22 грудня Верховна Рада Антанти скасувала прийняте

⁵Вихідці зі Станіславівщини брали участь у нападах на польські банки, поштові відділення на території Познаньщини, Краківщини тощо.

⁶Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. Документи і матеріали. – Т. 5, кн. 1. – Івано-Франківськ, 2011. – С. 571 – 589.

рішення, заявивши, що умови і термін цього володіння необхідно визначити пізніше. Попри назагал неприхильне ставлення західних політиків до українського питання, рішучі вимоги польського уряду визнати право Другої Речі Посполитої на землі, що простягалися на захід від кордону 1772 р., все ж не знаходили однозначної підтримки серед світового співтовариства. Особливо активно проти передання Польщі Галичини виступав представник Великобританії Ллойд-Джордж (док. № 70). Побоюючись посилення впливів Франції у Центрально-Східній Європі, уряд Великобританії не поділяв французьких планів щодо створення “Великої Польщі” й саме тому підтримував прагнення українського населення до незалежного існування.

Драматична поразка Української Галицької Армії в липні 1919 р. призвела до окупації території ЗУНР польськими військами і встановлення тут окупаційного режиму. Польська влада вела щодо українців дискримінаційну політику. Зокрема здійснювала культурну і освітню асиміляцію, стимулювала поселення в Галичині осадників – колишніх солдатів та офіцерів польської армії, переслідувала й арештовувала українських учителів, лікарів, юристів, представників греко-католицької і православної церков. Для українців створювали спеціальні концтабори і в’язниці у Домб’ї, Вадовіцах, Пикуличу, Ланцуті, Стшалковій, Ялівцю, Тухолі, Шипюрні, Повйонзку, Володаві, Соколові, Віснічу, Томашові, Холмі, Грубешові, Модліні, Бресті, Кракові, Львові, Варшаві, Перемишлі тощо. За даними уряду ЗУНР у концтаборі поблизу Бреста (т. зв. “бугшопи”) загинули тисячі українців⁷. До осені 1919 р. кількість українців, заарештованих і засланих до таборів, перевищувала 100 тисяч, а за оцінками сучасників могла сягати 250 тисяч⁸.

Чимало представників української інтелігенції, патріотично налаштованих селян були без суду і слідства розстріляні в перші дні польської окупації. Так, на Прикарпатті знищено українських священників Лопатинського, Заторського, Галібея, Сухаровського та інших. Відомий діяч радикальної партії Іван Макух пізніше згадував: “Польське військо вистрілювало українців, селян та інтелігентів без ніякої причини в цілім ряді громад аж по Збруч. Так загинули тисячі. Палили хати. Грабували майно. Між іншим, без ніякого суду польське військо розстріляло композитора о. Остапа Нижанківського, о. Захарія Підляшецького і його сотрудника в Монастириськах, державного секретаря земельних справ ЗО УНР Михайла Мартинця з цілою урядовою місією. Винищити українську інтелігенцію – це було перше завдання польської адміністрації та поліції, майже всю українську інтелігенцію і свідоме селянство запроторено в концентраційні табори”⁹. Точна кількість українців, загиблих у перші два роки польської окупації, досі не встановлена.

⁷ Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923: Історія. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 341.

⁸ Кривава книга / Упорядник, автор передм. Я. Радевич-Винницький. – Передрук вид. 1919, 1921 рр. – Дрогобич: Відродження, 1994. – С. 16 – 18.

⁹ Макух І. На народній службі. – Детройт, 1958. – С. 268 – 269.

Українське суспільство в Галичині було відкинуте назад на десятки років, а фактичні втрати українців краю були величезними: десятки тисяч загинули в боях Першої світової та польсько-української війн (від 80 до 120 тисяч українців-галичан¹⁰); від 20 до 50 тисяч українців-галичан опинилися в еміграції в Австрії, Чехословаччині, радянській Росії та інших країнах (док. №№ 37, 160).

Для трьох галицьких воєводств, утворених 1 вересня 1921 р., – Львівського, Станіславівського і Тернопільського – було запроваджено термін “*Malopolska Wschodnia*” (Східна Малопольща). Волинське і Поліське воєводства позначали як “*Kresy Wschodnie*” (Східні землі). Останній термін згодом поширювався також на всі білоруські та українські землі, які потрапили під владу поляків. Новий адміністративно-територіальний поділ не враховував історичних та етнорелігійних особливостей і мав бути доказом польськості цих територій. Офіційно в польському діловодстві забороняли вживати терміни “Україна”, “українець”, “український”. Самоназву “українець” у Галичині замінили на “русин” (док. №№ 51, 89, 93, 98, 148). У перші роки окупації українське населення було обмежене у своїх громадянських правах. Більшість українських газет закрито або ж піддано суворій цензурі.

З 30 січня 1920 р. в Галичині влада повністю належала командуючому військами та урядовим комісарам, а Галицький сейм та інші місцеві органи влади було ліквідовано. 7 червня 1920 р., незважаючи на невирішеність державної приналежності Галичини, польський уряд проголосив українські землі польською територією, на них поширено дію польських законів. Місцеві органи самоврядування перетворено на складову частину польського державного апарату. Схвалена польським сеймом 17 березня 1921 р. конституція ґрунтувалася на унітарності польської держави.

Тим часом край опинився в епіцентрі протистояння радянської Росії та Польщі. Більшовики розглядали Галичину насамперед крізь призму розширення геополітичного простору своєї держави. Навесні 1919 р. уряд РСФРР обговорював плани утворення об'єднаного фронту радянських республік: Росії, України, Угорщини. Стрімке просування більшовиків було зумовлене поразками військ Директорії УНР. Її лідер С. Петлюра схилився до союзу з поляками, що суперечило соборницьким стремлінням галицьких українців. Стратегічні пріоритети уряду УНР, які ґрунтувалися на прагненні домогтися визнання УНР, а також військової допомоги з боку Польщі, не створювали умов для об'єднання українських демократичних сил у боротьбі за утвердження соборної України.

21 квітня 1920 р. була підписана політична конвенція між урядами Польщі та УНР. Кордон між державами, встановлений по річках Збруч і Горинь, залишав за Польщею споконвічні українські землі – Галичину, Холмщину, Підляшшя, Полісся, Західну Волинь (територія 160 тис. км² з населенням близько 10 млн. осіб).

¹⁰ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Історія ЗУНР. – Львів: Олір, 1995. – С. 319 – 321, 326.

25 квітня 1920 р. польсько-українські війська розпочали наступ на широкому фронті в напрямі на Київ. Однак успішний наступ польських військ невдовзі був перерваний, а вже 5 червня 1920 р. головні сили I кінної армії (4-та, 11-та, 14-та радянські дивізії) прорвали фронт і вийшли в тил III польської армії, що перебувала в Києві. На 15 червня 1920 р. польське військо фактично було відкинуте на рубежі, з яких 25 квітня 1920 р. починався похід. Контрнаступ Червоної армії відродив в урядових колах РСФРР надії на перенесення соціалістичної революції на Захід.

Керівництво радянської Росії прагнуло надати військову допомогу самопроголошеним радянським республікам в Угорщині та Німеччині, поширити на цілу Європу “полум’я світової революції”. До кінця серпня більшість українських земель, у т. ч. 16 галицьких повітів із 52, були зайняті більшовиками. Місцеве населення в цілому прихильно зустріло радянські війська, сподіваючись на звільнення від польського режиму. Однак заклики Леніна та В. Затонського до збройного повстання під більшовицькими гаслами не знайшли в краї підтримки. Існування радянської влади в Галичині не мало відповідного ґрунту і було нетривким, а регіон так і не став плацдармом для переходу російських більшовиків через Карпати на підтримку угорським комуністам¹¹.

У ході польсько-радянської війни на Прикарпатті велися активні бойові дії. Край від I кінної армії С. Будьонного успішно захищала армія Української Народної Республіки під керівництвом генерала М. Омеляновича-Павленка. Однак керівництво польської держави заборонило українським військовим частинам перебувати у Станіславові. Штаб армії УНР був змушений розміститися у приміському с. Хриплин (док. №№ 23 – 24). Польсько-радянська війна тривала до 12 жовтня 1920 р. і за її підсумками 18 березня 1921 р. було укладено Ризький мирний договір. У ньому стверджувалося “визнання національних прав” українців, а насправді розділено українські землі між воюючими країнами. Доля солдатів і офіцерів армії УНР склалася трагічно. Більшість із них потрапили до польських таборів для інтернованих осіб, де помирили від хвороб і недоїдання.

У вересні – жовтні 1920 р. польська влада змогла знову утвердитися на Прикарпатті. Для посилення свого становища поляки використовували державний апарат, полонізували систему самоврядування, освіту, судочинство.

Важливим елементом польської політики в Західній Україні стала колонізація приєднаних земель, що реалізувалася в рамках аграрної реформи. Вона втілювалася в життя шляхом парцеляції (поділу) великих поміщицьких маєтків на невеликі ділянки (парцели) і продажу їх селянам-переселенцям із центральних районів Польщі, а також безоплатної передачі (чи продажу на пільгових умовах) осадникам (колишнім офіцерам та солдатам польської армії), що передбачало утворення окремих садіб (осад). Польська влада

¹¹Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923: Історія. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 346.

залишала за осадниками право на зберігання і користування вогнепальною зброєю. Земельна реформа ускладнювала купівлю землі українськими селянами, а закон від 17 грудня 1920 р. про військове осадництво передбачав надання осадникам найкращих земельних угідь, державної грошової та матеріальної підтримки (реманентом, паливом, будівельними матеріалами, посівним фондом, великою рогатою худобою та кіньми) (док. № 39).

Аграрна реформа сприяла переселенню до Галичини і Волині значної кількості осадників, що вкрай загострило соціальну та національно-політичну ситуацію, стало причиною перманентних польсько-українських конфліктів на побутовому рівні, активізації національно-визвольного руху.

Ще одним джерелом погіршення становища українського населення краю стала податкова політика польської влади. Так, за законом про заготівлю збіжжя від 9 липня 1920 р. українські селяни примусово здавали державі контингент, за різними законодавчими актами українців змушували сплачувати 25 %-ий податок на прибуток, брати примусові державні позики. Майно українського населення піддавалося реквізиціям польських військ, поліції. Не дивно, що така політика польської влади спричинила народні заворушення та повстання.

За законом від 1 січня 1921 р. про заробіткові та господарські спілки, контролюючі функції над українськими кооперативами перебрала Державна кооперативна рада. Аналогічним законом у травні того ж року всіх українських службовців державних установ зобов'язали скласти присягу на вірність польській державі. Тих, хто відмовився це зробити (більше 6 тисяч осіб), звільнили з роботи (док. № 36).

Ще до остаточного вирішення питання про державну приналежність Галичини, польська влада розпочала тотальну ліквідацію української освіти в краї. У Львівському університеті дозволено навчатися лише польським громадянам, що відслужили в польському війську. Тут було ліквідовано всі українські кафедри, котрі існували ще за часів Австро-Угорщини.

Польська влада послідовно ліквідувала мережу середніх та початкових українських шкіл. Учителів-українців піддавали репресіям, арештам, звільняли з роботи, переводили у школи центральних воєводств Польщі. Натомість учителями у школах Галичини ставали поляки, а самі школи перетворювалися на осередки полонізації. Згідно з польським законодавством, достатньо було невеликої кількості підписів батьків учнів, щоб школу перетворили із україномовної на двомовну (утраквістичну), а фактично – польськомовну (українською мовою дозволялося викладання 1 – 2 предметів, і то не в усіх школах такого типу). У результаті з 3662 шкіл Волині та Галичини, що існували в 1919 р., станом на 1923 р. залишилися україномовними лише 867, а з 10 тисяч учителів у Галичині лише 25 % становили українці (док. №№ 40, 132, 148, 182, 232).

У складній ситуації опинилася й Українська греко-католицька церква. Понад сотню греко-католицьких священиків було страчено, а більше тисячі

(кожен третій) опинилися у польських концтаборах¹². Загальні втрати греко-католицько кліру були просто вражаючі. Лише в Рогатинському повіті з 36 священників у 1921 р. залишилося чотири. Незважаючи на це Українська греко-католицька церква продовжувала відігравати вагомую роль у національно-політичному житті українців, їхній визвольній боротьбі, виступала консолідуючою антиполонізаційною силою. Шукаючи підтримки українському національно-визвольному руху та греко-католицькій церкві серед лідерів країн Європи та Америки, митрополит Андрей Шептицький упродовж 1920 – 1923 рр. побував у Франції, Італії, Бельгії, Голландії, США, Бразилії, Аргентині. За свої переконання і діяльність А. Шептицький часто терпів переслідування, образи і клеми польської влади, але завжди залишався українським патріотом.

Архівні документи засвідчують той факт, що саме завдяки активній позиції греко-католицького духовенства українцям Галичини загалом, і Станіславщини зокрема, вдалося відстояти український характер церкви. Враховуючи міжнародний тиск, польський уряд дещо ослабив репресії щодо греко-католиків, але переслідування православних священників Волині, Холмщини та Підляшшя продовжувалися і з ще більшим завзяттям: церкви пересвячували на костели, православні храми забирали в парафіян і перетворювали на склади, господарські приміщення для польської поліції, армії (док. №№ 3, 41 – 42).

Особливим викликом для греко-католицького духовенства стало поширення атеїзму та комунізму, що змусило його одразу зайняти чітку антибільшовицьку позицію, розгорнути активну діяльність, спрямовану на відродження знищених у роки війни та на початках польської окупації громадських, господарських, культурно-освітніх, молодіжних організацій, у яких більшою мірою й зосередилося національне та суспільно-політичне життя українців. Цим самим створювалися умови для усамостійнення життя української нації, її здатності самоорганізуватися, ефективно протистояти полонізації і натиску окупаційного режиму. Не дивно, що польські повітові старости з великою тривогою сприймали активну діяльність греко-католицьких священників (док. №№ 81, 87 та ін.).

Українське населення Галичини не примирилося з ворожою окупацією. Серед народу утверджувалося переконання, що край залишиться окремою українською територією, яка тимчасово опинилася під окупацією Польщі. На всі спроби останньої запровадити свою владу в Галичині українці відповідали пасивним опором. Вони не вірили у стабільність Польщі як держави, демонстративно виявляли своє невдоволення та невизнання повноважень окупаційного режиму, дотримувалися думки про творення держави в державі.

Утвердженню таких настроїв сприяла політика уряду ЗУНР на чолі з Є. Петрушевичем. З відновленням західноукраїнського державного центру у Відні в 1919 р. змінилися завдання й характер його діяльності. В нових

¹²Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923: Історія. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 341.

умовах, коли уряд не мав реального державного суверенітету над краєм, основну свою увагу він зосередив на зовнішньополітичній діяльності, зберігаючи також за собою верховне керівництво національно-визвольною боротьбою на терені Галичини.

Українці намагалися адекватно протистояти окупаційній політиці поляків. Для цього використовувалися два основні напрями боротьби: 1) легальний, у рамках існуючого на той час міжнародного законодавства та польських законів: діяльність політичних партій, Української греко-католицької церкви, громадських, культурних та економічних організацій, товариств; 2) нелегальний – через проведення активної підпільної, революційної, збройної боротьби. Останній напрям репрезентували таємні гуртки, сітка бойових організацій, діяльність яких поступово посилювалася й охоплювала дедалі більшу частину українського суспільства.

У легальному політичному житті у досліджуваний період існували три політичні табори: національно-державницький, ліворадикальний та москвофільський. Вплив останнього був слабким і поступово зійшов нанівець. Ліворадикальні партії та організації налагодили мережу своїх гуртків у багатьох селах Галичини, спекулюючи на темі українізації. Особливо активно вони діяли в 1922 – 1928 рр.; надалі їхній вплив суттєво зменшився, а після політичних процесів у радянській Україні над керівниками Комуністичної партії Західної України і Сельроба та голодомору 1932 – 1933 рр. узагалі став мінімальним.

Найбільшою підтримкою українського населення користувався саме національно-державницький табір, що послідовно виступав за незалежну соборну українську державу. Його репрезентували чотири політичні партії: Українська народно-трудова партія (УНТП), Українська радикальна партія (УРП), Українська соціал-демократична партія (УСДП) та Українська християнсько-суспільна партія (УХСП). Найвпливовішою з них була УНТП, яка спрямовувала діяльність “Просвіти”, “Рідної школи”, українських кооперативних та господарських спілок, товариств “Луг”, “Сокіл”, “Пласт” тощо. Політичний провід національно-державницького табору підтримував зв’язки з урядом ЗУНР і Євгеном Петрушевичем¹³.

Представники національно-державницького табору діяли узгоджено, спираючись на підтримку уряду ЗУНР. Для координації дій влітку 1920 р. було створено Міжпартійну раду, яку очолив Володимир Бачинський (док. №№ 47 – 50). Одним із перших завдань еміграційного уряду і крайового проводу було вироблення власної державно-політичної концепції, важливим аспектом якої мало стати визначення місця і ролі Галичини у здійсненні ідеалу соборної української держави. Вирішити його мала Міжпартійна рада, котра об’єднувала всі впливові українські політичні сили краю.

Вирішальну роль у Міжпартійній раді відігравала Українська народно-трудова партія (УНТП), яка відображала інтереси широких верств галицького суспільства, зокрема духовної та світської інтелігенції, селянства і міщан.

¹³ Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 1. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 210 – 211.

Політика трудовиків, спрямована на консолідацію сил навколо ідеї боротьби проти польської окупації, за відновлення західноукраїнської держави, сприяла об'єднанню всіх демократичних сил у єдиний національно-державницький табір. До Варшавського договору в УНТП офіційно домінувала соборницька ідеологія. Однак уже з кінця квітня 1920 р. в уряді ЗУНР та проводі УНТП утверджувалася нова політична концепція. Не заперечуючи ідеї соборності, вона акцентувала увагу на боротьбі за державність західноукраїнських земель. Поступово ця концепція трансформувалася в ідею незалежної Галицької Республіки, утворення якої мали гарантувати держави Антанти.

Суть державотворчої концепції трудовиків зводилася до того, що Галичина на основі суверенного волевиявлення українського народу є незалежною державою, яка постановою мирної конференції була віддана під тимчасову окупацію Польщі, а тому держави Антанти, дотримуючись власних рішень, зобов'язані усунути польську окупацію, повернути Галичині державну незалежність. Галицька Республіка мала бути нейтральною державою під протекторатом провідних європейських країн. Ця концепція знайшла свій розвиток у підготовленому Костем Левицьким проекті “Основ державного устрою Галицької Республіки”, який 30 квітня 1921 р. був запропонований Лізі Націй у Женеві (док. № 45). Там він наштотхнувся на опір Франції і був відхилений, що породило пошуки нової концепції українського державотворення.

3 червня 1921 р. у Львові відбувся з'їзд мужів довір'я УНТП, який одноставно підтримав політику еміграційного уряду Є. Петрушевича, спрямовану на побудову незалежної галицької держави. Делегати з'їзду висловились за об'єднання всіх національно-державницьких сил в один національний фронт, закликали до розбудови організаційної структури УНТП на місцях, поширення преси, відновлення діяльності громадських організацій (док. №№ 47 – 48). Ухвали з'їзду трудовиків стали основою роботи першого Міжпартійного з'їзду у Львові 3 – 4 червня 1921 р.

Помітну роль у формуванні ідеології національно-визвольного руху відіграла також Українська радикальна партія (далі – УРП), яка з 1926 р. внаслідок об'єднання з волинською групою Української партії соціалістів-революціонерів (далі – УПСР) стала називатись Українською соціалістично-радикальною партією (далі – УСРП).

В умовах польського окупаційного режиму, перебуваючи на легальному становищі, УСРП виражала національні інтереси українського народу та відстоювала його право на самостійне життя. Радикальна партія зуміла поєднати у своїй програмі проблеми національного та соціального визволення українців. Радикали послідовно відстоювали ідею боротьби проти всіх окупантів. Стратегічною метою партії було проголошено боротьбу за соборну суверенну українську державу.

Менш впливовою, але політично активною була Українська соціал-демократична партія, яка все більше піддавалася впливу ліворадикальної ідеології. У березні 1920 р. УСДП вийшла зі складу УНРади ЗУНР. Розрив

УСДП з національно-державницьким табором завершився її виходом із Міжпартійної ради у червні 1921 р. Клерикально-консервативна Українська християнсько-суспільна партія залишалася організаційно слабкою, малопомітною політичною структурою.

Поряд із політичними партіями активну участь у національно-визвольному русі взяли українські громадські та культурно-просвітницькі організації. Наймасовішою з них була “Просвіта”. Її читальні почали активно відновлюватися в Галичині з 1920 р. в більшості населених пунктів. До 1928 р. “Просвіта” мала в краї 2934 читальні і 12 508 безпосередніх членів. На Волині, Підляшші та Холмщині, де умови роботи були складніші, діяло близько 600 читалень. У 1921 р. у Львові з ініціативи керівництва “Просвіти” з метою збирати й опублікувати матеріали, документи, спогади про українські визвольні змагання за період української державності було створено видавництво “Червона Калина”. Воно видавало щорічні “Історичні Календарі-Альманахи Червоної Калини” (ред. Л. Лепкий і О. Навроцький) і місячний журнал “Літопис Червоної Калини”, присвячений дослідженню української воєнної історії, переважно 1914 – 1921 рр. Окрему групу становили матеріали з історії княжих і козацьких часів (автори: М. Андрусак, М. Антонович, М. Голубець, Т. Коструба, І. Крип’якевич, І. Лоський, В. Січинський та ін.). Українські науковці гуртувалися навколо Наукового товариства імені Тараса Шевченка, а також таємного українського університету у Львові.

Поряд із “Просвітою” активну просвітницьку та організаційну роботу проводили культурне товариство “Українська бесіда”, Українське педагогічне товариство, “Рідна школа”. У 1922 р. відновили діяльність патріотичні спортивні товариства “Січ”, “Сокіл”, “Пласт”.

На підставі польського кооперативного закону 1920 р. розпочалася відбудова українських господарських та фінансових організацій і товариств. Серед них Крайовий союз кредитовий (у 1924 р. реформований у Центральний кооперативний банк), Ревізійний союз українських кооперативів (до 1929 р. координував діяльність понад 3 тисяч селянських кооперативів Галичини), Союз господарських спілок (з 1924 р. – Центросоюз), страхове товариство “Дністер”, українське господарське товариство “Сільський господар”. У 1924 р. відновила свою діяльність молочарська кооперативна мережа “Маслосоюз”. Загалом названі спілки об’єднували десятки тисяч осіб на захист економічних потреб українського населення Польщі.

Одночасно з діяльністю легальних українських національно-державницьких партій та організацій формувалася мережа таємних антипольських товариств, що намагалися боротися з польським окупаційним режимом збройним шляхом. Більшість з них згодом стали складовими частинами Української військової організації. Вже в березні 1920 р. у Львові в середовищі учасників “Комітету української молоді” виникла бойова організація “Воля”. До неї входили українські студенти та колишні солдати й офіцери Української Галицької Армії, представники різних політичних партій та легальних товариств. Керівним органом “Волі” була т. зв.

“Начальна Колегія” (“Начколь”), якій була підпорядкована мережа повітових організацій Львівщини та Станіславівщини. Члени “Волі” дотримувалися жорсткої конспірації і об’єднувалися у бойові п’ятірки, що провели в Галичині десятки нападів на польські фільварки, чинили замах на польських офіцерів, ревних римо-католицьких священників. Найбільшими акціями “Волі” стали одночасний замах на Ю. Пілсудського та львівського воєводу К. Грабовського, замах на тернопільського воєводу К. Ольпінського і станіславівського воєводу Е. Юристовського у травні 1921 р. (док. №№ 12, 89, 106).

Учасники організації “Воля” склали урочисту присягу, в якій серед іншого йшлося про те, що боротимуться з окупантами “так довго, доки на всіх землях мій народ не стане повним господарем своєї країни”. “Воля” розробляла плани загальнонаціонального антипольського повстання й була готова продовжувати боротьбу з більшовиками у випадку встановлення радянської влади в Галичині (док. № 12). З посиленням репресій проти членів організації частина її керівництва (Василь Кучабський, Ярослав Чиж, Михайло Матчак, Остап Коберський, Дмитро Паліїв, Богдан Гнатевич та ін.) була змушена перебратися до Чехословаччини та Австрії, де вела підготовку загальнонародного повстання. Військово-революційна організація “Воля” стала зав’язком Української військової організації (УВО) в краї.

Українська політична та військова еміграція в Чехословаччині зосереджувалася переважно у Празі, Ужгороді, Мукачеві, Юзефштадті та Терезієнштадті й налічувала майже 23 тисячі осіб. Вони розглядалися урядом ЗУНР як потенційна основа збройних сил. У випадку повстання в Галичині вони мали прийти на допомогу. Знаючи про стан справ на українських землях, окупованих Польщею, колишні вояки УГА, а також колишні офіцери Корпусу Січових Стрільців у липні 1920 р. у Відні створили Українську військову організацію. Керівні функції належали Начальній команді з 5 осіб, що перебували на території Австрії, та Крайовій команді, котра вела підпільну діяльність безпосередньо в Галичині і в якій особливо активними були колишні учасники організації “Воля”. Осередок Крайової команди деякий час перебував у Львові. Очолював його колишній полковник Корпусу Січових Стрільців Є. Коновалець. Матеріалів про перші місяці діяльності УВО збереглося надзвичайно мало. З таких можемо назвати хіба що спогади її колишніх учасників (док. № 30).

УВО на Західній Україні чинила активний та пасивний опір польській окупаційній політиці. Активні форми боротьби включали індивідуальний терор проти найбільш вороже налаштованих до українців польських урядовців, саботажні акції – знищення державного майна й дезорганізацію комунікацій, “екси” – напади з метою вилучення коштів. Основною формою пасивного опору були бойкоти політичних, економічних та інших заходів окупаційної влади.

Окрім того, УВО вела розгалужену й добре розвинену розвідку на терені усієї Польщі. На думку польського генерального штабу, тогочасна розвідкова сітка УВО була найбільшою та найкраще організованою в Європі.

Польська влада своєю політикою терору лише сприяла наростанню визвольної боротьби. Державна поліція та контррозвідка здійснювали систематичні арешти членів УВО, на деякий час паралізуючи її роботу.

Українська військова організація спочатку підпорядковувалася уряду ЗУНР, але згодом, із посиленням у останньому радянськи-польських тенденцій, вийшла з-під його контролю. Прихильники Є. Коновальця створили гурток “Молода Галичина”, який послідовно відстоював ідею Української Самостійної Соборної Держави. Визрівав конфлікт між українськими політиками та військовими. Уряд ЗУНР намагався повністю підпорядкувати собі Є. Коновальця та очолювану ним УВО, а той прагнув зберегти свободу дій у протистоянні з польським окупаційним режимом. Зрештою їхні шляхи розійшлися. Уряд ЗУНР поступово втрачав свій вплив у Галичині, на відміну від Української військової організації¹⁴.

Широка мережа підпільних організацій у Галичині й за її межами, а також антиукраїнська політика польської влади в умовах економічної кризи створювали ситуацію, коли антиурядові заворушення відбувалися постійно. Першим справді масовим стало народне повстання на Гуцульщині у квітні 1920 р. Біля 600 українських селян розгромили поліцейський загін в с. Зелена, гарнізон жандармерії в Жаб’ї (зараз Верховина). Для придушення повстання було залучено регулярні війська, жандармерію та поліцію, т. зв. доразові суди у Косівському, Коломийському, Печеніжинському, Снятинському та Городенківському повітах. Десятки учасників повстання було заарештовано. Польська поліція та військові підрозділи палили селянські двори, реквізували худобу. Слідство стверджувало, що організатором повстання була українська інтелігенція (док. № 14).

Одним із результатів діяльності української еміграції в Чехословаччині й проявом визвольної боротьби українців Прикарпаття стало повстання селян Сколівського та Долинського повітів Станіславівського воєводства. 21 серпня 1920 р. повсталі роззброїли польський військовий підрозділ у Опорці, захопили казарми. На допомогу селянам, очолюваним Іваном Дем’яном, прибув із Чехословаччини загін колишніх вояків УГА під керівництвом Федора Бекеша. Повсталі захопили низку сіл, оголосили набір добровольців до своєї “армії”. В ніч з 22 на 23 серпня повсталі напали на обоз караульної роти у Славську й розігнали її. Вони озброїлися гвинтівками та кулеметами і дійшли до Тухлі, де їх зупинив польський бронепоезд. У результаті поразок у наступних боях повстання було придушене (док. №№ 29, 31).

Ліквідація вогнищ спротиву польській владі супроводжувалася зміцненням позицій Другої Речі Посполитої на міжнародній арені, підписанням радянсько-польського мирного договору в Ризі 18 березня 1921 р. Польські правлячі кола намагалися довести західноєвропейській спільноті свої права на Галичину та Волинь. З цією метою на

¹⁴ Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 1. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 211.

західноукраїнських землях було заплановано 4 жовтня 1921 р. провести загальний перепис населення. Паралельно відбувався призов українських юнаків Галичини до польської армії.

У відповідь українська громадськість краю весною – влітку 1921 р. розгорнула активну діяльність. Українські політичні партії та організації в краї досить швидко реорганізувалися, відновили свою територіальну мережу, проводили агітаційну кампанію серед українського населення, закликаючи його бойкотувати перепис, протестувати проти призову до польського війська, бойкотувати діяльність воєводських та повітових органів влади (док. №№ 54 – 55, 68). Особливу підтримку українців Прикарпаття отримали заклики припинити польську колонізацію, аграрне осадництво краю (док. № 87).

3 – 4 червня 1921 р. у Львові відбувся Міжпартійний з'їзд, на якому з ініціативи УНТП було схвалено ідею згуртування національно-державницьких сил краю в боротьбі за незалежність галицької держави в єдиний національний фронт, який очолив би боротьбу проти польської окупації, за відновлення західноукраїнської державності.

Водночас чимала група провідних діячів УНТП дотримувалася думки про можливість нормалізації польсько-українських відносин шляхом створення національно-територіальної автономії українських земель у складі Польщі, покращення соціально-економічного та національно-культурного становища українського народу (док. №№ 49 – 50). Прихильники нормалізації вважали, що Галичина, опинившись у складі Польщі, має підтримати політичні домагання українців Волині, Холмщини, Полісся та Підляшшя, які ще 6 червня 1920 р. висунули вимогу автономії всіх західноукраїнських земель. Домагання автономії розглядалося як етап до соборної незалежної української держави. За нових реалій ця концепція не мала перспектив, оскільки жодне з польських правлячих політичних угруповань не визнавало етнічно-політичної окремішності українських земель. Зрештою прибічники польсько-українського порозуміння до березня 1923 р. офіційно дотримувалися концепції боротьби за державну незалежність Галичини.

Активізувала свою діяльність улітку 1921 р. й Українська військова організація. Її члени влаштовували саботажі, підпали майна польських колоністів-осадників, фільварків, замаху на представників окупаційної влади. Лише під тиском польських каральних органів Крайова команда, очолювана Є. Коновальцем, була змушена виїхати з Галичини, залишивши розгалужену мережу підпільних організацій у повітах Львівщини, Тернопільщини та Станіславщини.

Наслідком активної антипольської боротьби став усенародний бойкот перепису населення. За даними польської влади, у різних повітах Станіславщини від участі в переписі відмовилося від 25 до 70 % мешканців. І це незважаючи на масові репресії влади, значні грошові штрафи і присутність великої кількості польських військ та поліції (док. № 67).

Щоб “виправити” ситуацію, органи польської влади на місцях фальсифікували результати перепису й активізували репресивну діяльність щодо тих українців, котрі закликали до бойкоту. Було проведено також масові арешти осіб, підозрюваних у членстві в Українській військовій організації, – учнів старших класів гімназій, студентів, учителів, священників, лікарів, адвокатів, керівників “Просвіти” тощо.

Легальні українські політичні партії провели наприкінці січня 1922 р. Міжпартійний з’їзд, на якому було прийнято рішення домагатися від Ліги Націй звільнення Галичини від польської окупації, вести пропаганду серед українського населення з вимогою бойкоту польських шкіл та виборів до парламенту, призначених на 5 листопада 1922 р. (док. № 50).

27 серпня 1922 р. у Львові відбулося засідання Міжпартійної ради за участю представників УНТП, УРП, УХСП, на якому ухвалили одностайне рішення бойкотувати парламентські вибори. Така позиція українських політичних партій була зумовлена невизначеністю міжнародно-правового статусу краю.

Носієм ідеології всеукраїнського соборництва виступав гурток “Молода Галичина”, створений влітку 1921 р. у Відні. Активними його учасниками були Дмитро Левицький, Євген Коновалець, Мілена Рудницька, Андрій Мельник та ін. Вони відкидали будь-який крайовий партикуляризм. За твердженням членів “Молодої Галичини”, галицької проблеми не існує, а “єдино може існувати проблема українська”. Вони виступали за створення єдиного всеукраїнського державно-політичного центру, який повів би боротьбу зі всіма окупантами українських земель під гаслом соборної незалежної української держави. Ідеї “Молодої Галичини” знайшли підтримку серед українського студентства, яке 1 – 2 липня 1921 р. на з’їзді у Львові висунуло програму боротьби за незалежність, сподіваючись відновити соборну українську державу шляхом організації всенародних виступів (док. № 52).

Проведення виборів до сейму та сенату активізувало в другій половині 1922 р. діяльність нелегальних українських організацій. Так, УВО здійснила понад 2300 підпалів польських фільварків, понад 140 диверсійних актів проти польських властей. Було підірвано приміщення жандармерії в Яворові, Угневі, будинки поліції в Судовій Вишні, Стрию, Мишині; знищено телефонні й телеграфні лінії Коломия – Станіславів, Жовква – Львів. Бойовики УВО поширювали відозви серед українців із закликом бойкоту виборів, тероризували т. зв. “угодовців” – українських кандидатів, котрі погодилися брати участь у виборах. Дії УВО, навіть за визначенням польських спецслужб, “носили характер збройного повстання” (док. № 78). Українські ж оглядачі стверджували про процес “балканізації Галичини” (док. № 83). Польська влада фальсифікувала результати виборів, оскільки по Станіславівському воєводству у них взяло участь усього від 20 до 40 % виборців. Найнижча явка була в Долинському повіті (док. № 96).

Дещо слабше проходив бойкот призову до польської армії. Ухилялося від служби у війську від 10 до 15 % українців (док. № 104). Керівництво УВО звернулося до українських юнаків із закликом іти на військову службу, щоб навчитися воювати і бути готовими до майбутньої українсько-польської війни (док. № 136).

У цей же час на Волині українські партії взяли участь у виборах 1922 р. і сформували Український сеймовий клуб. Його керівник С. Підгірський на одному з перших засідань сейму виступив із вимогою надати українцям широку автономію. Посол С. Підгірський проводив активну діяльність не лише на Волині і в стінах парламенту, але й неодноразово виступав на мітингах на Прикарпатті (док. № 99, 120, 151).

У лютому 1923 р. польський уряд звернувся до конференції послів Антанти з проханням вирішити проблему східних кордонів, намагаючись закріпити свої права на Галичину. 14 березня 1923 р. конференція послів у Парижі ухвалила віддати її під владу Польщі із застереженням про надання регіону автономії. Так всупереч тогочасним принципам міжнародного права була узаконена окупація цих земель поляками (док. № 105).

Входження українських земель до складу Речі Посполитої супроводжувалося низкою умов, що висувалися Радою послів Антанти: дотримання прав української меншини на національно-культурну автономію; отримання освіти рідною мовою; відкриття українського університету; свобода віросповідань; свобода політичних об'єднань і культурних організацій. Але, як засвідчили події в Галичині у 1920-х рр., польська влада діяла незважаючи на взяті міжнародні зобов'язання і навіть власне польське законодавство.

Використовуючи рішення Антанти, польська держава поневолила західноукраїнське населення, повела щодо нього політику беззастережної колонізації та повної інкорпорації етнічних українських земель. Великодержавні, дискримінаційні щодо українців, заходи польської влади у всіх сферах життя породжували перманентні конфлікти, загострювали міжнаціональні відносини, посилювали соціально-економічну кризу в Галичині (док. № 106).

Рішення Ради послів Антанти від 14 березня 1923 р. про передачу Галичини Польщі докорінно змінило суспільно-політичні відносини на західноукраїнських землях. З офіційним утвердженням польської держави в краї набув нового розмаху наступ на всі сфери суспільного життя національних меншин. Політичне та дипломатичне маневрування, застосовуване досі на міжнародних форумах, було відкинуте. Основним методом правління польського уряду повинно було стати використання армії, поліції, системи судочинства. У рамках такої політики 14 червня 1923 р. у східних воєводствах було запроваджено спеціальні суди, які мали займатися справами про "участь у банді, вбивстві, пошкодження телефону, мостів,

залізної дороги або застережного знаку”¹⁵. Незважаючи на те, що склад уряду Польщі часто змінювався, його керівники В. Вітос, В. Грабський та інші вели активний наступ на національні права українців.

Особливо послідовним у цьому був уряд В. Грабського. Ним було розроблено основні засади національної політики: 1) створення і фінансова підтримка угодової до Польщі української партії; 2) посилення впливу польської держави на Українську греко-католицьку церкву; 3) впровадження польської мови в українських школах; 4) колонізація українських земель тощо. У квітні 1924 р. т. зв. “комісія чотирьох” (С. Грабський, Є. Старчевський, Г. Левенгерц, С. Тугут) розробила три “кресові закони”: про державну мову; про урядову мову державних властей та органів самоврядування; про шкільну реформу.

Паралельно з наступом на українську мову продовжувалася політика репресій та насильства над українцями. Ще в березні 1923 р. було запроваджено надзвичайний стан, здійснювалися масові обшуки та арешти. Польська влада ліквідувала Українську соціал-демократичну партію, низку українських газет.

Становище українців ускладнювалося посиленням розбіжностей в українському національно-державницькому таборі. Галицькі партії вирішили більше не підпорядковуватися закордонному проводові, політика якого завершилася крахом. Українська радикальна партія припинила співпрацю з УНТП та УХСП. У нових політичних умовах кожна партія випрацьовувала свою тактику і стратегію, які часто суперечили одна одній. Радикали продовжували послідовно відстоювати ідею боротьби проти всіх окупаційних режимів. Натомість в УНТП розпочався тривалий пошук шляхів подальшої боротьби. Вже в квітні 1923 р. Є. Петрушевич і частина проводу УНТП висунула програму реформування державної влади на Західній Україні. Вони пропонували створити Міжпартійну раду західноукраїнських земель і вести боротьбу за повну незалежність цього регіону. Великі сподівання у майбутній боротьбі покладалися на УНТП.

Українське населення Станіславщини сприйняло акт 15 березня 1923 р. масовими протестами, демонстраціями та вічами, активізацією діяльності УВО (док. №№ 107 – 110, 112), а всі без винятку легальні політичні партії Галичини були змушені переглянути методи своєї діяльності, внести зміни у програмні документи (док. №№ 114, 116 – 117, 120). Для багатьох українських політиків краю стало очевидним, що визвольні змагання галичан знехтувані керівництвом Великобританії, США і, особливо, Франції, а тому розраховувати на міжнародну підтримку не варто. Підтримка СРСР видавалася їм вкрай небезпечною, а уряд Є. Петрушевича зазнавав критики за радянофільські позиції (док. № 116).

На партійному з’їзді УНТП 21 травня 1923 р. головним стало питання про створення єдиного політичного проводу для Західної України. Акцентувалося на необхідності вивести український національно-політичний

¹⁵ Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 1. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 257.

рух на легальні засади, що, на думку лідерів УНТП, сприяло б реалізації всіх прав, які мали належати українській меншині згідно з актом 15 березня 1923 р. При цьому в остаточній резолюції з'їзду зазначалося, що кінцевою метою українського народу “є самостійна соборна незалежна українська держава на всіх українських землях”. Але першочерговою ставала ідея західноукраїнської автономії (док. №№ 120 – 130). Керівництво УНТП продовжувало активно відстоювати потребу створення українського університету у Львові, відновлення мережі україномовних шкіл, забезпечення соціальних та економічних прав українських селян, робітників та інтелігенції (док. №№ 124 – 126). Врешті автономістська концепція УНТП, з критикою сприйнята Є. Петрушевичем, різними закордонними групами української еміграції і навіть низкою провідних діячів трудової партії, призвела до розколу єдиного національного фронту.

Наслідком політичного розколу в українському політикумі стала поява в середовищі журналу “Заграва”, редактором якого був Д. Донцов, групи революційно налаштованої молоді, що виступала з гаслами боротьби проти всіх окупаційних режимів, за здобуття державної незалежності України. 20 квітня 1924 р. загравісти утворили в Станіславові Українську партію національної роботи (док. №№ 116, 152).

Наростання національних та соціальних протиріч на території краю засвідчили події 1 травня 1924 р. у м. Заболотіві. Тут польська поліція розігнала демонстрацію. Поліцейські стріляли по беззбройному натовпу. В результаті 4 осіб загинуло, 59 отримали поранення, а ще 130 були заарештовані (док. № 149). Проведення цієї демонстрації стало виявом радикалізації суспільних настроїв серед жителів Прикарпаття.

Активізувала свою діяльність Українська військова організація. Один із її підрозділів, очолюваний Ю. Головінським, т. зв. “Летюча бригада”, здійснював напади на поштові вози, вагони й відділення з метою захоплення грошей, що йшли на оплату праці польській поліції та державним чиновникам. Окрім експропріацій, члени “Летючої бригади” здійснили 5 листопада 1924 р. невдалий замах на президента Польщі С. Войцеховського, кілька разів намагалися заволодіти зброєю поліції (с. Фірлеїв (зараз с. Липівка) Рогатинського повіту та ін.), а також грошима державної страхової компанії (док. № 115). Лише згодом польській поліції вдалося вийти на мережу УВО і затримати кількох найбільш активних учасників “Летючої бригади” у Галичі, Станіславові, Коломиї та Львові.

Упродовж 1923 – 1924 рр. в українському політикумі поступово посилювалася тенденція до консолідації легальних політичних партій. Ініціатива об'єднання українських партій державницького табору належала низовим організаціям. Першими з такою ідеєю виступили учасники народного віча у Станіславові 28 жовтня 1923 р. За їх пропозицією 17 лютого 1924 р. у Станіславові відбувся Міжпартійний з'їзд, на який прибуло 100 делегатів від УНТП, УСРП, “Заграви”, та забороненої польською владою УСДП. Вони вибрали Окружну політичну раду, що мала координувати діяльність цих партій на території Станіславівського воєводства. Учасники

з'їзду вимагали утворення канцелярій національної оборони у воєводських та повітових містах Галичини (док. № 139). У березні 1924 р. аналогічні з'їзди відбулися у Львові, Перемишлі та Раві Руській. Почали створюватися міжпартійні комітети оборони української школи.

21 квітня 1924 р. у Львові відбувся з'їзд УНТП. Його учасники ухвалили рішення відмовитися від ідеї боротьби за територіальну автономію, яка розколювала український політикум, і розпочати зближення з іншими українськими політичними партіями. Однак різні позиції щодо уряду ЗУНР не дозволили українським політичним партіям Галичини виробити колективну програму дій на спільній нараді 6 серпня 1924 р. Єдиним успіхом наради стала резолюція про спільні прагнення до незалежного державного життя (док. №№ 147 – 148).

Лише 11 липня 1925 р. після тривалих консультацій та переговорів у Львові відбувся об'єднавчий з'їзд українських політичних угруповань – УНТП, УПНР, представників українських партій Волині, Холмщини, Полісся та Підляшшя. На ньому було створено нову політичну партію – Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО). Головною засадою УНДО проголошено національну єдність українського народу, який “змагає до здобуття Соборної Незалежної Української Держави на всіх українських землях”. Програмні документи засвідчили різко опозиційне ставлення УНДО до польської влади (док. №№ 179 – 180). Новостворена партія розглядала радянську Україну як можливий етап до соборності. Мету практичної діяльності УНДО вбачала у політичній, культурній, економічній організації українських селян, міщан, робітників, які мали скласти політично свідому, соціально міцну й економічно незалежну верхівку українського народу.

Утворення УНДО завершило дворічний період організації українських національних сил Західної України на нових політичних засадах. Уперше з'явилася політична концепція, яка поєднувала досі непримиренні табори – соборницький та автономістський, демократичний та націоналістичний.

Тим часом польська влада продовжувала політику етнічної та державної асиміляції українців, що вело до подальшого загострення польсько-українського протистояння. Окремі представники польської влади усвідомлювали небезпечність жорсткого тиску на українців, а тому намагалися модернізувати національну політику уряду, зберігаючи її кінцеву мету – національну асиміляцію. Польська влада розробляла проекти обмеженого допуску українських селян до парцеляції фільварків, деякого пом'якшення мовної та освітньої політики, ініціювала дискусії щодо створення українського університету. Однак жоден із цих проектів у життя втілено так і не було.

Певні зміни в національній політиці Польщі відбулися у травні 1926 р., коли в результаті державного перевороту владу захопив Ю. Пілсудський. Створений ним режим “санації” вживав заходів для ліквідації більшості існуючих демократичних прав та свобод, але при цьому намагався загравати з національними меншинами, насамперед з німецькою та українською (док. № 201). Політика угод і компромісів, нав'язана пілсудчиками,

спричинила низку криз у середовищі українських політичних партій та громадських організацій, змусила їх зайняти більш чіткі й послідовні позиції в цілому спектрі проблем і особливо у питаннях захисту національних прав українського населення Другої Речі Посполитої, боротьби за державну незалежність. Крім того, основні напрямки національної політики попередніх урядів щодо мовної та освітньої уніфікації, господарського й соціального визиску українців, посилення військової та цивільної колонізації на “кресах” пілсудчиками не ставилися під сумнів. Санаційний уряд створював штучні перешкоди для етнокультурної та політичної консолідації української нації. Характерно, що різні угруповання пілсудчиків пропонували відмінні за формою та методами концепції державної політики щодо українців, але кінцева мета – асиміляція – була зафіксована у всіх їхніх програмах без винятку впродовж 1926 – 1939 рр. (док. № 206).

Певні суперечності в національній політиці Польщі були викликані наростанням українського національно-визвольного руху. Особливу стурбованість польської влади викликала діяльність УНДО, спрямована на організацію національного життя краю, посилення впливу серед широких верств населення, вироблення зрозумілої ідеології та програми дій.

Організаційно-партійна діяльність УНДО була покликана до вирішення щоденних проблем народу – боротьби проти земельної колонізації, осадництва, на захист української школи. Основними організаційними формами залучення українського населення до активного суспільного життя були народні віча, наради, збори, мітинги та маніфестації. Особливо масовими являлися народні збори, організовані УНДО в серпні – вересні 1925 р. Як правило, такі заходи завершувалися створенням місцевих партійних осередків і прийняттям відповідних резолюцій. Архівні документи свідчать, що вже в серпні 1925 р. у кількох повітах Станіславівського воєводства були створені повітові комітети УНДО. Їхніми керівниками стали Ярослав Селезінка, Остап Луцький (Стрий), Теофіл Окуневський (Городенка), Мойсей Пеняр (Долина), Андрій Бандера (Калуш), Степан Городецький (Рогатин) та інші. До березня 1926 р. повітові осередки УНДО були також створені у Жидачеві, Станіславові, Надвірній, Богородчанах, Снятині, Тлумачі та Косові. У сферу впливу УНДО втягувалися селянські маси, читальні “Просвіти”, кооперативи, пожежно-гімнастичні товариства “Сокіл” (док. №№ 207 – 208).

Провідну роль в УНДО відіграло греко-католицьке духовенство, яке вбачало у націонал-демократії захисницю церкви, релігії та моралі. З іншої сторони місцеві осередки УНДО неодноразово зверталися до представників УГКЦ із закликами вступати до лав партії, залучати до неї нових членів, гуртувати навколо себе свідомих громадян (док. № 209).

УНДО намагалося проводити активні антиполонізаційні заходи, заохочувати збір коштів на приватні українські школи, на Українське педагогічне товариство, товариство “Рідна школа”. Особливо активно Українське національно-демократичне об’єднання виступало за створення українського університету у Львові, трактуючи це як питання політичної

ваги. Названі проблеми не сходили з порядку денного всіх з'їздів і зібрань УНДО аж до кінця його існування.

Так само гостро порушувалося членами УНДО питання земельної колонізації. По цілій Галичині впродовж 1925 – 1926 рр. проходили масові віча та демонстрації. На підтримку економічного і соціального визволення українців націонал-демократи розгорнули широку мережу кооперативів у краї, виступили ініціаторами створення великих господарських та фінансових організацій – “Центросоюз”, “Маслосоюз”, “Центробанк”, “Народна торгівля”, “Сільський господар”. Усупереч політиці польської влади впродовж 1926 – 1928 рр. кількість українських кооперативів зростає з 1433 до 2229.

Чергове загострення польсько-українського протистояння розпочалося наприкінці 1925 р. і тривало впродовж 1926 р. Воно було зумовлене економічною депресією, інфляцією польського злотого, падінням промислового виробництва, фінансовою кризою, зростанням безробіття та зниженням заробітної плати. В таких умовах особливо активізувалися виступи робітничої та селянської бідноти, відбувалася радикалізація їхніх вимог. Широкий розголос у країні мали криваві погроми, здійснені польською поліцією у Стрию, під час яких було розстріляно демонстрацію безробітних. Тут 31 березня 1926 р. було вбито 13 осіб. Так само польська поліція розправилася і з виступом робітників у Дзвинячі Богородчанського повіту в грудні 1926 р. (загинуло троє осіб, десятки були поранені) (док. №№ 194, 210 – 211).

Важливим напрямом діяльності УНДО на цьому етапі була боротьба за створення блоку непольських народів з метою поборення “експропріаційної і денационалізаційної політики польської влади”. Разом з національним фронтом блок непольських народів розглядався проводом Українського національно-демократичного об'єднання як важливий фактор боротьби за політичні, культурні та економічні права українського народу. З ініціативи УНДО 8 жовтня 1926 р. у Варшаві відбулася конференція представників українського, білоруського, литовського та німецького населення Польщі. Однак налагодити тісну співпрацю їм так і не вдалося. Чи не єдиним успіхом стало створення спільного інформаційного бюро, завданням якого було інформування світової громадськості про культурне, економічне та політичне становище непольських народів Другої Речі Посполитої.

У другій половині 1920-х рр. серед української молоді Галичини поступово наростали націоналістичні настрої. Частина активно підтримувала гурток “Заграва”. Ще одна група українських студентів та учнів у 1926 р. утворила нелегальний Союз української націоналістичної молоді. СУНМ перебував під впливом УНДО, але водночас залежав від Української військової організації. Серед керівництва цього Союзу були такі відомі згодом діячі як Богдан Кравців, Степан Ленкавський, Іван Габрусевич, Михайло Демкович-Добрянський та ін. Вони відстоювали ідею національної революції з метою побудови національної держави, що можлива лише завдяки самовідданій боротьбі, дисципліні і, особливо, ідеологічному

вихованню на високих ідеалах нації поєднаних з національним аристократизмом. Західноукраїнські землі у складі Польщі, за визначенням тогочасного українського діяча В. Кучабського, мали стати “центром всеукраїнського державництва” (док. № 191).

Після рішення Ради послів Антанти від 15 березня 1923 р., що змінила правовий статус краю, позиція українських партій Галичини стосовно участі у виборах до польського парламенту та місцевих органів самоврядування докорінно змінилася. Тепер вони виступали за активну участь у виборах з метою захисту інтересів західноукраїнського населення. Саме тому на великому вічі 29 червня 1927 р. у Станіславові лідери українських політичних партій, зокрема УНДО, закликали українське населення воєводства взяти активну участь у виборах і за жодних обставин не голосувати за польських кандидатів та прихильників співпраці з ними (т. зв. угодовців). З аналогічним зверненням до греко-католиків звернувся митрополит Андрей Шептицький. З його ініціативи греко-католицькі священники Долинського, Богородчанського, Косівського, Тлумацького та інших повітів узяли активну участь у виборчій кампанії, закликаючи підтримати українських кандидатів-патріотів. У ході виборів 1927 р. до органів місцевого самоурядування, попри існуючу куріальну систему, українські кандидати здобули 56,8 % мандатів у гмінних радах Галичини, а поляки – 35,2 %. До міських рад було обрано 43,5 % поляків, 36,9 % євреїв і 18,9 % українців. У повітових радах поляки отримали 613 мандатів (66,4 %), українці – 233 (26,7 %), євреї – 63 (7,5 %), німці – 2 (0,2 %).

4 та 11 березня 1928 р. відбувалися вибори до польського сейму та сенату. Вони супроводжувалися значними порушеннями з боку влади. Так, у низці повітів Галичини, в т. ч. і на Станіславівщині, польська поліція заарештувала кандидатів від УНДО Д. Паліва, С. Хруцького, Д. Ерстенюка, І. Василюшина, В. Борисевича та ін. У деяких селах вибори закінчилися побиттям українських виборців, як, наприклад, у с. Залуква Галицького повіту. Українські політики змогли здобути 39 мандатів із 56 можливих. Натомість поляки отримали 34 мандати, а євреї – 6. З усіх українських політичних партій найбільше здобуло УНДО – 25 мандатів до сейму і 9 до сенату. Українські соціалісти-радикали змогли провести до сейму 9 послів, а до сенату – 1. Ще 6 послів у сеймі представляв Сельроб, а 1 – Українську партію праці (док. № 220).

Після виборів центр легальної боротьби українських політичних сил перемістився до польських законодавчих органів. Серед українців були сподівання, що прихід до польського парламенту групи досвідчених українських парламентарів допоможе покращити становище українського населення. Українські послі вже 24 – 25 березня створили Український клуб, який очолив Дмитро Левицький. Однак представники УСРП, Сельробу, УПП створили свої посольські клуби. Представник УНДО Володимир Загайкевич був обраний віце-маршалком сейму, а Михайло Галущинський – віце-маршалком сенату. Ще кілька українських послів стали головами чи заступниками голів різних парламентських комісій. Однак це не гарантувало

позитивного вирішення важливих загальнонаціональних проблем, оскільки всі законодавчі ініціативи українських послів нашоувалися на опір переважної більшості польських парламентських клубів. Чи не єдиним успіхом Українського клубу стало відновлення діяльності української гімназії у Станіславові в травні 1928 р. Всі інші питання, що порушувалися українськими послами, були відхилені чи відкладені на невизначений термін польською більшістю (док. № 226).

Чергове піднесення українського національно-визвольного руху восени 1928 р. було викликане відзначенням 10-річчя створення ЗУНР. У святкуванні взяли участь тисячі українців. У більшості населених пунктів Станіславщини, Львівщини та Тернопільщини 1 листопада 1928 р. відбулися богослужіння, молебні, демонстрації та віча (док. № 227).

Під різними приводами українське населення ігнорувало державні урочистості з нагоди 10-річчя утворення Польщі. Особливе обурення польської влади викликали дії греко-католицьких священиків. Так, наприклад, на Станіславщині були випадки, коли священики проводили на вимогу влади богослужіння з нагоди цього ювілею, але оголошували громаді заздалегідь неправильний час початку відправи. Тому коли парафіяни сходилися – богослужіння вже було завершено. У низці випадків священики прямо закликали парафіян ігнорувати ці заходи, не пускати своїх дітей на урочистості, організовані польською владою (док. № 228).

В цей час в Українській військовій організації наростали націоналістичні настрої. Керівник УВО Євген Коновалець із середини 1920-х рр. активно намагався консолідувати розрізнені націоналістичні організації в Галичині, Волині та в еміграції – Групу української націоналістичної молоді в Празі, Легію українських націоналістів у Подебрадах та Союз української націоналістичної молоді у Львові. 3 – 7 листопада 1927 р. у Берліні відбулася конференція представників цих організацій та УВО, на якій створено Провід українських націоналістів (ПУН), що уособлював нову течію в українському суспільно-політичному русі.

Новий етап у діяльності українських нелегальних націоналістичних товариств започаткувало проведення 28 січня – 1 лютого 1929 р. у Відні з'їзду делегатів Української військової організації та різних радикальних студентських груп. Ними було створено Організацію українських націоналістів (ОУН). З'їзд проголосив себе I Конгресом ОУН, визначив структуру організації. В основі ідейно-політичної платформи новоствореної організації була боротьба за відновлення Незалежної Соборної Української Національної Держави. Вона мала проходити шляхом перманентної революції і завершитися національним повстанням на всіх українських землях. УВО вливалася в ОУН як бойова організація (док. № 234 – 235).

Впродовж 1919 – 1929 рр. український національно-визвольний рух на Прикарпатті пройшов складний шлях розвитку. Він знайшов свій вияв у легальній та нелегальній формах і охопив усі без винятку прошарки українського суспільства краю. Старше покоління українців намалося діяти

через легальні політичні партії, громадські, культурно-освітні та господарські товариства. Натомість молодша генерація дедалі рішучіше виступала за збройні методи боротьби. Українське населення краю продемонструвало високий рівень національної свідомості й рішучість у здійсненні своїх національно-державницьких прагнень.

*

*

*

Тривалий час історія українських визвольних змагань залишалася маловідомою громадськості й недослідженою професійними істориками. До таких “білих плям” донедавна належали, зокрема, історія українського національного відродження, Української революції 1917 – 1923 рр. Лише завдяки новітнім дослідженням, у т. ч. і археографічним, ці сторінки національно-визвольної боротьби українців стали зараз доступними для вивчення широким верствам українського суспільства. Натомість дещо менше уваги відводиться особливостям розвитку українського національно-визвольного руху на західноукраїнських землях у ХХ ст. Вагому частину названої проблематики висвітлює фундаментальне 5-томне видання (8 книг) “Західно-Українська Народна Республіка. 1918 – 1923. Документи і матеріали”, керівником роботи й відповідальним редактором якого є професор О. Карпенко. Сім книг цього збірника вже опубліковано.

Враховуючи актуальність та суспільну значимість проблематики колективом працівників Наукового центру досліджень українського національно-визвольного руху Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені Івана Кураса НАН України було розроблено концепцію археографічного проекту, який дозволить українському суспільству ознайомитися з документами й матеріалами, що висвітлюють історію українського національно-визвольного руху на Прикарпатті у ХХ ст.

План-проспект видання передбачає підготовку трьох томів, які хронологічно охоплюють 1919 – 1991 рр. У першому томі видання вміщено документи та матеріали, що розкривають історію національно-визвольної боротьби українців Прикарпаття в 1919 – 1939 рр. Том складається з двох книг; перша охоплює 1919 – 1929 рр. (від моменту загарбання Польщею в липні 1919 р. території Західно-Української Народної Республіки до лютого 1929 р., коли було створено Організацію українських націоналістів). Друга книга репрезентуватиме документи з 1929 до 1939 р. (від створення ОУН і до початку Другої світової війни).

Другий том включає документи та матеріали, що висвітлюють історію українського національно-визвольного руху на Прикарпатті у 1939 – 1957 рр. У рамках другого тому вже видано три книги.

До третього тому ввійдуть археографічні матеріали, що висвітлюватимуть розвиток національно-визвольної боротьби на Прикарпатті з кінця 1950-х рр. до 1991 р.

Дана книга започатковує серію видань документів і матеріалів, що висвітлюють історію українського національно-визвольного руху у ХХ ст. на Прикарпатті. Вважаємо, що мова джерел буде для читачів найбільш переконливим аргументом. Опубліковані документи і матеріали сприятимуть утвердженню історичної справедливості, відновленню української національної пам'яті та свідомості, продемонструють роль та значення західно-українських земель, і зокрема нашого краю, у боротьбі за українську державність.

Перша книга першого тому складається з трьох розділів:

1) Національно-політична боротьба та духовно-культурна опозиція населення Прикарпаття польській окупації (19 липня 1919 р. – 15 березня 1923 р.); 2) Українське населення Станіславівщини на шляху до внутрішньої консолідації і посилення протистояння польському режимові (16 березня 1923 р. – 11 липня 1925 р.); 3) Активізація українського національно-визвольного руху на Прикарпатті в умовах радикалізації суспільних настроїв (12 липня 1925 р. – 3 лютого 1929 р.).

Перший розділ містить матеріали, які охоплюють події від моменту окупації території ЗУНР польськими військами до дня ухвалення Радою амбасадорів рішення про передання Галичини Польщі. У наступному, другому, розділі представлено джерела, що висвітлюють процес відродження українських політичних партій та громадських організацій нашого краю, їхньої територіальної розбудови, головних завдань, методів і засобів протистояння польському режимові. Останній, третій, розділ даної книги мовою архівних матеріалів демонструє процес поступової радикалізації українського суспільства, проблеми пошуку українцями нових методів у боротьбі з польською владою, котрі дозволили б здобути Українську Самостійну Соборну Державу.

Загалом у пропонованій книзі вміщено 235 документів різних за характером та приналежністю: міжнародні договори й ноти, політичні програми партій та об'єднань, відозви, судові рішення, матеріали тогочасної преси, донесення польської поліції. Корпус цих джерел являє собою репрезентативну базу для відтворення історії українського національно-визвольного руху на Прикарпатті в 1919 – 1929 рр.

Звертаємо увагу читачів на те, що мовні й правописні особливості документів збережено, а упорядники лише в низці випадків виправили технічні помилки, про що вказано в примітках. Наголошуємо на тому, що у збірнику є різні варіанти написання окремих прізвищ, назв населених пунктів, урочищ, які подані в оригіналі з помилками чи згідно з тогочасними нормами правопису. Так, в оригіналах документів використовуються слова “Європа”, “європейський”, “меморіал”, “делегат”, наявні окремі полонізми, русизми, не використовувався апостроф. Окремі слова, вжиті в документах, у даний час мають інший зміст. Наприклад, “горожани”, “горожанська свобода” вживалися замість сучасних термінів “громадяни” та “громадянська свобода”. У джерелах, вміщених у даній книзі, трапляються неточності, перекоєння окремих фактів подій, суб'єктивні оцінки та суперечливі

висновки. Проте кожен із наведених документів передає дух і зміст історичної епохи, а сукупність наведених у книзі матеріалів дозволяє відтворити загальну картину розвитку українського національно-визвольного руху на Прикарпатті в 1919 – 1929 рр.

Пошукові та науково-технічні аспекти роботи над збірником виконували співробітники Наукового центру дослідження українського національно-визвольного руху Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені Івана Кураса НАН України кандидати історичних наук, доценти: Микола Вітенко, Тамара Галицька-Дідух, Ігор Гурак, Андрій Міщук, кандидат юридичних наук, доцент Тетяна Ходак та магістр Галина Пославська. Значна кількість документів і матеріалів увійшла до збірника за сприяння докторів історичних наук, професорів Олега Жерноклеєва, Миколи Кугутяка, Олександра Карпенка та кандидата історичних наук, доцента Михайла Паньківа. Іменний покажчик упорядкував Микола Вітенко, а географічний – Андрій Міщук. Колектив упорядників працював під керівництвом відповідального редактора доктора історичних наук, професора Миколи Кугутяка.

Редакційна рада та упорядники видання висловлюють щире подяку за сприяння в роботі над збірником керівництву і працівникам Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), Центрального державного історичного архіву України в м. Львові (далі – ЦДІА України, м. Львів), Державного архіву Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), Державного архіву Львівської області (далі – ДАЛО).

Редакційна рада та колектив упорядників сподіваються, що книга допоможе відновити історичну пам'ять нашого народу, а також сприятиме утвердженню в сучасній Україні об'єктивного погляду на історію українського національно-визвольного руху, боротьби за незалежну соборну українську державу.

Микола Кугутяк, Микола Вітенко

РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА ТА ДУХОВНО-КУЛЬТУРНА ОПОЗИЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ПРИКАРПАТТЯ ПОЛЬСЬКІЙ ОКУПАЦІЇ (19 ЛИПНЯ 1919 р. – 15 БЕРЕЗНЯ 1923 р.)

№ 1

Свідчення четаря УГА Ковальчука про польський окупаційний режим на Станіславщині

13 серпня 1919 р.

Повернувши з польського полону четар Українськ. Армії зізнає. В полон попав 7-го червня с. р. під Язлівцем. Поляки всіх полонених як старшин так і стрільців обдерли навіть з послідного білля і відобрали гроші, а в часі маршу до Станиславова не дали нічого їсти, окрім чорної кави в Бучачи. По дорозі ми наслухалися всяких обидливих слів від переїжджаючих польських військ, а не одному прийшлося закоштувати і польського нагая. В Станиславові передержали одну ніч, а на другий день відправили цілу партію полонених на Домбе. Мені удалось задля поранених ніг дістатись до Укр. окруж. лічниці, якої командантом був вже тоді поляк Др. Ференсевич. Щоби скоро не видалили удавав я реконвалесцента по тифі. Як наші почали протиофензиву і підійшли під Галич, почали Поляки алярмово вивозити зі Станиславова все майно, яке зісталося там по Українцях. Рівнож евакували всі шпиталі і вивозили всіх старшин, які були в Станиславові, не щадячи і тяжко-хворих, ані інвалідів, бо і тих зразу посадили в тюрму полевого суду, а опісля вивезли. Я дістав цивільний одяг від українців і так викрався 17 червня зі шпиталю та втік до одного німця, де переховувався до 25 липня. Утік я при помочи одного Українця до Отинії, звідтам перебрався крадьком до Герловець. Тут зібрався транспорт більше старшин і ми всі разом, за дозволом румунської К-ди дивізії дісталися через Хотин за Дністер.

В Станиславові урядують К-да міста і К-да “Пляцу” стац. К-да жандармерії полевої і місцевої, поліція явна і тайна. Цивільні влади як перед війною всі Поляки, Староста Трембалович. Гарнізон дуже малий, головно вишкіл з місцевих Поляків. Українців на разі не асентерують але всі мусять на основі припису Міністерства війни в літах 1895 – 1899 голоситься в староствах і вижидати речинця перегляду. До примусових робіт в місті стягають головно жидів, а селяни доставляють підводи.

Населення скрізь терпить, в кождім майже селі пастерунок жандармерії, а ся робить що її подобається. Перепусток Українцям з першу взагалі не видавали, їздити могли лишень Поляки. Тепер в тім згляді мале поліпшення, але ждати муситься щонайменше тиждень. Всіх визначнійших наших діячів інтернували і вивезли на захід. З них лише той міг остатись, за якого поручив якийсь визначнійший Поляк, що він не є політично підозрілий. Зі Станиславова вивезено з верх сто визначнійших Українців і Жидів. Преса польська не признає в Галичині ніяких українців лише “Русів” і всякими способами старається вкорінити переконання в народі, що Україна за Збручем, а східна Галичина се польська земля, яка переживала шестимісячну

гайдамацьку інвазію. У Львові утворився угодовий Комітет “Руский”, то саме в Станиславові при ул. Коперника (видається під проводом Демянчука). Видається газета “Воля”, редактори Др. Яросевич і Янович. Польська преса про східну Галичину пише не ясно, раз що Антанта признала її Польщі по Збруч, другий раз, що має бути плебісцит цього року, то знов за рік, иньший раз за 12 років. Писали також, що Петрушевич був у Києві і злучився з большевиками та приготує генеральну офензиву проти Поляків.

Населення подекуди держиться бодро о чім свідчить повстання кількарразове в Перегінську, де жертвою впало кількох Поляків. За се спалено якусь часть села, а більша часть населення криється по лісах. Рівнож в Товмаччині, Рогатинщині і Надвірнянщині (село Гаврилівка) були повстання. Провідників не має, бо всіх діячів по повітах вивезено подекуди навіть інтелігентних селян, а багато з нашої інтелігенції або втікло, або криється або держить сторону Поляків, що більше є навіть такі, що підписують Полякам пожички воєнні (як єп. Хомишин, радник Дутка). Деякі урядники з конечности поступили на польську службу, а деякі перейшли на обряд латинський. В Станиславові около 30 осіб ріжної професії. Жиди піддержують Українців і вспомагають їх грішми. Народ попав подекуди в зневіру, но більшість свято вірить в побіду і нетерпеливо ожидає визволення.

Прохарчовання улутшаєсь і ціни поволи спадають. Деякі ціни в Станиславові: 1 кільоґр. картофель 6 корон, 1 кіль хліба – 16-го кор., м’ясо – 12 кор., свинина – 20 кор. Для Поляків позкасовувано консуми, для Українців великі трудности.

Підпис

**ЦДАВО України, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 27.
Машинопис. Ориґінал.**

№ 2

**Повідомлення “Вісника Української Народної Республіки” про грабунки
окупаційних військ у Галичині**

14 серпня 1919 р.

Каменец. 12.VIII. Беженцы из Галиции передают, что после отхода галицийских войск польские войска забрали для своих нужд почти всех лошадей у галицийских крестьян. Крестьяне переносят собранный хлеб домой на собственных плечах. Обращение польских войск с украинским населением чрезвычайно жестоко. В случае нужды в помещении для войск польские солдаты выбрасывают жителей из их домов вместе с имуществом.

Вісник Української Народної Республіки. – 1919. – 14 серпня.

№ 3

**Пастирське послання митрополита Галицького Андрея Шептицького,
єпископа Станіславівського Григорія Хомишина, єпископа
Перемиського, Самбірського і Сяніцького Йосафата Коциловського до
всечесного духовенства і вірних у зв'язку з окупаційним терором**

26 серпня 1919 р.

Андрей Шептицький

Божою Милостію і Святого Апостольского Престола

Благословенем Митрополит Галицький, Архієпископ

Львівський, Єпископ Каменця Подільського,

Григорий Хомишин

Божою Милостію і Святого Апостольского Престола Благословенем

Єпископ Станіславський,

Йосафат Коциловський

Божою Милостію і Святого Апостольского Престола

Благословенем Єпископ Перемиский,

Самбірський і Сяніцький

Всечесному Духовенству і вірним Галицької провінції Мир в Господі і
Архерейске Благословене!

Подобалося Всевишньому зіслати на нас нові тяжкі терпіння. Ми ще не були успіли вилічити тяжких ран завданих попередною війною, коли нова війна, гірша від першої, перейшла знищенням цілу нашу вітчизну. Нещасливий для нас був її оборот. Польські війська заняли цілий край. Оден Бог знає, кілька прийшло ся перетерпіти нашому бідному народови. А до нещастя війни прилучають ся иньші. Тисячі невинних жертв мирного населеня вязнені по тюрмах гинуть на пошести або голодують і зносять невисказані фізичні і моральні терпіння. Видаєсь, що весь нарід скараний на загладу. Премного убійств і рабунків уходить безкарно. Пятьох сьвящеників замордованих, а сотки їх вязнених або вивезених. Много церквей, найчільніші монастирі зрабовані. Множество парохій позбавлених душпастирів.

Серед загального болю мужним, християнським серцем приймаймо ті удари з Божих рук, пересьвідчені з віри, що нічо не діє ся без Божого допусту. Бог, добрий Отець, часом карає, часом тяжко досьвідчає свої діти, але робить се для їх добра, має якісь сьвяті наміри зглядом нас, о яких можемо знати, чи догадувати ся, з загального, з віри знаного Божого провидіння над долею людей. Війдім в себе, питаймо ся, чи ми не провинили ся чим проти Бога; шукаймо висших, дальших причин наших терпінь. Дивім ся на них з віри. Стараймо ся знайти відповідь на питанє, чому, задля яких причин і на яку ціль Бог допустив на нас такі терпіння? “Смирім ся перед всемогучою Божою рукою, а Бог потішить нас і піднесе” (І. Петра 5. 6.) Навернім ся до Бога цілим серцем і цілою душею, а відверне ся від нас Його допуст. Не будьмо подібні до нерозумних людей, що будують хату на піску.

(Мт. 7. 26.) І прийшов дощ і повіяли вітри і “бысть разрушеніє єя веліє”. Не будьмо “слышателыми слова” але і “творцами єго” (Як. 1. 22.) Ми христіяне віримо, що если Господь не побудує дому, дарма трудяться ті, що його ставляють. (Пс. 126. 7.) Ми віримо, що ласка Божа і Боже благословенє потрібні до всього і знаємо, що наколи приходиться нам днесь тяжко терпіти, то може в части з вини людей, що не лишень без Бога хотіли зачинати працю для будуччини народа, але і прямо зачати боротьбу проти Божого закона, проти Бога і проти Його св. Церкви, заким еще дана була можність якої будь ширшої тревалійшої праці. Здається, що терпимо і через тих, що більше дбали о свою наживу, чим о добро народу, що не уміли для загального добра, з любови до ближних, пожертвувати власну користь. Правдоподібно з нашої вини безхосенними стали доси найкрасші жертви найблагороднійших наших синів, що впали в обороні вітчизни. Але не підуть на марне ані ті жертви, ані наші терпіня. Всевишний почислить кожду сльозу і кожде добре діло і верне благословенєм на наших дітях то, що ми в сльозах сіяли. Одного лиш потреба, щоб весь нарід зрозумів конечність повернути до Господа Бога, щоби всі поставили собі метою житя, дбати передусім о Боже Царство, о Божу праведність, о справедливість і правду, щоб зрозуміли, що основою житя є Божі правди, які запевняють обичайність одиниць і народів. Иньшою дорогою не дійде ніхто до благородних і тревалих успіхів. Нехай терпіня нинішньої хвилини будуть для нас наукою історії. Надією взносім ся над всі трудности і всі болі в сильнім пересвідченю, що крестна дорога, се дорога спасеня, що лиш через терпіня доходить ся до тревалого добра. Не упадаймо на дусі. Боронімся перед зневірою. Відкиньмо від себе всякий гріх, поконуймо всяку погану пристрасть, цілим серцем прибігаймо до Бога, горнім ся до Божих храмів, до св. Тайн, до практик христіяньского житя, стараймо ся кождий не лишень для себе, але і для всіх заслужити у Господа Бога на Його св. ласку, щоби сповнило ся на нас то слово сьвятого Письма.

Благодать Господа Бога і Спаса Нашого Ісуса Христа зі всіми Вами.
Амінь.

Дано в Перемишлі зі спільної наради дня 26 серпня 1919 р.

*Андрей, Митрополит
Григорий, Епископ
Йосафат, Епископ*

Посланє пастирське. – Друкарня гр.-кат. капітули в Перемишлі, 1919. – 7 с.

№ 4

Кореспонденція газети “Український прапор” “Станиславів під польським пануванням”

17 вересня 1919 р.

Від приїжджого інтелігента Українця ми одержали жмут інформацій про відносини в Станиславові після приходу Поляків, які не лишені

історичного інтересу й які подаємо в цілості. Ось що розкажує наш інформатор:

Наші війська опустили Станіславів в неділю дня 25 мая ц. р. пополудни й місто заняла польська військова організація (Р. О. W.) ще перед приходом польської армії. Першим фактом, яким розпочали Поляки своє пановання в Станіславові було замордовання на вулиці недалеко міського парку старшого десятника української армії. З якої причини він довше лишився в місті, чим його другі товариші важко сказати та певна річ, що він не знав про те, що місто вже в польських руках. До йдучого спокійно вулицею приступили два члени вище згаданої польської організації, а іменно: П. Вайн (з походження Жид) й панна Брикчинська та двома вистрілами з револьверів вбили його на місці.

Членами польської військової організації були в першій лінії польські залізничники і то навіть такі, що були в службі Української Народньої Республіки. Але не вважаючи на службове приречення зложене українській державі, вхопили вони на даний знак за кріс, щоби укріпити польське пановання на українській землі. Оруже мали Поляки поховане по приватних домах, велика скількість була здепонована в заведенню Єзуїтів.

Від хвилі коли Поляки взяли власть в свої руки, зачалися страшні переслідування всего, що українське. Арешти, інтерновання, побиття, шикани на вулиці, реквізиції, які властиво требаби назвати звичайними рабунками, складаються на мартирольоگیю українського населення так в місті Станіславові як й в повіті. В менчих місточках й по селах мусіло багато людей свою національну приналежність оплачувати навіть життям; переходячі польські війська розстрілювали й вішали наших селян без подання причин хиба тільки за це, що вони були Українцями та, що посміли постояти за волю своєї вітчизни.

В самім Станіславові інтерновано: Інспектора державних залізниць Жуковського як шпіона за це, що пішов до села Волчинця під Станіславовом купити харчів; ревідента державних залізниць Дмитра Загайкевича за це, що за часів української влади з браку цивільного убрання ходив в австрійським мундурі; офіціяла державних залізниць Стефанишина. Причина незвісна. Директора торговельного товариства “Злука” Щирбу за це, що в українським склепі говорив до купуючих по українськи. Присутний польський офіцир спитав його, чому не говорить по польськи? А коли Щирба відповів, що на рідній землі йому вільного говорити рідньою мовою, польський офіцир казав його арештувати.

Арештовано крім вище згаданих ще: Директора укр. гімназії Сабата, директора народних шкіл Мурина, інспектора О. Навроцького і др. Та по певнім часі їх випущено на волю. Арештовано й вивезено також масу українських залізничників нищих категорій, міщан й селян. Польські жовняри знущалися також в страшний спосіб над нашими полоненими й інтернованими. Один свідок, розказував, що бачив, як приведено кільканайцять наших полонених. Польський підстаршина, який їх переняв – вибрав собі трьох, уставив їх побіч себе а опісля одним вистрілом із кріса

перестрелив всім трьом голови. Шукаючи за оружжям по селах уживали польські війська різних страшних способів з цілю довідатися, про місце переховку. І так в однім селі під Станиславом польська патруля зловила кількох малих хлопців, біла їх до безтями, щоби лише сказали, де поховані кріси. Переходячі через Станиславів польські війська співали пісні повні обид й знаруг над українським народом. На вулицях Станиславова не можна говорити голосно по українськи бо українське слово, вводить Поляків в бішену лють й є часто причиною доносів і шикан. Терміну “український” польська інтелігенція й польські власти не uznавали. Державний комісар Др. Добруцький в своїй приватній промові, до генерала Александровича офіційально заявив, що української нації не признає, а тільки “руский” нарід, який повинен жити в злагоді з Поляками. Отже ясно, що опісля при подаванню національності до легітимацій польські урядники відповідно до цієї заяви з Українцями поступали. Реквізиції, які переводили польські війська в українських селах не є жадні реквізиції тільки звичайні рабунки. Забирали все, що тільки попалося під руки; шукали за грішми, перекопували городи й цілі обійстя. Не одно горнятко повне нових австрійський нот¹⁶ дісталось в цей спосіб у польські руки. Дотично реквізиції худоби подаю один примір: В о. Стефанчука, пароха в Павелчі під Станиславом забрали польські війська 5 штук рогатої худоби й лишили на це квіток на 1200 кор., якого однак ніхто не хоче виплатити. Таких примірів можна би навести сотки та тільки з цією ріжницею, що селянам не давано навіть посвідок на забрані річи. Можна собі уявити в який спосіб переводжено реквізиції на українських землях, коли головно-командуючий галицького фронту генерал Івашкевич вважав за вказане видати приказ ...4748”, в яким під карою смерти заказує так мужві як і старшинам... Реквізиціям підлягало все, що тільки були власністю Українця; не лише необхідні для війська річи але навіть цивільна одежа, жіноче білля, черевики, тощо. В інспектора державних залізниць Жмуркевича в Станиславові забрав польський старшина всі річи, що є власністю д. Миронова з Київта й його жінки й які були там тільки в переховку. Все подане це одні дрібні зразки “пацифікації” краю в польським поняттю, яке однак не є навіть сотною частиною цього, що справді діялося в Галичині.

Щоби перед антантою мати зовсім свобідну руку в нищенню українського народу, старалися Поляки, всіма силами представити нас перед нею як варварів й дикунів, що не заслугоють не ліпше обходження. В тій ціли склали вони спеціальний апарат, якого задачею являється пускати в світ фальшиві й видумані брехні про мнимі насильства Українців над Поляками. Для інформації заграниці, цілого культурного світа, нашої суспільности й головно нашої париської делегації – та інших наших закордонних представництв подаю тут тільки два наймаркантніші факти з тієї области.

В Коломиї померла від недугу пятнистого тифу під кінець марта чи на початку цвітня ц. р. п-на Дверницка, сестра жінки польського міністра почт і

¹⁶ Банкнот, грошей.

телеграфів Ліндого. П-на Двірницка дуже займалася опікою над польськими полоненими по нашому боці й мабуть заразилася в місцевім шпиталі. В кожному разі – сам факт смерти був знаний цілій Коломиї, також причина смерти й всі bliщі обставини. Похорон відбувся дуже величаво, як це звичайно робили Поляки по нашому боці й без жадного спротиву з боку українських властей. Станиславівський “Znicz” помістив по Двернічкій довгу посмертну згадку. Що діється після приходу Поляків? Вони висилають до Варшави телеграму в якій доносять, що Українці Двернічку зарізали. Це було в моменті, коли Полякам були дуже потрібні всякі брехні про наші мнимі звірства. Прем'єр Падеревський, який назвав нас в незабутній промові бандитами й не мав слів обурення на наше обходження з Поляками, навіть висловив тоді своє співчуття товаришеви з кабінету. А що було на рiчi? Одна безлична, подла, нікчемна брехня! Слід було б, аби наше представництво в Парижі представило перед Європою, хто є на ділі цей естрадовий герой Падеревський?

Другий випадок подібного фальшовання фактів мав місце в Станиславові. В неділю 8 червня ц. р. привезли поляки до Станиславова 7 трупів польських легіоністів, яких буцімто Українці вбили в страшенно жорстокий спосіб обтинаючи їм носи і вуха, здираючи кусниками шкіру й т. д. В місті страшне обурення. Польська товпа зібралася під дворцем, зажадала, щоби визначніші Українці, які залишилися в Станиславові, подивилися на жертви звірств їх братів. Витягнуто з помешкання директора державних залізниць Лисого, приведено на дворець єпископа Хомишина, однак ні один ні другий хоч дивилися дуже пильно не могли мимо найліпшої своєї волі нічого сконстатувати. В таку хвилю й серед розлюченої товпи, яка тільки ждала на нагоду, аби накинутися на зненавиджених Українців – годі було дозволити собі на якінебудь уваги. Очевидно, вся польська преса а спеціально у Львові була повна описів жертв а також найординарніших лайок на український народ й українську армію, яка в очах польської суспільности й преси складалася з банд, що місто битися рабували й мордували, перед якими однак – між нами кажучи – польська “армія” мусіла добре втікати з Чорткова аж під Галич. По якімсь часі появляється у вище згаданім Станіславськiм “Znicz’у” офіційальний протокол лікарських оглядин, в яким нема ні слова про те аби якому небудь зі забитих польських жовнярів бракувало носа або вуха або кусника шкіри на тілі, натомість лікар Кубішталь подає, що забиті загинули від крісових куль, що один має перестрілене око а другий зломані два ребра, мабуть від удару крісом. Тільки всього міг сконстатувати лікар-Поляк, значить тільки це, що на війні є річчю цілком звичайною. Та заки появилася в часопису цей протокол, використали Поляки мнiме варварство Українців для агітації в краю, як також і за границею. Довжезні справоздання з точними описами того, чого ніколи не було пішли до Парижа, щоби зробити відповідне вражіння і переконати членів мирової конференції, що Українці гірші більшовиків та що також самотнім способом удержання ладу і порядку у східній Європі, це пацифікація української території Поляками.

Але як виглядає отся пацифікація хай бодай приблизно розкажуть отсі мої стрічки...

Український прапор. – 1919. – 17 вересня.

№ 5

**Інформація в газеті “Український прапор”
про переслідування українців польськими окупантами**

20 вересня 1919 р.

В Станиславові арештували Поляки секр. публ. робіт М. Козакевича і Ярослава Кисілевського дир. Нар. Торг. В Стрию: Начальн. окр. суду рад. О. Весоловського, дра. Ер. Калитовського, яких вивезено. В Рогатинщині: пароха О. Кудрика і листоношу Михайла Нагірняка інтерновано. В селі Чесниках убили польські жовняри вистрілом з кріса і докололи багнетами жида Іцка Шафеля – який просився, щоби його не рабувати. На село Пуків наложено контрибуцію і забрано найсвідоміших селян Федя Свириду і Соломку. В селі Путятинці на саме свято Вознесення били Поляки виходячих з церкви прикладами, обрабували село і підпалили зі всіх сторін, так що з цілого села остали всього три хати.

Велику увагу приходиться звертати українській громаді Перемишля на наших полонених та інтернованих, які у великому числі знаходяться в самім місті, як і в недалекому селі Пикулицях. В таборах царить епідемія тифу, від якої гине по кілька осіб денно. Під нинішню хвилю по урядовим даним, знаходиться у військовому перемиському шпиталі кругло 1500 хорих. “Союз Українок” докладаючи всіх старань щоби помагати нещасним, уладжує концерти й городові забави, дохід з них йде виключно на удержання кухні для полонених. Поголоски про скоре звільнення наших інтернованих в Домбю, якось не сповнюються. Випущено всього декілька осіб. Надмінити при цім годиться, що кількох залізничників, які недавно вернули з Домбя, не прийнято до служби, хоч в слідстві не доказано їм ніякої провини. Родинам вивезених далі відмовляють платень, а їх положення з кожним днем стає гірше.

Український прапор. – 1919. – 20 вересня.

№ 6

**Уривок із передмови до “Кривавої книги” з описом перших днів
польської окупації Галичини**

Жовтень 1919 р.¹⁷

Теперішня польська окупація, це страшна картина мартирольогії Українців, мартирольогії, якої ні під теперішню хвилю не зазнав жаден другий народ, ні якої приміру не знає взагалі історія. Це нечувано брутальна

¹⁷ Дата публікації документа.

й нелюдська наруга з високих народних постулатів і із засади самоозначення народів!

Польська інтелігенція і польська молодіж, що складаються головню на польські окупаційні війська, виховані на крайню шовіністичній протиукраїнській літературі і пресі, горить так сліпою, дикою та кровожадною ненавистю до українського народу, якій другої пари тяжко найти в сучаснім світі. Віддаючи в руки цієї інтелігенції і цих військ “пацифікацію” Східної Галичини, значило: видати українське селянство та інтелігенцію без різниці пола і віку на найдикіші переслідування, на рафіновані муки, на масове, плянове і систематичне вигублювання, проти яких бліднуть балканські чи вірменські масакри, російські погроми чи більшовицький терор.

В казематах Модліна, Берестя, Стшалкової, Варшави, в таборах полонених в Домбю, Вадовичах, Перемишлі, Пикуличах і др. караються і гинуть тисячі й тисячі неповинних українських жертв звірського терору Поляків.

Число всіх арештованих і інтернованих осіб з цивільного українського населення Східної Галичини перейшло рішучо висоту чверть мільона голов, – число в прирівнанню до українського населення Східної Галичини, виносячого тепер не більше як 3½ мільона душ, – прямо страшне. Виходить, що Поляки арештували кожного осьмого Українця чи Українку, це значить в практиці, арештували все, що в народі було свідоміше, характерніше і рухливіше та впливовіше. Розуміється, що вже сама нечувана скількість інтернованих унеможлиблювала їх належне приміщення, наслідком чого умови, серед яких цих нещасних наглочено в тюремних келіях чи нужденних пятнистим тифом і червінкою заражених бараках, стали рівнозначні з їх засудом на смерть. І справді: що найменше пята частина інтернованих впала жертвою цих страшних хоріб, причім польські власти нічого не робили, щоби лютуванню тифу і червінки серед цього цвіту українського народу запобігти. Навпаки: хорих держано навмисно всуміш з ще незанедужавшими, щоби в цей спосіб вигубити сам цвіт українського народу Галичини.

Сотки невинних голов лягло в домовину від злочинної польської руки. Українським селянам вирабувала польська армія все, що мали: гроші, худобу, коні, збіжя, одіж, білля, домашні і господарські знаряди. Багато сіл спалено, на много сіл наложено високі контрибуції, що їх селяне мусіли зложити під загрозою спалення села. Багато церков зачинених, бо священники арештовані, інтерновані або конфіновані в польській частині Галичини, а деякі в звірський спосіб вимордовані, много з них мусіло утечею за Збруч ратуватися перед смертю і польськими розбоями. Деякі церкви спалені або зруйновані та зрабовані. Народні школи майже всюди позамикані. Середне шкільництво, передовсім приватне, вбито, до вищих научних заведень (університетів, техніки) нашої молодіжи безоглядно не допускається, та не дозволяється науладження приватних університетських курсів для Українців коштом українського гроша; товариства і спілки завішені в урядуванні, многі часописи застановлені, словом припинене все українське публичне

життя. В краю ширяться в застрашаючий спосіб різні пошести, а Поляки нароком не дають населенню жадної санітарної помочі.

Отсі страшні відносини не перервались і до сьогодні, мимо того, що навіть в польськiм соймі і в польськiй пресі відозвалися спорадичні голоси людського обурення на це страшне варварство польськiх імперіялістів. Супроти того віддання Антантою власти над кількома мiльонами Українців (і Жидів) в руки їх так жорстоких національних ворогів, було не тільки тяжким промахом проти всіх прав людини та проти примітивних вимог людскости, але прямо видачею на загладу Українців в Галичині.

Ізза заняття Поляками Східної Галичини та терористичного поліцейського режіму, який там введено, ізза цілковитого замкнення границь Галичини, трудностей паспортних, закнебльовання українськoї преси, заведення строгої цензури листів та строгих граничних ревізій, могла лише дуже дрібна частина вістей про польськi звірства передістатися на дневне світло та дійти до нашого відома й до відома загалу.

Кривава книга / Упорядник, автор передм. Я. Радевич-Винницький. – Передрук вид. 1919, 1921 рр. – Дрогобич: Відродження, 1994. – С. 16 – 18.

№ 7

Повідомлення з “Кривавої книги” про польськi концтабори для військовополонених та інтернованих українців

Жовтень 1919 р.¹⁸

Табори інтернованих і полонених.

Для доповнення ілюстрації, як Поляки стремлять систематично до вигублення всеї українськoї інтелігенції та свідоміших селян та взагалі до винищення українськoго народу, хочемо описати кілька таборів полонених і інтернованих на основі опису очевидців, які в таборах довший час перебували й пережили там тяжкі лихоліття.

Запримітити треба, що арештованими, інтернованими і полоненими Українцями є також переповнені всі галицькi судові в'язниці, в яких їх трактується не як людей, що остають в слідстві, але багато гірше чим засуджених за злочини злочинців, тому то гинуть вони там як мухи з голоду і різних пошестий. Інтерновані і полонені приміщені є крім того всуміш по різних таборах – давніших австрійськiх або московськiх тюрмах і таборах для воєнних полонених або для арештантів, – а то Львові, в Перемишлі, в Пикуличах під Перемишлем, в Домбю під Краковом, у Вадовичах, у Висничу – усе в Галичині, а крім цього в Модліні, в Дембліні, а Щипюрній, в Повйонзках біля Каліша, у Варшаві, в Берестю, в Томашові, в Холмі, в Грубешові, у Володаві, в Бялій-Більску, в Соколові, в давній російськiй імперії, а накінець у Стшалковій у Познанщині.

¹⁸ Дата публікації документа.

1. Табор інтернованих і полонених в Домбю.

(По зізнанням очевидця, який там пересидів півтора місяця).

“Є це великий, три кілометри під Кракова віддалений давний австрійський табор воєнно-полонених, в яким в часі війни було приміщених около 12.000 полонених Москалів, а опісля Італійців. Тепер приміщено там кільканайцять тисяч інтернованих і полонених самих Українців.

Цілий комплекс бараків, переважно деревляних, окружений високим парканом і кільчастим дротом в 4 ряди. Довкруги паркану з обох сторін, а також в середині табору між бараками є густо поуставлювані сторожі. В поодиноких деревляних бараках, призначених для приміщення інтернованих селян і полоненої мужви, без вікон і вентиляції, на деревляних причах без соломи і постелі, на голих дошках в двох рядах, один над другим приміщені по 100 і більше осіб в цім самім переділі. В переділах, з яких інтернованим виходити не вільно (при кожному бараці стоїть сторожа) в літі панує неможлива духота, в зимі докучливе зимно. Інтерновані і полонені пообдирані, голодні, зі запавшими щокми, ледви порушуються, виглядають як трупи. Їх денна їда складається рано з одної хохлі чорної теплої води, яка має представляти чорну каву, з одної чвертки чорного хліба, а в полудне з буракової або бруквової зупи з вивареними в ній бруквами; иншої страви не дістають. Тож не дивниця, що люде примирають з голоду, а пятнистий тиф і червінка поширюються в такий застрашаючий спосіб, що щоденно вивозять з табору по кількадесять (30-40) трупів; хорих вивозять до шпиталю в Кракові, де також велика частина із них гине. Інтернована інтелігенція, а є між нею послі, університетські професори, крилошани, декани, священники, всякого роду урядники, адвокати, лікарі, професори, властителі дїбр і полонені українські офіцири. Нікому з табору виходити, ані до табору входити не вільно. Всякі відвідини і комунікація зі зовнішнім світом виключені. Почта підлягає строгій цензурі, часописів не допускається. Ригор в таборі тюремний, за найменчу дрібницю запроторюють до осїбної арештантської келії. За втікачами сторожа стріляє, а коли кому вдасться втечи, то хиба завдяки польській продайности; в часі довгого сидження подерлося інтернованим білля і одїж так, що ходять в лахміттях! З інтернованими і полоненими, які сидять там всуміш однаково трактовані, поведення крайно жорстоке. Крім кількох одиниць всі прочі, а є їх кільканайцять тисяч, не мають ні одного сотика, тому, що команда табору відобрала усім гроші. Тож при такім харчі, як вище подано, всі вони засуджені є на повільне нидіння і смерть, яка там розгостилася на добре, забираючи що раз то нові жертви. Із числа інтернованих і полонених в Домбю, беруть Поляки деяких як робітників на роботу до Кракова, згортати болото, товчи каміння, замітати вулиці і т. п. де цьковане шовіністичними, вшехпольськими часописами населення, зневажає їх і висміває.

Дня 3. червня 1919 справили польські жовнярі залоги в таборі в Домбю погром на Українців, побиваючи більше як 700 інтернованих та полонених прикладами крісів, нагаями та залізними прутами. Було це так: Командант табору, польський сотник Кроковський (перед війною суддя в Сокалі),

прикликав до себе польських жовнярів і заявив їм, що можуть аж до вечора слідуєчого дня погуляти собі в таборі т. є. безкарно бити інтернованих і полонених Українців. Вечером цього дня появилися в таборі, ще перед нічним сигналом, збільшені польські патрулі. В руках кожного польського жовняра находився залізний прут або плетена нагайка. На подвір'ю проходилися полонені. Поляки кинулися на безборонних людей та почали їх немилосердно бити. Ще в пізну ніч ходили польські патрулі по бараках та знущалися над полоненими. Навіть жінок не пощадили, а вдерлися до кімнати, в якій вони спали, і лаяли їх та обижали. – Другого дня продовжали Поляки погром і тоді дуже важко побили українського старшого десятника Москалевича.

Повище представлені відносини в Домбю є одначе в порівнанню з умовами в інших таборах о много ліпші. Ці “ліпші” відносини у Домбю є цього роду, що навіть вшехпольський часопис “Ілюстровани Курієр Цодзенни” з 29. вересня 1919, уважав вказаним забрати в цій справі голос протесту та звернути увагу польського загалу і польських властей на це, що сидять там ріжні люде цілими місяцями (а деякі вже близько цілий рік), не знати із-за якої провини і за що. Бо треба знати, що нікого з інтернованих навіть не переслухано та не ведеться проти нікого ніяких доходжень.

Під теперішну пору находиться в бараках ще около 6000 інтернованих і полонених Українців, між якими є цивільних інтернованих інтелігентів 250 (в цім числі 26 жінок), далі залізничників ріжних степенів около 200, інтернованих селян є 2164, полонених селян жовнярів 360 і т. п. По званню сидить там 23 священиків, 71 ріжних урядників (між тим 21 судовиків), 5 вільного звання (адвокатів), лікарів і нотарів, 5 гімназійних професорів, 84 народних учителів і т. д. З чільніших громадян сидять там ще досі адвокат і бувший парламентарний посол Др. Загайкевич, директор Александер Ярема, контрольор М. Кебузинський, професор Андрій Сабат, директор Ізидор Білинський, надревідент О. Юрчинський, суддя Александер Колодій, радник Омелян Підляшецький з жінкою, парох і бувший парламентарний посол о. Стефан Онишкевич, крилошанин і декан о. Андрій Бенцін, парох о. С. Кульчицький, парох і декан о. Григорий Мороз, ігумен О. О. Василян о. П. Котович, парох В. Венгринович, парох К. Костецький, інжинір П. Дзюбинський, властитель дібр І. Жуковський, властитель реаль. Т. Будзиновський, нотар Ал. Свистун, суддя З. Турянський, рахунковий радник І. Стронський, управитель школи К. Целевич, ревідент залізничий М. Рудинський, салін. радник М. Велькопольський, парох і декан о. Я. Косоноцький, властитель реальности і бувший посол Антін Старух і т. д.

2. Табор інтернованих і полонених у Вадовичах коло Кракова.

В цім вибудованім для воєнно-полонених таборі, в однім із найгірших бувших австрійських таборів, сидить тепер около 15.000 інтернованих і полонених Українців. Їх приміщення і положення є ще о много гірше чим в Домбю, бо всі бараки там нужденні, деревляні і без вікон; в них в літі невиносима горяч, в зимі страшний холод. З інтернованими і полоненими

поводяться там ще гірше чим в Домбю. Сторожа побиває інтернованих і полонених, а був навіть випадок, що одного полоненого, сторожа без причини пробила багнетом на смерть. Українського стрільця Шаповала вбила там польська сторожа під час роздачі обідів залізним прутом, призначеним до чищення кріса, що навіть перевірила одна місія. Між інтернованими знаходиться одна українська санітарка, яка мусіла ходити в штанах, бо польські легіоністи обдерли її до сорочки. Відносини санітарні там не можливі, недостає всякої лікарської помочі, тому люде мруть масово. Морення голодом в таборі дійшло вже до того, що один хліб давали на п'ять осіб, відтак на шість, а вкінці не давали нікому ні куска хліба. За те для “забезпечення проти бунтів” поставили довкруги бараків кулемети.

Від вошей, блощиць в таборі аж кишить, а недостача постелі і незмінювання білля та безнастанний голод стали причиною заразливих недуг (п'ятнистий голодовий тиф), які щоденно поривають кількадесять жертв. Одного разу не дозволено інтернованим за кару виходити довший час із бараків так, що вони мусіли навіть свої природні потреби заспокоювати у внутрі бараків – у шальках на їду. (Свідок П. Р.)

3. Табор інтернованих і полонених в Берестю Литовським.

Найстрашніший за усіх це табор в Берестю Литовським. Табор міститься в старій, страшній вже своїм виглядом тюрмі з часів московського царату, і в т. зв. Шопи-Буг, дряхлих, примітивних бараках, які під час війни служили австрійській армії за склад саперського матеріялу.

Відносини в берестейським таборі страшні. В твердині харч недостаточний, недоварений, без соли і непоживний. Що дня вмирає близько 20 людей. Санітарні відносини нечувані, – хворі, навіть з заразливими недугами, лежать біля здорових. Полонені, знаючи, що волі не так скоро їм діждатися, благають смерті, щоб тільки скінчити ці муки. Відділ для старшин не кращий за інших. Без води, кімнати нехарні і вогкі, воздух гнилий аж дусить. – Одного разу заїхала до табору в Берестю місія американського Червоного Хреста, щоб розглянутись в тутешніх відносинах. В імени усіх полонених виступив один старшина, та жалівся на страшне положення і муки, які переходять полонені в цім таборі. Вислідом цієї жалоби було поліпшення харчу на протязі одного тижня. Та польські жовняри криво пімстилися на згаданім старшині. Вони його так довго били аж ціле тіло купалося в крові, а опісля горючі рани посипали сіллю, – “щоб задержати кров”. Напівмертвого кинули ще й до рова. Що опісля з старшиною сталося, годі було дізнатись.

Про відносини в Шопи-Буг розказує б. полонений український старшина І. О. ось що:

“До Берестя ми приїхали 23-го липня. Нас не хотів прийняти задля браку місця жаден другий табор – ні в Варшаві, ні в Іван-городі, ні в Щипюрні, ні табори в Познанщині, отже відставлено нас до новоназначеного табору в Берестю т. зв. Шопи-Буг. Ця шопи, це комплекс довгий на 200, широкий на 150 кроків. На нім стоять 2 більші й 1 менша шопи, які служили за австрійських часів на склад саперських матеріялів, отже бараки є голі, без

долівки, без провітру й вікон. Стоять вони над самим берегом Буга. Перед першим малим бараком є лятрина, призначена для цілого табору. Перша шоба поділена на дві частини. Одна призначена для офіцерів, друга на шпиталь. Дві дальші призначені для мужви. На цій окрайці землі сидить збита маса 5500 людей. Сидять всі просто один другому на шиї. Прохід немислимий, бо колиб вийшли з бараків всі нараз, то не стало б місця. Воздух страшний. Ми просили команданта табору польського підпор. Зборовського зі Львова, щоби усунув нас з нашого бараку, який находився на 3 кроки від лятрини, але безуспішно. Страшнішою звірюкою в людській тілі його помічник – польський підпор. Бренер. Води чистої нема ніде. Табор увесь обснований дротом. Тому приходиться пити воду з Буга, яка в цій місци занечищена калом й відпливами з лятрини. В бараках нема жадних прич до спання ані клаптика соломи. Усе спить покотом на сирій землі. Раз зявився в таборі командант твердині ген. Шамота. Ми прохали його о полегшу, на що він відповів: “Будьте вдоволені, що живете! Ви пощо билися? Коли вам зле, то здихайте й так!...”. І справді гинуть наші люде в тім пеклі скорше, чим мухи. Перш усього від голоду. Їсти дають два рази на день. Рано тепла вода звана чорною кавою, після полудня горохова зупа. Та зупи дають так мало, що половина арештантів не дістає нічого а друга половина хапає немов звірята по пару горошків прямо в рот. Як ми прийшли до табору, всюди ще зеленіла трава й листя на деревах. Тепер з них ні сліду. Люде повискубували траву зі землі й пообривали листя з дерев та поїли. Всі повиснажувані, ходять немов живі трупи зі запаленими лицями й очами. Багато вже обезсилених до такої ступені, що не може піднятися з барлога й тільки серед мук жде на смерть, як на спасенне. В таборі царить страшна епідемія тифу, горячки й червінки. Денно вмирає приблизно 50 людей. Нема жадних ліків ні лікарської опіки. Між полоненими є 2 наших медиків та вони безсильні. Одно, що роблять – це переносять найтяще хорих до т. зв. шпиталю, який віддалений від других бараків на кількадесять кроків й тут хорі догасають. По таборі ходять польські жовнярі й побивають тих напівживих трупів в лахміттях нагайками. Всюди роздаються проймаючі крики божевільних, яких ніде не вивозять. Решта сидить по кутках напівгола й безвпинно оббирає себе з насікомих, якими люде обсипані немов порохом. Справді картина гідна уяви Данте. Раз прийшов оглядати наш табор якийсь французький полковник та Поляки сказали, що ми більшевики, отже він не хотів з нами говорити, махнув тільки рукою й пішов. Також сповістили нас, що має приїхати до Берестя американський делегат Моргентав. Ми виписали розпучливе письмо до наших американських земляків з проханням о поміч, о білля, але чи воно дійшло їх рук не знати, бо письмо пішло до таборової канцелярії, яка певно його знищила. Нема сумніву, що коли наші представництва й культурна суспільність світа не вступляться за нещасними жертвами польських кровопійців, то до 2-ох місяців не остане живим в таборі ні один чоловік”.

В наслідок інтервенції американської місії табор цей мав бути розв'язаний, та Поляки знехтували, як звичайно, цей крок американських представників і табор існує далі і далі тисячі неповинних Українців

переходить пекольні муки, які завдають їм польські “пацифікатори” Східної Галичини.

В берестейському таборі згинуло за час від 27. липня до 4. вересня 1919 р., себто за 38 днів з голоду тифу і побоїв 724 приміщених там Українців.

4. Табор для полонених і інтернованих в Перемишлі і в Пикуличах під Перемишлем.

В Перемишлі є переходовий табор для інтернованих. В ньому держать інтернованих через кілька неділь, сортують їх, а відтак відсилають до ріжних постійних таборів в Польщі.

В перемиськім таборі панують страшні відносини: Люде тиснутья мов оселедці, недужі на заразливі хороби помішані разом зі здоровими; харч дуже лихий; рано щось в роді чорної кави, в полудне гнила капуста або бураки, або стухла фасоля, вечером знова чорна кава; денно два малесенькі кусники цвібаку місто хліба. Люде, котрим довозять з дому поживу, ще держаться, але ті, що походять з подальших околиць і нічого не одержують з дому, виглядають як трупи і не всилі держатися на ногах. (Свідок А. В.)

Перемиські Українці із публичних складок доставляють обіди для інтернованих, однак польська сторожа не допускає пань до розділу поживи; польські жовнярі перебирають принесену їду і ніби розділюють, а на ділі самі дуже часто з'їдають принесені страви, а інтернованим не дають нічого, або лише дрібну частину. (Свідки Б., К. О.)

Ще страшніщі відносини панують в таборі полонених в Пикуличах під Перемишлем, де приміщено поверх 20.000 Українців полонених і інтернованих. Сплять вони там на голій землі, а ширячийся в застрашаючий спосіб тиф, забирає щоденно по кількадесять жертв (20-80). Крім зупи з гнилої ярини не одержує ніхто иншої їди. Пикулицькі селяне не можуть дивитися на цю нужду і знуцання, але допомогти не можуть, бо сторожа нікого тамтуди не впускає. Мужиків, які дня 25. серпня 1919, в часі переводження інтернованих до табору на Засяню, хотіли подати їм по дорозі трохи хліба, польські легіоністи побили.

Польські жовнярі і старшини побивають в страшний спосіб інтернованих. Нема майже ні одного, котрого-би не бито. Деяким дають щодня по 25-50 буків. Надто побивають прикладами, залізними палками або й кулаками.

П. С. Г. бачила, як в передпокою команданта табору один старший десятник вдарив інтернованого залізною палицею по голові так сильно, що цей упав без памяти. П. Г. зімліла на цей вид.

П. С. бачила, як командант табору, поручник Недзвецкі, вдарив кілька разів в лице посла Тершаківця за це, що він хотів подякувати українським паням за принесення їди інтернованим.

Найбільше жорстоко поводитися з українськими полоненими і інтернованими в перемиськім таборі отсі члени польської армії: підпор. Недзведзкі, хорунжий Недзведзка, старший десятник Вйонцек, десятник Лукасевич, капраль Гетчинські і стр. Августін.

При кінці червня 1919 привезено до Перемишля інтернованих зі Самбора. Через цілу ніч катовано їх так, що інтерновані в сусіднім бараку священники не могли цілу ніч спати ізза крику катованих жертв. (Свідки Р. з С., П. з Б., В. з Х., А. В. з Р. М.). На другий день виділи в бараку цих скатованих в калюжі крові. Точні дані так катування полонених в цім таборі можуть дати С. С., Т. Г., Р., П., А. В. і інші інтерновані, котрі були приміщені побіч бараку, в яким катовано інтернованих.

В бараках у Бакончицях коло Перемишля уживається інтернованих до тяжких робіт. Попри це їх відживлювання дуже лихе. До тяжких робіт силується інтернованих побоями. Через це багато із них згинуло.

Свідок Р. з Р. оповідав, що бачив за плотом три побиті трупи, які лежали там кілька днів.

При кінці червня 1919 воджено вулицями Перемишля около 70 українських офіцерів, взятих в полон коло Золочева. Всі були обдерті і побиті: більшість була навіть без сорочок; многі були босі; прочі в зовсім подертих черевиках; деякі були навіть без шапок; їсти не діставали вони через кілька днів, купити не могли, бо всі гроші їм відібрано.

В другій половині червня 1919 було в перемиськім шпиталі около 50 офіцерів, які здорові дісталися до полону, однак в таборі полонених побито їх так, що поломано їм кости і порозбивано голови. Між ними був сотник Ц. з Добромиля побитий так, що не знати, чи подужає. До нього дісталася у відвідини його сестра з Добромиля і бачила при цій нагоді і прочих побитих. Пані з “Комітету помочи” старалися занести білля цим нещасливцям, однак їх не допущено.

В Пикуличах біля Перемишля знаходяться в 4 шпитальних бараках українські полонені та інтерновані, які лежать тільки на голій брудній землі, без чого небудь, щоб могли покласти під голову, без ніякої лікарської або санітарної опіки, без світла, в подертому брудному біллію або таки зовсім без нього. Щодня вмирає 50 людей і случается, що трупи остають і по 2 дні між живими. Це саме діється і на Засяню в бараках давнішого австрійського 10 п. п. В бараках вибухла епідемія тифу, на яку щодня вмирає по кількадесять людей, а у військовому шпиталі знаходиться по часописним вісткам 1800 недужих на тиф.

5. Табор інтернованих і полонених в Стшалковій.

В таборі було 26. липня 1919 поверх 10.000 людей ріжних народностей і полів, з того около 5000 Українців. Всі майже босі і голі, або обдерті в одному біллію. Вигляд усіх дуже марний тому, бо пожива крайно нужденна: рано і вечером несолоджена чорна вода, що називається кавою, а на обід ячмінна каша без ріжниць для мужви як і для старшин. Приміщені є всі в бараках викопаних в землі і накритих дошками, крізь які протікає дощ і заходить вода до середини бараків. Тому й не диво, що в таборі було дня 26. липня 1919 поверх 3000 хорих на голодовий і пятнистий тиф або на іспанку. Всі жовнярі, що повнять вартову службу в таборі, крім зброї носять все нагаї з телефонічного дроту, якими бють без милосердя наших людей за нізащо. Мені приходилося – розказує очевидець – щоденно після обіду

бачити, як польські жовнярі під проводом свого старшини, польського підпор. Маліновського, виконували езекуції над нашими людьми: Всі мусіли ставати в ряд, хто мав штани мусів їх спускати і по черзі підходили до підпор. Маліновського та клалися перед ним на землю; згаданий поручник ставав йому лівою ногою на шию, а правою держав нагайку і бив. Рівночасно з правої сторони битого стояв польський жовняр з приложеним до голови револьвером, щоби битий не кричав.

З початку ми не могли дивитися на це, так, що багато з наших старшин мліло на сам цей вид.

Наслідом таких тортур багато наших полонених має ціле тіло покрите чорно-синіми плямами. Крім цього кожної ночі стріляють польські стійки (пости) прямо в бараки, наслідом чого щоденно ранять 5-6 людей, які із-за недостатчі лікарської опіки вмирають.

Українська “Місія Червоного Хреста”, яка звиджувала повище описані табори інтернованих і полонених і перевірила правдивість вище поданих дат, не могучи ніяк осягнути дорогою інтервенції у польських властей поправи цих страшних відносин, оголосила висліди своєї поїздки в часописах і внесла крім цього меморіал до польського правительства у Варшаві і до президії “Польського Червоного Хреста”. В меморіялі просить комісія в імя засад гуманности і культури о інтервенцію та видачу розпорядків в цілі поправи положення полонених і інтернованих. Вказує на знущання в часі транспортів, в таборах і вязницях, а навіть в шпиталях, та звертає увагу, що інтерновані та полонені, які по розпорядку міністерства для військових справ давно повинні бути звільнені, досі знаходяться у вязницях і таборах в числі кількадесять тисяч а то в бараках і вязницях у Львові, Станиславові, Домбю, Вадовичах, Віснічу, Стшалковій, Щипюрні, Берестю Литовським, Перемишлі, Пикуличах і цитаделі Модліна. Виголоджувані цілими місяцями, обробовані в часі транспорту з одежі і грошей, побивані, серед найгірших гігієнічних та апровізаційних відносин, западають нещасні арештанти на епідемічні недуги, гинуть тисячами по шпиталях і вязницях, або виходять каліками на ціле життя. Табори стають розсадниками пятнистого тифу і туберкульози, які загрожують поширенням по цілім краю. Місія подає, що крім тисячів передержуваних в концентраційних таборах, тисячі сидять по вязницях. Подає між иншими, що: 1. вязниця в Бригідках¹⁹ у Львові, призначена для злочинців, тепер призначена є нібито як переходовий пункт для інтернованих, а на ділі вони остають там по кілька місяців без переслухання. 2. У вязниці полевої жандармерії у Львові поміщено інтернованих у пивницях. Польські легіоністи Вінніцкі і Сьвігот побивають людей (священників, офіцирів і прочих інтернованих інтелігентів) по лиці прикладами крісів так, що лице пухне і синіє, заковують теж в кайдани. Відпоручниць “Червоного Хреста” не допускається. Переповнення таке, що в кімнаті о просторі 36 квадратних метрів міститься 40 осіб. Пожива дуже лиха і недостаточна. 3. У Віснічу, у вязниці призначеній для найтящих

¹⁹ Бригідки – найстаріша діюча в’язниця у Львові. Розташована на вулиці Городоцькій, 24 у споруді, перебудованій зі старовинного римо-католицького монастиря жіночого ордену Святої Бригіди.

злочинців, приміщено інтернованих в найгірших вогких кімнатах, між злочинцями, що їх ще зневажають і обкрадають. Чотирнайцятьлітніх хлопців, учеників гімназії, вживається до тяжких робіт. Життєві умовини там гірші, чим для злочинців. Не вільно там діставати ні зі зовні поживи, ні купувати поживи, ні приймати відвідин, ні читати книжок або часописів; за це все служба побиває немилосердно. 4. Місія представила вкінці образ невиносимих умов життя полонених і інтернованих в таборах, образ, схожий з нашим повищим описом.

На доказ цього, що в нашім описі нема пересади та, що ми не представили за чорно умовин життя наших полонених і інтернованих, нехай послужить голос польського часопису, який хиба не має наміру власний народ несправедливо оклеветувати. Під наголовком “Табори полонених”, поміщує варшавський “Роботнік” з дня 16. жовтня 1919 в числі 339 статтю, яку у виїмках подаємо дослівно:

“Відносини, які панують в таборах для полонених в Модліні і Берестю Литовськім переймають жахом.

Табор для полонених в Берестю литовськім – це гидь, це ганьба для польської держави. Умовини в берестейських “Бугшопах” або у форті Берга можуть до розпуки довести видця. В Бугшопі приміщено Українців. Це давні табори і російські хліви та бараки, построєні Німцями, в деяких немає навіть т. зв. прич або дощок, тільки долівка, це приміщення бранців. Про солому немає й бесіди, долівку вистелюють полонені бадиллями та бодаччям. Вікон немає, одвірки навіть понищені.

Ці умовини в злуці з голодуванням (денно 1/3 жовнярського хліба й трохи брудної води), голодуванням, якого розміри більшали із-за крадіжи військових функціонерів (кількох офіцирів і підофіцирів, які тепер сидять в тюрмі, спронсвірило около пів міліона марок), витворили з табору полонених прямо табор трупів. Два місяці тому з табору, що числив коло 6000 полонених, виносили кожного дня 50-100 трупів. Розпаношилася тоді дезинтерія, яка вбивала виголоджених. В одному місці при епідемічному шпиталі, трупи лежали около три тижні непохоронені, так, що щурі їх пообгризали. Померших хоронять так мілко, що тіла вистають із землі, – наслідом чого дезинтерія й тиф постійно ширяться так, що самі жовнярі, які повнять службу в таборі постійно переносять заразки недуги до своїх відділів. Так, як тепер виглядають українські бранці в таборі, можна собі уявити тільки смерть. Деякі й говорити не можуть. Не сходять їсти – чому? Бо ці вже й не ворухнуться і до смерти, – так вони обезсилені. До одного з них приїхала ненька зі східної Галичини – говорить по-польськи, бо Полька. Син її лежить на бодаччу на камянному тоці в таборі, де вітри гуляють. Очі стоять стовпом, зуби вищірені... “не хорий, горячки не має”... Ненька сидить біля нього наче закамєніла, безрадна – шож має робити? Там знову дружина – привезла харчі чоловікови. Ледве з великим трудом допросилася дозволу, щоби в табор увійти, бо тяжко туди дістатись... Зів і ... помер!

Коли всі виходять з табору за їдою і стають рядом – справжний похід смерти.

Голодні і померзлі. Бються і вивертають цих, що товпляться в кухні над викиненою жовнрями лушпиною. Їдять чорні ягоди з дикого бозу, навіть траву. Вибирають нестравлені зерна з кінських відпадків і печуть їх з лушпинами.

В ночі дрожать зі студени, бо тільки нужденне лахміття і власна шкіра криє їх кости. Кілька разів розложили вогонь в таборі, то жовнярі розігнали їх кольбами, а вогні погасили, бо від диму “можна трупом впасти”. Ледви йдуть, коли на приказ мусять йти, оправдуються, що годі їм скорше йти й дістають за це кольбою. А бють жовнярі здорово, бо й щож з нього, “коли і так не поживе”. Деколи просить такий: “вбий, паночку, остогидло голодувати”. Від ударів кількох умерло, – за слабі були, не видержали. Познаньчик – плутоновий постійно ходить з палкою, бє, де попаде, тут трафить в голову, там в очі, – кільком навіть очі повибивав. З розпуки кількох скочило в Буг, де потонули, кількох підрізало собі горло.

Страшне! ...

Були там комісії з польського сойму, мала наступити поправа відносин. Кількох злочинців увязнено, а коли вдруге мали зачатися доходження, скоро зроблено порядок; та попри те тривають далше ці страшні відносини, а з приходом зими вони ще погіршаться...

Час, щоби засуд і кара за ці злочини не обмежилася на словах, час це лихо передати прилюдному осудови.”

Кривава книга / Упорядник, автор передм. Я. Радевич-Винницький. – Передрук вид. 1919, 1921 рр. – Дрогобич: Відродження, 1994. – С. 52 – 62.

№ 8

Комунікат членів Української Національної Ради у Відні з вимогою злуки всіх українських земель у Самостійній Соборній Українській Державі

9 – 17 грудня 1919 р.²⁰

За єдинення українських земель (Комунікат)

По причині приїзду до Відня президента “Української Національної Ради” д-ра Євгена Петрушевича і державного секретаря д-ра Василя Панейка відбулися наради збору членів “Української Національної Ради” пробуваючих у Відні під проводом президента д-ра Євгена Петрушевича в днях 9 – 17 грудня 1919 року. Наради розпочав президент д-р Євген Петрушевич своїм звітом, почім д-р Василь Панейко представив справу статута для Галичини. Відтак на підставі отсих звітів переведено дебату про наше теперішнє державно-правне становище, та в цій дебаті усі бесідники згідно ствердили, що однодушним змаганням всего українського народа без ріжниць партій і області є: **сполучення всіх українських земель в одній самостійній і суверенній українській державі**, що натомість, всяке

²⁰ Дата події, про яку йдеться в документі.

розділювання українських земель та прилучування їх частин до інших держав вважають шкідливим для українського державного права, як також взагалі для будучности українського народу та що Українці Західної Области хочуть ділити долю з Придніпрянською Україною і з нею разом сполучитися в цій державноправній формації, яку виборе собі український нарід в отсій світовій війні.

Супроти послідних подій постановлено заложити рішучий протест проти деклярації п. Андрія Лівичького і тов. у Варшаві в справі зречення Галичини в користь Польщі.

Дальше вирішено внести державно-правне застереження проти предложеного Найвищою Радою Мирової Конференції в Парижі статута для Галичини.

Громадська думка. – 1920. – 16 січня.

№ 9

Заява представників українських політичних партій Галичини з вимогою визнання УНР Самостійною Соборною Українською Державою

14 лютого 1920 р.

Українська нація і мир на Сході Європи. Енунціяція представників українських партій

Представники українських політичних партій Галичини, стоячи на ґрунті Права Нації, вижиданого всіми поневоленими народами, видвигнуто найкращими представниками української нації, проголошеного Всеросійською Революцією і спрецизованого Президентом Зєдинених Держав Вільзоном:

1) протестують проти дальшого безцільного ведення війни, що має на меті національно, культурно, політично і економічно поневолити слабші народи;

2) уважають покінчення війни і заведення загального всесвітнього мира конечною передумовою ери справжнього поступу і здійснення щиро демократичних кличів, одночасно стверджують, що оружна боротьба в теперішній стадії не тільки не розв'язує важких питань співжиття між народами, а навпаки ще більше їх заплутує та усуває всяку позитивну їх розв'язку;

3) заявляють, що мир на Сході Європи, приязні сусідські відносини та правильне життя на всіх землях бувшої царської імперії і північно-східних областях бувшої Австро-Угорщини, а тим самим мир і спокій в Європі є тільки тоді можливі, коли всі держави світа визнають політичну незалежність всіх народів бувшої Росії і Австро-Угорщини, а новоповсталі народні держави обопільно визнають свою державність і суверенність та право уладнати своє внутрішнє життя по своїй волі і потребам;

4) прилюдно ще раз заявляють, що змаганням цілого українського народу – згідно з проявленою волею, як шляхом легіслятивних постанов

Української Центральної Ради, Української Національної Ради З.О.У.Н.Р. і Трудового Конгресу, так і заявами поодиноких установ, віч, зборів, зїздів та оружною боротьбою проти гнобителів – є: **від нікого незалежна, самостійна, демократична, суверенна республіка всього українського народу**, при чім Східна Галичина, Північна Буковина і Угорська Україна становлять інтегральні частини тої зєдиненої республіки;

5) виставляють домагання **до всіх рішайучих політичних чинників світа**, щоби замість майбутньої мирової конференції між совітською Росією і Польщею, довели вони якнайскорше **до загальної конференції** всіх тих народніх держав, яких доля звязана з вирішенням східнього питання: в першій мірі до участі в тій конференції повинні бути закликані на рівних і повних правах представники Української Народньої Республіки;

6) стверджують, що оскільки мирові переговори мають увінчатися бажаним для всіх народів, країн і держав успіхом, а тим самим якщо мають бути усунені всі причини пізнійших конфліктів, то вони мусять опертися на проголошенім **Праві Нації, на самоозначенню народів, на признанню повної суверенности національних держав та визначенню їх границь згідно з етнографічним принципом, а тим самим на визнанню зєдиненої, суверенної У.Н.Р. на всіх землях заселених в більшості українським народом**; спільні територіяльні питання належить вирішити шляхом плебісциту під міжнародною охороною;

7) заявляють перед цілим світом, що всяке **односторонне** поладнання української справи без участі урядових представників суверенної У.Н.Р. зглядно представників **інтересованих земель і окраїн** української національної території, не буде вязати українського народу в його змаганню до національно-державної єдности і соборности та повної незалежности, а тим самим минеться з визначеною метою заведення загального мира і спокою.

Громадська думка. – 1920. – 14 лютого.

№ 10

Повідомлення газети “Вперед” про випадки смерті від голоду на Гуцульщині

4 березня 1920 р.

На Гуцульщині, винищеній довголітньою війною, заграбованій та випаленій, панує найстрашніша нужда. Ця земля, Богом і людьми забута, перейшла страшне пекло, а тепер представляє самі руїни.

Тиф і інші пошесні недуги нищать наших та змітають їх зі світу. До цього причинюється в найбільшій мірі недостача средств до життя, недостача бараболь, хліба, хоч би вівсяного та кукурудзи. Народ голодує і з голоду попадає в різні недуги.

В Микитинцях, Печеніжинського повіту, вимерла з голоду ціла родина, зложена з батька і чотирьох дітей. Не було що в губи вложити, не було що видістати, – от і ниділи вони, аж вкінці вимерли одні по других.

І коли не прийде яка поміч, поміч сейчасова, то люди вигинуть, як ті мухи восени.

Чи байдуже це все галицьким властям, чи не можуть або не мають сили прийти в поміч погибаючому з голоду населенню.

Вперед. – 1920. – 4 березня.

№ 11

Заява делегації Української Національної Ради у Львові про державно-політичну приналежність Галичини до незалежної соборної Української Народної Республіки

28 березня 1920 р.

Стоячи на становищі зєдинення всіх українських земель в одну соборну-суверенну Українську Республіку та покликуючися на свої попередні ухвали, з осібна, на резолюції з дня 10 листопада 1919 р.

Делегація Української Національної Ради у Львові як повноправна представниця українського народу Східної Галичини:

1). Заявляє, що всякі деклярації і умови, які відносилисьби до Східної Галичини і уладження правно-державного становища народів сходу Європи в дорозі міжнародних умов тільки тоді будуть обовязувати український народ Східної Галичини, коли в переговорах возьмуть участь і дадуть свою згоду представники Української Національної Ради Зах. Области УНР, а евентуальні в той спосіб довершені умови будуть нею прийняті.

2). Заявляє, що іменем соборної Української Народної Республіки пересправляти може лише це українське правительство, яке буде представником волі всьої Соборної України та стоятиме непохитно на становищі неподільности всіх українських земель і нерозривного їх зєднення в одну Соборну Суверенну Українську Республіку та її державної независимости.

3). Слід за тим рішає, що Пан Петлюра і наставлені ним особи не можуть дальше вважатися репрезентантами українського народу і Української Республіки, та прилучаєся в повні до акції початої віденською делегацією У. Нац. Ради в ціли утворення нового правління.

4). В кінци приймаючи ухвалення дня 16 марта с. р. каменецькою У. Нац. Радою резолюції до відома заявляє, що зі знятем супроти них становища здержуєся, поки початі сеюж Радою переговори з радянським правлінням не дадуть конкретних результатів в напрямі визнання Української Державности на основі неподільности і незалежности України, та обєднання всіх етнографічних українських земель у одну соборну Суверенну Українську Республіку.

II. І протестує як найрїшучійше проти всіх тих актів законодатної і виконної влади польської республіки, котрі являються пересудженням питання про політично-державну приналежність Східної Галичини і суть пляновим потоптанем права самозначення українського народу та дотичних постанов Найвищої Ради Мира в Парижі.

III. Осібно протестує:

1) проти закону варшавського Сейму про поширення горожанства польської держави також на територію Східної Галичини.

2) проти знесення галицького Сейму і Виділу Краєвого як одностороннього акту довершеного без відома і волі українського народу, проти утворення в місці розв'язання Виділу Краєвого "Тимчасового Самоуправного Виділу" з обсягом ділання як на ЗАХІДНУ Галичину, а zarazом стверджує з приводу наміреного іменовання членів згаданого "Тимчасового Самоуправного Виділу", не входячи в мерітум кривдячого українське населення складу цього Виділу, що іменовання і покликання до того ж Виділу в дорозі приказу польських властей, якого небудь урядника Українця буде довершене без згоди і проти волі українського народу Східної Галичини та її представництва делегації Укр. Нац. Ради ЗОУНР у Львові, в виду якого він не буде являтися представником українського населення Східної Галичини;

3) в кінці протестує проти наміреного утворення у Східній Галичині так званих "воєводств".

IV. Дальше стверджує делегація Укр. Нац. Ради у Львові, що виконання польським правлінням у Східній Галичині зміряє до здавлення всякого культурного і економічного розвою українського населення, чого доказом відобрання українській молодіжи і професорам доступи до університету у Львові, заказ університетських курсів з рамени наукового Товариства ім. Шевченка, Товариства ім. Петра Могили, Ставропігійського інституту, не припинання українського учительства до служби, нефункціонування значної частини українських шкіл або їх перемінювання у польські школи, ставлення перепон діяльності українських господарських кооператив, плянове кольонізування Східної Галичини поляками з Західної Галичини і Польщі і т. п.

V. В кінці стверджує, що польське правительство дотепершньою своєю адміністрацією Східної Галичини виказало наглядно цілковиту неспосібність повести її в хосен населення Східної Галичини та констатує, що на родючій і багатій Східно-галицькій землі під польським правлінням села вимирають з голоду по причині безглядної реквізиційної системи і плянкової апровізаційної політики, а пошестні недуги десяткують ціле населення Східної Галичини для браку відповідного санітарного адміністраційного апарату.

Львів, 28.03.1920.

ЦДА України, м. Львів, ф. 581, оп. 1, спр. 134, арк. 67 – 68.

Машинопис. Оригінал.

Повідомлення в газеті “Діло” про процес над Степаном Федаком і активну антипольську діяльність у Галичині українського молодіжного підпільного товариства “Воля”

Березень 1920 р.²¹

“Воля”

“Комітет української молоді” маючи у програмі збройну боротьбу, покликуює до життя, чи реконструює і зміцнює товариство “Воля”. Це була бойова організація, до якої належали всі студенти і б. офіцери української армії, а з поміж рядовиків армії належали тільки ті, за кого хтось давав за поруку. На чолі “Волі” стояла т. зв. “Начальна Колегія” (“Начколь”), а їй підлягали організації повітові. Обвинувачений Федак признає, що така організація існувала і вияснює, що найближшою метою організації було згурпування як найбільшої кількості людей, слідкування за польськими військами, а опісля збройний виступ. Організація творилася системою п'яток так, що більше як 5 осіб із ньої не могло знатися. Колегія – то були чисто військові команди, а кожда з них складалася з 5 осіб, з котрих кождий мав окремих реферат полагоджуваний на спільних засіданнях. Це були роди військових штабів, котрим підлягали “куріні”, “сотні” і “чети”.

Федак вступив до тої організації в марті 1920 р. Тоді то він довідався, що на випадок, коли би большевики заняли Сх. Галичину, “Воля” має організувати виступ проти большевиків.

* * *

“Наш Шлях” згідно із зізнаннями Федака, був військовою газеткою і органом організації “Воля”. Федак був технічним видавцем того часопису.

Окрім технічної праці у видавництві “Наш Шлях” Федак займався друкуванням на цикльостилію інших летучок і письм одержаних в колегії та відозв, що торкалися бойкоту спису населення. Він також писав і розліплював маніфестаційні відозви: “Проч з окупантами і воевідствами!” На думку Федака Чиж і Паліїв та Матчак були членами висшої колегії. Федак твердить також, що “Воля” мала звязки з армією Петрушевича в Чехословаччині.

В такий самий спосіб представляє організацію “Волі” обвинувачений Штик з тим, що в тій організації він провадив відділ дефензиви, а Федак провадив також відділ офензиви та був командантом району “Волі” в околиці головної стації і на Левандівці.

Львів по розпорядкам “Волі” був поділений на 22 райони, в котрих містилися станиці. Цей поділ впровадив Штик при помочи Федака. Штик стверджує, що замах на начальника держави і воеводи вийшов з військових організацій, при чому був замір викликати збройне повстання безпосередньо після замаху і що в тому напрямку чинив приготування Федак, Чиж, Паліїв, Кучабський, Коберський, Матчак і Штик.

²¹ Дата події, про яку йдеться в документі.

Тоді мала до краю вступити армія Петрушевича, котра тепер перебуває в Чехо-Словаччині, а ту армію повідомлено за посередництвом філії “Воли” в Празі. Шефом централі “Воли” був Чиж, першим заступником Кучабський а другим Коберський.

“Воля” мала до диспозиції зброю укриту у Львові.

Штик подає, що члени комітету виступали під псевдонімами: Чиж як “Сокіл”, Паліїв як “Суп”, Коберський як “Голуб”, Кучабський як “Яструб”, Федак як “Смок”, Штик як “Вампір”.

Крім тих, до “Начколетії” належали: Богдан Гнатевич, як “Ластівка”, Матчак як “Зозуля”.

Присяга

В тім місци не від речі буде згадати, що згідно із знаннями, члени організацій складали присягу у відомій та признаній формі:

“Присягаю на честь і совість перед Богом й українським народом, що гідно, совісно і вірно буду сповняти обов’язки революційного жовніра, що в міру моїх сил і спосібности буду боротися за незалежність України, так довго, доки на всіх землях мій народ не станеться повним господарем своєї країни, присягаю, що навіть найліпшому приятелеві, котрий не належить до організації, про ніщо не згадаю, що ані тюрма, ані мука не змусить мене до зради своїх товаришів, за котрих візьму на себе вину перед ворожим судом. Присягаю, що ані голод, ані погрози смерти не приневолять мене занехати боротьбу за волю моєї країни. Так мені Боже допоможи”.

Діло. – 1922. – 3 листопада.

№ 13

Кореспонденція газети “Вперед” про вимирання селян Гуцульщини внаслідок голоду й епідемії

2 квітня 1920 р.

Гуцульщина, найтемніший та найбідніший наш закуток, переживає тепер страшну нужду; п’ятнистий тиф, різні венеричні недуги, а головне голод, – ось причини, що населення гине, як мухи. Цілі обійстя родини пустують, бо мешканці вимерли; по других домах всі лежать на тиф.

Як відомо, гуцули живуть здебільшого з худоби, яку випасають; родиться там тільки бараболя; худобу продають та купують хліб (кукурудзу).

Опускаючи Покуття, забирали румуни майже поголовно худобу, яку, на їх приказ, серед літа минулого року мусили селяни забирати з полонини. Забирали без розбору за дрібну плату; за 3 – 4, рідко коли за 5000 крон. До того, платили подертими грішми, бо весь запас рваних грошей, які не годилися до остемплювання на Буковині, кинули вони на Покуття за худобу. Грошей цих ніхто не хоче брати; менше рвані беруть за 40 – 80 процентів дійсної вартості.

Взагалі у нас страшна спекуляція грішми, бо зовсім нову тисячну кронівку не змінити дешевше, як за 50 к.

Те саме діється з худобою і тепер. Різні відділи реквізують худобу, часто-густо не оставляючи навіть для потреб родини, бо жовнір не хоче йти у верхи за худобою, отже, забирає з села, що попаде під руку.

Селяни йдуть за жовнірами з худобою по 20 – 30 км, де остаточно дістають квити, з якими вертають домів. По якімсь часі йдуть знову до тої команди селяни з квитами та грішми в марках. І знову запівдармо тратить населення остатки свого майна, бо худоба – це одиноке майно в гуцулів, побіч неурожайної землі, гір, скель та лісів. З худоби гуцул живе, бо продає худобу, а купує хліб, звичайно кукурудзу. За корову, за яку на ярмарку можна дістати 10000 – 14000 к. дістає квиток [на] 3500, 4000 або 5000 марок. Жалітися можна хіба до пана Бога.

Реквізують у нас неправно, а не після закону, худобу для різних “відпоручників” з Західної Галичини і з Королівства, які наїздять до нас по худобу. Реквізують в той спосіб, що на родину, зложену з 6 – 8 членів, оставляють одну корову, яка дає тепер 3 – 5 л[ітрів] молока денно. Молока мало, бо годують худобу сіном, ба й цього мало. Стаєнь майже нема. А під “божим накриттям” не дасть корова більше молока. Це так ведеться у середніх селян... А що вже говорити про простих бідаків, які ні хати не мають, ні кавалка ґрунту, ні худобини? Ці бідняки кожного дня сушать собі голову, як на сьогодні дістати миску бараболі, щоби перебути день. Колись ходили на роботу до Боснії до лісів та до Німеччини (до Прус), та на “доли” (Поділля). Тепер це все безробітні, засуджені на голодову смерть. Не диво, отже, що крадіжі та вломи розпаношилися, як ніколи. Кожний господар оброблюється сам з родиною, про робітника не думає, а думає про “кели...” (вага хліба).

Надходить весна, бараболі доїдаються. Кукурудзи немає за що купити. А чим обсадить свої мізерні огороди? А чим орати? І розпука бере селянина.

З одіжжю ще яко-так. Доносять стару та виробляють з полотна. Біда з постоломи. Їх вистане на 2 – 3 місяці, а коштують 150 – 200 к. Колись поробив день та й купив за 2 к. постолу, а тепер кілька то днів треба косити по 12 к. у день на постолу? Не годен доробитися на самі постолу, та коби їсти не треба було... Населення вимирає. В селі нема хати, де би не було слабого. Є доми, де вимирає по кілька душ нараз. Пооставали дрібні сироти та каліки-інваліди, які вернули з війни. Чого не добила війна, добиває голод та хвороби. Гуцульщина вимирає.

Для того всього темнота у нас. Шкіл майже нема; в деяких селах отворені про людське око, та нічого не вчать. Та чи сусіди хотять просвітити нашого темного селянина. Для них найлуччий такий стан.

Вперед. – 1920. – 2 квітня.

№ 14

Донесення Косівського староства Галицькому намісництву про збройне повстання селян Косівського повіту

18 квітня 1920 р.

Вслід за звітом від 13 квітня 1920 р. № 78/пр. доношу:

16 ц. м. біля відділку жандармерії у Жаб'ї зловлено розвідника загону, що йшов від Зеленого до Жаб'я. Розвідник був без зброї, мав запас харчів на три дні.

Він сказав, що за ним іде озброєний дозор.

Того ж дня пополудні загін, озброєний вогнепальною зброєю, вчинив напад. Було вбито двох жандармів: відділкового Антона Дерена і запасного жандарма Кароля Вісневського, висланих відділком жандармерії у Жаб'ї для патрулювання в Зеленому.

Збігнева Грудецького, державного лісника з Явірника, бунтівники зловили і тримають, з другої половини дня 16 у якогось Леся Мартищука в Горішньому Ясенові, б'ють і знущаються над ним. Ходять ще не перевірені до цього часу чутки, що його гуцули вбили.

На дорозі в Горішньому Ясенові гуцули зробили з дерев барикади.

17 квітня, коло 11 години ночі, юрба селян, яка налічувала майже 100 чоловік і яка мала, згідно з даними розвідника, 6 гвинтівок, намагалась підійти до відділку жандармерії у Жаб'ї. Два вартові, які лежали перед будинком жандармерії, побачивши гуцулів, які наближались, підняли на ноги решту, п'ять чоловік, що були у відділку.

Бунтівники, повзучи, наблизились на віддаль 80 – 100 кроків. Жандарми, підняті тривогою, двічі вистрілили, після чого бунтівники, застигнуті несподіваним виступом, втекли.

Згідно з вісткою, яку дав мені уповноважений мастку гр[афа] Баворовського Станіслав Вайс, який сьогодні, 18 ц. м., о 8 год. вечора приїхав конем з Горішнього Ясенова, загін гуцулів організувався під проводом, мабуть, більшовицького генерала (в кількості 600 чоловік) і стоїть табором на горі Плаїк біля точки 1228 на віддалі 6 км на південний захід від гміни Красноіла.

Цей загін, частина якого озброєна гвинтівками, решта косами, сокирами і т. п., а також ручними гранатами, проходить вправи в горах. Є відомості, що 18 квітня ц. р. вибухне революція в цілій Польщі й що військо відмовиться виконувати накази, а Румунія допоможе.

Згаданий більшовицький генерал, мабуть, має підняти українське населення вздовж Дністра, аж до румунського кордону.

Хоча втихомирнення повіту енергійно проводять від вчорашнього дня майор Едвард Павловський, керівник караульного батальйону VI/6, а також капітан Гендзінський, який однією ротою зайняв Жаб'є, однак з огляду на те, що 2 роти того батальйону мають завдання зайняти місцевість вздовж румунського кордону, а останні 2 роти належать до іншої ділянки і залишаються зараз в Надвірній, було б бажаним, з метою виловлення загону,

який з дня на день зростає, і встановлення спокою в повіті, вислати негайно до Косова сильні військові частини або карну експедицію і запровадити в повіті надзвичайні суди.

Староста Зажицький

ЦДА України, м. Львів, ф. 146, оп. 4, спр. 5263, арк. 28 – 29.

Рукопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 15

Політична конвенція між урядами УНР та Польщі (Варшавський договір С. Петлюри – Ю. Пілсудського), якою визначено польсько-український кордон

21 квітня 1920 р.

Уряд Української Народньої Республіки з одного боку й уряд Річипосполитої Польської з другого боку, в глибокому пересвідченні, що кожний народ посідає природне право на самоопреділення та окреслення своїх відносин з сусідами, і однаково виходячи з бажання угрунтувати підстави для згідного й приязного співжиття на добро й розвиток обох народів – погодилися на слідуючі постанови:

Параграф 1. – Визнаючи право України на незалежне державне існування на території в межах на північ, схід і південь, які то межі будуть определені договором УНР із пограничними з тих сторін сусідами, РПП (цебто Польща) визнає Директорію Незалежної Української Республіки, на чолі з Головним Отаманом п. Симоном Петлюрою, за Верховну Владу УНР.

Параграф 2. – Кордон між УНР і РПП устанавляється слідуючий: на північ від Дністра вздовж річки Збруч, а далі вздовж бувшого кордону між Австро-Угорщиною та Росією до Вишегрудка, а від Вишегрудка на північ через узгір'я кременецькі, а далі по лінії на схід від Здолбуново, потім вздовж східнього адміністративного кордону бувшої мінської губернії, до схрещення його р. Прип'яттю а потім Прип'яттю до її устя.

Щодо повітів рівенського, лубенського і частини кременецького, які зараз відходять до РПП, то пізніше має наступити стисліше порозуміння. Докладне окреслення кордонної лінії повинно бути переведене спеціальною українсько-польською комісією, складеною з відповідних фахівців.

Параграф 3. – Уряд Польський признає Україні територію на схід від кордону, зазначеного в параграфі 2. цієї умови до кордонів Польщі 1772 року, (передрозборових), які Польща вже посідає, або набуде від Росії шляхом збройним чи дипломатичним.

Параграф 4. – Польський уряд зобов'язується не заключувати ніяких міжнародніх умов, направлених проти України; до того ж самого зобов'язується Уряд УНР супроти Польщі.

Параграф 5. – Права національно-культурні, які Уряд УНР забезпечить громадянам польської національності на території УНР, будуть у неменшій

мірі забезпечені громадянам національності української в межах РПП і навідворот.

Параграф 6. – Заключаються спеціальні економічно-торговельні умови між УНР і РПП.

Аграрна справа в Україні буде розв'язана конституцією. До часу скликання Конституанти, юридичне становище землевласників польської національності в Україні определюватиметься згодою між РПП і УНР.

Параграф 7. – Заклучається військова конвенція, що становить інтегральну частину цієї умови.

Параграф 8. – Умова ця остається тайною. Вона не може бути передана третій стороні чи бути опублікована нею в цілості, чи по часті, як тільки при взаємній згоді обох контракуючих сторін, за винятком артикулу першого, який буде оголошений по підписанні цієї умови.

Параграф 9. – Умова ця вступає в силу негайно по підписанні її контракуючими сторонами.

Підписано в Варшаві, квітня 21. дня 1920 року, в двох примірниках, уложених у польській і українській мовах, з застереженням, що в випадку сумніву, текст польський буде вважатися міжнароднім.

Керівник Міністерства Закордонних Справ УНР.
Андрій Лівіцький, в. р.

Керівник Міністерства Закордонних Справ РПП.
Ян Домбські, в. р.

Михайлюк Б. Варшавський договір в світлі націоналістичної критики. – Вінніпег, 1950. – С. 5 – 6.

№ 16

Військова конвенція між урядами УНР та Польщі (Варшавський договір С. Петлюри – Ю. Пілсудського)

24 квітня 1920 р.

Військова конвенція між Польщею і Україною

1. Сучасна військова конвенція складає інтегральну частину політичної конвенції з дня 21 квітня 1920 року. Входить з нею рівночасно в життя і обов'язує аж до завартя сталої військової конвенції поміж Польським урядом і Українським.

2. Польські та Українські війська відбувають акцію спільно як війська союзні.

3. В разі спільної акції польсько-української проти совітських військ на теренах Правобережної України, положених на Схід від сучасної лінії польсько-більшевицького фронту, військові операції відбуваються по взаємному порозумінню начальної команди Польських військ і головною командою Українських військ під загальним керуванням начальної команди Польських військ.

4. Начальна команда Польських військ приділить до оперативних штабів Українських військ своїх старшин, а головна команда Українських військ приділить, в порозумінню з начальною командою Польських військ до Польських команд, частини інституцій і т. д. своїх зв'язкових старшин.

5. Війська представлені головною командою Українських військ, до розпорядження Начальної Команди Польських військ, уживе ця команда, стосовно до оперативних потреб на окреслених теренах України, по можливості не роздроблюючи їх на дрібні одиниці. В мірі поступу акцій і поскільки оперативні умови на це дозволять, на бажання головної команди Українських військ, начальна команда Польських військ як найскорше скупчить Українські одиниці разом і призначить їм власний район ділання і спеціальне стратегічне завдання з метою віддання їх з поворотом до безпосереднього розпорядження головної команди Українських військ.

6. З моменту розпочаття спільної акції проти большевиків, Український уряд обов'язується доставляти продукти для Польської армії оперуючи на цім терені, в кількості згідно оперативному плану головно артикули: м'ясо, сало, борошно, збіжжя, крупу, овочі, цукор, овес, сіно, солону і т. д. на підставі харчових норм, обов'язкових в Польському війську, і потрібні підводи.

а) З тою ціллю до команд Польських дивізій і армій будуть приділені цивільні комісари чи Українські провіантські старшини, обов'язком котрих буде заосмотрювати дивізію (армію) необхідною кількістю харчових продуктів та підвод.

б) В разі не доставлення Українським урядом потрібних продуктів, цивільний Український комісар, в порозумінні з Інтендатурою дивізії (армії) переводить реквізиції потрібних продуктів серед місцевого населення розчитуючись реквізиційними квитками, оплаченими і гарантованими Українським урядом і виробленими в двох мовах: польській та українській. На квитках повинно бути зазначено поіменовання і вагу туші чи продуктів, а відносно підвід та коней – кількість їх та час уживання.

По мірі можливості за доставлені підводи платяться в той же час повна сума в розмірі, поставленому Українським урядом. На квитку має бути зазначено, що при реквізиції заплачено частину належного з зазначенням суми і що решта буде виплачена Українським урядом пізніше.

Український уряд обов'язується достарчати Польському війську відповідну готівку з метою безпосередньої заплати мешканцям частини належних їм грошей за доставлені продукти, стосовно до максимальних цін, які будуть встановлені Українським урядом. Польське військо буде преміювати реквізійні квитки, а також свідоцтва, оплачені готівкою, сіллю, нафтою чи іншими продуктами першої потреби, згідно норм і інструкцій, які будуть окремо видані. До Українських одиниць будуть приділені польські господарчі старшини, з метою стеження та переведення одноманітного преміювання,

с) Харчові продукти, не доставлені Українським урядом, а тому доставлені Польським урядом, обраховані згідно Польських встановлених норм, покладаючися на Український уряд в польській валюті і стосовно до цін, унормованих для військ в Польщі,

д) Тимчасово відношення української валюти до Польської, обов'язкове в війську до завартя фінансової конвенції, буде встановлено начальною командою Польських військ в порозумінні з головною командою Українських військ,

7 П. В разі заняття вищеуказаного терену військами польсько-українськими, чи польськими, начальна команда Польських військ полишає за собою право керування підчас даної військової акції всіма залізничними лініями, при чому Український залізничний персонал залишається на своїх посадах. Про випадки і причини звільнення Українська влада буде повідомлятися. До Польських військово-залізничних влад, в мисль П. 4, будуть приділені Українські зв'язкові старшини. Український уряд приступить невідкладно до організації цілковитого залізничного апарату з метою прийняття залізниць під власне керування. Час, спосіб, порядок прийняття будуть определені особливим укладом. Польське командування допоможе Українським залізницям рухомим складом, опалом, шмаровилом і іншими матеріалами, потрібними для експлюатації і забезпечення праці залізниць. З метою контролю буде переводитися учот всім перевозкам, а також перебування всякого залізничного матеріалу, згідно з Порядком, встановленим наказом начальної команди Польських військ, в порозумінню з головною командою Українських військ.

8 П. З моменту розпочаття спільної офензиви і заняття нових теренів Правобережної України, положених на Схід від сучасної лінії польсько-большевицького фронту, Український уряд організує на них свою владу і адміністрацію цивільну і військову. Тили Польських ж військ буде охороняти Польська жандармерія польова і Польське етапове військо; зміна Українською владою наступить на підставі осібної умови, після сформування Української жандармерії, а також Українських етапових військ. На час виконання служби Польською жандармерією і Польськими етаповими військами буде призначено до Українських адміністраційних влад Польських зв'язкових старшин. Влада на дотепер занятих теренах, які, на підставі політичної умови признається Українській Народній Республіці, полишається тимчасово в руках Польської влади, а Український уряд організує свій адміністративний апарат і, по мірі того організування, влада на тих теренах, по порозумінню з Польським урядом, переходить до рук Українського уряду.

З моменту підпису сучасної конвенції в Кам'янці Подільському відновлюється функціонування Українських Центральних Державних Установ. Начальна команда Польських військ негайно видасть наказ, аби місцева влада військова і цивільна вказала цьому всіляку поміч.

9. По виконанню загального пляну спільної акції, евакуація Польських військ з терену України повинна початися по пропозиції єдної з

договорюючих сторін, а технічне виконання евакуації наступить на підставі взаємного порозуміння начальної команди Польських військ з головною командою Українських військ.

10. Український уряд приймав виекіпіровання, заосмотрення і утримання Українських частин, сформованих на території Польщі і якими чи начальна команда Польських військ чи Польське міністерство військових справ оказало, чи буде оказувати поміч в продуктах, екіпіровці, зброї, амуніції і всякого рода військових матеріалів.

11. На Польській території продовжується організація Українських частин, як то мало місце до цього часу в Берестю, аж до часу коли така організація буде можлива на власній території.

12. Начальна команда Польських військ обов'язується доставляти для Українських військ зброю, амуніцію, снаряження і одяги в кількості, потрібній для трьох дивізій, згідно штатів, встановлених для Польської дивізії зо всіма її санітарними і іншими тилowymi складами і становить ці матеріали заосмотрення до розпорядимости Українського міністерства військових справ. Річі замовлені чи закуплені Українським урядом закордоном, вивезені чи перевезені до місця перебування Української армії, завдяки старанням Польського уряду, будуть залічені в кількість вищеназваних матеріалів заосмотрення.

13. Ціла здобича залізнична, за винятком панцерних потягів взятих в бою, а також инша військова здобича, крім рухомої взятої в бою, становлять власність Української Держави. Подробиці будуть встановлені окремою умовою.

14. Подрібна умова фінансово-господарча, а також залізнична конвенція, що торкається сучасної конвенції, будуть заварті додатково.

15. Обидві сторони мають право запропонувати завартя сталої військової конвенції в час, признаний кожною стороною за відповідний, аж до завартя нової – обов'язує сучасна конвенція.

16. Обидві сторони зобов'язуються тримати цю конвенцію в тайні.

17. Ця конвенція пишеться на мовах Польській і Українській. Обидва тексти зобов'язуючі – в разі сумніву рішаючим є польський текст.

Ця конвенція підписана в Варшаві 24 квітня 1920 року, зі сторони Польської – майором Валеріяном Славеком та капітаном Вацлавом Єндржевичем на підставі уповноваження. Міністр Військ. Справ Р.П.П. від 21 квітня 1920 року Ч. 1960 В.Р. Т. Зі сторони Української – Генерал. Штабу Генерал-Хорунжим Володимиром Сінклером та Ген. Штабу Підполковником Максимом Дідковським, на підставі уповноваження Заступника Голови Ради Народніх Міністрів У.Н.Р., від 23 квітня 1920 року ч. 1931.

Уповноваження взаємно обміняно.

Шелухин С. Варшавський договір між поляками й С. Петлюрою 21 квітня 1920 р. – Прага: Нова Україна, 1926. – С. 32 – 35.

№ 17

Донесення Косівського староства Галицькому намісництву про заходи, спрямовані на придушення збройних виступів у Косівському повіті

24 квітня 1920 р.

Згідно з наказом від 20 квітня 1920 р. № 10279/пр. доношу, що сьогодні надійшли оголошення про введення надзвичайних судів у тут[ешньому] повіті, які негайно розіслано по всіх гмінах.

Згідно з телеграфним дорученням № 10279/пр. я дав окремий наказ про обмеження виїздів з міста, становлення поліційних годин і відносно зборів.

Хоча заворушення в Жаб'ї й околиці були придушені, однак загони гуцулів, які з приходом військ втекли в ліси і гори, до цього часу ще не виловлені і весь час непокоять навколишні місцевості. Крім двох рот караульного батальйону, що були призначені для прикордонної варти на території Косівського повіту, який недавно залишили румуни, надійшов у повіт ще один батальйон 49 полку прикордонних стрільців під командування капітана Ковнацького, призначений для пацифікації повіту.

На вимогу капітана Ковнацького, підтверджену відповідним наказом караульного командування в Коломиї і КГО, я призначив канцелярського практиканта намісництва Ясінського делегатом староства при пацифікаційній експедиції з місцем перебування в Жаб'ї.

Ясінському я доручив бути посередником, якщо буде потрібно, між населенням і військом і разом з військовою владою зайнятись втихомиренням населення, а також висліджувати і заарештовувати винних.

Згідно свідчень Михайла Негодюка, сина Юри, селянина з Красноїли, якого військові заарештували й відправили до староства, запідозривши його у співучасті у заворушенні, заворушення це було завчасно підготовлене і не носило характеру голодного заворушення.

Справді, постачання повіту було погане, тому що Косівський повіт не мав достатньої сільськогосподарських продуктів, а збіжжя або мука, виділені відділом справ постачання, незначні. Однак гміна Жаб'є, де почалося заворушення, зовсім не відчувала браку харчів.

Ця гміна, що налічує близько 10 000 жителів, має, згідно з останніми статистичними даними, 5000 моргів орної землі, 18 000 моргів лук, 131 500 моргів пасовиськ, 3000 штук рогатої худоби, 800 свиней, 10 000 овець, 12 000 моргів гмінного лісу, отже, більше як 1 морг лісу на одного жителя. Вона належить до найзаможніших у Малопольщі і перед війною постачалась власними продуктами, частково з Буковини.

Так як кордон від Румунії не був достатньо забезпечений військом, гміна постачалась з Румунії, звідки харчі переправлялись контрабандою без великих труднощів.

Відділи війська, вислані в околицю Жаб'я, встановили (згідно з інформацією, яку дав мені комендант караульного батальйону майор Павловський), що населення Жаб'я не голодувало, а згідно з інформацією начальника пошти в Жаб'ї Левицького, який брав участь у військовій карній

експедиції, в хатах керівників заворушення, які належать до заможних селян, знайдено великі запаси харчів.

Південна частина тутешнього повіту, яка є місцем заворушення, гірська і покрита лісами, тому вона є дуже добрим місцем для українсько-більшовицьких агітаторів, які через верхи гір могли легко перейти з Чехословаччини чи з Румунії в ці околиці й контрабандою перевести зброю.

Мушу, однак, відмітити, що Румунія з свого боку активно допомагає нам у прикордонних околицях, як це було в Яблониці, де відділ жандармерії мусив сховатися від озброєного загону за румунський кордон.

Румунські прикордонні війська навели шість кулеметів на загін, який наближався, і примусили його відступити. Румунські офіцери при тому заявили, що мають спеціальний наказ румунського уряду піти на допомогу нашим військам проти загонів, які тут організовуються.

Військова пацифікаційна експедиція провела численні арешти осіб, які брали активну участь у заворушенні або підтримували це заворушення, і відправила їх до військового суду в Коломиї.

Очищення повіту від бунтівників продовжується систематично.

Староста Зажицький

ЦДА України, м. Львів, ф. 146, оп. 4, спр. 5263, арк. 45 – 46.

Рукопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 18

Донесення делегата Косівського староства при карній військовій експедиції староству про збройне повстання в Косівському повіті

25 квітня 1920 р.

При цьому надсилаю протокол опису худоби, реквізованої механізованим караульним батальйоном VI/6 в Зеленому і Головах.

У Головах на підставі інформацій, одержаних від капітана Гендзенського, реквізовано лише 2 голови худоби. Реквізицію там проведено тому, і це головне, що з обох сіл походили бунтівники, які брали участь у відомих повстаннях. Реквізицію проводила карна експедиція, яка прибула в Жаб'є 18 ц. м., а дня 19 ц. м. відправилась в сусідні села та ліси, в яких у ніч з 16 на 17 ц. м. розпочалося відоме повстання. Воно підготовлялося вже давно, декілька тижнів тому, як це показує попереднє слідство жандармських відділків, а також зізнання багатьох заарештованих, які прямо або посередньо брали участь у повстанні.

В Зеленому спалено 5 дворів, власники яких пішли в ліси, побоюючись кари, яка їм загрожувала за участь у повстанні. Двори палила карна експедиція, так званий механізований караульний батальйон VI/6.

Доводжу до відома староства, що я прибув сюди пізно ввечері 23 ц. м. і відразу з'явився до капітана Ковнацького, командира пацифікаційної експедиції, і як делегат староства, прикомандирований до цієї експедиції, вручив йому свої документи.

В той час, коли я прибув у Жаб'є, тут і в околицях було цілком спокійно, тобто вже не було жодних явних ознак продовження повстання. Однак небезпека не минула, тому що в горах і лісах ховаються озброєні бунтівники, кількість яких ще точно не може бути встановлена, і вони у зв'язку з тим, що тут розмістились сильні військові підрозділи, поховалися у своїх сховищах, однак, на випадок відступу військ, можуть поновити свої, до цього часу невдалі, спроби.

Капітан Ковнацький вислав 23 ц. м. два вільні військові відділи двома різними дорогами через гори і ліси, щоб "прочесати" їх, виловити бунтівників, які там переховуються.

Сам він також узяв участь з одним відділом в недалекому одноденному марші, з чого повернувся ввечері. Сьогодні він має намір вирушити на дальші розшуки бунтівників, щоб з'єднатися в кінці маршруту своєї експедиції з своїми відділами, висланими раніше.

Я не брав участі у вчорашньому марші капітана Ковнацького, тому що він проходив через безлюдні гори і ліси, проте думаю супроводжувати його в цій тривалішій експедиції, яка буде проходити через заселені місцевості.

Вчорашній день потратив на одержання інформацій, які, однак, ще до цього часу щодо розмірів повстання, і особливо щодо розмірів розгалуження організації повстання, і дійсної величини території, зайнятої цією організацією, поки що суперечливі.

Ці інформації сходяться лише щодо однієї деталі в цьому питанні, а саме: з попередніх розслідувань не встановлено, чи брали участь у цих повстаннях які-небудь досвідчені офіцери іншої ворожої армії.

Хіба лише цей таємничий агітатор, очевидно, росіянин, згаданий у звіті тут[ешнього] відділку жандармерії з 23.IV. 1920 р., № 347, який, коли ще не дійшов до староства, то повинен швидко надійти, був, можливо, російським офіцером, але з попередніх розслідувань не встановлено, чи брав він участь у повстанні із зброєю в руках.

Доводжу до відома староства, що в зв'язку з тим, що тут з'явилися спекулянти, які хотіли використати значне зниження цін на худобу, викликане військовими реквізиціями, я звернувся до місцевого відділку жандармерії і військового управління з пропозицією не випускати звітлія жодної худоби, закупленої спекулянтами, а останнім заборонив купувати. Ярмарки тут не відбуваються, а купівля худоби по дворах забороняється. Вчора після обіду я їздив до Горішнього Ясенова і склав доданий нижче до цього список реквізованої худоби.

Концептовий практикант намісництва,
делегат Косівського староства Казімір Ясінський.

ДАЛО, ф. 256, оп. 1, спр. 76, арк. 77 – 79.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 19

Донесення Косівського староства Галицькому намісництву про заходи для придушення збройного повстання селян Косівського повіту

29 квітня 1920 р.

Посилаючи при цьому два інформаційні протоколи, складені канцелярським практикантом Намісництва Казіміром Ясінським, який був посланий до пацифікаційної експедиції в Жаб'є, доношу, що придушення більшовицьких заворушень, а також переслідування головних ініціаторів продовжується. Для найбільшнього населення Жаб'я і околиці висилаю відповідну кількість муки. Для виловлення заворушників, які ховаються по лісах і горах, потрібно буде приблизно 14 днів.

Староста Зажицький

ЦДА України, м. Львів, ф. 146, оп. 4, спр. 5263, арк. 40.

Рукопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 20

З нарису Степана Томашівського “Мир на сході Європи: його умови і недоліки” про необхідність створення самостійної Західноукраїнської держави

14 травня 1920 р.

From the conditions explained above, we draw the following conclusions:

1st That Eastern Europe, foming an evident geographical homogeneity, can be permanently divided up by only following the natural frontiers indicated by the principal rivers and at the same time by the ethnographical frontiers dividing its principal peoples.

2nd The historic frontier of 1772, demanded by Poland today, is an evident violation of the preceding principles and can not be maintained even from the point of view of historic custom. It formed the political frontier of Poland Lithuania for only – one century, a Poland which was rapidly expiring and in reality dominated by Russia, in conditions entirely different from those which now rule. From the economic point of view, it would paralyse the economic life of one of the most important parts of the Old World. From the ethnographical point of view, it would let loose a series of irresistible irredent its movements which would constitute a perpatual menace to the peace of Europe. In short, as a stranggic line, it is indefensible.

3rd The idea started by Poland of establishing beyond the said frontier an independent Ukranian State is only a vulgar hoax invented to disguise the greed of the Polish imperialists? This State, within the limits and according to the model imposed by Poland, would neither enjoy liberty nor be able to live its own life in any way; it would be nothing but a glacis for Poland in her future “Drang nach Osten”, as well as an object for vengeance on the part of Russia.

4th What must be the governing powers do toward off this danger which threatens the peace of Europe and of the entire world a danger which must inevitably come to pass if our East is given a defective constitution?

A: The principle that Poland, restored by the Allied Powers, can only include territory ethnographically Polish, must be proclaimed and maintained at any price against the greed of the Polish imperialists. Within these limits, the Polish Republic would possess the only natural conditions by which its normal and pacific development can be assured; it would embrace nearly 200.000 kilometers, would have an egress on the sea-coast, would dispose of a good river way inland and excellent underground riches (coal and petroleum); from an ethnical point of view it would present the most perfect homogeneity possible in that part of Europe.

In order to fix the Eastern frontiers of Poland, a special international commission ought to be appointed with power to consult the opinion of the populations of the two litigious parties.

B: All the ethnical groups in the East beyond the limits of ethnographic Poland, must be free and have the chance to decide for themselves their political fate according to their vital interests and their national leanings; the Western powers must intervene in a friendly but energetic way in order to facilitate the solution of the differences between the respective peoples.

C: In the case when the definite portioning out of Eastern Europe led to the formation of a federative Russia, a special guarantee of an international character would be necessary for the maintenance of peace in Europe. In order to protect Central Europe against any eventual Russian advance on one side, and in order to check the Polish pressure towards the East on the other side, we ought to deprive both parties of this transitory territory which might serve as a door to both, that is to say: the dividing line of waters between the Baltic Sea and the Black Sea.

Consequently territories, once belonging to Austro-Hungary, peopled by the Ukrainian majority (Ruthenians) whose pivot in Eastern Galicia, a neutre Independent State, ought to be formed which would separate Poland from the Russian federation and thus deprive these two States of their principal points of collision. In order to increase the efficacy of the New States role, the former Russian government of Kholm, the Western part of the government of Volhynia on this side of the Horyn, as well as the Southern part of the government of Grodno (as far as the forest of Belovej) ought to be united to Eastern Galicia.

Such a step is quite justified, not only for reasons of international policy; froms geographical and economic point of view it forms an organic whole and suffices to itself (its egresses on the sea-coast would be by river-way at Odessa and Dantzig); from an ethnical and historical point of view it is the restoration of the old kingdom of Halitch-Vladimir which for three centuries (XI to XIV) played a similar part, very important and useful, between Central and Eastern Europe; nowadays it would have, with Ruthenia South of the Carpathians, about 150.000 square kilometers of territory and about ten million inhabitants.

By removing opposing interests between Poland and Russia, the new Halitch-Vladimir State would abolish all need for a Germano-Russian alliance. As for the Russians themselves, we have the right to expect a favourable reception of

this solution, notwithstanding the slight sacrifice, mentioned above, of their old national territory. The Ukrainians also would hail with the greatest satisfaction the formation of an independent national State by which the fate of a considerable part of their fatherland would be solved definitely.

Paris, May 14 th, 1920.

Dr. TOMASCHIEWSKY

Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 2. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 138 – 141.

№ 21

Лист диктатора ЗУНР Євгена Петрушевича Костю Левицькому про створення Уряду уповноважених

1 серпня 1920 р.

До

Високоповажаного Пана д-ра Костя Левицького у Відні

Було моїм бажанням поставити на чолі зорганізованого Розпорядком з 25 липня 1920 Уряду такі особи, які репрезентувалиби різні політичні напрямки в суспільстві, і дати в сей спосіб громадянству фактичний вплив на виконання тих функцій Державної Влади, які згідно з теперішнім правовим станом сложені є до моїх рук, під моєю виключною відвічальністю.

Колиж, задля перерваних звязків з краєм занятим чужими арміями та неможности порозуміння з усіми партійними групами членів Української Національної Ради в краю, переведення сего прінципу в цілости являється під цю пору в повні неможливим, прийшлося мені складаючи Уряд руководитися зглядом на особисте моє довіре до осіб покликаних до Уряду та їх абсолютне уздібнення.

Переводячи в життя постанови Розпорядку з 25 липня 1920 р. про організацію Уряду для виконання Державної Влади в часі тревання повновластей Диктатора, іменував я по мисли Арт. III §§ 2, 5 сего розпорядку:

1) мого дотеперішнього повновласника для справ закордонних з титулом Державного Секретаря *д-ра Степана Витвицького* моїм Уповноваженим для ведення діл входячих в круг компетенції б. Державного Секретаріату для справ закордонних;

2) Посла Західно-Української Народної Республіки у Відні *п. Володимира Сінгалевича* Уповноваженим для ведення діл входячих в круг компетенції б. Державного Секретаріату фінансів, торгівлі і промислу;

3) б. Президента Державного Секретаріату *д-ра Костя Левицького* Уповноваженим для справ преси і пропаганди;

4) б. Старшого Прокурора при Генеральній Прокуратурі у Відні *Йосифа Ганінчака*, заступниками Західно-Української Народної Республіки в колегії повновласників для ліквід. Міністерства війни Уповноваженим для справ входячих в круг компетенції б. Державних Секретаріатів справ

внутрішних, судівництва, просвіти і віроісповідань, рільництва, поcht і телеграфів та робіт публичних.

Усіх Панів Уповноважених взиваю приступити негайно до зорганізованя і введення в життє поодиноких Відділів Уряду і предложити мені відповідні внесення в тій справі.

Відень, дня 1 серпня 1920.

Диктатор ЗУНР: д-р Петрушевич

Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. Документи і матеріали. – Т. 2. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 432 – 433.

№ 22

Наказ генерала М. Омеляновича-Павленка армії УНР зміцнити оборонні позиції та перевести обозне забезпечення військ на правий берег Дністра

17 серпня 1920 р.

Таємно

Наказ Військам Дієвої Армії У. Н. Р.

Ч. 0150

с. Коростятин. (Мапа 5 клм. в 1 см).

17 серпня 1920 року год. 11 хв. 15

1. Ворог продовжує наступ на війська Південного фронту, направляючи головним чином удар кіннотою в напрямі Топорів – Львів. Вчора о півдні ворогом була форсірована р. Буг між Буск²² і Каменка Струмілова.

2. Війська Південного фронту перегруповуються для контр-акції, аби дати опір ворогу.

3. Дорученій мені Армії наказано тримати займаємий нині фронт, аби забезпечити маневр лівого крила фронту.

Лівіш нас 12 польська дивізія гуртує головні сили в районі Каплиці – Конюхи – Зборов (Штаб мусить бути в Августовці) і доглядає патрулями р. Стрипу до Вишневича включно.

4. Тому НАКАЗУЮ: а) 5 Херсонській дивізії, групі генерала Загородського і 3 Залізній дивізії, залишаючись на попередніх участках, продовжувати виконання попередніх завдань. б) 1 Запоріжській дивізії, доглядаючи патрулями р. Стрипу від Переволок включно до Вишневича включно, тримати головні сили однієї бригади в районі Переволоки – Курдванівка, а другу бригаду тримати в резерві дивізії в с. Ковалівка. Завдяки тому, що осередок сил 12 польської дивізії знаходиться на північ, а лінія Стрипи від Каплинців до Вишневича тримається лише патрулями, 1-а Запоріжська дивізія мусить доглядати патрулями ще лінію від Бобулинці включно до Мадзеловка включно. На підтримання зв'язку з 12 п. дивізією звертається особа увага. Штаб дивізії – Ковалівка. в) Окремій кінній дивізії перейти в с. Чернихів і, залишаючись в армейському резерві тримати сталу

²² Тут і далі в документах армії УНР вживається транслітерація назв населених пунктів з польської мови. Так, замість Буск написано Буск, замість Єзупіль – Іезуполь, замість Маріампіль – Маріамполь і т. д. Очевидно, українські військові використовували польськомовні карти регіону. В тексті також наявні русизми, які є в оригіналі документа.

розвідку на лінії Мадзеловка включно – Подгайці – Заставники. Зв'язок зі Штабом армії через Штаб 1-ої Запоріжської дивізії.

5. Тиловими шляхами призначаються: а) 2-й Волинській дивізії – Зубець – Новосілка Коропецька – Нижнів. б) 4-й Київській дивізії – Порхона – Залісе – Комарівка – Усте Зелене – Маріамполь – Миловане. в) 3 Залізній Дивізії – Озеряни – Монастирська – Вичолки – Яргорів – Єзерки – Кончаки – Старий Бичов. г) 1 Запоріжській дивізії і Окремої кінної дивізії – Олеша – Ковалівка – Черняхів – Завадова – Горожанка – Медуха.

6. На зазначених шляхах тримати обози 1-го порядку на захід від р. Коропець, а обози 2-го порядку – на захід від Золотої Липи.

7. Бази дивізійних постачань і бронепотягів, які знаходяться на ст. Монастирська негайно відправити на ст. Нижнів.

8. Армейським летючкам: гарматній і санітарній залишатися на ст. Коростятин.

9. Звертається увага на те, аби всі дроти, які відходять в бік ворога були негайно попсовані.

10. Штаб армії залишається в Коростятині.

Оригінал підписав: Командуючий Дієвою Армією Генерал-Поручник Омелянович-Павленко.

З оригіналом згідно: т. в. о. Начальника Штабу Ген. штабу Полковник Куш.

Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. З передмовою і під редакцією Генерального штабу генерала В. Скальського. Документи впорядкував генерал П. Шандрук. – Варшава, 1933. – С. 151 – 152.

№ 23

Наказ генерала М. Омеляновича-Павленка армії УНР зайняти оборонні позиції по річці Дністер

18 серпня 1920 р.

Таємно

Наказ Військам Дієвої Армії У. Н. Р.

Ч. 0151

с. Коростятин. (Мапа 2,5 клм. в 1 см). 18 серпня 1920 року год. 12 хв. 00.

1. Ворог розвиває свою акцію в напрямі Львова й одночасно робить наступ в різних надтинках Південного фронту.

2. Війська 6 армії групуються в районі Львова для його забезпечення. 12 дивізія піхоти має осягнути до вечора 20 серпня район Бібрка – Глібовичі – Підмонастир, маючи напрям через Поморяни – Перемишляни.

3. Дорученій мені армії наказано боронити лінію р. Дністра від Румунського кордону до м. Миколаїв включно.

4. Для виконання цього дивізії мусять з вечора 18 серпня почати перегрупіровку аби скінчити її до ранку 19 серпня: а) Група генерала Загородського в складі: 5 Херсонська дивізія. Продовжити участь ліворуч до Незвиська включно. Штаб дивізії залишається в м. Городенці. 2 Волинська дивізія. Осередиться в районі Лука – Везелув²³, тримаючи охорону по лінії Косцельники – Поток Золотий – Соколів – Зубець включно, а розвідку на лінії попереднього фронту. Штаб дивізії с. Лука. 1-а і 2-а Збірні запасові бригади – зосереджуються в районі Тлумача. б) 4-а Київська дивізія. Зосередиться в районі Коропець – Бобровники – Нижнів з метою активного забезпечення переправи у Нижньова. Охорону мати на лінії Зубець виключно – Паузники – Комарівка – Низколіси – Усте Зелене. Штаб дивізії – Нижнів. в) 3-ій Залізній дивізії зосередитися в районі Монастириска – Дубенка – Коростятин – Гута Стара, маючи кінноту в районі Холхочи, охорону на лінії Зубець виключно – Бариш – Озеряни – Ковалівка – Чернихів, а розвідку на попередніх місцях. Штаб дивізії ст. Вичолки. г) 1-ій Запорожській дивізії зосередитися в районі Маркова – Товстобаби, маючи кінноту в Носові, охорону по лінії Заставище включно Волиця – Завалов – Пановіце, розвідку в напрямі на Підгайці і Бережани. Штаб дивізії – Товстобаби. д) Окремій кінній дивізії зосередитися в районі Кончаки Старі – Кончаки Нові, маючи забезпечуючий відділ з кулеметами в Гнільче, а Штаб дивізії в Водники, де включиться в залізничний дріт. е) Підчас руху колонами мати охорону марша і певну розвідку, аби бути напоготові до відбиття ворожих акцій. ж) Обози, крім самих необхідних возів, відправити негайно за р. Дністер в район нового розташування дивізій. з) Армейським літучкам переїхати до ст. Хриплин. і) Штаб Армії сьогодні перейде до Хриплина. к) Штаби негайно по прибутті в нові місця постою мусять зголоситися через залізничний або державні дроти про стан частин і подій підчас руху.

5. 19 серпня у вечері продовжувати перегрупіровку і до ранку 20 серпня а) Групі Генерала Загородського: 5-ій Херсонській дивізії продовжувати тримати свій участок. Штабу перейти в с. Тишковець. 2-ій Волинській дивізії зосередитись в резервні групи в районі Обертинь – Джурків – Жуків. Запасним бригадам заняти фронт по р. Дністер від с. Незвиська включно до с. Петрилів і Буковка виключно, доглядаючи річку заставами і маючи осередки сил 1) у Тлумача для забезпечення переправи у Нижньова і 2) у Жівахова. Розвідку проводити в напрямках на Потік Золотий – Бариш – Монастириска. Бронепотяг “Запорожець” входе в підлеглість Командуючого Запасними Бригадами і має бути у Нижньова. Штаб командуючого Запасними бригадами – Тлумач. Штаб Групи Генерала Загородського – Коломия. б) 4-ій Київській дивізії зосередитися в районі Ольшаниця – Клубовці – Тисьмениця в армейському резерві і доглядати участок р. Дністра від Буківки включно до Маріамполя виключно. Штабу дивізії стати в Хриплині. в) 3-ій Залізній дивізії зосередитися в районі Делеюв – Маріамполь – Іезуполь – Дубовце з метою активної оборони переправ на цьому участку. Охорону мати на лінії Усте

²³ Назви населених пунктів у оригіналі документа, очевидно, запозичені з польськомовних карт.

Зеленеє – Тростянець – Кримидів – Бишув включно, а розвідку вести на Вичолки – Коржови – Гнильце. Кінній сотні з кулеметами активно боронити переправу через Дністер у Мартинова, що на великому шляху з Калуша на Рогатин. Штаб дивізії – Ієзуполь. г) 1-й Запоріжській дивізії осередитися в районі Сініковці – Галич – Большовце з метою активної оборони переправ на цьому участку. Охорону мати по лінії Бишув виключно Конкольники – Баушов – Поплавники, а розвідку вести на Ділятин – Сарнки Горні – Бурштин. В Сарнки Горні тримати кінну сотню з кулеметами. Штаб дивізії – Галич. д) Окремій кінній дивізії зосередитись в районі Лисець – Іваніковка в армейському резерві. Штаб дивізії – Лисець. е) 6-ій стрілецькій дивізії пересунутися в район м. Стрий. ж) Армейським летучкам переїхати до Надворної. з) Штаб армії переходе до Надворної. і) Комдивам зробити розпорядження аби всі мости і пароми через ріку були підготовані до зіпсовання.

6. 20 серпня армія групується: а) Група Генерала Загородського (5 Херсонська і 2 Волинська дивізії і Запасні бригади) тримають фронт по річці Дністер від румунського кордону до с. Буковка виключно. На ст. Коломия тримати не менш двох потягів на випадок швидкого пересунення резервів по залізниці. б) 4 Київській дивізії зайнятий участок річки Дністра від с. Буковна виключно до м. Галич включно. Боронити район Маріаполь включно – Галич включно, гуртуя за ним резерви дивізії, а участок на схід до с. Буковна доглядати заставами. Штаб дивізії – Хриплин. Бронепотяг “Кармелюк” входе в підлеглисть Комдива Київської і мусить бути в районі Ієзуполя. в) 3-ій Залізній дивізії зайнятий участок від м. Галич виключно до Журавно включно. Доглядати річку заставами, а резерви мати в трьох групах в районах: 1) Дорогів – Гребля – Войнилів, 2) Довга Войнилівська і 3) Підгірка – Мостиска і Калуш. Штаб дивізії – Калуш. г) 1-ій Запоріжській дивізії зосередитися до 17 год. в бойовому складі в районі Ястребиця – Підпечари в армейському резерві. Штаб дивізії – Хриплин. д) Окремій кінній дивізії залишитися в попередньому районі в армейському резерві. е) 6-ій стрілецькій дивізії зайнятий участок р. Дністра від Журавно виключно до Миколаїва включно. Боронити участок Букавіна – Залясса – Жидачів і Волчків – Миколаїв, маючи за ними участкові резерви, а решту фронту доглядати заставами. Для дивізійного резерву в Стрії мати на поготові потяг для швидкого пересування в район Жидачова або Миколаїва. Штаб дивізії – м. Стрий. ж) Начальнику Тила і Комендатурі тила перейти в м. Делятин. з) Штаб армії залишається в Надвірній.

7. 21 серпня частинам армії залишатися в осягнених районах і продовжувати виконання своїх завдань крім 1-ї Запоріжської дивізії, якій пересуватися в район Камена – Виноград – Братківці, де стати в армейському резерві. Штаб дивізії – с. Братківці.

8. Звертається увага на те, щоби всі переправи через Дністро були знищені після переходу наших військ на південний берег ріки.

9. Виконання цього наказу розпочати після отримання особого повідомлення по телефону.

10. Про отримання цього наказу донести.

Оригінал підписав: Командуючий Дієвою Армією Генерал-Поручник Омелянович-Павленко.

З оригіналом згідно: т. в. о. Начальника Штабу Ген. штабу Полковник Куш.

Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. З передмовою і під редакцією Генерального штабу генерала В. Скальського. Документи впорядкував генерал П. Шандрук. – Варшава, 1933. – С. 155 – 157.

№ 24

Наказ командування армії УНР про посилення оборони Покуття від більшовицьких військ

22 серпня 1920 р.

Телеграма із Штабу Армії Української Народньої Республіки. Ставка Головного Отамана.

Наказ Військам Дієвої Армії У. Н. Р. ч. 155. 22 серпня 1920 р. 13 годин. ст. Хриплін. Мапа 2 і 5 верст. ТАЄМНО

1) Евакуація Станіславова закінчена. З метою більш сприяючого розташування для оборони Покуття на 23/VIII призначається перегрупіровка Військ Армії: 1. Запоріжська дивізія залишивши охоронні відділи у Галичської переправи в складі 3 сотень кінного полку і одної гармати у Боднарова (Калушського напрямку) одну сотню того ж полку з бронепотягом ЧОРНОМОРЕЦЬ стати на марш о 5 годині ранку 23/VIII і вирушити по маршруту с. Сельце, Колодзієвка де стати до години 12 на невеликий привал; далі продовжувати марш для розташування в районі сел. ст. Хриплін. Розвідку провадити активно в секторі м. м. Бурштин, Станіславів, Журавно. 2. Залізній дивізії стати на марш в 6 годині 23/VIII і осередкуватися на ночівлю в с. Опришівці. 24/VIII до 12 годин зосередитися в районі с. с. Тисьменчани, Братківці, Каменка. Лінію охорони по берегу р. Бистриці, Золотиська, розвідку провадить в секторі Калуш, Тисьменчани, Перегінсько. 3. 2-ій Волинській дивізії осередкуватися до 18 годин 23/VIII в районі Палагічі, Тлумач, при чому належить використовувати залізничні ешелони. Звернути увагу на направу залізничного шляху між Тлумачом і ст. Палагічі. Розвідку і охорону провадити в районі Маріамполя виключно, Ніжньов виключно. 4. 4-ій Київській дивізії залишаючи охоронні відділи в районі Іезуполя і Маріамполя в складі кінного полку, бронепотяга КАРМЕЛЮКА і Польської сотні. Командіру Запоріжської дивізії з ранку цю сотню в розпорядження Київської. Розташуватись головними силами до 20 годин 23/VIII в районі Тисмениця. 5. Окремій кінній дивізії залишатися в районі Комарів, Вікторів і командіру дивізії об'єднати керування всіма авангардами на відтинку від Маріамполя включно до Калуша. Авангард прикриваючий Маріамполь підсилити надсилкою туди одної гармати і доброї

кінної сотні і об'єднати керування цим отрядом під командою опитного старшини. Зв'язок по залізниці через станції Іезуполь, Сичів або Цишів. 6. 5-ій Херсонській дивізії, запасним бригадам залишитися в займаємих районах і продовжувати охорону лінії р. Дністра. 7. На регулярність розвідки, систематизації даних особливо на досконально агентурну розвідку Штабам дивізій звернути особливу увагу. 8. Штабам дивізій стати: 1-ій Запорізької ст. Хриплін; 3-ій Залізній 23/VIII в с. Опришівці тримаючи зв'язок через ст. Хриплін, але 24/VIII в с. Каменка тримаючи безпосередній зв'язок власними засобами з Отинією; 2-ій Волинській дивізії ст. Тлумач тримаючи зв'язок по залізничному дроту і маючи пост. зв'язку з селом Тарновиця Польня; 4-ій Київській дивізії м. Тисмениця звідкіль тримати зв'язок по залізничному дроту через ст. Хриплін і крім того держати зв'язк. пост на південь околиці с. Черноложці. 9. Штабу армії зранку перейти на ст. Отиня. 10. Санітарним і гарматним літучкам перейти на ст. Отиня. 11. Тилові шляхи 2-ої Волинської дивізії і збірні запас. бригаді: Тлумач – Обертинь; 4-та Київська і дивізія 1-ша Запорізька і окрема кінна дивізія Марковці, Отиня, Черемхів, 3-ій Залізній Тисьменчани, Виноград, Майдани Срд. 12. Пересування і росташування на місці мусять бути організовані так, аби сприяти вигідному вступу в бій. Організувати детальну розвідку місцевости, скласти кроки на яких зазначити перепони і обсерваційні пункти вигідні для розвитку акції. 13. Інспектору технічних військ організувати лад на залізницях і правильно їх використовувати. 14. Командірам дивізій видати точні розпорядження про організацію тилкових установ звертаючи особливу увагу на харчування військ під час переходу. Санітарні установи росташувати по вказівкам Інспектора санітарної частини. 15. Залогою м. Станіславова залишається той польський відділ, що був і досі, який входить в підлеглисть в адміністративному порядку Командірові Запорізької дивізії. Марш через Станіславів й його околиці всім суворо забороняти. Відповідальність за порядком у Станіславові покладаю на Командіра Запорізької дивізії, якому оголосити Станіславів на військовому стані. Командірам гарматних бригад заглянути аби завчасно була зроблена рекогсціровка артилерійських позицій в районах дивізії а в час боїв керувати діяльністю артилерії.

Командуючий Дієвою Армією Генерал-Поручник Омелянович-Павленко.
Начальник Штабу Армії Генштабу Полковник Липко.

Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. З передмовою і під редакцією Генерального штабу генерала В. Скальського. Документи впорядкував генерал П. Шандрук. – Варшава, 1933. – С. 165 – 166.

№ 25

Повідомлення про бої між військами армії УНР та більшовиками на переправах через Дністер

22 серпня 1920 р.

Розвідочний звіт Штабарму УНР 22.VIII.920. до 20.

На правому відтинку фронту Армії ворог веде рідку гарматну та рушничну стрілянину. В районі м. Нижнева ворог при одні важкі та одні легкі гарматах та панцернім авто робив спроби завладіти мостом через р. Дністер але зістав відбитий. В районі Іезуполя ворог в невідомі кількості веде бій з нашим панцерником. Нашою розвідкою виявлено що в с. Томашівці чотири версти на захід м. Войнилова коло с. Неговці а також на північ м. Калуша вчора вечером були ворожі патрулі. Між цевільним населенням поширюються вперті чутки, що чеська Перегінська бригада знаходиться в районі Долини.

Генкварт. Полковник Куц.

Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. З передмовою і під редакцією Генерального штабу генерала В. Скальського. Документи впорядкував генерал П. Шандрук. – Варшава, 1933. – С. 166.

№ 26

Наказ-подяка воякам армії УНР за порятунок бронепοїзда “Кармелюк”

24 серпня 1920 р.

Наказ

Військам Дієвої Армії У. Н. Р. ч. 157

ст. Отиня

24 серпня 1920 р.

22 цього серпня бронепотяг “Кармелюк” повертаючись о 16 год. з бойової розвідки від. ст. Галич до ст. Іезупіль був обстріляний кулеметним вогнем зліва. Не доїзжаючи 4 клм. до моста що у Іезуполя.

Проїхав ще з 1/2 клм. бронепотяг найшов підкладений ворогом фугас. Послідував вибух, наслідком якого були знищені паротяг і половину потягу, решта зійшла з лінії.

Використовуючи мент вибуху, ворог несподівано оточив бронепотяг і захопив команду в полон, з якого вдалося втікти 4 старшинам та 2 козакам.

Але командір бронепотягу, полковник Дворенко-Дворкин з рештою людей бази і запасною гарматою негайно виїхав на допомогу, підійшов до бронепотягу під кулеметним вогнем і відбив його від ворога, при чому вдалося спасти 2 гармати, набої та піроксилін. Повалені вози полк. Дворенко-Дворкин відіймав під надзвичайно сильним кулеметним вогнем ворога.

Таким чином знов не вдався давно їм заряджений намір захопити бронепотяг “Кармелюк”, який добре шкодив йому в попередніх акціях.

Від імені Батьківщини висловлюю щиру подяку командірові бронепотягу “Кармелюк” полковнику Дворенко-Дворкину, старшинам і

козакам його, завдяки лицарству котрих імя бронепотяга “Кармелюк” не загинуло з рядів нашої Армії.

Командуючий Дієвою Армією Генерал-Поручник Омелянович-Павленко.
Начальник Штабу Армії Генштабу Полковник Липко.

Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. З передмовою і під редакцією Генерального штабу генерала В. Скальського. Документи впорядкував генерал П. Шандрук. – Варшава, 1933. – С. 171 – 172.

№ 27

Телеграма представника ЗУНР у Празі С. Смаль-Стоцького уповноваженому для закордонних справ С. Витвицькому про повстання на Прикарпатті

25 серпня 1920 р.

Вечірні газети доносять, що повстанці зайняли Калуш, Перегінськ, Долину, ідуть на Дрогобич і Борислав. Перед ними тисячі польських бійців утікають до Карпат. Українське повстання звернене виключно проти поляків, яких роззброюють, але пускають до Польщі. Шлях Стрий – Лавочне заняла новоутворена народна українська рада, тим унеможливлена доставка нафти з Польщі до Чехословаччини через Лавочне і Воловець, яка малася цими днями розпочати. В пограничних округах Прикарп. Русі проголошено наглі суди.

Стоцький

Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. – Т. 3. – Кн. 1. – С. 318.

№ 28

Наказ-подяка воякам армії УНР за мужність у боях з більшовиками на території Станіславщини

30 серпня 1920 р.

Наказ Військам Дієвої Армії У. Н. Р. ч. 0163 30 серпня 1920 р.

§ 1. 28 серпня в бійці в районі ф. Вербка особісто відзначила себе штабова кінна сотня 8 бригади 3 Залізн. Дивізії. Ця сотня декілька разів під губітельним рушничним та кулеметним вогнем ворога ходила в контратаці на насідаючу ворожу кінноту і піхоту, опрокінула кінноту і першу кінну лаву і дійшла до згуртованого ворожого резерву, не дивлючись на його вогонь залпами. На полі бійці залишилось 30 зарубаних більшовиків.

Сотня понесла втрати: 6 козаків забитими і важко раненим Поручника Хилюка, який вмер від ран, козаків ранено 26.

Від імені Батьківщини висловлюю щіру подяку ліхої кінної сотні штабу 8 бригади. Слава живим, вічна пам'ять тим, які загинули на полі честі.

§ 2. 28 серпня Окрема кінна дівізія, виконуя поставлене її завдання о 12 1/2 год. атакувала ворога займавшого с. Большовця. Не дивлючись на

жорстку гарматну, рушничну та кулеметну стрілянину, кінні полкі атакували ворожу піхоту і після впертої бійки ворог втік частиною на Бржезани а частиною на Бурштин. Але ж дівізія понесла теж значні втрати і в тому числі важко ранений Командір полку Чорних Запорожців Полковник Дьяченко.

Продовжуючи акцію Кінна дівізія підійшла до м. Бурштина і атакувала ворога, котрій займав бугри перед цим містом. Як зясовалось потім, тут були 368 і 369 піш. полкі при 100 кіннотчиках, 30 кулеметах і 6 гарматах, в тому числі 2 важких. Біля 20 год. кінні полкі знову кинулись в атаку не дивлячися на страшенну стрілянину. Гармати наши били ворога прямою наводкою. Ворог після 2 год. бійки не витримав нашого натіску і в паніці біжав в напрямі на Рогатин, залишив на полі бійки біля 150 трупів. Крім того де кілька десятків було загнано в болото, взято в полон тільки 8 чоловік.

Окрема кінна дівізія, ведучи бій на протязі майже всього дня, понесла значні втрати. Крім Полковника Дьяченко ранено ще 3 старшини, забито і ранено 30 козаків. Відсутність набоїв не дала дівізії змоги знищити ворога остаточно. Але ж наступ кінної дівізії має велике значіння і відгукнувся зараз не тільки на фронті нашої армії, але ж і на всьому Південному фронті, бо ще 28 серпня припинилися атаки ворога на фронті бпольської армії, що дало її змогу просунутися наперед.

Від імені Батьківщини висловлюю щіру подяку Командіру Окр. Кінної дівізії Полковнику Омеляновичу-Павленко і всім старшинам і козакам за славу їх бойову працю на користь неньці-України.

§ 3. Але ж найважчу втрату поніс в бійці Кінної дівізії Полк Чорних Запорожців. Де кілька шрапнельних пуль поразили славетного командира цього полку Полковника Дьяченко в той мент, коли він, в трудних обставинах боя, серед гураганного ворожого вогню, вів полк в атаку.

Імя Полковника Дьяченко, як і видатного воякі і борця за визволення України відомо не тільки нашої армії, а добре знано і всієї Україні. Не раз в часи скрутних бойових обставин, на полк Чорних Запорожців покладались найважчі завдання і весь час цей полк, під керуванням Полковника Дьяченко, був на височині свого призначення.

А тому, дякуючи від імені Батьківщини Полковника Дьяченко за його вмиле керування полком і власне героїчне поведження, щіро бажаю йому, від себе і імені всієї Армії, скорішого видужання від ранення і повернення до армії.

(Хто саме підписав наказ, невідомо: проект наказу написано рукою Полк. Куща.)

Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. З передмовою і під редакцією Генерального штабу генерала В. Скальського. Документи впорядкував генерал П. Шандрук. – Варшава, 1933. – С. 189 – 190.

Донесення Сколівського староства Галицькому намісництву про повстання на Прикарпатті під керівництвом Федора Бекеша**30 серпня 1920 р.**

Скориставшись безвладдям, яке виникло внаслідок евакуації і від'їзду установ із Сколе в ніч з 20 на 21 серпня, українці, в порозумінні з якимось Федором Бекешом, що перебуває в Чехословаччині, намагалися викликати рух, спрямований на створення українських радянських рад в повіті.

Повернувшись до Сколе 28 ц. м. і взявши знову владу в повіті, я розпорядився негайно провести слідство по цій справі, а результати його, які характеризують хід подій за період після евакуації, подано нижче.

Гасло до початку руху подав якийсь Іван Дем'ян, селянин із прикордонного села Опорця; який в суботу 21 серпня о 8 годині ранку роззброїв скарбову варту в Опорці і захопив її казарми. Тоді ж о 2 годині дня з чехословацької сторони прибули вищезгаданий Бекеш і два українсько-радянські офіцери, привівши з собою близько 30 озброєних чоловік. Зразу ж було розпочато негайне вербування і незабаром в їх ряди стало до 100 чоловік, з яких, однак, ледве 30 були озброєні гвинтівками. Коли б вони мали більше зброї, то могли б організувати значно сильніший підрозділ, тому що вплив добровольців був дійсно великий, особливо з гмін Опорця, Славська, Гутари, Кального і Волосянки. Водночас розповсюджували дві відозви. Перша з них під назвою "Товариші козаки!" за підписом "Перший з'їзд представників від козацьких Рад українських інтернованих частин на території Чехословацької Республіки", а друга відозва під назвою "За що б'ються більшовики!" за підписом Військово-революційного комітету. Перша із згаданих вище відозв є зверненням до населення, щоб воно підтримало керівників і організації радянських установ, а також має вказівки й інструкції, між якими є така, яку, як особливо характерну, наводжу дослівно: "Захопити фільварки дідичів і перебрати все майно під своє розпорядження, розстріляти всіх ворожих людей".

Вищезгадані відозви розповсюджувались серед населення сусідніх прикордонних сіл.

Бекеш, який був керівником і організатором всього цього руху, почав видавати розпорядження і накази до прикордонних сіл, а один такий його наказ, датований 20 серпня, адресований до в'їта в Хащовані, потрапив до рук висланого сюди розвідника інформаційного відділу КГО.

Наказ цей, читав він, містить у собі розпорядження здати зброю, заборону виходити з хати після 8 години вечора, а за невиконання загрожує передати до польового українсько-радянського суду.

Закінчивши часткове озброєння свого загону, бекешівці в неділю, 22 серпня, захопили локомотив, який стояв у Лавочнім і належав фірмі Гредель у Демні, просунулись 23 аж до Гребенева, 24 серпня із Стрия прибув польський бронепоезд, в зв'язку з чим Бекеш відступив назад, до Бескиду.

Одначе після цього, 25 серпня, він знову просунувся аж до Славська, звідки його в цей же самий день, ще після 7-ої години вечора, витиснув польський бронепоїзд аж до Бескиду.

Допомагали Бекешу в створенні установ українських Рад якийсь Зільберштайн з Лавочного, начебто технік, який був начебто начальником залізничної служби, для організації якої на всіх станціях і в будинках опитували залізничних службовців, чи не схочуть вони поступити на службу, а також якийсь Крук, різник з Лавочного.

Обидва вищезазначені, а також згаданий напочатку Іван Дем'ян зуміли втекти в Чехословаччину. Якийсь же Хоминець з Опорця, а також будочники зі Славська з будок № 35 і 37 (прізвища цих мені не відомі) були спіймані.

Вищезгаданих арештовано і віддано командуванню гарнізону в Стрию.

Щодо Бекеша, то він, за спеціальністю адвокатський практикант, походить зі Сколе. Під час листопадового перевороту 1918 року брав активну участь у тодішній українській адміністрації як керівник повітового господарського [харчового] управління.

Поведінка властей, а точніше чеського війська, як це підтвердило слідство, не була цілком правильною. Помічено, що чеські офіцери, коли Бекеш організував свої загони вже на галицькій стороні, проникали аж до Лавочного. Майже точно є також, що чеські офіцери, а у всякому разі чеські солдати, допомагали Бекешові в озброєнні загонів, а також при переході ними кордону. 26 серпня повітовий комендант державної поліції з Сколе зустрівся на кордоні з чеськими офіцерами, домагаючись роззброєння тих членів загону Бекеша, які зі зброєю в руках перейшли кордон. Як повідомив мене повітовий комендант поліції, чеські офіцери начебто заявили, що роззброють українців і відішлють їх до Кракова. Чи так справді буде, немає жодної впевненості. Скоріше всього виникає підозріння, що чехи не тільки не будуть роззброювати їх, а навіть таємно надаватимуть їм допомогу. Як встановлено, члени загону Бекеша перебувають тепер у Студеному, на чехословацькому боці, де нібито далі організуються і, як ходять чутки, погрожують, що повернуться сюди і винищать поляків.

У зв'язку з діями Бекеша жителі Славська в ніч з 22 на 23 серпня напали на обоз караульної роти, що відступав з Людвиківки, Долинського повіту, і цілком пограбували його, а солдати розбігалися врозтіч, залишаючи вози з кінями.

В цьому нападі разом із жителями Славська брали участь також бекешівці. Тепер жителі Славська, боячись карної відповідальності, повтікали в гори і ліси, так що все село ніби вимерло. Взагалі в районі Славська ситуація все ще не ясна. 29 отримав донесення від начальника станції Славська про новий напад озброєного селянського загону біля будки № 37.

В порозумінні з повітовим командуванням державної поліції я зажадав від караульного батальйону в Стрию вислати допомогу, яка прибула сьогодні перед ранком до Славська в кількості 25 чоловік.

Додаю, що напад на заставу в ніч з 30 на 31 липня, про що повідомив телеграфом 31 липня за № 289/пр., як тепер підтверджено, був зроблений не чеським підрозділом, а бекешівцями, для того, щоб дістати таким чином зброю.

У зв'язку з вищезгаданими подіями, вважаю за необхідність зміцнення кордону, а особливо зміцнення взводів караулу, кількісний склад яких явно недостатній. Також було б дуже бажано зміцнити відділки державної поліції на кільканадцять осіб.

Тому прошу президію видати відповідні розпорядження, а також взяти до уваги можливість надіслання карної експедиції до Славська.

Керівник староства Гольчевський

ДАЛО, ф. 256, оп. 1, спр. 76, арк. 131 – 132.

Машинопис. Копія. Переклад з польської мови.

№ 30

Уривок зі статті Є. Коновальця про плани української еміграції щодо продовження військової боротьби за українську державність та про обставини утворення Української військової організації

31 серпня 1920 р.²⁴

У липні 1920. р. відбули ми в Празі останнє засідання Стрілецької Ради, на якому, після з'ясування безкорисності й безцільності дальшого перебування закордоном, рішили ми закликати всіх Січових Стрільців до повороту в Галичину. Після цього засідання Стрілецької Ради перестала фактично існувати Січово-Стрілецька Організація. Старшини Січових Стрільців, що були закордоном, здебільшого роз'їхалися, – одні на Наддніпрянщину, інші до Галичини. Там стали вони такими самими громадянами, як усі інші. Кожний з них вступив до тої групи чи партії, що краще відповідала його особистим переконанням.

Крім цього за ініціативою стрілецьких старшин відбувся ще 31. серпня 1920. р. у Празі “Зїзд Відпоручників Українських Військових Організацій Закордоном”, на якому між іншими були присутні неофіційно представники Бригади в Німецькому Яблінному (командант Бригади, полк. Варивода, заборонив брати участь у цьому Зїзді), представник Українського Союзу Старшин у Відні, представники робітничих сотень на Закарпатській Україні й представники нашої американської еміграції. На цьому Зїзді винесено між іншими такі постанови: 1. Зїзд стоїть на становищі повної соборности й самостійности України без огляду на це в які соціяльні та політичні форми виллється ця самостійність. 2. Зїзд стверджує, що теперішнє катастрофальне положення України є наслідком неохоти до праці, нестійкости, хитання, суперечности з гаслами, наведеними в точці 1., і самого факту існування аж трьох українських урядів і їх органів. 3. Зїзд уважає вказаним не ставити мілітарного спротиву зеднанню українських земель, яке

²⁴ Дата події, про яку йдеться в документі.

зараз наспіває через большевицький наступ, та одночасно завзиває всіх старшин і стрільців Української Армії до дальшої послідовної боротьби за самостійність України. 4. Зїзд вважає потрібним заховати в організованій формі існуючі поза територією України військові частини та об'єднати їх ідейно між собою. Крім цього Зїзд закликав усіх цих, що можуть вертати на Україну, до повороту й до праці на місцях, а далі прийняв постанови щодо центрального ідейного проводу всіх військових організацій. Після Зїзду один з членів колишньої Стрілецької Ради виїхав був до пок. Головного Отамана з пропозицією звільнити Українську Армію від її незavidної ролі оборони Галичини для Польщі та заховати Армію виключно для боротьби за українську державність. Пропоновано тоді раптовим зворотом відсунути Українську Армію, що боролася на правому крилі польського фронту, у Карпати й таким робом ухилитися тимчасово від дальшої боротьби проти большевиків. Розрахунок був такий, що большевики, після переможного походу через Польщу були би дійшли до Середньої Європи й загрозили безпосередньо інтересам держав-переможців. Для рятування ситуації мусили би згадані держави не тільки піддати ревізії версальський договір, але почати також організування поважного протибольшевицького фронту, при чому мусили би вони взяти під увагу теж ті українські боеві сили, які досі легковажено й яким не хотіли помагати. Отже українські частини, що заховались би в Карпатах і до них приєднались би всі інші українські частини закордоном, мусили б увійти в плян великої протибольшевицької кампанії. Українська справа виринула би тоді знову на широкому інтернаціональному форумі та не була би залежною від одного тільки маршала Пілсудского. Переможена Польща не мала би відваги ставити такі домагання, як це вона зробила пізніше в Ризі.

Пок. Головний Отаман цю пропозицію відкинув. Не хотів він допуститися, як сам зазначив, “зради союзника”.

“Союзник” одначе, якому пок. Головний Отаман дотримав вірности аж до смерти, не мав таких сантиментів. Річ Посполита Польська погодилася дуже швидко після цього з Москвою в Ризі й то коштом українських земель та коштом долі решток вірних Польщі військ Української Народньої Республіки, що по цей день коротають свій вік у польських таборах.

Коновалець Є. Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції // Розбудова нації. – 1928. – № 5. – С. 203 – 204.

№ 31

Зі звіту управління державної поліції Малопольщі генеральному делегатові уряду у Львові про повстання на Прикарпатті під керівництвом Федора Бекеша

9 вересня 1920 р.

...Інший характер, а саме: соціально-революційний, мали збройні виступи загону Бекеша, який в кількості до 100 чоловік зайняв Лавочне, пов. Сколе, і проголосив Українську Радянську Республіку. До цього загону

приєдналося кільканадцять селян з околиці Славська, Опірця і Кального і разом, маючи в своєму розпорядженні 1 кулемет, 1 паровоз і 3 вагони, дійшли до Тухлі, звідки польський бронепоезд відтиснув цей загін аж до Лавочного, а згодом, завдяки службовцям д[ержавної] п[оліції], – за чехословацький кордон, де його роззброїли і мали віддати до рук польських властей. Кільканадцять визначніших проводирів у Сколівському повіті, в тому числі чотири ...²⁵ із згаданого загону, вже заарештовано...

Комендант державної поліції Малополющі
Гошовський

**ЦДА України, м. Львів, ф. 146, оп. 8, спр. 3822, арк. 13 – 15.
Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.**

№ 32

Звіт розвідки армії УНР про збройні сутички на р. Дністер

12 вересня 1920 р.

На правім відтинку фронту Армії знаходяться ворожі застави на проти села Городенки в силі 30 чоловік з двома кулеметами, а на виступі в лісі є теж застава в силі 50 чоловік з 4 кулем., котрі обстрілюють с. Передіване. Ворожа застава на переправі проти с. Поточиська скріпилась о 25 чол. В Ниркові штаб 363 полка. В Устячку є до 200 ч. Проти Міхальче сильний відділ з кулеметами, котрий обстрілює шоссе ведуче до Дністра. Проти села Коменці і Репужинці слабкі ворожі застави. В Латачі сильніші застави. Ворог веде енергійну розвідку, стараючись перейти на другий берег Дністра. В районі Нижнів повів ворог наступ і заняв передмостовий блокгауз. В районі Галича – Іезуполя рідка гарматна стрілянина.

Ч. 230/рз.

Начрозвід. Сотник Шпілінський

Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. З передмовою і під редакцією Генерального штабу генерала В. Скальського. Документи впорядкував генерал П. Шандрук. – Варшава, 1933. – С. 219.

№ 33

Наказ про перехід армії УНР у наступ і форсування Дністра з додатком до нього²⁶

12 – 13 вересня 1920 р.

Таємно

НАКАЗ

Військам Дієвої Армії Української Республіки. ч. 0171.

Станіславів. (Мапа 10 в. і 1:200 000). 12 вересня 1920 р. 9 годин 45 хв.

1. Загальна ситуація на фронті 6-ої Польської Армії і завдання цієї Армії додається до цього наказу окремо.

²⁵ Пропущено нерозбірливе слово.

²⁶ Наказ військам УНР вдалося виконати, але з деяким запізненням – впродовж 15 – 16 вересня 1920 р.

2. На доручену мені армію покладається завдання форсувати 14 вересня р. Дністро в районі Ніжньова і на схід від нього, знищити ворожу силу і опанувати якнайшвидше м. м. Бучач і Чортків, маючи звязок при допомозі кінної дивізії з правим крилом групи Генерала Латиніка в районі Підгайці. Головним завданням армії ставиться забезпечення операції групи Генерала Латиніка зі сходу і в випадку потреби прикриття правого крила цієї групи в напрямі на Трембовлю і Скалат і одночасно забезпечення лінії дольняго Серету.

3. Тому НАКАЗУЮ: А) ПРАВА ГРУППА – Ген. УДОВИЧЕНКО. 3, 4 і 5 Стрілецькі дивізії з доданими польськими технічними частинами.

Форсувати р. Дністро на відтинку від Руминського кордону до с. Лука в точці по вибору Ген. Удовиченка за таким рахунком часу, щоб з розсвітом 14 вересня причілок переправи було забезпечено для вільного переходу піхоти та гармат. Завдання 1-ої черги для групи – опанування піхотою району: Цапевне – Поповце – Буряківка і удар кіннотою в напрямі на Джурин, Бучач з метою відрізати шляхи до відвороту ворога і знищення його. Послідуюче завдання групи – опанування Чортковом і лінією дольняго Серету і дальший рух 3 стр. Залізної дивізії в напрямі на Скалат. Штабу Групи після просовування вперед залишити в м. Городенці на центральній станції телеграфний пост звязку і негайно продовжувати за собою телеграфну лінію. Шукати звязок з середньою групою через Золотий Потік в напрямі на Бариш – Бучач, а при дальшому розвитку операції – на Ляшківці, Янів, Будзанів. Б) СЕРЕДНЯ ГРУППА – Ген. ЗАГРОДСЬКИЙ. 1, 2 і 6 Стрілецькі дивізії, чота авто-панцерників і мотоциклів. Форсувати з росвітом 14 вересня р. Дністро на займаємому 2-ою Волинською дивізією району с. Бариш, а 1 і 6 стрілецькими дивізіями – районом Монастирище – Коростятин. Шукати звязок з правою групою в напрямі на Золотий Потік, а ліворуч з Окремою кінною дивізією в напрямках на Підгайці на Яблонівку і на Горожанку. Завданням другої черги групи має опанування районом Бучача і вихід на лінію р. Серет групуючи 2 Волинську дивізію в районі Будзанів – Янів, а 1 і 6 дивізії в районі Трембовля. Штабу групи просовуватись вздовж залізниці і тримати звязок зі Штабом Армії через Ніжнів. До групи додаються бронепотяги – Запорожець і Кармелюк, які стануть до распорядимости Генерала Загородського 13.IX. о 16 годині на ст. Олешів. В) ЛІВА ГРУППА Полк. Омеляновича-Павленка. Окрема Кінна дивізія. З ранку 14 вересня бути в повній готовності, тримаючи звязок з 8 Польською дивізією, до переходу через переправу у Іезупіля. Завдання дивізії просунуться наперед і відкриють вільний шлях через Дубовці – Водники, рішучим наступом вийти в район Товстобаби, звязавшись з середньою групою в районі Монастирище – Коростятин і з 8 польською дивізією в районі Заваліва і нищучи ворожу силу, – осередитися в районі Доброводи – Голгоче. Після опанування цім районом увійти в звязок з кіннотою правої групи в районі Бучача і з 8-ою польською дивізією в районі Підгайці. Звязок зі Штабом Армії тримати через Штаб Середньої Групи (через Монастирище або через Коростятин), доносити про осягнення району Товстобаби

кіннотчиком на ст. Іезупіль. Дальнішим завданням дивізії має продовжувати наступ на Дарахів – Струсів і підтримання зв'язку між лівим крилом нашої лівої групи і групи Генерала Латиніка. Д) Перша Кулеметна дивізія. Полковник Базильський – залишиться в Тлумачі в резерві Армії.

4. Штаб Армії поки залишається в м. Станіславові а потім має посуватися по залізниці через Нижнів.

5. До штабів правої і середньої групи додаються зв'язкові пости Штабу Армії.

6. Гарматній та санітарній армійським літушкам стати на ст. Хриплін, надіславши до штабів правої і середньої групи на ст. Городенка і Олешів свої відділи.

7. Розмежуюча смуга між дорученою мені армією і 8 польською дивізією – Устьє Зелене, Товстобаби, Голгоче, Янів, всі місця виключно для нас.

8. Звертається окрема увага на підтримання зв'язку зі Штабом Армії без чого неможлива завчасна орієнтіровка і видача наказів.

9. Перші донесення мусять бути про початок і кінець переправ і осягнення призначених наказом районів. Чергові термінові оперативні донесення чотири рази на добу: до 4, 10, 16 і 22 годинам. Розвідочні донесення до 8 і 20 годинам.

10. Всі орієнтіровочні відомости як цього наказу так і додатку до нього подаються лише до широкої орієнтіровки командного складу на нарадах, а в наказах по групах мусять бути дані лише суворо обмежені і необхідні для частин відомости.

11. Характер операції вимагає максимуму енергії і рішучості від самого молодшого до старшого начальника що до знищення ворога. Негайно після скінчення часного епізоду операції – організувати нову розвідку і нову групировку сильними резервами в напрямках і районах як того вимагатиме обстановка і головне завдання наше.

12. Тиловим комендантам дивізії тримати тісний зв'язок зі штабом своїх дивізій.

13. Загальний наказ по тилу додається додатково.

14. Про одержання сього наказу негайно донести.

**Командуючий Діською Армією Генерал-Поручник Омелянович-Павленко.
Начальник Штабу Армії Генштабу Полковник Липко.**

Додаток до оперативного наказу ч. 0171.

Загальна ситуація наших і ворожих сил.

А. Ситуація ворога до 13/IX 1920 р.

Перед фронтом нашої та 6-ої Польської армії зістаються частини XIV Совітської армії. 41 піша дивізія від Румунського кордону по Дністру далі по р. Свірже до Рогатина. 8 кав. Дивізія район на схід Рогатина до с. Янчин. 60 Совіт. Дивізія – район Білька – Гологури. 47 п. дивізія район Залісьє, Злочів, Островчик. 45 піша дивізія з кінною бригадою Косовського – район Уціцков, Буск, Яблонівка, Сокола, далі на північ в район Язеніца, Руська, Руда Селюцька, Радзехів, Стоянів – 24 піша дивізія XII Сов. армії.

Перед фронтом нашої Армії від Румунського кордону до гирла р. Свіж зістають частини 123 бригади 41 дивізії в складі 4-х піших та одного кінн. полків загальною до 3000 – 3500 багнетів, 200 шабель, 50 кулеметів, 12 гармат.

363 полк тримає відтінок від Румунського кордону до гирла р. Стрипи. 364 п. далі по р. Дністру по с. Устьє Зелене, 365 п. п. від с. Устьє Зелене до ст. Галич 2-ма батальйонами і 366 п. п. один батальйон від ст. Галич до гирла р. Свіж. Від гирла р. Свіж на північ по цій річці і далі на схід Рогатина частини 123 бригади цієї ж дивізії. Відтінок 1-го батальйона 366 п. п. знищеного нами правдоподібно поділений між 122 і 123 бригадами.

Резерви: 2 батальйони 366 полку в м. Монастирська, 1 бат. 366 п. п. Делеюв. Кінний полк в районі Бучача. Кінна бригада 115 і 116 полки зістають невиявлені, а також 36 зап. полк.

Сильніша груповка ворога помічається в районі Нижніва та Галича. На протязі останнього часу ворог заховувався пасивно, відбиваючи наші рекогносцировочні випадки і закріплюючись на лівому березі р. Дністра. Вчора ворог повів напад на Нижнівський міст і захопив передмістний блокгауз, алеж нашою контратакою був відбитий із цього блокгауза.

В. Завдання Армії УНР. Форсувати на розсвіті 14 вересня сильним лівим крилом Дністер в районі Нижньова і на схід від цього міста, відкинути ворожі відділи, забезпечуючи Дністер і опанувати як найшвидше Бучачом і Чортковом. Штабу Армії нав'язати зв'язок при допомозі кінної дивізії з правим крилом групи Генерала Латиніка в районі Підгайці.

Головним завданням Армії УНР буде забезпечити операції групи Генерала Латиніка зі сходу, в випадку потреби прикрити крило цієї групи в напрямі на Теревовлю і Скалат разом з забезпеченням лінії Дольного Серета. 13 вересня 1920 р. м. Станіславів.

Начальник Штабу Армії УНР, Генштабу Полковник Липко.
Генерал-Квартирмейстер Генштабу Полковник Куш.

Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. З передмовою і під редакцією Генерального штабу генерала В. Скальського. Документи впорядкував генерал П. Шандрук. – Варшава, 1933. – С. 216 – 218.

№ 34

Наказ командування Південно-Західного фронту про завдання військових підрозділів 14-ої армії

17 вересня 1920 р.

Командарму 14-й. Копія Главкому,
командзап и члену Реввоенсовета
фронта Берзину. Тільки Главкому
Апостолово. 17 септєбря 1920 г.
17 час. 30 мин.

Карта 10 верст в дюйме

Противник занял Луцк, части 44-й дивизии, сбитые со Стыря, получили приказ занять и оборонять участок р. Стубла на участке Деражно –

Ясениничи. В районе Днестра наши части оттеснены на линию Подгайцы – Бучач – Чертково.

Приказываю:

1. Всем частям армии начать отход на линию рек Иква и Серет, причем правофланговые дивизии должны ввиду создавшейся обстановки сразу оторваться от противника и [в] кратчайший срок занять новую линию обороны. 24-я дивизия для обеспечения этого маневра должна во что бы то ни стало удерживать район Млыновки, имея связь с левофланговыми частями 12-й армии, левофланговым частям армии, планомерно отводя главные свои силы на новую линию обороны, арьергардами упорно задерживать противника, пользуясь наличием местных рубежей.

2. Не менее двух стрелковых дивизий [в] самом спешном порядке, используя [в] полной мере местные перевозочные средства, перебросить в район Острога, где им составить армрезерв. Назначение дивизии – произвести ваше распоряжение [в] зависимости от боевой обстановки.

3. Главной задачей армии – впредь до нашего контрудара – ставлю сохранение живых и материальных ее сил и изматывание противника.

4. О получении и отданных распоряжениях донести.

№ 979/сек5488/оп

Командюгзап Егоров
Член Реввоенсовета Гусев
Наштаюгзап Петин

Гражданская война на Украине 1918 – 1920 гг. Т. 3. Крах Белопольской интервенции, разгром украинской националистической контрреволюции и белогвардейских войск Врангеля (март – ноябрь 1920 г.). – К.: Наукова думка, 1967. – С. 503 – 504.

№ 35

**Доповідна записка голови Галицького революційного комітету
В. Затонського голові Ради Народних Комісарів Леніну про становище в
Галичині й майбутні плани більшовиків щодо неї**

23 вересня 1920 р.

Ц.К.Р.К.П. тов. Леніну
Копія Ц.К.К.П.У.
Копія РВС Юг. зап.

Дорогие товарищи

Галицкое действо кончилось. Я не знаю как сложится международная обстановка, как повернутся события на фронте. Возможно, будет заключен мир (во что я мало верю) и Советское Правительство, жаждущее мира и нуждающееся в нем, станет во чтобы то ни стало добиваться самоопределения Галиции в нашем разумении сего слова. Возможно, что на некоторое время Галревкому придется затушеваться, уйти в подполье,

возможно, что вообще с галицкой работой придется перейти на то же положение в каком были мы во времена гетмана, когда Христиан Георгиевич находился в Киеве не в качестве главы Украинского правительства²⁷.

Но как бы там ни было, рано или поздно Галицию придется советизировать. Необходимо учесть опыт первой попытки подобного рода. Констатирую:

1) К столь серьезному делу перенесения социальной революции и советской власти в Европу, хотя и захудалую, мы были весьма плохо подготовлены, а именно:

а) партийного, коммунистического аппарата не существовало. Заграничные подпольные организации были почти связаны с находившимся на Украине центром. Центр этот был весьма слаб, а к моменту нашего вступления в Галицию его фактически не существовало. Вершил делами ловкий авантюрист и абсолютно еще не коммунист – Конар²⁸, очаровавший и одурачивший добрейшего Феликса Кона²⁹.

б) ревком был образован слишком поздно, его незачем было сразу объявлять, но дать ему возможность подготовиться, собрать силы и технику, было абсолютно необходимо.

В результате, попавши неожиданно нежданно в ревком, мы отправились в Галицию с пустыми руками, без литературы, без средств связи какой бы то ни было, даже без единой пишущей машинки и понятно без сколько нибудь подготовленных работников, ЦК.К.П.У. сказал нам “там армия вам даст все”. Само-собою захудалая 14 армия мало чем нам могла помочь и за время своего пребывания в Галиции мы не сделали 10 доли того, что можно было бы сделать если-бы был хоть сколько нибудь подготовленный аппарат (даже при том минимальном количестве работников, каким мы располагали).

Вообще все шло стихийно. Важнейшие вопросы как ж.-д.-транспорта, связи, организации военкоматов висели в воздухе до последнего момента, несмотря на пачки телеграмм и донесений, какими мы бомбардировали Харьков, а затем – Москву.

Стихия вещь хорошая когда революция возникает самопроизвольно, но много хуже, когда ее приходится прививать извне. Я это говорю не для того, чтобы кого-нибудь осудить, а чтобы вторично не повторить старых ошибок.

Воля ваша, но без средств связи, без авто, пишущих машинок, более или менее точного разграничения функций центральных комиссариатов, военной власти и местных галицких, без этих мелочей, незаметных, когда все налажено, но весьма чувствительных в своем отсутствии, в Галицию я бы не хотел ехать.

²⁷ Идетсья про голову Раднаркому УСРР, члена Політбюро ЦК КП(б)У Х. Г. Раковського (1873 – 1941), який перебував у Києві з травня 1918 р. як голова радянської делегації на мирних переговорах з гетьманським урядом. Згодом репресований органами НКВС.

²⁸ Конар – він же Палащук (Поліщук) Федір Михайлович – член Галревкому при ЦК КП(б)У. Репресований органами НКВС.

²⁹ Кон Фелікс Якович (1864 – 1941) – один з найстаріших діячів польського та міжнародного комуністичного руху, радянський партійний та державний діяч. Був секретарем ЦК КП(б)У, членом колегії Наркомату закордонних справ УРСР та Українського бюро Виконкому Комінтерну. У 1920 р. обраний головою Галицького організаційного комітету. Репресований органами НКВС.

Я считаю, что именно сейчас, когда Галиция нами потеряна, необходимо заняться подготовкой к возвращению туда. Это не значит, что должен продолжать свое существование во что бы то ни стало Галревком. Если эта фирма и имеет сейчас смысл, то лишь постольку, поскольку товарищ Чичерин найдет желательным выпустить тов. Барана на рижской конференции³⁰. Но фактическую подготовку нужно продолжать и весьма энергично. Конкретно я предлагаю:

1) Мобилизацию галичан-коммунистов по всей России – продолжать³¹. Всех их направлять в 14 армию, которая их использует либо в своих частях, либо для подкрепления ближайшего тыла. Коммунисты галичане и на украинском правобережье гораздо более желательны чем калуцкие или тамбовские русапеты (понятно, если они настоящие коммунисты и знакомы при этом с советским строительством – а такие среди сибиряков, туркестанцев должны быть³²).

2) Упраформарм превратить в сосредоточение галицких формирований, создать при нем ряд школ как политработников, так и комсостава, провести через эти школы и курсы тех несколько тысяч галичан, какие отошли вместе с нами из Галиции.

3) Дать возможность галицкому запасному батальону при Упраформарм XIV постепенно накапливать необходимую технику, не стесняя его обычными штатами и т. п.

4) К моменту перехода армии обратно в наступление подготовить для Галиции аппараты прежде всего военкоматов, затем средства связи, автотранспорт и т. п. Все это может находиться временно в пользовании какой угодно военной части или гражданского учреждения, но нужно чтобы с занятием Галиции это было брошено немедленно.

Более подробные расчеты минимально необходимого мы сможем представить дополнительно, если будет одобрен самый план систематической подготовки к восстановлению Советской власти в Галиции.

С товарищеским приветом

Вл. ЗАТОНСКИЙ

Винница 23/IX.

Дерев'янюк С. “Галицьке дійство скінчилося...” // Наука і суспільство. – 1989. – № 11. – С. 13 – 15.

³⁰ Баран Михайло Лукич (1870 – 1937) – один з учасників створення Комуністичної партії Східної Галичини. У 1920 р. – заступник голови Галревкому, член Політбюро ЦК Компартії Галичини. Ідеться про мирну конференцію делегацій урядів РРФСР, УРСР та Польщі (м. Рига, 21.09.1920 – 18.05. 1921 рр.), що була покликана завершити радянсько-польську війну 1920 р. та оформити її наслідки, вирішивши при цьому й долю Галичини. Ще під час попередніх переговорів у Мінську, Ленін ініціював участь у ній представника Галревкому, який делегував для цього М. Л. Барана. Репресований органами НКВС.

³¹ В. П. Затонський пише про продовження розпочатої Декретом № 93 Галревкому “Про мобілізацію галичан, що знаходяться на території РРФСР і УРСР”, а також раніше прийнятими відповідними документами Оргбюро ЦК РКП(б) (жовтень 1919 р., квітень 1920 р.) та ЦК КП(б)У (серпень 1920 р.) роботи з організації сил галицьких комуністів для направлення їх як для налагодження радянського та партійного будівництва у Галичині, так і на підпільну роботу в окупованій Польщею частині краю.

³² Ідеться про галичан, які жили в Сибіру й Туркестані, – колишніх солдатів австрійської армії, полонених росіянами під час Першої світової війни, а також вояків ЧУГА.

№ 36

Звіт бюро посередництва праці у Львові про масове звільнення польською владою з роботи робітників і службовців української національності

18 жовтня 1920 р.

Зайняття Львова поляками в падолисті 1918 р. і їх ворожа протиукраїнська [діяльність] спричинили масові видалювання з роботи українського робітництва і домашньої служби.

Польська преса явно накликувала до бойкоту українських робітників і служби як “небезпечного” для поляків елементу.

Для приміру наведемо тут один уступ з часопису “Trybuna Polska”, який звучить:

“Czemże nazwać utrzymywanie w domu polskim sługi rusinki? Jest to rzeczą wprost kary godną z punktu widzenia narodowego, a ze względów osobistych – wprost niebezpieczną. Z obserwacji bezpośrednich możemy to otwarcie powiedzieć, że sługa ruska w domu polskim jest obecnie nie tylko szpiegiem, ale łatwym wrogiem. Od takich osobników można się spodziewać rzeczy najgorszych”.

У подібному тоні висловлювалися і інші польські часописи. І не дивота, що наступило масове безробіття серед українського робітництва.

Та, крім робітництва, викинено з державних та автономних інституцій тисячі службовців за те, що вони не зложили присяги на вірність Польській державі і народові.

Безробіття, отже, стало масовим.

Щоб прийти з поміччю тим жертвам польського режиму, оснований у Львові спершу при адміністрації [газети] “Вперед” – одинокого тоді українського часопису – безплатне бюро посередництва праці.

Бюро це засноване 17 грудня 1918 р. і ведене д[октор]ом Михайлом Фільцом. Воно посередничало між робітництвом і підприємцями, даючи працю безробітним, облегшуючи їх положення.

Зі статистики, оголошеної бюро за місяць лютий 1919 р., бачимо, що в цьому місяці шукало праці через бюро 226 безробітних, з цього [числа] 143 мужчини і 83 жінки. Працедавців зголосилося 125, з них майже всіх заспокоєно.

Та зі зачиненням дня 18 марта 1919 р. видавництва “Вперед” і з арештуванням членів редакції, між іншими і управителя бюро д[октора] Мих[айла] Фільца, замкнено і льокаль, в якому знаходилося бюро посередництва праці, тим самим і посередництво праці устало.

Щойно дня... 1919 р. постала осібна секція при Українському горожанському комітеті у Львові, якої ціллю було відновити діяльність бюро посередництва праці, щоб прийти на поміч безробітним.

У[країнський] г[орожанський] к[омітет] поширює бюро посередництва праці й в місяці жовтні 1919 р. приймає сталого урядника до веденя агенд бюро. Зростає та поширюється його діяльність, крім міста Львова, і на провінцію.

Цей зріст спиноє ненадійне, несподіване арештування деяких членів У[країнського] г[орожанського] к[омітету] та ревізія в льокалі У[країнського] г[орожанського] к[омітету], яка потягла за собою конфіскату всіх актів, в тому числі теж і записок та всього матеріалу канцелярійного бюро посередництва праці. Ця нагінка польської військової поліції перервала і спинала на якийсь час правильний розвій бюро та принесла багато шкоди так підприємцям, як і безробітним, які, приходячи, заставляли льокаль бюро замкненим.

Та по недовгім часі бюро підняло знову діяльність свою, та ще живіше проявило її.

Як і зі статистичних зіставлень, зладжених на підставі книжки зголошень бюро посередництва праці, виходить, в першому році, коли бюро було ще тільки при редакції “Впереду”, за час від 17/ХІІ-1918 до 15/Х-1919 до бюро зголосилося пошукууючих праці безробітних робітників і робітниць 1085 і 351 працедавець, пошукууючий робітників або робітниць.

У другому році існування бюро посередництва праці як окремої секції У[країнського] г[орожанського] к[омітету] – це є час від 16/Х-1919 до 15/ІХ-1920 р. – зголосилося до бюро пошукууючих праці 566 мужчин і 399 жінок – разом 965 безробітних, а працедавців, пошукууючих робітників згл[ядно] робітниць – 361.

Як із залученого понижче зіставлення видно, найбільше безробітних було серед жінок між найнижчими категоріями, а іменно: домашньою службою, бо аж 152 служачих, 57 сторожових, 26 кухарок, 1 покоєва, 2 няньки, 25 послугачок і 28 управ[ительок] домом, то є разом 291 на 361.

Дається це пояснити шаленою нагінкою польської преси і суспільності на українську домашню службу, яку масово видалювано з польських домів.

Те саме можна сказати і про безробітних мужчин, яких число збільшили ще злокавтовані польськими властями українські службовики державних і автономних інституцій, що у виказі безробітних находить теж своє місце.

Як з поданих вище зіставлень [виходить], число безробітних, пошукууючих праці, у обох роках було все більше від числа запотребування від зголошуючихся працедавців. Значить, бюро посередництва праці У[країнського] г[орожанського] к[омітету] не в силі було заспокоїти потребууючих, дати безробітним голодним робітникам заняття. Це переходило його спроможність.

А причиною цього – слабий економічний розвиток українського народу. Хлопська нація в місті має тільки вислане зі села спролетаризоване населення, яке й доставило бюрові саме безробітних. Міщанська верства в місті слаба. Українських фабрик нема з виїмком одної – інж[енера] Левинського, яка всім не могла дати заняття так само, як і декількох українських ремісників, склепів і фінансових інституцій.

А у чужих можна було тільки часом дістати заняття і то головно у євреїв, коли вони потребували простої і найтяжчої роботи.

Так само ця економічна слабкість і застій українського народу спричинили й друге явище – нечисленність вишколеного, кваліфікованого українського робітництва.

З наведеної статистики видно це якнайкраще.

Це теж в першій мірі спинювало та утруднювало діяльність бюро посередництва праці У[країнського] г[орожанського] к[омітету] в цьому напрямі, щоб усім зголошуючимся безробітним дати працю.

Все-таки бюро посередництва праці У[країнського] г[орожанського] к[омітету] робило все, що було в його силі, щоб по своїй змозі і силах облегшити долю українського безробітного міського населення в тих тяжких часах, і не їх вина, коли це не все їм вдавалося.

Львів, дня 18/X-1920 р.

Управитель бюро посередництва праці У[країнського]
г[орожанського] к[омітету] у Львові.

ДАЛО, ф. 314, оп. 1, спр. 4387, арк. 6 – 9.
Машинопис. Копія.

№ 37

**Інформація референта зв'язку з краєм Романа Перфецького урядові для
закордонних справ ЗУНР про репресії польських окупантів у краї**

25 жовтня 1920 р.

До Уряду Диктатора ЗУНР
для справ закордонних
у ВІДНІ

Отсим подаю до ласкавого використання отсі інформації і матеріяли, які привіз наш кур'єр з краю і Прикарпатської України.

І) В останніх днях приходять вісти про нові репресії Поляків супроти Українців і то так в полоні, яку були заняли большевики, як і в Підкарпаттю, куди приходив ген. Кравс.

1) В самім Жабю дня 1/9 арештувала польська полева жандармерія Олексу Олексюка, бувшого листоноша в Жабю (на донос Войцеха Ціхоцького) зачали по дорозі сильно бити. Так сильно збитого занесено до команди етапу ч. 32 і умістили в арешті. Тут продовжали сю егзекуцію, бючи по п'ятнайцять на день. Рівночасно також арештували Петра Зубюка з синами Іваном і Дмитром, Андрія Дратрука зі сином Петром, Івана Филипчука, Петра Скумарчука, Василя Петрюка, Дмитра Павлюка, Дмитра Раховського, Олексу Якушевського, Федора Слижука і иньших. Над тими людьми відбували егзекуцію київ по п'ятнайцять разів на день. Кожного так збитого відливали водою і переносили до другої кімнати, де стояло других б егзекуторів на зміну і плетінками з кільчастого дрота продовжали егзекуцію.

В часі сеї егзекуції помер Семен Ктерук. По чотирьох днях помер Іван Сементулюк.

Доказ: свідки Ізаак Гертнер, Берль Шірдінькер, Никола Трефчук в Жабю.

Опісля зігнали около двіста людей і тих в асисті кінноти пігнали до Коломиї, по дорозі підганяли утомлених людей кавалерійськими списами та нагаями. По дорозі над Черемошем “перевели ще раз слідство” нагаями і вбрід перегнали людей на другу сторону. Цих людей вхопили цілком невинних посуджуючи їх о большевизм. Засадивши так людей у вязницю почали насильну реквізицію тих останків майна, якого не забрали в літі. Позабирали худобу, збіже, біле, одежу, чого не могли забрати то самовільно нищили. Крім подрібної реквізиції яку опісля наведу, забрали у арештованих Івана Вірстюка, Івана Курилюка, Дмитра Горбійчука, Петра Дидюка, Юрія Бендейчука 54 штук худоби і 115 овець. Сильно збиткувалися над жінкою Олекси Олексюка і її малими дітьми, забрали у неї з хати усе, сильно побили і загрозили, що убють, як не прийде єї чоловік, котрий укривається в горах.

Доказ: свідки Василь Вірстюк, Іван Гричан, Мозес Шренцель в Жабю.

3/9 напали Ляхи (полева жандармерія) на дім Михайла Ганчука, збили кольбами і буками його жінку Анну, так що лежала 4 тижні без ніякої лікарської помочи. Свідки Параска Ганчук, Олена Тетрамчук і Віція Шевчук, котрим мольбами та сльозами на вколішках виратували Анну Ганчук від нехибної смерті з рук польських розбишак. По тім розбійницькім відділі полевой жандармерії прийшов до Жабйого курінь вартівничий Н. Д. Г. Львів, він вигнав ще хору від побоїв Анну Ганчук з дітьми з хати, забрав дім, 15 стогів сіна, стирту ячменю, всі картоплі, 6 кіп пшениці і кукурудзу з 1/2 морга. До сего забрав остатню худобу а іменно 1 корову, 9 овець, 2 свині, та весь дріб (всьо це лишилося по весняній реквізиції). Тепер розбирають будинки і палять, де має родина подітись. Взагалі до тепер зроблено Ганчукови шкоди на яких 400.000 п. марок. Ганчук був одним з найзаможніших господарів Жабя. Се все для того роблять, позаяк Ганчук був вйтом за укр. влади і від тоді укривається на полонинах.

Доказ: свідки як висше і Анна Ганчук, жінка Михайла в Жабю.

Іванови Зузякови забрали 4 корови, 15 овець, всьо збіже, без найменшої підстави, бо Зузяк чоловік неграмотний і життям політичним ніколи не займався.

Доказ: свідки Федір Остафійчук, Юра Бойчук і Гриць Ілюк в Жабю.

Миколі Зитинюкови за се, що виміняв масло і бриндзю переходячій групі генер. Кравса за пшеницю забрали Ляхи чотири корови, 3 телят, одну свиню, всі річи навіть одіж.

Свідки: Юрко Кропивницький, Василина Пилипчук в Жабю.

За се, що частина генерала Кравса заквартирувалася на обійстю Василя Бисатчука забрали йому Ляхи три останні корови і тяжко побили.

Свідки: Федір Бойчук, Параска і Микола Горійчук в Жабю.

Та само забрано Бойчукови Михайлови 2 корови, не закидуючи йому ніяких провин.

Свідки: Іван і Дмитро Сорюк в Жабю.

Анні Филипчук забрано останню корову і свиню.

Сьвідки: Василь Луцюк, Іван Пилипчук і Дмитро Ілюк в Жабю.

Олені Горійчук послідну корову.

Сьвідки: Василь Чепіль, Василь Вірстюк в Жабю.

5/9 забрали Ляхи Марійці Кузьменюк 2 корови, 2 телят, 5 овець і дуже тяжко побили.

Сьвідки: Василь Чепіль, Василь Вірстюк і Олекса Кіперук в Жабю.

7/9 забрали Дідюкови Іванови 2 корови, всю одіж і всю бульбу.

Сьвідки: Федір Скільчак, Петро Петраньчук в Жабю.

Дмитрови Кузьменюкови пару коней, віз, 2 корови, 1 вола і всьо що було в хаті.

Сьвідки: Никола Ілюк, Олена Ілюк і Петро Петраньчук з Жабя. Вдовиці Марії Глюк послідну корову за се, що случайно знайшлася на дорозі в сім часі, як переходила група ген. Кравса.

За се також забрано Марійці Соколюк послідну корову і 4 вівці.

Сьвідки: Василь Соколюк і Михайло Бойчук з Жабя.

Стефана Боднарука напали ляхи на полонині і забрали всю бриндзю, масло і 6.000 К готівкою.

Сьвідки: Василь Бодрук і Василь Григорчук.

Дня 10/9 забрали Ляхи Іванови Вірстюкови 2 корови, 1 теля і все збіже, жінку його страшно скатували, а його відставили до арешту в Коломій. Жінки і діти гинуть з голоду.

Того самого дня арештовано Дмитра Горбійчука, 16 літнього хлопця і тяжко его побито, а 11/9 б. р. арештовано Івана Курилюка, музиканта, забрано всі его інструменти і всю обстанову, а жінка і діти гинуть з голоду.

Івана Гонтарюка били дня 3/9 до безпам'яті, відтак відставили до арешту, забравши 6 коров, 3 телят, всі запаси поживи, так що жінка формально примирає з голоду.

Під закидом мнимого рабунку в спілці з групою генер. Кравса арештували в першій половині вересня побили сильно і відставили до арештів в Коломій слідуючих людей:

Івана Вірстюка, Івана Зузяка, Івана Гонтарука, Івана Курилюка с. Явдохи, Ольгу Сінятович, котра показала дорогу групі Кравса, Івана Стефурака, Василя Курилюка і Івана Максимюка. Всіх як звичайно перед тим страшно побили і відтак скутих відставили до Коломій а їх майно забрали.

Доказ: сьвідки Василь Вірстюк, Василь Чепіль, Олекса Кіперук, Михайло Бойчук, Василь Григорчук, Ізак Гертнер в Жабю.

Взагалі в Жабю так господарюють ляхи, що у населення не лишається нічого, люди голодують і прочі зі страху перед побоями і арештами криються голі і босі по горах. Як люди приходять жалуватися, то польський офіцер толкує тим, що він мусить жовнірам дозволити рабувати, бо в противнім случаї они розбіглибися домів.

Жабе тепер оголочене з худоби і коней та средств до життя. Що на весну не вирабували, забрали тепер без ніякої заплати.

2) В селі Голови повіт Косів спалили польські жовніри два доми і млин Теодора Капчука і не дозволили нічого з огню виратувати, зрабували у Дмитра Костюка 10.000 корон і знасилували його доньку Василю Костюк.

Сьвідки: Дмитро Зеленьчук, Михайло Нидходюк і Михайло Каратчук з Голов.

3) По відвороті большевиків арештували Ляхи в Станиславові 9 вересня Загайкевича (уряд. зел.), Целевича, ж. свящ. Селенську, студ. прав. Паньчака, котляра Несторюка, Шпера і Уривського. Всі арештовані мусіли бічи за повозкою в котрій сиділи жандарми, если котрій устав то підганяли буками. До Несторюка крикнули “уцекай” і він сердега пустився утікати; на що Ляхи тільки ждали і застрілили, кепкуючи потому над трупом.

II) Примусова бранка у Східній Галичині.

П. Семків, студ. прав. втік дня 10/X з Болехова на Підкарп. Україну і оповідає: В Стрию є оповіщене польського командування, яким покликується до війська спеціально Українців і Жидів.

П. Сіменович (з придомком Псубрат), який 9/10 утік на Підкарп. Україну оповідає, що Поляки побирають Українців до польського війська насильно і вчисляють в ряди добровольців.

Подібні вісти приходять з Лютовиск і з Ліска. Недавно відставили чеські власти до границі п'ятох збігців з Лютовиск, яких польські власти примусово взяли до війська і сих нещасливців віддали Поляки під військовий суд і розстріляли.

Молоді мущини масами утікають перед бранкою на Підкарп. Україну, однак хто попаде військовим або цивільним чеським властям, того назад відсилають.

III) Інтерновання Галичан, що служили в Петлюрівськiм війську.

П. Сіменович оповідає: Всіх Галичан, які служили в петлюрівській групі Удовиченка обезброєно і вивезено до таборів полонених.

IV) Політика большевиків супроти Українців в Галичині.

Хор. Триж, який був в Заліщиках під большевиками, а тепер утік на Підкарп. Україну оповідає:

Большевики зразу оголосили (і всюди урядово її називали) Укр. Галицька Радянська Республіка, відтак Галицька Рад. республіка.

Комісарем в Заліщиках був зразу Устиянович. З приходом московської чрезвичайки, до якої вступило багато гал. Жидків, змінився курс політики ворожо до Українців. Устияновича усунено і виточено єму слідство а на його місце назначено Удовиченка – Наддніпряня.

При кінці перед відступом арештувала чрезвичайка Д-ра Омеляна Палієва, Козоріса і Сеня Горука, закидаючи їм зраду, контрреволюцію і т. д.

V) Прикарпатська Україна.

1) Відношення чеських властей до збігців з Галичини як згадано під II) дальше неприхильне. Мимо приречення ще дальше відставляють їх чеські власти до галицької границі, головно цивільних збігців. Військові збігці дістаються з правила до табору в Вранові.

Недавно, бо 19 с. м. придержали прикарпатські влади кількох збігців з Лютовиск і хотіли їх відставити до галицької границі. Місцеві Українці занялися їх долею і старають ся узискати їх приділене до табору в Враново. Конечним являється однак підняти енергічні заходи у чеського правительства, щоб наших збігців з Галичини не відставлювано до галицької границі, лиш відставлювано до табору в Враново.

Дальше вказаним являється узискати від чеського правительства, щоб виставлено сотн. Цьоканови урядову легітимацію до заступства інтересів укр. збігців перед чеськими властями. Легітимація уділена ему нашим посольством в Празі неvistарчаюча.

2) В Ясіню завязався комітет допомоги збігцям у формі секції чеського Червоного Хреста. Головою є нотар Текза, Карпаторос, містоголовою Михайло Гапчук, Гуцул з Жабя, секретарем Шекерик. Комітет отворив з днем 18/X кухню для збігців і дістали вже на 50 осіб і на 50 днів харчі даром від чеськ. Черв. Хреста. Проче мусять докупувати.

3) В Ясіню зорганізувався “Культурно-просьвітний кружок” (русько-чеський), головою начальник почти Чех – Угліш, секретар Галичанин дир. школи Водонос. Їм треба книжок.

4) На днях 11-го чи 12-го відбулися в Ужгороді збори Галицьких і Карпаторуських комуністів. Предсідателем був Карпаторос Мондок. Крім того були Галичане: Блажкович і Устиянович. Ухвалено: В Галичині підперати національний рух, проти Петрушевича на разі не виступати, доперва колиби він прийшов до фактичної влади зробити в Галичині большевицький переворот.

Відень, дня 25 жовтня 1920 р.

Уповноважений Диктатора ЗУНР:
Р. Перфецький
Референт Краю

Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. – Т. 3. – Кн. 1. – С. 339 – 345.

№ 38

Резолюції протесту Народного комітету Української народної трудової партії проти політики окупаційного режиму в Галичині

13 листопада 1920 р.

Народній Комітет, Начальна Управа Української Народної Трудової Партії на своєму засіданню дня 10 листопада 1920 р. обговоривши сучасне політичне положення:

1. Стверджує, що Східна Галичина, заселена у великій більшості українським народом, має природне право на самоозначення, яке українській народ – як віковий хазяїн цих земель – виконав дня 19 жовтня 1918 р. проголошенням державної самостійности українських земель бувш. Австро-Угорщини в формі окремої Західноукраїнської Держави, що на основі ухвали

Української Національної Ради з 3 січня 1919 р. і Трудового Конгресу з 22 січня 1919 р. висловила бажання злучитися на засаді федерації з Українською Народною Республікою в один спільний, державний організм;

II. Стверджує, що самотнім представником українських земель брвшої Австрії є Українська Національна Рада і тільки вона, зглядно її уповноважені мають право виступати іменем цих земель; давати зобов'язуючі заяви і заключувати зобов'язуючі міждержавні акти;

III. Стверджує, що існуюча у Східній Галичині – на основі мандату Найвищої Ради Мира тимчасова польська управа має тільки характер окупаційної влади, яка в своїх зносінах з місцевим населенням є зобов'язана придержуватися постанов міжнародного права;

IV. Заявляє, що умови уряду отамана Симона Петлюри з Польщею з 22 квітня 1920 р. та прелімінарна умова Польщі зі Світською Росією і Радянською Україною з 11 жовтня 1920 р., оскільки вони яким небудь способом пересуджують правно-державну будучину Східної Галичини в користь Польщі є не зобов'язуючі для українського населення Східної Галичини і це населення не визнає їх ніколи. Народній Комітет стверджує, що поведені у варшавській умові з 22 квітня 1920 р. і у риській умові з 11 жовтня 1920 р. штучні кордони, розділюючі українські етнографічні землі, ніколи не будуть зобов'язуючими для галицького українського народу, котрий всупереч цим умовам все змагатиме до створення Незалежної, Соборної Української держави;

V. Стверджує, що окупаційна польська влада, мимом фактичного закінчення війни на території Східної Галичини, продовжує воєнний і виїмковий стан і через свою екстермінаційну політику винищує до решти українське населення Східної Галичини;

VI. Стверджує, що існуюча у Східній Галичині польська мандатова управа всупереч постановам міжнародного права знесла всі горожанські свободи у відношенні до українського населення інтернуючи, арештуючи і засуджуючи масово українських громадян навіть за вчинки сповнені на приказ легальної української влади в часі її фактичного існування, вважаючи їх за вчинки, вимірені проти польської державности і військової польської збройної сили, – що насильно спинює культурний і економічний розвиток українського народу у Східній Галичині, що масово кольонізує чужим тут польським елементом Східну Галичину, щоби тим чином створити з часом при помочи штучно насадженого населення з поза меж Східної Галичини польську більшість, що примусовими реквізиціями, примусовими позичками і контрибуціями в користь польської держави винищує економічно українське населення, що дальше вязнить по таборах і тюрмах українських полонених і українських цивільних горожан, де ці ізза нечувано лихого приміщення і постійного виголоджування масово гинуть, що в інтересі кольонізації і самовільної господарки у Східній Галичині протизаконно знесла громадську самоуправу, що дальше удержує проголошений льокавт українських державних службовиків, що не допускає української молодіжи до вищих шкіл у Львові, та що взагалі шляхом свого законодавства у

варшавському соймі зносить й ті придбання українського народу, які він мав досі на основі австрійських законів.

Народній Комітет протестує перед цілим світом проти такого поступовання польської мандатової управи у Східній Галичині, жадаючи знесення усіх виїмкових законів, розпорядків, заряджень і вироків, що їх вимірено проти життєвих інтересів українського народу у Східній Галичині і негайного привернення правного ладу та порядку, як також забезпечення всіх горожанських прав українському населенню. Окремо протестує Народній Комітет проти наміреного переведення з днем 31 грудня 1920 р. переписи населення Східної Галичини без гарантій справедливості і об'єктивності, що може статися в утворених обставинах тільки під міжнародньою контролею.

Одночасно Народній Комітет заявляє, що український народ Східної Галичини є готовий до порозуміння з польською національною меншістю цієї країни і взагалі з польським народом – під умовою, що негайно буде привернений стан з перед 1 листопада 1918, що українському населенню Східної Галичини повернеться всі шкоди, заподіяні йому наслідком заряджень польської мандатової управи та що зі Східної Галичини будуть усунені чужі окупаційні війська.

Українська думка. – 1920. – 13 листопада.

№ 39

Закон про надання землі з державного фонду колишнім солдатам та офіцерам польської армії, на підставі якого польська влада розпочала проведення колонізації Галичини та Волині військовими осадниками

17 грудня 1920 р.

USTAWA

z dnia 17 grudnia 1920 г. o nadaniu ziemi żołnierzom Wojska Polskiego

Art. 1. Żołnierze wojska polskiego, którzy bronili granic Ojczyzny, mogą otrzymać ziemię na własność z zapasu utworzonego z mocy ustawy z dnia 17 grudnia 1920 г. o przejęciu ziemi na własność Państwa w niektórych powiatach Rzeczypospolitej Polskiej, na zasadach, wyłożonych w następujących artykułach.

Art. 2. Do otrzymania ziemi darmo są uprawnieni:

- a) inwalidzi i żołnierze wojska polskiego, którzy szczególnie się odznaczyli.
- b) żołnierze, którzy dobrowolnie do wojska polskiego wstąpili i odbyli służbę frontową.

Art. 3. Wszyscy inni inwalidzi, oraz żołnierze, uzdolnieni do pracy na roli, mogą w miarę rozporządzalnego zapasu otrzymać ziemię opłatnie.

Art. 4. Od nabycia ziemi (art. 2 i 3) wyłączeni są żołnierze:

- a) karani za zbrodnię przeciwko sile zbrojnej Państwa Polskiego,
- b) karani za zbrodnię dezercji,
- c) pociągnięci do odpowiedzialności karnej za roztrwonienie dobra państwowego, do czasu uprawomocnienia wyroku uniewinniającego,

d) którzy przekroczyli przepisy o demobilizacji,
e) którzy z pogwałceniem prawa brali samowolnie cudzą ziemię w posiadanie.

Art. 5. Rozmiar nadanej poszczególnemu żołnierzowi działki winien obejmować przestrzeń, wystarczającą dla prowadzenia samodzielnego gospodarstwa, nie może jednak przekraczać 45 ha łącznie z ziemią, dotychczas posiadaną przez żołnierza.

Grupy żołnierzy, zrzeszone w spółki ziemskie na zasadach, które ustali Główny Urząd Ziemski w porozumieniu z Ministerstwem Rolnictwa i Dóbr Państwowych, mogą otrzymywać ziemię dla późniejszego jej podziału w ilości, nieprzekraczającej 45 ha na każdego członka spółki.

Art. 6. Żołnierz, któremu ziemia została nadana, a który, lub którego rodzina, nie osiedli się w terminie rocznym, lub osiedliwszy się nie zagospodaruje się w terminie trzyletnim od daty nadania, może być z nadanego gruntu w drodze administracyjnej na podstawie uchwały Komitetu Nadawczego usunięty, przyczem własność gruntu powraca do Państwa dla dyspozycji Komitetów Nadawczych, względnie Głównego Urzędu Ziemskiego.

Art. 7. Wysokość opłaty za grunty, nabyte przez żołnier/y na zasadzie art. 3, określona będzie w wartości 30 – 100 kg. żyta za ha rocznie, a spłacana w gotówce na rzecz Państwa przez okres 30-letni, począwszy od 5 roku po nadaniu w ratach półrocznych z dołu; jednakże na wniosek nabywcy może być i w terminie krótszym spłacona.

Art. 8. Państwo Polskie w miarę możliwości przyjdzie z niezbędną w naturze lub w gotówce pomocą do zagospodarowania gruntów, otrzymanych przez poszczególnych żołnierzy lub przez spółki.

Na ten cel przeznacza się:

1) część pochodzącego z demobilizacji wojska inwentarza żywego i martwego, którą ustali Minister Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Dóbr Państwowych;

2) materiał budowlany w ilości, nie przekraczającej 80 m³ na gospodarstwo, na podstawie ustawy z dnia 28 lutego 1919 r. w przedmiocie zaopatrzenia ludności w drzewo budulcowe i opałowe;

3) dwa miljarde marek do dyspozycji Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych na udzielanie kredytu żołnierzom w gotówce, lub w narzędziach rolniczych, zboża do siewu i t. p.

Z bezpłatnej pomocy Państwa, wymienionej w p. 1 i 2 niniejszego artykułu, mogą korzystać tylko osoby, podpadające pod art. 2, a nie posiadające środków do opłatnego nabycia, z bezpłatnej zaś pomocy wymienionej w p. 2 niniejszego artykułu, korzystać również mogą osoby, podpadające pod art. 3, a nie posiadające środków do nabycia opłatnego.

Art. 9. Kwalifikowanie żołnierzy, określanie ich uprawnień do opłatnego lub bezpłatnego otrzymania ziemi uskutecznią władze wojskowe.

Art. 10. Gospodarstwa, utworzone na mocy niniejszej ustawy nie mogą być dzielone, ani sprzedawane bez zezwolenia Urzędów Ziemskich, przed upływem 25 lat od daty ich nabycia. Wszelkie umowy, wbrew postanowieniu temu zawarte, są

ниеважне. О ниеважности орзекажу сажу на skutek powoдztwa Okręgowych Urzędów Ziemijskich, а до часу их utworzenia – Powiatowych Komitetów Nadawczych.

Art. 11. Do przeprowadzenia nadania ziemi żołnierzom powoлује się Powiatowe Komitety Nadawcze, utworzone na zasadzie art. 7 ustawy z dnia 17 grudnia 1920 r. o przejęciu na własność Państwa ziemi w niektórych powiatach Rzeczypospolitej Polskiej.

Od orzeczeń Powiatowych Komitetów Nadawczych w sprawach, wynikających z zastosowania ustawy niniejszej, niema odwołania.

Art. 12. Ministerstwo Spraw Wojskowych i oddziały wojskowe (dywizje, brygady jazdy i t. p.) mają obowiązek współdziałania z Głównym Urzędem Ziemijskim w technicznym rozdziale ziemi między poszczególnych żołnierzy w ramach przepisów wykonawczych do niniejszej ustawy i pod kierownictwem i kontrolą Powiatowych Komitetów Nadawczych, względnie innych organów Głównego Urzędu Ziemijskiego i Ministerstwa Rolnictwa.

Art. 13. Wykonanie ustawy niniejszej powierza się Prezesowi Głównego Urzędu Ziemijskiego, Ministrowi Rolnictwa i Dobr Państwowych i Ministrowi Spraw Wojskowych w porozumieniu z interesowanymi ministrami.

Art. 14. Ustawa niniejsza uzyskuje moc obowiązującą z dniem ogłoszenia.

Смолей В. Польське цивільне і військове аграрне осадництво у Західній Україні: історико-правовий контекст (1919 – 1939 рр.). – Тернопіль, 2003. – С. 105 – 107.

№ 40

Список репресованих і звільнених з роботи вчителів-українців Прикарпаття у перші роки польської окупації

1919 – 1920 рр.

З мартірольоїї учительства в рр. 1919 і 1920

...

7. Пов. Городенка (2 вип.)

Інспектор Кабаровський з Городенки, арештований 3. VIII. 1919 р. і вивезений до Домб'я, а відтак конфінований у Львові, в 1920 р. оставався без посади.

Керницький, учитель прив. укр. гімназії в Городенці, був приневолений властями покинути Городенку, щоб не мати змоги обняти служби.

...

9. Пов. Долина (6 вип.).

Шевчукова з Джусів Марія, учителька з Турі Вел., не оглядаючися на всі старання, ще в липні 1920 р. була без посади.

Деревницький Микола (32 л. служби), батько 4. дітей, управитель школи в Гошові. На візвання до зложення приречення зголосився негайно, одначе, замість прийяття дістав повідомлення, що має бути перенесений у стан спочинку. Після його інтервенцій в Р. Ш. К. і після лікарських оглядин врешті 21. I. 1919 р. відібрано від нього службове приречення і асигновано

йому платню, при чому йому сказано, що буде перенесений в інший округ. Тим часом Р. Ш. О. в Долині рескриптом з д. 4. Ш. 1920 ч. 1112. перенесла його самовільно у стан спочинку.

Джусівна Анна, тимч. учителька з Турі Вел., двічі зголошувалася до служби без ніякого успіху. Не помогли ніякі відклики.

о. Лада, катехит і професор прив. укр. гімназії в Долині, був конфінований у Львові без причини, щоб не допустити до отворення сеї гімназії.

Учит. Матулякова з Мізуня вийшла заміж за дозволом укр. влади. Польська влада подружжя не признає.

Іван Микицей з Липи був перенесений за укр. влади до Богородчан. Польська влада признала се перенесення самовільним актом і тому не признала йому посади.

...

14. Пов. Калуш (1 вип.).

Петро Коцан з Цвітової, від 13. VI. 1919 р. інтернований у Львові, а від 26. VII. 1919 р. конфінований в Ряшеві, відтак знову арештований в Підгайцях (26. III, 1920 р.).

...

16. Пов. Коломия (3 вип.).

Осип Кузьма, зголосився до служби в марті 1920 р. і аж після ріжних митарств прийнято його до служби.

Стефанія Книшова, вдова по учителю (19 л. служби), живе в нужді, полишена на ласку долі тому, що її чоловік був Українцем.

Роман Лисяк, учит. гімназії в Коломійі, перенесений проти волі до Бережан, надармо апелював на сторінках преси до Р. Ш. К., щоб вирішила його протест.

17. Пов. Косів (3 вип.).

Володимир Бундзяк з Кобаків (14 л. служби), позбавлений посади 27. IX. 1919 р. Зголошувався до служби тричі, врешті 13. I. 1920 р. списано з ним протокол, та рішення своєї справи не мав ще в половині 1920 р.

Катерина Бундзяк поділяє долю свого чоловіка.

Теодозія Витковицька з Кут (38 л. служби), прийнята до служби аж в марті 1920 р., ще в липні не отримувала платні.

20. Пов. Надвірна (6 вип.).

Катря Водоставська з Надвірної, 15. вересня 1919 р. візвана інспектором опустити школу, пізніші її старання о привернення до служби остались без успіху.

Емілія Ольга Гарківська з Ослав білих, зголосилася до служби 10. X. 1919 р. і в половині 1920 р. ще ждала приняття.

Францішка Гладишевська з Гвозда. Її справа анальогічна з попередньою.

Ілія Дмитрик з Тарнавиці лісної, ще в липні 1920 р. був без посади.

Іван Лилик з Надвірної, зголосився до служби д. 14. січня 1920 р. – відповіді ждав надармо.

Михайло Моравецький, старш. учитель з Ланчина, арештований 25. VI. 1919 р. і вивезений до Надвірної, а відтак інтернований в Стрілкові.

21. Пов. Печеніжин (2 вип.).

Василь Боднар з Текучої (12 л. служби), ще в червні 1920 р. був без посади.

Параска Боднар (10 л. служби), аналогічно до попереднього.

26. Пов. Рогатин (1 вип.).

Марія Аркадія Гургулова (30 л. служби), усунена з посади за те, що в часі укр. влади була управительською своєї школи.

31. Пов. Снятин (3 вип.).

Катерина Берлад з Волчківців, звільнена з посади рішен. комісії Р. Ш. К. з д. 5. XII. 1919 р. ч. 1821.

Ольга Гоїв (10 л. служби), арештована 19. IX. 1919 р., а відтак конфінована в Порохнику до 20. I. 1920 р. Звільнена з посади тричі робила старання в цілі приняття – надармо.

Іван Гдуля, проф. реальної школи в Снятині, арештований в липні 1919 р., ще в серпні 1920 р. сидів у в'язниці.

33. Пов. Станиславів (5 вип.).

Олена Гречаникова з Колодіївки (16 л. служби), звільнена з посади 18. II. 1920 р. і не принята тільки тому, що жандарм мав з нею особисті порахунки.

Теодор Грицак, проф. реаль. шк. в Станиславові, не прийнятий до служби ще в середині 1920 р.

Іванна Федів – Гадзінська з Колодівки, не отримала посади.

Василь Кульматицький з Дорогова (17 л. служби), батько 5. дітей, від 1. VI. до 1. VIII. 1919 р. сидів в арешті в Калуші, а відтак був конфінований у Станиславові; врешті його реактивовано з перенесенням в іншу місцевість, його протести не відносили успіху.

Ольга Костишинівна, тричі просила о посаду, врешті рішен. Р. Ш. О. з д. 29. V. 1920 р. її відмовлено.

38. Пов. Товмач (3 вип.).

Елеонора Грабовецька (27 л. служби), до служби зголосилася в жовтні 1919 р., та не була ні переслухана, ні реактивована.

Марія Климівна з Винограду, захоріла на тиф, а слідом того в березні 1919 р. її звільнено з посади.

Зиновія Левицька з Голоскова, звільнена з посади д. 10. X. 1919 р. за те, що в часі укр. влади вийшла заміж.

Кривава книга. Передрук вид. 1919, 1921 рр. – Дрогобич: Відродження, 1994. – С. 249 – 257.

Список інтернованих та конфінованих греко-католицьких священників і духовних осіб Станіславівської єпархії

1919 – 1920 рр.

Спис інтернованих, згідно конфінованих священників і духовних осіб в Єпархії Станіславівській.

1. Гординський Василь, парох Глибокого. 2. Білінкевич Теофіль, парох з Раковець. 3. Мотюк Михайло, парох з Старуні. 4. Городецький Панталеймон з Журак. 5. Барановський Евстахій, катехит з Бучача. 6. Збудовський Вячеслав, парох з Зубрця. 7. Подляшецький Захарий, парох з Монастериск (замордований). 8. Галібей Адальберт, духовник семінаря (замордований). 9. Лушпінський Антін, завідатель Соколова. 10. Кисілевський Нестор, катехит в Городенці. 11. Пісецький Іван, парох з Корнева. 12. Соневицький Климентій, парох з Гадиньковець. 13. Вальницький Іван, завіт. Коцюбинець. 14. Гребенюк Алексей, завідатель Трибуховець. 15. Вальницький Юліян, богослов. 16. Ореньчук Ілія, богослов. 17. Стельмашук Теодор, богослов. 18. Драньчук, богослов. 19. Дзвиняцький Павло, богослов. 20. Білінський Симеон, парох з Орішковець. 21. Вах Павло, богослов. 22. Яськевич Стефан, завідатель з Єзуполя. 23. Микитин Йосиф, завідатель в Лісниках. 24. Саноцький Василь, сотруди́ник в Чортівці. 25. Ганкевич Ізидор, парох з Дзвиняча. 26. Чернодоля Ілія, парох з Заліщик. 27. Буклащук Никифор, катехит з Заліщик. 28. Ковч Григорій, парох в Цапівцях. 29. Курпяк Теодозій, парох в Глустім. 30. Коцик Іван, парох з Щитовець. 31. Волянський Алексей, парох в Криворівні. 32. Стефанович Володимир, парох Кут. 33. Березюк Михайло, завідат. Ферескулі. 34. Малицький Йосиф, парох Борщева. 35. Гребенюк Симеон, експозит з Мушкатівки. 36. Січинський Амброзій, парох з Біловець. 37. Чеховський Стефан, завідат. в Висічні. 38. Соневицький Нестор, парох з с. Іваня Пустого. 39. Жупанський Петро, завідат. Кудринець. 40. Капустинський Александер, парох Мельниці. 41. Шишкевич Михайло, експозит з Худиковець. 42. Чайковський Василь, парох з Микова. 43. Скобельський Андрій, завідат. Білих Ослав. 44. Ганушевський Михайло, парох з Дори. 45. Гаврилюк Алексей, завідатель Надвірної. 46. Абрисовський Омелян, інспектор шкіль. з Надвірної. 47. Бобикевич Ізидор, парох з Саджавки. 48. Ніжинський Александер, завідат. Печеніжина. 49. Казновський Антін, парох Глубічка. 50. Косович Іван, експозит в Тишківцях. 51. Вигнанський Йосиф, парох з Лисовець. 52. Косевич Володимир, парох Новоселиці. 53. Проць Йосиф, катехит з Снятина. 54. Череватий Никола, завідат. Марковець. 55. мітрат Гордієвський Іван з Станіславава. 56. крилошанин, др. Шепкович Франц. 57. Д-р. Баран Василь, професор теології. 58. Раковський Йосиф, професор учит. семінаря. 59. Навроцький Василь, інспектор шкіл. в Станіславові. 60. Тесля Евстахій, парох з Королівки. 61. Сіменович Никола, парох Стриганець. 62. Попель Василь, парох з Олеші. 63. Сірецький Антін, завідатель Ляцкого. 64. Дурделла

Михайло, парох з Хомяківки. 65. Білінкевич Омелян, парох Дрищева. 66. Шкроміда Ілія, парох з Кончак. 67. Петровський Євген, завідат. Петрилова. 68. Деревянко Іван, сотрудинок з Будзанова. 69. Дмитерко Михайло, завідатель Бичковець. 70. Саврій Петро, парох з Вербовець. 71. Грабовецький Іван, завідатель Джурина. 72. Ткачук Лаврентій, завідат. з Ласковець. 73. Гнатів Володимир, завідатель Оссовець. 74. Величковський Нестор, парох з Павшівки. 75. Білінський Ярослав, парох з Поморець. 76. Кливак Ілія, завідатель в Язлівцях. 77. Гуньовський Алексей, сотрудинок в Чорткові. 78. Подолинський Богдан, катехит в Гусятині. 79. Гуменюк Магдаліна, Ігуменя Монастиря С. С. Василянок 80. Ценкнир Агнета магістра новичок Ч. св. Вас. Вел. 81. Варениця Аркадія, С. Василянка. 82. Глібовицький з Жабля. 83. Попель Іван з Довгополя. 84. Целевич, з Станиславова.

Кривава книга. Передрук вид. 1919, 1921 рр. – Дрогобич: Відродження, 1994. – С. 262 – 263.

№ 42

**Лист митрополита Андрея Шептицького з Риму до духовенства і вірних
разом з посланням Папи Бенедикта XV**

24, 28 лютого 1921 р.

Дорогі Братя! Від 1914 р. я не був в Римі і не мав доси можности представити ся новому Папі, Святійшому Отцю Венедиктови XV.; щойно в грудни минушого року я тут приїхав, і звідси се письмо до Вас посилаю з щирим привітом та з запевненєм, що хоч тілом далекий від Вас, серцем і молитвою Вас ані на хвилю не опускаю. За Божою помочію могу днесь поділити ся з Вами радісними вістками, які без сумніву будуть для Вас правдивою потіхою в тих тяжких часах, які переживаємо.

У Святого Отця я знайшов дійсно вітцівське і апостольське серце, яким обиймає всі свої діти в Христі, всі народи світа. Тою любовію обнимає і нас всіх і цілий наш нарід яко такий; розуміє всі його потреби і його бажаня і рад би по можности їм всім вдоволити. А любить не тільки словами. В часі 2-місячного мого побуту дав Він не оден доказ тої любові до нас. Крім обильної помочи для наших сиріт і на потреби нашої Церкви, рішив, що наша Колегія в Римі, в якій виховували ся священики, буде в найблизшим часі отворена; а що всі фонди утриманя питомців через війну і упадок Австрії були страчені, Святий Отець з власних фондів призначив капітал 1 міліона лір, якого відсотки вистарчають на ці потреби. З нагоди отвореня Колегії написав Святий Отець до мене письмо, а зі слів того письма пізнаєте ліпше ніж зі всього, що я Вам міг сказати: Любов Намісника Христового до нашого народа. Письмо Святого Отця таке:

**Всечеснійшому Братови
Андрєєви гр. Шептицькому
греко-руському Архиепископови Львівському
Венедикт XV.
Всечеснійший Брате!
Поздоровленє і Апостольське благословенє**

Великий біль відчули Ми в маю 1915 р., коли бачили, як з того св. міста виїжджають любі сини з “Руської Колегії”, що під покровом Пресвятої Цариці Жиравицької, так дорогої для руського народу приготовлялись до того, щоб стати гідними слугами жертівника. Нині в кінці той біль злагодила просьба, з якою Ти як Митрополит, звертаєш ся до Нас, щоб тую Колегію знова отворити; а Ми, що з вдоволенєм гляділи, як наново гуртують ся довкола Апостольського Престола молоді клирики з ріжних країв, які ще недавно вели війну, чуємо ся дуже щасливими, що даємо Нашу згоду на Твою, так пожадану просьбу. А що “Руська Колегія” більше ніж другі відчула на собі сумні наслідки світової війни, бо через ту війну позбавлено єї великої части доходів, що їх давала колишня Австрійська держава, Ми подбали за се, щоб і на будучність запевнити єї істнованє, призначуючи відповідну суму, яка дала б можливість Колегії удержувати стільки питомців, скільки їх було перед війною. Хайже приходять ті Наші милі діти “Руської Колегії” вже тепер, коли і для них вибила назначена Провидінєм година спасенного повороту; а Ми дуже радо привитаємо знова представників того дорогого народу, що може більше ніж який другий нарід зазнав грози сеї великанської боротьби. Поправді болить серце, коли ми думаємо про Русинів, за ті гарні міста, що їх сплюндровано, ті тихі села, що їх пущено з димом, ті урожайні ниви, по яких сюди й туди пересувалися незлічені війська.

А з думкою про нарід стають Нам перед очи ті церковці його, що їх понищено, ті святі ікони, що їх брано на посміховище, а поверх над усе жахом переймає нашу душу се, що Евхаристичні Види подоптали засліплені фанатики, страшний голод і холод, пошесні недуги, нечувані жорстокости, вязнення, яких ознаки Ти сам, Всечесний Брате, ще й до нині носиш, вбійства чесних священників, неспосібних до війни старців, немічних женщин і стільки цвітучої молоді – а всі тільки тим провинились, що кріпко тримались свого обряду; все те яркими красками змальоване стоїть Нам перед очима і крім глибокого почуття батьківської любови настроює Нас до того, щоб Ми слали особливу молитву до Бога, аби в Своім милосердю зволив по так тяжких пробах зглянутись на той геройський нарід, котрий стільки зумів витерпіти задля задержання свого обряду, що є рівночасно заборолом його національності. А якщо зачнемо перебірати в памяти дбайливість сего Апостольського Престола як теж і Наше власне заінтересуваннє для того улюбленого руського народу, мило Нам пригадати, що Ми з радістю дали наглядний доказ на се, скоро тільки від декого з представників руського народу дізналися про муки тої нещасної людности. Тоді то Ми поспішили не тільки з висилкою підмоги, але також установили і вислали на місце нашого

спеціального делегата, щоб заніс для всіх від Нас і в Нашім імені слова потіхи, помочи і любови.

А хоч обставини незалежні від Нашої волі і ревних заходів Папського візитатора не допустили улюбленого сина о. Івана Дженоккі Місіонара Пресв. Серця, щоб зайшов між Українців, однак зі звітів, що він їх Нам прислав, хоч на жаль не без гіркого потвердження вістий про мучеництво того благородного народу, одержали Ми так пожадану солоденьку потіху в запевненню, що в тій нагінці на його віру, а передовсім в тих засідках наставлених на його духовенство дуже мало було таких, котрі нещасно відпали. Та хоч плачемо над упадком тих нещасних Наших синів, то всетаки великою потіхою для Нас є вістка, що ніякого наслідку в народі не мало їхнє відступництво, а противно, що вони через свій безбожний поступок стали предметом такої погорди, що мусіли покинути свої села і шукати деінде пристановища. Через те якраз Ми, що так дуже із серця бажаємо повороту до єдності в вірі східних народів, у яких є так живе релігійне почуванє, маємо сильну надію, що через Русинів, заєдно злучених з Римським Престолом, а нині ще більше скріплених у вірі свіжими нещастями, вкортці перейде в діло, се побожне бажанє, що єго висловив Наш славний Попередник Урбан VIII.: “Сподіюся, що через Вас, мої Русини, схід наверне ся”. Так нехай приходять, нехай прийдуть негайно любі руські клирики; Ми вичікуємо їх з милою нетерпимістю і горячо благаємо Господа, щоб Нашим улюбленим клирикам з руської землі дав ласку виховатись в тіні Петрового Престола в повній повні на те святе Апостольство; воно принесе Христу і його Намісникови радість, коли побачить, як вертає до одного стада стільки мільонів християн, котрі сьогодні живуть окромишне. З сим бажанем від щирого серця Тобі, Всечеснійший Брате, Твоім Товаришам в Єпископстві і наймилішим вірним української землі уділяємо Апостольське Благословенє.

З Ватикану, 24. лютого 1921.

Венедикт XV

Видите, якого доброго, правдиво рідного батька маємо в тім незвичайнім чоловіці, якого сам Бог поставив Головою цілої Христової вселенської Церкви. Зі самих Його слів і Його діл показуєсь, як любов Його розтягаєть ся і на тих братів наших, що доси без своєї вини не узнають Його ще Христовим Намісником; Він їм бажає найбільшого добра, о яке і ми для них що дня просимо, тої повноти правди, про яку Ісус Христос сказав: “правда освободить вас”, бажає цілому нашому народови добра, яке днесь більше як колинебудь йому потрібне: злуки всіх в одній вірі і в одній Церкві. Та любов Його для нас тим цінніша, що дотепер не дано нам навіть можности сказати перед судом світа, якої форми народного і політичного життя бажаємо. – Коли треба доказу, що в міжнародних відносинах і в міжнароднім праві справедливість немає ще належного їй першого місця, доля нашого народа дотепер є таким доказом.

Але Бог є справедливий – і в кінці справедливість мусить побідити, правдиві християни мусять мати пересвідчене, що і народи мають Богом дане право жити своїм життям. Тая християнська засада вже має много приклонників, які вже для того самого є нашій справі прихильні і нам зичливі. Природне право кожного народу – бути свободним і жити власним життям – є лиш впливом того вічного Божого права, яке пояснює, стереже і боронить найвисша моральна власть, самим Богом дана Римському Архієреєви. Коли буде загально признане, що Намісник Христовий є підставою і основою міжнародного права християнських народів, що в Його руках ся моральна сила, яка може дати успішну санкцію вимогам справедливости в міжнародних відносинах – ось розв'язане проблеми мира, якого світ доси на дармо шукає, ось дорога до того, щоб і слабі народи не були позбавлені своїх прав.

Найже ся велика ціль стане днесь кличем цілого нашого народа: Ми хочемо, щоби Римський Архієрей став судією і сторожем міжнародного права і як Голова і Отець Християнського світа нехай стане головою правдивого Союзу народів.

З Риму, 15. (28.) лютого 1921.

**Андрей
Митрополит**

Нива. – 1921. – № 4. – С. 101 – 104.

№ 43

Звернення Народного комітету УНТП до населення Галичини “На поміч українській пресі!”

2 березня 1921 р.

На поміч українській пресі!

Серед незвичайно важких умов приходиться сповняти своє вельми відповідальне завдання українській незалежній пресі. Становище, в якому знаходиться український нарід Східної Галичини зокрема, а українська справа взагалі, витворило такі обставини, в котрих українська незалежна преса є майже єдиним оборонцем слухних національно політичних прав нашого громадянства. Тому то і всі удари наших противників, удари противників наших змагань, наших цілей, наших всенародніх ідеалів перш усього постигають українську незалежну пресу.

Не будемо на цьому місці переходити важкої історії нашої преси від памятих днів листопада 1918 р., не будемо вказувати тяжкі дні життя “Громадської Думки” і “Української Думки”, не будемо приводити конфіскації і т. п., бож це загально відомі речі. Піднесемо тільки одно: Мимо всіх важких хвиль українська незалежна преса і преса нашої партії гідно несла високий прапор народніх болів, терпінь і змагань. Вона була товаришем сильних духом, непохитно віруючих, вона була підпорою тих, в котрих хвилями вкрадалася зневіра, вона перед ніким не схиляла свого прапора, вона була і є справді народньою трибуною потреб і змагань найширших мас.

На жаль, найширші верстви, хоч добре розуміють вагу преси, тої самої великодержави, не приходять пресі з кінцевою матеріальною підмогою. Сьогодні кожна тямуча людина знає й розуміє, що газети не можна вдержати із самої передплати. Великі німецькі чи французькі газети вдержуються оголошеннями, в середущій Європі і на сході часописи в тій або іншій формі удержують держави, – чи то безпосередньо, чи посередньо через політичні партії або спеціальні організації. Ми полишені на власні сили. А крім того наша газета не тільки не втішається прихильністю можних сього світа, але на кожному кроці має до поборення величезні труднощі.

Кошти газети зростають з кожним днем. Ціна паперу день в день непомірно зростає, а також в недалеких від себе відступах часу зростають кошти складу, друку, почти, персоналу і т. д. Хотячи хоч в части наздігнати безнастанно зростаючі кошти, треба би що півмісяця підносити ціну передплати. Для прикладу годиться згадати, що варшавські газети, котрі опираються на тім самім валютівім підкладі, що й ми, заходяться коло піднесення ціни газет на 10 мп. за 1 примірник.

Поруч щоденника, що день в день промовляє до читача, ще в цім тижні мусить появилися популярний тижневик для народу. Від листопада 1918 р. отже більше, як два роки, наше селянство є позбавлене свого порадики, товариша, керманича, яким через довгі літа була “Свобода”. На днях роздобуто дозвіл на видавання тижневика “Батьківщина” названого так для продовження традиції популярної преси розпочатої в 1879 р. теперішнім Ювілятом і Ветераном нашого національного відродження. Через те кошти ще побільшаться, а одночасно збільшаться й недобори, котрі до тепер поносив переважно сам Львів.

Доля нашої незалежної преси тепер в руках цілого громадянства. Цілий край мусить негайно і видатно відгукнутися на наш поклик, чим зложить доказ своєї національнополітичної зрілості і ваги переживаної нами хвилі.

Тому “Народній Комітет”, начальна управа української народньої трудової партії заряджує загальну складку в цілім краю на піддержання і уґрунтування української незалежної преси системою трійок. Кождий жертводавець пересилає відповідну квоту до “Краєвого Союзу Кредитового” у Львові, Ринок ч. вкладку ч. 30000 і викликає одночасно ще трьох громадян, по можности із свого повіта, зглядно округа. Мусимо до двох тижнів зібрати що найменше 1 міліон польських марок на українську незалежну пресу. Инакше її існування буде захитане, а видавання популярного тижневика просто неможливе.

Отже до діла, Громадяне! Спішіть всі на поміч українській пресі!

У Львові, дня 1 марта 1921 р.

За “Народній Комітет”

Іван Кивелюк

Др. Володимир Бачинський

заст. голови.

Др. Степан Баран

за секретаря.

Український вістник. – 1921. – 2 березня.

Стаття отця Василя Лициняка у газеті “Український вістник” про заснування і діяльність Українського горожанського комітету у Львові, який перебував під впливом УНТП

17 березня 1921 р.

Був такий час у Львові, особливо в грудні 1918 р. і в першій половині 1919 р., коли само признавання до українства було получене справді з небезпекою. Більші і менші діячі з мирних часів пощезали з овиду, чи то опустивши Львів, чи вивезені до таборів інтернованих, чи просто сховавшись на печі, а тимчасом народ заповняв вязниці і табори та зачав гинути з голоду і від пошестей. Тоді найшовся у Львові між українською громадою гурток людей, який зумів узискати у польської влади дозвіл на зорганізування “Горожанського Комітету” і зачав негайно гарячкову працю повну посвяти і готову до найдалше ідучих жертв, щоби тільки облегчати долю нашим полоненим і інтернованим. Колись оцінить історія належно заслуги того гуртка людей і безліч їхньої безінтересовної праці, а імена: Федака, Студинського, Ганкевича, Целевича, Галущинського, Паньчишина, Куницького, Малецького, Голубцовної, Боберської і інших, будуть згадувані з глибокою пошаною як тих правдивих робітників, що серед найтящих для народа хвиль заступали його своїми грудьми без огляду на те, чи завтра їх самих замкнуть або вивезуть. Отже тоді коли всі інші українські товариства були приневолені припинити свою діяльність, повстала нова організація: “Горожанський Комітет” чисто гуманітарна, яка згуртувала коло себе найкращі і найідейніші одиниці, без ріжниць політичних чи суспільних поглядів, своєю працею зєднала собі повне довіря і вдячність у своїх, а навіть чужі мусять числитися з нею. Як жеж багато мають до завдячення сьому Комітетови українські полонені, інтерновані, їхні родини, зльокавтовані службовики, а по части й сироти, вони самі могли би се найкраще розповісти! Щоби до такої самої роботи заґріти і всю провінцію, постарався “Горожанський Комітет” о затвердження своїх статутів і рад би позасновувати скрізь окружні та місцеві “Горожанські Комітети”.

Думаю, що се йому вдасться. Може також дасть почин взагалі до обнови народного життя, до віднови завмерлих товариств і се була би велика його заслуга.

Український вістник. – 1921. – 17 березня.

**Проект основ державного устрою Галицької Республіки, підготовлений
Костем Левицьким для Ліги Націй³³**

30 квітня 1921 р.

Основи державного устрою Галицької Республіки

I. Державна суверенність

Артикул 1

Галицька Республіка є незалежною і суверенною державою. Права суверенності у сій державі належать до загалу її горожан.

II. Державна територія

Артикул 2

Державна територія Галицької Республіки покривається від сходу, півночі і полудня з границями бувшого австрійського краю Галичини та простягається на захід українською етнографічною областю аж до Перемишля (включно), так що від Перемишля аж по Сянік творить ріка Сян західну границю та лупківська залізниця разом з сумежною Лемківщиною остає на території Галицької Республіки.

До державної території Галицької Республіки увійдуть також ті етнографічні українські області давньої австро-угорської монархії, котрі їй приділять великі держави Антанти.

III. Державні народности

Артикул 3

В Галицькій Республіці узнається отсі три головні народности: українська, далі польська і жидівська. Вони користуються рівними правами на области публичного життя. Прочі народности в державі творять національні меншости, та їх права і охорону заporučує конституція.

IV. Форма правління

Артикул 4

Галицька Республіка є правною державою з республіканською формою правління. Її ціллю є загальний так моральний як і матеріальний добробут її горожан. На сих основах спирається устрій держави.

V. Загальні права горожан держави

Артикул 5

Галицька Республіка заporučує отсі права своїм горожанам:

1. Загальне право галицького державного горожанства. Аж до уладження справи горожанства Галицької Республіки дорогою закона, виконують право горожанства в Галицькій Республіці ті особи, котрі на території цієї держави мали право горожанства по обов'язуючим на сій території законам в дні 1 падолиста 1918 р., – відтак уроджені по 1 падолиста 1918 правесні та неправесні діти сих горожан, – та сі особи – чужинці женського пола, що після 1 падолиста 1918 заключили правноважні

³³ Проект "Основ державного устрою Галицької Республіки" був запропонований Найвищій Раді Ліги Націй 30 квітня 1921 р. Представники уряду ЗУНР сподівалися, з огляду на тогочасну ситуацію, що країни-переможниці у Першій світовій війні погодяться на визнання незалежності Галичини.

подружжя з мущинами, які в дні 1 падолиста 1918 р. мали на території цієї держави право горожанства.

2. Супроти держави і її законів є всі горожане держави рівні.

3. Державні уряди приступні всім горожанам держави.

4. Кождий горожанин держави має свобідне право побуту і розпоряджування своїм майном.

5. Кождий горожанин держави має право свобідного заробкування під законними условинами в цілій області держави, як також вибрати свій завід і до него виобразуватися.

6. Всяке обмеження особистої свободи горожан держави недозволене. Тим самим недопустиме є в державі ніяке невільництво, а так само які-небудь примусові роботи або данини на користь приватних осіб чи спілок. Примусові чинитьби на користь держави допустимі лиш на підставі виразних постанов законів.

Приарештування горожанина держави через органи прилюдної безпеки може наступити лиш в случаях, предвиджених в законах.

7. Право свободи і супокою у власній хаті ненарушимо. Домашні ревізії через державні органи можливі лиш в случаях, предвиджених в законах.

8. Тайна листів і прочих переписок ненарушима. Забрати можуть листи та переписку лиш державні органи в разі правного заарештування або домашньої ревізії: в часі війни або на підставі судового приказу по думці обов'язуючих законних постанов.

9. Горожане держави мають право улаждувати збори та засновувати товариства. Виконання сих прав буде управильнене окремими законами.

10. Кождий горожанин має право висказувати прилюдно свої гадки та погляди за поміччю слова, друку чи представлення в образах, як далеко отес допускають закони. Преса не буде піддана під цензуру або обмежена системою концесійною. Адміністративні заборони поштового перевозу не можуть відноситися до часописей, видаваних в краю.

11. Кождий горожанин держави має повне право свободи віроісповідання.

Користування горожанськими політичними правами є зовсім независиме від віроісповідання, – а державно-горожанські права ні обов'язки не можуть бути нарушувані через віроісповідання.

Ніякий горожанин держави не може бути приневолений до яких-небудь (данин) чинитьб на інші віроісповідні інституції і потреби.

Горожане, приналежні до одного і того самого віроісповідання, творять окрему цілість, яка управляє своїми внутрішніми віроісповідними справами самостійно і завідує своїми урядженнями, фундаціями і фондами, призначеними на цілі віроісповідні і добродійні.

Але зовнішні правні відносини тих віроісповідних цілостей управляють загальні державні закони.

12. Всяка наука є вільна, коли не загрожує істнованню держави та не спинює осягнення її цілі.

Кождий горожанин держави має право образования в школах

народних, середніх, гуманістичних, як і фахових, як також на університеті та в інших вищих школах.

Наука в народних школах є обов'язкова.

Кожний горожанин управнений устроювати наукові і виховавчі заведення, оскільки викаже законним способом уздібнення до сего. Верховна управа шкільної науки і надзір над всіми школами і виховавчими заведеннями, приналежить державі.

Домашня наука не підлягає обмеженню.

VI. Державна Рада

Артикул 6

Законодатну власть в Галицькій Республіці виконує весь її народ через своє заступництво, вибране на підставі загального, без різниці пола, рівного, безпосереднього, тайного і пропорціонального виборчого права. Оце заступництво є Державною Радою Галицької Республіки, та її законам підлягають всі горожане держави.

Артикул 7

До компетенції Державної Ради як тіла законодатного належать всі справи, що відносяться до держави як такої, до області держави та до горожан держави, як також справи договорів з іншими державами та ратифікація постанов про війну і мир.

Артикул 8

Державна Рада виявляє також волю народу одвітними заявами та виконує право контролі цілої адміністрації (управи) держави.

Артикул 9

Вибори послів до Державної Ради відбуваються на п'ятилітний період, окремо по народностям, то значить українська народність, а так само польська та жидівська, вибирають кожда окремо своїх послів, а національні меншости всі разом.

Чисельний розділ посольських мандатів між народности має бути переведений ординацією виборчою, у пропорціональнім відношенню числа кожної народности до загального числа населення держави.

Артикул 10

Нововибрана Державна Рада вибирає з-поміж послів Президента Державної Ради і 4-ох віце-президентів. Президент Державної Ради має бути української народности. Щонайменше один віце-президент мусить бути польської і один жидівської народности.

VII. Президент Держави

Артикул 11

На чолі Галицької Республіки стоїть Президент Держави, вибраний цілим народом Галицької Республіки на 6 років, на підставі осібної ординації виборчої, – загальним, без різниці пола, рівним, безпосереднім і тайним правом голосовання.

Артикул 12

Президент Республіки обнимає по виборі віддану йому народом власть і складає Державній Раді на руки її Президента святочну присягу, що буде

виконувати вложений на него найвищий уряд держави совісно, з посвятою та згідно з верховною волею народу, виявленою державними законами.

Артикул 13

Президент Галицької Республіки заступає державу по думці обов'язуючих законів держави.

Він іменує державних міністрів, котрих число означає Державна Рада; приймає димісію міністрів і відкликає їх з уряду;

він є найвищим командантом державної армії та іменує військових командантів і шефів як також військових старшин; він заключає договори з іншими державами за згодою Державної Ради та вирішує разом з Радою державних міністрів про війну і мир, предкладаючи таку постанову безпроволочно до ратифікації Державній Раді.

Артикул 14

Президент Галицької Республіки скликає Державну Раду, відрочує і розв'язує її в разі потреби. Він санкціонує закони, постановлені Державною Радою.

Його одобрює чи відмовне вирішення має застати найдалше до 30-ти днів по предложенню ухваленого Державною Радою закона до санкції.

В разі відмовлення санкції, відходить справа безпроволочно знов під обради Державної Ради, та коли в Державній Раді дві третини важно відданих голосів заявляються без зміни за тим самим законом, то ухвалений закон без санкції одержує загально обов'язуючу силу закона.

Артикул 15

До Президента Республіки належить також іменування шефів державних властей; іменування урядовців низших степенів виконують приналежні міністри.

Артикул 16

Президент Республіки має право аболіції карно-судового поступовання, зменшення кари та цілковитого помилування.

Артикул 17

Президент Республіки підписує державні акти при спільнім підписі кожного акту одвічальним міністром.

VIII. Державна Міністерія

Артикул 18

Президент Республіки виконує волю всего народу держави, виявлену в законах, через одвічальних міністрів і підвласних їм урядовців.

Державна міністерія провадить всі уряди держави, переводить в життя закони, ухвалені Державною Радою, та видає вказані розпорядження в цілі виконання державних законів.

Артикул 19

Державна міністерія складається з президента міністрів і державних міністрів для поодиноких ресортів, котрих число після потреби означає Державна Рада.

Артикул 20

Президента міністрів і державних міністрів іменує Президент Республіки, та вони складають в його руки присягу: совісного виконання законів держави та береження загального добра горожан держави.

Артикул 21

Президент міністрів і всі державні міністри є одвічальні перед Державною Радою, за всі чинности їх урядовання та за невиконання законних обов'язків або порушення установ – законів держави – судить їх особний трибунал державний, на внесення Державної Ради, котре мусить запасти двома третинами голосів при участі більше як половини всіх послів.

ІХ. Національні права

Артикул 22

Школи народні і середні мають бути зорганізовані в міру потреби, зокрема для всіх трьох головних народностей, та наука в сих школах маєтсья подавати у матірній мові учеників, що побирають науку в тих школах.

Горожане національних меншостей можуть учитися у всіх школах після вільного вибору. По можности належить в міру потреби також і для національних меншостей устроїти народні і середні школи.

Устрій університетів та інших вищих наукових заведень, для всіх доступних, уладжують особні закони.

Артикул 23

Внутрішньою мовою урядовою всіх державних урядів Галицької Республіки є мова українська.

Зовнішніми мовами урядовими в Галицькій Республіці, в усних і письменних зносинах, є мови українська, далі польська і жидівська. Горожане держави, корпорації і інституції одержують від властей і урядів, на внесені письма, відповіді в одній із згаданих мов, залежно від сего, в якій мові внесено письмо.

Уступом першим цього артикулу не порушується права автономних властей установляти для себе иншу внутрішню мову уряду, то значить польську або жидівську.

Артикул 24

Урядові розправи і списування протоколів маютьсья вести в одній із згаданих мов, після народности особи, що бере участь в розправі.

Артикул 25

Закони, урядові розпорядження і урядові прилюдні оповіщення мають бути виготовлені в згаданих трьох мовах.

Артикул 26

Мови національних меншостей мають бути узгляднені по змозі і в міру дійсної потреби.

Артикул 27

Іменовання членів державної міністерії доконується на підставі національного ключа, то значить, у відношенню числа населення народностей до загального числа населення держави.

Артикул 28

Також при обсаджуванні всяких інших урядових місць, належить узгляднювати національне відношення населення держави.

Артикул 29

Урядниками і службовниками у Галицькій Республіці можуть бути іменовані лиш горожане держави, що володіють щонайменше двома мовами національностей держави.

Всі урядовці і службовики держави складають присягу на вірність Галицькій Республіці і на совісне виконання обов'язків, вложений на них державними законами.

Х. Судівництво

Артикул 30

Всяке судівництво в державі виконується в імені Галицької Республіки.

Вироки і оречення видається в імені Галицької Республіки.

Артикул 31

Судії є у виконувannya свого уряду самостійні і незалежні. Суди не мають права розпізнавати важности належно оповіщених законів, але мають право вирішувати про важність розпоряджень в законнім тоці інстанцій.

Артикул 32

Розправи перед вирішующим судом, в справах цивільних і карних, є устні і прилюдні.

Артикул 33

Державу і її судових урядовців мож по причині нарушення права у виконувannya урядової діяльности сих урядовців запозивати перед судом. Оцеє поступовання має бути управильнене окреим законом.

ХІ. Адміністрація

Артикул 34

Виконувannya адміністраційного права належить до властей адміністраційних.

Вони є обов'язані у своїм урядованню придержуватися обов'язуючих законів, а не є зв'язані ніякими розпорядками ані інструкціями, що незгідні з постановами законів держави.

Артикул 35

Організація і компетенція державних адміністраційних властей та автономних властей мають бути означені окреим законом.

Артикул 36

Державу і її адміністраційних урядовців мож по причині нарушення права у виконувannya урядової діяльности тих урядовців позивати перед судом. Оцеє поступовання буде управильнене окреим законом.

Артикул 37

Зажалення горожан держави, з причини нарушення запоручених їм державною конституцією політичних прав, вирішувати буде Трибунал Адміністраційний, коли справа остаточно вже перейшла всі адміністраційні інстанції.

ХІІ. Оружна сила

Артикул 38

Галицька Республіка удержує для охорони держави і її границь правильно зорганізовану армію, в разі потреби, на основі обов'язкової військової служби.

Частини цієї оружної сили мож, коли прилюдна безпека і лад в державі є загрожені, ужити, на приказ Президента Республіки, до повернення спокою і ладу у внутрі держави.

Переходові постанови дотично конституювання незалежної Галицької Республіки

Артикул 39

В цілі впровадження в життя постанови великих держав Антанти про утворення незалежної Галицької Держави на основі прийнятої для неї, як висше, організації, твориться "Міжкоаліційну Комісію для Галицької Держави", до якої великі держави Антанти висилають по одному представникови.

Артикул 40

Задля переведення повисшого завдання та уможливлення співділання місцевому населенню, має так утворена Комісія право покликати до життя "Адміністраційну Раду", до котрої від українського населення виделегує Українська Національна Рада Східної Галичини 7-ох представників, польське населення через свою центральну політичну організацію – 3-ох, а жидівське населення через свою центральну політичну організацію 2-х представників.

Адміністраційна Рада стоїть під протекторатом Міжкоаліційної Комісії для Галицької Держави.

Артикул 41

Міжкоаліційна Комісія для Галицької Держави передасть негайно Адміністраційній Раді на місці всю політичну та мілітарну владу на території Галицької Республіки, котра тим самим одержує право устанавляти урядників, обняти у свій заряд краєві і державні фонди та стягати податки як також право екекутиви для своїх заряджень, яке може виконати чи то при помочі місцевих органів безпечности, чи то – при ужиттю мілітарних сил, зорганізованих з місцевого населення.

Артикул 42

Правом і обов'язком Адміністраційної Ради є:

а) найдалше протягом 3 місяців, числячи від дня перейму адміністрації, перевести предвиджений в повисшій організаційнім статуті вибір "Державної Ради";

б) протягом дальших шість тижнів перевести предвижений в тім же статуті вибір першого "Президента Республіки",

в) найдалше до 14-ти днів, числячи від дня виборів Президента Республіки, скликати Державну Раду на її перше засідання, на яким провід обійме найстарший віком і на яким Президент Республіки зложить предвиджену в організаційнім статуті присягу.

Сейчас по зложенню присяги Президентом Републики і повідомленню про утворення ним “Державної міністерії” – Адміністраційна Рада зложить свої повновласти в руки Міжкоаліційної Комісії для Галицької Держави та передасть адміністрацію wraz із краєвими і державними фондами Галицької Републики в руки її Президента і уважатиме своє завдання за скінчене.

Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. – К.: Дніпро, 2001. – Т. 7. 20-ті – 40-ві pp. XX ст. / Упор. прим. Т. Гунчака, Р. Сольчака. – С. 9 – 18.

№ 46

Інформація директора поліції Райнлендера Президії намісництва у Львові про загрозу збройного виступу українського населення на Прикарпатті

20 травня 1921 р.

Natomiast większe niebezpieczeństwo w tym względzie przedstawia prowincya i to miejscowości, wysunięte dalej na wschód w okolicach podgórskich tzn. na Pokuciu, zwłaszcza powiaty Śniatyn, Peczenizyn i Kosiw, gdzie ludność wiejska stanowi nadzwyczaj zapalny materyal i jest w zasadzie pochoptą do tego rodzaju działań. Dowodem tego są chodbu wypadki, jakie miały miejsce właśnie w tych okolicach w lecie ub. roku, w czasie ofenzywy bolszewickiej we wschodniej Małopolsce. Teren w tych powiatach ma być tak podminowany, że wedle twierdzenia informatora wystarczy pojawienie się kilku agitatorów zwłaszcza z obozu Petruszewycza lub generała Krausa, którym ludność tamt. okolic ma dawać najwięcej posłuchu, aby sprowokować podobne przedsięwzięcie.

Niebezpieczeństwo jest tem większe, że jeżeli się zważy, że ludność tamtejsza ma mieć ukryto broń i amunicję w znacznych ilościach.

Sa przez się rozumie że zainicyowanie jakiegokolwiek akcji w wspomnianych powyższe powiatach musiałoby w wysokim stopniu oddziaływać i wyrzucić wpływ na nastrój ludności ukraińskiej w całej wschodniej Małopolsce.

Direktor policji (pідпис).

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 28, арк. 3.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№№ 47 – 48

Матеріали з'їзду мужів довір'я Української народної трудової партії у Львові

3 червня 1921 р.³⁴

№ 47

Зїзд мужів довіря нар. трудов. партії.

Народній Комітет скликав по раз перший за часів польської влади зїзд мужів довіря української народної трудової партії, щоби нарадитися над нашим сучасним положенням, над нашою політичною тактикою і політичною організацією в краю. Зїзд, якого досі не можна було скликати з

³⁴ Дата події, про яку йдеться в документі.

відомих причин, відбувся у Львові в п'ятницю дня 3 червня ц. р. при участі найвидніщих діячів в краю, бувших парламентарних і соймових послів, членів Української Національної Ради, повітових організаторів і заслужених громадянських діячів.

Зїзд відкрив заст. голови Нар. Комітету радник Іван Кивелюк короткою промовою, вітаючи з окрема о. шамбеляна д-ра Степана Юрика, організатора Золочівщини, якому присутні зробити гарячу овацію.

Опісля приступлено до вибору президії зїзду. Головою зїзду вибрано був. парламентарного і соймового посла д-ра Теофіля Окуневського з Верболовець, повіт Рогатин, і бувшого соймового посла Гриця Тершаківця, селянина з Якимчиць повіт Рудки. Секретарювали ред. Михайло Струтинський й Володимир Целевич.

Д-р Т. Окуневський обіймаючи провід, привитав гарячо присутнього на зїзді патріярха наших політиків през. Юліяна Романчука.

З черги приступлено до денного порядку.

Перший реферат про наше сучасне політичне положення тут в краю і про питання Східної Галичини на міжнародній арені та про наші відносини до Польщі виголосив був. парламентарний і соймовий посол д-р Володимир Бачинський, який від пів року виконує обовязки голови Нар. Комітету і предложив до ухвалення відповідні резолюції. Сі резолюції, що своїм змістом і тоном скріплюють становище нашого уряду, прийнято одноголосно.

Опісля о. радник Дамян Лопатинський в своїому рефераті про українську пресу, зокрема про орган Народнього Комітету “Український Вістник” і “Батьківщину” – обговорив ширше з цифровим матеріалом в руках дуже невідрадні положення нашої преси, що, як звісно, не тішиться ласкою сильних міра сего. Наше громадянство за мало розуміє вагу своєї незалежної преси, що мусить боротися з неймовірними труднощами. Наша незалежна преса є сьогодні одинокою нашою оборонною трибуною, яку ми всі і то всіма силами й засобами повинні піддержати. Національним злочинцем є кождий з поміж українського громадянства, що відноситься рівнодушно, або з малим розумінням до нашої преси. Ми повинні бути так зорганізовані, щоби наші пресові органи були в руках кожного свідомого Українця, бо тільки тоді зможемо справно й доцільно перевести в життя наші завдання. Особливо йде тут о популярний тижневик “Батьківщина”, який масово треба поширити по найдалших закутинах краю. Доставу сього часопису, що часто пропадає на почті, треба зорганізувати так, щоби можна його набувати в кождому часописному бюрі і в кождому українському кооперативі. Це дасться зробити легко особливо в торгіві і ярмарочні дні, в яких нашу пресу можна поширити в кожде село повіта.

Закликом до громадянства, щоби як найактивніше піддержало нашу пресу закінчив о. Лопатинський свій доклад.

Відтак слідував реферат про віднову і поширення організації народньої трудової партії в краю, що його виголосив Степан Баран. З огляду на вагу справи, що її обговорив в свому докладі д-р Баран, подаємо його доклад в обширних виписках в сьогоднішній передовиці.

На домагання присутніх д-р Ст. Баран додатково зясував наші відносини до москвофілів. З огляду на потребу удержання одноцільності нашого західного фронту і з огляду на фактичну лояльність москвофілів супроти нас, та їх лояльну допомогу в нашому державному будівництві в часах нашої влади, радив д-р Баран задержати лояльність і з нашого боку супроти москвофілів. Вкінці д-р Баран порушив наші відносини до братів зза Збруча, вказуючи на потребу більшого зрозуміння їхньої психології і положення і піддержки демократичних наддніпрянських кругів для консолідації і витворення здорової державної думки.

Дальшим рефератом був доклад директора Сильвестра Герасимовича про наше економічне положення, про потребу як найінтензивнішої праці на сьому полі і про польську економічну політику супроти нас. Наші домагання на сьому полі представив докладчик в окремих резолюціях, що їх подамо пізніше.

Останнім докладчиком був інженір Юліян Павликовський, що говорив про польську аграрну політику у Східній Галичині, що як звісно є получена з масовою кольтонізацією нашої землі спровадженням з заходу мазурським елементом, коли місцеве українське населення є майже вповні виключене від набування землі навіть за дуже високі ціни. З огляду на вагу справи доклад інж. Павликовського повинен чим скоріше появитися друком в нашій пресі.

Тепер приступлено до дискусії, головно над організацією.

о. Володимир Лиско подає вказівки, як перевести організацію і як поширити між народом “Батьківщину”, що повинно бути обовязком кожного інтелігента на селі. Радить зайнятися більше теперішньою еміграцією наших селян до Америки.

Бувший соймовий посол Захар Скварко з Коломиї присвячує кілька уваг нашій пресі. Звертає увагу на потребу виховання молоді шляхом преси і пропаганди та на потребу задержання чистоти принципів в політичній праці, усунування з життя демагогії та конечність піддержки авторітету.

На його внесок зїзд ухвалив повне признання теперішньому проводови Нар. Комітету за успішну діяльність в останніх місяцях.

Був. соймовий посол Гриць Тершаковець, обговорює сучасне положення українського села під польською владою, вказує на економічні різниці між селом і містом, закликає інтелігенцію до щирої праці над народом, бо сього вимагає від нас сучасна хвиля, в кінці радив також задержати лояльність супроти москвофілів, що в краю ідуть разом з нами.

Д-р Василь Щурат вказує на вагу університетської справи і на потребу, щоби селяни піддержували своєю матеріальною допомогою нашу університетську молодь і щоби також піддержували наші культурні інституції відповідно до теперішніх вимог.

Д-р А. Говикович подає цікаві інформації з польської кольтонізації, яка навіть зі становища польської аграрної реформи є безправством.

Вол. Целевич: Наша сила в нас самих. Мусимо творити одноцільний, дисциплінований, творчий національний організм. Звертає увагу на

експанзивність польського села. Треба собі точно зясувати плян нашої діяльності в найближшій майбутности. Праця на селі корисно відібється на нашому становищі по містах. Мусимо посвятити більше уваги промислови. Звертає увагу на це, що Поляки при помочи капіталу своїх американських земляків (2 мільони доларів) стараються захопити промисл в свої руки.

Ставить внесок, щоби Нар. Комітет в як найближшій будуччині скликав Ширший Народній Зїзд. Внесок ухвалено.

Б. парламентарний посол о. Ст. Онишкевич підносить зріст національної свідомости і відпорности села. Преса повинна більше піддавати критиці наші внутрішні відносини і підчеркувати одну добру аксіому: наша доля в наших руках.

Микола Загульський, селянин з Розважа: Піддає критиці наше село. Нарікає на недостачу проводу. Священики, одні стероризовані, а другі мало давніше працювали, а тепер нічого не роблять. Село загартувалося в останніх часах. На селі можна все зробити. Тільки воно мусить бачити свою інтелігенцію при народній праці.

о. д-р Вол. Пелліх з Радехова підносить потребу мобілізації всіх інтелігентських сил і тіснішого звязку з центром.

о. М.Винницький з Залозець: Нар. Комітет зробив усе, що було в його силах. Найважніша справа: рушення народніх мас. Зїзд повинен бути початком акції на ширшу скалю.

Село добре держиться. Це, що в ньому може декого разити, є виключно самозберігаючим інстинктом. Одначе воно перестало бути пасивною масою. Популярну пресу треба більш приступно редагувати. Статті мусять бути короткі і ясні, і про найбільш пекучі для селянина справи.

Зїзд обрадував від 9 год. рано до 3 год. попол. Замкнув Зїзд п. Гр. Тершаковець. О год. пів 7 того самого дня розпочалася міжпартійна конференція.

Український вістник. – 1921. – 7 червня.

№ 48

Реферат про організаційну діяльність партії, виголошений д-ром Степаном Бараном на з'їзді мужів довір'я УНТП

3 червня 1921 р.³⁵

На зїзді мужів довіря української народньої трудової партії, що відбувся у Львові дня 3 червня ц. р., виголосив д-р Степан Баран реферат про потребу віднови організації цієї партії в краю і про її чергові практичні завдання. З огляду на вагу цієї справи для нашого політичного життя під сучасну пору, подаємо нашим читачам обширний зміст згаданого реферату д-ра Ст. Барана в надії, що цею пекучою для нас справою заінтересується ширший загаль наших діячів на провінції і возьметься до живої політичної організаційної праці по довгих роках перерви на сьому полі.

³⁵ Дата виголошення реферату.

Українська національно-демократична, сьогодні народня трудова партія, за час свого існування на протязі близько чверти століття (від 1899 р.) має за собою багату історію. Вона поширила новочасні демократичні кличі серед українських народніх селянських мас в Галичині, вона перша на широкі розміри перевела політичну організацію цих мас, під її прапором велася визвольна боротьба галицько-українського народу. Масове розбурхання народу в часі рільничих страйків в 1902 і 1903 рр., масова агітація за виборчою реформою до австрійського парламенту в рр. 1905 і 1906, виборча агітація і організація при загальних виборах до парламенту в 1907 і 1911 рр. переведення кількох виборів до галицького сойму і до рад повітових в краю, боротьба за здемократизування галицького шляхоцького сойму, це все в першу чергу заслуга народньої трудової партії.

Поширення і поглиблення наших державних домагань – створення окремої української провінції в Австрії через поділ Галичини – популяризованя державної незалежности Соборної України, що їх словом і друком ширила наша партія, причинилися до сього, що з етнографічної маси витворили ми в Галичині свідомий активний народ, що створив стотисячну армію, яка клала голови за Соборну Україну.

І культурні справи, почавши від університетської та економічні не були чужі діяльності нашої партії. Не було поля громадської діяльності, до якої не дав би почину Народній Комітет, начальна управа цієї партії. Ми творили не тільки політичну партію в звичайному розумінню, ми фактично творили збірну волю галицько-українського народу і її репрезентували. Дві другі українські політичні організації, українська радикальна партія і дуже слабонька українська соціально-демократична партія, не витворили ніякої поважнішої сили і в практичній політичній роботі – оскільки її взагалі робили – не без зависти ішли за кличами, що їх кинув і переводив в життя Народній Комітет, під якого прапором згуртувалася майже вся українська свідома інтелігенція.

Свої успіхи завдячувала народня трудова партія цій обставині, що вдалося їй утворити не лишень політичний осередок в Народному Комітеті, але що головніше, місцеві політичні осередки в великій більшості східно-галицьких повітів в формі повітових організацій цієї партії з повітовими організаторами на чолі. Громадське життя на повітах опинилося в руках цих організацій, так як організаційні звена сягали аж на села, де працювали підчинені їм громадські організатори, з правила самі селяни, одиниці свідомі і рухливі.

Одного ми тільки не витворили в такій мірі, як нам треба, почуття партійної приналежности (не ексклюзивности) і партійної дисципліни у декого з наших інтелігентів, що в деяких випадках на нас болючо відбилося. Одна з причин сього явища була ця, що наша партія мусіла все мати на увазі не так добро партії, як цілої нації – навіть за Збручем – і цей загальний інтерес в діяльності партії часто переважав.

Такі відносини були до війни. З вибухом війни народня трудова партія дала почин до організації стрілецтва, до утворення Головної Української

Ради, а опісля до утворення Загальної Української Ради і Української Парляментарної Репрезентації, яка знова дала ініціативу до утворення Української Національної Ради у Львові 18 жовтня 1918 р.

Осенью 1918 р. Народній Комітет дав почин до організації державного перевороту в Галичині і в цій справі перевів всю приготовавчу роботу.

Коли у нас повсталася з 1 падолиста 1918 р. українська держава, велика більшість діяльних членів нашої партії пішла в державну службу і свої сили віддала молодій державі або нашій армії. Для партії як такої це явище було некорисне, бо партія стратила більшість свого активного елемента. Не добре це було і для публичного життя, бо не було людей для ведення політично-організаційної роботи в краю, через що не було належної корисної контролю і відповідного додатного впливу на державні установи. Можна сказати, що українська держава найбільше приспала діяльність народньої трудової партії, бо не було кому вести партійної праці. Дперва з кінцем марта 1919 р. відбувся в Станиславові Народній Зїзд, на якому змінено назву партії з національно демократичної на народню трудову і змінено в дечому програму відповідно до наших змінених обставин. Організаційні рамці остали однак давніші.

Вибраний на цьому зїзді Народній Комітет розпочав вже безпосередно перед розвалом української державности деяку політично організаційну роботу, видаючи партійний орган для народу “Свобода”. Щоденника (“Діла”) не довелося таки видавати, хоч заходи в тому напрямі пороблено і члени нашої партії у найважнійший мент нашого державного життя були без такого важного політичного і партійного чинника як партійний щоденник. З цієї причини з нашого партійного боку не було публичної трибуни, що могла би критикувати всі важніші промахи нашого уряду (а їх було багато), політично виховувати громадянство і на нього впливати та так само як ми робили за чужої влади, – витворювати публичну здорову мораль, особливо в часах анархії, що йшла до нас зі сходу. Задля браку цієї публичної пресової контролю деякі одиниці нашої партії для особистої кар’єри перейшли в другі політичні табори – до радикалів і соціяльних демократів, або стали безпартійними, бо це було дуже вигідно і в даній хвилі можна було кождому, хто давав більше, жертвувати свої услуги.

Очевидно, що коли активні члени нашої партії пішли або до уряду, або до армії, розлетілася і ця решта організації, яка в деяких повітах заховалася до часу перевороту. Старої організації не відновлено, а нової не наладжено. Тільки аж в маю 1919 р. започатковано зі Станиславова віднову наших організацій в краю, з чого однак не могло вийти нічого, бо прийшло польське військо, а за ним звісний нам всім режим.

Страшний виїмковий стан, серед якого ми жили до недавна і який в значній мірі продовжується і сьогодні, був причиною, що наше партійне життя в краю завмерло, чи там не проявлялося активно на зверх. Одно, що створила наша партія, це була незалежна політична преса – “Громадська Думка” – а тепер “Український Вістник” і “Батьківщина”. Вправді згадані пресові органи Народнього Комітету силою обставин являлися загально

українськими демократичними органами і не дуже висували наші партійні домагання, то все таки самим своїм існуванням піддержували партію і її начальному органу давали спромогу виявляти публично думку нашої партії.

Та пасивність народньої трудової партії мусить сьогодні скінчитися. Супроти безпощадної навали, що суне на нас, мусимо створити чи відновити наші давні політичні організації в краю. Кожний повіт і кожне більше місто окремо у Східній Галичині мусить в найблищій часі відбути повітову і мійську партійну конференцію і вибрати повітову і мійську організацію з 5 до 10 людей з повітовим або мійським організатором на чолі. Повітові організації мусять навязати безпосередні зносини з селом і повести на місци всю громадську роботу. Річ ясна, що ці організації мусять стояти в зносинах з Народнім Комітетом у Львові і виконувати його доручення.

До участі в цих організаціях треба втягнути рухливіші одиниці, діяльні на ріжних полях нашого життя. Метою цих організацій була би оборона наших прав на місцях, дальше зорганізоване поширення нашої партійної преси, особливо “Батьківщини” серед селян і співучасть в творенню нових цінностей на культурному і економічному полі. Передовсім йдучи за взірцем поляків в давній пруській Познанщині, що до певної міри були в такому положенню, як нині ми, повинні ми вложити наші сили над відновою і створенням нових кооперативів, як матеріальної підстави нашого життя. Дальше мусимо власними засобами творити нові культурні інституції на місцях, щоби не тільки перебути сьогоднішню бурю, але в додатку створити нові вартости, що їх колись спожиткується для нашої державно-творчої праці. Треба задержати чистоту партійних засад, поглиблювати ідеологію нашої партії, виховувати в ній наше громадянство, а зокрема молодь, ширити політичну мораль і викорінювати хунівство.

Мусимо вийти з цього заложення, що нове життя маємо творити виключно власними силами. Не повинні ми бути оптимістами, що хтось, от прим. антанта чи більшовики нам допоможуть в розв'язці нашої справи. Але також шкідливий є і песимізм, бо він може нам відобрати віру в успіхи нашої праці. На наше страшне сучасне народне життя треба нам дивитися холодними тверезими очима. Треба в кінці вийти з того заложення, що сучасна тверда дійсність може потревати довше. Рук однак не можна нам закладати, ані попадати в розпуку. Мусимо робити звичайну органічну роботу, як її робили свого часу познанські поляки, не зрікаючися зовсім наших найвищих ідеалів.

Життя народу на публичному полі проявляється в політичних організаціях, в політичних партіях. Ми мусимо бути далекі від партійної виключности, але робити в такій свідомості, що на нас спочиває провід цілого народу і на нас паде вся відповідальність. Віднова наших повітових і мійських організацій є для нас категоричним імперативом.

Певне, що деякі установи сучасної влади звернуть на нас своє око. Та тут годі боятися. Ми свідками великого морального розвалу у наших сусідів. І найзавзятійший противник тільки до певного часу може дусити свою

жертву, а то часто змучиться, нім жертву задусить. Побідимо, коли задержимо відвагу і гарт.

Супроти українських партій в краю, що разом з нами держать один західний фронт, мусимо задержати Burgfrieden. Впрочім і другі партії повинні відновити свою роботу.

Свій доклад закінчив д-р Ст. Баран зазивом до діячів нашої партії, щоби приступили до віднови повітових і мійських організацій і через них взяли участь в широкій громадській роботі, а з окрема, щоби поширили нашу партійну пресу, передовсім “Батьківщину”.

Український вістник. – 1921. – 7 червня.

№№ 49 – 50

Матеріали першого Міжпартійного з’їзду у Львові

3 – 4 червня 1921 р.³⁶

№ 49

Міжпартійний Зїзд.

Зїзд отворив дня 3 ц. м. проф. Кирило Студинський. З початку згадав про померших послів до австр. Державної Ради і сойму, про померших послів Укр. Нац. Ради і про тих всіх героїв, які полягли за волю рідного краю. Зібрані вшанували їх пам’ять через повстання з місць. Опісля представив коротко діяльність львівської У. Н. Р. за весь час її існування від 18 жовтня 1918 р. аж по нинішній день. Дальше подав до відома, що на Міжпартійну Конференцію запрошено всіх послів до б. австр. парламента і галицького сойму, членів палати панів і по трьох відпоручників політичних партій. Соціяльні-демократи із “принціпіальних і політичних причин” відмовилися від обіслання цієї конференції. Крім цього запрошено на конференцію репрезентантів українських центральних фінансових і економічних інституцій. У зїзді беруть участь референти поодиноких справ галицького життя і три репрезентанти укр. студентства.

До Президії Зїзду пропонують партії отсих діячів: Предсідник: Д-р Антін Горбачевський (трудова партія), заступники предсідника: Д-р Іван Макух (радик. партія) і радник Олекс. Барвінський (христ. суспільна партія); секретарі: Володимир Целевич (труд. парт.), д-р Володимир Лисий (радик. парт.), д-р Богдан Барвінський (христ. суспільн. партія). Пропозицію приймається і провід обіймає вибрана Президія.

Предсідник уділяє голосу референтови заграничних справ для виголошення реферату про міжнародне положення української справи. Референт зясував коротко теперішнє міжнародне положення, чинники, які в ньому відіграють ролю, представив, на кого можна числити, а хто є противний українській справі і предложив окрему резолюцію, яку відіслано до редакційної комісії...³⁷. Правно державну заяву переслано до редакційної комісії.

³⁶ Дата події, про яку йдеться в документі.

³⁷ Сконфісковано поліцією.

З черги наступив реферат про Холмщину і Волинь. Референт довше спинився на відносинах в цих українських провінціях...³⁸ але навіть про такі речі, як напр. що на Холмщині нема ні одної української школи – хоч би про людське око. Референт предложив резолюції, які відослано до редакційної комісії.

Дальше вислухав зїзд санітарного референта д-ра Івана Курівця і реферату про суспільну опіку о. Василя Лициняка.

На тім покінчилися наради першого дня.

Дня 4-го ц. м. перед полуднем слідував реферат про незавидне положення української преси, яка...³⁹ може вправді подавати до відома ствержені факти, але не може тих фактів підсумовувати, ані витягати з них ніяких заключень. Другим з черги був реферат д-ра Володимира Целевича про стан цілости українського життя на території Східної Галичини під існуючою владою. ...⁴⁰ Після цих рефератів приступлено до дискусії.

Перед тим зголошується до слова д-р Лев Бачинський в справі становища радикальної партії до міжпартійного зїзду. Підносить, що бажанням радик. партії все було удержання одноцільного фронту і взаїмного порозуміння. Бесідник, згадавши відмову соціал-демократів від участі в міжпартійному зїзді, каже, що вони допускаються розбиття одноцільного, національного фронту. Дальше обстоює бесідник права Української Національної Ради.

Д-р Володимир Бачинський полемізуючи з передбесідником, погоджується з тим, що соціал-демократична партія розбиває оден фронт нації.

В дискусії над рефератами забирають голос численні бесідники.

Д-р Т. Окунівський полемізує з висновками референта про заграничну політику і висказує погляд, що Антанта не є розбита, а поворот Америки до європейських справ скріпить реалістичний чинник європейської політики, а на тім без сумніву виграє наша справа.

Д-р Лев Бачинський робить закиди українському правительству у Відні, що воно не подбало про звязь з краєм.

Бесідник виступає проти плекання пасивного оптимізму.

Д-р Ст. Баран обговорює потребу організації на реальній підставі, виходячи з чорної дійсности, жадає, щоби в правно-державній резолюції був також уступ проти румунського режиму на Буковині. Заступлені на зїзді партії повинні вести спільну роботу і з цілою рішучістю виступати проти всякої деструктивної роботи, котра вже раз довела до розвалу української державности. Обговорює також відношення до русофілів, вказує на їх коректність в часі польсько-української війни і їх вповні льояльне становище під теперішню хвилю. В справі Придніпрянців ми повинні налагодити з ними взаємини, особливо з партіями, які є готові реально працювати.

³⁸ Сконфісовано поліцією.

³⁹ Сконфісовано поліцією.

⁴⁰ Сконфісовано поліцією.

о. пралат Войнаровський вказує на зразки польської офіційної і неофіційної політики в минулому та переводить аналогії до сучасного моменту. Бесідник стверджує, що ті прийоми в ніч не змінилися на протязі 400 літ.

Представник українського студентства Ярослав Чиж виказує значіння молоді у визвольному українському русі, та згадує про недостачу звязку між урядом і громадянством і виказує деякі поминення в рефераті про заграничні справи. Він піддержує думку сильної власної організації.

Опісля проф. д-р Кирило Студинський зreferував останні відомости.

о. Ст. Онишкевич взиває до поширення і скріплення внутрішньої організації.

Радник Іван Кевелюк підносить, що в останнім часі зайшли на міжнародній арені зміни, які треба інтерпретувати в нашу користь.

В дискусії забирає ще голос д-р Целевич.

На пополудневих нарадах продовжувалася дискусія. Голос забирало багато промовців.

Після дискусії ще раз відчитано правно-державну заяву, яку прийнято одностайно та з відповідними підписами переслано за кордон компетентним українським і заграничним чинникам. Дальше ухвалено резолюції в справі Волині і Холмщини, резолюції санітарні, резолюції суспільної опіки і резолюції в справі преси.

З черги наступає шкільний реферат. Резолюції в шкільній справі прийнято з деякими доповненнями.

Яр. Чиж виступає з рефератом в університетській справі. Над цією справою вивязалася широка дискусія, яка оберталася головно довкола справи абсолювентів, а саме: чи вони можуть здавати іспити і регорози, чи ні. Узгіднивши резолюції в університетській справі, прийнято економічні резолюції дир Сильв. Герасимовича і резолюції інж. Павликовського в земельних справах. На тім пізнім вечером закінчено зїзд.

Український вістник. – 1921. – 9 червня.

№ 50

Резолюції першого Міжпартійного з'їзду

I. Політично-орієнтаційна резолюція

Історична дійсність і досвід з останніх подій вказує з цілою докладністю на те, що Польща і Москва прагнули завжди до розширення свого панування коштом українських територій і підкорення українського народу.

Тому Міжпартійний Зїзд вважає всякі спроби відновлення нашого народного життя при допомозі Польщі чи Москви, кождо т. зв. “польську” чи “московську” орієнтацію як неведучу до цілі і шкідливу.

Не забуваючи про необхідність пошуків опори в галузі державної будови насамперед серед широких мас свого власного народу, Міжпартійний Зїзд виражає переконання, що заграничної допомоги в тій справі можна сподіватись і шукати у тих держав, які з одної сторони не мали і не мають

щодо українських земель жодних загарбницьких намірів і не є зв'язані спільністю інтересів з ворогами української державности, а з другої сторони в останніх часах виявили своє співчуття до тяжкого становища українського народу.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 29, арк. 4 зв.

Машинопис. Оригінал.

II. Резолюції щодо Холмщини і Волині

1) Міжпартійний Зїзд підтримує протести населення Холмщини і Волині проти трактату рижського, стверджуючи, що мир той, укладений без участі населення Холмщини і Волині, не може розєднувати її приналежності державної і жадає для Волині і Холмщини права самоозначення під міжнародною Контролею.

2) Зїзд підтримує протести населення Холмщини і Волині проти польського режиму, який себе обявив в урядовій масовій колонізації, усуненню Українців від всяких громадських служб, нищенню українського шкільництва і преси, релігійнім фанатизмі, переміні православних церков на римо-католицькі костели, нищенню політичних організацій і т. п. Зїзд звертається до Ліги Народів, аби стала в обороні населення Холмщини і Волині.

3) Зїзд посилає привітання українським політичним, культурним, економічним організаціям, духовенству і всьому населенню Холмщини і Волині в їх боротьбі за права українського народу.

4) Зїзд рішає ввійти у порозуміння з українськими політичними організаціями Холмщини і Волині для уложення спільної тактики в справах, що дотикають всі землі, під польською владою. Зїзд взиває українську пресу, шкільні, освітні, культурні і економічні товариства і організації в Галичині навязати і постійно удержувати контакт з такими ж організаціями Холмщини і Волині.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 29, арк. 4 – 5.

Машинопис. Оригінал.

III. Еміграція

Міжпартійний Зїзд висказує погляд, що еміграція мусить бути обмежена до тих одиниць, які є необхідні для оборони інтересів українського народу на міжнародній арені, і які перебувають за границею задля студій, або мають задля політичних причин замкнений поворот до краю, і для того взивається всіх інших емігрантів до негайного повороту до праці на рідній землі.

IV. В справі скликування зїздів

Український Міжпартійний Зїзд взиває управи українських галицьких партій, щоби що найменше що три місяці відбували Міжпартійні Зїзди при участі делегатів всіх українських партій Галичини, Буковини, Волині і Холмщини.

V. Протест в обороні наддніпрянського козацтва і урядництва

Почуваючися до обов'язку стати в обороні українства, без огляду на територію та політичні ріжниці, Міжпартійний З'їзд підносить голос протесту проти фізичного і морального винищення українського козацтва і урядництва в польських таборах інтернованих і взиває українське суспільство до несення їм помочі.

VI. Університетська справа

...⁴¹. Натомість висказує погляд, що не заходять ніякі перешкоди складати кінцеві університетські іспити і регорови абсолювентам поодиноких виділів і доповнювати заграничні іспити.

2) Міжпартійна Конференція завзиває суспільність прийти українській молоді, яка студіює з як найширшою матеріальною допомогою.

VII. Школа і виховання

...⁴² краєвому інспекторови відобрано зовсім нагляд над українськими народніми школами, бо по словам кураторії, Поляки собі цього не бажають; спинює основання приватних українських шкіл і не допускає до реактивування давніше існуючих приватних народніх шкіл; ...⁴³

Ставить неімовірні перепони розвиткови учит. семинарів, анулюючи в приватнім семінарі навіть іспити зрілости, переведені під проводом делегата польської Краєвої Ради Шкільної (Яворів); розв'язує курси в державних учит. семінарах.

В державних школах здержує всякий свобідний розвиток позашкільного виховання в формі кружків самообразування і пласту, виступаючи тим чином проти найнеобхідніших засад новочасної педагогіки; не дає українських фахових шкіл, доповнюючу науку для ремісничої молоді веде в чисто польським дусі; не допускає молоді до студій на вищих школах, заборонює організацію власних університетських курсів...⁴⁴

Український народ стане до найострійшої боротьби за право рідної школи, візьметься із щирого і нестримного бажання і змагання до правдивої народньої освіти, до завзятої оборони найбільшого свого скарбу, себто дітей і молоді.

VIII. Санітарні справи

Загальний стан народнього здоров'я у Східній Галичині в теперішній добі є страшний; населенню грозить цілковита загибель і хирлявість грядучих поколінь. Щоби цей стан поправити і перевести основну санацію нашого краю, треба всяких зусиль і співділання всіх чинників, отже треба:

1) жадати негайного залишення реквізицій, середників поживи, худоби, білля, обуви, одежі у населення цілої Східної Галичини;

2) жадати заосмотрення голодуючого населення в середники поживи, білля, одежі і обуви;

⁴¹ Сконфісовано польською поліцією.

⁴² Сконфісовано польською поліцією.

⁴³ Сконфісовано польською поліцією.

⁴⁴ Сконфісовано польською поліцією.

3) жадати негайної відбудови знищених осель і заосмотрення населення в будівельний матеріал;

4) жадати негайної санітарної і лікарської організації по повітах і селах Східної Галичини;

5) жадати заосмотрення громадських урядів в десінфекційні середники, мило, десінфектори;

6) звернутися до західних держав о санітарну поміч, заосмотрення широких мас населення в дешеві ліки і лікарську поміч.

З огляду на незвичайне поширення хоріб і заразливих недуг, як туберкульози і сифілісу;

7) жадати засновання бактеріологічних заведень в ріжних сторонах нашого краю, бо без скорого бактеріологічного і гемольогічного дослідження немислиме поборювання цих хоріб в нинішних часах. Лихий стан народнього здоровля широких народніх мас, поширення туберкульози, крофульози є причиною лихого відживлювання з браку землі, тому:

8) треба змагати і жадати наділу населення землею через парцеляцію двірських обшарів і тому жадати парцеляції обшарів лише між місцеве населення голодне землі, а всяку зовнішну кольонізацію спинити;

9) жадати заборони девастації лісів нашого Підгір'я і гір, бо се грозить цілковитою економічною і санітарною руїною краю через зміну клімату, забагнення і знищення.

Вся наша сільська і міська інтелігенція мусить освідомляти сільське населення про доконечні гігієнічні і санітарні потреби, тому:

10) треба доконче змагати до заведення примусової науки гігієни в низших і вищих школах, а особливо в середніх школах, учительських і духовних семинарах;

11) треба на разі через курси, відчити, летучі листки, популярні видання, лікарські звідомлення в укр. пресі поширювати санітарні і гігієнічні відомости серед народніх мас.

ІХ. Економічні справи

Український міжпартійний зїзд констатує, що Польща і в економічній області вихіснує вповні у своїм політичнім інтересі тогочасну фізичну свою перевагу у Східній Галичині, уможливлену їй мандатом мирової конференції, з дня 25 червня 1919 р. – на основі якого зайняла Польща Сх. Галичину. Опираючися при тім на недостачу усякої контролі зі сторони антанти над собою дотично способу ведення господарки в обсадженій Східній Галичині, Польща:

1) експлюатує у свою користь всі східно-галицькі природні багатства; нафта, сіль, дерево, каїніт, збіже, худоба, паша, і інші сирівці;

2) східно-галицьку землю, як засіб економічного піддвигнення східно-галицьких без- і малоземельних селян, обертає на кольонізацію польським елементом, який походить з поза меж Східної Галичини;

3) стагає з населення підвисшені податки, щоб їх ужити у себе отже поза межами Східної Галичини, а зовсім не піклується економічними інтересами українського населення Східної Галичини, яке як туземне творить

у Східній Галичині 74 % більшість і має неоспориме повне право відбудувати східно-галицькими багатствами своє війною знищене господарське життя.

В справі технічної відбудови знищених сіл у Східній Галичині

З окрема констатує Зїзд:

Повну бездільність Польщі, дотично відбудови українських сіл.

Бездільність сю Польщі спричинює:

1) одностороннє вихіснування деревних багатств Східної Галичини на вивіз з краю в цілі ратовання польської валюти (гл. дебат у соймову. “Монітор Польські” з дня 21 січня 1921 р. Ч.16);

2) одностороннє запряження енергії польських бюр відбудови до новобудови селянських осель польським кольоністам, впроваджуваним в межі Східної Галичини з етнографічної Польщі (на Захід від Вислока почавши), яким в першу чергу видають вони будівельні матеріали (гл. рескрипт мін. публ. робіт у Варшаві з дня 22 червня 1920 р. ч. 20.359/VI. 1. о видачі будівельного дерева ввоженим до Сх. Галичини кольоністами (1963), і подають технічну допомогу при будові;

3) аренда камеральних лісів польськими варшавськими державними установами авторизованим кольонізаційним інституціям, оперуючим на терені Східної Галичини, в користь ввоженим з Польщі кольоністів (напр. “Товаржиство аграрно осадніче” у Львові одержало від Окружного Заряду державних лісів у Львові право вирубу лісів до 1931 року в камері Лопянка, Рахинь, Суходіл і Туря велика, рескрипти чч. 3096/21 і 5931/21);

4) виключне уділювання Полякам грошевих підмог на відбудову через Генерального Делегата Варшавського Правительства у Львові (гл. рескрп. мін. публ. робіт у Варшаві ч. 174/19 і 1876/21, о утворенню окремого запомового фонду на відбудову до диспозиції Генерального делегата у Львові, яким застерегло мін. публ. робіт уділювання підмог “тільки посядачом господарств польських”);

5) виключення місцевого населення від голосу в справах технічних відбудови (Сх. Галицька Рада Відбудови, покликана до видавання опіній дотично акції відбудови складається на основі закону варшавського сойму з дня 2 марта 1920 р. Взд. Річи поспол. Польської ч. 24, поз. 143 з около 70 членів, серед них забезпечив рескрипт Генер. делегата у Львові з дня 20 січня 1921 р. – ч. 626/47 по думці § 14 виконуючого розпорядку Мін. публ. робіт у Варшаві з дня 17 мая 1920 р. – словами: одно місце для Українців, якого очевидно не прийняли);

Таке поступовання польської влади спричинило, що українське селянство, яке після офіційного польського обчислення (гл. “Справоздане Президиумом Урженду Одбудови” зешит II: Зоставене шкуд воєнних в Галіції – Львув 1919, друковане як рукопис) в часі війни утратило поверх 1/3 усіх будинків (мешкальних і господарських разом, а 1/5 самих мешкальних, се є около 120.000 домів) приневолене і досі в 20 % жити в землянках, шопях і стайнях, теряти своє здоровля і життя і не мати змоги приступити до віднови своїх рільних господарств з причини недостачі даху над головою і економічних будинків.

В часі між 1 січня 1920 а 31 жовтня 1920 р. побудовано польськими дирекціями відбудови около 7.000 об'єктів у Східній Галичині, коли тут усіх об'єктів є знищених около 400.000 (в тім в часі українсько-польської війни около 50.000) гл. Промова През. Краєвого Уряду відбудови д-ра Александра Рачинського з нагоди побуту у Львові Мін. публ. робіт у Варшаві, інж. Нарутовича і інж. Вітолд Соколовскі: “Повоєнна експльоатація лясув і одбудова в Паньстве Польском”. – Кракув 1920, стор. 12.

Будова йшла головно в користь кольтоністів, яких до 30 червня 1920 р. вспіла варшавська влада осадити у Східній Галичині около 12.000 родин.

Самодіяльність українського населення в області технічної відбудови має дуже вузкі межі матеріяльної неспроможности з причини невивплати воєнних відшкодовань і належитостей за воєнні чинитьби – як поавстрійські, так і польські при рівночасній дорожнечі будівельного матеріялу, яку спричинила господарка польської влади, а саме:

1) Продукція східно галицьких державних домен – тепер неоспориму власність українського народа, який 19 жовтня 1918 р. виконав природне своє право самоозначення і утворив свою власну державу, польська влада вивозить за границю, або дає до експльоатації в хосен ввожених в межі Східної Галичини кольтоністів, не до...⁴⁵ чи до експльоатації камери українські будівельні кооперативи.

2) Продукцію приватних Східно-Галицьких лісів, яку первісно на основі закона з дня 28 лютого 1919 р. заняла вповні на відбудову по максимальних приступних цінах, зараз же з причини виключно польської рації стану звільнила з під реквізиції в ?. Так, що від 1919 р. лишень ? продукції приватних лісів реквізується по максимальних цінах, а ? її може власник продати у свобідній торгівлі і продажі по казочних цінах, коли само міністерство у Варшаві обчислює, що кошт відбудови селянської загороди (хата 90 квадр. метр., стайня 70 квадр. метр. і стодола 120 кв. метр. забудованої площі) який в році 1919 виносив 20.000 м.п. В кінцем 1920 р. виносить вже 900.000 м.п. (словами девятьсот тисяч м.п.).

Гл. Фр.Буяк: “Увагі критичне о нашей реформе рольней”. – Варшава 1921 р. стор. 92.

В справах сільської господарської продукції

В області ростинної продукції переводиться в Сх. Галичині винищуючу господарку при вибиранню збіжєвих контингентів і реквізиціях насінного збіжа. Наслідок сього такий, що коли в господарськім році 1919/20 запотребовання насіння під весну виносило після офіціяльних обчислень галицького товариства господарського 2.000 вагонів, такеж запотребовання під весну 1920/21, після офіціяльних обчислень Окружного Інспекторату рільної помочі у Львові виносило 5.000 вагонів, або 250 % більше. Облоги у Сх. Галичині виносили в 1920 р. після реляції тодішнього польського міністра рільництва д-ра Бардля 2.200.000 моргів, а в 1921 р. по большевицькій інвазії 2.136.000 моргів.

⁴⁵ Пошкоджено текст документа.

Якщо сподівана максимальна поміч в насінню для Сх. Галичини у висоті около 1000 вагонів зерна, заповіджена окружним інспектором рільної помочі у Львові дня 12 січня 1921, вповні була б зреалізована, хоч до половини лютого наспіло лише 48 1/2 вагона – то скількість облогів у Сх. Галичині збільшилася ізза сьогорічної недостачі насіння ще на около 400.000 моргів.

Ростинна продукція селянських господарств в Сх. Галичині упадає під польською владою ще і з іншої причини, а саме:

1) з причини реквізиції тягла в часі управних робіт на потреби армії, на звоження кольоністів Поляків з залізничих двірців (Дубки – Городенщина, Риків – Золочівщина, Ясенів і Кадлубиска – Брідщина і ин.) і на підводи для польських священників катехитів, коли стан східно-галицьких коней упав в порівнанню зі станом 1910 о 38 %, а час весняних робіт з кліматичних причин є дуже короткий;

2) з причини недостачі штучних погноїв і машин, яких Польща сама майже не продукує, а закупно їх за границею є ...⁴⁶ майже неможливе;

3) з причини недопущення, як в р. 1920, так 1921 українських господарських організацій до торгівлі насінням і збіжем, і до партициповання їх у компензаційних умовах Польщі за границею, хоч предметом умов цих є східно-галицькі природні багатства, як: нафта, дерево, сіль і т. д. сировини.

При таких умовах упав в 1919/20 році видаток з морга в порівнанню з такимже видатком в 1912 р.: при пшениці кругло о 1/3 , при житі більше як 1/2, при ячмені 2/5, при вівсі о 2/5, (гл. дані Головного Статистичного Уряду у Варшаві “Монітор Польські” ч. 253/920).

Допомога варшавської влади в області рільної продукції не стоїть у ніякому відношенню до шкід нанесених Сх. Галичині вище схарактеризованим способом експльоатації Сх. Галичини, зрештою вона іде майже виключно на користь великої власности. Зі селянської власности користуються нею в першу чергу ввожені кольоністи (гл. розпорядок Окруж. Інспекторату рільної помочі, в “Пшеводніку Кулек рольнічих” ч. 28/920).

Зрештою українське населення є виключене від усякого впливу на хід допомоги рільництву зі сторони польської влади, бо коли на основі ухвали варшавського сойму з дня 1 серпня 1919 р. утворено фонд рільної допомоги, міністерство рільництва переказало ведення акції Окружному Інспекторатові рільної помочі у Львові, який обсаджений виключно Поляками, як у Львові, так і на повітах і залежний є від Ради, в склад якої входять тільки представники поміщицького “галицького Товариства господарського у Львові” і польського Товариства “Кулек Рольнічих”, а недопущені є до неї представники українського рільництва, згуртовані в головній українській рільничій корпорації в краєвім товаристві господарськім “Сільський Господар” у Львові, в його 90 філіях і в 2.000 кружків в краю (гл. офіційальне видання окружного Інспекторату рільної помочі у Львові “Помоц рольна”,

⁴⁶ Конфісковано поліцією.

Львів, 1919, стор. 1. уступ 3).

В області годівельній

Винищуюче господарку польської влади з причини острих реквізицій годівельного матеріалу, як рогатої худоби, так безрог із причини недостачі усякої опіки над годівлею.

Господарка ця впадає цілою вагою на селянські господарства, які до війни плекали у своїх оборах у Сх. Галичині 87.5 % рогатої худоби і 94.86 % безрог зі загалу сих звірят у Сх. Галичині. В наслідок війни втерляли селяне 36 % рогатої худоби (1920 р.) і 77 % безрог (1920 р.), гл. статистику Окружного Інспекторату рільної помочі у Львові після стану по 31/ХІІ.1919 р.

Реквізиції відбуваються на основі приказу команди польської армії після якого реквізується в першу чергу бугаї і корови, а в останнім разі, як їх нема, воли і ялівник, (гл. Пшеводнік Кулек Рольнічих Нр. 2 з 1921 р.).

Реквізуючи основу годівлі (бугаї і корови), польська влада не опікується зовсім справами годівлі (не підмогає держання стадників, не наказує вибивання телят, безпощадно реквірує ядерні паші) так, що по словам органу Малопольського Товариства Рільничого в Кракові грозить нашій годівлі зяловіння около 50 проц. коров.

Книгосуш, заволічений до Сх. Галичини в серпні 1920 р., лютував з причини недоцільного зорганізованя його поборювання через польську владу (гл. фахову оцінку індолентности поборювання в меморіалі “Польского Товариства Лекаржи ветеринарийних в Варшаве” з дня 2 грудня 1920) спричиняючи великі шкоди східно-галицькій годівлі, яку вратувала щойно інтервенція заграничних фаховців, між ними в першій лінії данських ветеренарійних лікарів під проводом професора Клінгера з Копенгаги.

Імпорт худоби за границю в цілях репекорації Сх. Галичини є...⁴⁷ немислимий.

Польська влада, видавши для своїх земель закон про охорону дрібних арендаторів з дня 2 липня 1920 р. В.Р.П.Ч. 56 пов. 345 – після якого чинш від морга арендованої землі без огляду на спосіб його зажитковання рівняється ціні 40 кг. жита контінгентованого, це є около 230 – 320 мп., толерує практики східно-галицьких поміщиків, які беруть від селян за пасовисько від штуки за сезон по 3.200 мп. пересічно, або 4 дні роботи парою коней, або 20 днів земних або жнивних робіт на власнім харчі робітника, що рівняється 4.000 – 4500 марок польських від штуки. (Пр. Суходоли повіт Броди, пов. Рудки, повіт Самбір і проч.).

Фінанси, торговля і промисл

Вислухавши звідомлення про економічне положення Східної Галичини

1. Міжп. Зїзд констатує, що польська Держава безпощадно експльоатує Сх. Галичину під економічним оглядом через настановлені тут власти і посередно при помочі напливового польського елемента та що скарбова,

⁴⁷ Конфісковано поліцією.

фінансова і торговельна політика Польщі відносно Сх. Галичини йде в напрямі як найскоршої господарської руїни українського населення.

1. Міжп. Зїзд заявляє, що

а) тую безоглядну політику Польської Держави українське населення Сх. Галичини буде поборювати всіми доступними засобами,

б) що всі акти польської влади, доконані в цілі пересування відношення економічних сил в нутрі краю, на некористь українського населення є неважні, а їх наслідки мусять бути усунені,

в) що так само ніякі договори Польщі з другими державами, в яких заангажовано економічні інтереси і засоби Сх. Галичини, не можуть мати для українського народу коли небудь і якої небудь обов'язуючої сили.

2. Міжп. Зїзд взиває українське населення Сх. Галичини:

а) протиділати всіми допускаємими способами протизаконній економічній експльоатації і дорогою самопомочі і об'єднання всіх економічних сил і засобів прямувати до підвигнення народного господарства з теперішньої руїни,

б) поборювати інституції, промисловців, торговців і взагалі особи, які якимнебудь чином монополізують оборот товарами для своєї наживи, а то не допускати до приділювання апровізаційних артикулів таким фірмам дорогою протестів, викривати надужиття цих підприємств і урядових осіб, що їм допомагають, поборювати обмеження товарового обороту, звідкинебудь вони походили би,

в) організувати для українського населення всяку поміч в справах апровізації, як надзвичайно важній для збереження людського матеріалу,

г) підпомагати всіми способами повстання фінансових, торговельних і промислових індивідуальних підприємств і спілок та старатися для них о як найширше управнення,

г) підростаючу молодіж і старші підприємчиві одиниці спрямовувати в першу чергу до торгівлі і промислу та ремесла в цілі масового повстання індивідуальних і спілкових господарсько незалежних підприємств,

д) пропагувати відбудову всіх знищених варстатів праці дорогою самопомочі,

є) зорганізувати приплив американських грошей, так, щоби вони були ужиті доцільно на піднесення нашого народного господарства виключно українські інституції,

з) покрити цілий край як найскорше сітю сільських і повітових кооператив після пляну виробленого існуючим вже комітетом організації кооператив, які повинні передовсім в повітових центрах стати огнищем організованого народного життя,

і) поширити і оперти між иншими на кооперативах публичну жертвенність так, щоби вона стала правдивим добровільним податком, який уможливив би плянову дотацію приватного шкільництва і загальної освіти установ суспільної опіки.

4. Міжпартійний Зїзд висказує признання і щирю подяку Українцям з Америки за їх щирю жертвенність на добродійні і культурні цілі старого

краю і повідомляє їх, що безвихідне положення вдів, сиріт інвалідів вимагає дальших обильних жертв, а зруйноване народне господарство вимагає конечно зорганізованої акції Братів з Америки в цілі співділання їх капіталів при відбудові всіх галузей господарства старого краю.

Кінчаючи цей розділ, мусимо нажаль з причин від нас незалежних подати тільки короткий і оглядний зміст резолюцій, що відносяться до справ апровізації, фінансів, скарбових та торгівлі й промислу.

В апровізаційних справах Міжпартійний Зїзд стверджує, що польська влада змонополізувала середники поживи й опалу, виключаючи українське населення від контролі над реквізицією і розділом тих артикулів. Полосу на схід від Буга і Львова призначено на виживлення VI-ої польської армії та спинено свобідний оборот між цією половою і рештою краю, через що повстала велика доріжня і спекуляція та зявилося марево голоду для гірських неурожайних повітів.

У фінансових справах Міжпартійний Зїзд стверджує, що польська влада перевела на території Східної Галичини зі шкодою для населення виміну австро-угорських корон на польські марки у відношенню марок 70 за 100 корон; що на власну руку прийняла на рахунок варшавської поштової каси ощадности притенсії горожан Східної Галичини до поштової каси ощадности у Відні в тім самім відношенню 70 : 100; що перейняла філії австро-угорського банку на території Східної Галичини, змушуючи населення прийняти виплату претенсій до цього банку, як також претенсій до всіх інших банків і щадничих інституцій по названім курсі; що виступає супроти репараційної комісії у Відні як заступниця інтересів населення Східної Галичини і одержане в спадку по Австрії майно не зуживає в користь населення Східної Галичини; що скасувавши Виділ краєвий і сойм бувшого австрійського коронного краю Галичини і настановивши в численних громадах Східної Галичини своїх комісарів на місце виборних органів самоврядування, використовує майно Східної Галичини, як краю, так і поодиноких громад...⁴⁸

Та що випускаючи щораз більше непокритих банкнотів і платячи ними за чинитьби населенню як і за вивожені з краю продукти, тім самім доводиться населення Східної Галичини через зростаючу девальвацію польської марки до економічної руїни.

В скарбових справах Міжпартійний Зїзд стверджує, що польська влада вибирає у Східній Галичині залеглі ще з часів Австрії податки та стягає ухвалені варшавським соймом для Польщі тяжкі маєткові особисто доходи данини; що такими високими данинами обтяжується населення Східної Галичини через державні монополі, консумційні податки, підвисшені залізничні, поштові, телеграфні і стемплеві оплати та привозові цла; що забирає доходи з галицьких домен, лісів, салін, з державних фабричних і інших уладжень для експльоатації нафтових теренів і для відбудови краю; що доходів із Східної Галичини уживається без контролі з боку населення на

⁴⁸ Конфісковано поліцією.

загальнодержавні польські цілі, а не заспокоюється потреб населення Східної Галичини на полі шкільництва, судівництва, комунікацій, гігієни і суспільної опіки, а зате наділюється Східну Галичину надмірно багато політичною адміністрацією, жандармерією, тайною поліцією і іншими подібними установами.

В справах торгівлі і промислу Міжпартійний Зїзд стверджує, що через злучення Східної Галичини до цілої території Польщі і через протекційну систему в користь Поляків українське населення Східної Галичини є виключене від безпосередньої виміни товарів із загралицею; що у Сх. Галичині наділюється ріжнорідними концесіями на торгівлю і промисл з правила польські фірми, або особи польської національності; що...⁴⁹ ставиться перепони при повстанню і відновленню діяльності українських кооператив; що в справах найважнішого для Східної Галичини нафтового промислу виключається інтересовані українські чинники від всякого впливу; що забирається ропу і ропні продукти, не виплачуються інтересованим промисловцям їх належитости, та що загалом польська адміністрація старається коштом майна краю, засобами по б. Австрії та іншими прийомами штучно витворити і піддержати у Східній Галичині польський промисл.

Міжп. Зїзд до українського громадянства в справі школи і виховання

А.

I. Міжпартійний Зїзд взиває все українське громадянство розвинути як найширшу і найінтензивнішу опіку над шкільництвом на території, заселеній українським народом шляхом оборони прав народу до української школи і плянної боротьби для права самоозначування народом, яка має бути школа на його території.

II. Для переведення оборони прав народу до школи взиває Міжпартійний Зїзд щоби про всякі надужиття на полі шкільництва негайно доносити до краєвої української преси і покликаних установ з точним і вірним представленням справи, ствердженням свідками і достовірними підписами.

III. Міжпартійний Зїзд взиває, щоби до Українського Педагогічного Товариства присилати негайно отсі дані:

- а) яка, згл. які школи існують в даній місцевості (кляси, виклад, мова);
- б) кілька дітей в місцевості, обовязаних до шкільної науки (вік, пол, віросповідання);
- в) які учительські сили (імя і назвисько, народність і кваліфікація);
- г) які зміни наступили щодо викладової мови в порівнанню до стану перед 1 листопада 1918 р., коли заведено зміну, на підставі якого рішення;
- д) чи в цій справі був протест і з чийого боку ?

Б.

I. Міжпартійний Зїзд взиває все громадянство до найширшої опіки в

⁴⁹ Конфісковано поліцією.

справах виховання молодого покоління.

II. В тій цілі мусить українське громадянство взяти під негайну увагу справу передшкільного і позашкільного виховання. Передшкільне має обнімати захисти, захоронки, діточі майдани, діточі садки і т. д., бо передшкільним вихованням поставимо велику охорону перед шкідливим впливом теперішньої школи. Позашкільне виховання домагаться плянової праці на полі народньої освіти. Надто яко доповнення цих домагань – необхідна увага до всіх резолюцій в справі суспільної опіки.

III. Міжпартійний Зїзд взиває, щоби громадянство підпомагало всі змагання українських шкільних установ задля поставлення справи української школи на певній підставі. Податок на “Рідну Школу”, на педагогічні видавництва і подібні мусить найти основу в жертвенности цілого українського громадянства.

IV. Тому, що матеріальне забезпечення українського шкільництва можливе тільки зі зростом народньої освіти і зі скріпленням економічного положення народу, Міжпартійний Зїзд взиває все українське громадянство до плянової, органічної праці на полі загальної освіти і на полі створення кооперативних організацій ріжного ступеня.

II. Зокрема протестує проти задуманого оснований українського псевдо університету в Станіславові, бо цей акт вважає кпинами⁵⁰ з культурних прав українського народу.

III. Проти всяких замахів на приватне українське шкільництво (Городенка).

IV. Проти замахів на самостійну ініціативну працю української молоді (кружки самоосвіти, пласт тощо).

V. Від українського громадянства в кожній місцевості домагається безпосереднього реагування на всякі кривди, зміни, постанови, надужиття і т. д.

Український вістник. – 1921. – 9, 11, 15, 17, 18, 19 червня.

№ 51

Таємне повідомлення начальної команди польської армії Генеральній ад'юнктурі про підготовку повстання в Галичині

29 червня 1921 р.

Z informacji napływających ze Wschodniej Małopolski (z D. O. G. Lwów i Delegatury Rządu), oraz z wywiadowczych placówek zagranicznych nacz. Dow. W. P (Berlin, Wiedeń, Praga, Paryż) przypuścić można, iż antypolski ruch powstańczy galicjan we Wschodniej Małopolsce jest w przededniu wybuchu.

Kierownictwo ruchu i przyśpieszenie momentu powstania spoczywa w rękach Dr. Petruszewicza i emigracji galicyjskiej w Pradze i w Wiedniu, którzy opierają nadzieję na pomyślny wynik ruchu na “analogicznem powodzeniu powstania na Górnym Śląsku”. W akcji swej galicjanie nie sa odosobnieni i mają

⁵⁰ Насмішкою, злим жартом.

silne poparcie w kołach berlińskich i bolszewickich. Szt. Gen. od pewnego czasu trafił na ślad łączności Petruszewicza z niemieckimi kołami monarchistycznymi z Ludendorffem na czele, oraz z prowodyrami niemieckiej "Volkspartei", której Petruszewicz przyobiecuje wzmocnienie elementu niemieckiego w przyszłej zjednoczonej Ukrainie. W intrydze tej, skierowanej przeciwko Polsce łączki się interesy niemieckiego kapitału, żadnego rynku zbytu na Ukrainie z dążeniem wojskowych grup niemieckich, pragnących osłabienia Polski na kresach.

Następnie z innych źródeł Szt. Gen. otrzymuje informacje iż Petruszewicz wszedł w kompromis z agentem bolszewickim Dr. Warszawskim w Wiedniu, proponując następujący program współpracy: połączenie Galicji Wschodniej z Ukrainą i ścisły sojusz z Sowiecami za cenę pomocy w wywołaniu powstania w Galicji Wschodniej. Sprawdzianem tego porozumienia się jest następujące: bolszewicy grupują oddziały galicyjskie w pobliżu pogranicza polsko-ukraińskiego; przy punktach granicznych organizują "Politbiura", kierowane przez galicjan w celu prowadzenia agitacji antypolskiej i werbowania malkontentów – zbiegów ze Wschodniej Małopolski.

Ruch ten pod względem militarnym nie ma wielkich szans powodzenia i zlokalizowany być może stosunko łatwo. Natomiast wielkie niebezpieczeństwo przedstawia pod względem politycznym.

Agitacja galicjan w oparciu o Sowiety ogarnęła siecią placówek Wołyn i nawet Białoruś. Celem zamachowców jest przedstawić przed forum międzynarodowym "aktualność sprawy Galicji Wschodniej i podkreślić niezadowolenie ludności, oraz drżenie do samodzielnego bytu państwowego". W dalszych obliczeniach Petruszewicz dąży do sfederowania Galicji Wschodniej z Ukrainą na modłę niemiecką i oczywiście z pominięciem Petlury i rządu jego.

Reasumując powyższe należy stwierdzić, iż w akcji galicyjskiej bolszewicy idą ręką w rękę z Niemcami i w sposób odpowiedni do warunków ruch ten popierają czynnie.

Szef sztabu Generalnego Sikorski, generał-porucznik

Ukraine and Poland in documents. 1918 – 1922. – Vol. 2. – New York – Paris – Sydney – Toronto, 1983. – P. 402 – 403.

№ 52

Резолюція з'їзду українського студентства у Львові 1 – 3 липня 1921 р.

3 липня 1921 р.

Зїзд українського Студентства у Львові з днів 1, 2, 3 липня 1921 в присутности 250 учасників

I. Зїзд українського Студентства підчеркує дотеперішнє становище укр. студентства, що ціллю, до якої повинна стреміти українська суспільність, є самостійна і соборна Українська Держава і через це вважає питання Східної Галичини частиною питання про Самостійну Соборну Українську Державу.

II. Зїзд українського студентства Галичини взиває всі партії Галичини, котрі стоять на ґрунті всеукраїнської національної державности, за взаїмним

порозумінням сотворити тимчасовий Галицький Український Уряд, з місцем осідку в Галичині на підставі принципу особистого підбору а не партійного ключа з поміж найактивніших і найбільше довіря гідних українських громадян.

III. Зїзд укр. студенства звиває укр. партії сотворити за взаїмним порозумінням тимчасову Гал. Укр. Нац. Раду, котра повинна сповнювати у відношенню до Гал. Укр. Уряду функції національного парламента аж до часу вибору нової Гал. Укр. Нац. Ради, з тими самими функціями вибору зарядженого і переведеного Гал. Укр. Урядом.

IV. Зїзд звиває диктатуру З.У.Н.Р. в повні підчинитися під розпорядки Гал. Укр. Уряду і уважати себе нічим не більше, тільки закордонним представництвом тогож Уряду.

V. Зїзд звиває Гал. Укр. Уряд негайно по уконститууванню приступити до енергічної праці над сотворенням укр. державнього апарату в укр. Галичині а по можности на Холмщині, Волині і Підляшу, який то апарат обнимав би в першу чергу справи освітні, фінансові, судові, адміністративні і військові.

VI. Зїзд звиває Гал. Укр. Уряд організувати пресу, якої метою повинна стати національно революційна підготовка укр. суспільности на укр. територіях покищо окупованих Польщею.

VII. Зїзд звиває Гал. Укр. Уряд урухомити укр. суспільність, повести її на масові відрухи, яких метою повиною бути...⁵¹ дорогою факту поширення свободи, рухів укр. населення на землях окупованих Полщею, вважаючи ці масові відрухи підготовкою до остаточного освободження укр. земель з під польської окупації.

VIII. Зїзд рішучо не погоджується і протестує проти звязовання справи незалежности Східної Галичини з неутральністю тої країни тому, що цею неутралізацією доконалося фактично відділення Східної Галичини від Придніпрянської України і бувби спинений процес сполуки в одну соборну Українську державу.

IX. Зїзд звиває Гал. Уряд у своїй діяльности постійно памятати про це, що укр. Галичина є лише частиною Соборної України, що її остаточною метою є повна злука з Придніпрянщиною в одну Соборну Укр. державу і тому звиває Гал. Укр. Уряд усіма засобами підсичувати і піддержувати українсько-державні змагання на Великій Україні.

X. У виконанні плану будівництва укр. держави зїзд накладає на укр. студенство обовязок піднімання укр. суспільности до масових і пропаганди та підготовки послідного з них се є оружної розправи за укр. державу і кладе цей обовязок в рівній мірі на укр. студенство в краю як і за границею.

XI. Зїзд вважає, що у своїй роботі укр. студенство повинно стреміти до демократичної і селянської укр. республіки і повинно в першу чергу і головно оператись на укр. селянській масі.

XII. Для кермування усею політично-суспільною роботою студенства

⁵¹ Так у документі.

як і для ведення боротьби за укр. університет, Зїзд укр. студ. вибирає Комітет Української Молоді (К. У. М.)

XIII. Зїзд поручає Ком. Укр. Молоді приступити негайно до видавання студ. органу і взиває всіх студентів стати його передплатниками та збирати жертви на пресовий фонд цього органу.

XIV. Зїзд рішає продовжувати творення повного українського університету і всіх інших високих шкіл у Львові та взиває укр. суспільність докласти всіх старань до творення в першій черзі фахових вищих шкіл.

XV. З огляду на це, що в найблищій осени фактично відкривається у Львові укр. університет, Зїзд як найрішучійше взиває всіх товаришів, які студіюють за кордоном, негайно повернути до краю та продовжувати студії в ріднім університеті. Зїзд взиває укр. представництво за кордоном і суспільність у краю відмовити всякої матеріальної помочі тим студентам, котрі неповинуються цьому зазивови Зїзду. Зїзд вважає, що виїмок можуть становити ті студенти, котрих вислано за кордон на підставі найблище слідуєчої резолюції і тих, які справді ізза політичних причин повернути покищо не можуть.

XVI. Зїзд рішучо висказується проти дальшого виїзду студентів за кордон, за виїмкою тих, котрі виїждять до студій на спеціально-фахових вищих школах тому, що відповідних укр. шкіл в краю не має.

XVII. Зїзд взиває всю укр. суспільність бойкотувати не тільки студентів, котрі записані на польські вищі школи, але і їх батьків.

XVIII. Зїзд домагається від укр. суспільности, щоб вона давала посвідчення укр. університету і інших вищих шкіл першеньство перед свідоцтвами чужих університетів і вищих шкіл.

XIX. Зїзд накладає на усе укр. студ. в Галичині і за кордоном обовязок підняти масову акцію з домаганням віддання половини установ і научного майна був. австр. університету у Львові укр. університетови.

XX. Стоячи перед фактом отворення укр. університету і інших укр. вищих шкіл, яких удержання і дальший розвій вже вимагає міліонових сум, Зїзд сподівається, що цілий укр. народ належно зрозуміє потреби всіх цих шкіл під теперішню хвилю та систематичними і видатними датками ці школи піддержить. Зїзд взиває Ком. Укр. молоді зайнятись зібранням відповідного фонду.

XXI. Зїзд рішучо осуджує шкідливе і з національної точки погляду крайно неморальне відношення Міжнародної Конференції до університецької справи тим, що згодилася на студії одної частини студентства на був. австр. львівським університеті і таким чином зломилася одноцільне становище цілого українського студентства в справі боротьби за укр. університет.

Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. – Т. 3. – Кн. 2. – С. 353 – 356.

№ 53

Заява Народного комітету УНТІ про міжнародний характер проблеми Галичини

25 липня 1921 р.⁵²

Народній Комітет на засіданню 23 с. м., обговоривши справу сучасного внутрішнього і міжнародного положення Східної Галичини, стверджує, що ні Народній Комітет, ні поодинокі його члени, ані жадна з українських політичних організацій взагалі не вели й не ведуть ніяких переговорів з польською стороною. Народній Комітет стверджує, що всі вісти в цім напрямі, кольпортовані в останніх часах головним чином польською пресою є звичайною видумкою.

Народній Комітет уважав і вважає справу Східної Галичини за справу міжнародню. Тільки на міжнародній арені може вона бути вирішена, а не у Львові чи у Варшаві. А там, на міжнародній арені, одиноким уповажненим заступником Східної Галичини є уряд ЗУНР.

У Львові, дня 25 липня 1921.

За Народній Комітет:

Д-р Володимир Бачинський, голова.

Михайло Струтинський, секретар.

Український вістник. – 1921. – 27 липня.

№ 54

Протест Народного комітету УНТІ проти призову до польського війська державних службовців української національності

3 серпня 1921 р.⁵³

Народній Комітет в справі конскрипції і побору до польського війська урядовців-Українців.

До Генерального Делегата Д-ра Казимира Галецького у Львові.

В справі покликання державних службовців української народности до служби в польському війську вносимо до Ради Союзу Народів, до Правительств Держав Антанти і до Вас, яко представника окупаційної влади слідуєчий

Протест

Розпорядком Міністерства Військових Справ у Варшаві з дня 30 червня 1921 р. ч. дн. 20275 оголошеним в Східній Галичині постановлено, що державні службовики української, німецької і жидівської народности, замешкані на території Східної Галичини, є обовязані до служби в польському війську, а заодним і до ставання до бранки, мовляв тому, що через вступлення до державної служби набули вони польське горожанство.

На основі арт. 91 договору в Сан Жермен з дня 10 вересня 1919 р., який підписали всі держави антанти і польська держава, Східна Галичина не

⁵² Дата події.

⁵³ Дата події.

лежить в границях польської держави, а сувереном її аж до остаточного вирішення правно-державного становища цього краю остають держави антанти. На основі рішення Ради Союзу Народів з дня 23 лютого 1921 р. і офіційних заяв британського Уряду і Уряду Зєдинених Держав Північної Америки – Польща являється тільки воєнним окупантом Східної Галичини.

Обовязки і права воєнного окупанта в відношенню до місцевого населення означає друга Міжнародня Мирова Конференція в Газі з дня 15 жовтня 1907 р. в розділі “військова влада на занятій ворогом території”. Одною з найбільше категоричних постанов цього розділу є заборона покликування населення окупованої області до військової служби (арт. 44).

Покликування отже державних службовців окупованої землі до військової служби являється ярким нарушенням постанов Гаської Конференції.

Розпорядок Міністерства Військових Справ оправдує покликання службовиків східно-галицьких до військової служби тим, що вони набули через вступлення до державної служби польське громадянство.

Закон про польське громадянство не може відноситися до населення Східної Галичини вже на основі наведеного в горі арт. 91 Сан Жерменського договору. Впрочім і сам закон про польське горожанство з 20 січня 1920 р. ч. 7, поз. 44. Дн. З.П.Р. постановляє в артикулі 4, уступ 5, що одним зі способів набуття польського горожанства є прийяття до державної служби в польській державі. Державні службовики на території Східної Галичини не повнять служби в польській державі, тільки повнять службу на території, яка находиться під окупаційною владою Польщі.

Покликання державних службовиків української народности до повнення військової служби має на меті:

1. Усунути українських державних службовиків зі служби в державних урядах і заступити їх польськими спровадженими зі заходу, що являється нарушенням постанов арт. 43 Гаської Конвенції;

2. Приготовити ґрунт до покликання цілого українського населення Східної Галичини до військової служби.

Проти такого суперечного з постановами міжнародного права і правно державним становищем Східної Галичини поступовання польської влади закладаємо рішучий протест.

Львів, дня 3 серпня 1921 р.

За Народній Комітет:

Д-р Вол. Бачинський,
голова.

М. Струтинський,
секретар.

Український вістник. – 1921. – 7 серпня.

№ 55

Повідомлення Станіславівського воєводського управління поліції про антиурядові настрої серед українців у зв'язку з проведенням перепису населення

1 вересня 1921 р.

До

Головної комендатури державної поліції

у Варшаві.

Станіславів, 1/Х. 1921 р.

⁵⁴

...

Українські селяни поведуться спокійно, не демонструючи особливої неприязні до польської влади і її розпоряджень. Однак останні випадки сильно підірвали авторитет Польської Держави. До цього спричиняється значною мірою брак послідовної і цілеспрямованої політики зі сторони польської влади.

Неодноразові розпорядження, які в основі своїй можна охарактеризувати якнайкраще, і які видаються в рамках так званої “угодовської концепції”, викликають цілком зворотну реакцію, оскільки трактуються як ознака слабкості і утверджують українців в думці, що польський уряд не почувається достатньо впевнений в своєму становищі. Це є на руку агітаторам, які поширюють інформацію про зміни в найближчому майбутньому.

Розпорядження видане у зв'язку із запланованим переписом людей не викликає спочатку жодної реакції. В останніх днях виявлено в Рогатинському, Стрийському і Снятинському повітах відозви, в яких людей підмовляють до ухилення від перепису. Ця агітація, що підтримується українською пресою, обмежується тільки інтелігентними колами, котрі і надалі рішуче вороже відносяться до Польської Держави, відмовляючись останнім часом від пасивності, яка мала місце раніше, до явного виступу проти розпоряджень уряду. Відноситься це до вже згаданого перепису населення, запровадження військової повинності для українців, а також до шкільництва.

ДАІФО, ф. 2 сч, оп. 1, спр. 13, арк. 8.

Оригінал. Машинопис. Переклад з польської мови.

⁵⁴ Пропущено текст документа, у якому йде мова про польські політичні партії та становище польського населення у воєводстві.

№ 56

Повідомлення Станіславівського воєводського управління поліції про антиурядову пропаганду серед українського населення у серпні 1921 р.

2 вересня 1921 р.

Цілком таємно

Головна комендатура державної поліції
Надкомісар Пьонткевіч

у Варшаві.

Станіславів, 2.IX.1921 р.

55

Українці поводять себе спокійно, відносно лояльно. Українська преса продовжує займати неприєдне становище, турботливо інформуючи своїх читачів про всі шкідливі для Польської держави випадки, які супроводжуються відповідно зрадагованими коментарями. Українські агітатори й надалі проводять антидержавну агітацію, переконуючи населення, що в недалекому майбутньому справа Східної Малопольщі буде вирішена коаліційними державами, а насамперед Англією, в дусі прагнень українців. Якнайпізніший термін вказують весну 1922 р., в якості керівника держави називається князь Вільгельм Габсбург з Живця, котрий мав нібито пожертвувати значну суму 75,000.000 чеських крон на українську армію. Також значної ваги надається акції митрополита Шептицького. Загалом можна зауважити зміну в тому напрямі, що залишено думки щодо збройного захоплення території, натомість головний акцент робиться на міжнародні махінації.

Помічено, що з Відня час від часу надсилають в закритих конвертах відозви колишнього посла Брайтера "До земляків в Східній Галичині". В останній час отримав таку відозву директор загальної лікарні у Станіславові.

Акції, спрямованої на недопущення запланованого перепису населення в місцевому окрузі, не зауважено.

56

Др. Гендриковскі
Керівник

Комендатура державної поліції X-го округу
в Станіславові

ДАІФО, ф. 2 сч, оп. 1, спр. 13, арк. 9 – 10.

Оригінал. Машинопис. Переклад з польської мови.

⁵⁵ Пропущено текст документа, у якому йде мова про польські політичні партії та становище польського населення у воєводстві.

⁵⁶ Пропущено текст документа, у якому йдеться про становище єврейського населення Станіславівщини.

Дня 3. ц. м. відбувся у Львові II. Міжпартійний Зїзд українських національних партій. Взяли в ньому участь бувші члени австрійської палати панів, бувші парламентарні та соймові послы, відпоручники партій: трудової, радикальної і християнсько-суспільної та представники українських національних установ і зорганізованого студентства. Народи розпочалися в суботу о год. 10. рано і тривали, з одно годинною перервою, до год. 10 вечером. В склад президії Міжпартійного Зїзду увійшли: Д-р Антін Горбачевський і Гр. Тершаковець (труд. партія), Д-р Лев Бачинський (радикальна партія) і проф. радн. Олександр Барвінський (христ. сусп. партія); до секретаріату Зїзду вибрано: інспектора Івана Ліщинського (труд. п.), д-ра Володимира Лисого (рад. п.) і д-ра Богдана Барвінського (хр. сусп. п.).

Після того Зїзд приступив до порядку нарад. Д-р В. Бачинський пропонує перш всього зайнятися університетською справою а відтак шкільною справою взагалі. Пропозицію прийнято. Шкільний референт освітлює університетське питання та вияснює, що наша молодіж не може вступити в мури львівського університету тому, що там не було би ніякої можливости продовжувати студії. З другого боку наша молодіж своєю участю могла б евентуально дати привід створити передумови для закріплення того стану на львівському університеті, який вже тепер існує, а який доконався безправно. Супроти того українське громадянство, щоби не позбутися потрібних інтелігентських сил, мусить допомогти університетській молоді иншим шляхом здобути собі знання і відповідні кваліфікації, себто шляхом висилки відповідної кількості студентів за границю та заспокоєнням жажди знання у власнім крузі ділання.

В тім напрямі ставить референт відповідні резолюції. Після того розвинулася широка дискусія, в котрій забиравало голос багато бесідників.

Д-р Василь Щурат і инші обстоювали думку заспокоювання потреб вищого шкільного виховання у власнім крузі та намічували шляхи і подавали зарадчі способи в тім напрямку. Представник молодіжи М. Матчак вказує на митарства польських властей вищих шкіл у Львові в минулому році. Метою їх було недопустити українську молодь до вищих шкіл та тим покарати її за участь у визвольнім українським русі. Польські шкільні власти старалися деморалізувати українську молодіж, роблячи між нею ріжні категорії та змушуючи її старатися о понижуючі посвідки від польських властей і “народових” організацій. З огляду на шовіністичне становище польських професорів і студентів студії української молоді на львівських вищих школах є неможливі. Українська молодь не може зрезигнувати тепер з прав, які мав вже українській нарід на львівському університеті. Поляки не годяться на

⁵⁷ Дата події, про яку йдеться в документі.

привернення утраквістичного характеру львівському університетови, який вони безправно замінили на польський, тому треба творити власний український університет і інші вищі школи у Львові.

Проф. радн. О. Барвінський ставить внесення на замкнення дискусії, а през. Юліян Романчук на обмеження часу промов до 5-ти хвилин. Оба внесення прийнято. Після того др. Іван Куровець, погоджуючися в принципі з думками попередних бесідників, заявляється за дозволом абсольтентам університету здавати кінцеві іспити. М. Колодій промовляє за послідовним бойкотом тих, котрі яким небудь способом чи під якою небудь покришкою зломали одноцільний фронт одноцільного студентства. Він був би противний також дозволові здавати кінцеві іспити та ригорози. Гринь Тершаковець висловлює думку, що нашим обовязком виховувати таку молодіж, якої потребує наш народ, його розвиток та вимоги української державности. Дотеперішні праці в краю виказують, що при добрій волі й охоті, при пруживій організації та сповненню всіми громадянами Українцями своїх обовязків, – можна зорганізувати українські школи на власні кошти. І тому в інтересі нашого народу і його змагань мусимо творити всі українські школи від найнищої до найвищої. Инж. Ю. Павліковський зазначає, що з точки погляду творення української державности мусимо послідовно поступати в напрямі творення всіх громадсько-державних установ, а в першу чергу українського національного шкільництва. І тому мусимо всіми силами підперти змагання української молодіжи. Др Лев Бачинський, признаючи на слушність виводам п. Матчака, висловлюється за упрощенням нашої боротьби за найвищу школу та є тої думки, що треба усувати всі перепони в здобуванні знання. Треба студіювати всюди, де це не получене з пониженням національної гідности, треба збільшувати ряди інтелігенції, щоби нас не заляла чужа кольонізація. Не можна спускати з ока того, що за кольонізацією нашої землі мазурами іде польська інтелігентська кольонізація. В. Целевич підкреслює, що для творення школи потрібні є також наукові середники та збільшення наукових сил, тому ставить внесення, щоби зазізвати до повороту до краю українських професорів зза кордону. Дм. Паліїв вказуючи на те, що з польського львівського університету не може бути ніякої користи, ані для української молоді, ані українського громадянства просить міжпартійну конференцію піддержати змагання і заходи українського студентства. Після фактичних спростовань та відчитання поставлених резолюцій на внесення д-ра В. Гуркевича, вибрано редакційну комісію в особах д-ра В. Бачинського, д-ра Л. Бачинського, Ол. Барвінського і М. Матчака. О 3-ій годині покінчено ранішнє засідання.

Комунікат Міжпарт. Зїзду в університетській справі

Міжпартійний Зїзд постановляє послідовно продовжувати творення українського університету і інших вищих шкіл у Львові та взиває все громадянство, щоби матеріально і морально піддержувало змагання відповідних чинників в напрямі будівництва названих в горі інституцій. Рівночасно заявляється проти вписів українського студентства на університет і інші вищі школи у Львові, але взиває всі заінтересовані чинники, щоби

створили можливість побирання науки власними силами. По ставлячи перешкод у виїзді на заграничні університети і інші вищі школи тим студентам, що можуть оплатити там свій побут з власних фондів, противиться громадній еміграції молоді за кордон. З публичних фондів признає право користування тим студентам, спеціальні студії котрих цього вимагають і вони одержать апробату на виїзд від відповідних чинників. Зїзд взиває молодь на заграничних університетах і інших вищих школах, котра покінчила свої студії, щоби повертала негайно до краю; візвання до повороту відноситься до цієї частини молоді, котра може побирати науку в краю. Зїзд взиває професорів і доцентів університету, які пробувають за кордоном, до повороту до краю. Остаточно одобрює Зїзд свою ухвалу з 4 червня 1921 р. яка дозволяє складати іспити і регорози абсолювентам, котрі покінчили науку перед 1 падолиста 1918.

Український вістник. – 1921. – 7, 8 вересня.

№ 58

Ситуативний звіт Станіславівського повітового коменданта окружній команді поліції про настрої серед населення повіту у зв'язку з організацією Станіславівського воєводства

25 вересня 1921 р.

Повітова Команда Державної Поліції в Станіславі
Л. 50 пф.

Ситуативний звіт за час від 25.06 до 25.09 ц.р.
До Окружної Команди Державної Поліції в Станіславі

Відповідно до розпорядження Окружної Команди державної поліції в Станіславі від 2 квітня 1921 р. доповідаємо:

1) Стан громадської безпеки у визначеному місті та повіті за звітний час у цілому добрий, серед правопорушень не зафіксовано жодного випадку вбивства чи грабунку, крадіжок у великих розмірах чи зі зламом кас, банків також не було; крадіжки на залізниці, на полі при виявленні, чи в досить малому часі були розкриті. Кишенькові крадіжки на залізниці набрали останнім часом загрозуючих масштабів. Контроль потягів за наказом Окружної Команди Державної Поліції Станіславова виконує Повітова Команда ДП. ...⁵⁸.

2) Громадський рух: у політичному житті місцевих поляків можна виокремити передусім факт створення Воєводства.

Елемент польський на кресах, а особливо у Станіславі, отримав таким чином свіжий наплив значної кількості польської інтелігенції, яка принесе місту Станіславу в найближчому часі реальну користь.

Через відкриття Воєводства відбулася низка урочистостей, які додатково піднесли національний дух поляків, мешканців Станіславова.

⁵⁸ Пропущено текст із описом методів боротьби з кримінальними злочинами на залізниці.

Русини надалі нібито ведуть себе байдуже і ніби лояльно, в рівній мірі без зміни, майже всі вони є вороги для Польської Держави і незадоволені польською владою, про що засвідчує хоча б той факт, що відмовилися брати участь в урочистостях відкриття Воеводства, а греко-католицький єпископ Г. Хомишин відмовився відправити божественну літургію, що викликало серед усіх поляків велике незадоволення. Окрім того, вороже ставляться русини до проведення перепису населення.

Мала горстка жидів почувається поляками і очевидно щиріше і лояльніше ставиться до Держави, але натомість більшість жидів, що перебувають під впливом сіоністів, не приховують своєї ворожості, і так як русини вважають польську владу тимчасовою, окупаційною і прагнуть, щоб Східна Малопольща утворила окрему державу на зразок швейцарських кантонів під владою русинів, поляків і жидів. Жиди далі тенденційно занижують курс польської марки, займаються спекуляцією і контрабандою, намагаючись у той спосіб підірвати економічні основи Польщі. Із запровадженням вільної торгівлі ціни на продовольство і товари першої необхідності стрімко пішли вгору.

Гміна міста Станіславова, прагнучи забезпечити населення зерном, має намір одержати 50 мільйонів позики на купівлю збіжжя, але наразі то є тільки проектом. Тому на ринку і в магазинах можна придбати продовольство лише за спекулятивними цінами.

Народна партія "П'яст", створена поляками у гміні Волчкові, схиляється до упадку, а на її місце тамешні поляки творять партію "Народно-християнську", на чолі якої головує св. Босак.

Товариства культурно-освітнянські, засновані українцями в гміні Ямниця засвідчують, що тамтешнє населення, як і в справах політичних, через які проходить з особливим своїм бажанням, у культурі намагається завдати шкоди Польській Державі. Діяльність і пропаганду названих товариств відстежує тамтешній постерунок Державної Поліції.

3) Ставлення населення до влади.

а) до цивільної державної влади польське населення ставиться досить добре, а населення українське, завдяки агітації вище названих освітньо-культурних товариств, не визнає польської адміністрації і ставиться до неї з великою байдужістю та ігноруванням. Влада гміни приймає рішення неохоче і так само неохоче їх виконує.

б) до військової адміністрації населення ставиться так само, як і до цивільної адміністрації. Можна згадати, що працюючі на залізниці русини та німці були викликані 5.09.1921 р. Повітовою Командою Урядовою у Станіславові на військовий огляд, але із загальної кількості прибуло на огляд 75 %, а 25 % відмовилося прийти, мотивуючи відмову тим, що не є громадянами Польщі. Таких працівників Дирекція Колійова звільнила з роботи.

с) до органів самоврядування: так само, як і до вищеназваних;

д) влада до населення ставиться без різниці з огляду на релігію чи національність прихильно і надає можливі поради у поточних справах.

4) У справі організації Поліції за звітний час не відбулося жодної важливої зміни.

5) Навчання нижчих працівників теоретичне і практичне відбувається відповідно до найновіших програм з хорошими наслідками, що можуть покращитися з моменту надходження підручників, оскільки їх місцева Команда не має взагалі.

Повітовий комендант (підпис нерозбірливий)

Станіславів, дня 25 вересня 1921 р.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 15, арк. 1 – 2 зв.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 59

Обіжник УНТП у справі організації всенародного протесту проти польського перепису населення

28 вересня 1921 р.

Обіжник в справі протестів проти загальної переписи населення

Всі галицькі українські політичні партії внесли протест проти загального перепису населення, господарських будинків, худоби, який має відбутися дня 30 вересня с. р. Проти перепису мусит запротестувати цілий народ. В тій цілі в кожній громаді, в кожному місті мають всі мужчини і жінки без огляду на вік підписати протест і передати до Народної Канцелярії Львів, Ринок, ч. 10 або переслати поштою до др Бачинського вул. Костюшкі, ч. 1 А. Підписи збирають ся на аркуши чистого паперу від половини першої сторони аркуша в долину; в першу чергу підписує, о скільки се можливо, громадська зверхність і прибиває печать громади, так само парафіяльний уряд, а потім слідує другі підписи. Ми тут поадресуємо, умотивуємо і вишлемо протести куда слідує. Справа ся мусит бути негайно зроблена і нікому не вільно від сего обовязку відтягатися.

Крім сего на другім аркуши чистого в половині першої сторони паперу хай підписи дані зверхність громадська, парафіяльний уряд з печаткою та всі місцеві товариства (читальні “Просвіти”, другі кружки Сільського Господаря, Сокіл, Січ і другі тов.).

За Народній Комітет:

Др Володимир Бачинський
голова

Михайло Струтинський
секретар

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 41, арк. 66.

Машинопис. Копія.

№ 60

**Інформація уповноваженого уряду ЗУНР для зв'язку з краєм Романа
Перфецького про хід колонізації Галичини за час від 14 вересня 1919 р.
до 30 вересня 1921 р.**

Не раніше 30 вересня 1921 р.⁵⁹

**Стан кольонізації Східної Галичини
(від 14.IX.1919 – 30 вересня 1921)**

Після наших відомостей головним тереном урядової Польської кольонізації Східної Галичини є слідуєчі повіти: Бережани, Броди, Борщів, Бучач, Бібрка, Дрогобич, Городок, Городенка, Гусятин, Збараж, Зборів, Золочів, Жовква, Жидачів, Калуш, Камінка, Коломия, Львів, Мостиска, Перемишль, Перемишляни, Підгайці, Радехів, Рогатин, Рудки, Руська Рава, Самбір, Скалат, Сокаль, Станиславів, Стрий, Тернопіль, Товмач, Чесанів, Чортків, Яворів.

В повітах підчеркнених інтензивність кольонізації є в п'ятеро сильніша в порівнянню до пересічі прочих повітів.

На 52 східно-галицькі повіти захоплені є після наших інформацій 36 повітів, з того в 13 повітах переважно сильно знищених війною, а родючих в наслідок надзвичайно доброї почви веде ся дуже інтензивну кольонізацію.

Як і в добі першій се є від 14.IX.1919 (сила обовязуюча розп. Ради Міністрів у Варшаві о обмеженню обороту табулярною власністю) до 1.VII. 1920 (до видачі законів з 6.VII. 1920. “о державних кольонізаційних урядах” т. зв. Urzędach ziemskich і з 15.VII.1920 о переведенню в життя аграрної реформи) так і в другій добі від 1.VIII. 1920 – 30 вересня 1921. ведуть у Східній Галичині кольонізацію з рамени Головного Земельного Уряду у Варшаві (від нього залежить затвердження продажи купна кожного шматка землі) авторизовані ним кольонізаційні інституції, в яких постійно урядує делегат Головного Земельного Уряду у Варшаві.

Авторизованих до кольонізаційної парцеляції у Східній Галичині є доси 18 інституцій.

Після звіту президента Головного Земельного Уряду у Варшаві з дня 3.марта 1922 головні з авторизованих інституцій розпарцелювали або парцелюють ось яку скількість фільварків:

Ч. п.	Назва авторизованих інституцій і осідок.	Скількість фільварків	Увага
1.	Bank Związku Ziemian, Lwów	22	
2.	Towarzystwo agrarno-osadnicze, Lwów	156	Разом: 40 000 га
3.	Galicyski Ziemski Bank kredyt., Lwów	144	
4.	Polskie Biuro parcelacyjne, Lwów	24	
5.	Bank dyskontowy, Lwów	21	
6.	Podolski Związek Ziemian, Lwów	47	
7.	Bank Ziemski dla kresów, Lancut	16	
		Разом: 430 фільварків.	

⁵⁹ Дату встановлено за текстом документа.

Всіх фільварків скольонізованих є після звіту Др. Керніка около 470 так, що на прочі 11 авторизовані інституції припадає кругло 40 фільварків. Серед них українське парцеляційне Тов. “Земля” розпарцелювало 6 фільварків, переважно майно українських культурних і фінансових інституцій.

Як з повищої табелі бачимо кругло 300 фільварків, переважно великих, припадає на два інститути а саме: Towarzystwo agrarno-osadnicze і Galicyjski Ziemski Bank kredytowy у Львові.

Крім сього поодинокі дідичі парцелюють рівнож землю на основі авторизації Головного Земельного Уряду у Варшаві з правила між ввожених на нашу Батьківщину корінно польських кольоністів.

Окружні земельні уряди в Перемишлі і Львові вправді вдорожили вже поступовання що до примусового викупна надвижок поміщицьких маєтків (Перемиський на около 40.000 га, Львівський на около 15.000 га), але примусове вивласнення досі у Сх. Галичині не мало єще місця, так що повітові земельні Уряди і окружний співпрацюють досі з авторизованими ними інститутами, які впрочім мають і так на основі розп. Ради Мін. з 1.IX. 1919 урядовий характер, диспонуючи змонополізованим в руках держави оборотом землею. Ріжниця лиш та, що авторизовані інститути мусять до своїх трансакцій добувати землю шляхом добровільної купівлі-продажи, а самі уряди можуть землю примусово викупити, значить вивласнити.

На основі виказів площ фільварків можна обчислити, що досі перейшло в руки ввезених з заходу кольоністів поверх 160.000 га нашої рідної землі.

Обчислення сі не можуть бути научно стислі іза легко зрозумілої недостачі точних статистичних матеріалів про кольонізацію – їх задро закриває кольонізатор – всеж таки вони реальні, коли порівнати їх з польськими півофіційними вістями про висліди кольонізації Східньої Галичини в другім її періоді.

В офіційнім органі Галицького Товариства Господарського у Львові “Rolnik”, якого начальним редактором є п. Бронислав Яновскі, кол. окружній інспектор рільної допомоги у Львові, поміщена є з нагоди ліквідації окружного інспекторату рільної допомоги (по поділі нашої Батьківщини на так зв. воєвідства) стаття присвячена діяльності свогож інспекторіату⁶⁰. В ній читаємо: “Ze parcelacya odbywa się w żywen tempie, dowodem tego jest iż w ostatnim czasie (то є від видання закона з 15.VII.1920. – 30 вересня 1921.) w rękach własności mniejszej na terenie Małopolski wschodniej znala zle się około 94.320 ha ziemi, pochodzącej z większych gospodarstw, wojną zrujnowanych”.

Так другий період кольонізації під осінь 1921. р. закінчений скольонізованням около 95.000 га землі.

Колиж у першім періоді скольонізовано у Східній Галичині між зайшлих з етнографічної Польщі кольоністів около 69.000 га (ошибка можлива колибається у нас – 1.83 %) вислід кольонізовання нашої рідної

⁶⁰“Rzut oka na działalność Rządu około pomocy rolnej we wschodniej Małopolsce” – Rolnik Nr.23/921. (Примітка Р. Перфецького).

землі замикається під кінець 1921. р. в орієнтаційнім числі 163.320 га землі протизаконно вирваної місцевому без- і малоземельному рільникови.

Запас табулярної поміщицької землі у Східній Галичині в культурах пригожих до переводження аграрних реформ виносить 891.518 га, а разом з рустикальними землями, які є власністю дворів, кругло 900.000 га.

На землі сій – без лісів – живе 1.961 поміщицьких родин. Як щоб за кожною з них залишити в пересічи по 100 га безлісної площі, на переведення аграрних реформ в хосен місцевого трудового люду около 703.900 га.

З отсього земельного запасу Східньої Галичини перейшло вже в руки ввезених в межі нашої Батьківщини чужинців зі шкодою для місцевого населення близько 1/4 по двох роках зусилля обсадної влади Польщі.

Кольонізується нашу землю не тільки селянським елементом. Землю продається урядникам і пр. Пр. в Ясеневі, повіт Броди, закупив землю урядник судовий з Бродів брат прем'єра Вітоса, в Дрогоєві пов. Перемишль землю набули аптикар, поборець податковий і т. д. Стверджує се рівнож у своїм рефераті, виголошенім на IV. зїзді референтів рільничих окружнього інспекторату рільної допомоги, відбутім у Львові дня 19. – 20. III. 1921., п. Щасний Собеньовський, що землю продається не рільникам⁶¹.

Мета отже ясна: передати чим скорше серед безладдя, яке тепер панує, українську землю в руки польських емігрантів.

Після дотеперішніх дволітних практик при задержанню сеїж інтензивности кольонізації вся східно-галицька земля може протягом 5 років перейти в руки ввезених з корінної Польщі кольоністів.

Два роки праці має вже Польща за собою.

При тому на кольонізовану землю ввозиться як найбільше мазурських родин з метою кориснішого уложення етнічного змісту Східньої Галичини. На малих наділах саджається Мазурів.

Практики Towarzystwa agrarno-osadniczego, яке скольонізувало після заяви президента Г. З. У. у Варшаві Д-ра Керніка около 40.000 га, або 1/4 скольонізованого на загал простору, вказують, що ідеальна пересіч землянаділу їх кольоністів виносить – 8 моргів, се є – 4,5 га, хоч подекуди обнижується до 6 моргів, се є – 3.5 га⁶². Щоби остатись і при пересічи 4.5 га, видно, що польській владі, ділаючій через авторизовані інституції, зовсім не розходиться о творення економічно самостійних кольоній, лиш о масове наводнення Східної Галичини рільничим півпролетаріатом зглядно малоземельним селянством.

Щоби прийняти й цифри подані самим Towarzystwom agrarno-osadniczem, що на одну родину кольоністи припадає пересічно по 10 моргів, се є по 5.7 га землі, або кругло по 6 га для пересічи всіх ділаючих кольонізаційних інститутів виходить, що на кольонізовану землю могло прийти до Східної Галичини – 27.000 родин кольоністів, або – 135.000 душ.

Українське населення зістало через Польщу усунене від права закупна поміщицької землі в Східній Галичині, за виїмкою закупна через Укр.

⁶¹ Гл. його: Аксуа kolonizacyjna i jej znaczenie – Rolnik Nr. 7/1921. (Примітка Р. Перфецького).

⁶² Гл. Szczęsny Sobieniowski: Аксуа kolonizacji i jej znaczenie – Rolnik Nr. 7/1921. (Примітка Р. Перфецького).

парцеляційне Тов-о “Земля” у Львові, яке в порівнянні до польських інститутів змогло спарцелювати лиш 1/160 значить 0.6% загалу спарцельованої землі.

Щойно запити в Англійській Палаті Громад в половині 1921. року принесли за собою се, що кольонізаційні інститути в останніх часах продають Українцям по 1/4-1 морга (дослівно) “Ziemі gorszej dla oka”, як пишуть в звітах до Головного Земельного Уряду в Варшаві.

Після наших обчислень місцеве українське населення закупило за часу польської окупації в Східній Галичині не більше 10.000 га поміщицької землі отже несповна 1/16 того, що польські кольоністи тут ввезені.

Шляхів до добуття поміщицької землі має українське населення дотепер три:

1) Закупно землі в українським парцеляційнім Тов-і “Земля” у Львові яке від липня 1920. по нинішній день розпарцелювало між місцеве населення 6 фільварків о площі около 1.000 га, се фільварки наших культурних і фінансових інституцій.

2) Закупно землі за доляри, головно в дідичів, які на основі уповноваження Головного Земельного Уряду в Варшаві парцелюють свої фільварки у власнім заряді і приступні є для долярових інтересів. Жерело се є дуже скупе бо українських “долярівців” обмаль, а зорганізована польська суспільність в “Sądach Ziemskich” клеймить сейчас “sprzedawczyków”.

3) Врешті закупно землі в польських авторизованих інституціях⁶³.

Перехід на латиньство!) і посвідку з повітового Земельного Уряду, що не служив в Українській Армії і не забирав самовільно “панської” (двірської) землі в посідання. По предложенню всіх тих “посвідок” “oraz po zatwierdzeniu przez Główny Urząd Ziemski, może petent zaledwie od 1/4 – 1 morga ziemi i to gorszego gatunku zakupić”⁶⁴.

Під рукою в нас табеля продажі землі українським селянам в области Тернопільського т. зв. воєвідства, де кольонізація польським елементом із заходу є дуже інтензивна. Табелю зіставили “Organizacje narodowe województwa tarnopolskiego”.

Після неї в 17 повітах закупило 2730 українських селян разом 5.127 га. землі, отже пересічно на одного покупця припадає по 1.87 га. землі. З отсього бачимо, що Г. З. Уряд в Варшаві дійсно тільки “для ока” допускає продажу землі Українцям, бо дрібні шматочки проданої землі не можуть бути вважані засобом економічної політики в хосен місцевих селян.

Тому, що маємо точні відомости, що продаж для ока практикується і в інших повітах, можемо приблизно прийняти цифру 10.000 га. землі, яка поданими нами трема шляхами перейшла в руки нашого селянства.

Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. – Т. 3. – Кн. 1. – С. 452 – 457.

⁶³ Пропуск в оригіналі документа.

⁶⁴ Дослівний цитат зі звіту “Polskiego Biura parcelacyjnego” у Львові. (Примітка Р. Перфецького).

№ 61

Місячний звіт Рогатинського повітового староства про ситуацію на території повіту

5 жовтня 1921 р.

Староство у Рогатині
Л: 248/пр.
Ситуаційний звіт
За місяць вересень ц. р.

До Виділу Президіального Воєводства
в Станіславові

У відповідь на лист Президіуму Намісництва з 29 листопада 1920 р. л: 20464/пр. у слід місцевого звіту від 10 вересня 1921 р. доповідаю, що у справах взаємин у місцевому повіті не відбулося жодних важливих змін. Очевидною стала ворожа діяльність греко-католицького духовенства, що проявилася під час проведення перепису населення, і в якій взяли участь навіть т. зв. москвофіли. Населення біля 30 гмін місцевого повіту перебуває під впливом агітаторів, що погрожують йому у разі участі у переписі панщиною, збором податків, реквізиціями, у деяких гмінах цей вплив цілковитий, а в деяких частковий і штовхає на пасивний опір. Викликані комісарами з перепису руські ксьондзи відмовилися приступити до проведення перепису і в той спосіб дали хороший приклад населенню, пояснюючи свою відмову станом тимчасової окупації.

Фактом є те, що названі агітатори пропагують можливість повернення Габсбургів і створення України під їхнім скіпетром, коли ж на порядку денному було відмовити від перепису заявляли: “Нема цісаря і не знаємо кому маємо записуватися”.

Ситуація, що склалася через пасивний опір, підриває основи повноважень інших польських владних інституцій, а не виправдано низькі штрафи зафіксовані законом про перепис населення не дають жодних гарантій, що хоч щось зміниться. З огляду на загрозливу позицію більшості населення, ніхто навіть з лояльних мешканців даної гміни не бажає надати інформацію, щоб заповнити спричинені опором прогалини, лише завдяки допомозі начальників гмін і записам бюро продовольства Староства буде готовий той перепис для бунтівних гмін.

На моє прохання про допомогу отримав один ескадрон уланів 6 полку з Бережан чисельністю 70 коней, що розквартировані у бунтівних гмінах, але зважаючи на заборону фізичного примусу до перепису, те розквартирування лише частково приносить певен зиск.

Як варто було очікувати, виявилось, що греко-католицьке духовенство провело вже раніше у гмінах перепис руського населення і очевидно відіслало отримані результати своїм представникам у Відні, а далі збирало у деяких гмінах підписи проти проведення польською владою перепису, за що заарештувала поліція у тутешньому повіті начальника гміни Пуків Свирида та греко-католицького священника Соловія.

Вище названі обставини спричинені також руським населенням, котре завжди вороже ставилося до різного роду переписів, що раніше були підставою накладання податків.

У більшості гмін нашого повіту в кількості 70 перепис проходить в цілому нормально, що спричинене переважно інертним ставленням до позиції руських священиків.

Відповідаючи на запит від 19 вересня 1921 р. Л: 133/пр. повідомляю, що скорочення персоналу Державної Поліції та ротації її на околиці спричинило за собою розквіт у нашому повіті бандитизму і крадіжок.

Користуючись зі зменшення працівників поліції і неможливості використання ними в разі опору зброї, бандити ходять добре озброєні серед білого дня по селах та полях і населення загалом зі страху за своє життя і майно не видає їхніх криївок.

На особливу увагу Виділу президіального Воеводства заслуговує та обставина, що місцева Державна Поліція отримала місяць тому з Окружної Команди Державної Поліції у Станіславові наказ проводити чотири рази на тиждень перевірки пасажирських поїздів на лінії Підвисоке – Стрий і то під керівництвом Повітового Коменданта, чи його заступника, в результаті цього наказу додаткове заняття суттєво ускладнює роботу поліції, на якій лежить громадська безпека у цілому повіті. Зміна вище зазначеного наказу відповідає інтересам державної служби і є надзвичайно необхідною.

Описане вище становище повіту доводить, що він є першим у поширенні антидержавної агітації, належно організованої, і на випадок будь-яких ускладнень є готовий дати своїм прикладом докази сепаратних прагнень українців.

Таким чином, виступає гостра потреба розмістити тут постійну військову залогоу значної чисельності, що має суттєво сприяти роботі поліції і налагодженню мережі фахових інформаторів з метою виявлення антидержавної агітації.

Керівник Староства (підпис нерозбірливий)

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 15, арк. 13 – 14.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 62

Витяг із місячного звіту Коломийського повітового староства про ситуацію на території повіту

7 жовтня 1921 р.

Староство у Коломиї

Л: 373/21.

Ситуаційний звіт

За місяць вересень ц. р.

До Виділу Президіального Воеводства в Станіславові

У відповідь на розпорядження колишнього Президіуму Намісництва від 29 листопада 1921 р. Л. 26464 висилаю наступний ситуаційний звіт за місяць вересень ц. р.

Політична ситуація на загал залишається без змін, якщо порівнювати зі звітом від 5 вересня ц. р. Л. 333/пр за місяць серпень, однак дедалі відчутнішим є те, що руська спільнота вичікує, спостерігаючи за нарадами, які зараз проходять у Женеві.

Згідно з отриманими конфіденційними відомостями руська академічна молодь є на організаційній стадії і нібито готується до протестів, які мають відбуватися 15 числа цього місяця у Львові.

З того приводу відразу доручив органам Державної Поліції негайно суворо провести облік руської молоді, як академіків, так і колишніх офіцерів і солдатів січових і чехословацьких військових відділів, водночас встановити нагляд за гуртками названої молоді, що мають житло в Коломиї.

⁶⁵
... .

Керівник Староства (підпис нерозбірливий)

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 15, арк. 13 – 14.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 63

Місячний звіт Надвірнянського повітового староства про ситуацію на території повіту

9 жовтня 1921 р.

Староство Надвірна

Л: 299/пр.

Ситуаційний звіт

За місяць вересень ц. р.

Президіуму Воеводства!

Виконуючи розпорядження колишнього Президіуму Намісництва від 29 листопада 1920 р. Л. 26464/пр., подаю наступний ситуаційний звіт за місяць вересень поточного року.

Прояви суспільного життя, про які доповідалося у попередніх звітах, не зазнали суттєвих змін. Населення займається професійною діяльністю, користуючись з мирної ситуації збирає на полі добрі врожаї і готує запаси з егоїстичною жадобою; ремісниче населення окрім загальних воєнних збитків і надмірних запитів почувається терпимо і має сталий заробок; дрібна торгівля дає населенню тієї професійної верстви відносні прибутки, а в нерідких випадках – надмірне збагачення, в ненормальній ситуації співвідношення отриманих грошей і нагальних потреб до існування; натомість коло інтелігенції та представників вільних професій терпить на загал великі нестатки, не маючи стабільних прибутків, і мусить боротися із дорожнечею, що зростає з дня на день. Серед тієї верстви панує певне невдоволення, котре проявляється у маніфестаційних вічах і організації боротьби за покращення побуту, з ініціативи вже існуючих у столичних

⁶⁵ Пропущено текст документа, в якому йдеться про діяльність єврейської організації “Поалей-Сіон” та про ціни на продукти харчування на місцевих ринках.

містах згромаджень. 25 вересня поточного року, з ініціативи шкільного інспектора Матея Кухцяка, було засновано “Товариство державних працівників”, але його статуту до сьогодні на затвердження не подано.

Серед польського, руського і жидівського населення, що проживає у повіті, на загал панує згода. До держави та державних інституцій, а також їхніх органів на місцях русини, як і євреї, налаштовані лояльно, серед русинів сільське населення ставиться з певною байдужістю – натомість верства інтелігенції – адвокати, переважна більшість священників, деякі вчителі, судді, урядники є відверто вороже і неприхильно налаштовані. То є таємна і сильно організована партія, що перебуває в доброму контакті з центральними органами, не визнаючи польської державності в цій частині краю, і не демонструє владі вірності. Проголошує через газети руські (українські) явно та публічно про тимчасовість польських органів влади в Східній Галичині, про тимчасову окупацію і т. п.; вдається щораз до кращої і агресивнішої діяльності, особливо до агітації серед несвідомого і лояльного сільського населення; з їх вини звільняються з військової служби всі українці, що ще раз засвідчує незадовільне становище поляків у цій частині краю. Останнім часом спостерігається інтенсивна агітація серед маси люду з метою її просвітлення в українському і сепаратистському дусі, через урочисті, як на загальну ситуацію, заходи, що проводяться під час аматорських вистав, танців, концертів, ініційованих не легалізованою до цього моменту мережею товариства “Просвіта”, створюються нові аматорські співацькі гуртки, торговельні товариства, кооперативи і т. п. Названа агітація вже має свої наслідки і не рідко вже можна почути твердження з уст селян “то так дальше не буде, незадовго буде Україна”, чи риторичне запитання, чи то правда, що у Надвірній вже встановлено українську владу?

Серед агітаторів найактивнішими у Надвірній є д-р. Саноцький, адвокат і колишній український повітовий комісар; д-р Банах, адвокат; д-р Срібний, адвокат; Леонтій Гаврилюк, безробітний; Чесник, колишній народний учитель, зараз безробітний; св. Абрисовський, старший шкільний інспектор, на даний час на службу не прийнятий; також уже два роки чинним урядовцем є, незважаючи на загальне обурення, в Делятині Коваль, податковий чиновник; Білик, директор Товариства громадського.

...⁶⁶
Оскільки чисельність поліції в нашому повіті не була збільшена, Державна Поліція не може скористатися зі зміцнення прикордонної служби і взяти повністю під контроль злочинність (відповідаючи на рескрипт з 19/9 1921 р. Л: 133/пр./б).

...⁶⁷
.

Еміграційний рух до Америки і Палестини до певної міри спинився.

⁶⁶ Пропущено текст документа, в якому йдеться про створення курсів агрономів і збільшення апарату староства.

⁶⁷ Пропущено текст документа, в якому йдеться про ціни на продукти харчування на території повіту.

У повіті немає жодних явних політичних партій.
Газети не виходить жодної.

Староста (підпис нерозбірливий)

Штемпель Президії Станіславівського воєводства –
Отримано 13 листопада 1921 р.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 15, арк. 16 – 17 зв.
Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 64

**Лист рогатинського окружного коменданта поліції до Станіславівського
воєводи з інформацією про необхідність збільшення за рахунок
добровольців з Познаньщини чисельності поліції у Рогатинському повіті**

5 листопада 1921 р.

Команда Державної Поліції Х-го округу
у Станіславові
Л: 951/през.

До Пана Воєводи у Станіславові
Станіславів, 5/XI.1921.

На розпорядження від 2 листопада ц. р. Л:742 пр. доповідаю, що чисельність працівників Державної Поліції у повіті Рогатин за штатом становить 68 осіб, але фактично на 31 жовтня налічувалося 66 осіб.

Ані постійного, ані тимчасового збільшення працівників у Повітовій команді Державної Поліції у Рогатині на разі досягти не можливо, оскільки відсутні які-небудь резерви, і з тієї ж причини жодна повітова команда нашої округи не має повного штату людей.

Маю надію, що зможу усунути нестачу людей, отримавши з Познаньського округу 130 завербованих новобранців, які повинні прибути в найближчі дні.

Контроль особистих документів у подорожуючих проводиться з 1 листопада ц. р. окремо контрольним відділом, під керівництвом повітової команди у Станіславові і Стрию.

Окружний комендант (підпис нерозбірливий)

Штемпель Президії Станіславівського воєводства –
Отримано 8 листопада 1921 р. Вхідний номер 1438

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 15, арк. 19.
Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 65

**Повідомлення про заборону вшанування 5-х роковин
з дня смерті Івана Франка**

8 листопада 1921 р.

Заборона франківського свята

Знайшлися в нашому селі охочі люди до роботи й постановили гідно відсвяткувати пам'ять Івана Франка в 5-і роковини його смерті. Здавалося,

що все піде гаразд і що в намічену пору свято відбудеться так, як було приготовлено. Тим часом місцева жандармерія в самий день торжества заявила, що воно не сміє відбутися, а староство в Станіславові щойно дня 24 червня ц. р. видало таке хитро вистилізоване письмо:

“Староство не бере під увагу заяви від 5 ц. м. і відмовляється дати дозвіл на влаштування 17 липня ц. р. о 5 год. пополудні в залі “Просвіти” в Опришівцях святкування річниці покійного Івана Франка тому, що зміст доповіді, крім частини, яка стосується біографії і літературної творчості (письменника), не підходить, з огляду на спокій і публічну безпеку, для прочитання на прилюдних зборах. Проти цієї резолюції вільно внести жалобу до намісництва, яку необхідно подати в староство на протязі 14 днів, рахуючи від наступного дня (після подання) заяви.

Радник намісництва Глажевський

Вперед. – 1921. – 8 листопада.

№ 66

Циркуляр Станіславівського воєводського управління повітовим староствам про притягнення до відповідальності урядовців українців, котрі під час перепису населення відмовилися визнати польське громадянство

12 листопада 1921 р.

До власних рук

Під час перепису населення багато державних урядовців української національності не вписало в бланк для перепису про державне громадянство свою приналежність до Польської держави. Вони або цілком свідомо не заповнили цієї графи, або написали “Східна Галичина”, “польська окупація” і т. п. Такого роду заяви державних урядовців Речі Посполитої Польської яскраво протирічать їх службовим обов’язкам і протирічать принциповій постанові статті 5 розпорядження міністерства від 7 червня 1920 р. (“Вісник законів” № 52, про виконання закону від 20 січня 1920 р. і “Вісник законів”, № 7, пункт 44), згідно з якою державними працівниками можуть бути тільки громадяни Речі Посполитої Польської. У зв’язку з цим треба негайно притягнути до судової дисциплінарної відповідальності всіх державних урядовців та інших службовців, які під час перепису населення заперечили своє польське громадянство.

Якщо буде необхідно, їх треба позбавити посад, бо вони далі не можуть виконувати державної служби, якщо відрікаються від своєї приналежності до Польської держави.

Тому доручаю панам старостам, щоб вони, коли досі цього не зробили, у всіх випадках такого роду посилали копії постанов про покарання, виданих на державних працівників згідно з розпорядженням № 4 Ради Міністрів про перепис населення. Копії треба посилати вищестоящій владі, яка пізніше буде поступати згідно зі своїм бажанням і згідно з результатами розслідування.

Але тому, що деякі комісари по перепису інколи самі без відома і волі особи, яку записували, закреслили в бланках перепису вислови “Східна Галичина”, “польська окупація” та записали “Польща”, а цього не треба було робити, хай пани старости розслідують такі випадки, ствердять їх з написанням протоколу і пізніше передадуть їх так, як вище вказано.

Станіслав, 12 листопада 1921 р.

Воєвода Юристовський

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 99, арк. 29.

Гектографічний відбиток. Переклад з польської мови.

№ 67

З інформації управління X-го Станіславівського округу державної поліції Станіславівському воєводському управлінню про хід перепису населення

12 листопада 1921 р.

В Рогатинському повіті агітація проти перепису мала значні наслідки, так що біля 20 гмін чинили відкритий опір проти організованого перепису.

Прибулі 1-н батальйон піхоти й 1-н ескадрон кавалерії опір зломали, перепис закінчено в жовтні місяці ц. р.

...⁶⁸

В Городенківському повіті ініціатором кампанії проти перепису були вчителі, а також Городенківський повітовий кооператив, що стверджує факт виступу проти перепису населення гмін: Торговиця, Рашків, Тишківці, Вербовець, Корнів, Колінки, Далешове й Глушків, тобто виключно гміни, де знаходяться філії вищезгаданого кооперативу.

В Торговиці Пільній і Рашкові мусили вдатися до військової сили, в інших гмінах вистачило втручання службовців староства й місцевої поліції.

...⁶⁹

В Стрию перепис відбувся спокійно, зате в повіті населення декількох гмін чинило опір перепису і тільки допомога війська і поліції дали можливість працювати. Населення гмін Підгорки й Татарсько напали на вейтів, відібрали у них гмінні печатки за допомогу в праці переписувачам.

В гміні Комарів група українців напала на солдата-вартового й хотіла його роззброїти.

В Калуському повіті агітація мала частково успіх, так що мусили звернутися за допомогою до війська. В гміні Верхня не знайдено винуватця таємного вбивства переписувача.

В Станіславові й інших містах місцевого округу перепис відбувся спокійно, в повітах і в багатьох гмінах населення втікало в поле або відмовлялося давати відомості і тільки втручання поліції та присланих службовців політичних органів дало можливість провести перепис.

⁶⁸ Пропущено текст документа, в якому йдеться про події, що не стосуються теми збірника.

⁶⁹ Пропущено текст документа, в якому йдеться про події, що не стосуються теми збірника.

В будинку староства в Долині невідома особа облила гасом справи перепису і підпалила їх, внаслідок чого згоріли матеріали, які відносились до 30 гмін.

За окружного коменданта

Гендриховський.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 31, арк. 12.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 68

Із листа Міністерства внутрішніх справ Польщі до Станіславівського воєводського управління про знущання поліції над українським населенням

23 листопада 1921 р.

1. В селі Жаб'є-Слупейка, Косівського повіту, польські жандарми заарештували сліпого селянина Миколу Зуб'юка, тому що у нього знайшли гвинтівку чи рушницю. Поліцай Гураль і другий жандарм, прізвище якого невідоме, побили кулаками Зуб'юка, а потім, кинувши його на землю, топтали ногами. Зуб'юка, як невинного, пустили на волю при умові, що не видасть цього факту.

2. Ці ж самі жандарми заарештували Василя Кошелюка-Малорукового з цього села, хотіли одержати від нього зізнання відносно гвинтівки, знайденої у Зуб'юка. Кошелюка постерунковий Гураль розтягнув на землі, сів йому на плечі і в тім положенні бив кием, товщиною в 3 см, потім нацькували жандарми на Кошелюка 4-х собак, які його порвали. В кінці Кошелюка пустили на волю, наказуючи йому під загрозою помсти мовчати.

Постерунок жандармерії (державної поліції) в Голині, Калуського повіту, одержав наказ провести слідство відносно кражі в селі Тужилів цього ж повіту. Слідство вів жандарм Ян Мазек разом з другим, прізвище якого невідоме. Жандарми ці заарештували 14-річного Миколу Мельника з села Берлоги, намагаючись вирвати зізнання, прив'язали його до дерева й били кием, поки Мельник не стратив притомності. Зімлілого Мельника відливали водою. Мельник цілковито невинний, мусив лікуватися 6-ть тижнів в Калуській лікарні.

За міністра Директор Департаменту [підпис нечіткий].

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 102, арк. 1.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 69

Звіт про засідання УНРади ЗУНР та Народного комітету УНТІ у Львові 28 листопада 1921 р.

Звіт з краю з дня 28 листопада 1921 р.

Лист з дня 15/XI і листи в справі вчин. та рус. дістали, також відозви. Дня 19 і 20.XI були засідання президії Нац. Ради при участі трудовиків, радикалів і молодіжи (без христ. сусп.). Стверджено, що Мадей, був у Макуха, Льва Бачинського, Охримовича, Войнаровського; (з інших жерел

знаємо, побув і у Барана і у Федорцева). Всі згадані заявили що ніяких надій Мад. не робили; Макух крепко його злаяв. В дискусії на основі реферату молодого Кульчицького, що вернув з Парижа (реферат відчитано), Федорців виступив з закидами, що Уряд не добув ніякого впливу на вирішення Схід. Галич., що концепція держ. самостійности і нейтралізації нездійснима і лишається розв'язка – автономія при Росії або Польщі, – заявився за переговорами з Поляками. Інші присутні вказували на недостачу інформацій від уряду і нескоординованість праці краю з урядом, але домагалися широго порозуміння з урядом. Дальше вказувано на нечувано важке становище краю серед безправи, на неможність органічної праці, перемучення і т. п. Дискусія була дуже горяча і зарисувалися два табори принципіальний і угодвий. Референти поставили внесення: числячися з можливістю недефінітивного вирішення Сх. Галичини звертається увагу уряду, щоби розважив, чи не було б можливе увійти у переговори з Поляками на неутральнім терені, на основі неприналежности Сх. Галичини до Польщі, – переговори при участі Антанти і українських політичних партій в краю в цілі узискання як найкориснішого тимчасового уладження відносин. Це внесення мало і на меті не допустити до розбиття нац. ради, що зарисовалося – бо тоді ріжні групи велиб акцію без контролі, – припинити переговори в краю і звернути їх на рішення уряду. Внесення прийнято. Дальше рішено приготувити докладний образ сил краю і вислати до Вас 2 делегатів – Вол. Бач. і одного з референтів. Дальше поновлено ухвалу, що переговори з Пол. може вести тільки уряд, скріплений делегацією з краю. Поміщено в газетах остереження про Мадейського. Факти свідчать, що Поляки за всяку ціну хочуть навязати зносини. Мадей мав обіцювати 10 чи 20 мільярдів на переведення. Участь в переговорах бере також Райляндер (він поборює теперішнього директора поліції Лукомського, що почав арештовання, хоче бути миротворцем). У нас головним інспіратором мабуть не є Бачинський – він намагається тільки. Інші назвиска подамо, як буде вияснено певно.

Без сумніву появился угодвий напрям. Жерела його лежать не так в охоті до наживи і особистих амбіціях, але глибше: 1) трудні відносини праці під безправем і терором і звідси перетомлення і почування безнадійности; 2) малі вигляди активних виступів через недостачу фондів і кваліфікованого проводу; 3) недостача політичного проводу в краю, пасивізм колишніх проводирів, слаба активність партій. Молодші групи найбільше діяльні, не всі мають потрібний досвід і в подробицях роблять похибки. 4) Дуже болючий брак контакту з урядом. Навіть ті, що рішучо стоять на плятформі уряду, часто не знають напрями політики і через брак інформацій нераз не є в силі оборонити становища уряду в даній справі і самі попадають в сумнів. Зневіру можна побороти частими зносинами з краєм і щирим представленням правдивого стану річей. Дуже часто вражає, як з других і третіх рук приходять вісти, які уряд замовчує перед краєм (нпр. конференція з Лярожем, поради Бенеша, що аж тепер стали знані). Це будить недовіря. На засіданню Н. Р. референти рішучо зажадали налагодження щирих відносин уряду з краєм, тому поїдуть делегати, які представлять урядови весь матеріал про

край (дістануть діяльні інструкції, уряд зі своєї сторони повинен дати потрібні інформації. (Про термін виїзду не напишемо). Лиш тим способом можна забезпечити фронт і забезпечитися перед дальшими угодовими пробами – в той момент небезпека минула. Угодовці здемасковані, втратили охоту.

Також Нар. Комітет 23.XI обговорив основно справу переговорів і станув на становищі, що може їх вести тільки Уряд з делегацією краю, – до Варшави їздити не вільно. Зїзд молодіжі з краю 20.XI (тайний очевидно). Вияснив свої резолюції з липня в той спосіб, що наш уряд у Відні вважає самотнім законним Урядом Галичини (точний текст пришлю). Біжучі організаційні справи: 1) Вислано амбасадам у Варшаві меморіали про арешти, університет, горож. комітет, пресу, кольтонізацію, податки, конскрипцію з виказом арештованих. 2) Національний податок через терор перепинений, обновляється. Цифри подамо. Відчувається брак фондів, потрібна поміч Америки. 3) Університет наш тайний у повній праці. Факультети: філзофічний, правничий (3 роки), медичний (2 роки), технічний. Студентів 1000. Подробиці у слідуючій листі. Бажане було б звернути увагу укр. університету в Празі, щоби не стягав молодіжі з краю, бо це збільшає кошти удержання, яких край не може дати і позбавляє край активних сил. Справа русофіл. і інші, порушені у Ваших листах, як і справа виборців будуть обговорені – окремо дамо відповідь. 24.XI. 1921.

Додаток до 26.XI.

25.XI і сьогодні 26.XI є дискусія в Нар. Комітеті про орієнтації. Був реферат молодого Кульчицького, песемістичний що до самотійности – з тенденцією русофільською (досить слабій). Федорцев польонофільський. Ще має бути Коновальця про відносини на Придніпрянщині... Сьогодні дискусія – про реферат напишу.

Тези, що дискутуються є головні такі:

1) Неправдоподібність в дану хвилю рішення самотійности чи нейтральности.

2) Антанта в дальшій будучності приділить нас до Сходу.

3) Але покищо мусимо пережити період приналежности до Польщі, чи на основі рішення Антанти чи за октройованєм Польщі.

Які з того витягнути консеквенції, – погляди розходяться.

1) Вести револ.-органічну працю з далекою метою самотійности (молодіж і дуже мало старших).

2) Союз з Росіянами – також до далекої мети.

3) Пасивне прийняття автономії від Польщі.

4) Уладження відносин з Поляками дорогою порозуміння.

Це ідеї, що дискутуються – Ви повинні їх розважити і прислати контраргументації – і факти.

Прошу о посвідку відбору скоро і відповідь.

26.XI.1921.

**ЦДА України, м. Львів, ф. 309, оп. 1, спр. 2605, арк. 1 – 2.
Машинопис. Оригінал.**

**Из выступив прем'єр-міністра Великобританії Ллойда Джорджа на
Паризькій мирній конференції з осудом окупації Польщею Галичини**

1919 – 1921 рр.

Обращение Падеревского⁷⁰

В своем заявлении Падеревский... всячески оправдывал польскую агрессию в Галиции. Польская армия пыталась силой присоединить к Польше всю провинцию вопреки очевидному желанию большинства населения, которое всячески сопротивлялось наступающим полякам. По происхождению, языку и религии это население было украинским. Падеревский пробовал объяснить мне, что действия польской армии были “не наступательным продвижением, а оборонительным”. Вот более подробное описание этих “оборонительных” операций, показывающее, как блестящий пианист пытался пустить пыль в глаза Совету четырех:

“Как мы ни старались, мы не в силах были удержать этих двадцатилетних юношей. Они рвались вперед. Они мчались, как вихрь, делая тридцать пять – сорок километров в день и не встречая сопротивления. Да, они отобрали назад эту территорию, но, если хотите знать, там не было никакого кровопролития. Я могу сообщить вам, что все наступление в Галиции стоило нам не более сотни людей убитыми и ранеными. Никаких сражений не было. Во многих местах население, подбодренное известиями о приближении польских войск, само брало власть в свои руки. Польское население в этих местах весьма многочисленно – около трети всего населения исконные поляки, их примерно 37 процентов.

Ллойд Джордж. Требуется ли Польша всю Галицию?

Падеревский. Исторически да!

Ллойд Джордж. Требуется ли поляки присоединения всей территории Галиции?

Претензии на Галицию

Падеревский: Мы предоставили этой стране автономию. Мы требуем всю Галицию. Требуем на том простом основании, что совершенно невозможно этнографически определить эту область, ибо, как ни странно – и мы гордимся этим, – в центре Галиции украинского населения больше, чем у ее границ; самые отдаленные районы Галиции являются более польскими, чем, например, окрестности Львова. В окрестностях этого города нет такого населенного пункта, где насчитывалось бы 80 процентов поляков...

Право конференции пересмотреть проект договора

Ллойд Джордж: Перед нами Польша, которая еще пять лет назад была разорванной на части и находилась под властью трех великих держав, не имея ни малейшей надежды вновь завоевать свою свободу, по крайней мере собственными силами. Почему в течение четырех или пяти лет войны поляки, если они вообще служили в войсках, сражались против собственной

⁷⁰ Прем'єр-міністр Польщі.

свободы? К нам в плен попадали поляки и на Западном, и на Итальянском фронтах. Вот как обстоят дела. Теперь же, по самому скромному подсчету, даже если исключить спорные районы, вы все же получаете 20 миллионов свободных от ига поляков и абсолютно единую Польшу, то есть то, о чем ни один поляк не мог мечтать пять лет назад. Но вы, кроме того, хотите еще получить население, которое не является польским. Поляки требуют присоединения 3,5 миллиона жителей Галиции. Против этого можно возразить только одно: Польша не должна поглощать население, которое не является и не хочет быть польским. Вот единственный предмет нашего спора. У поляков не было ни малейшей надежды получить свободу, но они получили ее благодаря тому, что за нее отдали жизнь полтора миллиона французов, около миллиона англичан, полмиллиона итальянцев и я забыл, сколько именно американцев. Вот что дало свободу полякам. А они говорят, что потеряют веру в руководителей, которые дали им свободу ценой миллионов жизней людей других наций, погибших за их освобождение. Если поляки таковы, то я должен сказать, что это не та Польша, о которой я всегда слышал. Она добилась свободы, но не ценой собственных усилий, а ценой чужой крови, и вместо благодарности Польша говорит теперь, что теряет веру в тех, кто добыл для нее свободу.

Падеревский. Я весьма сожалею, если мои слова произвели на вас такое впечатление. Быть может, я недостаточно ясно выразился. Я сказал, что не смогу больше руководить своим народом, так как он может потерять веру в мое руководство; я не хотел сказать, что поляки теряют веру в ваше руководство.

Алчность освобожденных народов

Ллойд Джордж. Я имел в виду только то, что вы сказали. Мы добились свободы для наций, у которых не было на нее ни малейшей надежды: для Чехословакии, Польши и других. Они получили ее ценой крови итальянцев и французов, англичан и американцев. И теперь нам, вероятно, трудно удержать их от захвата территорий других народов и от подчинения этих народов той же тирании, которую они сами терпели в течение столетий. Я сам принадлежу к небольшому народу⁷¹ и поэтому всегда чувствую большую симпатию ко всем угнетенным нациям. Но когда я вижу, как малые народы, не успевшие еще сами вкусить сладость свободы, уже стараются подчинить себе других, мое сердце преисполняется горечи. Эти народы – верьте мне – больше империалисты, чем Англия или Франция, и уж, конечно, большие, чем Соединенные Штаты. Мне это особенно тяжело как человеку, который всю свою жизнь боролся за свободу малых наций.

Падеревский горячо протестовал против обвинения поляков в империалистических стремлениях. Я на это ответил:

“...Я называю империализмом аннексию народов другой расы против их желания и даже аннексию народов той же расы вопреки его желанию. Я считаю аннексию Эльзаса, где население было немецким, столь же

⁷¹ Ллойд Джордж за національністю був валлійцем, представником невеликого кельтського народу Уельсу.

преступной, как и аннексию Лотарингии, где население составляли французы. Это была аннексия вопреки воле народа”.

Ллойд Джордж. Правда о мирных договорах. – М., 1957. – С. 192 – 196.

№ 71

Інформація Станіславівської команди державної поліції про масовий опір українського населення польському перепису

5 січня 1922 р.

II. Ruch społeczny:

Wzmagający się w miniolym okresie sprawozdawczym z każdym dniem akcja ukraińska przeciwko państwowości polskiej w Malopolsce wschodniej znalazła swój wyraz w gwałtownej agitacji przeciwko zarządzonemu spisowi ludności. Agitacja ta odniosła znaczny skutek, gdyż w kilkudziesięciu gminach tut. okręgu ludność ruska wszelkimi sposobami uchylała się od konskrypcji.

W gminie Wierzchni powiecie kałuskim zastrzelono komisarza spisowego. Podejrzanych o dokonanie tego morderstwa 6 osobników aresztowano i Sadowi oddano. Ludność gmin Podhorce i Tatarsko powiatu stryckiego napadła na wójtów i odebrała im pieczętki gminne za ułatwienie pracy komisarzom spisowym. W gminie Komarowie tegoż powiatu grupa chłopów napadła na żołnierza stojącego na warcie i okaleczywszy go chciała rozbroić. Sprawców oddano Prokuratorji, śledstwo w toku.

W Dolinie, w budynku tamt. Starostwa niewysledzony dotąd sprawca obłąk nafta akta dotyczące konskrypcji i spalił je.

Ludnością wiejską kierowały w tym wypadku wyłącznie prawie motywa materialna, ponieważ agitatorzy wyzyskiwali niechęć chłopów do wszelkiego rodzaju zeznań co do stanu majątkowego tłumacząc im, iż daty te potrzebne są Rzadowi polskiemu do nałożenia podatków i ściągnięcia daniny majątkowej.

Agitacją ta kierowali przeważnie nauczyciele i księża ukr. oraz młodzież akademicka. Przy sposobności taj stwierdzono, iż wszystkie ukraińskie kooperatywy, komitety etc. rzekomo z polityką nic wspólnego nie mające prowadzą intensywnie wrogą agitację antypaństwową.

W powiecie horodeńskim zauważono, iż agitacja przeciwko konskrypcji odniosła wskutek wyłącznie w tych gminach, gdzie są filje “Powiatowej kooperatywy” w Horodence. W sklepie tej kooperatywy w Horodence rozdawano również odezwy agitacyjne.

W okręgu tut. Komendy wyśledzono istnienie tajnej organizacji wojskowej ukr. mającej na celu przygotowanie podłoża do zbrojnego wystąpienia przeciwko Państwu Polskiemu.

W wielu miejscowościach tut. Okręgu pozawiazywały się różnego rodzaju kółka ukraińskie, mające na celu urządzenie przedstawiń, zabaw tanecznych i t. p., pod która to pokrywą prowadzi się agitację antypaństwową i podnieca zarzewie nienawiści do ludności polskiej.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 70, арк. 61 зв.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

Політичні резолюції третього Міжпартійного з'їзду у Львові

28 січня 1922 р.⁷²**Красвий Міжпартійний Зїзд про політичне положеннє.**

Резолюції Третього Міжпартійного Зїзду у Львові 28 січня 1922.

1. Міжпартійний Зїзд, заступлений легітимованими делегатами українських партій: трудової, радикальної і християнсько-суспільної та вибраними у своїм часі послами до репрезентативно-законодатних тіл – як виразниками волі населення Східної Галичини, стверджує, що єдиною легальною владою Східної Галичини є Уряд ЗУНР з Президентом Української Національної Ради Д-ром Петрушевичем на чолі і тільки сей Уряд управнений репрезентувати населеннє Східної Галичини, заступати його інтереси перед державами й народами світа, вести іменем того населення важні переговори та заключати обовязуючі договори.

2. Міжпартійний Зїзд якнайрішучійше протестує проти варварського режіму польської окупаційної влади у Східній Галичині, що заключається в позбавленню громадян української народности свободи зборів, преси, організації політичної, культурної, економічної, а навіть гуманітарної; в недостатчі свободи рухів через загальний паспортний примус, в безнастанних трусах, арештах і конфінованнях; в самовільних грабіжах і недостатчі безпеки життя й майна через широко розгалужений бандитизм; в хабарництві та безконечних поліцейсько-жандармських доскулюваннях, які непоміркованою вагою падають головно на безборонне сільське населеннє.

3. Одночасно Міжпартійний Зїзд з жалем констатує, що держави Антанти, які перебрали на основі § 91 сен-жерменського трактату суверенні права над Східною Галичиною – мимо звернення уваги Союза Народів – до нинішнього дня не рішили державно-правного становища Східної Галичини, не привернули правного стану й тим самим не положили кінця безконтрольній, дикій і варварській окупації. Міжпартійний Зїзд просить Уряд щоб поробив остаточні заходи з метою ліквідації окупації, бо її продовженнє не тільки спричинить остаточну руїну останків надбанья українського народу й депопуляцію населення, але і скінчиться повною девастацією богацтв краю.

Голова: Др Володимир Бачинський, б. соймовий і парламентарний посол, член У.Н.Ради. – Секретар: Володимир Целевич, член У.Н.П.

За Українську Народню Трудову Партію: О. прелат Тит Войнаровський, містоголова, Михайло Струтинський, секретар.

За Українську Радикальну Партію: голова Др. Іван Макух, б. соймовий посол і державний секретар, Др. Володимир Лисий секретар.

За Християнсько-Суспільну Партію: Олександр Барвінський, член Палати Панів б. австрійського парламенту і член У.Н.Р.

⁷² Дата події, про яку йдеться в документі.

Члени У.Н.Ради: Юліян Романчук, б. довголітний голова Українського Парляментарного Клубу й віце-президент австрійського парламенту, Іван Кивелюк, б. соймовий посол і член Краєвого Виділу, Вячеслав Будзиновський, б. соймовий посол, Др. Володимир Загайкевич, б. парламентарний посол, Др. Теофіль Окуневський, б. соймовий і парламентарний посол, Др. Антін Горбачевський, б. соймовий посол.

Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 2. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 220 – 222.

№ 73

Донесення Станіславівської команди державної поліції у Варшаву про антипольські виступи українського населення

30 березня 1922 р.

II. Ruch społeczny:

Rejon służbowych kompetencji tut. Ekspozytury 5-f jakkolwiek daje się zaliczyć do jednego z najwięcej pod względem bezpieczeństwa kryminalnego-spokojnych połaci kraju, to jednak pod względem politycznym jest mniej pewny, mniej interesom i dobru Państwa przychylny.

A tak inteligencja rusińska – przeważnie urzędnicy, księża i nauczycielstwo szkół średnich, jakoteż powszechnych, niemniej młodzież obojga płaci wyższych klas nie śpi, lecz potajemnie organizuje się tworząc silny spłot udzi antypaństwowo usposobionych i czekających tylko stosownej chwili bez obawy i głośno mówić “tu wolna halicka Ukraina”.

Z dążeniami temi, nie kryje się bardzo rzeczona inteligencja a i zachowuje się na pozór spokojnie, czyni to tylko z obawy przed organem bezpieczeństwa i wojskiem. Żydzi Sjoniści (młodzież-zgromadzona pod znakiem “Judischer Kultur Verein”) tworzą z rusinami jeden zwarty antypolski obóz jednak nie uzewnętrzniają otwarcie swoich uczuć i dążeń, gdyż nie mają pewności czy obecny stan kiedykolwiek się zmieni. Dowodem tego stanu rzeszy będzie niżej podana charakterystyka okresu sprawozdawczego.

W Potoczyskach w pow. horodeńskim nie wykryty dotychczas sprawca uszkodził złośliwie wywieszzone na ścianach tamt. szkoły powszechnej obrazy przedstawiające królów i zasłużonych mężów Polski, przez wydłubanie oczu, oraz ucięcie głowy orłowi.

W Korniowie tegoż powiatu nieznany sprawca postrzelił posterunkowego pełniącego służbę – sprawa, w której P.K.P.P. Horodenka dopatruje się również tła politycznego.

P.K.P.P.w Kosowie donosi, iż w Żabiem zauważyć się dała ostatnio agitacja uprawiana przez Rusinów, której dowodem było rozlepienie dwóch odezw podburzających przeciw Rządowi Polskiemu oraz niezwykła buta i pewność siebie u osób politycznie podejrzanych. Tamtejsi nauczyciele rusińscy podkładają wielkie nadzieje w konferencji Genuńskiej, która ich zdaniem zadecyduje o losach b. Galicji wschodniej na ich korzyść i w ten sposób informują tamt. ludność. Gr. kat. ks. Grzegorz Hnatów z Rostok, pow. Kosów wypowiedział wyżej

wzmiankowanej treści kazanie, zaś nauczyciel Grzegorz Wowk również z Rostok, Jurko Kałynycz i Andrzej Kałynycz obaj z Białoberezki notowani są jako politycznie b. podejrzyni, gdyż wybijają się jako nieubłagani wrogowie Rządu Polskiego.

W powiecie rohatyńskim okazało się, że ogniskiem rusińskich działań konspiracyjnych są głównie księża ruscy, którzy w tej materji otrzymują dyrektywy od swoich władz kościelnych. Czytelnie "Proświta" działają w tym powiecie b. ruchliwie i położyło temu tamę tamtejsze

Starostwo zamykając takie czytelnie, które były centrami agitacji przeciwpaiństwowej stojąc i działając pod bezpośrednim wpływem głównego działacza rusińskiego tegoż powiatu ks. Szambelana Horodeckiego.

W powiecie Stryj agitacja antypolska wzmożła się znacznie w latnich czasach. Oto dnia 26 lutego br. przychwycono dwa egzemplarze odezwy, przyklepione na gr. kat. cerkwi w Stryju, zaś w dniu 7.III.br. taka mą odezwę w gminie Dobrzezanach. Rzeczona odazwy są skierowane głównie przeciw płaceniu daniny i jako takie pisane w duchu wysoce antypaiństwowym. Za agitację antypaiństwową aresztowano również Antoniego Fedorowa z Daszawy pow. Stryj i oddano Prokuraturze Państw.

Znamieniem było zachowanie się żydów w Turce, którzy w dniu imienin Naczelnika Państwa mimo nakazu ze strony tamtejszego Urzędu gminnego nie wywiesili ani jednej chorągiewki. Sympatja żydów do rusinów natomiast jest aż nadto jaskrawą – na każdym przedstawieniu rusińskim przeważną część widzów stanowią, żydzi. Tamtejsi rusini lekceważą sobie Władze polskie tak dalece, że na przedstawienie mające odbyć się w dniach 25 i 26 bm. komitet przedstawieniowy polecił drukować bilety z trójzębem rusińskim, – śledztwo w toku. Dnia 8 marca br. zostali przez Posterunek P.P. w Peczeniżynie przyaresztowani Nykoła Wasyluk z Peczeniżyna, Nykoła Fediuk i Ołeks Stefak obaj z Rungur pow. Peczeniżyn i jako stojący po zarzutom zbrodni zdrady głównej, której dopuścili się przez to, że świadomie rozpowszechniali pisma ulotne wzywające do zbrojnego powstania przeciw Państwu polskiemu celem oderwania wschodniej Małopolski, do mordowania polaków, do podpalania i niszczenia ich majątków, oraz do wzbraniania się wypłacania ustawowej daniny – Sądowi powiatowemu w Peczeniżynie odstawieni.

**ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 70, арк. 93 – 94.
Машинопис. Оригінал. Мова польська.**

№ 74

Зі звіту Снятинського повітового староства про бойкот українським населенням польських шкіл

4 квітня 1922 р.

В зв'язку з незадовільною організацією служби безпеки і відсутністю переліку перевірених цензурою українських п'ес, поліцейський нагляд за політично-освітнім рухом утруднюється.

Також з ряду фактів пробивається тенденція бойкотування з боку українського населення польських народних шкіл, яке, підбурюване “Українським педагогічним товариством”, прагне до відкриття приватних українських шкіл (курсів) з явною антипольською тенденцією.

Керівник староства [підпис нечіткий].

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 70, арк. 133.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 75

Звіт про VI Міжпартійну конференцію у Львові та її рішення

20 травня 1922 р.⁷³

Присутні: о. Омелян Погорецький, Жовква; Др. Теофіль Окунєвський, Др. Лев Бачинський, о. Степан Онишкевич, Др. Теодор Ваньо, Др. Антін Горбачевський, Іван Кохановський, Гриць Тершаковець, Др. Михайло Король, Др. Іван Макух, Др. Теофіль Кормож, Олександр Барвінський, Др. Володимир Бачинський, Юліян Романчук, Др. Володимир Охримович, Др. Степан Баран, о. Олександр Стефанович, Осип Навроцький, Др. Ярослав Городинський, о. Др. Спирідіон Корхут, о. Тит Войнаровський, Федь Федорців, Володимир Целевич, Михайло Галушинський, Сильвестер Герасимович, Юліян Павликовський, Др. Іван Крипякевич, Др. Василь Щурат, Василь Мудрий і Петро Гак (делегати молодіжи), о. Епіфаній Роздольський, Городок Ягейлонський; о. Степан Городецький Вербилівці; Павло Банах Сокаль; Антін Кунько Тернопільщина; Євген Коновалець, Михайло Стефанівський, Софрат Ференцевич, Др. Альфред Говикович, Іван Ліщинський, Михайло Струтинський, Др. Корнило Троян Бібрка, о. Антін Пеленський Лисятичі, Михайло Гнатюк і Клим Чичка.

О год. 10 мін. 15 отворяє збори голова Міжпартійної Ради Др. Володимир Бачинський, віддає честь пам'яті померлого бл. п. радника Івана Кивелюка (присутні повстають з місць), предкладає дневний порядок:

1) Політичний звіт і міжнародне положення східно-галицького питання,

2) внутрішнє положення,

3) справа вписів молодіжи на вищі школи в Польщі. До президії вибрано: Др. А. Горбачевського, Др. І. Макуха і радн. О. Барвінського, секретарями: В. Целевича і І. Ліщинського.

І. Політичний реферат виголосив Др. В. Бачинський.

Міжпартійна Рада на засіданню з 13 ц. м. рішила скликати міжпартійну конференцію під вражінням рішення держав запрошуючих на Генуєнську конференцію з 10 ц. м. котрим постановлено віддати справу Східної Галичини під розгляд політичної підкомісії генуєнської конференції, до котрого те рішення привязував український народ в Галичині великі надії на скорі і корисне поагодження нашої справи. Перед приступленням до

⁷³ Дата події, про яку йдеться в документі.

з'ясування теперішньої ситуації вважає своїм обов'язком подати в коротких словах на підставі писем Уряду з Відня, котрі поспіли по послідній Міжпартійній Конференції це є на 13 лютім, інформації про заходи нашого Уряду на міжнародній арені, а з окрема про підготовання до генуєнської конференції.

До нині не маємо звіту окончного з поботу делегації нашого уряду в Генуї. Звіт заповіджений. Делегація наша правдоподібно вже у Відні, а як звідти звіт дістанемо, уміст його подамо до відома краю обіжниками. Референт подає звіт повідомлення з першої поїздки посла В. Сінгалевича до Риму, про його заходи і успіхи; про відомости з Америки, а з окрема про консолідацію тамошніх Українців, звіт з другої поїздки В. Сінгалевича до Риму в цілі підготовання приїзду нашої делегації до Генуї і про конференцію в секретаріаті стану Папського Престола: про порушення нашої справи швейцарським делегатом Маттем на політичній підкомісії, про рішення англійської делегації з 22.IV. на внесення канадійського делегата, з котрим заявила одноголосно на обмеження Польщі до етнографічних границь. Склад нової делегації в Генуї є слідуєчий: Прав. Др. Є. Петрушевич, Др. К. Левицький, Др. В. Витвицький, о. Жан, Др. С. Рудницький, пос. Брайтер, В. Вандрівський і В. Степанківський.

Подає короткий зміст меморіалу, котрий наша делегація предложила іменем Укр. Націон. Ради Східної Галичини Міжнародній конференції в Генуї, в котрій виказала основно всі катастрофальні наслідки польської окупації у Сх. Галичині на всіх полях і передовсім на економічнім, а котрий кінчиться заявою, що українське населення Сх. Галичини ніколи не погодиться на насильний союз Польщею і домагається як найскорішого усунення польської окупації а признання незалежної галицької держави вільних народів на основі права самовизнання. Подає до відома конференцію Др. К. Левицького з Вандерліпом, американським обсерватором в Генуї, та про конференцію нашої делегації з Робером Стамбулінським і Югословиком. Референт не має певности на підставі дотеперішніх звітів нашого Уряду чи подана до відома в "І.Ф.Прессе" вість про конференцію Др. К. Левицького з Л. Джорджем в дійности відбулася. Інформує зібрання про дволичну роль, яку відіграє в Генуї в нашій справі Бенеш; наша делегація довідавшись про ворожу нам його акцію у Л. Джорджа, внесла спеціальну ноту до Л. Джорджа, а цей поручив віцеміністрови Грегоровови, що заступав в Генуї хорого Керзона, відбути конференцію з самою делегацією, котра відбулася, але звіту з неї ще не маємо.

Що до послідних подій на Генуєнській конференції, то інформації наші опираються виключно на тім, що знаємо з часописий і на тих звітках мусимо виробити собі остаточний погляд на висліди Генуєнської конференції для нашої справи. Мимо того, що справа наша з причин нездовольчої відповіді большевиків не діждалася остаточного вирішення в Генуї – то се не значить, що її усунено з міжнародної арени. Противно. Л. Джордж вицофуючи її 16 ц. м. на зібранню запрошуює де в дневного порядку, заявив виразно, що вправді вважає, о супроти змін, котрі зайшли на Генуєнській конференції, не

належить займатися цією справою в Генуї, але рівночасно з натиском підчеркнув, що підтримує свій погляд, що справа Сх. Галичини, згл. її полагодження є великої ваги для мира в Європі. – Тому факт порушення нашої справи, котру протягом послідніх років пригадувано тільки в англійським парламенті або на нарадах Союза Народів, – перед таким форум, на найбільшій світовій міждержавній конференції, так компетентними чинниками і з такою силою являється для нас безумовно дуже корисним. Нею заінтересувався цілий дипльоматичний світ і вона тим самим перейшла в стадію актуальности – та в найблищому часі, протягом чотирох місяців від покінчення Гагзької конференції перед кінцем тимчасового пакту перемиря повинна бути остаточно вирішеною. Вкінці на основі голосів польської преси можемо з вдовolenням сконстатувати, що акція Скірмунта, який хотів перепачкувати визнання східних границь Польщі дорогою нотифікацій великим союзним державам саме на передодні Генуенської конференції – потерпіла невдачу. Референт ставить слідуючі резолюції:

I. Міжпартійна Конференція констатує, що видвигненне східно-галицької справи – як справи міжнародної, котрої вирішення є необхідне для забезпечення мира в Європі – на найбільшій з історії світа міжнародній конференції в Генуї, де були репрезентовані майже всі держави світа, зробило її невідложно актуальною і заінтересувало нею цілий світ дипльоматичний та зблизило її до окончного вирішення.

II. Міжпартійна Конференція взиває Уряд щоби енергічно продовжував свою акцію в ціли чимскорішого вирішення схід.-галицького питання компетентними міжнародними чинниками на основі принципі самозначення народів, та щоби поробив заходи в ціли негайного присилання до краю міжнародної комісії держав Антанти згл. Ліги Націй, для контролі польського невиносимого режиму.

В. Целевич виголошує реферат про внутрішнє положення.

Перед приступленням до обговорення конкретного положення краю під теперішну хвилю, референт зясовує ті психічні і моральні условини, які пануючи в масі українського населення витворили пригожий ґрунт до так сумного положення, як це має місце під теперішну хвилю.

1) Хибний систем нашого політичного думання: в справах наших відносин до сильних націй, в справах наших виглядів на будуче, загал українського суспільства має з ґрунту фальшиві поняття. В міжнародніх відносинах вірено в слухність і справедливість, тимчасом чинниками які є тут рішаючими, є тільки сила згл. слабість. Східно-галицька справа стала міжнародною, тільки завдяки 1 падолиста 1918 тільки завдяки оружній боротьбі. Щоденний досвід поучає нас, що на тому світі менше місця для слабих і безборонних, що ніхто не звертає уваги на тих, що пасивно зносять свої кривди. Тимчасом загал нашого громадянства надивлений в міжнародне положення мабуть несвідомо ошукував і ошукує себе, справджуючи тим свій пасивізм.

2) Загальний брак патріотизму. Патріотизм це моральне відношення одиниці до суспільности. Витворення його є конечністю на певному ступени

розвою, а брак його є доказом моральної недозрілості або упадку суспільності. В звичайних умовах народ творить силу у формі державної організації, яка накладає одиницям горожанські обов'язки, накладає силою тим, що не хочуть їх добровільно сповнювати. Ми не маємо держави, не можемо отже приміняти до одиниць фізичного примусу, але саме тому, ми мусимо витворити внутрі нас могутні моральні сили, щоби виконувати успішно цей примус. Ми мусимо сповнити всі наші горожанські обов'язки, не тільки тоді, коли ми є поневолені, коли нас гноблять, коли до нас приміняють терор. Коли у нас за мало чинної любові до Вітчизни, тоді коли ми є в неволі, коли маємо боронити національні добра перед ворогом, коли маємо вести супроти ворога дефензиву, то тим менше у нас моральних сил для сотворення самостійної державності. Коли у нас брак тих моральних сил, то хочби ми навіть узискали самостійність, то вона ізза браку їх буде мусіла упасти. Ми мусимо тямити, що силою моральної нації не її безборонність, лише жадоба жити широким життям і готовність до посвяти для здійснення національних цілей.

Народ в неволі хоча би навіть при нечуванім терорі мав гарнішу нагоду витворення цих моральних сил, тимчасом ми, оправдуючися непригожими відносинами, висловлюємося нашим сентименталізмом і не проявляємо активної любові до Вітчизни. Ми не розвиваємо самовиховавчого інстинкту, ми маємо патологічний спосіб думання. У нас трусість зветься політичним розумом, а балакучість і принципіальність в словах правдивим патріотизмом.

3) Хибний систем нашого політичного думання і не заінтересованість громадянства в витворенню моральних сил народу спричинило третє лихо, а саме нічим несправлений наш пасивізм. Чужинець, котрий не знавби нас з близька, уявляв би собі, що ми є твердим народом, для якого борба стала суцною потребою життя. В суті річи ми є одним з наймякших народів, вправді мріємо о волі, але маємо інстинктову відразу до борби. Оправдування терором ворогів і непригожими відносинами з цею освяченою брехнею, яка дає спокій нашій совісти. Ми не маємо відваги навіть признатися до нашої слабости.

4) У нас нема публічної опінії, нема почуття конечности сповнювання своїх громадянських обов'язків. Цікаве явище – всі ми є принципіальними ворогами Польщі, всі запевняємо що на угоду з Польщею не підемо що витреваємо в борбі до кінця. А в дійности кождий такий принципіаліст о скільки розходиться о його личні справи – або о справи товариства, на якого чолі він стоїть, то він робить відхилення від цієї своєї принципіальности і являється в тих дрібних справах непринципіальним. Він не дивиться на те, що сходячи з принципіальности в дрібницях, він тим самим підкопує принципіальність в головніших речах.

Польські виміри супроти нас.

Польська влада і польське суспільство стремить до цієї самої ціли до культурного, економічного і політичного винищення українського народу, до зведення його до ролі національної меншости.

I. Акція польського уряду

а) стремління надати краєви польський характер. Малопольща, написи і вивіски. Кондеманата української мови в уряді. Надія на воєвідства. Знесення громадської самоуправи. Правительственні громадські комісарі тільки Поляки, а де Українці здеморалізовані елементи;

б) кольонізація досі скольонізовано 160.000 га землі, до 5 літ процес покінчиться;

в) переложення урядовців на захід;

г) нечуваний поліційний режім. Самовільне нищення української преси, арешти, терор. Знесення права зборів і стоваришень, незатверджування статутів просвітних і гуманітарних товариств. Незатверджування відновлень. Нехтовання всякої правової боротьби в тоці інстанцій. Заборона аматорських вистав.

д) шкільництво. Польонізація народніх, виділових і середних шкіл. Недопущення молодіжи до вищих шкіл. Перекидання українського учительства на захід. Неприйняття на учительські посади тих, що покінчили українські школи.

е) економічне нищення. Незатвердження статутів українських банків. Перенесення краєвих інституцій як Краєвий Банк, Промисловий Банк до Варшави. Вони служать тільки Полякам. Підпомагання економічних установ урядом. Відбудова лише Поляків і колоністів;

з) церква. Має бути знярядям польської політики. І тут при обсаді вимагається польського підданства. Данина і продаж ерекціональних ґрунтів на цю ціль. Парцеляція церковного добра. Польські метрики. Далекосяглі пляни Роппа (захоронки);

ж) конскрипція (негідне поводження верхів);

- Данина на вибори;

- В майбутности військовий асентерунок;

- Не є виключено торжественна інкорпорація до польської держави.

II. Польська суспільність.

Всі партії проти нас без винятків. 1) Переводиться консеквентно національний і економічний бойкот Українців і підпирається зусилля уряду. Українець не найде заняття в польських товариствах. Бойкот українських склепів і фірм. Українець серед Поляків чується як серед пустині. Пятнується тих, що продають землю Українцям. 2) Організується приватну оборону Сх. Галичини ("Стшелєц", "Соколи". Ведеться інтензивно просвітну і економічну роботу. Організується приватне шкільництво, яке опісля зістає державним).

Наша дефензива. Лише одиниці ведуть боротьбу за права української мови. Польських вивісок ніхто не скидає, скидають тільки Поляки масу українських вивісок. Поділ на воєвідства: всі на все погодилися, але не зосереджено українського життя в тих центрах. Кольоністів приймається з отвертими руками, в Українців мешкають. Українці помагають обробити поле. Шкільництво: Розвій українського приватного шкільництва, але польського не бойкотується, хран Боже! Нема ніяких приготовань до

виборчої кампанії. Все одно, чи будемо брати в них участь, чи ні. Приватний український університет. Велике діло. Але воно буде мусіло зліквідуватися оскільки іспитанти не найдуть посад.

Шари українського суспільства. 1) Селянство пасивне, зникли його провідники. Егоїстичне, але не гайнує економічних надбань. Матеріал кращий від польського. В практиці іде по лінії найменшого опору. 2) Інтелігенція. Спить. Адвокати, лікарі перестали займатися громадською справою, учительство стерроризоване, духовники не виголошують навіть проповідий і не дбають про школу. 3) Молодіж і Старшини це найрухливіший елемент, але як слід не зорганізовані. Всі ті три шари живуть без контакту між собою, живуть в замкненім світі.

Політичні партії і політична організація. а) Міжпартійна Рада, трудно її скликати; б) Трудова Партія немає переведеної організації, ані фондів; в) Христ. суспільна партія не існує; г) Радикали до тепер не проявили ніякої діяльності, є намірення реорганізація; д) соц.-демократична партія зорганізована у Львові, Перемишлі і Коломиї. Між нею розкол на дві часті. Крім того брак звязку з іншими національними меншостями в Польщі.

Референт ставить слідуючі резолюції:

I) Супроти польського екстермінаційного походу на українську землю взиває Міжпартійна Конференція всі українські установи і всіх свідомих громадян до напруження сил в ціли поширення.

II) Для кермовання життям в повітах взиває Міжпартійна Конференція до зорганізованя в усіх повітах Екзекутивних Комітетів, в яких по можности було б репрезентовано економічні, просвітні і гуманітарні установи, політичні організації, жіноцтво і академічна молодіж.

III) Міжпартійна Конференція взиває весь загал до переведення загального національного і економічного бойкоту польського населення у Сх. Галичині.

По тих рефератах розвинулася дискусія:

Тершаковець говорить про переведення бойкоту в школах. Дораджує в цій справі обережність, бо коли збойкотують в якимсь селі учителя Поляка, шкільний будинок можуть зайняти Мазурі-кольоністи. Запитує, чи не зачати бойкоту від власних круків? В справі творення екзекутивних комітетів тяжко дібрати і стягнути відповідних людей. Справа оподаткування могла би удатися при відповіднім приготуванню. Багато могло би помочи духовенство в своїх проповідях; однак нема сили, щоби вирвати його з апатії і заохотити до праці.

Др. Охримович користає з відповідної нагоди і підносить, що треба конечно стреміти до сього, щоби ми стали на політичному житю субективно, а не обективно. Важнішим є не це, що про нас думає заграниця, і що з нами зроблять, але що ми робимо і думаємо про себе, однак в інших відносинах не можемо прилюдно прм. в пресі критикувати власних хиб, мусимо це робити на таких зібраннях, як це. Найбільшою нашою хибою є брак цивільної відваги і то супроти своїх більше, чим супроти чужих. Дуже легко кидається у нас тяжкі підозріння на ріжних людей навіть дуже заслужених, а не

осуджується дійсних злочинців. Брак у нас пошановання чужої відмінної думки, а мало хто має відвагу сказати це, що думає. Серед найвищих наших кругів панує засада: інакше говориться публично, а інакше думається. Одні роблять це для загального добра, другі для личного інтересу. Є це наслідки манії популярности. Отже в інтересі публичній не ховаймо поглядів, але при тім шануймо самих себе.

Др. Окуневський висказує, що зїзд робить вражіння недостроєности і що відбувається передчасно. Такими є також резолюції п. Целевича. Не знає атутів, які мають рїшати в нашій справі, немає окончного звіту з Генуї та не знається, чи і що мав сказати Л. Джордж К. Левицькому. Є звістки, що Скірмунт буде говорити з Петрушевичем, отже чи це є правдою. Пропущено дещо в рефераті п. Целевича нпр. справу майбутніх виборів. Є за участю в виборах та тоди іти аж референтом Павликовського між маси. Подає до відома що польські власти видали судам указ, щоби сиротинські гроші шокувати в польських паперах, місто уживати їх прм. на відбудову. В Городенській гімназії приміщені польські військові коні. Податками і даниною виссали польські власти нашого селянина до неможливости, через що не можна видобути від него гроша. Економічні інституції занедбані. Треба взятися до індустріалізації краю. Не займатися державних посад, а творити реальні вартости. Закладати промислові заведення.

Др. Кархут стоїть на тому: будови держави в державі. Дивується чого ординатори не перевели до тепер конскрипції. Наводить факт, що кураторія розпорядила означувати в свідоцтвах місцевости уродження місто до теперішнього “Галичина” вписувати “воєводство”. Належить перевести бойкот тих свідоцтв.

Др. Охримович. Відношення нашого громадянства до справи виборів ілюструє найкраще правду попередніх його слів. Коли справа стояла так, що вибори до сейму в Варшаві мали відбутися найпізнійше в січні ц. р. порушив справу виборів на Народнім Комітеті Др. В. Бачинський з тим, що належалоб порозумітися з Урядом і основно обміткувати питання чи брати чи не брати участі в виборах до варшавського сойму; тоді закричено його, що нам не личить навіть застановлятися над тим бо ми не сміємо взяти участі в виборах. А так прецінь справи ставити не можна, бо хоч дуже важні моменти промовляють за абстинацією, то з другого боку є дуже поважні аргументи за участю в виборах з тим, що вибрані нами послы не вступилиб до варшавського сойму, а утворилиб українську конституанту. Коли ми принагідно запитали Уряд о опінію, то Уряд відповів нам, що виборами не потребуємо гризтися, бо заки прийдуть вибори ми забудемо про Польщу. Пригадує, що ходило о вибори, котрі мали відбутися в січні ц. р.

Год зазначає, що справа виборів не стоїть на дневному порядку, а дискусія про них моглаби мати злі наслідки.

Банах дає помічення про доцільний спосіб переведення організації. Вказує на конечність частійшого контакту Львова з провінцією.

Павликовський заявляє, що зїзд скликано під іншими авспіціями як він відбувається. Заявляється за конечністю ухвалення резолюцій бо не можна допустити до зневіри в масах.

Гак: в дискусії піднесено моменти не підходячі під дневний порядок і суггеруючі. Старша суспільність відбігає від моменту, забуває, що живемо в революційнім часі. Сам їздить по краю і питає, що з нами буде. Нині є страшна депресія. Потреба віри, політичної організації і тому заявляється за ухваленням резолюцій Целевича для розповсюдження і успокоєння в краю.

О. Барвінський: подає характеристичний мінорний настрій польської преси та хоробливий настрій нашої суспільности. Доказує хибність наслідування Поляків. Виступає проти уряджування забав і балів. Радить вести акцію шкільного бойкоту без уваги на переслідування. Виступає проти нової научної варшавської програми. Виховувати інакше жіноцтво. Є проти закладення клясичних гімназій, а за промисловими школами. Депресію може завинила подекуди преса, котра реферує все на підставі польських часописий.

Др. Ваньо: не вважає відповідним, щоби Міжпартійна Конференція змінювала політичну лінію, прийняту на попередніх зїздах. Щодо настрою наших мас, то треба вяснити, що генуенуенська конференція не мала вирішати нашої справи. Радить розвинути в пресі відповідну критику і пояснити, що держави не будується скоро. Належить візвати ціле громадянство до енергічної праці на полі політичним, економічним і просвітнім. Порушує потребу створення організації Українців на цілій території Польщі. Тому навязати переговори і створити бльок з Волинню і т. д. Радить при організації спільного національного фронту втягнути також соціялістичну партію. Що до преси, то преса най пише так, якби ми вже з Поляками погодилися, бо є противником демагогії.

Стругинський: Генуа є для нас великим суксесом “Гром. Вістник” інформує про нашу ситуацію на підставі інформацій з чужої преси.

Др. В. Бачинський: вяснює становище соціялістичної партії від грудня 1919 р. по нині та піддержує конечність ухвалення резолюцій.

Др. Лев Бачинський: противиться рішуче ухваленню III-ої резолюції Целевича вказуючи її недоцільність і шкідливість.

Голосування над резолюціями: прийнято I і II дра В. Бачинського і I і II Целевича. III-тю резолюцію (бойкоту) Целевич цофнув.

В шкільних справах коротко промовив дир. **Галушинський** і поставив резолюції, які прийнято. Резолюції.

1) Міжпартійна Конференція констатує, що освітньо-шкільні установи в краю не відповіли досі у великій частині домаганням зясованим в ухвалах попередніх зїздів у справах освітньої праці. Признаючи поширення жертвенности на школи яко одиноко додатний бік справи, українське громадянство не боронило і не боронить справ освіти й школи в належний спосіб. А навіть не повідомляло воно центральної установи про всі зловживання на полі шкільництва й освітнього життя і мимо зазивів, письм, поїздок організаторів і великих вложених коштів не дали досі повного

статистичного образу положення українського шкільництва за час окупації. І тому Міжпартійна Конференція взиває ще раз всі повітові і місцеві установи освітні, щоби вони відповіли в найкоротшому часі на розіслані в шкільних справах квестіонарі – відповідно до ухвали Міжпартійного Зїзду з дня 3 вересня 1921.

2) Міжпартійна Конференція вважає передшкільну освіту за підставу дальшої освітньої акції і тому взиває всі повітові і льокальні установи до оснoвування захоронок, діточих садків, тощо у кожній місцевості.

Справа дуже важна і не терпить проволоки з огляду на польський закон про передшкільну освіту, який хоче взяти її у свої руки і накинути зі свого боку кожній громаді захоронку, що оставалаби виключно під польським впливом.

3) Міжпартійна Конференція вважає в теперішніх обставинах необхідною річю приготувати ґрунт під приватну народню школу у всіх місцевостях, де перемінено викладову мову з української на польську, де насильно проти волі населення і без огляду на національний склад місцевости накинено польську викладову мову, де в українських школах учать учительчі сили польської народности.

Тому позитивну працю вважає Конференція необхідною, тому що крайна пора перевести страйк шкільних дітей, щоби припинити екстермінаційну польську політику в освітній області і щоби не дати молодому і старшому поколінню навикати до теперішних відносин як до чогось природнього.

4) Міжпартійна Конференція взиває всю суспільність до широкої всіх обіймаючої жертвенности на школи і освітні установи. Без жертвенности не можна буде перевести ні одної річи, котру вважає Конференція потрібною і необхідною. Зокрема взиває Конференція усю суспільність аби вона протидідала усім заборонам жертвенности з боку окупаційної влади таким чином, що на кожду заборону піде самочинно щедра жертва на ту ціль, на яку збирати заборонює окупаційна влада.

Пристаплено до **третьої точки** дневного порядку.

Др. В. Бачинський: пригадує, що Міжпартійний Зїзд з 3 вересня 1921 рішив між іншими як резолюцію ч. 5: “Міжпартійний Зїзд заявляє **проти** вписів українського студентства на львівський університет і інші вищі школи у Львові. Що до інших вищих шкіл в Польщі заборонені вписи так довго, як довго істнуватимуть дотеперішні обмеження в університетській науці відносно україн. молоді”. Резолюція ця стала причиною деяких непорозумінь, з окрема кількадесят студентів і студенток вписалися на польській університет в Кракові, а коли загал молодіжи оголосив проти них бойкот, тому молодіж зажадала від Міжпартійної Ради ясного вистилізовання дотичної резолюції, з окрема ясної заяви проти вписів студентів уроженців Сх. Галичини на всі вищі школи в Польщі взагалі.

Відпоручник академічної молодіжи **Гак** пояснює становище Краєвої Студентської Ради і “Кобуса” в цій справі.

По короткій дискусії, в котрій між іншими забирав слово **о. Др. Кархут** та **о. Стефанович**. (проти бойкоту краківського і інших польських університетів поза Львовом) прийнято слідууючу резолюцію студентства:

Міжпартійна Конференція з дня 20 мая 1922 в доповненню резолюцій Міжпартійного Зїзду з дня 3.IX. 1921 (відносно універс. студій) констатує, що для студентів Українців уроженців Сх. Галичини існують при вписах на вищі школи Польщі на дальше ті огранічення, що студії у власному українському університеті у Львові дають відповідне фахове образование – тому заявляється проти вписів студентів Українців уроженців Сх. Галичини на всі вищі школи Сх. Галичини і Польщі взагалі, а що до студентів Українців уроженців Сх. України (Придніпрянщини) заявляється тільки проти вписів на польські школи міста Львова.

Радник О. Барвінський дякує учасникам за участь і замикає зїзд о 4-тій годині.

Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 2. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 231 – 245.

№ 76

Із донесення Косівського повітового старости Станіславівському воєводському управлінню про потребу військової допомоги для забезпечення порядку в повіті під час виборчої кампанії

8 червня 1922 р.

Таємно.

Державна поліція, яка має під охороною гірські, лісні та недоступні місця, надто слаба, щоб успішно ліквідувати агітацію, яка може набрати грізних розмірів. Тому прошу, в інтересах громадської служби, а також цілковитого захисту лояльного населення від агітації на території місцевого повіту, вислати військо до загітованих і неспокійних гмін для зміцнення гірських постерунків поліції, бо в іншому випадку не беру на себе відповідальності за спокій і безпеку повіту у виборчий період.

Староста Секірський.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 92, арк. 1.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 77

Інформація Богородчанського повітового управління державної поліції управлінню Х-го Станіславівського округу державної поліції про страйк у Дзвинячі

15 червня 1922 р.

13/6 1922 р. о 12-й годині вибух страйк на промислі по видобутку озокериту в Дзвинячі на економічній основі. Робітники домагалися 100 % підвищення зарплати незважаючи на те, що фірма уклала угоду з делегатом

робітників Жемінецьким з Биткова від 16/5 1922 і на основі тієї умови підвищено зарплату робітникам на 20 %, як в інших копальнях.

В день початку страйку з'явився в дирекції копальні в Дзвинячі делегат Жемінецький і подав меморіал, в якому робітники вимагали підвишки заробітної плати на 100 %, а сам делегат пояснив дирекції, що на червень місяць 1922 є підвищена заробітна плата на всіх копальнях на 6 %. Таку підвишку дирекція була згідна дати, на що однак робітники не згодилися і фірма “Акціонерного Товариства Борислав” у Дзвинячі відповіла делегатові й робітникам, що підвишки 100 % не дасть.

Страйком керував Дмитро Волочій з Дзвиняча.

Робітнича партія очолила керівництво страйком. Страйк охопив промисел добування озокериту в Дзвинячі. Страйкувало 109 робітників. Настрої страйкуючих спокійні. Місцеве населення на стороні страйкуючих. В кінці доношу, що 22 робітники промислу не страйкують, а працюють на старих умовах.

Повітовий комендант державної поліції

Ельзнер.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1. спр. 74, арк. 32.

Машинопис. Копія. Переклад з польської мови.

№ 78

Повідомлення газети “Український прапор” про опір польським окупантам у Галичині

8 липня 1922 р.

Балканізація⁷⁴ Галичини

Зачалося те, що ми предсказували. В Галичині кипить. Самооборона населення проти нечуваних в культурнім світі насильств і злочинів польських окупантів пішла шляхом, який кождий, хто знає відносини на місці, міг легко передбачити. Руйнованому, катованому й винищуваному населенню урвався терпець і воно сказало собі: Доволі терпінь, сліз, мольб і благань! Доволі протестів словних, тепер ми візьмемся до діл, які польські завойовники і гнобителі відчують на своїй шкірі, діл, про які мусить заговорити цілий світ!

І пішли діла. Атенат Федака, висадженне моста на залізничім шляху Стрий – Болахів, спаленне осель польських кольоністів у Нижбірку, Чабарівці, Суходолі, Коцюбинцях, Васильківцях гусятинського повіту, постріленне команданта польської жандармерії в Петовій Снятинського пов.,

⁷⁴ Балканізація – політичний та етнокультурний феномен неперервного дроблення колись єдиної держави внаслідок поглиблення протиріч, мовних, етнічних, релігійних, географічних та економічних відмінностей між її частинами. Умовно виділяють два типи балканізації: географічно-етнічна (переважає в гірських регіонах – Балкани, Кавказ, Піреней тощо) та расово-соціальна (притаманна великим містам (мегаполіси Нью-Йорк, Лос-Анжелес, Чикаго та ін.), де за короткий термін виникають великі національні й соціальні групи, що постійно конфліктують між собою). Термін є похідним від регіону в Європі – Балкани, де наприкінці XIX – на початку XX ст. відбувався розпад Османської імперії й утворювалися нові слов'янські держави. Даний процес повторився в 1990-х рр. у Югославії. Терміном-антонімом балканізації є глобалізація.

вбивство польського конскрипційного комісара в Калушині, напади озброєних українських відділів на станиці польської жандармерії та на польські двори в ріжних сторонах Галичини (командант Гринько Рос і інші), перетинання телеграфічних дротів, нищення залізничних шляхів, спалення польських військових бараків у Перемишлі – Бакончицях, спалення військового тартаку і двох магазинів вовни в Перемишлі на Засяння, знищення бомбою палати польської поліції в Перемишлі, вбивство польського стійкового на зел. мості в Братковичах, висадження будинку польської жандармерії в Яворові, підложення бомби під будинок польської поліції в Угнові, палення польських домів у Городку під Львовом і т. д. Зазначуємо, що не все доходить до відома широкого загалу, бо Поляки з розумом затаюють багато випадків самооборони населення, аби світ жив далі ілюзіями, що в Галичині “все в порядку”, бо населення сидить нібито спокійно, значить – воно вдоволене й ніяких змін собі не бажає... А українська преса має закнеблені уста й не може про це говорити.

Очевидно – боротьба ся дуже важка і треба незвичайного самозаперечення, величезної моральної сили й посвяти та дуже вмілої організації, щоб вона увінчалася успіхом. Розуміється, не обійдеться й без жертв, але як нація має вже ту свідомість, що в обороні свого державного права треба жертвувати й життям, – то перемога українського народу певна.

Нижче жмуток нових вісток про самооборонну акцію у краю.

Динамітовий замах на будинок поліції в Судовій Вишні виконали невисліджені досі люде. Кинено бомбу з невідомого наразі вибухового матеріалу. Слідство ведеться (“Kurjer Lwowski” з 28. червня). Про сей замах “Gazeta Codzienna” з 3. липня повідомляє далі: В справі висадження поліційного будинку в Судовій Вишні українськими терористичними “боївками” довідуємося про такі подробиці: Слідство ведене місцевою жандармерією і агентами зі Львова дало позитивний вислід. Арештовано головних винуватків, б. українського старшину жандармерії і 4 абітурієнтів, а крім того 10 дальших студентів, які були “співучасниками” сього замаху. Польські власти є вже на слідах головних організаторів замахів і акту саботажу. Тепер нема ніякого сумніву, що осередком і осідком терористичних боївок є Перемишль. Будуть дальші арештовання.

Згоріла водна станція в Любачеві на залізничім двірці. Огонь вибух о год. 11-тій в ночі і знищив цілий будинок та всі уладження. Шкода виносить багато мільонів. Пожежу пояснюють терористичною акцією українських “боївок” (“Il. Kurj. Codz.” з 30. червня).

Віймковий стан у Долинщині. З початком мая проголосили польські власти віймковий стан у Долинським пов., який требає ще до нині. Ляхи обсадили місто сильною залогою, по 10. год. в ночі не сміє ніхто показатися на вулиці, українські товариства і школи Ляхи почасті позамикали, почасті віддали їх під строгу контролю. Се все нібито зі страху перед українськими боївками...

Збирають, що посіяли. З Підляша подають до польських газет, що в посаді Кодень і містечку Славатичі на Більщині померли насильною

смертю (!) два польські ксьондзи, що недавно осіли там у перетворених православних церквах.

Український прапор. – 1922. – 8 липня.

№ 79

Повідомлення газети “Громадський вістник” про засідання Ширшого Народного комітету УНТП у Львові і прийнятті резолюції

26 серпня 1922 р.⁷⁵

В суботу дня 26 серпня в одній з більших саль у Львові відбувся Зїзд Ширшого Народного Комітету. Заступлені були всі повіти. В Зїзді взяли участь 203 делегатів (21 зі Львова). Це вперше від марта 1919 р. зібралися визначніші діячі Української Трудової Народної Партії з усіх закутин краю в такій кількості, щоби призадуматися над положенням нації в теперішній момент і над шляхами, якими слід попровадити широкі маси до здійснення тих ідеалів, за які найкращі сини нації головами накладали, ...⁷⁶

За часів польської влади відбулися три ширші наради, на яких крім Тіснішого Народного Комітету, брали участь представники повітів. Та ці наради мали виключно практичну мету: засягнення опінії краю в даний момент для орієнтації Народного Комітету. З огляду на нагінку існуючої влади для обережності не можна було скликувати більшої кількості людей до Львова.

Постійно відбував наради тільки Тіснийший Народний Комітет. На його плечах спочивала вся політична робота в краю в цей важкий час.

Щойно тепер рішився Тіснийший Народний Комітет скликати зїзд Ширшого Народного Комітету. Зазив найшов чуткий відгомін в краю.

Зїзд отворив іменем Т.Н.К. д-р Іван Куровець, вказуючи в короткій привітній промові на завдання, перед якими стоїть наш народ в теперішню хвилю.

Головою Зїзду вибрано д-ра Антона Горбачевского з Чорткова, його заступниками: о. шамбеляна д-ра Юрика зі Золочева і господаря Івана Миговича з Неилова, секретарями: д-ра Івана Сохацького з Калуша, д-ра Мих. Ільницького з Бірчі і ред. Мих. Струтинського зі Львова.

На дневнім порядку реферати: 1) Теперішній стан східногалицької справи на міжнародній арені і внутрішнє положення в краю (реф. В. Целевич); 2) Організаційні завдання Української Трудової Народної Партії (реф. М.Струтинський); 3) Український університет у Львові (реф. представник академічної молоді).

В оживленій дискусії, яка тривала 4 години, забирають голос: д-р Гарасимів, о. Сандецький, Сіак, о. Матковський, Гр. Тершаковець, Банах, о. д-р Юрик, през. Романчук, д-р Ст. Баран, Дм. Греголинський, Равлюк, о. Лопатинський, Мартинець, д-р Ільницький, д-р Гординський О., д-р

⁷⁵ Дата події, про яку йдеться в документі.

⁷⁶ Сконфісковано польською поліцією.

О. Навроцький, о. Лаба, о. Городецький, д-р Говикович, В. Цалтунюк, Даниш, Багрій, Скварко, о. Цурковський, д-р Рибак, о. Калиневич, о. Цегельський ін.

Хід дискусії. Всі бесідники заявляють, що українське населення, загартоване дотеперішньою боротьбою, пильно стежить кожний маневр противника і відіпре кожний його наступ на одностайний фронт нації. Під час останнього лихоліття замовкла внутрішня боротьба між поодинокими партіями. Вся увага селянських мас звернена в однім напрямі: ...⁷⁷

Серед них живе гаряче почуття відповідальності перед тінями їхніх дітей, що як жовніри Галицької Армії головами наклали за краще завтра Гал. України. Супроти автономічних містерій з польського боку і розписання виборів до польського сойму – постава селянських мас рішучо негативна. Хто пішов би проти цієї постави мас, опиниться за рамами української суспільності.

Українське село уважно стежить, хто з поміж інших національностей, що живуть у Східній Галичині, займе инакше становище супроти виборів. Бесідники побоюються вибуху антисимітизму серед українських мас на випадок опортуністичного становища Жидів під час виборів. До тепер постава селянства до Жидів була прихильна.

Всі бесідники заявляються за якнайбільшою активністю на всіх ділянках життя. На селах дуже пригожий ґрунт для праці. На жаль, сільська інтелігенція: священство і учительство – в багатьох випадках відстала від села. Одні зі страху, другі для вигоди. Коли на селах все таки йде праця, так в значній мірі на чолі стоять селяне. Найкращий елемент молоді господарі і молодь, словом – ці, що служили при Галицькій Армії.

Необхідно відновити популярну пресу. За всяку ціну мусить бути обновлена “Свобода”. Конче потрібні популярні інформаційні брошури. З огляду на нечувану дорожнечу друку треба інтензивно зайнятися поширенням преси. В кожному місті й містечку мусить вийти до партійної управи енергічна людина, яка зайнялася би поширенням преси і збиранням грошей на пресовий фонд. Найкраще було би наложити податок на пресовий і народній фонд. Одноразові датки являються за слабим средством. Всі наші не тільки центральні, а й провінціональні інституції повинні подбати за якнайуспішніше заосмотрення пресового і Народнього Фонду.

В краю треба розвинути інтензивну вічеву акцію. Львів і більші центри повинні дати референтів в міру потреби. З огляду на необхідність енергічної видавничої й організаційної акції, обовязком кожної свідомої одиниці є подбати за осмотрення Народнього Фонду.

По повітах і судових округах треба відновити партійну управу, якщо вона ще не відновлена. Якнайскоріше скликати партійний конгрес – Народній Зїзд...⁷⁸

Присутньому на салі ректорови університету д-рови В. Щуратови зїзд устроює гучну овацію.

⁷⁷ Сконфісовано польською поліцією.

⁷⁸ Сконфісовано польською поліцією.

Резолюції зїзду В справі організації

1. Ширший Народний Комітет рішає: протягом місяця вересня перевести обнову партійних організацій по повітах і судових округах (перевести реєстрацію членів партії, скликати збори членів партії в повітових і судових центрах і вибрати на них повітову, згідно окружну управу, зложеною з організатора, його заступника, касієра, секретаря).

2. Ширший Народний Комітет доручає перевести на повітових, згідно окружних зборах вибори делегатів на партійний конгрес – Народний Зїзд (4 з повіту, 2 з суд. округу).

3. Ширший Народний Комітет доручає партійним управам негайно прислати Тіснішому Народньому Комітетови спис членів партії в повіті, згідно судовім окрузі, спис мужів довіря по селах і спис делегатів на Народній Зїзд.

4. Ширший Народний Комітет доручає окремій опіці повітових і окружних управ та всіх членів партії Народній Фонд і Пресовий Фонд.

В справі університетській

Ширший Народний Комітет признаючи велику вагу і високу мету існування власного Українського Університету у Львові, висловлює своє признання за працю для цієї справи відповідним кругам українського громадянства і взиває широкі круги Українського Народу щиро цією справою перенятися і причинитися всіми способами моральної і матеріально-економічної натури до забезпечення не лиш існування, але розвою і розцвіту Українського Університету у Львові та створення для нього навіть при теперішнім режимі як найкращих умов моральної екзистенції.

Відношення до Галицького Уряду

Ширший Народний Комітет висловлює своє повне довіря Урядови д-ра Євгена Петрушевича як єдиному легітимованому заступникови волі українського народу в Східній Галичині і взиває його до видержання на раз зайнятому становищі.

Резолюцію в справі виборів до польського сойму і сенату та в справі “автономії” прокураторія сконфіскувала, отже не можемо її подати в цілости.

Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 2. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 245 – 249.

№ 80

Відозва Президента Української Національної Ради д-ра Євгена Петрушевича “До населення Галицької Землі!” із закликом не брати участі у виборах до польського сейму

10 вересня 1922 р.

Надходить переважна історична хвиля для многострадальної Галицької Землі. **На день 5 листопада с. р. розписав уряд Польщі вибори до польського сойму у Варшаві і то не лише на області Польської**

республіки, але також на чужій для неї території, у Східній Галичині. Сим актом польський уряд задумує нанести смертельний удар державній ідеї Галицької Республіки на землі Романа Великого й Данила.

В такій хвилі ми, законні представники Галицької Республіки, свідомі важкого обов'язку перед теперішніми і будучими поколіннями, звертаємося з отсими словами до всіх дітей Галицької Землі:

Польща – смертельний, історичний ворог українського народу

Польща підступом вдерлася в 14 століття на територію Галицько-Володимирської Держави. Польща в минувшині як королівство шляхоцької сваволі чотири століття аж до свого упадку понижувала, переслідувала й упосліджувала нашу церкву і духовенство, нищила українське міщанство, переслідувала українську культуру, а нашого селянина запрягла в ярмо панщини як робочу худобу польського панства.

Польща, пануючи відтак у Галичині з протекції австрійських цісарів, спиняла розвиток нашого народу через ломанне австрійської конституції, через виборчі шахрайства і стрілянне у виборців селян, що хотіли чесно сповнити свій горожанський та національний обов'язок у виборах, через змінюванне українських шкіл на польські, через недопусканне до засновання українського університету у Львові, через переслідування політичних, культурних та економічних інституцій нашого народу, через неприйманне українських урядовців до державної служби, через польонізацію українського міського пролетаріату, через рабованне нашого селянства, яке з біди і нужди тікало в світ за очі, до Прус, до Америки, через ширенне розбрату серед нашого народу.

Польща з вибухом великої війни через своїх старостів і жандармів замучила на смерть тисячі наших свідомих селян та інтелігентів в австрійських криміналах і Талергофах, а її Загурскі віддали Мадярам на розстріл тисячі наших в нічім неповинних селян та інтелігентів.

Польща – кат волі Галицької Землі

Брехнею і хитрістю випросивши собі поміч у держав Антанти, Польща втопила в морі крові і сліз Галицьку Республіку, здвигнену в 1918 р. волею цілого українського народу Галицької Землі. Втретє зеленіє трава на могилах геройських дітей Галича, що своїми грудьми, своєю благородною кров'ю заслонували волю Галицької Землі від полчищ Пілсудського і Галлера. Ще не спорохнавіли в гробі кости народніх мучеників-героїв з усіх верств народу: тортурованих священників, селян, робітників та інтелігентів, що так бажали волі Рідному Краєви, яких помордували озвірілі товпи ляцької дичі. Ще на всіх просторах Польщі стосами догнивають трупи арештованих та інтернованих героїв Галицької Армії – німі свідки тортур Ляхо-Татарина. Ще кличуть своєю жертвою о пімсту до неба десятки тисяч добрих дітей Галицької Землі, прогнанців з Карпатських гір, з Подністров'я, з Надбужа і ріки Сяну, що кістками своїми встелили українську землю від Збруча по Дніпро й Чорне Море. Ще сліпнуть в катакомбах львівського підземелля тисячі українських студентів вищих шкіл, що, не діставши доступу до удержуваних кервавицею українського народу вищих шкіл, потайки, мов

злочинці, шукають культури-науки. Ще плачуть на Польщу діти прогнаних зі служби українських урядовців і робітників. Ще пухнуть з голоду на еміграції тисячі стрільців, студентів, народніх діячів, яким на шляху до Рідного Краю жорстокий Лях поставив шибеницю.

Віроломний Лях топче міжнародні договори

Незважаючи на те, що Східна Галичина до Польщі не належить, бо суверенні права над нею застерегли собі в Сен-Жерменському договорі держави Антанти аж до остаточного вирішення справи, мимо того, що ці держави устами своїх керманічів заявили і заявляють по нинішній день, що східно-галицька справа – міжнародня справа, польський уряд, хвилевий військовий окупант краю, не питаючи про згоду український нарід – переважаючи більшість населення Східної Галичини, відважується ломити міждержавні договори і на очах цілого культурного світа задумує переводити вибори до польського сойму в Галичині, як коли б Східна Галичина була міждержавно признаною Польщі провінцією.

Наруга над державним правом українського народу в польській виборчій ординації

Коли вже само розписанне виборів у Східній Галичині є з боку Польщі глумом над правами суверенности держав Антанти, то постанови ухвалені польським соймом виборчої ординації, що активне і пасивне виборче право мають лише горожане польської держави і що кождий кандидат на посла мусить зложити заяву, що він уважається польським горожанином, – є глумом, киненим в лице цілому українському населенню краю і його державному праву, бо, примушуючи брати участь у виборах до польського сойму, Польща хоче змусити його в той спосіб рівночасно признати польську суверенність і польське горожанство.

Лях намагається одурити світ

Безсоромність Польщі не знає границь. Для одурення держав Антанти польський уряд голосить по світі, що він приготовляє для Східної Галичини таку широку автономію, що вона заспокоїть домагання Українців, і тому держави Антанти не повинні противитися виборам до польського сойму у Східній Галичині, хоч Польща добре знає, що український нарід Східної Галичини ніколи не згодиться лишитися при Польщі, навіть за ціну найкращої автономії, бо всяка дальша злука з Польщею – то національна й економічна смерть нашого народу.

Ляхи шукають хрунів-зрадників

Польський уряд добре знає, що український нарід Східної Галичини ненавидить Польщу до глибини душі й не хоче за ніяку ціну належати до Польщі. Польський уряд знає, що всі діти Галицької Землі змагають до відзискання своєї власної держави – Галицької Республіки. Тому Польща намагається тепер, перед виборами до польського сойму у Варшаві, посварити наш нарід між собою, розколоти його **“puścić Rusina na Rusina”**, а ослабивши його, пожерти. Тому польський окупаційний уряд у Галичині шукає між нашим народом зрадників-Юдів, що за польські марки мають агітувати між нашим народом за виборами до польського сойму. Помагає

Польщі кількох зрадників нашого народу: Михайло Яцків, Сидір Твердохліб та Іван Лісковацький. Що сталося б, якби хоч частина народу взяла участь в польських виборах?

Український нарід Галицької Землі не може і не сміє брати участі у виборах до польського сойму, бо він за ніяку ціну не сміє зректися своєї суверенности на своїй власній землі. Східна Галичина до Польщі не належить, тому польський сойм у Варшаві не є нашим суверенним тілом і Польща не має права накидати нам виборів до польського сойму! Участь хоч би тільки частини нашого народу в польських виборах була б якраз признаннем Польщі того права, якого їй ніхто не дав і проти якого наш нарід бореться. Тим більше не сміє ніхто з нас брати участі в тих виборах, коли ординація, ухвалена польським соймом, як ми вже вище зазначили, виразно постановляє, що активну і пасивну участь в сих виборах можуть брати лише горожане польської держави. Значить, хто на основі такої ординації взяв би участь в сих виборах як виборець або як посольський кандидат, той признав би вже понад усякий сумнів право Польщі розписувати на нашій землі вибори, отже правити нею як своєю, а себе польським горожанином. Тоді Лях – окупант Галичини – зміг би лекше переконувати держави Антанти, щоб вони передали суверенні права Польщі, коли наш нарід своєю участю у виборах сам будьто заявив волю полишення нашого краю на віки-вічні під панованнем Польщі.

Тому братя і сестри! Старі і молоді! Селяне, робітники, міщане та інтелігенціє! Діти Галицької Землі – Батьківщини Ростиславичів і Романовичів! Не допустіть, щоб жалобою і соромом покрилася наша Рідна Земля! Одним дружнім фронтом дайте достойну відповідь на визов ляцького нахаби: не йдіть до виборів до польського сойму!

Братя селяне! Чи знаєте, що таке Польща! Вашими предками польські пани за панщини орали. В неділю і свята гонили їх гайдуки на лани польської шляхти. Ваших жінок і дівчат забирали польські пани до своїх покоїв на вічний сором. Старців, жінок і дітей забивали на смерть нагаями. Польські пани крали Вам вашу матір-землю і Вас тримали в темноті як худобу. А за Австрії? Не грабили Вас польські комісари? Не пускали з торбами з Вашої рідної хати? Не стріляли Вас як заяців при виборах? Не кидали Вас до криміналів? Не мучили Вас під час великої війни як “москвофілів”? Не рабували Вам церкви і школи? А тепер? Не зрабували Вам вашу Вітчину – Галицьку Державу? Не забирають Вам з-під носа землю для своїх Мазурів-кольоністів, землю, яку потом і кров'ю обробляли Ваші предки й Ви Вашими мозолистими руками? Не грабують з Вас данину? Не мучили Вас і Ваших дітей в таборах інтернованих? Чи знова маєте бути на віки вічні рабами проклятої Польщі?

Ні – і стократ ні! Та найкраще відплатите Польщі всі Ваші муки і сльози, коли як один муж не підете до польських виборів і тим дасте знати цілому світови, що Ви при Польщі за ніяку ціну лишатися не хочете і не лишитесь! Не допустіть також, щоб і Ваші брати латинники брали участь у виборах!

Братя робітники! Ви самі добре знаєте, як Вас переслідували й донині переслідує Польща. З ласки польських панів Ви стали попихачами польського робітника. Вам кидають польські пани й фабриканти такий нужденний охляп, що Ви, Ваші жінки й діти, пухнете з голоду! А кілько з Вас донині не може найти кусника хліба, бо Ви в Поляків “кабани”! Чи не кажуть Вам Поляки, коли просите о заняттє, щоб Ви покидали свою народність і віру і ставали яничарами свого народу? Чи допускає Польща Ваші організації і Вашу пресу? А кілько з Ваших товаришів нависло на польській шибиниці, кілько з них пожерли шурі в Берестю Литовськїм, Модліні, кілько їх замучили легіонери Пілсудського в інших ляцьких таборах смерти? За сі муки і наругу мали б Ви у виборах до польського сойму зречися власної держави і признати панованнє польських катів над Східною Галичиною?

Український робітник не зрадить Рідного Народу й не візьме участі у виборах до польського сойму!

Українські інтелігентні трудівники села і міста! Чи знаєте Ваш обов’язок перед Рідним Народом – бути йому примірним провідником і дорадником у сю важку історичну хвилю? Відважно, не оглядаючись на ніякі жертви, будьте почесною, пробоевою фалянгою в теперішнім бою з безправством ляцького окупанта й на його заклик до виборів дайте відповідь згідною мовчанкою і повним бойкотом!

Священики! Найближчі провідники народа! Опікуни й дорадники його у всіх хвилях життя! На боєві постерунки! Ви, як слуги Христа, обов’язані й мусите служити правді й лише правді! Чи можете Ви самі, беручи участь у виборах, бути свідками польської брехні, що Польща-окупант має право переводити вибори в Галичині? Чи можете Ви дораджувати своїй пастві брати участь в ляцькїм насильстві? Чи не даремні були б жертви замучених в Талергофах, закаменованих здивачілою товпою слуг Божих – священиків? Чи жертва крови оо. Підляшецького, Галібея, Ніжанковського й інших священиків, що віддали своє життє за державне право нації, мала б бути даремна? **Голосіть отверто і сміло правді відданій у Вашу духовну опіку пастві! Не йдіть до виборів і своєю паству до виборів не допустіть! Потерпіти за правду – святий обов’язок носителів християнської ідеї. Будьте бодрі і примірні! Ціла Галицька Земля звертає на Вас свої очі, як в часах гонень на проповідників слова Божого.**

Сини Галицької Землі! Ніхто з Вас не сміє взяти участі в польських виборах. Се національний приказ!

А якби хто спідлів так душею, що не послухав би голосу національної совісти і як виборець або як посольський кандидат взяв участь в польських виборах, то на того має впасти гнів його родини, його села чи міста, гнів цілого українського народу. **Такий Юда не сміє безкарно оглядати сонце Боже! Погорда народу нехай стане йому прокляттєм на віки вічні. Кости таких зрадників земля викине зі свого нідра! Бо тільки нарід, що вміє шанувати свою національну й державну честь, достойний імени культурного народу!**

Від горожан Галицької Републики жидівської національності, які також терплять від польського безправства, домагаємося справедливого відношення до нашої державности, яка запоручає їм повну національну й державну рівноправність і свободу. Жиди! Не ставайте по стороні польського насильства і не беріть участи у виборах!

Справа нашої Батьківщини – міжнародня і мусить бути вирішена справедливо на міжнародній арені в недовгім часі. Тому Польща так спішиться з виборами до сойму і хитрує плянами автономії, щоб випередити міжнародне вирішення нашої справи і доконаним фактом сподіваної нею участи хоч би частини нашого народу в сих виборах дурити світ, будь-то український нарід Галичини сам добровільно признає польську державність на нашій Галицькій Землі!

На польський визов: через вибори до польського сойму зробити її хатньою польською справою – **мусить дати відповідь цілий український нарід безоглядно і без виїмку, бойкотуючи польські вибори.** Така постава цілого народу Галицької Землі прискорить міжнародне визнання Самостійної Галицької Републики.

Геть з польськими виборами у Східній Галичині!

Нехай живе самостійна Галицька Република!

Відень, дня 10 вересня 1922.

Д-р Евген Петрушевич, в. р.

ЦДА України, м. Львів, ф. 205, оп. 1, спр. 92а, арк. 156 – 157.

Оригінал. Машинопис.

№ 81

З донесення Косівського повітового старости Станіславівському воєводському управлінню про бойкот виборів до польського сейму й сенату членами окружних виборчих комісій

11 вересня 1922 р.

Повідомляю, що багато голів, заступників і членів дільничних виборчих комісій, призначених головою окружної виборчої комісії, або мною, або урядовими комісарами, почали бойкот виборів, а саме: не з'явилися на засідання комісії, незважаючи на виклик голови, відмовлялися підписувати виборчі списки й в кінці відмовлялися від призначень під всякими різними приводами.

Ухилиються не тільки українці, відомі своєю лояльністю, але також і поляки...⁷⁹

⁷⁹ Пропущено текст документа, де перелічено організації та особи, що виступили з бойкотом.

...Є конечна потреба зміцнити 14 постерунків державної поліції військом, щоб до кожного постерунку прикріпити 10 – 15 солдатів, а в Жаб'є принаймні 20, щоб по всіх гмінах ходили сильні й часті патрулі під керівництвом поліцаїв, які могли б забезпечити належний спокій і лад в місцевім великім повіті й належно висліджували джерела агітації і агітаторів.

Староста Секірський.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 92, арк. 25.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 82

Повідомлення газети “Український прапор” про бойкот українським населенням виборів до польського сейму і сенату

16 вересня 1922 р.

Всі найвисші політичні чинники галицько-українського народу, а саме: Українська Національна Рада, Українська Міжпартійна Рада, Ширший Народній Комітет української трудової партії, Ширший Заряд української радикальної партії, Управа української християнсько-суспільної партії та Руський Виконавчий Комітет (Русській Исполнительный Комитет) – постановили не брати участі у виборах до польського сойму й сенату. Годиться зазначити, що виборча абстиненція відноситься як до самого виборчого акту, так і до всіх вступних підготовань до виборів. Зазначаємо, що у виборах як і в передвиборчих актах можуть брати участь тільки горожане польської держави, а Східна Галичина згідно з постановою Ради Союзу Народів лежить поза границями Польщі.

Український прапор. – 1922. – 16 вересня.

№ 83

Повідомлення в газеті “Український прапор” про опір польським окупантам у Галичині

16 вересня 1922 р.

Балканізація Галичини

У краю горить... Стихійний гнів українського населення, гнобленого безсоромним ляцьким наїздником при помочи нечуваних у культурнім світі насильств та злочинів, охоплює грізною пожежою щораз ширші простори. Розпалюється щораз яскравійше та кидає вже свої багрові відблиски на цілу Европу. “Ірляндія над Збручем”, якої ще так дуже недавно побоювався Льюїс Джордж, стає швидше, ніж про се думали дипломати в Генуї та польські журналісти, дійсністю. Динамітові вибухи, нищення залізничних доріг і телеграфічних і телефонічних полунень, замахы на ляцькі урядові будинки, заводи й уладження, підпалюванне загарбаного Ляхами майна й добірку, безоглядна боротьба проти ляцьких креатур, посіпаків, запроданців та хрунів усякого роду, – те все й цілий ряд інших актів розпучливої самооборони катованого українського населення повторюється у Східній Галичині вже

трохи не щодня. Український нарід, який вже в самих початках свого існування вмів ставити збройний опір навалі Монголів, а протягом дальших століть не переставав боротися з ордами кримських Азіятів і з московськими і ляцькими наїздниками, не думає нині, в епосі ХХ ст., падати безвольною жертвою ляцьких грабіжників. Тих самих польських панів і полупанків, яких колись преславний Богдан Хмельницький нищив на Україні як ненажерливу сарану та проганяв далеко поза межі Рідного Краю. Спонтанно, з власної волі і самотужки намагається так нещасне українське населення Східної Галичини спастися від нечуваних ляцьких злочинів і польської влади на українській землі. Край горить щораз то страшнішою пожежою і наче закликає теперішніх суверенів Східної Галичини вирішити справу її державности ще перед тим, заки ся пожежа переміниться в лютий оркан – на сім важнім розмежу між Східною і Середушою Європою.

Замах на станиславівського “воєводу” Юристовского? “Gazeta Codzienna” з 28. м. м. повідомляє: Який невігідний є Жидам і Українцям “воєвода” Юристовскі, доказує факт (невідомо, з яких причин держаний в тайні), що перед несповна 6 тижнями кількох українських “злочинців” хотіло виконати замах на життє “воєводи” Юристовского. На щастє влади впали в останній хвилі на сліди заговору й унеможливили його.

Дві ручні гранати вкинули невідомі люде дня 19. серпня у Стрию до помешкання польського директора поліції. Тої самої ночі кинено такі самі гранати до касарні польського війська. Гранати вибухнули, але не вбили нікого. Наслідком сього панує у Стрию велике затрівоженне і заостренне відносин між Поляками й Українцями. Поліція розпочала енергійні пошукування за справниками замаху (“Dziennik Ludowy”).

Нищенне залізничих доріг і телеграфічних получень у Східній Галичині поширюється щораз більше. На днях поклали невідомі особи в околиці Жабінки на залізничих шинах залізні перепони. Одначе польські залізничники добачили їх перед часом і таким чином унеможливили катастрофу (“Громадський Вістник”).

Телеграфічні дроти недалеко Жовтанець зірвав хтось на великім просторі. Всі пошукування поліції лишилися без успіху (“Гром. Віст.”).

Червоний когут! На весні с. р. розпарцелював польський князь Чорторискі з Журавна фільварок у Дубравці між Мазурів і здемобілізованих охотників з армії Абрагама. Українським селянам заявив, що “Rusinom nie sprzedam, choćbym swoim za darmo rozdał”. Небавом потім підложили одної ночі невідомі люде огонь під стирту панського сіна вартости 3 мільонів мп. Сіно згоріло до тла. Другої ночі згоріла в Чорториского ще одна стирта сіна вартости 3 мільонів і стирта збіжа вартости 22 мільонів мп. Підчас пожежі ніхто з селян не хотів ратувати, так, що все згоріло до останнього стебла (“Гром. Вістн.”).

Невдалий підпал. У stodолі гр. Дембіцкого в Яворові найдено набій з вибуховим матеріалом, який підложили невідомі люде з ціллю підпалення будинків графа. Арештовано Олексу Процика як підозрілого в тій справі (“Гром. Вістн.”).

Про замах на старосту в Калуші пишуть часописі ще: В день замаху роздався в місті коло 11-ої год. в ночі страшний гук. Виявилося, що се вибухнула бомба, яку невідома доси особа підложила під приватне мешканне старости Мадуровича. Вибух счинив лиш матеріальну шкоду. З людей не потерпів ніхто ні на життю ні на здоровлю. Ся сензаційна пригода дала в місті привід до ріжних толків. Поляки кричать, що се замах на підкладі чисто політичнім, виконаний Українцями. Вони горлають, що се тільки одно звено в ланцюху “широко закроєної української терористичної акції” (“Гром. Вістн.”).

Український прапор. – 1922. – 16 вересня.

№ 84

**Інформація поліції Станіславівського округу головній команді поліції у
Варшаві про антивиборчу діяльність членів Української народно-
трудової партії у Городенківському повіті**

28 вересня 1922 р.

Z dniem 1 września 1922 zorganizował się w Horodence antywyborczy komitet którego celem było podburzanie ludności narodowości ruskiej by ta zaniechała wzięcia udziału w wyborach natomiast uchwalila narzuconajej w całość państwa godzącą rezolucję mającą służyć Petruszewiczowi we Wiedniu na materiał agitacyjny jego przedsięwzięć zmierzających do oderwania Małopolski Wschodniej od jednolitego związku Rzplitej. Rzeczony komitet reprezentują: Dr. Teofil Okuniewski adwokat w Horodence, Dr. Stefan Isterawicz lekarz tamtejszy, Dr. Wasyl Kastjan, Teodor Matejkiw z Horodenki oraz ksiądz, Andrzej Strylczyk ze Strzyja. Dnia 10/IX. urządził naprowadzony komitetów 11 wieców w powiecie Horodeńskim. Do Wierzbowiec wydelegowano Piotra Demczuka syna Iwana i Anny lat 23 z Horodenki stale zamieszkałego we Wiedniu słuchacza praw na tamt. uniwersytecie celem odbycia wiecu. W tym celu wręczono Demczukowi legitymację zaopatrzoną we własnoręczne podpisy nazwanych wyżej Dra. Okuniewskiego, Dra. Isterowicza zaświadczająca iż on Demczuk jest członkiem ukraińskiej trudowej partji, oraz załączoną rezolucję. Organa policyjne śledząc akcję antypaństwową nazwanego komitetu przyaresztowafy Demczuka który tłumaczył się tem że z natury rzeczy musiał występować przeciw państwa polskiego i jego zarządzeniom, że wzywał ludność zgromadzoną by w mających się odbyć wyborach do Sejmu i Senatu udziału niebrała, natomiast uchwalila rezolucję takjemu jak i ludności przez komitet antywyborczy z gory narzucony. Pomny uchwały zapadłej 27 sierpnia 1922 we Lwowie podjął się tej pracy dlatego gdyż czuje się ukraińcem i jako taki musi spełniać obowiązki nałożone nań uchwałą zjazdu Lwowskiego. Demczuk zeznał protokularnie i cały wiec utrzymawał w tym tonie jakie nakazuje rezolucja wzywająca ludność by dażyła do oderwania Wschodniej Małopolski od Państwa polskiego i zbudowanie niezawisłej Ukrainy.

Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 2. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 253 – 254.

№ 85

Проект резолюцій, які схвалювали на народних вічах, з вимогою визнання Галичини незалежною українською державою, а також бойкоту виборів до польського сейму і сенату

29 вересня 1922 р.

Rezolucji uchwaleni na wiczy w.....dnia.....1922.

I). Wicze riszyło wykonaty uchwałę mezepartyjnoji Rady z daty 27/8 1922 i zderzatyś wpowni wid wyboriw rozrysanych serpinowym zakonom.

II). Wicze protestuje proty polskoho zakona wiborzozoho na terytorji schidnoi Hałyczyny i proty projekta zakona o wojewodzkiej autonomji kwalifikujuczy ich jak naruszenia mezenarodnych dohoworiw a to Wersalskoho Stadzermenskoho Sewerskoho i w Spas.

III). Wicze stwierdzuje szczo sprawa schidnoji Hałyczyny je miznarodna i szczo tyłki Antanta jako jeji suveren uprawnena wyrisyty jeji prawno-derzawne położenia.

IV). Wicze domahaje sia wyznania schidnoji Hałyczyny ne zależnoju derzawoju, bo taka rozwiązka schidno-hałyckoji sprawy daje nasyłyniu schidnoji Hałyczyny spromohu swobodnoho zytia i myr na schodi.

V). Wicze wysłowluje swoje przyznania za sprawy koło Ukraińskoho uniwersyteta u Lwowi Dr. Szczuratowi i widpowidnym kruham ukraińskoi Repubłyki hromadianstwa przyznajuczy welyku wahu wysoku mętu jeho dla ukraińskoho naroda.

Stanisławów dn. 29/IX.1922.

**ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 70, арк. 277.
Машинопис. Копія. Мова польська.**

№ 86

Інформація для преси військової канцелярії уряду ЗУНР про опір населення Галичини польським окупантам за період з 23 до 30 вересня 1922 р.

Не раніше 30 вересня 1922 р.⁸⁰

Балканізація Сх. Галичини Огляд подій за час від 23. до 30. вересня 1922 (зібрано після донесень краєвих часописей)

В тім часі спалено: 1) В Фердинандівці коло Ставчан пов. Городок Ягай. стирти збіжа Польки Душковскої. Шкода 100.000 п. м.

2) В Букачівцях пов. Станиславів спалено стіжки збіжа польского кольоніста Ніклова.

3) На фільварку в Потоці пов. Рогатин підпалено стирти пшениці. Шкода 4,600.000 п. м.

⁸⁰ Дату встановлено за змістом документа.

4) На фільварку рим. кат. капітули в Бушковичках коло Перемишля підпалено забудованя двірські. Згоріли всі забудованя, весь мертвий інвентар і все збіже – загальної вартости 100 мільйонів п. м.

5) На фільварку в Ляцкій Волі пов. Мостиска підпалено три великі стирти збіжа. Шкода много мільйонова.

6) В ночі з 22. на 23. вересня підпалено фільварок в Жардові пов. Яворів.

7) На фільварку військовим в Камінці Струм. підпалено велику стирту вівса. Шкода велика.

8) В ночі 24. на 25. вересня підпалено двірські будинки на фільварку кн. Сапіги в Селищах пов. Рава-Руска.

9) Того дня спалено фільварок в Ходованьци пов. Томашів.

10) На фільварку кн. Чорторійского в Боянові пов. Журавно спалено кілька стирт збіжа. Шкода кількадесять мільйонів п. м.

11) 24. вересня підпалено збіже на фільварку в Вільці Росновській пов. Яворів. Шкода 150 мільйонів п. м.

12) В ночі з 24. на 25. вересня підпалено стирти збіжа на фільварку Застінок – Раковиць пов. Бібрка. Шкода 60 мільйонів п. м.

13) 26. вересня підпалено на фільварку в Бартатові велику стирту збіжа.

14) Того самого дня згорів фільварок в Стриганцях пов. Стрий.

15) 27. вересня згорів фільварок в Підгірцях той сам повіт.

16) 29. вересня підпалено вже третій раз фільварок гр. Бруніцкого в Стрілкові коло Стрия.

17) Того самого дня підпалено двірські будинки в Хороброві коло Сокаля.

18) Того самого дня підпалено два фільварки гр. Дідушицького в Бославицях і Радванцях.

19) Тої самої ночі підпалено два фільварки того самого графа а то в Викторіві і Комарні пов. Станиславів.

20) На фільварку в Угринові той сам повіт підпалено стирти збіжа.

21) На лінії Вигнанка – Іванс Пусте коло Гормаківки вискочив в наслідок ушкодження тору потяг із шин. Через се мусів бути рух залізничий перерваний на 48 годин.

22) На лінії залізничій Конюхів – Сколе – Стрий підложено під залізничі шини динамітові бомби.

23) В Ставчанах розбито перед приїздом особового потягу зворотнецю вїздову.

24) В Утінкові пов. Золочів кинено бомбу до мешканя управителя школи Поляка Яушковича.

25) 23./IX. підложено динамітову бомбу під будинок польської поліції в Мишині пов. Печеніжин.

26) В будинку польської поліції в Сколі пов. Борщів повибивано шиби.

27) В тім самім часі пострілено Омеляна Карашкевича, який готовив привітну делегацію для Пілсудского в часі єго переїзду до Румунії і готовив ся кандидувати на посла до польского сойму. Названий в шпитали помер.

28) В тім часі вбито другого члена гуцульської делегації до Пилсудского – Юрка Петрійчука.

Не помагає Полякам заведений ними в Сх. Галичині виїмковий стан, не помагають доразові суди, не помагають масові арештованя Українців – головно студентства – ані ріжні шікани розкватерованих по селах польских легіонерів, – боротьба того рода до роспуки доведеного укр. народа йде далі.

Поляки з пімсти за се, що укр. нарід дає через се найлучші докази свого “вдоволення” із польского окупаційного правління, чим то они за границею так люблять чванити ся, – хопились остатними днями також терору.

Они, що мають для удержаня ладу і порядку в Сх. Галичині дивізії власного війська, хмару жандармів, поліції, агентів і шпіонів управляють цілком явно без карно терор супроти винятого вже і так з під всякого права укр. населення.

17. вересня скликали они до салі польского Сокола у Львові загальні збори своїх боївок, де по горячих промовах ріжних бесідників – між иньшими польских майорів і підполковників – через аклямацію порішено строгу пімсту для Українців. На овочі того порішеня не треба було довго ждати.

1) Уже тої самої ночі (з 17. на 18. вересня) польска боївка підпалила приходські будинки, інвентар і збіже о. шамб. Цегелського в Камінці Струм. В часі ратованя боївка обстрілювала приходство з трех сторін.

2) 22. вересня підложено Поляками в домі Просвіти у Львові екразитову бомбу. Бомба експльодувала спричинивши великі шкоди.

3) 24. вересня підложила польска боївка знова бомбу в домі наукового товариства ім. Шевченка при ул. Чарнецкого.

4) Того самого дня експльодувала підложена бомба в Академічнім Домі у Львові, в яким містить ся укр. кухня і укр. женська гімназія. Дім частинно зівстав знищений, спричинені шкоди много міліонів.

5) В ночі з 20. на 21. вересня підпалено обісте Українця Мацевича в Долині. Ратунок пожару був не можливий через безнастанну експльозію муніції розкиненої підпалачами по обістю.

6) Тої самої ночі вибухла екразитова бомба в будинку Укр. гімназії в Долині. В салі, в якій наступив вибух, знайдено рівнож розсіяну кресову муніцію, яка в часі пожару через експльозію мала унеможливити ратунок.

7) В ночі з 25. на 26. вересня підложено бомбу під будинок укр. Сокола в Станиславові. Дім частинно знищений.

8) В селі Оборшині напала польска боївка на дім українського пароха і підпалила збіже. Між військом стоячим в тім селі а населенем прийшло до перепалки і крісової стрілянини.

Українці вхопились до актів терору яко одинокого і послідного средства боротьби з польским наїздником... і горять польські кольонії, польські фільварки, литяць в воздух польські військові обекта.

А маючі власть в руках мстять ся на Українцях... і горять укр. приходства, литяць в воздух будинки культурних укр. інституцій.

Дійсно країна ладу у порядку – земського раю, заведенем якого Поляки перед Європою так чванять ся.

Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. – Т. 3. – Кн. 1. – С. 524 – 527.

№ 87

Протокольне свідчення лідера Селянсько-радикальної партії др. Кирила Трильовського про бойкот виборів до польського сейму і сенату

7 жовтня 1922 р.

**Протокол
списаний дня 7 жовтня 1922 р. в Уряді справ внутрішніх,
судівництва і комунікації.**

Стає член Західно-української Національної Ради Др. Кирило Трильовський і заявляє, що слідує:

1. В польських часописях появилася поголоска, що селянсько-радикальна партія бере уділ у виборах до варшавського сойму. Заявляю отсим, що селянсько-радикальна партія стоїть в справі сих виборів на становищі солідарнім з цілим українським народом Східної Галичини то є на становищі повної абстиненції, і що відозви [без підписів!] завзиваючі іменем сеї партії до участі у виборах суть очевидною містифікацією.

2. Довідаюся рівнож з польських часописей, що без мого відома зголошено [мабудь сфалшовано мій підпис] мою кандидатуру до варшавського сойму так, що я стою навіть на чолі якоїсь лісти кандидатів. Це рівнож є містифікацією так, як ані я, до нікого в справі моєї кандидатури до варшавського сойму не відносився, ані мені ніхто – чи то з української, чи польської сторони – такого предложення не робив. Очевидна річ, що колиби таке предложенне навіть було зроблене, то я би єго без надумання з обуреннем відкинув.

3. Протестуючи рішучо проти такого рода надуживання мого імени, прошу отсим галицький уряд справ внутрішніх прийняти отсі мої заяви до свого відома і зробити з них відповідний ужиток.

Відень, дня 7. жовтня 1922.

Др. Кирило Трильовський вр.

Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. – Т. 3. – Кн. 1. – С. 527 – 528.

№ 88

Інформація для преси військової канцелярії уряду ЗУНР про опір населення Галичини польським окупантам за час від 1 до 15 жовтня 1922 р.

Не раніше 15 жовтня 1922 р.⁸¹

**Балканізація Сх. Галичини
Події за час від 1 до 15 жовтня 1922
(Зібрано по донесенням краєвих часописей)**

В тім часі спалено

- 1) Фільварок Слободу пов. Тереховля. Згорів цілий фільварок, шкода багатоміліонна.
- 2) На фільварку Суха Воля коло Львова спалено 3 стирти збіжа, шкода 25 мільонів п. мар.
- 3) На фільварку в Вербіжи Нижнім пов. Коломия спалено стирти збіжа.
- 4) В Шепарівцях той сам повіт спалено стирту сіна лісничого Гасса.
- 5) В Радванцях пов. Сокаль спалено на фільварку стіжок сіна.
- 6) Пробовано підпалити фільварок у Підволочисках.
- 7) 10. жовтня спалено фільварок в Березовиці Малі коло Збаража. Згоріли всі будинки господарські, знаряди рільничі, п'ять коров і 400 кіп збіжа.
- 8) В Рудниках коло Жидачова підпалено на фільварку стирти збіжа.
- 9) Спалено фільварок в Пукасівцях пов. Станиславів.
- 10) Спалено фільварок в Болистрашицях, пов. Перемишль.
- 11) На фільварку Хиринка той сам повіт спалено 3 стирти збіжа.
- 12) В Щирци пов. Рава Руска спалено на фільварку стирти збіжа.
- 13) В Негівцях пов. Калуш спалено на фільварку стирти збіжа. Шкода 5 мільонів п. мар.
- 14) В Акрошорах пов. Печеніжин спалено стирту сіна вїта Поляка Урусого. Шкода 1 мільон п. мар.
- 15) Пробовано підпалити фільварок в Залучу. Пожар погашено.
- 16) В ночі з 7. на 8. жовтня підложено екразитову міну з електричним апаратом на залізничім торі коло мосту під Перемишлем. Міна вибухла в часі переїзду поспішного потягу Львів – Варшава, в наслідок чого тор в тім місці зістав цілковито знищений і льокомотива потягу ушкоджена.
- 17) В ночі з 1. на 2. жовтня перетято всі телегр. дроти на залізничім шляху між Тернополем а Березовицею Великою.
- 18) Тої самої ночі перетято також дроти між Тернополем а Гаями Великими.
- 19) Між Львовом а Сиховом стріляно до переїзджаячого особового потягу, при чім польський поручник Полячек зістав ранений.

⁸¹ Дата встановлена за змістом документа.

20) В Брошневі пов. Долина ранено двома кулями відданими через вікно вїта Савчука. Причиною була передвиборча его работа на користь Поляків.

Польська боївка спалила в тім часі дім укр. міщанина в Стрию Уліцького.

Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. – Т. 3. – Кн. 1. – С. 528 – 530.

№ 89

**З цілком таємної довідки польської державної поліції про Українську
військову організацію (УВО)**

Не раніше 15 жовтня 1922 р.⁸²

I. Zarys historyczny

a) geneza

W lipcu 1920 r. założona została z rozkazu Rady Strzeleckiej przez trzech oficerów b. Korpusu Siczowych Strzelców (Wasył Kuczabski, Jarosław Czyż i Michał Matczak) Українська Організація Воєськова (U.O.W.), ukrywająca się początkowo ze względów konspiracyjnych pod nazw “Wola”⁸³. Na czele Organizacji stanęło Naczelne Kollegjum w składzie 10 osób, a to: trzech wyżej wymienieni oraz Kobierski Ostap, Palijew Dymitr, Hnatewicz Bogdan, Fedak Stefan, Sztyk Franciszek Józef, Sekret Mikołaj i dziesiąty, który nie został ujawniony.

b) zamach Fedaka

Do ujawnienia U.O.W., jej celów, systemu organizacyjnego i przywódców przyczyniło się pierwsze jej wystąpienie t. j. zamach Stefana Fedaka we Lwowie w dniu 5.IX. 1921 r. na Naczelnika Państwa i Wojewodę Grabowskiego. Przeprowadzone w związku z tym zamachem dochodzenia policyjne pozwoliły w wysokim stopniu osłabić, a nawet na jakiś czas unieszkodliwić Organizację.

c) akcja w r. 1922

Dopiero w drugiej połowie 1922 r. odżywa U.O.W. i rozpoczyna na terenie Małopolski Wschodniej ogromnie żywą działalność. Mianowicie, celem uniemożliwienia przeprowadzenia wyborów do Sejmu i Senatu w Małopolsce Wsch., które miały do pewnego stopnia być plebiscytem ludności ruskiej za względnie przeciw przynależności tego terytorjum do Polski, dalej celem zwrócenia uwagi zagranicy na ten teren i wykazania, że społeczeństwo ruskie nie godzi się z państwowością polską, wreszcie celem steroryzowania tych Rusinów, którzy godzili się wziąć czynny udział w akcji wyborczym, wydał Dr. Eugenjusz Petruszewicz rozkaz do U.O.W. rozpoczęcia w kraju jak najintensywniejszej akcji terrorystycznej i sabotażowo-dywersyjnej. Zgodnie z otrzymanym rozkazem przystąpiła U.O.W. do szeroko zakrojonej działalności w formie zamachów na objekta kolejowe i budynki policyjne, palenia zabudowań gospodarczych i krescencji właścicieli majątków ziemskich i osadników polskich, wreszcie zamachów na ruskich kandydatów na posłów i tych Rusinów, którzy w tej czy

⁸² Дата подій, на яких акцентовано основну увагу в документі.

⁸³ Йдеться про першу українську підпільну організацію Галичини, що боролася проти польських окупантів.

innej formie czynnie się angażowali w akcji wyborczej.

d) zamordowanie śp. Twerdochliba i pogrom U.O.W.

W tym też czasie (15.X. 1922 r.) ginie z ręki U.O.W. na stacji kolejowej Sapieżanka jeden z przywódców ruchu ugodowego w społeczeństwie ruskiem – prof. Izydor Twerdochlib, kandydat na posła do Sejmu. Mord ten był z jednej strony ukoronowaniem działalności U.O.W., której istotnie udało się w znacznej mierze zmusić społeczeństwo ruskie do bojkotu aktu wyborczego, z drugiej jednak strony w następstwach swoich przyniósł on rozgromienie samej Organizacji. Przeprowadzone bowiem w związku z tym mordem dochodzenia pozwoliły organom policyjnym głęboko wniknąć w U.O.W., w jej nowy system organizacyjny oraz ujawnić i na pewien czas unieszkodliwić szereg bardzo poważnych działaczy Organizacji, i to tak w centrum, jak i na poszczególnych okręgach. W szczególności ustalono wówczas, iż a) Naczelné Kollegjum stanowili: Eugenjusz Konowalec – jako naczelny referent bojowy, Piotr Bakowicz – jako jego zastępca, Włodzimierz Celewicz – jako referent polityczny (mąż zaufania Dra Petruszewicza), Józef Nawrocki – jako referent organizacyjny, oraz, jako łącznicy pomiędzy Naczelnem Kollegjum a komendantami poszczególnych okręgów U.O.W., najpierw Stefan Terlecki a później Dymitr Hreczanowski, b) w skład poszczególnych komend okręgowych wchodziłi: Dr. Kiżyk Włodzimierz, Petryk Piotr, prof. Zubrzycki Włodzimierz, Gera Stefan, Sandowicz Aleksander, Dr. Dorosz Antoni, Stefaniszyn Antoni, Dr. Kicuła Wasyl, Sajkiewicz Piotr, Borys Franciszek, Łuckiewicz Marek, Pawłów Ostap, Harasymowicz Bogdan, Dzikowski Michał, Kulczycki Jan, Litwin Leon, Jacura Teodor, Polucha Jan, Kozij Jan, Dr. Ładyka Dymitr, Dr. Bemko Włodzimierz, Dr. Łazor Jan, Charchalis Mikołaj, prof. Malicki, Bodnar, Czumak, Rewiuk, Hłuszko Stefan, Nej Andrzej, Tarnawski. Część wymienionych bojowców została aresztowana i przekazana władzom sadowym, druga zaś część, z Konowalcem, Celewiczem i Bakowiczem na czele, uratowała się przed aresztowaniem ucieczką za granicę.

Rozgromiona wówczas U.O.W. przez dłuższy czas była nieczynna, przywódcy jej bowiem – jak to już wyżej zaznaczono – bądź to zostali aresztowani, bądź też uciekli za granicę (Wiedeń), ponadto decyzja Rady Ambasadorów z dnia 15 marca 1923, ustalająca definitywnie wschodnie granice Polski, wniosła w resztki U.O.W. i całe społeczeństwo ruskie całkowitą dezorientację co do dalszej taktyki, a reszty dopełniło oderwanie się od Organizacji poważnej grupy kołomyjskiej t. zw. “Młodych”, którzy przeszli na platformę filoradzieckiej, t. j. postanowili związać dalsze losy południowo-wschodnich kresów Państwa, szczególnie Małopolski Wsch. z Ukrainą Radziecką i rozpoczęli akcję za jak najrychlejszym wywołaniem powstania zbrojnego na wsch. kresach Polski (termin wybuchu ustalono na rzym. kat. Święta Wielkanocne 1923 r.), czemu pozostali na wolności kierownicy U.O.W. stanowczo i ze skutkiem się oparli.⁸⁴

ДАІФО, ф. 6, оп. 1, спр. 275, арк. 194 – 195.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

⁸⁴ Наступний текст не відноситься до тематики збірника.

№ 90

Повідомлення газети “Наша правда” про масові підпали поміщицьких маєтків у Галичині

21 жовтня 1922 р.

Пожежі в Східній Галичині продовжуються

В селі Пукасівці, Станіславського повіту, згоріло добро польського дідича.

В селі Суха Воля, Городоцького повіту, згоріло три скирти збіжжя. Шкода виносить 10 мільйонів.

В селі Баківці, Бібркського повіту, згоріла скирта збіжжя на фільварку. Дідич спровадив до села військо, яке утримує на кошт селян.

В селі Свобода, Тереховельського повіту, згорів фільварок, незважаючи на сторожу, яка складалась з шістьох людей.

В селі Камінка, Товмацького повіту, згоріла шопа з пашею, яка була власністю барона Капрі.

В Стрипці, Городенківського повіту, згоріла скирта пшениці. У Вікторівці згоріла стодола, набита збіжжям.

В кожне село, де тільки є фільварок чи кілька колоністів, власті посилають поліцію, жандармерію і військо, або так звані карні експедиції, які утримуються на кошт селян. Ці сторожі порядку являються панамі життя і смерті цілого бідного населення. Скільки на смерть вже закатовано селян, цього ніхто не довідається, бо цензура добре сповняє свою службу.

Наша правда. – 1922. – 21 жовтня.

№ 91

З таємної інструкції генерала дивізії й інспектора 5 армії Станіслава Галлера військам цієї армії про боротьбу зі збройними загонами на території Галичини

31 жовтня 1922 р.

Уповноважую військових командирів, аж до командирів патрулів включно, **ініціативно вступати і застосовувати зброю без дотримання певних формальностей.** Плекаю надію, що командири підпорядкованих мені частин зрозуміють мене і почнуть винищування бандитизму⁸⁵ і беззаконня з усією енергією і суворістю.

Яким потрібним був цей наказ, доводять останні рапорти, які констатують, що частини виступають не досить енергійно.

Так, трапився факт, що військова частина після розбиття банди схопила кілька озброєних бандитів і, замість розстріляти їх на місці, передала їх судовим властям для військово-польового судочинства.

⁸⁵ С. Галлер має на увазі українських повстанців.

Далі довідаюся з оперативних зведень, що трапився випадок, що по військовому патрулю стріляли з села.

На моє здивування, цей патруль відступив без пострілу, а розшуки почались так пізно, що тих, які стріляли, не вдалося схопити.

Ця хиткість прямо протирічить моїм намірам.

Щоб розвіяти всякі сумніви, наказую:

1. Військові частини повинні кожного бандита, схопленого на гарячому чи озброєного, або кожного, кому доведено, що належить до банди, **негайно розстріляти.**

2. Військові частини повинні на вогонь з будь-якого села в цю ж хвилину відповісти вогнем, ударити на нього так, немов би було зайняте неприятелем, захопити його, а схоплених терористів або тих людей, у яких буде знайдена вогнепальна зброя, негайно розстріляти.

3. З-під цієї процедури треба виключити тих, які державними властями уповноважені носити зброю, або тих, що мають зброю тільки заради самозахисту і не мають нічого спільного з бандитизмом.

Генерал дивізії і інспектор 5 армії Станіслав Галлер.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 105, арк. 72.

Машинопис. Копія. Переклад з польської мови.

№ 92

Із повідомлення Станіславівського воєводського управління всім повітовим старостам про розміщення військових частин у повітах під час виборів до польського парламенту

2 листопада 1922 р.

Таємно.

Згідно з уже затвердженими військовими наказами розміщення військових частин на період виборів у Станіславівському воєводстві таке:

- Богородчани: II батальйон 58 пп.
Долина: I батальйон 53 пп.
Переґінськ: 2/6 п. ул. для зв'язку з прикордонною вартою вздовж річки Лімниця.
Рожнятів: заґони 58 пп. і I дивізіон артилерії.
Городенка: I батальйон 29 пп.
Калуш: I батальйон 53 пп.
Коломия: командування 49 пп, I батальйон 49 пп, штабний батальйон 49 пп, штабний батальйон 29 пп, I дивізіон 11 п. п. а., 2 вантажні машини в розпорядження командира гарнізону.
Косів: I батальйон 29 пп, I ескадрон 6 п. ул.
Надвірна: командування 58 пп, 1/58 пп, штабний батальйон 58 пп
Печеніжин: I батальйон 49 пп
Рогатин: I батальйон 60 пп
Сколе: 1/4 пп лег., 3 взводи з кулеметами, командування "Сколе", 15 жандармів під командуванням офіцера жандармерії при повітовому управлінні державної поліції.
Снятин: II/49 пп
Станіславів: 48 пп, командування 11 п. п. а., 2 дивізіони 11 п. п. а., 6 п. ул. (без 2-х ескадронів), батальйон 6 п. сап. в Галичі, бронепоезд "Данута" в Хриплині, колона бронемашин, взвод жандармерії "Познань", крім цього розпорядженням командира гарнізону створено в 6-м п. ул. 2 групи переслідування по 40 коней, одна з цих груп переслідування буде в стані бойової готовності й нарешті 11 п. п. а. повинен мати в готовності 20 людей з енергійним офіцером.
Стрий: гарнізон "Стрий", 6 п. с. п., I дивізіон 20 п. ул., I/10 п. с. к., I взвод з кулеметами, взвод жандармерії під командуванням офіцера при повітовому управлінні державної поліції.
Тлумач: III/53 пп
Турка: III/3 пп лег. з 3 взводами кулеметників, 2/10 п. с. к. з 1 взводом кулеметників, командування "Турка", 15 жандармів під командуванням офіцера при повітовому управлінні державної поліції.
Жидачів: I батальйон 60 пп
- ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 108, арк. 51.**
Машинопис. Копія. Переклад з польської мови.

Звернення голів українських політичних партій Галичини, визначних представників громадськості та греко-католицького єпископату “До всього культурного світа” з протестом проти репресій польської влади щодо українського населення у зв’язку з виборами до сейму

5 листопада 1922 р.⁸⁶

До всього культурного світа

Чотири роки польської окупації у Східній Галичині це безперервний час гноблення і насильств на українським народі. Знищення всіх культурних надбань нашої нації, грабівницька господарка природними багатствами, кольонізація краю чужими елементами, переміна українських шкіл на польські, замкнення Українцям доступу до університетської освіти, закривання українських культурних інституцій, врешті безнастанні труси, арешти, вязнення, політичні процеси й засуди, – це відносини, у яких живе населення Східної Галичини під окупацією Польщі.

В останнім часі ці відносини дійшли до крайнього напруження. Польська влада в одному тижні перевела масові арешти у Львові та по всіх містах і селах краю, заповнюючи вязниці тисячами жертв – мущин і жінок, професорів, учителів, адвокатів, лікарів, інженерів, священників, студентів, ремісників, робітників, міщан і селян, людей усякого стану і віку, навіть малолітну шкільну молодь. Число арештованих є кілька тисяч, не вчисляючи тих, що знаходяться у польських вязницях з давнішого часу. Арештованим не подається мотивів увязнення, безправно тримається їх без переслухання цілими тижнями, в холоді і голоді; поліційні і вязничні влади допускаються ріжних надужить над вязнями, навіть побоїв і проливу крови, як це стверджено протоколами свідків.

Причини цих останніх масових арештів і знуцань є виразно політичної натури. Уряд польської републики рішив без ніякої правної основи розписати в окупованій Східній Галичині вибори до варшавського сойму. Проти цього розпорядку українські політичні партії Східної Галичини заложили однозгідно протест і зголосили повну абстиненцію від активної і пасивної участі у цих виборах. Щоби все таки присилувати українське громадянство до участі, польська влада постановила перевести безоглядний терор над населенням. Урядовими розпорядками заборонено агітацію проти виборів, високими грошовими карами силувано громадян до участі у виборчих комісіях, під покривкою поборювання протидержавної саботажі заведено у Східній Галичині наглі суди, під покривкою ловлення збройних відділів, що мали вийти до краю зза кордону, заповнено всі села і міста польським військом, врешті у кількох днях переведено у цілім краю масові арештування українських політичних і культурних діячів, щоби позбавити край інтелігентних провідників, зломити одноцілий фронт українського громадянства та під терором війська і поліції перевести вибори до польського сойму.

⁸⁶ Дата події.

Проти надужить польської окупаційної влади у Східній Галичині український народ вносив уже багато разів свої жалоби і протести до Союзу Народів, до Найвищої Ради та до поодиноких держав Антанти, що застерегли собі вирішення правного положення нещасної країни. На жаль сумне положення Східної Галичини лишається без змін. Перед українським народом стоїть страшне марево позбавлення всіх прав людини і нації, на своїй власній землі, яку щедро скроплено кров'ю у боротьбі за власну державу.

Потрясені останніми страшними подіями, масовими арештами і знущаннями над тисячами невинних жертв, підносимо наш голос до всього культурного світа, підносимо в надії, що культурний світ не дозволить, щоби на його очах відбувалася страшна екстермінаційна акція польського народу і держави проти українського народу у Східній Галичині, котрого позбавлено усього, котрому не дозволяється навіть, щоби пасивністю при виборах висказав свій протест проти безправ'я, яке над ним твориться.

За вірність поданих тут подій ручимо своїми підписами.
Львів, дня 5 листопада 1922 р.

Юліян Романчук,

б. віцепрезидент австрійського парламенту і б. голова українського парламентарного клубу.

Олександр Барвінський,

б. член Палати Панів в австрійським парламенті, голова християнсько-супільної партії.

Др Володимир Бачинський,

б. посол до австрійського парламенту, голова Народнього Комітету і Міжпартійної Ради.

Др Лев Бачинський,

б. посол до австрійського парламенту, голова радикальної партії.

Др Григорій Хомишин,

єпископ станиславівський.

Йосафат Коциловський,

єпископ перемиський, самбірський, сянїцький.

Александр Лешкович-Бачинський,

генеральний вікарій архідієцїзїї львівської.

Свобода. – 1922. – 8 листопада.

№ 94

Стаття у виданні “Український Скиталець” “Галицька земля в огні, сльозах і крові” про боротьбу українців з польським окупаційним режимом

15 листопада 1922 р.⁸⁷

Галицька Земля вже четвертий рік переносить терпіння страшної окупації, яку з поручення держав Антанти (рішення з 25 червня 1919 р.) виконує історичний ворог українського народу – Польща.

⁸⁷ Дата публікації документа.

Перший рік (1919) окупаційного режиму Польщі у Східній Галичині застав українське громадянство в фізичній перевазі. Дев'ятьмісячна героїська боротьба проти озброєної Францією Польщі на фронті від Карпат через Львів аж до меж Холмщини; криваво-трагічний перехід Української Г.А. за Збруч наслідком нестачі муніципії, її драма в “чотирикутнику смерті”, а опісля скитальщина сеї найкращої еманції сили українського народу поза межами землі Галича; в'язництво, вистріляння й вимордовання політичних провідників міста й села ляцькими окупаційними властями в краю; страшні фізичні й моральні тортури, які прийшлося перейти осталим при життю активним членам української суспільності Галицької Землі – особливо ж його стрілецтву в ляцьких тюрмах і концентраційних “таборах смерті”, а врешті густе обставлення цілої Східної Галичини польськими військовими відділами – унеможлилювали всякий активний виступ українського народу проти Ляха.

Аж в 1920 р. український нарід Східної Галичини зазначив ділами, що він духом і тілом живий, і що його державницьких змагань не вбили ні полчища Галлера, ні київська драма. Се виявилось у двох полосах краю.

На Гуцульщині, де в маю того року Гуцули почали нищити станиці польської жандармерії і вбивати жандармів, а навіть нападати на польські військові стежі, й на Бойківщині, де у зв'язку з наступом совітських військ на Східну Галичину селяни несли поміч партизанському відділові стрільців У.Г.А. під проводом д-ра Бекеша і зголошувалися в добровольці проти польської армії. Та ці виступи українського народу Галицької Землі Польща втопила в морі крові й шибениць зараз по відвороті совітської армії зі Східної Галичини. Окремі карні відділи польської жандармерії їздили з повіту до повіту, з села до села й ловили українських “бунтовщиків”, убиваючи або розстрілюючи їх на місці. По селах Гуцульщини й Бойківщини розквартировано тоді “для кращого прохарчовання” польські кавалерійські частини, а кожного свідомого українського громадянина, що остав в живих, поставлено під строгий догляд. Розуміється, що серед таких обставин отверта боротьба проти Польщі була неможлива. І тому в другій половині 1920 р. і в першій половині 1921 р. український нарід Східної Галичини був спосібний хіба до індивідуальних актів фізичного терору.

Першим голосним відгомоном сього настрою краю був атентат старшини Української Г.А. Степана Федака на польського львівського “воєводу” Грабовського з дня 25 червня 1921 року. Сей вчинок молодого старшини і члена української академічної молоді, виключеної ляцьким окупантом від студій у львівському університеті, відбувся в мурах львівського магістрату на очах Пілсудського й численних чужинців, що з'їхались були на польську провокаційну виставу у Львові, т. зв. Східні Торги. В тиждень опісля зроблено спробу атентату на тернопільського “воєводу”, про що польська окупаційна влада заборонила була писати в своїй пресі.

Очевидно, що чим далі Антанта відволікала вирішення нашої справи й чим дужче польський окупаційний варвар добирався методами Яреми Вишневецького до українського народу Галицької Землі, тим більше росла

серед катованого українського народу ненависть до польської окупації. Зокрема відложенне вирішення східно-галицької справи на неозначений час генуенською конференцією привело український нарід Галицької Землі до переконання, що тільки сила активного виступу проти Ляха-наїздника може принести йому визволення. Сю думку перековано в діло.

Від мая 1922 р. по нинішній день іде плянове нищення польської окупації у Східній Галичині всіми засобами і кривавим зусиллем цілого українського народу. Йде двобій між рвучим пута неволі українським Самсоном і плянтаторськими нащадками “królewiat ukraińskich”; у димі палених польських фільварків і осель кольоністів і при вибухах бомб знова почалося славне змаганне українського племені з ляцьким походом “na kresy”.

Ось коротке зіставленне фактів визвольної боротьби від мая по нинішній день.

В маю 1922 р.: спалено оселі польських кольоністів 1. в Нижбірку, 2. Чабарівці, 3. Суходолі, 4. Коцюбинцях і 5. Васильківцях Гусятинського пов.; 6. в Бакончицях біля Перемишля згоріли військові магазини (вартість 1/2 міліярда п.м.), а 7. на Засяню біля Перемишля два військові склади вовни й військовий тартак; 8. на шляху Львів – Бібрка ушкоджено сильно залізничні шини та поперетинано телеграфічні дроти; 9. в селі Петовій, Снятинського пов. пострілено пов. команданта польського куріня Радохонського; 10. 18 мая вбито польського стійкового біля мосту в Братковичах.

В червні 1922 р.: 11. 3 червня знищено дім жандармерії в Яворові; 12. 16 червня спалено польські дома в Городку Ягайлонським; 13. 18 червня кинено бомбу на станицю жандармерії в Угнові; 14. 27 червня кинено бомбу на дім поліції в Судовій Вишні; 15. 28 червня спалено водну стацію в Любачеві.

В липні 1922 р.: 16. 2 липня спалено великі стайні польського полку в Старім Селі біля Бібрки; 17. 4 липня згорів “Людови Дом” польських кольоністів біля Яблонова; 18. 8 липня згоріли польські хати та інвентар в Річках біля Рави-Руської; 19. того самого дня згоріли польські хати в Робулках, пов. Ліско; 20. в першій половині липня висаджено у воздух великі магазини артилерійської муніції в Ряшеві; 21. 15 липня спалено залізничну стацію в Сопотові біля Кут; 22. 21 липня підпалено залізничну станцію в околиці Городка Ягайлонського; 23. 18 липня був Львів ізольований від цілої Європи з причини поперетинання всіх дротів; 24. 19 липня перетято телеграфічну й телефонічну сіль на значнім просторі на лінії Коломия – Станиславів; 25. 28 липня перетято телефонічну сіль на лінії Львів – Жовква; 26. 14 липня спалено відбензинярню в Дрогобичі; 27. 10 липня вбито в селі Добростанах біля Львова жандарма Францішка Стшельского.

В серпні 1922 р.: 28. 16 серпня виконано динамітовий замах на потяг в околиці села Пядики; 29. того самого дня перетято на лінії Львів – Сапіжанка біля Жовтанець телеграфічні й телефонічні дроти на просторі кількох км.; 30. 17 серпня перетято телеграфічні дроти в околиці Куликова; 31. 20 серпня

доконано два замахы бомбами на мешканне пов. команданта поліції в Стрию; 32. в ночі з 15 на 16 серпня доконано динамітового замаху на польський двір в Яворові; 33. 28 серпня доконано в протягу одной ночы підпалу двора гр. Дембіцкого, замаху на залізничу стацію і знищено динамітовими петардами поліційний дім в Яворові; 34. того самого дня знищено телеграфічні дроти на лінії Львів – Жовква біля Грибович; 35. того самого дня підпалено в Переспі пов. Сокаль стирти збіжа дідича Красінського; 36. 31 серпня пострілено польського поліційного агента Стецулу в Стрию.

Місяць вересень 1922 р. був місяцем палення польських дворів і стирт збіжа на польських фільварках. На основі звідомлень польської преси в тім місяці горіло 77 фільварків. Треба при тім зазначити, що про багато випадків не було згадки в часописах. І так в сім місяці спалено: пов. Камінка Струмилова: 37. збіже на фільварку в Тадані, 38. Неслухові, 39. Сільци Бенкові, 40. на фільварку бурмиистра в Камінці Струм., 41. на військовім фільварку біля Камінки Струм., 42. в Козлові. В тім повіті спалено крім того 43. хутір війта в Тадані та 44. лісничівку в Мазярни; пов. Перемишль: 45. спалено збіже на фільварку в Болестрашицах, 46. фільварок Яксманічі (10. вересня), 47. Бушковичі (20. вересня), 48. Мишковичі (20. вересня), 49. Міжинець, 50. Бушковички, 51. Хиринка; пов. Жовква: спалено фільварки в 52. Антонові, 53. Вечірках, 54. Батятичах, 55. Туринці, 56. Двірцях; пов. Станиславів: спалено фільварки у 57. Викторові (29. вересня), 58. Комарові (29. вересня), 59. збіже на фільварку в Угринові, 60. майно кольоніста Ніклева в Букачівцях; пов. Стрий: спалено фільварки в 61. Нежухові, 62. Стриганцях (26. вересня), 63. Підгірцях (27. вересня), 64. Стрілкові (29. вересня); пов. Рава Руська: спалено фільварки в 65. Слінці, 66. Любичі Королівській (12. вересня), 67. Журавци, 68. Гійчу, 69. Річках, 70. Сідлисах (24. вересня); пов. Бережани: спалено фільварки в 71. Слободі Золотій, збіже на фільварках в 72. Будзанові, 73. Заславію. Крім того спалено в тім повіті 74. дім польської школи в Рибниках; пов. Тернопіль: спалено фільварки в 75. Курівцях і збіже на фільварках в 76. Острові, 77. Буцневі; пов. Тереховля: спалено фільварки в 78. Заславію, 79. Антонівці, 80. Слободі – і ще два в невідомих нам селах; пов. Яворів: спалено фільварки в 81. Ожомлі, 82. Жардові, 83. Вільках Росновських; пов. Сокаль: спалено (29. вересня) фільварки в 84. Хороброві, 85. Радванцях, 86. Войславичах; пов. Бібрка: спалено фільварок в 87. Підгірцях і збіже на фільварках в 88. Девятниках, 89. Баковицях; пов. Львів: спалено фільварки в 90. Підбірцях, 91. Підлісах і збіже на фільварку 92. Суха Воля; пов. Городок Ягайлонський: спалено фільварок в 93. Любіни Великім і збіже на фільварках в 94. Бартатові і 95. Фердинандівці (вл. Душковскої); пов. Перемишляни: спалено фільварки в 96. Глинянах, 97. Підгайчиках, 98. збіже на фільварку Ляшки Королівські; пов. Мости Великі: спалено фільварок в 99. Деревні і збіже на фільварку в 100. Реклинці; пов. Жидачів: спалено фільварок в 101. Изидорівці і збіже на фільварку в 102. Рудниках; пов. Бучач: спалено фільварок в 103. Тростянці; пов. Доброміль: спалено збіже на фільварку в 104. Новім Місті; пов. Чесанів: спалено фільварок в 105. Люблинці;

пов. Долина: спалено двір люстратора дібр Грегля в 106. Долині; пов. Калуш: спалено збіже на фільварку в 107. Хотіни; пов. Рогатин: спалено стирти збіжа в 108. Потоці; пов. Радехів: спалено стирти збіжа на фільварку в 109. Кутах; пов. Журавно: спалено збіже на фільварку в 110. Боянові; пов. Городенка: спалено збіже на фільварку в 111. Лісновичах; пов. Мостиска: спалено збіже на фільварку в 112. Ляцькій Волі і стодоли кольоніста Шпільки в 113. Поповичах; пов. Борщів: спалено фільварки в 114. Звягели; пов. Печеніжин: спалено будинок староства в 115. Печеніжині. – Крім того, місяць вересень приніс ще такі факти: 116. динамітовий замах на залізничий міст в Яворові (1. вересня), 117. підложено бомби під потяг на лінії Львів – Підгайці, 118. підложено бомби під стацію Боднарів і на залізничий шлях біля неї (7. вересня), 119. ушкоджено залізничий тор на лінії Вигнанка – Івань-Пусте, 120. підложено бомби на залізничім шляху Конюхів – Сколе – Стрий, 121. розбито віздову зворотницю в Ставчанах; зірвано й забрано телеграфічні й телефонічні дроти; 122. біля Жовкви (1. вересня), 123. на лінії Любачів – Башня (6. вересня), 124. на лінії Зимна Вода – Мшана (10. вересня), 125. між стаціями Суха Воля – Мшана (10. вересня), 126. на лінії Жовква – Мости Великі, 127. на лінії Сапіжанка – Честинь (15 вересня), 128. на лінії Камінка Струмилова – Мілятин (17. вересня), 129. біля села Желехова (18. вересня), 130. кинено бомбу до мешкання учителя Поляка Лушкевича в Утішкові, пов. Золочів, 131. підложено бомбу під будинок поліції в Мишині, пов. Печеніжин (23. вересня), 132. повибивано вікна в будинку поліції у Сколім, пов. Борщів; 133. вбито вїтїв-хрунів в Дулібах і Стрїлковій, пов. Стрий, 134. вбито члена гуцульської делегації з чолобитнею до Пілсудського у Вербїжі, пов. Коломия, 135. вбито другого члена сеї делегації Юрка Петрійчука й пострілено аранжера делегації, Омеляна Карашкевича в Коломїї.

Місяць жовтень 1922 р. В сім місяці рівно до 15. далі йшли акти індивідуального терору; по 15. жовтні виринають на терені Східної Галичини збройні відділи, які нагадують собою Гайдамаччину. Напруженне в краю змагається особливо з уваги на надходячі вибори до польського сойму, які Польща розписала безправно, топчучи міжнародні договори й волю українського народу, також на Галицькій Землі.

В сім місяці спалено: пов. Теробовля: 136. фільварок в Слободі; пов. Львів: 137. фільварок в Сухій Волі; пов. Коломия: 138. фільварок у Вербїжі Нижнім і 139. сіно лісничого Гаса в Шепарівцях; пов. Сокаль: 140. сіно на фільварку в Радванцях; пов. Гусятин: 141. фільварок в Підволочиськах (невдало); пов. Збараж: 142. фільварок в Березовиці Малій (10 вересня); пов. Жидачів: 143. збіже на фільварку в Рудниках; пов. Станиславів: 144. фільварок в Пукасівцях; пов. Перемишль: 145. фільварок (другий) в Болестрашицях і збіже в фільварку Хиринка; пов. Рава Руська: 146. збіже на фільварку в Щирци; пов. Калуш: 147. збіже на фільварку в Негівцях; пов. Печеніжин: 148. сіно вїта Поляка Уруського в Акрешорах і 149. пробовано підпалити фільварок у Залучу.

Крім того: 150. підложено бомбу з електричним апаратом біля мосту під Перемишлем, тор знищено, а лokoмотива потягу ушкоджена (з 7. на 8. вересня); 151. перетято вночі телеграфічні дроти на шляху між Тернополем – Березовицею Великою і 152. на шляху між Тернополем і Гаями Великими; 153. між Львовом і Сиховом стріляно до поїзду й ранено польського поручника Полячка; 154. в Брошневій пов. Долина ранено вїта хруня Савчука.

Дня 15. жовтня появилася у Зборівськiм повіті повстанча група, зложена з 50 людей. Вона, руйнуючи й палячи по дорозі фільварки польських дідичів і оселі польських кольтоністів, убиваючи і проганяючи польську поліцію і жандармерію, перейшла досі повіти Зборів, Бережани, Підгайці, Бучач, Перемишляни, Борщів і Чортків. Рівночасно появилася така сама групка в Сокальщині й перейшла до Тернопільщини, третя група виринула у Брідщині і Збаращині. Остання злучилася по дорозі з першою групою. Ті групи, особливо перша, найсильніша числом, роздроблюються по дорозі на малі гуртки, які несподівано виринають в ріжних місцевостях і ширять між польськими зайдами переполох. Дідичі й польські жандарми втікають до міст. Повстанці роздають забране Полякам добро поміж селян і звивають їх відозвами вступати в повстанчі ряди й бойкотувати польські вибори. Відділи польської піхоти, кавалерії і змобілізовані жандарми рушили проти повстанців, та вночі бояться виступати проти повстанців. В кількох місцях, приміром біля Осівця і Бобулинець Бучацького повіту прийшло між повстанцями й польським військом до завзятих боїв, які покінчилися соромною втечею Ляхів. Акцією польських військ проводить командант 12. дивізії в Тернополі.

Перша група зрабувала в Ярчівцях польських кольтоністів і спалила фільварки Яцківці (Зборів), Августівку, Плавчу, Куряни, Пліхів, Демню, Конюхів, Геленків (Бережани), Писарівку, Черемхів, Горинь, Корзову, Вільку. В Плавчі повстанці вбили команданта польської жандармерії Гловинського і двох жандармів Поляка й Сидора, в Горожанці команданта жандармерії Корчовського, а в Дунаєві поранили кількох польських кольтоністів. Телефонічна сполука між Львовом і Підгайцями і Львовом та Бережанами була довший час перервана, а залізничний рух на галицькiм Поділлію здержаний. По 25. жовтня гайдамацькі групи, поділившись на малі гуртки від 5 – 10 людей, появляються в Тернопільщині, Борщівщині, Бучаччині, Заліщиччині, Сокальщині, а навіть і під Львовом в околиці Куликова. Дня 28. жовтня прийшло в лісі біля Баранячих Переток пов. Сокаль до завзятої боротьби між польською поліцією і одною з таких груп, в якій одного чоловіка вбито, а одного ранено. 31. жовтня прийшло до збройної розправи між Ляхами і повстанцями в околиці Чорткова. Так само між Заліщиками й Осівцем прийшло до завзятої боротьби між одною групою і ляхським військом, в часі якої Ляхи зловили Степана Мельничука, сина галицького залізничника.

Та рівночасно з таємничими гайдамацькими відділами революційні жовніри Галицької Землі також поодинокі несуть смерть Ляхам і їх

прихвосням. 15. жовтня пострілено на стації Сапіжанка Сидора Твердохліба, редактора хрунівської газети “Рідний Край” і кандидата до варшавського сойму. Твердохліб помер у Львові в шпиталі, а його похорони збойкотувало ціле українське громадянство. В Перемишлі вбито Станислава Пилипова, який був на услугах польської поліції. Між Мізуном Старим і Мізуном Новим (пов. Долина) пострілено польського жандарма Стефана Скавіньського. В лісах у Слободі Мізунській замордовано лісових сторожів Пехала й Хомина. Зрабовано (19. жовтня) біля стації Перзенківка товарний потяг. Обстрілювано (20. жовтня) між стаціями Мостиска й Медика особовий поїзд. Біля стації Бушковичі, пов. Перемишль, на лінії Перемишль – Краків підложено екразитову міну. В Турці ранено польського стійкового. Застрілено (26.X.) Антона Березовського з Вишкова пов. Заліщики, який хотів кандидувати до польського сойму.

Місяць листопад 1922 р. Мимо шаленого терору, який розвинула польська окупаційна влада і вшехпольські боївки, які на вічу 17. вересня с. р. порішили “відплату” українському народови, визвольна боротьба в краю не припиняється. Повстанчі групи доконали в перших днях листопада таких актів: вимордували у Фирлєєві, пов. Рогатин, цілий постерунок польської поліції; біля Чорткова забрали все майно з польського тягарового поїзду; напали на польський двір в Шутроминцях, пов. Заліщики. З актів індивідуального терору треба зазначити: пострілення польського митового урядника в Лавочнім Володислава Полянки й застрілення в ночі з 3. на 4. листопада в Коломийщині хрунів, кандидатів до польського сойму Пігуляка й Бехметюка.

Та боротьба з таким зразливим і безпощадним ворогом, як Польща, нелегка. Лях, zagrożений у своїм плянтаторським поході на українські землі, захопився зброї провокації і найстрашніших засобів терору, яких не затирила історія. Підпалюючи будинки і збіже о. Цегельського в Камінці Струмиловій (18. вересня), обійсте Українця Мацевича в Долині (21 вересня), підкладаючи бомби під українську гімназію в Долині, під дім “Просвіти” (22. вересня), Наукового Товариства ім. Шевченка (24. вересня) та Академічний Дім у Львові, вкінці під будинок українського “Сокола” в Станиславові – Ляхи в своїй пресі й телеграфічними агенціями голосять по світі, що се “Українці підкладають бомби під власні інституції”. Идеольогія зради і провокації, яку проповідував найбільший польський поет Міцкевич, так ярко виявлена польськими провідниками в часі світової війни (бо Поляки зраджували центральні держави й Антанту), празнує тріюмфи у відношенню до українського народу Галицької Землі. А поруч метод зради і провокації повели Ляхи у Східній Галичині нечуваний терор, який доходить прямо до божевілля.

До 5 с. м. арештовано около 20.000 Українців без огляду на пол, вік, становиско й питанне вини. В першу чергу арештовано молодь. Коли всі тюрми переповнено, часть вивезено до Домбья, щоби зробити місце для старшої інтелігенції і свідоміших селян. Майже щодня переходять вулицями Львова цікаві відділи по кількадесять людей ріжних станів, скованих парами,

а через середину відділу протягнений довжезний залізний ланцюг, до котрого всі попривязувані. Арештованих без найменшого переслухання держать як селедців збитих по коритарах вязниць і у вільних школах. За що, сього ніхто не знає, бо арештуюча поліція на запити не дає ніякої відповіді. Се прямо оргії. Майже в кождім селі кватероване військо ріжних родів і зброї. Від 8 год. вечером до 6 год. рано невільно нікому виходити з хати. По дорогах і полях патрулює кінна поліція і кавалерія, а постерунки поліції скріплено військом і агентами. До Львова й більших міст спроваджено поліцію, агентів бувш. царської охрани й цілу хмару тайних детективів і шпіонів із Варшави. Провокація на кождім кроці. У Львові переводить поліція труси, ревізії і рації, обступає трамваї, кіна, театри, каварні і т. д. і хто лише гр.-кат. обряду, йде без пардону до тюрми. В останніх днях установлено військову диктатуру для усмирення краю і поручено її ген. Станіславови Галлерови. Галицька Земля в огні, сльозах і крові!.. Та український нарід рішився видержати в огні боротьби аж до кінця – до повного державного Визволення!

Український Скиталець. – 1922. – Ч. 20. – 15 листопада. – С. 2 – 7.

№ 95

План розміщення польських військових частин серед населення під час виборів до сейму в листопаді 1922 р. у Печеніжинському повіті

18 листопада 1922 р.

№№ пп	Місце постою	Кількість			Гміни, де патрулюють військові частини
		Солдати	Офіцери	Підофіцери	
1.	Печеніжин	125	4		Слобода Рунгурська
2.	Космач	22	1		–
3.	Березів Середній	21	1		Березів Верхній, Березів Нижній, Баня Березівська, Лучки
4.	Текуча	10		1	Акрешори
5.	Яблунів	23	1		Люча, Уторопи
6.	Стопчатів	12	1		Мишин, Ковалівка
7.	Княздвір	9		1	–
8.	Рунгури	9		1	Марківка
9.	Ключів Великий	14		1	Ключів Малий
10.	Молодятин	9		1	

Староста [підпис нечіткий].

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 90, арк. 20.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 96

**З інформації Долинського повітового старости Станіславівському
воєводському управлінню про хід виборів до сейму й сенату Польщі
1922 р. на території повіту**

18 листопада 1922 р.

Виконуючи рескрипт від 13 листопада 1922 р. № 375/виб. додаю такий звіт:

При виборах до Сейму голосувало 23 % населення, що має право голосувати, а при виборах до Сенату – 20 %.

Керівник староства [підпис нечіткий].

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 90, арк. 5.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 97

**Редакційна стаття “Героям” часопису “Український Скиталець” про
вшанування пам’яті розстріляних поляками четарів УГА Степана
Мельничука і Петра Шеремети та заклик до боротьби за відновлення
української державності**

20 листопада 1922 р.

Віддаючи пошану Великим Героям-Борцям за державну самостійність українського народу Галичини, четарям УГА Степанови Мельничукови й Петрови Шереметі, розстріляним наглим судом польського окупанта дня 11 листопада 1922 р. в Чорткові, Виділ Культурно-Просвітного Кружка Українського Військового Табору в Йозефові, як матір усіх культурно-освітних гуртків української військової еміграції, на своїм святочнім надзвичайнім засіданню дня 20 листопада 1922 р. постановив:

1. Відправити панахиду за упокій душі Великих Героїв і проголосити 3-тижневу жалобу.

2. Вислати рідням Поляглих вислови пошани і співчуття.

3. Постаратися про фотографічні знімки обидвох Героїв у ціли видання їх листівками.

4. Переслати на руки д-ра Володимира Старосольського подяку для оборонців обидвох Героїв.

Щоб піддержати традицію УГА й зазначити тісну звязь із визвольними змаганнями, які веде під сю пору наш нарід у краю, Виділ названої матірньої організації постановив на тім самім засіданню:

1. Вислати четареви УГА Степанови Федакови й товаришам, зглядно їх рідням із нагоди їх засуду польським окупаційним судом щирий привіт та побажанне твердо й у кріпкім здоровлю перенести час насильного й безправного тюремлення за волю.

2. Вислати на руки д-ра Маріяна Глушкевича щиру подяку, цілій обороні Федака й товаришів за мужеську оборону обжалованих, а наших товаришів по зброї.

3. Висказує протест проти насильства, поповненого на бувшій підполковнику УГА Володимирові Федоровичеві через засуд його польським окупаційним судом.

Степан Мельничук, селянський син, ур. 19 грудня 1898 р. в П'ядиках, пов. Коломия, нежонатий. Вчився в українських гімназіях у Коломиї й у Львові. Іспит зрілості склав у Відні 1916 р. В січні 1916 р. вступив до УСС і в тім полку брав опісля участь у всіх боях під Львовом, Городком, Бережанами, а за Збручем на протиденікінському фронті. Коли УГА перейшла до червоних у січні 1920 р., остав дальше в полку УСС, де призначено його помічником команданта 2-ї скорострільної сотні. На протипольський фронт пішов 20 квітня 1920 р. на стацію Романів коло Чуднова на Волині. В часі відвороту відступив разом з одиноким курінем, який остав із бригади, аж до Переяслава, де перебував до часу большевицького наступу в літі 1920 р. При наступі червоної армії на Польщу наступав зі своїм відділом від Канева через Білу Церкву, Київ, Коростень, Тучин, Костопіль, Володимир-Волинський, Луцьк, Рожище, Новгород-Волинський, де його застало польсько-большевицьке перемир'є в жовтні 1920 р. Після перемир'я курінь приділено до розпорядження 132-ї бригади. Тут служив до травня 1921 р. в ріжних місцевостях Волинської і Подільської губерній. В травні 1921 р. цілий курінь під командою покійного Петра Шеремети влучено до 402-го галицького радянського полку, де Мельничук був командантом 4. сотні в Умані. В липні 1921 р. перейшов зі своєю частиною у Сквирський повіт, а у вересні 1921 р. у повіт Бердичівський. В січні 1922 р. був здемобілізований й поступив зараз на службу в бердичівським повітовім земельнім відділі, де служив як член районної комісії по націоналізації земель для цукрової промисловости на Україні. Був там до жовтня 1922 р., коли то разом з пок. Іваном Цепком і пок. Петром Шереметою вступив до боєвого відділу, який дня 22 жовтня 1922 р. під проводом пок. Цепка перейшов Збруч під Кудринцями й дістався на терен Східної Галичини в силі 12 людей. Зловлений під Устечком коло Заліщик дня 25 жовтня 1922 р. дістався в руки польської влади, яка дня 1 листопада 1922 р. відставила його до в'язниці окружного суду в Чорткові. Вироком наглого суду в Чорткові з дня 11 листопада 1922 р. засуджено його разом з пок. Петром Шереметою на смерть і розстріляно того ж дня о год. 3.15 сполудня на подвір'ю в в'язниці окружного суду в Чорткові.

Петро Шеремета, селянський син, ур. 22 січня 1897 р. в Пукові, пов. Рогатин, нежонатий. Вчився в бережанській і рогатинській гімназіях, іспит зріл. склав у Станиславові. В 1914 р. вступив до УСС. В тім полку брав участь у всіх боях на польському фронті 1918 та 1919 рр. По переході за Збруч бився на протиденікінському фронті. В ЧУГА був командантом 4-ї сотні 1-ї бригади УСС. Дня 24 марта 1920 р. разом із бригадою вирушив на протипольський фронт під Чуднів на Волині. Дня 24 квітня 1920 р. Поляки бригаду сю розбили, остав тільки один курінь, у котрім покійний відступив за Дніпро до Переяслава, де 1 травня 1920 р. іменовано його командантом

куріння. Сей курінь влучено до 44-ї червоної дивізії. В часі наступу радянських військ на Польщу літом 1920 р. як командант куріння брав участь в наступі, здобув своїм курінем Володимир-Волинський і Грубешів та визначився разом з курінем у багатьох битвах, за що навіть одержав часті похвали від начального червоного командування. В часі відвороту радянської армії опинився з курінем у Житомирі, де останки куріння влучено до 402-го галицького радянського полку 45-ї червоної похідної дивізії. Дня 7. червня 1921 р. перейшов разом зі своєю частиною до Умані, в серпні 1921 р. до Сквири, а у вересні 1921 до Бердичева, де був курінним командантом другого куріння гал. рад. полку, що складався виключно з самих Галичан. Як командант куріння стояв залогою з курінем в Самогородку коло Бердичева аж до лютого 1922. Тоді перейшов з курінем до Бердичева й був там до травня 1922 р., коли сей полк розформовано. По розформуванню сього полку в травні 1922 р. вступив на службу як учитель української мови й літератури, до української гімназії в Бердичеві. Там навчав аж до половини жовтня 1922 р., коли то разом із пок. Ів. Цепком та пок. С. Мельничуком перейшов з боєвою частиною на терен Східної Галичини. Вироком наглого суду в Чорткові з 11 листопада 1922 р. засуджено його на смерть і розстріляно того ж дня о год. 3.20 сполудня на подвір'ю в'язниці окружного суду в Чорткові. Останній його оклик був: “Най жиє революція! Най жиє народ! Най жиє Україна! Стріляй!!!”

Годину перед розстрілом написали обидва Герої-Мученики прощальні листи до товаришів і родичів. “Умираю з Мельничуком, холодно приймаю смерть. За нарід не страшно положити мені моєї буйної голови”, – пише в листі до судженої в Бердичеві Шеремета. “Умираю за праве діло, за Вас, дорогі мої, за бідних моїх земляків – умираю. Страшне слово, та не страшно мені. Я вмер за Вас. Дорога, якою я йшов, була постелена мені Вами – за Вашу любов, за любов до бідного мого народу кладу голову”, – пише Шеремета в листі до родичів і вуйка. Обидва Герої сконали з окликом: “Нехай живе нарід! Нехай живе Україна!”. Крісові кулі прошибли горячі серця – тіло здригнулося і впало...

Кров українських Героїв бризнула в лице негідним унукам тих, що по “білих шляхах” Сибіру конали за волю Польщі. Внуки “прескорбної Польщі” – вчорашнього раба “руського, пруського й австрійського орла”, збудували кров'ю найкращих синів українського народу криваву прірву не тільки між українською і польською державою, але й між українським і польським народом взагалі. Найкраще завданне українського народу в інтересі власнім і в інтересі культури: **скрутити голову польському орлови! Кров мучених дітей Галицької Землі кличе нас, живучих, на те святе діло!**

Український Скиталець. – 1922. – Ч. 4. – 1 грудня.

Редакційна стаття “Дні боротьби і страждань” журналу “Український Скиталець” про бойкот українцями виборів до сейму і кривавий терор поляків у Західній Україні

1 грудня 1922 р.

Український нарід Галицької Землі відчув на днях рішучо і славно новий польський наступ на своє державне право. Польський наступ – се вибори до польського сойму, розписані і переведені Польщею безправно дня 5 листопада у Східній Галичині. Участь українського народу у виборах і вибір українських послів до варшавського сойму мали виеднати Польщі в Антанти легітимацію на заміну тимчасової окупації в остаточне загарбанне Східної Галичини. Український нарід нашої тіснішої Батьківщини зрозумів хитрий польський плян і дав заборчій Польщі достойну відповідь, **зовсім здержуючись від участі в польських виборах.**

Від єпископських мітр до сердака безземельного халупника **станув у день виборів, 5 листопада, один незломний національний фронт.** Ніхто з Українців ні не голосував, ні не кандидував на посла до польського сойму. Хто виломився з національних рядів – опинився або на тім світі (Твердохліб, Пігуляк, Бахматюк, Матійчин, Лановий і т. д.), поцілений караючою рукою народу-местника, або криється в краю і в Польщі під опікунчими крилами польської жандармерії й агентів дефензиви (вибрані Поляками й Жидами “посли”: провокатор з Буковини Кравчишин, злодій Залуцький, суспендований священик Ільків і вїйти-хруні Дутчак і Мельник). У чисто українських повітах бойкот польських виборів був так основний, що польська телеграфічна агенція мусіла прислонити сей скандал для Польщі “атмосферичними причинами”. Аж у день по виборах явилися в тих селах польські жандарми і члени польської дефензиви зі Львова та Станиславова й голосували самі замість виборців (див. “Dziennik Ludowy” з 15 листопада). Яке значінне привязувала Польща до успішного переведення виборів у Східній Галичині, щоб використати се на міжнародній політичній арені, видно з польських виборчих приготувань у Східній Галичині. Коротко можна назвати сі приготування поступенно ростучим у жорстокість тортурованнем українського народу. Коли не вдалося Польщі заманити наш нарід на приману “автономії” з українським “міністром” у Варшаві й “університетом” у Снятині; коли не повезло розколоти української суспільности руками Яцкова – Твердохліба – Карашкевича – Лаврука; коли іменовані польськими староствами “виборчі комісарі” Українці один по одним, мимо кар у грошах і арештах, зрікалися сеї “почести”; коли не вдалося найти ні одного Українця – кандидата на посла до Варшави – Польща завела наглі суди й воєнну диктатуру ген. Галлера (на час виборчої “свободи”!), почала мучити українську суспільність політичними процесами, а вкінці вхопилася радикального способу на зломанне української “впертости”, виарештовуючи передовсім українську інтелігенцію села й міста. Масовими

арештами української інтелігенції Польща ціляла в село, намагаючись залякати його по засаді “ударю пастиря, і розбігнуться вівці”. А коли й село у відповідь на арешти своїх провідників відповіло ще більшою впертістю проти польських виборів – почала Польща арештувати всіх Українців без огляду на вік, пол, становище й заняття. Около 20 000 найкращих дітей Галицької Землі опинилося в польських тюрмах і концентраційних таборах. Як повідомляє “Земля і Воля” з 5 листопада, поарештовано навіть материй з дітьми при грудях, так що опустіли деякі українські хати. 60-літні (учитель Вертипорох), а навіть 82-літні (о. Березовський) старці опинилися в польських криміналах. Ба, що більше – в Перемишлі, Долині, Коломиї і т. д. виарештовано українську молодь (від 15 року життя) клясами! Губернатори й жандарми б. царської Росії навіть не вмилися до “воєводів” і жандармів польської республіки з соціалістом Пілсудским на чолі.

Як уже сказано, український нарід Галицької Землі до польських виборів не пішов, і так день 5 листопада, що мав бути днем польського тріумфу, можна назвати “польським судним днем на українських землях”. Раз тому, що разом із українським селом здержалися від голосування також не тільки Німці, але й деякі латинники, а навіть частина Мазурів-колоністів (дивись подрібні звіти з виборів у львівській “Свободі”), а по-друге, що на українських землях, що прийшли до Польщі на основі проблематичної вартости рижського договору, а саме на Волині, Холмщині, Підляшшу й Поліссю вийшли послами, мимо польського терору, горячі українські патріоти. На Волині не вибрано ні одного Поляка! Вибір українських послів на Холмщині означає, що українська національна ідея тріумфує під самим Люблином! Вибрані на сих українських землях українські послі до варшавського сойму: Братунь Андрій, учитель, Васильчук Антін, інженер, Войтюк Яків, редактор “Нашого життя”, др. Дмитрюк Василь, лікар, Дуда Осип, гімн. учитель, Козицький Сергій, учитель, Козубський Борис, більший зем. власник, Комаревич Василь, учитель, Любарський Семен, учитель, Маківка Степан, учитель, Павлюк Іляріон, учитель, Пащук Андрій, агроном, Пирогів Микола, лікар, Підгірський Самійло, адвокат, Приступа Хома, агроном, Скрипа Осип, учитель, Тимошук Юрій, кооператор, Хруцький Сергій, гімн. учитель, Чучмай Максим, кооператор, Луцкевич Марко, кооператор (Ляхи замкнули його по виборі до тюрми!), а до сенату: протоєрей Герштанський Дем’ян, Карпінський Олександр, адвокат, Левчаківська Олена, більша зем. власниця, Маркович Лев, більший зем. власник, Пастернак Іван, Черкавський Михайло, дир. учит. семінарії – заснували дня 22 листопада “Український Соймовий Клуб”, згл. “Український Сенатський Клуб”. На своїх нарадах у сім дні рішили обидва клуби одноголосно не входити в ніякий звязок із п’ятьма галицькими зрадниками (Ільковом, Залуцьким і т. д.), яких вибрала польська дефензива, людьми, які свідомо проти виразної волі українського народу Східної Галичини дали себе вибрати Полякам “послами” до Варшави.

Честь і слава послам українського народу Волині, Холмщини, Підляша й Полісся!

Зовсім не припадково, а зі жорстокою свідомістю і пляново – як се ми вже зазначили – саме в передвиборчий час Ляхи розпочали політичні процеси, з яких найважливіші: проти підполковника **У.Г.А. Володимира Федоровича й четаря У.Г.А. Степана Федака й тов.** Підчеркуємо, що Ляхи заметушилися з сими процесами зовсім пляново, бо думали, що за ціну евентуальної амнестії обжалованих виторгують виборчі концесії від українського політичного проводу. А коли український політичний провід не пішов на сей “гачок”, ляцька справедливість почала “урядувати”...

По кількадевній розправі проти підполковника У.Г.А. В. Федоровича, в якій свідками виступали пожерті їдю вшехпольської идеольогії “*rycerze kresowi*”, трибунал львівського ляцького суду засудив підполковника **Федоровича на кару 15-літньої тяжкої вязниці** з постом і темною келією раз до року нібито за стрілянне до “роззброєних” польських жовнірів, за “неперешкоджуванне в рабунках” і за “безправні арештування” – словом за те все, що Ляхи виробляють день у день у відношенню до українського народу Галицької Землі.

Не меншим “тріумфом” радіють серця “*obrońców kresowych*” з нагоди **покінчення процесу проти чет. У.Г.А. Степана Федака.** За стріли до т. зв. воєводи легендарної “Малопольські” на Галицькій Землі просидів чет. Федак поверх рік у тюрмі, а разом з ним 12 українських старшин, згл. студентів за “державну зраду” проти Польщі, якої горожанами вони не були, не є і ними не хочуть бути. Ляцький трибунал засудив **чет. Степана Федака на 6 років тяжкої тюрми з постом і твердим ложем, Паліва, Матчака, Яремійчука й Зиблікевича на 2 і 1/2 року тяжкої вязниці, а Штика на півтора року.** Решту обжалованих, а саме Коберського, Кучабського, Гнатевича, Голубовича, Горобійовського, Тофана й Білецького увільнено від вини й кари та зараз випущено на волю. Обжаловані прийняли засуд спокійно. Тільки Матчак запитав присяжних, за що його засудили. Оборонці зголосили зажаленне неважності й відклик від вироку щодо всіх обжалованих і зажадали випущення засуджених на волю.

В обидвох випадках засуду маємо до діла з високими числами: підполковника Федоровича засуджено на 15 років, четаря Федака на 6 років тяжкої вязниці. І зараз насувається питання, чи Ляхи, видаючи такі багаторічні засуди, справді такі певні, що їх катівське панованне у Східній Галичині тревати буде, коли не 15, то бодай 6 років? Напевно ні! Багато скорше засядуть Грабовські, Гіртлери і всі “*rycerze kresowi*” перед трибуналом вільної держави українського народу! Прийде суд і прийде справедлива кара!

Ще вернуться тії
Стрільці Січовії,
Задрожить тоді Варшава!

Український Скиталець. – 1922. – Ч. 21. – 1 грудня.

№ 99
Кореспонденція “Українського скитальця”
про відзначення 4-ої річниці ЗУНР

1 грудня 1922 р.

Свята 1 листопада.

Бригідки – Львів.

Величаво й урочисто святкувало 1500 політичних в'язнів-Українців у келіях Бригідок великий день 1. листопада – четверті роковини відбудови Галицької Держави. В 11. годині рано рознеслася зі всіх замкнених келій грімка пісня: “Ви жертвою в бою завзятім лягли” – й почалося свято. Ув'язнені українські священники правили панахиду, а інші в'язні, як один, співали церковні й народні пісні. Коли лунала сумна мелодія: “Вічная Память” за упокій душ упавших Героїв, хотілося дійсно вірити, що Господь верне волю нашій Батьківщині.

По панахиді всі в'язні співали народні гимни. Стіни в'язниці тремтіли від гомону їх, а перелякані дозорці бігали, кричали, грозили, молили. Та пісня лунала. В'язні співали без боязни і страху. Бо й чоґож їм боятися? Більшої кари для них нема. А вони, політичні в'язні, не соромляться того, що сидять у тюрмі, їх замкнув ворог лиш за те, що люблять над усе свою Вітчину, що стоять на сторожі Рідної Землі, як добрий син в обороні мученої матери. Ні, їх се не соромить, не ганьбить; вони горді за своє мучеництво за волю народу, якій віддають усі найкращі почування свого духа і свої фізичні терпіння.

Коломия (в'язниця).

День 1. листопада, роковини проголошення української державности у Сх. Галичині, відсвяткували політичні в'язні в Коломиї відспіванням національного гимну й пісень: “Ми Гайдамаки” й “Ви жертвою”. За ті пісні управа в'язниць замкнула 20 в'язнів в окремій келії і загрозила тяжкими карами. Політичні в'язні зібрали того дня між собою більшу суму гроша на народні цілі.

Прага.

Старанням групи української національної молоді високих шкіл у Празі відсвяткувала тутешня еміґрація день 1-го листопада врочисто. Передполуднем відбулося Богослуження і Святочна Академія, вечером святочний концерт, на яких явилася майже ціла пражська еміґрація та дуже багато Чехів. Та всюди переважали сірі військові однострої.

В програму дня входили слідуючі точки:

I. На Святочній Академії український академічний хор відспівав народні гимни, вступне слово мав проф. М. Лозинський, реферат п. Ілярій Ольховий.

II. Концерт:

1. Промова: сот. др. Ярема.

2. Франко-Лисенко: “Вічний Революціонер” – український акад. хор.

3. Ludvig v. Beethoven: Trio Es-Dur Op. I. № 1. Allegro – Adagio Cantabile Scherzo – Allegro Assai, відіграли арт. Гр. Москаленський – скрипці, п-на Анна Кубелікова – віольончеллю та п-на Карла Анковцова – фортеп'ян.

4. П. Карманського: “Ні, не ридайте” деклямувала п-на Бабіївна.

5. Колесси: “Тим, що впали” відспівав український акад. хор.

6. Людкевича: “Спи, дитинко моя” тенорове сольо відспівав п. Ф. Базилевич.

7. П. Карманського: “В роковини першого листопада” деклямував п. О. Голинський.

8. F. Schubert-a “Impromptus” As-Dur – фортепянове сольо п. З. Лиско.

9. Пачовський–Людкевич: “Хор підземних ковалів” відспівав український акад. хор.

Крім сього на Академії відчитано привітну телеграму від Українців у Подєбрадах, а на концерті виголосив привітну промову представник білоруської еміграції.

Всі точки як Академії так і концерту були як найкраще виконані, одначе настрій свята піднесли в найбільшій мірі виголошені промови та реферати. Розглядати всі промови та реферат проводилоб за далеко, одначе треба зазначити, що всі вони мали характер всеукраїнський та підчеркували значінне 1-го листопада для цілого українського народу.

Незвичайно гарно був опрацьований реферат п. Ольхового, де між иншим він говорив:

“Перший листопад останеться на все найгарнійшим днем в історії України, бо він пригадувати буде будучим поколінням геройський подвиг народу, він буде притягати їхні думки до сих епохальних днів, в котрих українська нація маніфестувала свою незломну волю до державного життя, він пригадувати буде прийдущим, що поневоленне великого й сильного народу мусить скінчитися, бо всяка неволя річ хвилева і що її можна скинути лише однодушним виступом цілої нації та що самостійність мусить прийти, коли нація її хоче. Кров українських жовнірів, пролита в листопадових днях на вулицях Львова, а опісля на цілому просторі української землі в обороні самостійности, буде домагатися в будучих поколінь помсти, буде звертати їхні очі на захід до народу-злочинця, як на одинокого винувника національних нещасть з 1919 р., буде пригадувати їм, що вони мають до сповнення велике діло визволення, почате попередниками, буде хоронити їх від зледащіння й упокорення перед ворогом, буде гнати їх до єдности й підпорядкування особистих і клясових інтересів інтересови нації, загроженої ворогом із заходу. А ворожі знищення будуть їм пригадувати, що між українським народом і Польщею мусить бути положена межа і що ся межа мусить бути висунена як найбільше на захід, що спір між українським народом і Польщею можна порішити лише війною.

І перший листопад перейде в будуччину не лише як гарна мрія, не лиш як епізод із минулого, але як дійсно актуальна потреба нації, полишена з минувшини до сповнення! І вся вага першого листопада лежить у будуччині.

Бо від будуччини сподіваємося людей, що виховані на самостійницьких традиціях і на традиціях збройної боротьби з ворогом, не дадуться збити з доброї дороги й не підуть за допомогою ні до Москви ні до Варшави.

Виховані в любові до Батьківщини, вони будуть знати, що є часи, коли треба для Батьківщини посвятити себе цілого, не жаліти ні майна, ні сили, ні життя. Бо Батьківщина колектив спільний усім Українцям і обороняти її обов'язаний кождий Українець. А любов до Батьківщини – се не сентимент, се обов'язок працювати для її добра, обов'язок віддати для неї все, що людина має, се обов'язок у певних моментах фіксувати сю любов кровю, життям.

Бо в будуччині прийдуть люди, котрі зрозуміють, що самостійність української держави мусить виходити в першу чергу зі Львова й Київа, а не з Парижа, що тільки український нарід може рішати про долю своєї держави і що самостійність треба опирати не на вільсонівським самоозначенню народів, а на власнім українським твердим “хочу”. Право – зброя слабших, а сильний український нарід (таким він буде) повинен лише домогатися і брати. Прийдуть люди, що знаючи минуле, будуть пам'ятати, що державну незалежність здобувається зброєю, а міжнародні спори полагоджуються не чуттям, не симпатіями, але силою, що остання інстанція, яка рішає – се війна, а найкращий аргумент, що абсолютно промовляє до сумління сусіда-ворога, це острій ніж”.

Свій реферат закінчив п. Ольховий менш-більш так:

“І тоді прийде другий перший листопад і український нарід забере в українській Галичині владу в свої руки, передасть її своєму правительству, українська армія перейде Сян, піде аж над Вислок, щоби й Лемківщину прилучити до української держави. І тоді український законодавчий орган, як виразник волі українського народу, вишле зі Львова до Київа делегатів для обговорення зєдинення.

Здійснення ідеї першого листопада 1918 р. приведе здійснення ідеї 23. січня 1919 р., бо обі ідеї нерозлучно зі собою зв'язані й вони становлять одноцілість, як консеквенція факту, що є одна Україна й одна українська нація”.

Хеб.

Серед гарних гірських околиць, що нагадують нам найкращі наші рідні сторони, відбули ми наше найбільше національне свято, як-мож найкраще й величаво. День був гарний, погідний, ясний, як душа нашого народу, що чужого не бажає... Проміні привітного сонця ломилися в білому снігу, що прикрив добре цілу тутешню околицю, і роз'яснювали облича всіх українських стрільців, які зібралися на площі вправ 33. чсл. п. п. Всі в нових одностроях, веселі, бадьорі. Чекали приказу до походу.

Точно о год. 9.30 рушили обидва наші відділи при акомпанієменті веселих звуків чсл. військової оркестри до місцевої церкви на Службу Божу, яку відправив чеський священик. По богослуженню виступив він на

проповідницю і так промовив до стрільцтва свого братнього, славянського народу:

“Тому три дні святкували ми національне свято відродження чехо-словацької держави, а сьогодні святкуємо чотирилітню пам'ятку воскресення української держави Галицької Землі. І коли Ваші національні вороги Вас хвилево перемогли, коли Ви, борці за волю народу, мусіли хвилево покинути Рідну Землю і вже четвертий рік блукаєте на чужині, коли Ваш Рідний Край уже четвертий рік стоїть у вогні, коли цілий нарід завзято бореться за свою волю, то се лиш незбитий доказ, що Українці досягнуть свою найвищу ціль”.

Відтак поблагословив українські відділи. Стрільцтво відспівало: “Ще не вмерла”, а орхестра відіграла чеський гімн.

О год. 11.30 зібрались обидва відділи в казармах. Там відчитано їм відручне письмо Президента Західно-Української Народної Республіки Д-ра Євгена Петрушевича й виголошено промову з зазивом видержати на становищі українського стрільця так довго, як довго буде вимагати цього справа Вітчизни.

По промові відспівали стрільці: “Не пора” й розійшлись з піднесеним чолом та твердою постановою служити своїй державі, як правдиві сини.

Подєбради.

Українська еміграційна колонія в Подєбрадах, зібрана 1. листопада с. р. на святі визволення зах.-українських земель, ухвалила таку резолюцію:

Стежачи з захопленням за впертою боротьбою українського народу з Польщею – окупантом Східної Галичини, Волині, Холмщини й Підляша за державну самостійність, ми, професори і студенти Української Господарської Академії в Подєбрадах та все українське громадянство, зібрані в день свята визволення Східної Галичини й Буковини 1. листопада, протестуємо:

1. Проти окупації Польщею західно-українських земель.
2. Проти насильного переведення виборів до польського сойму в Східній Галичині всупереч волі українського народу.
3. Проти нечуваного в культурному світі вандалізму нищення українських культурних інституцій.
4. Проти заборони заложення української святині наук, університету у Львові і проти переслідування українського шкільництва на західних українських землях, окупованих Польщею.
5. Проти переслідування й арештування української інтелігенції, селян і робітників, як засобу знищення українського народу.
6. Проти польського суду над Степаном Федаком і товаришами за зраду польській державі, якої громадянами вони не є.
7. Проти колонізації українських земель польськими колоністами, коли більшість українських селян наслідком безземелля змушена емігрувати.
8. Проти нечуваного терору польського війська, жандармерії, поліції і тайних агентів, що забирають від населення засоби поживи, коли сотки тисяч українського населення гине з голоду. Віримо, що сей наш протест найде відгомін і співчуття в культурному світі до тяжко поневоленого народу. Витаємо героїчну боротьбу

українського народу проти насильників. Нехай живе самоозначенне земель, поневолених Польщею!

Український Скиталець. – 1922. – 1 грудня. – С. 42 – 45.

№ 100

Лист генерала С. Галлера Львівському апеляційному судові з вимогою посилити пацифікацію Західної України шляхом розгортання діяльності надзвичайних судів

5 грудня 1922 р.

Таємно

До власних рук

Отримавши мандат на пацифікацію Східної Галичини і глибше придивившись до цієї справи, я дійшов до висновку, що тільки послідовно узгоджена робота адміністративної влади і судів може викоренити заколотницьку діяльність і що треба послідовно застосовувати ті засоби, які уряд дає в руки адміністративної влади і сусідів в окремих випадках. Однак у цьому відношенні становище, яке склалося тут, вимагає на сьогодні багато кращого.

До весни 1922 р. ми мали тут надзвичайний стан, якого майже ніхто не використовував або (використовував) тільки неохоче. Це дискредитувало надзвичайний стан в очах усіх і створило думку, що це запобіжний засіб, який ні до чого не придатний. Отже, його відмінили.

На протязі кількох років ми мали тут надзвичайні суди, але їх ніхто не використовував (лише у цілком виняткових випадках) і ніхто не турбувався, щоб їх застосовувати згідно з існуючим законом.

Тільки перед виборами пригадали, що вони існують, і коли хотіли їх застосовувати, натрапили на цілий ряд труднощів (відсутність оголошення за законною вимогою, неприязнь суддів до цих (надзвичайних судів)) і т. д.

Тільки поволі, з труднощами, почали їх застосовувати. Тут відмічу, що я цілком не є прихильником того, щоб надуживати надзвичайним станом і надзвичайними судами. Ці превенційні заходи повинні залишитися в силі постільки, поскільки вони вкрай необхідні для державної безпеки. Після цього їх треба рішуче відмінити і ввести знову на випадок потреби. Однак, якщо ці оборонні заходи держави проти заколотницьких дій є в силі, їх треба енергійно застосовувати. В протилежному випадку ці репресійні заходи дискредитуються як в очах благонадійного населення, так і в очах заколотницьких організацій. Результат – неясне становище, коли адміністративні і судові службовці не знають, чого дотримуватися, і постійно оглядаються, звідки вітер віє. Отже, надзвичайний стан і надзвичайні суди мусять бути зняттям гострим, як ніж. Погроза їх застосування мусить залякати і витверезувати.

Однак надзвичайні суди не викликають належного ефекту, особливо у тих випадках, коли, наприклад, за вчинене таємне вбивство не виноситься

смертний присуд, а передається справа звичайному судочинству. Тому моральний ефект такого надзвичайного суду шкідливий. Для заспокоєння краю було б краще, якби у цьому випадку його цілком не застосовували.

Об'єктивний спостерігач мусить визнати, що початкову неприязнь у відношенні до надзвичайних судів тепер у більшості випадків зламали – це доводить ряд присудів останніх днів. Однак так не всюди. Маю перед собою депешу тернопільського воєводи, який повідомляє мене, що в складі трибуналу надзвичайного суду 22. XI. в Золочеві (проти Гуралевича) був один суддя української національності. Але це була справа на політичному ґрунті і, правдоподібно, можна було передбачити, що трибунал у такому складі не винесе (належного) присуду. Якщо справа стоїть так, то це було б доказом, що окружний суд у Золочеві ще недооцінює значення різкого застосування надзвичайних судів для боротьби проти заколотницьких дій.

Я знаю, що в сферу моєї діяльності не входить критика судочинства. Однак я тимчасово відповідаю за безпеку у Східній Галичині і не можу закривати очей на ті обставини, що ускладнюють пацифікацію і виходять з способу підходу судів до справи.

Навпаки, я зобов'язаний це ясно зрозуміти, тому не можу не торкнутись цих обставин у моїх рапортах урядові. Тому прошу в'яснити, чи справа в Золочеві так виглядає, як про це доніс мені пан воєвода. В цьому випадку цікавлять мене відомості і в'яснення взаємного впливу тих органів, які ускладнюють пацифікацію тільки для того, щоб відносини якнайшвидше і ґрунтовно поліпшились.

Зауважувати судам, зрештою, не є моєю справою, а справою уряду.

Львів, 5. XII. 1922 р.

Генерал дивізії і інспектор
армії Станіслав Галлер

ЦДА України, м. Львів, ф. 151, оп. 1-а, спр. 824, арк. 7 – 8.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 101

**Звернення Народного комітету УНТП до української громадськості,
повітових організацій і мужів довір'я про організацію всенародного руху
ліквідації неграмотності серед українського народу**

15 грудня 1922 р.⁸⁸

Смерть неграмотности!

Два тижні минуло, як тов. “Просвіта” враз зі своєю “комісією для поборювання неграмотности” і “Українське Педагогічне Товариство” видали поклик до цілого народу і візвали його до походу, який мав попровадити український народ “з неволі темноти – до сонця свободи”.

До сього поклику приєднується “Народній Комітет”, начальна управа української народньої трудової партії і видає наказ усім повітовим організаціям і мужам довір'я, щоби поклик культурно-освітних інституцій найшов повне попертя з боку членів трудового стороництва. Тут

⁸⁸ Дата події.

пригадуємо ще раз, що належить звертатися по всі інформації до тов. “Просвіта” – Ринок ч. 10. 11 пов., а воно при допомозі своєї комісії вкаже на потрібні підручники, букварі, методичні правила, необхідні при веденню таких курсів.

Сьогорічну діяльність на культурно-освітнім полі треба вести безумовно під кличем нищення аж до коріння, безпощадного, безмилосердного нищення неграмотности серед нашого народу. Наша неграмотність – це страшна колода на дорозі до правдивого поступу, велика перепона у боротьбі за належні права, причина неповного розуміння українським загалом усіх культурних завдань громадянства.

Кажемо: **загалом**. Бо на наше щастя наш народ у великій переважаючій частині дав в останніх роках докази так великої зрілості, якою можемо гордитися перед усім світом. Все ж таки існує ще поважна скількість населення, котра зовсім непричастна у великій визвольній боротьбі. Винні цьому різні обставини, та найбільша причина лежить таки в неграмотности. Тому неграмотність йде на руку всім ворогам народу. Тому в поневолених народів неграмотність тішиться найбільшою опікою пануючих верств і пануючого народу. Тому її ми мусимо поборювати, мусимо нищити, мусимо усмертити неграмотність серед нашого народу.

Успіху нашої праці ми певні. Тільки охоти, зрозуміння ваги справи й охочих рук до праці.

У Львові, дня 15 грудня 1922.

За “Народній Комітет”
Начальну Управу української народної трудової партії.
Др Володимир Бачинський, голова.
Михайло Струтинський, секретар.

Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 2. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 261 – 262.

№ 102

Повідомлення газети “Свобода” про заборону польською владою Народного з’їзду УНТП

21 грудня 1922 р.

Народний Зїзд заборонений!

Президія Дирекції поліції у Львові візвала до себе голову “Народнього Комітету” д-ра Володимира Бачинського для списання протоколу про намірене скликання Народнього Зїзду, себто конгресу української народної трудової партії.

Одночасно заявлено п. голові, що польська поліція видає заборону відбуття Народнього Зїзду на основі § 6 закона про збори (з р. 1867) тому, що на її думку Народній Зїзд загрожує публичній безпеці і публичному добру. В разі скликання Нар. Зїзду будуть ужиті всі поліційні засоби, щоби не допустити до його відбуття.

Як мотив такої постанови польська поліція подає протипольське і протидержавне становище української народної трудової партії.

Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 2. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 263.

№ 103

Текст присяги члена УВО

1922 р.⁸⁹

Клянуся своєю честю і совістю перед Богом і українським народом чесно, совісно і вірно буду виконувати прийняті на мене обов'язки революційного вояка, що по моїм силам і здібностям буду боротися за самостійну соборну Україну, коли на всіх українських землях мій народ не стане повним хазяєм своєї країни, клянуся, що навіть найкращому другу, який до організації не належить, про неї не згадаю, що ні тюрми, ні муки, не присилять мене зрадити своїх товаришів, за котрих я візьму всі вини на себе перед ворожим судом, клянуся, що ні голод, ні погрози смерті не примусять мене покинути боротьбу за волю моєї країни. Так, Боже, мені допоможи.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 14, арк. 5.

Машинопис. Оригінал.

№ 104

Зі звіту управління Х Станіславівського округу державної поліції про опір українського населення при наборі рекрутів

14 лютого 1923 р.

Таємно

В цьому періоді основою політичних справ був набір рекрутів 1900 – 1901 років [народження] – подія, яка мала велике політичне значення для українців. Skorистувавшись з ненормального урядування гмінних управ, виданих агітаційних відозв, українці спочатку утримались від набору. Опір ріс, навіть в одному випадку місцеве населення силою звільнило з рук поліцейського патруля рекрута, який ухилявся від набору. Тільки коли до гмін, які найбільше чинили опір, вислано військові карні експедиції, опір був зломлений – значна частина втікачів, які ухилялись від набору, сама з'явилася. Тільки під впливом цієї кампанії набір рекрутів відбувся спокійно і відносно з успішним результатом.

Найбільш упертим в кампанії проти набору було українське населення Снятинського повіту, де в сучасний момент переходиться від набору ще 15 % новобранців греко-кат[олицького] віровизнання.

Інспектор і окружний комендант ДП

[підпис нечіткий].

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 146, арк. 3.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

⁸⁹ Текст, знайдений польською поліцією 1922 р. у Калуші.

Стаття в газеті “Діло”, присвячена десятій річниці акту передачі Радою
Амбасадорів Галичини Польщі, з текстом самого документа

15 березня 1923 р.⁹⁰

Х. Роковини сумного акту.

Дня 15. березня минає десять літ від тієї історичної дати, коли то переможці зі світової війни передали Польщі суверенні права над Східною Галичиною відомим актом з 15. березня 1923 р. У десятиліття дозволимо собі зачитувати цей акт у дослівному перекладі з французької мови. Його текст такий:

“Імперія Великої Британії, Франція, Італія та Японія, що підписали разом зі Злученими Державами Америки, як головні союзні і заприятелені великодержави, версайський мировий трактат,

взявши на увагу, що згідно з арт. 87. уст. з цьогож трактату до них належить означити границі Польщі, які не були подрібно означені тим трактатом;

взявши на увагу, що польський уряд представив у дні 15. лютого 1923 р. Раді Амбасадорів прохання, змагаючи до того, щоби великодержави, які мають у ній своїх представників, зробили вжиток з прав, наданих їм названим артикулом;

зваживши, що зі свого боку литовський уряд своєю нотою з дня 18. листопада 1922. вже заявив, що бажає собі, аби названі великодержави зробили з тих прав ужиток;

взявши під увагу, що згідно з 91. арт. мирового договору, підписаного в Сен-Жермені, Австрія зреклася в користь головних і заприятелених великодержав усіх прав і титулів, які раніше належали до б. Австро-Угорської монархії і які положені поза границями Австрії так, як є описані в 27. арт. названого договору, не є тепер предметом ніякого іншого признання;

з уваги на те, що Польща признала, що дотично Сх. Галичини етнографічні умовини роблять конечним автономічний устрій;

взявши на увагу, що трактат, заключений між головними союзними й заприятеленими великодержавами і Польщею в дні 28. червня 1919 р., передбачив для всіх територій, що знаходяться під польською зверхністю, спеціальні гарантії для меншостей, раси, мови і релігії;

взявши на увагу, що щодо границі з Росією Польща ввійшла безпосередньо у звязки з тією державою в цілі їх означення;

що дотично границі Польщі з Литвою слід мати на увазі фактичний стан, що випливає з резолюції Ради Ліги Націй з дня 3. лютого 1923 р., –

– уповажнили Конференцію Амбасадорів рішити цю справу. Наслідком того Конференція Амбасадорів вирішує:

⁹⁰ Дата події, про яку йдеться в документі.

визнати за Польщею всі права верховної влади над територіями, що лежать між зазначеними кордонами (слідуює кордон риського миру) й іншими кордонами території Польщі з резервою додержуватися відповідних точок мирового Сен-Жерменського договору щодо податків і зобов'язань, які припадають на держави, до яких перейшла територія старої Австро-угорської монархії.”

Складено в Парижі 15. березня 1923. Ерік Фіпс, Романо Авецана, Р. Пуанкаре, М. Мацуде. – Нижче підписаний, належноуповажений, з імені польського уряду приймає вище зазначені постанови.

Париж, 15. березня 1923 р.

Моріс Замойський.

Діло. – 1933. – 16 березня.

**РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ СТАНІСЛАВІВЩИНИ НА
ШЛЯХУ ДО ВНУТРІШНЬОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ І ПОСИЛЕННЯ
ПРОТИСТОЯННЯ ПОЛЬСЬКОМУ РЕЖИМОВІ
(16 БЕРЕЗНЯ 1923 р. – 11 ЛИПНЯ 1925 р.)**

№ 106

**Витяг із довідки польської поліції про Українську військову організацію
(УВО)**

Не раніше 15 березня 1923 р.⁹¹

Wstęp

Przed przedstawieniem celów i zadań Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów, sięgnąć należy do przeszłości i pokrótce bodaj opisać historję, cele i zadania Ukraińskiej Wojskowej Organizacji, poprzedniczki OUN pod względem działalności i ideologii.

I. Ukraińska Wojskowa Organizacja

Ukraińska Wojskowa Organizacja w skróceniu “UWO” sięga swemi początkami miesiąca lipca 1920 r. W tym to czasie grupa oficerów byłej “Ukraińskiej Galicyjskiej Armji” i byłego “Korpusu Siczowych Strzelców” utworzyła “Naczelne Kolegium Ukraińskich Organizacyj Wojskowych” stawiając sobie za cel, jak mówi rozkaz Nr. 1 z 2.IX. 1920, “wywołać w stosownym czasie wystąpienie orężne celem oswobodzenia narodu ukraińskiego”. Siedziby “Naczelnego Kolegium” od r. 1921 pracującego pod przewodnictwem Eugenjusza Konowalca staje się Lwów, skąd rozpoczyna się szeroko zakrojona praca organizacyjna, obejmująca narazie tylko teren Małopolski Wschodniej. W tym czasie i później “Naczelne Kolegium” jest w działalności swoej ściśle związane, a raczej podporządkowane dyktatorowi Zachodnio-Ukraińskiej Narodowej Republiki drowi Eugenjuszowi Petruszewiczowi. Od niego wychodzą dyrektywy, on też finansuje prace “Naczelnego Kolegium”.

Organizacja opierała się wówczas niemal wyłącznie na byłych wojskowych ukraińskich z Ukraińskich Strzelców Siczowych (rekrutujących się z Małopolski), Ukraińskiej Armii oraz Korpusu Strzelców Siczowych (utworzonego na terenie Ukrainy tak z elementów tamtejszych, jak i byłych jeńców i zakładników austriackich). Oczywiście założyciele UWO (występującej zresztą w początkach pod nazwą “Wola”) przystąpili do liczebnego zwiększenia swych szeregów przede wszystkim młodzieży akademicką, jako materiałem najbardziej zapalnym i gotowym do poświęceń. Było to tem konieczniejsze, iż znaczna ilość byłych wojskowych ukraińskich przebywała jeszcze w obozach internowanych. Ten stan rzeczy trwał mniej więcej jeden rok. W drugiej połowie r. 1921 w okresie, gdy sprawa przynależności państwowej Małopolski Wschodniej była jeszcze kwestja sporna, aczkolwiek już od 25.VI.1919 na zajęcie tego obszaru uzyskała Polska mandat od Rady Najwyższej, która potwierdziła właściwie tylko stan rzeczy, zaistniały od momentu wyparcia oddziałów ukraińskich za Zbrucz, Ukraińska

⁹¹ Дата подій, про які йдеться в даному витязі з документа.

Wojskowa Organizacja przystępuje do wystąpień zewnętrznych. Pierwszym publicznym objawem istnienia UWO jest zamach na ówczesnego Naczelnika Państwa polskiego Józefa Piłsudskiego i jadącego z nim wojewodę lwowskiego Grabowskiego; miało to miejsce we Lwowie w dniu 5.IX. 1921. Zamach ten daje władzom okazję do wejrzenia po raz pierwszy w tajniki organizacyjne UWO. Śledztwo w niniejszej sprawie oraz uzyskane w jakiś czas później materiały organizacyjne stwierdzają, że w UWO obowiązuje regulamin (prawylnyk), który normuje sprawę przyjmowania do organizacji oraz uzależnia tę kwestję od złożenia następującej przysięgi: “Ja... (imię i nazwisko) przysięgam i klenę się Bogiem Najwyższym Jezusem Chrystusem, Matką Boską, cieniami mych przodków i moim honorem, że od dnia dzisiejszego staję się wiernym członkiem UWO, że nie zdradzę UWO ni na lądzie ni na morzu ani w powietrzu i będę spełniać wszelkie rozkazy władzy wyższej. Wiem, że jeślibym przekroczył powyższe, czeka mnie za to kara śmierci. Tak mi Boże dopomóż”.

W rok później t. j. w drugiej połowie r. 1922 z nakazu dra Petruszewicza rozpoczęła UWO szeroko zakrojony akcję terrorystyczną i sabotażową, której celem było:

a) uniemożliwienie przeprowadzenia wyborów do Sejmu i Senatu, mających stanowić – zdaniem dra Petruszewicza – plebiscyt ludności ukraińskiej, zamieszkałej w Małopolsce Wschodniej, za względnie przeciw przynależności tego terytorium do Państwa Polskiego;

b) zwrócenie uwagi zagranicy na ten teren i wykazanie, że społeczeństwo ukraińskie nie godzi się z państwowością polską, – wreszcie;

c) steroryzowanie tych elementów ukraińskich, które godziły się na wzięcie czynnego udziału w akcie wyborczym do Sejmu i Senatu.

Była to pierwsza akcja masowa, objawiająca się w kilku formach i mająca do pewnego stopnia charakter powstania zbrojnego. Polegała ona na zamachach na objekty kolejowe i budynki, mieszczące lokale posterunków policyjnych, – paleniu zabudowań gospodarczych i pól rolnych, należących do Polaków (tak właściciele ziemskich, jak i drobniejszych gospodarzy włościan oraz osadników polskich), – wreszcie na teroryzowaniu i zamachach na kandydatów na posłów narodowości ruskiej (ukraińskiej) i tych Rusinów (Ukraińców), którzy czynnie angażowali się w akcji wyborczej. Akcja ta została nazwana w kronikach UWO “pierwszym wystąpieniem częściowym”.

⁹²
... .

**ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 545, арк. 1 – 4.
Машинопис. Копія.**

⁹² Далі текст стосується утворення та діяльності Організації українських націоналістів. Його буде включено до наступної книги даного тому збірника документів та матеріалів.

№ 107 – 110

Українська реакція на приєднання Галичини до Польщі⁹³

15 – 21 березня 1923 р.

№ 107

НАСИЛІ НЕ ПІДДАМОСЯ!

15 березня 1923 р.⁹⁴

**Протест Української Національної Ради проти прилучення
Сх. Галичини до Польщі**

Проти рішення Конференції Амбасадорів з 14 марта с. р., яким потверджено східні границі Польщі та прилучено до неї територію Східної Галичини, вважаю моїм обов'язком внести іменем Української Національної Ради Східної Галичини

Протест

Головні держави Антанти як побідники у світовій війні проголосили принцип уладження міжнародних відносин в Європі: право національного самовизначення для всіх народів. На сім праві уконституював український народ Галицької Землі в місяці жовтні 1918 р. на території Східної Галичини – Західноукраїнську Державу. Відтак наслідком збройного наступу Польщі допустили головні держави Антанти, щоб Польща впровадила у Східній Галичині тимчасову військову окупацію та рівночасно прирекли нам постановою Найвищої Ради Мирової Конференції в Парижі з 25 червня 1919 р., що вирішення державного становища Східної Галичини наступить згідно з волею населення, то значить – на основі права національного самовизначення. А українське населення Східної Галичини, як значно переважаюча більшість сього краю, протягом цілого часу польської окупації (1919 – 1923) ніколи не годилися на прилучення Східної Галичини до Польщі, але завсе й однодушно домагалосся й домагається в імя національної справедливости і права національного самовизначення: визнання Східної Галичини незалежною державою вільних народів. Коли ж тепер зовсім несподівано, Конференція Амбасадорів, не питаючись про волю населення та не зважаючи на постанову Найвищої Ради з 25 червня 1919, отже, з очевидним порушенням права національного самовизначення, рішила прилучити Східну Галичину до Польщі, то іменем Української Національної Ради Східної Галичини як легального представництва українського населення Східної Галичини підношу отсим проти того рішення Конференції Амбасадорів з 14 марта рішучий протест та заявляю, що українське

⁹³ Тут подано протести й заяви Президента Української Національної Ради Євгена Петрушевича, Української парламентарної репрезентації й Української Національної Ради у Львові, викликані рішенням Ради Амбасадорів 14 березня 1923 р., яка визнала приєднання Галичини до Польщі, та пресове повідомлення про львівську демонстрацію, що відбулася 18 березня 1923 р. як реакція на це рішення.

⁹⁴ Дата події.

населенне ніколи не погодиться з пануванням Польщі, домагається незалежної Галицької Держави вільних народів та буде за неї далі боротися.

Париж, 15 марта 1923.

Д-р Євген Петрушевич в. р.
Президент Української Національної Ради
Східної Галичини

Український прапор. – 1923. – 24 березня.

№ 108

Протест Української Сойм. Репрезентації Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя в польськiм соймі та сенаті у справі визнання державами Антанти т. зв. східних границь Польщі

17 березня 1923 р.⁹⁵

В наші часи панування великої ідеї самовизначення народів, коли цілий ряд поневолених народів створив свої національні держави, споконвічні українські землі: Волинь, Холмщина, Полісся та Підляшшя відрізано сторонніми силами від матірнього етнічного пня великої землі української – без згоди на се корінного українського населення, що творить абсолютну більшість на сих землях.

Як єдиний і повний господар сих земель, населення їх ніколи не зрікалося, не зрікається й ніколи не зречеться своїх елементарних прав на самовизначенне, а разом із тим і відвічного єдинства сих земель з усіма етнічними землями українськими, в тому числі й зі Східною Галичиною, Буковиною та Закарпатською Україною, а свого національного єдинства – з усім українським народом.

На протязі всього свого історичного життя український народ з непереможною силою змагав до повного зєдинення всіх етнічних українських земель в єдину Українську Державу, а з особливою силою се змаганне виявилось в часи останні. Тож усяка спроба, всякий чин осторонніх сил, що має своїм завданням загальмувати те змаганне, розділити землі українські, є насиллєм над українським народом, санкціонувати котре він ніколи не згодиться. Таким насиллєм над народом українським є й признание державами Антанти т. з. східних границь Польщі, бо зроблено воно без участі, без засягнення думки, без згоди українського народу. Признание є насильством над живим тілом українського народу, не веде також і до замирення Сходу Європи, особливо на землях українських, боротьба на яких набере хіба ще більш жажливих форм, ніж досі вона мала.

Варшава, 17 березня 1923.

Підписи 21 послів і 6 сенаторів

Український прапор. – 1923. – 14 квітня.

⁹⁵ Дата події.

Відповідь краю на рішення Антанти

21 березня 1923 р.

Західноукраїнська Пресова Агенція повідомляє зі Львова:

В неділю дня 18 с. м. відбулася у Львові велика українська демонстрація. Пращано дуже сердечно в катедрі св. Юра папського візитатора, Ексцеленцію Івана Дженоккі. Присутніх було коло 20.000 осіб. По відвезенню папського візитатора до митрополичої палати, товпа зійшла на святоюрську площу, й тут забрав перший слово посол *Марко Луцкевич*, кінчаючи свою промову словами: *“Нехай живе Українська Републіка!”* Услід за тим виступив бувш. віце-президент австрійського парламенту проф. Юліян Романчук, 82-літний сідоглавий патріярх українського народу Галичини й відчитав сильним голосом роту присягу, яку присутні повторювали поодинокими реченнями, піднісши праву руку до гори: Текст її звучав: *“Ми, український нарід, клянемося, що ніколи не погодимося на панованне Польщі над нами й кожную нагоду використаємо, щоб ненависне нам ярмо неволі зі себе скинути та злучитися з цілим великим українським народом в одній, незалежній, соборній державі”*.

Відтак присутні відспівали національний гимн “Ще не вмерла Україна”, “Не пора” й “Ми гайдамаки”. Одушевленне було не до описання. Коли зібрані хотіли потім у поході йти через місто й почали співати “Ми гайдамаки”, негайно з вулиці Уейського почала гнати на них гальопом польська кінна поліція, за якою поспішила й піша. Помимо того брутального нападу не повстала ніяка паніка, а навпаки залунали оклики: *“Ганьба! Проч з Польщею! Царська Росія!”* і т. д. Публіка не подавалася помимо того, що її тратовано кіньми. *Демонстрація робила просто величаве вражінне. Серед присутніх розкидано відозву слідуючого змісту:*

“Український народе! Перед кількома днями Рада Амбасадорів рішила про нас без нас. Знехтовано, зневажено і стоптано наші найсвятіші права до свободи, які належаться кождому народови, що живе на землі. Тим способом хочуть запроторити наш нарід, який стільки боровся з ляцьким нахабством, в ненависне ярмо. Антанта думає, що з їх рішенням буде числитися наш народ. Український народе! Тобою як товаром торгує Антанта. Ти, одначе, не сказав ще свогого рішаючого слова. Від сеї хвили починається для Тебе знову боротьба на життє і смерть. Рішення Французів, Англіїців, Японців та инших торговців живим тілом народів не має для нас ніякого значіння. Долю нашу вирішимо ми самі. Перед насильством не склонимо ми чола, бо не дозволяють нам на се тисячі поляглих за волю України, честь Великого Народу! Для Українців Галичини, Волині, Підляшшя, Полісся й Холмицини починається новий період боротьби, яку вони підняти повинні, мусять і підіймуть. Вісім мільонів Українців, що опинилася в ляцькій неволі, зуміє вибороти собі власними руками волю і подерти у шматки кождий договір, зроблений без нас. Ждіть приказів, які прийдуть у слушний час! Недалека ся хвиля, коли цілий український нарід по обох боках Збруча і Дніпра зірветься до боротьби й роздавить ненависного

ворога. Будьмо на поготівлю! Женіть від себе паршиві вівці, а Ви, Всі Чесні й Непокірні, що рабами бути не хочете, числіть свої сили, щоби їх доставити тоді, коли прийде час і наказ. Поляки потягнуть вас силою до польського війська. Нехай кожний з Вас тямить, що першу присягу зложив він Українській Державі! Нехай кожний з Вас памятає, що до польського війська йде він по зброю! Та зброя у Ваших руках принесе Вам волю. Розкладати й нищити польську армію – се Ваше перше завдання. Святим обов'язком кожного Українця є нищити польську державу!”

В марті, 1923 р.

Українська Революційна Рада

Під час демонстрації польська поліція арештувала більшу кількість осіб. Одну арештовану паню розярені учасники відбили з рук поліції. При тій нагоді зранено 10 польських поліцаїв.

Український прапор. – 1923. – 21 березня.

№ 110

Протест Української Національної Ради до Ради Амбасадорів в Парижі 21 березня 1923 р.

1. Українська Національна Рада ЗУНР на своїм засіданні у Львові з дня 21 березня 1923 р. закладає найрішучіший протест проти рішення Ради Амбасадорів з дня 14 березня 1923 р., яким Рада Амбасадорів, потоптавши природні права українського народу, передала Польщі, віковичному ворогові, суверенність над Східною Галичиною, прадідною українською землею.

Сим одностороннім рішенням Рада Амбасадорів знехтувала волю українського народу, виявлену актом самоозначення з дня 19 жовтня 1918 р. й закріплену безнастанною боротьбою українського народу за свою державність.

Сим рішенням пішла Рада Амбасадорів врозріз із кличем самоозначення народів, під яким держави Антанти вели й виграли велику війну, а який то клич Мирової Конференції улегалізувала в 4-ій точці постанови з дня 25 червня 1919 р., стимулюючи плебісцит в хосен населення Східної Галичини.

Таким актом, подиктованим вузькими інтересами поодиноких держав Антанти, створила Рада Амбасадорів огнище екстермінаційної боротьби й безнастанного ферменту, який унеможливить сконсолідованне мира в Європі.

2. Українська Національна Рада ЗУНР п'ятнує перед цілим культурним світом се, в ХХ-ім столітті, у віці “права націй”, на живучім народі поповнене політичне насилле.

3. Українська Національна Рада в імені цілого українського народу заявляє, що український нарід на сі безправства ніколи не погодиться і в обороні своєї державности на прадідній землі, за яку в рр. 1918 – 19 лягло понад 70.000 стрільців Української Галицької Армії, за яку під окупацією Польщі переносить досі український нарід найстрашнішу мартирольогію по тюрмах і таборах, живучи під гнетом нечуваних політичних, культурних і

економічних репресій – в обороні своєї державности не понехає безоглядної боротьби.

За сю боротьбу паде відповідальність на держави Антанти.

Львів, дня 21 березня 1923.

За Українську Національну Раду:

Віце-президент:

Омелян Попович в. р.

Секретар:

Остап Павлів в. р.

Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. – К.: Дніпро, 2001. – Т. 7. 20-ті – 40-ві рр. ХХ ст. / Упор. прим. Т. Гунчака, Р. Сольчака. – С. 48 – 52.

№ 111

Промова Миколи Богуна, виголошена 25 березня 1923 р. в бараку перед стрільцями робітничого відділу УГА у Братиславі проти рішення Ради амбасадорів про приєднання Галичини до Польщі

25 березня 1923 р.

Брати по національності, по скитальчій недолі й по нещастю, яке переживає український нарід по обох боках Збруча!

Велика світова війна покликала до нового життя всі поневолені народи російської та австрійської держав. Маленька Фінляндія, Латвія, Литва, Чехословаччина й інші скинули ганебні для народньої чести й гідности, убійчі для розвитку народньої творчости й культури кайдани рабства. Тільки сорок мільоновий Український Нарід далі продовжує в муках і болях виспівувати сумну пісню своє національної трагедії, пісню гетьмана Івана Мазепи:

Ой горе тій чайці, ой горе небозі,

Що вивела чаєняток при битій дорозі.

А ті, що з чистим серцем по своїм силам і розумі, з мечем у руках боронили своє “Святая Святих”, думку національної державности – опинились на чужині, чуйно прислухуються до відгуків боротьби на своїй Батьківщині, як Тарас Бульба прислухувався мові свого сина Остапа, якого Ляхи прилюдно катували й на смерть карали у Варшаві.

Стрільці Галицької Землі!

Горе чи радість одної частини нашого народу, розшматованого Збручем, є горем чи радістю загальноукраїнськими. Сей день, день жалоби Українців Галича й Володимирії – находить відгук і в серцях Українців з-понад Дніпра-Славути, він є днем і нашої жалоби.

Як колись жиди над ріками Вавилонськими день своєї жалоби, день руйнування Єрусалиму ставили над усі свої радости та у неволі взивали до Господа, аби він не забув день Єрусалима синам Едомським, що кричали: “Руйнуйте, до тла руйнуйте його!”, так і нам дні наших народніх жалоб дають глибоку й сильну підставу нестримного хотіння, жадобу боротись з нашими гнобителями аж до перемоги.

Франція, що назву “Площі Революції” за часів своєї горожанської війни, у хвилині зовнішніх загроз, перемінила на “Площу Згоди”, ні на одну хвилину не забувала своїх Ельзас і Льотарингії, які силою зброї відібрали були від неї Німці. Через кілька десятків років справляли Французи щорічний обхід народньої жалоби, а статуї, олицетворюючі усі провінції Республіки, статуї Ельзас і Льотарингії, прибрані були в жалібну чорну кирею, аж до привернення їх до своєї праматери Франції.

Болісні хвилині в життю свободолюбного народу мають глибоке значінне, бо вони перетворюють життєві обставини, причинюються до створення духовних, матеріяльних і культурних сил народньої відпорности.

Стрільці!

Дні наших жалоб не можуть і не сміють бути тільки днями, в які найбільше ми відчуваємо народню поразку та захоплюємося хотіннем, стремлінням до свободи нашого народу й до оборони національної чести.

В сі дні наше серце й розум мусять ділати в найбільшій злагоді, бо се є дні перегляду наших творчих сил, сил нації, перегляд тактики – боротьби, справленне помилок, наміченне шляхів тежкої, щоденної, визвольної праці та розподілення сил по найслабших ділянках нашого боєвого фронту. Тоді еднаються дійсні, реальні, здорові сили нації на життєвій засаді: **“Все через Народ і для Народу!”**.

І яка радість у такі дні охоплює трудових борців, коли після підрахунків і порівнянь виказується, що боєві сили збільшились, удесятарились, та понесені криваві жертви не пропали даром.

Багато ми пережили за сі роки, багато народньої крові пролилося і від ударів наших ворогів і від слабости наших внутрішніх сил та нашого довір’я до тих, що в більшості своїй, особливо на Великій Україні, легковажили й далі легковажать свою відповідальність і перед народом, і перед історією, і перед своєю власною совістю.

Окружені зажерливими сусідами, що безоглядно й нахабно шматують наші землі, ми самі ще мало згуртовані й духовно об’єднані, замало проявили самодіяльності, відпорности й карности, а се якраз добра почва під розкладовий чинник, який грає на інстинктах раба і який свідомо чи несвідомо утворює вплив своєї диктатури над народом, часто розминаючись із життєвими інтересами народу в цілому.

Але нарід побідити мусить. Запорукою тому благородна кров українського стрільця, пролита на широких просторах України по обидва боки Збруча, запорукою тому сила прокидаючогося зі сну, воскресяючого із мертвих – сила українського чорнозему.

Ви читали як умирали борці останнього повстання на Україні.

360⁹⁶ жовнірів, копаючи для вічного спокою собі могилу, розстрілювані з кулеметів, умирали з гимном на устах: “Ще не вмерла Україна”.

Кожний нарід імена таких героїв золотими буквами вписує на скрижалях своєї історії, а вікопомні такі вчинки розбуджують совість і

⁹⁶ Йдеться про розстріл 21 листопада 1921 р. 360 полонених московськими окупантами героїв – учасників Другого Зимового Походу за волю України в м. Базар Житомирської області. Одному з них вдалося вижити.

жадобу статися достойними своїх героїв-мучеників навіть у слабодухів-рабів, що за охлапи матеріальних вигод від гнобителів полишають ряди свого народу або ділають йому на шкоду.

Най же і сей день, день народньої жалоби, допоможе усім нам високо вдержати свій прапор та чесно виконувати свої обовязки свобідних духом громадян в будуччині вольної, рівноправної в сімі народів **Української Держави**.

Хай же українське, витривале і многострадальне плем'я Галича й Володимирії, хай же вільна **Соборна Україна**.

Український Скиталець. – 1923. – Ч. 8 (30). – 15 квітня.

№ 112

Лист із Покуття про становище краю під польською окупацією

31 березня 1923 р.

З Покуття

(Голос розпуки селянства)

Слухайте люде з високою культурою, слухайте й некультурні, слухай і ти, байдужий чужинче!

Нам Галичанам, суверенам нашої української поневоленої Землі, вривається терпець переносити дикі варварства озвірілого “культурного” ляцького rząd-у. Вициганивши по Юдиному землі Данила, Льва, Романа й Василька de iure в Парижі, Ляшня бенкетує селами, глузуючи з нашої немочи. До “непокірних”, культурніших сіл висилається раз-враз ляцькі експедиції караїбів з Конга над Wisł-ою.

Як тільки ввійшли в село, кинулись по хатах рабувати. Селяне були на Богослуженню в церкві й се Ляхам сприяло. Метнулись по тих домівках, що стоять недалеко церковці новосівської.

В Гафтона забрали ялівку вартости 1,000,000 мп., 40 kg. солонини в. 500.000 мп., 10 kg. масла в. 100.000 мп., 2 кірці пшениці в. 700.000 мп.; в його сина Михайла взяли безрогу, ріжучи її на місці на подвір'ю. Властителя свині примусили везти м'ясо в сусіднє село. По дорозі очистили його черес насильно, забираючи 400.000 мп. В Миколи Борюка зрабували корець пшениці в. 350.000 мп., 30 kg. сала в. 350,000 мп. Та сама історія з насильством, питомим тільки ляцьким бестіям, повторялась щодня в Рожнові, Тростянці, в Джурові, Новоселиці, в Кобаках і в Рибні. Забирали останню коровицю – те останнє наше добро. Кров бурилась, коли прийшло дивитися на таке дике, варварське поведіння. Нечайно розпучливий голос тримбіти прорізав повітря з рожнівської гори й понісся дужим гомоном по доколичних горбках на Буковину. Миттю збіглися люде з висше згаданих сіл, Рожнівчанам на рятунок. Прийшло до кривавого порохунку. “Пан” сержант караїмської зброї попав розлюченим селянам в руки й за кару привязаний кільчастим дротом до телеграфічного стовпа віддав чортові душу. Jantk-и пішли в розтіч. Селяне повідбирали нарабоване добро з наладованих возів. В Новоселиці прийшло також до бою, вбито 2-ох

жандармів і 5-ьох zbrodniarzów. З селян 3-ьох порубано шаблями, а 6-ьох було ранених. В Кобаках також рабовано. Рабунками примушено новобранців іти до війська. Та всеж таки солідна часть ще лишалася, ховаючи доробок, але кобацькі хруні почали криком виполошувати власних синів, не знаючи, що своєю глупотою дають лекшу змогу ворогови знущатись над собою. Два дні був спокій. Але о горе! До згаданих сіл надлетіли швидко чорні круки на жир, катували, тішились! Здирствам не було краю, – забирали останне. Селянську худобу чвертували живцем, а мясо розкидали по стінах, у вікно, на всі сторони... Батьків новобранців стягали з нічлігу, виводили з домівки, били їх в лице, розкошуючи наказами в роді: “idź, kabanie, przurpowadź syna!” В дощові мартові дні іди сідоглавий батьку – шукай сина й віддай останню моральну й фізичну поміч катові на поталу! Й зібрали старенькі батьки своїх синів і віддали Гунови на муштру, а тяжкі сльози котились по зморшках. Селяне лишилися обдерті, голі, голодні, без найменшої надії. Така сама доля жде всіх наших кметів земель Данила на північ, на схід і на захід. Сотки селян арештовано й вони опинились тепер в ляцьких каторгах. Ляшня шукає тільки претексту по селах, щоб наситити свої хижацькі інстинкти. В Рожнові забрали вже ранше силою всіх новобранців, щоб можна свобіднійше герцювати. З сього села вивезли опісля 150 кірців збіжа в. 130,000.000 мп., 10 штук рогатої худоби в. 30,000.000 мп., 80 свиней в. 40,000.000 мп., а крім того село мусить платити денно контрибуцію по 120 бохонців хліба, по 2 безроги й 80 літрів молока. Те саме діється і в сусідних селах. Культурний чужинче, передай отсей наш голос розпуки – своїй пресі, щоб хоч провідники твоєї нації почули про наші пекольні муки! О чужинці! Невжеж Ваші володарі і провідники культури такі закам'янілі серцем, що з байдужним спокоєм можуть глядіти, як топчеться право й гідність людини?! Невжеж ляхо-гунські політики безсоромно відважуються говорити перед Вами, що ми, українські хлібороби земель Галича, Перемишля, Холму й Підляша, бажаємо мира, коли їх грабіжне військо нас провокує до війни? Чужинче, отее має бути справжня місія “культурної” Польщі на сході Європи? Могуча Антанто! Невжеж глуха Ти на наші різкі й болючі кривди, які діються на поневоленій українській землі від Кавказу по Сян? По шахрайськи вимантив Лях-Юда наші багаті землі в Парижі! Сами будемо рішати про нашу долю. Голодний, обдертий запроданий невільник смерти не боїться. За наше житте, спокій і не в кайданах, а як вільні борці рідних українських земель станемо незадовго на суд Всевишнього з клятим Ляхом-Юдою.

Покутянин

Український прапор. – 1923. – 31 березня.

№ 113

Інформація Станіславівського воєводського управління про активну діяльність УНТІ на Прикарпатті

Березень 1923 р.

W całym życiu politycznym ukraińskim na pierwszy plan wybija się Ukraińska Partja Trudowa, do której należą prawie wszyscy księża, prawie wszyscy adwokaci, profesorowie, nauczyciele i reszta inteligencji ukraińskiej, mającej niepodzielny prawie wpływ na całą masę ludności włościańskiej. Pod jej wpływem pozostaje prawie całą młodzież szkolna i uniwersytecka i na jej rachunek należy zapisać całą akcję dywersyjną poprzedniego roku oraz zorganizowanie oporu przeciw konskrypcji, przeciw daninie, przeciw wyborów i przeciw poborowi. Partja ta okazuje niezmierną żywotność i ruchliwość, jej zarząd wpływa na całą akcją oświatową, jakoteż na akcję ekonomiczną, współdziała w zakładaniu wszystkich filii “Proświty”, w tworzeniu coraz to nowych towarzystw ekonomicznych po wsiach i miasteczkach, bierze kierujący udział w działaniu i pozwaju “Besid”, w których skupia się całą inteligencja ukraińska i skąd promieniuje narodowa orjentacja po powiatach. Ostatnie zaznaczył się wpływ tej partji w tworzeniu organizacji skautowskich w “Płastu”, do których wciąga się całą młodzież szkół średnich i powsechnych po wsiach. Organizacja ta dotychczas nie posiada zatwierdzenia kompetentnych Władz. Inne partje jak Partja Radykalna, Partja Chrześcijańsko-społeczna i Socjałno-demokratyczna nie okazują na tut. terenie żywszej działahiosci, wpływ ich w porównaniu z Partja Trudową jest minimalny, zaś we wszystkich sprawach narodowych zajmująmniej lub więcej szowinistyczne stanowisko.

Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 2. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 271.

№ 114

Відозва Української Національної Ради “До Українського Народу Галицької Землі”

Березень 1923 р.

До Українського Народу Галицької Землі!

Мов грім ударила в кожного Українця вістка, що держави Антанти признали дня 14. марта с. р. Східну Галичину Польщі. Конференція Амбасадорів тих самих головних держав Антанти, які святочно проголосили право про самовизначенне народів як право 20. століття і ухвалою Найвисшої Ради з дня 25. червня 1919, віддаючи нас в тимчасову окупацію Польщі, – прирекли приступити до остаточного вирішення долі нашого краю згідно з волею його населення, потоптала з нечуваною облудою та віроломністю се право. І коли представники держав світу ще тому два роки ствердили на Союзі Народів, що Східна Галичина лежить поза границями Польщі, то Конференція трьох європейських держав віддала дня 14. марта с. р. легкодушно нашу землю на жир і на загладу польському завойовникови, не лиш не питаючи нас перед вирішенням про нашу волю, але що більше, з

повною свідомістю, що се проти волі цілого українського народу. На очах цілого культурного світу Конференція Амбасадорів головних держав Антанти не завагалася кинути глум і наругу на найсвятіші почування українського народу Галицької Землі, – на його право до свобідного життя на своїй прадідній землі!

Самоволя держав Антанти, виявлена в сім рішенню, є тим жорстокійша, що вона намагається кинути український нарід Галицької Землі в ярмо споконвічного його ворога – Польщі, з якою наш нарід боровся шістьсот літ, аж доки після розвалу Австрії не виборов дня 1. листопада 1918 р. власну Західноукраїнську Державу. Теперішня Польща, яка ще вчора сама була політичним рабом інших держав, не вдоволилася власною незалежністю, дарованою їй з ласки держав Антанти. Вона, осягнувши державну незалежність, пішла війною на нашу державу, щоб наново забрати українську Галичину у свої хижацькі кіхті. Геройська українська Галицька Армія, Армія нашого многострадального народу, позбавлена воєнних засобів, нищена голодом, холодом і недугами, заслонювала своїми грудьми, поливала своєю кровю, застелювала своїми кістками девять місяців рідну землю, доки під напором озброєної Францією Польщі та рівночасним напором Румунії не була приневолена перейти Голгофту за Збручем і скитальщину на чужині разом з Урядом, коли міжтим держави Антанти віддали Галицьку Землю в тимчасову військову окупацію Польщі.

Але український нарід і його Уряд не перестали боротися. Пять літ польської окупації у Східній Галичині – се картина, записана героїством і кровю українського народу, його суспільних кляс і його політичних партій.

Уряд Західно-Української Республіки, опинившись на чужині, був уповні свідомий того, що його дальша боротьба з таким підступним ворогом як Польща буде тяжка, тому, що наш уряд не мав тепер уже для її продовження узброєної армії. Та Уряд мав право надіятись, так само як і український нарід, що надлюдська боротьба, яка пролитою кровю найкраще ясувала волю народу стати свобідним, дальше біль, сльози і розпука мордованих ляцьким окупантом вдів і сиріт, відібються голосним гомоном у совісти тих побідних держав, що на своїм прапорі видвигнули клич права самовизначення, себто права до свобідного життя усіх народів світу, та що Сен-Жерменським договором перенявши на себе права суверенности над нашим краєм, застерегли собі рівночасно і право вирішення долі нашої країни. Та Урядови нашого краю не вільно було нехтувати сього Трибуналу побідних держав, який мав рішати про нашу долю. І тому Уряд, в повній свідомості свого обовязку боронити справу свого народу – всюди, де мож було числити на яку небудь поміч у справедливім вирішенню його долі, рішився одночасно переняти оборону нашої справи й перед сим Трибуналом побідних держав. І якраз праці Уряду належить почислити в заслугу, коли сі держави в мировім договорі, заключенім 1. серпня 1920 р. у Севр, означили границі Східної Галичини від Польщі й інших держав, а на конференції у Спа з того року порішили були запросити представників нашого краю на льондонську конференцію. Се свідчить ясно, що ще в р. 1920 держави

Антанти справді поважно застановлялися над вирішеннєм долі нашої Вітчизни згідно з волею українського народу. Сі успіхи скріпили в Уряді віру в корисний результат дальшої праці, а віру сю оснував Уряд також на інших міжнародніх постановах, а саме на постанові до версальського мирого договору, в яким сказано, що Польща має повстати на безперечно польських землях; дальше на ствердженню Союзу Народів з 23. лютого 1921 р., що Східна Галичина лежить поза границями польської держави, а вкінці на способі поставлення справи нашої Батьківщини на Міжнародній Конференції в Генуї дня 10. мая 1922 р., на якій нашу справу видвигнуто як питанне великого міжнароднього значіння, що вимагає найскоршого і справедливого вирішення.

Ось чому ми безнастанно всі наші домагання, протести й зажалення вносили до держав Антанти, не поминаючи рівночасно також і інших міжнародніх чинників, гуртуючих в собі побіч держав Антанти також і інші держави й народи світу, як: Союз Народів і Унію Ліг Націй, та звертаючись одночасно о поміч також і до всього культурного світу через політичні організації та пресу. Наслідком сих заходів, Ліги Націй англійська і французька та французьке Товариство оборони прав людини предложили своїм правительством резолюції з домаганням визнання державної незалежности Східної Галичини.

Так працював Уряд повні три роки з усіх сил і по совісти, дипломатично і пропагандистично на арені світової політики для поборення польської політики. Кожде насильство над нашим народом подавано до відома Антанти, а у світовій пресі до відома культурного світу. В численних статтях і відозвах освідомлювано культурний світ про злочини...⁹⁷ український нарід проти його волі в польську окупацію. Ми промовляли до розуму, совісти й людяности, вказуючи на непохитну волю нашого народу бути самому господарем на своїй власній землі й заявляючи рівночасно, що се може статися тільки шляхом визнання української держави на Галицькій Землі. Ми не занедбали також звернути увагу світу на те, що приверненне української держави причиниться до консолідації відносин у східній Європі, та що відданне української Галичини під польську кормигу відбилося і на самій Польщі, бо український нарід ніколи не погодиться на ярмо неволі, й доти буде його ламати, аж здобуде свою власну державу. І коли справа незалежности Західно-Української Республіки стала міжнародньою справою, коли про неї говорено й раджено в чужих парламентах, коли нею займався кілька разів Союз Народів, коли вона відбилася голосним гомоном у пресі всього культурного світу й коли протегована Францією Польща аж чотири роки мусіла змагатися за визнання свого пановання над Східною Галичиною, – то се треба приписати в першу чергу непохитній і геройській поставі українського народу Галицької Землі, далі невтомній праці Уряду та тій визначній допомозі, яку під моральним і матеріяльним оглядом давав краєви й Урядови рідний Брат ізза Океану.

⁹⁷ Пропущено два слова, написані нерозбірливо в оригіналі документа.

Український Народе! Держави Антанти своїм рішенням з 14 марта с. р. не тільки потоптали свої приречення і постанови, проторгувавши Східну Галичину за свої користи, але вони кинули глум на Твій Уряд, кинули визов Твоїй геройській Армії, знеславили кров Твою і Твоїх героїв, насміялися над Твоїми муками і сльозами, а Тебе віддали під панованне Польщі.

Український Народе! Ти не прийняв сього рішення Антанти, бо Ти за ніяку ціну не хочеш бути рабом Польщі, та добре знаєш, що Польща йде на Твою загладу. Польща напроваджує заволок-Мазурів на Твою святу землю, Твою кормительку, Твою відвічну спадщину, яку діди Твої, батьки й Ти самий поливав гірким потом, яка застелена кістьми Твоїх героїв, полита морем крові і сліз Твоїх і засіяна могилами Твоїх найдорозших, що поклали свої голови у важкім нерівнім бою. Польща, забираючи Твою землю і винищуючи Твоє господарство, хоче, щоб з праці Твоїх предків і Твоєї не лишилося і сліду на Твоїй землі. Польща добирається до Твоїх церков, щоби знищити Твою прадідну віру. Польща буде за Твої податки касарні, щоб Ти і Твої діти ішли гинути за Польщу на чужих землях. Польща держить за Твої гроші тюрми і криминали, щоб катувати Тебе й дітей Твоїх, як Ти підносиш голос протесту!

Український Народе! Держави Антанти рішенням своєї Конференції з 14. марта с. р. поставили Тебе перед питанням: або піднести такий протест, що підре на кусні той шматок паперу з антантським рішенням, або покоритися Польщі і згинуть нікчемним рабом. Бо ніяка угода з Польщею не спасе Тебе, Український Народе! Польща ніколи ніякої угоди не додержувала, а коли удавала, що робить угоду, то тільки на те, щоб підійти й обманути.

Український Народе! Ти боровся на фронті проти Польщі девять місяців в 1918 і 1919 р. Ти ставив опір проти польської данини, проти польської конскрипції. Ти солідарно збойкотував польські вибори. Ти не жалуючи свого життя, ставиш до нині опір польській рекрутації. Ти доказав, що потрафиш гідно боротися проти завойовника. А коли прийшло злопамятне рішення антантської Конференції Амбасадорів про потоптанне Твого права самовизначення і насильне прилучення Східної Галичини до Польщі, Ти Український Народе, дня 18. марта с. р. у Львові і в цілім краю присягою заманіфестував свою волю не покоритися і вести дальшу завзяту боротьбу проти польського пановання на Галицькій Землі. Твоя відповідь була коротка: Боротьба на житте і смерть з Польщею!

Український Народе! У бою проти Польщі Ти не будеш самий, бо разом з Тобою стає на прю з імперіялістичною Польщею цілий український нарід, а з окрема поневолені нею так як Ти, Твій рідний брат з Волині, Холмщини, Полісся і Підляша. Вісім мільонів Українців, що опинилися під польською кормигою, стають одностайною лавою, щоби звалити Польщу на українських землях і відновити Галицько-Володимирську державу. Від Карпат по Припять замає один наш непорочний синьо-жовтий прапор – символ нашої держави. Починається новий етап в боротьбі українського народу на Західних Українських Землях. І стане в тій боротьбі за нами голос

демократії цілого культурного світу, котра осуджує акт насильства, доконаний на нашій народі правительствами держав Антанти і співчуває з нами. І стануть за нами держави, знесилені Антантою так як і ми й загрожені так як і ми її імперіялістичними, ненаситними посяганнями на добро, на свободу переможених зброєю народів, та на дальше закріпощення і визиск мільйонів мас робучого люду. Вже нині готуються до нового бою і в недовгий час спалахне Європа новим полум'ям страшної боротьби – покривджених против кривдників. І в рядах покривджених станемо ще раз і ми до боротьби. Тому не падати нам на дусі, а приготуватись до сеї нової боротьби заздалегідь, бо від сили, яку зможемо викресати із себе у слушний час, залежати буде наша перемога й визволення зпід ярма ляхської неволі.

Український Народе! Йдучи за Твоєю волею і як викладник Твоєї волі, Уряд, хоч змінений у складі осіб, лишається дальше за кордоном, щоб вести по Твоїй волі на міжнародній політичній арені дальшу боротьбу по лінії державної незалежності української землі. І так як Ти, Український Народе, серед усіх обставин, на перекір усім ворожим змаганням, так і Уряд ніколи не схилить в низ прапора української державности!

Тому – до боротьби й до перемоги!

Нехай живе Український Нарід!

Нехай живе Українська Галицька Армія!

Нехай живе Українська Держава!

Париж, у березні 1923 р.

*Др. Евген Петрушевич,
Президент Української Національної Ради*

Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. – Т. 3. – Кн. 2. – С. 598 – 603.

№ 115

Інформація З. Книшка про виникнення та початки діяльності Української військової організації

Не раніше березня 1923 р.⁹⁸

УВО ТА ІНШІ

Нова націоналістична віра ширилася з надзвичайною швидкістю і знаходила своїх визначців не тільки серед колишніх учасників збройної боротьби і не тільки серед освічених кіл суспільности. Прикметами її були стихійність та спонтанність. Тими самими ідеями пройняті були одиниці й гурти, часто без ніякого зв'язку з собою і без того, щоб нове зерно правди заніс до них якийсь мандрівний апостол. Воно дрімало десь глибоко в душах і кильчилося та визрівало само з себе під вигрівальним теплом навколишньої атмосфери.

⁹⁸ Дата встановлена за текстом документа.

Вже дуже скоро на тому духовому підґрунті почали творитися більші й менші гурти ідеологічно близьких та духово споріднених елементів, прибираючи різні форми й різні назви. Утворювалися вони, зокрема, майже в кожному осередку, де скупчувалися колишні вояки обидвох українських армій, та в університетських містах, де студіювала молодь. Їх було багато, може, й надто роздріблених, бо був це рух спонтанний, що не потребував ініціативи ззовні або інструкцій з якогось керівного центру.

Деякі з цих товариств чи згуртувань були ефемеридними, зявлялися і зникали невідомо як і коли, але декотрі не тільки втрималися, але й зросли на силі, почали впливати на своє довкілля, ставали притягальними осередками для однодумців, в серцях у котрих знаходили відгук голошені ними націоналістичні гасла, і згодом ці гуртки почали навіть відігравати деяку роль в суспільно-політичному житті. Згодом, коли розпочався процес інтеграції націоналістичного руху, менші гурти або лучилися з сильнішими, або ліквідовувалися, і на їхнє місце ставали відділи, керовані з якогось організаційного центру.

Чотири з таких організацій дійшли до більшого значення і стали фундаментом організованого націоналізму та вогненними орієнтаційними стовпами для розсіяної маси націоналістичних однодумців. Це були Українська Військова Організація з Начальною Командою за кордоном і Крайовою Командою у Львові, Група Української Національної Молоді в Празі, Легія Українських Націоналістів з центром у Подєбрадах у Чехії та Союз Української Націоналістичної Молоді на Західніх Землях України.

На першому місці ставимо Українську Військову Організацію не тільки тому, що вона була хронологічно першою. Вона переважала інші ще й за кількістю членів, була сильна їхньою дисципліною, відданістю та жертвеністю, оточена величезним авторитетом і престижем, вона імпонувала традицією продовжуваної збройної боротьби після того, як зійшли з поля бою регулярні українські армії. На чолі її Начальної Команди стояв полковник Євген Коновалець, колишній командир Осадного Корпусу Січових Стрільців – частини Української Дієвої Армії. Як військовик і поборницьки наставлений політик, він користувався пошаною всієї української суспільності по обидвох берегах Збруча, з його голосом рахувалися ще й тим більше, що командував він найбільшою на той час реальною і від нікого не залежною силою, якою була Українська Військова Організація.

УВО виникла в 1920 році і зразу ж почала діяти на всій українській території – над Дніпром, над Дністром і на еміграції. І хоч обставини згодом склалися так, що вона мусіла дещо звузити свої впливи під большевицькою займанщиною, та все ж вважалася і справді була організацією соборницькою.

Складаючись початково з дуже різношерстих у політичному відношенні елементів, що підбиралися за своїми військовими кваліфікаціями і відповідно до бажання продовжувати чинну боротьбу з окупантами України, вона вважалася збройним, військовим рамам української державної влади, а оскільки, на нещастя України, існували тоді два українські уряди,

вона не могла ані вибрати одного з них, ані підпорядкуватися відразу обом державно-політичним центрам. Проте, через особу свого Начального Коменданта, УВО намагалася якомога довше підтримувати коректні стосунки з обома центрами. А що Уряд УНР вважав себе союзником Польщі і не ні чинно прикладати рук, ані надавати моральної чи політичної підтримки організації, що діяла на польській (номінально, хоч українській етнографічно) території і вела боротьбу з польською окупаційною державною владою, – то звязки з ним з природи речі мусіли бути дуже тонкі, законспіровані і по своїй суті прохолодні. Але вони існували, хоча йшли не до Уряду УНР як такого, а до окремих впливових військових, та й цивільних, осіб з оточення Головного Отамана Симона Петлюри.

Під тиском обставин та в міру розгортання своєї боротьби Українська Військова Організація з часом зовсім усамостійнилася, її Начальна Команда стала суверенною. Разом з тим мінявся і членський її склад. Відповідно до того, як відновлювали свою діяльність довоєнні українські політичні партії, відходили від УВО їхні члени. Особливо різко пішов цей процес, коли Західню Україну рішенням Ради Амбасадорів у Парижі від 14 березня 1923 року передано Польщі, а в підбольшевицькій Україні заведено дещо ліберальніший курс Нової Економічної Політики та українізації. Українська Військова Організація вбирала в себе щораз більше націоналістичного елементу і під його впливом почала орієнтуватися політично на український націоналізм, хоч ще ідеологічно й не зовсім вироблений та організаційно не оформлений. Начальна Команда Української Військової Організації розуміла, що коло завдань УВО поширюється, що силою обставин стала вона єдиним ні від кого не залежним і в собі суверенним, не звязаним ніяким союзами та зобов'язаннями речником не тільки збройної, але й політичної боротьби української нації. У її пресовому органі “Сурма” читаємо:

“УВО є організацією, для якої тільки інтерес української нації є й буде рішальний у її діяльності... Не думає УВО служити інтересам чужих народів. Рівночасно одначе УВО свідомо того, що не тільки її завданням, але й обов'язком є шукати собі союзників і вести серед народів світу пропаганду, щоб підготувати відповідну основу й симпатії в світі для загального зриву українського народу.

УВО не ставить терористичної діяльності як виключного завдання... Вона є революційною організацією, якої основним завданням є пропагувати думку загального революційного зриву українського народу з остаточною метою – створити власну національну самостійну і зєдинену державу”.

“Сурма” була незвичайно сильним і впливовим засобом пропаганди. Хоч передавалася “з хати до хати – з рук до рук” і через те не могла мати такого широкого засягу, як легальна масова преса, зате кожне її слово сприймалося як свята істина і глибоко западало в душу читача, зокрема молоді, селянства, робітництва.

Була ще й та незручність, що “Сурми” ніхто не збирав у повні річні комплекти, її перечитували й передавали далі, ждучи на кожне чергове число. Тоді Українська Військова Організація виклала свої військові й

політичні цілі в окремій брошурі “У.В.О.” та масово поширила її на всіх теренах своєї діяльності.

Книш З. Становлення ОУН. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1994. – С. 17 – 20.

№ 116

Редакційна стаття журналу “Заграва” про програмні засади Української партії національної роботи “Наші цілі”

1 квітня 1923 р.

“Заграва” є органом гурту людей, що не належать і не хочуть належати до жодної з існуючих партій. Єднає сей гурт те націоналістичне “Вірую”, яке мов молотом залізо кується в нас в огні останніх десятих років. Се “Вірую” знає лише один абсолют – націю, один категоричний імператив – її волю до життя. Ми далеко стоїмо і від тих, що з ліва й від тих, що з права. Соціалізм прийняли ми хиба, колиб він був патріотизмом, розпеченим до червоности; офіційний патріотизм – колиб мав в собі щось з релігійного запалу соціалізма. Від першого ділять нас наші цілі, від другого – наш настрій. Від обох – що ми ще не закамяніли в догмах і не узнаємо пановання фраз, які сковують свободну творчість і з яких ні одна не загородила нам дороги до того, до чого прямуємо.

Мертвим звуком є для нас фраза про “інтернаціоналізм”. В наші часи війни всіх, стала ця фраза шкідливим люксусом, мов без взаємности любов, гаслом замаскованої і тим небезпечнішої заборчости. Мертвим звуком є для нас фрази про “право” й “справедливість”, про “пацифізм”. Бо є це моральний намордник, в який вбирають тих, які ще не в силі диктувати своє право, свою справедливість і свій мир. Фразами є для нас гасла “гуманітаризму” і “еволюції”: це потіха для тих, в кого zostалися лиш очі, щоб плакати, або фантазія, щоб мріяти і ждати. Обидва гасла зайві для того, хто має віру в себе і покладається тільки на власні сили. Фразою є для нас розмова про “реакцію”, бо коли обстоювання нашим селянством своїх етичних, родинних і соціальних ідеалів проти руйнуючої моралі комунізму, є реакціонерство, то з гордістю повинні ми носити це ім'я. Фразою є для нас “демократія”, що вічно на устах політичних дурисвітів і політичних трусів. Перші, (як большевики), уживають цієї фрази про “демократію” для знищення демократії, другі – так вірять у неї, що не годні зробити без “демоса” ні кроку, навіть тоді, коли той питається у них дороги: два сліпці, що топчуться на місці!..

Не йдемо в сліди ні одних, ні других. Демократія, воля більшости нації є для нас закон, лиш ми думаємо, що всі мандати в тім числі і від демосу, як і багато інших гарних річий, не одержується, лиш береться. Вміти їх взяти – в цім і лише в цім є для нас загадка демократії. Ясно, що вона дасться розв'язати лиш коли мається за собою tacitus consensus широких мас. Де цих мас шукати? В чім їх воля? В нас шукають їх у “селянстві”, у “власних силах”, в “самостійності”, в “єдинім національнім фронті”. І це також фраза!

Тільки, що тут фразою є не слово, а зміст, що в його вкладається. Бо в нас говориться про “власні сили”, а шукається за ними в Відні і Берліні, в Парижі й Москві. Говориться про революцію, а роками впоюється думку, що хтось для нас десь щось зробить. Говориться про самостійність, а думається про федерацію. Говориться про федерацію, а думається про “рідну школу” і п'ять моргів ґрунту. Проповідується єдиний національний фронт, а твориться його з “Русским Исполнительным Комітетом” і з румунським Болгаром Раковським проти величезної більшості нації. Говориться “біле”, а думається “чорне”. – Говориться “так”, а думається “ні”, а додається: “Я ще подумаю”.

Інші знова воюють з “клерикалізмом” у краю, де ще донедавна ціла інтелігенція складалася майже з самих клерикалів. Воюється з “шовінізмом” на те, щоб іти під Р.Р.С. як до недавня соціялісти, або як комуністи, – під владу варшавських, або московських “товаришів”. Кажуть самі, що комуністи “старались завжди підпорядкувати село містови”, що село завше було для них дійною “коровою революції”, – і замість того, щоби проголосити боротьбу з тим, що селови наступає коліном на груди, – клякається перед ним і благається залишити “обидливе недовіря до українських революційних мас”. Поза старих ц. к. політиків, змиваючих вірнопопданчими заявами “ганьбу зради” з нації...

Що дивного, що з людьми такої психіки зачали говорити тим тоном, яким тепер говорять? Що їм перестали вірити і свої і чужі? Ті, що з права і ті що з ліва, всі вони не знали, що хотіли, а те що хотіли, хотіли лише на половину. Їх фрази, мов колода, не давали їм рухатися, вносячи баламуцтво в маси: фрази про пролетаріят не дали їм утворити ясної селянської політики. Фрази про інтернаціоналізм – ясної державної думки. Фраза про шовінізм не дозволила їм безкомпромісово відноситися до інших націй. Фраза про демократію паралізувала свободу рухів активної меншости, що плелася за масою, замість вести її. Обожанне не легалізму, одідичене від ц. к. гофратів не дало їм поставити карту на “руїнницькі сили”; приневолюючи покладатися на рішення й ласку тих, хто в даний момент був в горі. Так затемнювалося провідну думку, якою жила селянська маса, роблючи її нерішучою, важкою, непевною своїх прав, своїх шляхів, своїх провідників. Своя маса не чула в них власної думки, ні сильної волі, яка хотілаб їй себе накинути. Чужі не бачуть в них тої сили, яку можна правда зломити, але не мняти як віск – в свої власні форми.

Наш націоналізм потребує основної реформи, але чи цю реформу дасться перепровадити в рамках старих партій? Ні. І власне тому, що вони є старі. Бо в них кладеться натиск не на живе, а на мертво, не на суть, а на фразу. На програму, а не на характер. Воліємо характери, які псують політику, як політику, яка псує характери і повітря, в яким виховується молода генерація. Прецінь до кожного уряду, до кожної посади, вимагається особистих здібностей компетента. В партіях, – лиш те аби він писався на програму. Якже-ж перешкодити, аби в партіях не роїлося від воскреслих мумій, молодих стариків, поважних сінекуристів, шукачів посад, людей з наполеонівською зарозумілістю і з цивільною відвагою філістра? Від людей,

які в десятій частині так не імпонують юрбі, як юрба їм? Які ніколи не виїдуть на перід, не штовхнуті ззаду; які так ненавидять все, що має характер, що приймають до себе кожного вчорашнього “хруня”, аби лиш той вдарився в груди і написав покаянного листа до редакції? Які є відважні, як гієни, що кидаються лише на трупів? Які є генії в дрібних інтригах – і дрібні інтриганти в великім...

Не кажемо, що так є, але кажемо, що самі засади партійного будівництва сприяють утворенню такого стану. Бо не дають запоруки офірности, карности і відповідного добору членів групи, аби з лона старого партійництва можна було чекати регенерації нашого громадського життя.

“Заграва” ставляє собі скромні завдання. Хочемо бодай для себе скінчити раз з панованням фрази, яка гальмує політичну творчість правих, лівих і середніх і нищить відпорність народу. Хочемо скинути з себе цю фразу, як скидає гадюка лушпиння на весні. А на її місце поставити чистий, національний егоїзм і безкомпромісові інтереси кляси, на яку він спирається і яка творить в нас подавляючу більшість. Хочемо причинитися до вироблення, хоч невеликого числом, але впертого думкою гурту, який знає, чого хоче, а того чого хоче – дуже хоче. Який бридивсяб компромісом, в свою ціль вносивби незахитаність і ясність, що притягає маси, а в аффірмацію свого ідеалу – чисто релігійний запал, без якого ще не перемагали ні один рух і ні одна ідея.

Коли питатися за нашим рухом, як за чимсь вже оформленим, то він є без імени. Колиж числити всіх тих, що думають як ми, й які знуджені фразою шукають за новим, безкомпромісовим націоналізмом, то всім тим, які питаються “хто ми?” – можемо відповісти: “Імя моє – легіон, бо нас багато”.

Заграва. – 1923. – Ч.1. – 1 квітня. – С. 1 – 4.

№ 117

Резолюції першого повоєнного з’їзду Української радикальної партії⁹⁹

3 квітня 1923 р.

Резолюція

Партійного зїзду Української Радикальної Партії

3 квітня 1923 р. у Львові.

I. Зїзд У.Р.П. констатує, що рішення Ради Амбасадорів з 14.ІІІ. 1923 р. не примусить український народ погодитися з поневоленням Сх. Галичини, Волині, Підляшшя, Полісся й Холмщини та признати начеркнені в тім рішенню границі.

II. Зїзд вважає, що осягнення повного соціалістичного визволення українського народу є неможливе без здобуття національної самостійности, яка виявляється в можливості, даній робітним масам кожної української етнографічної території самим свобідно рішати про свою долю.

⁹⁹ Хоч заходи до відновлення діяльності Української радикальної партії (УРП) започатковано в листопаді 1920 р., перший повоєнний з’їзд партії відбувся 1 квітня 1923 р. Резолюції, ухвалені з’їздом, відображають становище УРП в нових обставинах, а також її реакцію на рішення Ради Амбасадорів.

III. Зїзд констатує, що український народ буде все змїряти до якнайскорїшого осягнення повної незалежності на всіх своїх землях і буде боротись проти всіх сусїдів, котрі розшматували начетверо українську територію.

IV. Зїзд У.Р.П. признає потребу спільного фронту всіх українських соціалістичних партій, які стремлять до повної державної самостійности українського народу в боротьбі з національним, соціалним і культурним поневоленням.

V. У.Р.П. буде всіма засобами цю визвольну боротьбу попірати, аж доки на всіх українських землях не буде збудована й закрїплена Українська Республіка, в котрій повноту влади буде виконувати працюючий люд.

VI. В цій цілі буде У.Р.П. за якнайтіснішими взаєминами українського народу на всіх його землях, а в першу чергу за навязанням тісних зносин з Волинню, Підляшшям, Полїссям і Холмщиною.

VII. У.Р.П. буде поборювати всі течії і гурти, які, щоб рятувати з неволі одного сусїда, хочуть віддати український народ другому народові, бо У.Р.П. уважає однаково небезпечним і тяжким ворогом українського трудового народу так Польщу і Румунію, як і Москву.

VIII. Зїзд У.Р.П. констатує, що теперїшня влада виконує своє право суверенно та при помочі терору, а саме: карних експедицій, трусів, тюрем, контрибуцій і побоїв, ніде в ніякій правовій державі непрактикованих, і закладає проти цього найбільш рішучий протест.

IX. Зїзд У.Р.П. рішучо протестує проти насильного переводження колонізації на українських землях і відбирання місцевому безземельному населенню варштату праці.

X. Зїзд У.Р.П. протестує проти завішення громадської самоуправи на українських землях польськими адміністраційними властями.

XI. Зїзд У.Р.П. стверджує, що Український Університет у Львові, як найвища святиня науки, являється життєвою konieczністю українського народу і взиває українське селянство до піддержання його всіма засобами.

XII. Зїзд У.Р.П. взиває всіх товаришів по селах і містах, щоб там, де ще не утворено місцевої партійної організації, її якнайскорїше утворили і взяли ініціативу в віднові нашого просвітнього й економічного життя.

XIII. Зїзд взиває всі партійні гуртки й організації до безпроволочного обовязкового передплачення “Громадського Голосу”, як органу У.Р.П. і накладає на всіх, що є членами У.Р.П., обовязок поширювання того часопису та зєднування постійних передплатників. Крім цього, взиває до сильнішої кольпортажі всіх партійних видавництв і до збирання жертв на пресовий фонд.

XIV. Зїзд У.Р.П. установлює партійний податок в висоті від 2000 – 20000 м. п. на кожного члена У.Р.П. в міру його маєткової спроможности.

Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. – К.: Дніпро, 2001. – Т. 7. 20-ті – 40-ві рр. ХХ ст. / Упор. прим. Т. Гунчака, Р. Сольчака. – С. 54 – 55.

№ 118

Із квартального звіту управління Х Станіславівського округу державної поліції Головному управлінню державної поліції про опір населення під час набору до польського війська

10 квітня 1923 р.

Таємно

В Новоселиці мав місце опір з боку населення цього села, яке збунтувалося і виступило проти виданих польським урядом розпоряджень відносно реєстрації чоловіків. За попередньою змовою озброєні колами, вилами і сокирами вийшли за село. І коли три поліцаї з постерунку ДП в Рожневі з допомогою 6 уланів, що мали заарештувати підбурювачів, прибули до села, зібране населення кинулось на них. Тоді комендант постерунку і поліцаї вжили зброю, в результаті чого поранено 2 особи, 22 особи за обвинуваченням у повстанні арештовано й посаджено в Коломийську тюрму.

За коменданта поліції Пекарський.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 140, арк. 1.

Машинопис. Копія. Переклад з польської мови.

№ 119

Повідомлення про терор карних експедицій у Галичині

1 травня 1923 р.

Карні експедиції не перестають бушувати по наших селах. Жахом пронимає чоловіка то, чого вони допускаються. І нема на то ради, нема способу, яким би можна то усунути. Послухайте, що діється:

В Рожневі, Снятинського повіту, улани стріляли з крісів в зібраних селян. Убили насмерть Івана Палійчука, а його брата порубали шаблями. Вночі ограбили селянське добро.

У Даниловицях, Зборівського повіту, ограбили село і нагайками вели реєстрацію. Петра Шаблія побили до крові, Василю Русиновському штиком прокололи ніс. На хату Михайла Шаблія напали вночі, виважили двері. У Мшані забрали в постерунок Михайла Шкочияса і там при горівці били його, аж заливався кров'ю.

В селі Тростянці, Снятинського повіту, експедиція перебувала 14 днів і очистила не одну комору. Військо побило декількох [так], що аж оглухли.

У Стрільковичах, Самбірського повіту, мазурські колоністи дістали від війська зброю, стріляли в наших селян і поранили малого хлопця.

На Покутті жандармерія завела панщину. Селяни толокою обробляють землю.

В Новоселиці, Снятинського повіту, комендант постерунку і жандарми напилися і побили Максима Пугача і жінку Василя Троїча, яка від побоїв поронила дитину. Потім комендант прострелив з револьвера Юрка Палійчука,

а його брата Івана так збив, що вони по двох днях померли. Та ще до того спровадили військо. Жінці Юрка Ілюка дали 25 нагаїв, жінці Якова Вожака – 30 нагаїв. Павла Котлярчука жандарми прив'язали до коня і побили його так, що він помер. Ціле село ограбили.

Воля народу. – 1923. – 1 травня.

№№ 120 – 130
Матеріали Народного З'їзду УНТП у Львові

21 травня 1923 р.¹⁰⁰

№ 120
Народній Зїзд

Тричі заповіджений і тричі заборонений польською владою Народній Зїзд, конгрес народньої трудової партії, відбувся врешті 2-го дня лат. Зелених Свят, 21-го травня ц. р. Місцем нарад була велика саля Музичного Інституту ім. Лисенка, їх початок назначено на 9 год. зранку. Вже на годину раніше почали сходитися делегати, які переходили строгу перевірку мандатів, скріплених поіменним запрошенням. Крім делегатів явилось дуже багато громадян, бажаючих бути на Зїзді; але нікого стороннього, хто не міг виказатися мандатом та запрошенням, не допущено до салі нарад. Явилось близько 600 членів, крім пресових референтів.

О 10 год. зранку при битком переповненій салі відкрив Народній Зїзд Народного Комітету о. Тит Войнаровський.

Привитавши зібраних делегатів, промовець стверджує, що численність Зїзду і величезне зацікавлення вказують на велику вагу Зїзду, як надзвичайно відрадний факт в політичному життю краю. Про значіння Зїзду свідчить також присутність на ньому українських послів із парламентарної репрезентації Волині, Холмщини, Підляша й Поліся з головою сеймового клубу п. послом Самійлом Підгірським та політичних діячів – гостей з тих земель (оплески “Слава”).

Потім промовець згадав про померших в міжчасі від останнього Народнього Зїзду визначних діячів української трудової партії, а саме: Абрагамовський Стефан – госп. Микулинці, Балтарович Андрій – Глиняни, Берник Андрій – госп. Лисятичі, о. Борачок Юліян Ілавче, Борковський Олександр з Ваневич, Бохонко Гринько – господ. Чорнокінці вел., Бугель Петро – нотар Краковець, Ваньо Ілярій – міщ. Буськ, о. Ваньо Омелян Заланів, о. Ганицький Володимир Рудно, Гайдукевич Олекса уч. Замарстинів, Головка Григорій проф. Сокаль, о. Горникевич Теофіль Гошів, проф. Глушкевич Теофіль Львів, д-р Гасюк Стефан Львів, о. Ганилевич Володимир Тисова, д-р Джирджора Іван Львів, Дикий Дмитро госп. Берташів, Дубик Василь госп. Жидачів, о. Зубрицький Михайло

¹⁰⁰ Дата події, про яку йдеться в документі.

Мшанець, о. Іванець Йосиф Ременів, суд. Коляджин Є. Долина, д-р Кос Андрій Калуш, Кошулинський Іван Львів, гоф. Кузьма Григорій Львів, о. Лазорищак Мирон Осердів, о. Левицький Василь Блюдники, о. Левицький Омелян Іванівці, адв. Лінинський Петро Сокаль, о. Лежогубський Теодозій Львів, о. Навроцький Іван Голгоче, інж. Нагірний Василь Львів, радник Огоновський Петро Львів, дир. Паньківський Кость Львів, суд. Пачовський Ярослав Жовква, о. Петрицький Петро Колоколин, о. Петрушевич Степан Холоїв, Прибила Іван – господар Риманів, радник Ревакович Тит Львів, о. Рибчак Григорій, Домажир, Рожанський Богдан Львів, Савицький Іван студ. філь. Львів, о. Сапрука Григорій Перегінсько, радник Скобельський Атанас Золочів, радн. Стефанович Лев Львів, о. Танчаковський Александер Озірна, о. Федусевич Юліян Львів, о. Чапельський Іван Львів, о. Яворський Володимир Жиравка, о. д-р Яремко Теодор Львів, о. Ярема Теодат Болехів, дир. Тиховський Іван Комарно, о. Фолис Йосиф Скнилів, д-р Євген Олесницький Львів, д-р Євген Озаркевич Львів, Кивелюк Іван Львів, Сочинський Юліян, о. Концевич Григорій, Борис Іван, посол о. Нижанковський Остап, посол професор політехніки Залозецький Роман, секретар Мартинець, о. Галібей, о. Підляшецький (читання списку померших Народній Зїзд вислухав стоячи).

“Наша пошана для згаданих діячів – каже промовець – між котрими з почесною згадуємо імена таких велетів, як Іван Франко, або Євген Олесницький, була би неповною, колиб ми одночасно не віддали пошани і не поклонилися тіням десятків тисяч іменних і безіменних героїв нашої славної народної армії, що боролися і терпіли, гинули і вмирали на тернистім шляху до визволення поневоленого народу і дорогої нашої Батьківщини-України. Довг вдячності супроти їх славної і незабутньої пам'яті наказує нам об'єднати наші думки і почування, наші замисли і постанови докола праці для всестороннього розвитку нашої нації і для планового підготовки здійснення тих мрій, бажань, змагань і ідеалів, за котрі вони вмирали з вірою в краще завтра народу” (Гучні оплески).

Промовець пропонує вибрати президію, до якої ввійшли б: Президія. 1. Д-р А. Горбачевський, 2. сен. Мих. Черкавський, 3. о. д-р Ст. Юрик, 4. Іван Минович-Небилів, 5. д-р Загайкевич Волод.

Секр. Мих. Струтинський, д-р Вол. Левицький з Копичинець, д-р Василь Ільницький з Бірчі, д-р Ярослав Гординський з Богородчан.

Д-р В. Бачинський звертає увагу, що саме прийшли українські соймові послы і пропонує вибрати до президії сенатора Черкавського (вибрано всю президію аклямацією).

Голова Нар. Зїзду д-р Антін Горбачевський дякує за вибір і підкреслює ще раз значіння зїзду. Читає порядок зїзду:

Денний порядок Народнього Зїзду.

- 1) Відкриття Народнього Зїзду – о. пралат Т. Войнаровський,
- 2) Привітна промова – посол Самійло Підгірський,
- 3) Вибір Президії Зїзду,
- 4) Вибір Комісії-Матки,

- 5) Зміна організаційного статуту партії – Зенон Пеленський,
- 6) Дискусія над організаційним статутом,
- 7) Політичний огляд і звіт з діяльності – д-р Іван Куровець,
- 8) Сучасне політичне положення і наша тактика – д-р Вол. Охримович,
- 9) Партійна преса – о. Дамян Лопатинський,
- 10) Партійний податок – Зенон Пеленський,
- 11) Дискусія над рефератами і ухвалення резолюцій,
- 12) Внесення і запити.

Замітка: Між поодинокими рефератами, згл. в часі дискусії вибір Тісн. і Ширшого Народнього Комітету. Після чого д-р Горбачевський віддає голос представникови української парламентарної репрезентації сен. Михайлови Черкавському.

Сен. М. Черкавський вітає Зїзд від Української Парляментарної Репрезентації Волині, Холмщини, Полісся і Підляша. Для Українців інших земель, що опинилися під Польщею є першорядної ваги можливість співпрацювати з Українцями Сх. Галичини. Раніші, за часів царату, кордони не дозволяли тісного звязку діяльності, яка була цілком нелегальною, підпольною, змагаючи до визволення народу. Тепер не має політичних державних кордонів поміж Галичиною і тими землями українськими з кол. російської займанщини, які опинилися у Польщі. А проте деякі моральні кордони існують, їх не повинно бути (оплески). Теперішня доля всіх українських земель під Польщею каже всім тісно обєднатися в народній праці.

“Ми вважаємо Галичан – казав промовець – і більше досвідченими людьми і більше загартованими і прирікаємо вам навіть деякий послух, коли буде вироблений спільний плян, який буде однозгідний з ідеалами народу”. Промовець ще раз вітає Зїзд, бажає йому успіхів та просить прийняти сойм. українських репрезентантів до співпраці (Гучні оплески).

Голова д-р А. Горбачевський: зголошує на підставі денного порядку вибір комісії-матки.

о. Онишкевич читає список кандидатів, пропонованих гуртком діячів Н.Т.партії, зібраних днем раніше на необов'язуючій нараді. Зазначає, що особи кандидатів підлягають дискусії, апробаті змінам з боку Зїзду:

Прочитано список пропонованих членів. Після дискусії список доповнено. До комісії увійшли:

Комісія-Матка:

Борис Козубський, посол з Кременецького повіту на Волині, д-р Альфред Говикович, дир. “Землі” у Львові, д-р Михайло Волошин, адвокат у Львові, о. шамб. Степан Городецький, парох у Вербилівцях, Михайло Галібей, кафлярський майстер у Львові, Гринь Тершаковець, господар в Якимчицях, д-р Теофіль Окуневський, адвокат в Городенці, Антін Кунько, господар в Черневі руськім, о. Степан Онишкевич, парох в Купновичах, д-р Віктор Пацлавський, адвокат в Дрогобичі, д-р Володимир Бемко, адвокат канд. в Бережанах, Михайло Галущинський, проф. гімн. у Львові, Іван Білінський, управитель школи в Пчанах, Гриць Кузьмин, господар з Озірної,

д-р Степан Баран, адвокат в Тернополі, д-р Степан Біляк, адв. канд. у Львові, Олександр Онисько, власник реальності у Львові, Д. Троян, студент у Львові, Марія Білецька у Львові, о. Олександр Стефанович, емер. проф. у Львові.

Після короткої дискусії, чи комісія-матка має радити негайно чи після політичного реферату й прийняття резолюцій, комісія виходить на нараду в цілі виготовлення списку кандидатів на членів Тіснішого і Ширшого Народнього Комітету.

П. Зенон Пеленський читає проект нового організаційного статуту. Підчас читання входять відпоручники поліції (ст. ком. Вагнер) для перевірки запрошень присутніх учасників наради. По 10 хвилинах поліція виходить.

Потім ред М. Струтинський відчитав реферат д-ра І. Куровця на тему: "Політичний огляд і звіт діяльності Н. К.". Після цього реферату виголосив д-р Вол. Охримович реферат п. н. "Сучасне політичне положення і наша тактика". Наприкінці цього реферату д-р Охримович пропонує низку резолюцій політичного характеру. Поодинокі точки пропонованих резолюцій викликають френетичні оплески. Промовець зійшов з естради при бурхливих оплесках Зізду.

Опісля послідував реферат о. Дамяна Лопатинського про партійну пресу.

Рішено партійний податок у висоті j % від постійного доходу (для селян натурою).

З огляду на пізню обідню пору (3 год попол.) й перевтому учасників, що їх більшість прибула просто з залізниці, перервано наради на пів години. Поки після перерви приступлено до дискусії над рефератами, д-р Т. Окуневський пропонує від імени комісії-матки на голову Народнього Комітету д-ра Володимира Охримовича. Народній Зізд аклямацією однозгідно вибрав головою Народньо-трудової партії д-ра Володимира Охримовича, адвоката зі Львова, який одначе зрікся. Згідно з вислідком нарад комісії-матки, оголошеним д-ром М. Волошином, вибрано величезною більшістю голосів Тісніший Народній Комітет, в склад якого ввійшли: 1) сенатор Мих. Черкавський, 2) пос. Сергій Хруцький, 3) посол Василь Дмитрюк, 4) посол Євген Петриківський, 5) посол Борис Козубський, 6) Марія Білецька 7) д-р В. Бачинський, 8) о. Дамян Лопатинський, 9) ред. Ф. Федорців, 10) дир. С. Герасимович, 11) д-р І. Крипякевич, 12) президент Волод. Децикевич, 13) о. пралат Т. Войнаровський, 14) д-р І. Куровець, 15) ред. Мих. Струтинський, 16) проф. Мих. Галушинський, 17) інж. Юліян Павликовський, 18) през. Юліян Романчук, 19) інсп. Я. Ліщинський, 20) госп. Гринь Тершаковець, 21) дир. Никифор Даниш, 22) о. шамбелян Ст. Юрик, 23) госп. Кузьмин, 24) господар Брездин, 25) господар Кунько, 26) п. Михайло Стефанівський, 27) кафлярський майстер Михайло Галібей, 28) емер. проф. о. Ал. Стефанович, 29) д-р Альфред Говикович, 30) д-р Вол. Загайкевич, 31) д-р Степан Баран, 32) д-р Антін Горбачевський, 33) д-р Антін Гарасимів, 34) д-р Віктор Пацлавський, 35) о. Ст. Онишкевич, 36) д-р Яр. Олесницький, 37) д-р М. Волошин,

38) студ. Лев Глинка, 39) студ. Мартинець, 40) проф. Дм. Гроголинський.

Віддавши комісії-матці справу вибору голови партії на місце д-ра В. Охримовича, котрий не прийняв вибору, Нар. Зїзд продовжує наради дискусією над рефератами.

Дальший звіт з нарад, а також з рефератів подамо завтра.

Діло. – 1923. – 23 травня.

№ 121

Сучасне політичне положення й наша тактика

(Зміст реферату д-ра Володимира Охримовича
на Народньому Зїзді 21 травня 1923)

Щоби казати про сучасне наше політичне становище треба нагадати собі, яким воно було раніше. І ось з того порівняння виходить, що наше політичне положення значно погіршилося. Не треба пригадувати, яку страшну депопуляцію спричинили війна й революція. Особливо болючою для нас втратою являється прорідження рядів нашої інтелігенції. Під економічним оглядом ми зубожіли непомітно більше, ніж котра будь із воюючих сторін.

Звичайні наслідки війни: здичіння обичаїв і обниження культури також відбилися на нас більше, ніж на кому іншому, бо війна, або вірніше війни велися на кількох фронтах серед найбільш жахливих умовин.

Та замість дістати можливість піднятися після воєн, ми втратили всі й дотогочасні здобутки, програвши війну на всіх фронтах. Соборна Україна пошматованою на кусні. Державність втрачена на користь національних ворогів. Що більше: раніше український нарід у своїй суцільній більшості на наддніпрянських землях був поневолений нарівні з російським під царським режимом.

Тоді український і московський нарід мали бодай це одно спільне у своїй долі, що оба були поневолені соціально пануючою клясою. Тепер український народ за Збручем перебуває у подвійній неволі: національно-політичній і соціально-економічній. Отже ясно, що становище Українців за Збручем ще погіршилося Тут-же, в б. Австрії, ми перебували в ярмі, але не були переслідувані безпосередньо, тільки посередньо. Бо Австрія послуговувалася як зброєю проти нас – Поляками...¹⁰¹.

Нічого й говорити про відомі всім факти арештів, карних експедицій, реквізицій, езекуцій – про всі ті явища, які нищать нас, не дають змоги працювати та розвиватись ні культурно ні економічно.

А проте не можна промовчати деяких позитивних явищ, проявів і наслідків великої хуртовини. Таким позитивним явищем на цілім просторі України є факт, що ми перервали засидження наших земель під ворожими займанщинами. Прийшло оживлення історичної традиції: ми можемо тепер навязувати нашу історію до новітших часів, до нашої державности над

¹⁰¹ Сконфісовано польською поліцією.

Дніпром і Дністром. Соборність і суверенність перестали бути романтичними мріями, які існували лише в уяві. Співпраця двох частин народу скріпила національну свідомість і скристалізувала ідеали нації.

Арена дипломатичної діяльності перенеслась з терену Відня на міжнародне форум – події винесли нашу справу далеко поза вузькі рамці.

¹⁰²
...

Щож треба робити *нашій партії*, щоби відповісти поставленій собі меті. Першим засобом для цього є *основна зміна нашої дотеперішньої тактики*. При перевірці нашої тактики треба ствердити три характеристичні прикмети нашої дотеперішньої тактики. Першою такою прикметою був безмежний оптимізм. Кожний вірив, – а коли й не вірив, то мусів вірити бо инакше звали його зрадником, – що все буде як найкраще. Коли повсталла наша республіка всі мусіли вірити, що республіка вдержиться і ніхто не думав про те, що республіка може і не вдержатися.

Правда, це було з одного боку добре: оптимізм піддержував народнього духа. Але ж беззастережний оптимізм казав резигнувати з того всього, що треба було робити, коли би ми були рахувалися з можливістю також некорисного обороту справ. Нікому й на думку не прийшло зберегти те, що ми могли зберегти на випадок гіршої можливості, багато того, що мали в своїх руках підчас нашої державности.

Колиж наша справа перейшла на міжнародне форум, то всі навіть песимісти вірили, що станеться краще, ніж потім сталося. Нашою народною виною є також “вибір” Ількова і Ко, бо ми не були як слід приготовані до виборів.

Другою нашою характеристичною рисою був рахунок на чужу поміч і беззастережна віра в цю поміч. Ми очікували її з ріжних сторін. Рахуватися з чужою помічю і шукати її треба, але не покладатися на неї цілком, з повною вірою і без застережень.

Третє, чим ми відзначились, це пасивність.

В останніх літах ми трималися тактики пасивної резигнації.

Але цю пасивну резигнацію можна оправдати аргументами, які може мали повну правду. Але ці аргументи мали підставу лише до дня 14 березня. Пригадую колишнє резіме Вп. през. проф. Ю. Романчука, що зовсім треба берегтися пасивности й змагати до активности в усіх ділянках національного життя.

Дальше: ми мусимо рішуче зірвати з гаслом т. зв. “єдности”. Єдність мусить бути в спільній національній ідеології, в спільности мети. Але єдности у методах боротьби не може бути, так само, як у способах ведення війни на фронті, де є багато найріжнородніших засобів. Єдність метод перемінює громаду в стадо баранів. Треба йти ріжними шляхами до спільної мети. Відповідно до вдачі, нахилів, темпераменту не тільки одиниці, але і цілої політичної організації партії, треба прийняти відповідні методи поведінки...¹⁰³

¹⁰² Сконфісовано польською поліцією.

¹⁰³ Сконфісовано польською поліцією.

Треба зірвати з поглядом одної тактики для різних груп і партій.

Наша ціль...¹⁰⁴. (гучні оплески), але до тої ціли можна і треба йти різними методами, різними шляхами.

Треба глядіти, щоби не випускати з рук того, що ми можемо взяти. Тому не простягати рук зразу занадто далеко, відмовляючись згори всього ближшого й доступнішого. Тепер, найшовшись під Польщею вкупі з земляками Волині, Холмщини, Підляша й Поліся, треба йти до повного зєднання з отими землями. І ця обставина, що ми маємо союзника в тих землях, є чи не єдиним реальним нашим здобутком. Мусимо використати цю обставину як найповніше. Тому мусимо домагатися повної територіяльної одноцілої автономії для всіх тих українських земель під Польщею. Я знаю, що ми цього швидко не осягнемо, може взагалі не осягнемо, але це гасло буде гаслом найдалшого етапу до повного зєднання з цілістю українських земель у власній державі; а одночасно всеж таки ближшою, можливішою до осягнення цілею. Є багато противників висунення такого постуляту; вони добачують у йому відмовлення від національно-державницької ідеології. Але цікаво, що цю аргументацію використовують у демагогічний спосіб наші партійні противники. Ясно: в інтересі наших противників є розбити і ослабити нашу партію. Гірше є те, що багато осіб із власної нашої партії дає керувати собою особистими інтересами, симпатіями й антипатіями на шкоду інтересів партії. Які методи боротьби вживають наші противники, вказує от хоч би факт, що саме тепер, коли є найменше даних до того – кольпортується усюди найбільше число поголосок про угоду, яку мов би то наша партія збиралась заключити з Поляками. *З нашого боку не було ані одної уговоної спроби.* Взагалі єдиним натяком на можливість угоди є листи гр. Лося до різних українських діячів, але всі ті листи остались без відповіді, – взагалі без жадної відповіді, або без відповіді по суті.

Тут промовець пропонує резолюції, зазначуючи, що резолюції економічного й культурного характеру будуть пропоновані окремо. Промовець сходить з естради при бурхливих оплесках Народного Зїзду.

Діло. – 1923. – 24 травня.

№ 122

Політичний огляд і звіт з діяльності

У дальшому ході нарад Народнього Зїзду д-р Іван Куровець мав приступити до виголошення реферату на тему: Політичний огляд і звіт з діяльності. Одначе будучи зайнятим іншими важними справами Зїзд віддав відчитання того реферату ред. М. Струтинському.

У вступі згадано, що отсе перший раз від десяти літ (1913 р.) збирається звичайний Народній Зїзд, щоби кинути оком на минуле, переглянути наші ряди, підвести білянс наших втрат і зисків, намітити шляхи нашого будучого поступування, застановитися над тим, як маємо жити й

¹⁰⁴ Сконфісовано польською поліцією.

поступати з околичними приятелями й ворогами нашими, щоби зберігати себе перед загладою і підготувати момент нашого повного і збірною визволення.

На протязі останніх десяти літ відбулися два надзвичайні Народні Зізи нашої партії, а саме 25 грудня 1917 р. у Львові і 28 березня 1919 р. в Станиславові. На першому з них обнято білянс нашого політичного життя за час від початку 1914 до кінця 1917 р., а на другому за час від початку 1918 р. до дня Зізу. Це звільняє нас від обов'язку подавати перегляд політичних подій і звіт з діяльності до 28 березня 1919 за винятком – так сказати б – львівського періоду від дня 1 листопада 1918 р. Годиться іще згадати, що 25 березня 1918 р. відбувся у Львові, скликаний тодішньою Українською Парляментарною Репрезентацією, зізд українських нотаблів.

Після цього вступу референт з огляду на економію часу, покликуючись на нашу пресу і відповідні спеціальні публікації, в цілости пропускає огляд подій в світовій політиці і на українських землях, себ-то добу Центральної Ради, Гетьманату, Директорії й створення Західно-української Народньої Республіки, а спинюється головню на життю й діяльності трудової партії.

Після листопадового перевороту всі визначні члени партії віддалися справі державного будівництва. Уступлення українських військ зі Львова тяжко відбилося на життю партії. Польські тимчасові власти арештували й вивезли визначних діячів партії, як д-ра В. Бачинського, пок. Івана Кивелюка, д-ра Ів. Куровця, д-ра К. Студинського і д-ра В. Охримовича. Польський ген. Розвадовскі закрив щоденник “Діло” і інтернував його редакторів. Інші визначні члени – зовсім зрозуміло – виїхали зі Львова з військом і урядом. Наша партія фактично перестала існувати у Львові, якщо мати на увазі маніфестацію її життя. Вона в деякій мірі пішла в підземелля.

Поза Львовом під українською владою партія проявляла широку діяльність. В березні 1919 відбувся в Станиславові надзвичайний Народній Зізд, який змінив назву партії з національно-демократичної на народню-трудова, перевів зміну програми особливо в соціальной точці та вибрав тимчасовий Народній Комітет з д-р А. Горбачевським – як головою і д-р Ром. Перфецьким – як секретарем. На жаль, нововибрана управа партії не могла розвинути ширшої діяльності, бо небавом наступив відступ за Збруч.

Окупація польськими військами Сх. Галичини відразу зазначилася страшним терором і переслідуваннями. Масові вязнення, інтернування, розстріли, грабіж українських інституцій були на денному порядку. Наша партія – як державницька – була люто переслідувана. Одні активні члени партії подалися за Збруч, другі сиділи в тюрмах і таборах, за третіми нишпорили охрана, інші сиділи тихо, а тільки невеличкий гурт проявляв діяльність. Народній Комітет фактично був розбитий. Перебуваючі у Львові члени старого Народнього Комітету і тимчасового станиславівського погодилися на тому, що через недостачу людей створили збірний Народній Комітет. Провід Нар. Комітетом обняв заст. голови з 1913 р. пок. Іван Кивелюк, а секретарював д-р Ром. Перфецький. Одначе і цей склад не був

вистарчаючий. Тому за ініціативою пок. Кивелюка кооптовано нових членів Нар. Комітету з членів Ширшого Нар. Комітету та визначних партійних діячів. В тому складі Нар. Комітет урядувал на протязі останніх чотирьох літ. Зміна зайшла тільки на становищі голови і секретаря. Замість пок. Ів. Кивелюка, котрий безнастанно був вязнений і через те запав на здоровлю, Нар. Комітет покликав на голову д-ра Володимира Бачинського, а замість д-ра Ром. Перфецького, що виїхав в літі 1920 перед більшевицьким наступом, покликано на секретаря ред. Мих. Струтинського. В останньому часі після уступлення д-ра В. Бачинського обовязки урядуючого голови виконував д-р Іван Куровець.

З самого початку журбою Нар. Комітету було відновлення партійного органу. Всі спроби довести до відновлення “Діла” не дали позитивного висліду. З української преси появлялися у Львові тільки соц. дем. “Вперед”, який довгий час спомагали члени нашої партії як єдиний національний орган під польською окупацією. З кінцем 1919 р. вдалося нам після довгих заходів посередними дорогами роздобути дозвіл на видавання щоденника “Громадська Думка”, який кілька разів закриваний мусів змінювати свою назву на: “Українська Думка”, “Український Вістник”, “Громадський Вістник”, в кінці “Діло”, а опісля знову “Громадський Вістник” і в останньому часі “Діло”. Редактором нашого органу через короткий час був д-р В. Щурат, опісля через три роки Ф. Федорців, а від лютого ц. р. Мих. Струтинський. Наш орган був важко переслідуваний польськими властями. Крім згаданих вгорі щоденних органів раз був закритий тижневик “Свобода” та двотижневик “Визволення”. Згідно з програмою нашої партії наші органи обстоювали соборність і незалежність України і з тої основної точки погляду ставилися до всіх інших проблемів. Годиться згадати, що наші органи перевели безпощадну кампанію проти варшавської деклярації з 2 грудня 1919 й польсько-петлюрівської умови з 22 квітня 1920 та проти звязаного з нею походу на Київ. Наші органи поборювали відому організацію “Вперед”, ганебну службу всяких Яцкових, Твердохлібів, наші органи розбурхували прибиту масу, будили національно-культурне й економічне життя, проводили строгу державницьку лінію, піддержували й боронили одноцільний національний фронт. Всі справи нашого національного життя находили живий інтерес і відгомін на сторінках наших органів.

Після заняття Львова й Перемишля польськими військами, а в половині 1919 р. й цілої Сх. Галичини всяка громадська організація була просто неможлива через терор, переслідування і заборони польських властей. В тому часі появляється тільки єдиний наш тижневик “Український Голос” в Перемишлі, та проявляв свою діяльність закритий в р. 1921 “Український Горожанський Комітет” з д-р Ст. Федаком і Вол. Целевичем на чолі, як інституція суто гуманітарна. З політичних українських партій успіла в деякій мірі залегалізуватися тільки партія соц.-демократична. Всі інші українські політичні партії, а особливо наша партія була поставлена майже на нелегальне становище. Спроби залегалізувати її через довгий час не могли увінчатися ніяким успіхом. До того ж, як вже згадувано, наша організація

була зовсім розбита і треба було наново переводити організацію в дуже важких умовах. З тією метою перш усього слід було дізнатися, що ще живого остало в нашій стратованій і скервавленій країні. Безпосередно не можливо було це зробити, бо всяка комунікація з повітовими центрами, а тим більше селами була в зародку припинена. Не знати було також з ким комунікуватися, що живого лишилося у нас. Тому ужито посередніх способів і з тією метою святковано дуже вродливо 80-літні уродини нашого ветерана през. Ю. Романчука, опісля зааранжовано всенародне святкування 60-літніх роковин смерти Т. Шевченка, свято “Просвіти”, перенесення тлінних останків Ів. Франка до власної гробниці. Правда, не було це завдання Нар. Комітету, але конечність вимагала перш усього розпочати діяльність в цій царині. В літі 1922 р. Нар. Комітет задля поширення в маси ідеї соборности через спеціальну установу проклямував і своєю пресою перевів всенародню збірку в користь голодуючої України.

Аж після цих підготовних кроків розпочато наново партійну організацію в краю. Зайвим буде говорити про подробиці, котрі дали вдоволяючі позитивні результати, а годиться вказати, що проти всесильної польсько-державної машини, спираючись на правних основах, ми успіли перевести в цілім краю абстиненцію при конскрипції, данини, повну абстиненцію при виборах і т. п. Прекрасна постава краю, а особливо подиву гідна постава нашого селянства, жертвування всім в імя національної справи проречисто засвідчили наші змагання. З подивом і почуттям сповненого обовязку годиться ствердити, що край виповнив все, що було потрібне, аби нашу справу вдержати на міжнародній арені та дати їй все потрібну основу. Наш політичний провід і край не занедбали нічого, щоби підперти старання п. през. Петрушевича. В діяльності Народнього Комітету все брав верх об'єднуючий момент і з тої точки погляду ми – як партія – поносили великі жертви в користь інших партій і інших наших політичних чинників.

Опісля реферат займається Українською Національною Радою і Міжпартійною радою та зясовує відносини між партіями. Що до цього останнього, то трудова партія кооперувала з соц. демократами аж до їх виступу з Нац. Ради у березні 1920 р., а й опісля намагалася притягнути їх до співпраці, одначе безуспішно. В останньому часі ця партія після головокружної еволюції стала на становищі для нас зовсім не приемливим. Між нами і радикальною партією, заступленою д-ром Ів. Макухом і д-ром Львом Бачинським, панувала однозгідність поглядів у всіх важніших справах. В останніх часах наступило охолодження цих відносин. Радикальна партія бажала би скинути на нас відповідальність за невдачу та при тій нагоді зміцнити свої розхитані ряди. Взаємини з таким неприродним примусовим союзником, як християнські суспільники, зліквідовано автоматично в останньому часі. Ця групка, не проявляючи найменшої діяльності, не маючи власного органу, не виявляючи прилюдно своїх поглядів, все була в тім таборі, де йшла позакулісова кампанія проти нашого проводу. З русофільським табором, заступленим “Русским Испол. Комитетом” піддержували ми горожанський мир. В останньому часі русофіли в своїх

органах “Жизнь” і “Воля Народа” зірвали цей мир, одначе ми не вийшли іще з резерви у відношенню до них.

В кінці реферат зясовує відносини між нашою партією і урядом д-ра Петрушевича, між краєм і еміграцією та зазначає, що хоч трудова партія постійно творила певну й непохитну основу уряду без огляду на його періпетії, то одначе не може поділитися співвідповідальністю за повний неуспіх уряду, бо наша партія не мала впливу ані на політичні концепції уряду, ані на його склад, ані на дипломатичні заходи. Одначе ми зробили все можливе, що би із самовідреченням, не оглядаючись на жертви дати йому попертя і підперти.

Реферат кінчається отсим апелем до зібраних: “Ще перед 5-ма роками стояли ми на порозі величавих переворотів. Ще перед 5-ма роками відкривалися перед нами всякі можливости. Ми мали власну державність і її втратили, ми мали геройську армію і її розгубили, ми мали щонайменше можність створити великі надбаня в сфері економічній, культурній, або хоч би гуманітарній. І цього не зроблено. Сьогодні ми найшлися в неволі, без елементарних прав, на вузьких стежках щоденної праці і щоденної боротьби. Нашим завданням тепер зріло і розважно, з почуттям відповідальности особистої і загальної глибоко застановитися і призадуматися, що нам робити і як поступати щоби могли серед великого лихоліття зберегти національний організм”. (Оплески).

Діло. – 1923. – 25 травня.

№ 123

Резолюції у національно-політичних справах

1) Народній Зїзд висловлює свою найглибшу честь упавшим і живучим членам геройської української армії, котра боролася за найвисше право нації на рідній землі.

2) Народній Зїзд стверджує, що як риський трактат з 18.III. 1921 р. був заключений без участі українського народу, так і париська постанова Ради Амбасадорів з 14.III.1923, була винесена без його згоди, оба ті акти є запереченням святочно проголошеного і за основу міжнародних відносин прийнятого права самовизначення народів і тому Народній Зїзд з усею рішучістю протестує проти обох сих односторонних актів.

3) Народній Зїзд заявляє перед цілим світом, що остаточною метою українського народу є самостійна соборна, незалежна, демократична українська держава на всім просторі українських земель.

4) В теперішних політичних умовах Народній Зїзд стоїть за об'єднанням усіх українських земель, що знайшлися під владою Польщі, себто Східної Галичини, Лемківщини, Волині, Холмщини, Поліся і Підляша в одноцільну одиницю о повноті політичних прав української нації на своїй землі; натомість Народній Зїзд рішуче протестує проти так званої воевідської автономії.

5) Народній Зїзд стверджує, що переведені в листопаді вибори до польського сойму і сенату на території Східної Галичини, яка в тім часі не була ще визнана складовою частиною Польщі, відбулися без правно проти волі величезної більшості населення Східної Галичини і проти волі загалу українського населення, котре в почуттю їх нелегальности навіть під терором не брало в них участи.

6) Народній Зїзд стверджує, що згадані вибори як безправні є не важні і тому відмовляє права промовляти іменем східно-галицького населення взагалі а українського населення з осібна всім послам і сенаторам вибраним до польського сойму і сенату зі Східної Галичини; Народній Зїзд стоїть на становищі, що Східна Галичина не має ніякого представництва в польським соймі і сенаті, а вже прямо наругою уважає насильне вислання до сойму 5 ставлеників польських властей тзв. “хліборобів” та висування їх на польській парламентарній арені як представників українського населення Сх. Галичини.

7) З уваги на це Народній Зїзд домагаєся негайного скасування в цілій Сх. Галичині виборів до польського сойму і сенату.

8) В теперішних умовах Народній Зїзд прохає українських послів і сенаторів Волині, Холмщини, Поліся й Підляша обняти заступництво інтересів українського населення Східної Галичини.

9) Народній Зїзд протестує проти безправного скасування громадської самоуправи та домагаєся негайного переведення нових законних виборів до громадських рад в цілій Сх. Галичині.

10) Народній Зїзд протестує проти переслідування українського духовенства, проти обмежування свободи української церкви як греко-католицької, так і православної та проти насильного загарбування українських православних церков, монастирів в хосен латинників-поляків.

11) Народній Зїзд протестує проти знущань, побоїв і рабунків доконуваних на спокійнім українським населенню польськими військами і польською поліцією (безпідставних і безправних ревізій і арештів).

12) Народній Зїзд протестує проти безправного загарбання соймового будинку у Львові, Краєвого Галицького Банку і краєвих дібр і маєтків і домагаєся повернення українському населенню набутих ним прав до тих маєткових об'єктів.

13) Народній Зїзд домагаєся удержавлення переслідуваного дотепер українського приватного університету у Львові разом з технічними відділами, наділення його з українських податкових грошей субвенціями потрібними на упосаження і удержання повного університету разом з необхідними науковими інституціями та передачі цьому українському університетови половини маєтку Львівського, дотепер ще *de jure* утраквістичного університету, званого перше університетом Франца I, а в останніх часах університетом Яна Казимира.

14) Народній Зїзд взиває українське громадянство енергічно продовжувати та послідовно і витривало поглиблювати організаційну працю на всіх царинах просвітнього, господарського і політичного життя та стати до

боротьби в обороні своїх національно-політичних прав та інтересів, щоби ми могли не лише перебути сучасне лихоліття і вдержатися проти ворожої чужинецької навали, але й могли зміцнити свої сили та бути готовими використати для нашої національної справи кождочасну зміну політичної констеляції.

**ЦДА України, м. Львів, ф. 372, оп. 1, спр. 15, арк. 14 – 16, 19 – 20;
Машинопис. Оригінал.**

№ 124

Резолюції в земельних справах

1) Народній Зїзд стверджує, що Сх. Галичина є наскрізь аграрною країною, яка терпить великий голод землі ізза непомірного перелюднення її хліборобським населенням;

2) Народній Зїзд стверджує, що запас тзв. табулярної власности у Сх. Галичині, пригожої до переводження селянських земленаділів являється недостаточним, щоби на його основі довести до економічної самостійности дрібні й малоземельні селянські господарства земельних рільних робітників;

3) Народній Зїзд стверджує, що супроти такого аграрного положення Сх. Галичини зовсім нема в ній місця на кольоністів;

...
105

Супроти такого стану річей Народній Зїзд: ...¹⁰⁶

б) стоїть на становищі, що земельну справу на українських землях, які найшлися у володінню Польщі, може компетентно розв'язати виключно законодавне тіло цих земель. Заки законодавне тіло об'єднаних українських земель не увійде в життя, Нар. Зїзд домагається:

а) зліквідування дотеперішньої кольонізації Сх. Галичини та цивільної й військової кольонізації Волині і інших українських земель в користь місцевого населення;

б) знесення обов'язуючої сили законів про військову кольонізацію й зміни законів про земельну реформу та приноровлення їх в напрямі задоволення потреб українського селянства. (Гучні оплески).

Діло. – 1923. – 26 травня.

№ 125

Резолюції в шкільній справі

1) Народній Зїзд стверджує, що тимчасовий закон про устрій шкільної влади, ухвалений польським сеймом в р. 1921, не має обов'язуючої сили для Сх. Галичини, протестує найрішучіше проти накинення цього статуту українському населенню, не даючи йому змоги в жодній шкільній установі заступати свої інтереси і обстоює в цілій основі становище, що управа українським шкільництвом на українських землях мусить спочивати в руках українського представництва;

¹⁰⁵ Сконфісовано польською поліцією.

¹⁰⁶ Сконфісовано польською поліцією.

2) Народній Зїзд протестує проти ...¹⁰⁷ переводженої переміни шкіл в українських громадах, спираючись на ухвалах наказних громадських установ, і стоїть на тому становищі, що на українських землях мають бути для українського населення тільки українські школи, зокрема в усіх містах і містечках з відповідною для потреб українського населення кількістю середніх, фахових і промислових шкіл;

3) Народній Зїзд протестує проти трактування українського приватного шкільництва, проти проволікання в полагоді внесень в справі оснóвування українських приватних шкіл, а зокрема проти закривання українських приватних шкіл;

4) Народній Зїзд протестує проти перенесення українських учительських сил на захід в етнографічні польські території, проти звільнювання з посад українських учительських сил і проти неприпинання польською шкільною владою українських кандидатів учительського звання і взагалі нових учительських сил, котрі до війни і в часі війни зложили свої іспити;

5) Народній Зїзд протестує проти наміреного скасування мужеських відділів учит. коед. семинаря у Львові і паралельних відділів у Перемишлі і стоїть на тому становищі, що у Львові та у головнійших містах Сх. Галичини, Волині і Холмщини мусять існувати українські мужеські й жіночі учит. семінарії;

6) Народній Зїзд протестує проти переповнення шкільних плянів в українських школах відомостями з польської історії, тенденційно сприпарованими з повним поминенням української історії і предметів, що поглиблюють знання рідного краю;

7) Народній Зїзд протестує проти притягання української шкільної молоді до участі в польських національних святах;

...¹⁰⁸

9) Народній Зїзд взиває все українське громадянство, щоби воно взяло як найживішу участь в працях і всіх культурних, освітних, гуманітарних і руханкових установ, та щоби масовим приступленням до тих товариств дано їм необхідну матеріяльну й моральну допомогу. Зокрема в дошкільній діяльності Народній зїзд взиває до оснóвування захоронок у кожній місцевості, в шкільній діяльності до найширшої і всесторонньої опіки над школою і до поширювання та поглиблювання жертвенности на удержання й оснóвування приватних шкіл, а в позашкільній діяльності до поборювання неграмотности, піддержування самоосвітних змагань та усування всіх тих признак психіки народу, що є вислідом вікового рабства українського народу. (Оплески).

Діло. – 1923. – 27 травня.

¹⁰⁷ Сконфісовано польською поліцією.

¹⁰⁸ Сконфісовано польською поліцією.

№ 126

Резолюції в справі зльокавтованих службовиків

1) Народній Зїзд стверджує, що усунення державних і автономічних службовиків української народности з службових становищ на українських землях, доконане польськими властями в рр. 1918, 1919 і 1920, з приводу не зложення присяги вірности польській державі, або з інших причин було і є актом, позбавленим правних основ та порушуючим право службовиків, набутих службою;

2) Народній Зїзд стверджує, що при поверненню частини зльокавтованих службовиків до служби польські власти поступали не згідно з обов'язуючими приписами права, а навіть виразним потоптанням цих прав та заподіяли службовикам матеріальні шкоди і утрату прав, набутих правильною службою;

3) Народній Зїзд стверджує, що мимо певної неслухності в позбавлюванню українських службовиків їх служби – власти досі не повернули до сповнювання обов'язків кількатисячну масу українських службовиків з метою виелімінувати Українців зі служби в державних і автономічних установах на українських землях;

4) Народній Зїзд вважає всі перенесення українських службовиків поза межі Галичини безправним актом, спрямованим проти інтересів службовиків і проти інтересів українського населення, щоби позбавити його участі в управі краю;

5) Народній Зїзд протестує проти порушення набутих довголітною працею прав українських приватних і автономічних службовиків та домагається негайного повернення всіх службовиків на їх становища на українській національній території та повного відшкодування за всі втрати, які понесли вони наслідком такої поведінки польських властей.

Діло. – 1923. – 27 травня.

№ 127

Резолюції в справі преси

109

2) Народній Зїзд взиває всіх членів Трудової Партії, щоби стали передплатниками офіційальних органів партії “Діло”, або “Свобода”, як також, щоби кождий член вважав своїм патріотичним обов'язком приєднувати постійно як найбільше число передплатників нашій партійній пресі та підпомагав її матеріально і морально;

3) Народній Зїзд взиває всі свої організації і всіх членів, щоби кожного року в дні 1 листопада збирали датки на цілі партійної преси та в тій цілі Народній Зїзд проголошує день 1 листопада днем української незалежної преси.

Діло. – 1923. – 27 травня.

¹⁰⁹ Сконфісовано польською поліцією.

№ 128

Резолюції в організаційних справах

1) Народній Зїзд взиває всі Повітові Організації, щоби негайно відбули Повітові Народні Зїзди і перевели організацію згідно із статутом, ухваленим Народнім Зїздом;

2) Народній Зїзд вкладає обов'язок на нововибрані Повітові Народні Комітети негайно перевести нову реєстрацію членів і зібрати ухвалений партійний податок.

Діло. – 1923. – 27 травня.

№ 129

Резолюції, внесені Михайлом Стефанівським

1) Народній Зїзд висловлюється за основуванням в містах станових організацій українських купців і промисловців;

2) Народній Зїзд взиває українське громадянство взятися за основування ремісничих бурс задля виховання української ремісничої й торговельної молоді;

3) Народній Зїзд висловлюється за організацією Горожанських Комітетів задля переведення акції “свій до свого!”.

Діло. – 1923. – 27 травня.

№ 130

Організаційний Статут партії

Реферат про зміну Організаційного Статуту української народньої трудової партії виголосив Зенон Пеленський. Референт вказав, що змінені умовини вимагають зміни Організаційного Статуту. Давнійший Народній Зїзд вибирав тільки половину членів Тіснійшого Народнього Комітету, а другу половину десигнувало політичне товариство “Народня Рада”, себто в склад Тіснійшого Народнього Комітету входив цілий виділ “Народньої Ради”. В створених умовинах “Народня Рада” не може проявляти своєї діяльності. Супроти того Народній Зїзд мусить змінити Організаційний Статут в тому напрямку, щоби увесь Тіснійший Народній Комітет вибирав Народній Зїзд. Сучасні умовини вимагають, щоби до головної Управи партії була втягнута також провінція, а це вимагає збільшення складу Тіснійшого Народнього Комітету. З метою перевести ціпку організацію партії вимагані є теж зміни щодо складу Ширшого Народнього Комітету та повітової й місцевої (сільської) організації партії.

Найвищою установою трудової партії є **Народній Зїзд**, котрий ухвалює партійну програму і партійну організацію, вислухує звіту Народнього Комітету та висловлюється про діяльність партії. Народній Зїзд ухвалює тактику партії і її представників в законодавчих інституціях. Нар. Зїзд установлює висоту партійного податку і рішає відклики щодо виключення або неприняття членів партії. Народній Зїзд вибирає голову партії, Тіснійший

Нар. Комітет з 40 членів і Ширший Нар. Комітет з дальших 50 членів. У Нар. Зїзді беруть участь члени Тісн. Нар. Комітету, члени Ширш. Нар. Зїзду, голови Повітових Народн. Комітетів (так що в Нар. Зїзді будуть заступлені всі повіти, де є переведена правильна партійна організація), або голови рівнорядних їм міських організацій, делегати повітових організацій, при чому на кожних 100 дійсних членів – один делегат, і партійні члени кождочасних парламентарних установ.

Ширший Народній Комітет складається з членів Тісн. Нар. Комітету, з 50 членів Ширш. Нар. Комітету, вибраних Зїздом, з голів Пов. Нар. Комітетів і їм рівнорядних міських організацій, з партійних членів кождочасних парламентарних установ і редакторів партійних органів, покликаних Тісн. Народн. Комітетом.

Ширш. Нар. Комітет збирається найменше два рази в рік. Ширш. Нар. Комітет приймає звідомлення про біжучі справи від Тісн. Народ. Комітету і кождочасних парламентарних установ. В разі потреби ухвалює теж зміну партійної тактики з важністю до найблищого Народ. Зїзду. При виборах до парламентарних Установ Ширш. Нар. Комітет вибирає 15 членів до головного партійного суду. На внесення партійного суду Ширш. Народн. Комітет припинює у виконуванню обовязків членів Тісн. Нар. Комітету з важністю до найблищого Народного Зїзду.

Тіснійший Народній Комітет складається з голови і 40 членів, вибраних Народнім Зїздом. На першому засіданню Народній Комітет вибирає 4 заступників голови, генерального секретаря і 6-тьох ресортових секретарів та Екзекутивний Комітет, до котрого входить Президія, 6-тьох секретарів і 5-тьох делегатів Тісн. Нар. Комітету. Тісн. Нар. Комітет збирається раз в місяць, Президія, а властиво Екз. Комітет раз в тижні. Тісн. Нар. Комітет є начальним виконуючим органом партії. Він порядкує цілим партійним життям, а саме приймає членів на внесення повітових і міських організацій, затверджує їх вибір або припинює їх урядування в разі ділання на некористь партії або несповнювання виданих припоручень, виключує членів на внесення партійного суду, переводить партійну організацію в повітах і більших містах, назначує мужів довіря там, де ще нема парт. організації, виконує нагляд над парт. пресою, видає комунікати, заяви й маніфести, покликує до життя потрібні комісії і секції, скликує анкети, як також скликує Народній Зїзд і Ширший Народній Комітет. За свою діяльність відповідає Нар. Комітет перед Народнім Зїздом.

Екзекутивний Комітет приготовлює всі біжучі справи для Тісн. Нар. Комітету. Рішення Екзек. Комітету вимагають затвердження Тісн. Нар. Комітету. В наглих справах Президія може видати потрібні рішення з важністю апробати Екзекутивою. Президія репрезентує партію. За Народн. Комітет підписує голова або урядуючий заступник і генеральний секретар або заступаючий його секретар. Задля полагоди технічних справ Нар. Комітет удержує бюро під назвою “**Народня Канцелярія**”.

Організація в повітах представляється так: Найвищою установою в повіті є Повітовий Нар. Зїзд, в якому беруть участь: члени Пов. Нар. Комітету, голови громадських партійних організацій (на 50 членів – оден делегат), члени Тісн. і Ширшого Нар. Комітету, а як гості всі члени партії з того повіту. Повіт. Нар. Зїзд вибирає голову і 10 членів Повітового Нар. Комітету, делегатів на загальний Народ. Зїзд і податкову комісію з 4-ох членів. Пов. Народ. Зїзд вислухує звіти з діяльності Пов. Нар. Комітету, виносить ухвали для нього, дає вказівки делегатам на Нар. Зїзд. Повіт. Нар. Комітет вибирає заст. голову, секретаря і касієра, що є одночасно головою податкової комісії. Повіт. Нар. Комітет відбуває свої засідання раз в місяць, а його Президія відповідно до потреби. Повіт. Нар. Комітет веде спис членів партії, предкладає Тісн. Нар. Комітетови внесення на їх прийняття, збирає партійний податок, виконує доручення Тісн. Народн. Комітету, покликуює до життя потрібні секції і комісії, назначає мужів довіря в тих громадах, де ще нема партійної організації та складає чвертьрічні звіти із своєї діяльності Тісн. Народн. Комітетови. В часі виборів Повіт. Нар. Комітет стає повітовим виборчим комітетом і переводить виборчу акцію в порозумінню з центральними установами партії. Задля переведення технічних завдань партії Пов. Народн. Комітет веде Повіт. Народню Канцелярію.

Громадська партійна організація має такі установи: Громадські партійні збори і Громадська партійна управа. В Гром. Партійних Зборах беруть участь всі члени партії і вибирають Гром. парт. Управу з 7 членів, котра зпоміж себе вибирає голову, заступника, секретаря і касієра. Гром. парт. Збори вибирають відпоручників на Пов. Нар. Зїзд і дають їм доручення та вислухують звіту Гром. Парт. Управи.

Гром. парт. Управа відбуває засідання раз у місяць. Вона переводить організацію в громаді, приймає зголошення членів партії, творить партійні гуртки, в часі виборів перетворюється в громадський виборчий комітет, поширює пресу і національну та соціяльну свідомість.

Організація міст. В більших містах і промислових осередках твориться під назвою: “Народня Організація” партійна організація на правах повітової. Народня Організація має такі установи: Загальний Збір Народн. Організації і Раду Народньої Організації. Рамки ділання цих установ є ідентичні з повітовими установами.

Права і обовязки членів. Кожний член партії мусить бути прийнятий Тісн. Народним Комітетом через відповідні установи, заявивши свою згоду на партійну програму. Член партії мусить мати партійну виказку і точно платити установлений партійний податок. Дальше має право і обовязок брати участь в усіх партійних зібраннях згідно з Організаційним Статутом, та право бути вибраним до всіх партійних установ. Член повинен обовязково передплачувати партійну пресу та спомагати партію словом і ділом.

Окремі постанови установлюють партійний суд та займаються партійним податком, щодо котрого був окремий реферат п. 3. Пеленського.

Зясований тут Організаційний Статут партії після короткої дискусії прийняв Народн. Зїзд en bloc. В дискусії д-р Степан Баран поставив внесення,

щоби Нар. Зїзд поручив будучому Народньому Комітетови в порозумінню з представниками Волині, Холмщини, Підляша й Поліся приготувати ревізію партійної програми і приноровити до неї партійний статут.

Діло. – 1923. – 24 травня.

№ 131

**Кореспонденція “З рідного краю”, опублікована в журналі “Український Скиталець”, про злочини польських властей у Західній Україні
1 червня 1923 р.¹¹⁰**

Наглі суди. Дня 21 листопада с. р.¹¹¹ станули перед наглим судом у Стрию студенти учительської семінарії в Долині **Гриць Янчур, Іван Яросевич, Михайло Бардиш і Юрко Кобрин** під замітом, що дня 4 листопада виконали атентат на Ілька Матійчина, війта-хруня з Пацикова, пов. Долина, який хотів кандидувати до польського сойму. По переведеній розправі трибунал наглого суду засудив **Гриця Янчура** на 20 років, **Юрка Кобрин** на 10 років, **Івана Яросевича** на 6 років тяжкої в'язниці, а **Михайла Бардиша** увільнено. Засуджений на 6 років тяжкої в'язниці Іван Яросевич має всього 17 літ! Так карає Лях – окупант Східної Галичини – українську ідейну молодь за спробу вимірити кару ренегатови. А польська часописна гієна вие, що засуд “za łagodny”. (Польську революціонерку Добродзічку, яка вбила Губернатора Варшави Скаллона, польські суди, ще за часів Австрії, увільнили від вини й кари, а польська публіка засипала рожами. А на 17-літну ідейну українську дитину польська преса накликує ката! Ось яка мораль Польщі, “Chrystusa narodów”!).

Перед наглим судом у Львові на днях станув стрілець УГА **Василь Горалевич** з села Страдчі, пов. Городок Ягайлонський. Він мав належати до одного з гайдамацьких повстанчих відділів, які оперували в початках сього місяця в Зборівськім повіті й палили польські фільварки. Як довідуємося в останній хвилі, наглий суд передав справу Горалевича звичайному судови.

Тортури! В звязку зі застріленнем Ляха М. Ланового в Любичі, який агітував за участь в польських виборах, ляцька поліція арештувала українських гімназистів **Круп**у й **Луцейка**. В присутности материй поліцаї взяли їх на допити, хочачи муками вимучити зізнання. Били їх по лиці, **запихали шпильки за нігті, пхали голови в розжарену піч** і ріжними інквізиторськими способами привели до того, що тортуровані призналися до доконаного буцімто ними вчинку. Крім того, арештовано в звязку з тою самою справою **К. Процика** з Рави, учителя **М. Матієва** з Підберезець і **М. Кожушка** з Гребенного. До грудий 65-літної **Анни Кожушко** приложив ляцький жандарм кріс і кричав: “Gdzie są karabiny maszynowe”?

Кривавий терор у Коломийщині. Один із жовнірів, котрі гонили людей в Раківчику, пов. Коломия, до голосування, вбіг до хати старої вдовиці **Федасюкової**, а заставши там її сина **Дмитра Федасюка**, студ. богословя, під

¹¹⁰ Датовано за часом публікації.

¹¹¹ 1922 р.

загрозою биття запровадив до недалекої громадської канцелярії. **Федасюк** не хотів віддати картки, котру йому жовнір насильно упхав, тоді розлючений під позором арештування втрутив **Федасюка** до другої кімнати.

Федасюк, сподіваючися побоїв, утік вікном. Жовнір по часі запримітивши утечу, вибіг надвір, а взявши зовсім иншого селянина, утікаючого в противнім напрямі, за Федасюка, стрілив за ним два рази безуспішно. Жандарм Стефак сказав: “Pocóż pan strzelał za Fedasiukiem, to spokojny człowiek”, на се жовнір: “Bo on do mnie strzelał”. По тім кількох жовнірів напало на хату старої Федасюкової, пхали їй багнет в уста, зловили молодшого сина Миколу і свояків, **Степана Кобилянського** та **Филипа Стефанюка**, по одному затягли до стодоли й били до безтями. З полуманих буків остали тріски, після чого били ціпами. Як причину подали, що в них мусить бути зброя. Заарештованих повели до Коломиї. **Дмитро Федасюк**, думаючи, що по виборах не має чого боятися, бо до нічого злого не почувався, пішов у середу, на св. Дмитрія, до церкви; коли вертав, напали на нього жовніри, кинули до землі, місили колінами (було їх 6 до 7), палицю, котру мав Федасюк, поломили на нім на кавалки, били прикладами в груди й голову, аж нещасній жертві потріскали болони в ухах, вкінці майже нагого привезли до Коломиї, обвинувачуючи, що зловили його, як стріляв до жовніра. Полковник Мунд видав о год. 6 вечером на Федасюка засуд смерти, котрий мав бути виконаний о год. 7-й. Латинський капелян хотів його сповідати, але Федасюк зажадав свого священика. Капелян удався на проходство, було ще часу не цілої півгодини. **О. Русин** прибіг на хвилю, коли вже Федасюка мали провадити на розстріл, і спас життя невинної людини, бо полковник по довшій розмові в чотири очі з о. Русином казав відпровадити Федасюка до вязниці. Федасюк, тяжко хорий від побоїв, чекав у Коломиї на те, щоб по кількох днях вийти на волю як зовсім невинний!

Крик розпуки у Бригідках. Не діждавшись слідства, ні волі, політичні вязні в Бригідках вчинили минулої суботи вже третю демонстрацію. Зі всіх келій залунали страшні крики, прокльони, вязні гримали посудом об грати вязниці так, що гомін ішов по цілому місті. На сей крик збіглася поліція, щоб заспокоїти вязнів. Надійшов директор вязниці і йому вручено домагання арештованих. Демонстрація тривала 5 годин.

Голодівка в тюрмі у Золочеві. В золочівській вязниці 53 політичних вязнів розпочало голодівку ще дня 21 листопада. Голодівка триває досі.

Арештованє старшини УГА. Арештовано старшину УГА **Володимира Матвійціва** й вивезено до Золочева.

Український Скиталець. – 1923. – Ч. 11 (33). – 1 червня. – С. 36 – 37.

№ 132

Із розпорядження кураторії Львівського шкільного округу всім повітовим шкільним радам про ополячення народних шкіл у Західній Україні

13 вересня 1923 р.

Наказую всім панам шкільним інспекторам нагадати керівникам і керівничкам всіх народних шкіл обов'язок ведення всіх офіційних шкільних справ, тобто каталоги, класні журнали, екзаменаційні протоколи, протоколи вчительських конференцій, інвентарні описи, шкільні хроніки і т. п., про які говорить § 146 положення про народні школи, а також розклад уроків **виключно на польській мові**. Також всі шкільні печатки мусять мати написи виключно на польській мові. Заяви і прохання, які надсилає вчителство до своєї вищої інстанції, повинні бути написані тільки на польській мові, як офіційній мові. Те саме стосується кореспонденції дирекції шкіл з приватними особами, коли вона виходить від неї, але не як відповідь на подані заяву або прохання і т. д. Дирекції приватних шкіл в кореспонденції з властями також повинні користуватись виключно польською мовою.

Пани інспектори повинні при обслідуванні шкіл встановити, чи дирекції шкіл виконують ці вказівки і відповідно до результатів негайно видати розпорядження, а заяви вчителів, подані не на польській мові, повертати їм без відповіді.

Куратор Собінський

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 227, арк. 6.

Машинопис. Копія. Переклад з польської мови.

№ 133

Звернення Народного комітету УНТП до повітових народних комітетів, громадських партійних управ, організаторів і мужів довір'я у справі громадських виборів

16 вересня 1923 р.

В найблизшому часі мають бути переведені в Галичині вибори до сільських громадських рад на основі старої австрійської виборчої ординації. Вислід цих виборів буде рішачим для пізніших виборів до всяких автономічних установ і взагалі для цілого нашого публичного життя. Дотеперішня господарка всяких “наказних в'їтів” і приват. комісарів незвичайно шкідливо відбилася на життю громади. Нашим національним і громадянським обов'язком перебрати кермування всіми справами громад.

Тому Народній Комітет, Начальна Управа Української Народньої Трудової Партії, взиває всі повітові й громадські партійні установи, організаторів і мужів довіря Трудової партії негайно перевести віднову партійної організації на місцях (по повітах і селах) згідно з постановами Організаційного Статуту Партії, котрої обов'язком перейняти на себе

завдання виборчих комітетів до громадських рад. На скликаних з тією метою партійних зборах слід вибрати громадські партійні управи. В часі виборів громадські партійні управи сповнюють обовязки місцевих виборчих комітетів. Завданням виборчих комітетів повчити громадян про виборчу ординацію до сільських громадських рад, допильнувати спису виборців, рекламацій і т. п.

Повітові Народні Комітети мають подбати про переведення сільських партійних організацій, кермувати підготовчою й виборчою акцією та доложити всіх зусиль, щоби вислід виборів по громадах був вповні корисний з погляду наших народніх інтересів.

На Повітових Народніх Зіздах, які відбудуться в найблизчому часі, слід особливу увагу присвятити громадським виборам і на денному порядку як одну з головних точок поставити справу виборів у сільських громадах.

Важність і далекосяглість справи вимагають негайної, енергійної акції. Пора братися до праці, до організації, до плянної, підготовчої роботи. Громадські вибори це буде генеральна битва за те, чи ми будемо господарями в своїх селах, чи ворожі і шкідливі нам елементи. Тому не засипляймо справи, не відкладаймо її, але негайно берімося до роботи. Зрозуміння ваги справи, сумлінна праця і національна єдність неминуче приведуть нас до побіди.

Діло. – 1923. – 16 вересня.

№ 134

Газета “Діло” про повітовий Народний з’їзд УНТП у Станіславові

15 листопада 1923 р.

В неділю 11 с. м. відбувся в Станіславові Повітовий Народний Зїзд. Взяло в ньому участь крім гостей 80 делегатів зі сіл. Подавляюча більшість делегатів – селяне. Замітне число представниць зорганізованого жіноцтва.

Нараду проводив ред. І. Кохановський. Секретарювали пп. Ясеницький і Пелліх.

З рамени уступаючого П.Н.К. зложив звідомлення про діяльність повітової управи партії – д-р Ю. Олесницький. Опісля ред. М. Струтинський виголосив політичний реферат на тему: які висновки слід нам витягнути з твердої лекції переломових років.

Над рефератом вивязалася довша, оживлена дискусія, в якій забирали голос: пп. Черкавський, Даниш, Шевчук, Казимира, Дутка, д-р Говикович і ин. Промовці звертали в першу чергу увагу на внутрішні свари в українському національному таборі, а зокрема в лоні самої таки трудової партії, закликаючи до обєднання.

Ухвалено між иншим отсі резолюції:

Повітовий Народний Зїзд Станіславівщини взиває Т.Н.К. і партійну пресу до пильного стеження розвитку подій на Великій Україні, щоби у відповідний момент витягнуто відповідні висновки у тактиці і програмі партії.

Повітовий Народній Зїзд Станиславівщини вважає необхідним поставити на найблищій Народнім Зїзді справу зміни тактичної резолюції партії.

Повітовий Народній Зїзд Станиславівщини закликає Т.Н.К. якнайскорше дати ініціативу до скликання Національного Конгресу західно-українських земель.

Повітовий Народній Зїзд Станиславівщини закликає громадянство до морального і матеріального піддержування акції Українських Високих Шкіл.

Всі резолюції пройшли одноголосно.

Головою П.Н.К. вибрано д-ра Ю. Олесницького. Члени П.Н.К.: о. Гірняк, п-і Барановська, дир. Даниш, д-р Янович, Казимира, Снігурович, о. Лободич, Загайкевич, Ясеницький. До податкової Комісії вибрано: о. Яськевича, Самоверського, Долчука, Устіяновського.

Діло. – 1923. – 15 листопада.

№ 135

Головні точки програми незалежної групи УНТП

Грудень 1923 р.

Українська Народня Трудова Партія гуртує в своїх рядах український народ всіх українських земель та організується для праці на всіх ділянках національно-політичного, економічного і культурного життя.

I. В політичних справах

1) У.Н.Т.П. стоїть на становищі Соборної Української Самостійної Держави.

2) У всяких умовах життя вважає У.Н.Т.П. українську націю, де-небудь вона проживала б, нацією державною. Основою політичної думки У.Н.Т.П., без огляду на обставини, є Українська Національна Держава, яку здвигнув народ в часі всесвітної війни власною волею і власною силою.

Власна своя держава, як сума всіх реальних і ідеальних вартостей нації, є для неї без огляду на умови життя так нічим незаступним здобутком, що для ніяких хвилевих і позірних користей вона його ані не ослабить, ані ним не пожертвує.

Всі її стремління й зусилля йдуть в напрямі об'єднання всіх українських матерніх земель в одноцілій, незалежній, національній, демократичній державі, в напрямі рівночасного скріплення стану посідання нації на етнографічно чужих землях дорогою здобування на тих землях матеріальних дібр, та таких політичних установ, які гарантували би повноту політичних прав Українцям під їх власною національною Управою.

3) Засадничо і тактично реалізація тих стремлінь здійснюється всіми можливими засобами з виключенням хоч би навіть переходового, добровільного признання панування чужої нації на українській землі.

4) Тому в першу чергу У.Н.Т.П. витворюватиме серед нації ті моральні і матеріальні добра, які є творчим чинником державного організму.

Таким моральним добром признає У.Н.Т.П. перше всього ідейне об'єднання членів УНТП в кріпкий одноцільний організм, плекання почуття національної чести, обов'язку і карности, а в загальних і засадничих справах цілої нації признає необхідним порозуміння і співпрацю з іншими національними партіями і політичними групами.

5) УНТП вважає самотнім представником збірної волі народу тільки Українську Національну Раду, зложену з представників всіх українських земель, якій самотньо прислугує право жадати послуху всіх членів нації.

6) В теперішній ситуації західних українських земель УНТП вважає і засадничо і тактично кінцевим: а) реституувати Українську Національну Раду, доповнену представниками досі незаступлених західних земель; б) удержати за кордоном національне представництво з повноваженнями до ведення політичної акції, а саме: дипломатичної, пропагандистичної і всякої доцільної акції.

7) УНТП вважає, що природною базою і могутнім та рішучим чинником у як найскоршому і повному завершенню будівлі нашої Держави є сам український народ, зорганізований в національний, державний організм, без огляду на форму правління.

8) УНТП стоїть на становищі рівності всіх громадян без різниці пола, народности і віроісповідання, вільности осідку, заняття, слова, друку, зборів, товариств і організації, свободи совісти і віри, та забезпечення правної охорони, особистої свободи, домашнього права, права власности та листової тайни.

II. В економічних справах

Українська Народна Трудова Партія ставить в свою програму:

1) Вивласнення великої земельної власности та земельних спекулянтів з метою наділити ними безземельних і малоземельних хліборобів, що становлять автхтонне населення української національної території.

2) Управління і забезпечення найменшої міри кінцевого удержання (мінімум егістенціє) означення найвищої границі земельної приватної власности.

3) Постепенного усупільнення здатних до цього галузей промислу, торгівлі і кредиту та забезпечення робітникам належної участі в прибутках з праці і охорона їх серед усякого рода визиском.

4) Поширення спілкового (кооперативного) руху і приноровлення його в повному об'ємі до господарського життя українського народу в сфері продукційній, вимінній і консумційній. Піднесення села під оглядом економічним і культурним до вершин культурних європейських сіл дорогою кооперації є найблищим завданням хвилі.

5) УНТП поборюватиме безоглядно і постійно постанови в земельній справі на українських землях, доконані проти волі і життєвих інтересів українського населення, та буде зберігати і поширювати всіма можливими середниками земельний варстат праці українського хліборобського населення.

III. В справах суспільної опіки

Програмою У.Н.Т.П. є:

Законодатна охорона рільних, промислових і умових робітників, заведення і забезпечення осьмигодинного дня праці в фабриках і промислових заведеннях, забезпечення робітників всякого рода на випадок недуги, немочи і старости, вдів і сиріт по них, робітниць на час материнства, охорони праці дітей і жінок, заобезпечення інвалідів, вдів і сиріт по членах української Армії і інвалідах.

IV. В культурних справах

У.Н.Т.П. ставить в свою програму:

1) Національну, українську школу всіх родів, доступну для всіх без різниці пола й віроісповідання від найнищої до найвищої згідно з вимогами розвитку культури і потреб українського народу.

2) Загального шкільного примусу в народній школі.

3) Уможливлення незасібним доступу до всіх шкіл від найнищих до найвищих через уділювання підмоги з національних фондів.

4) Рівноправности всіх віроісповідань та їх внутрішньої самоуправи.

5) Для церкви і школи, як першорядних чинників у всякій національній праці, домагається УНТП як найдалше ідучої незалежности від чужих політичних чинників. З окрема, що до церкви, забезпечення її повної самоуправи і знесення патронату.

V. В справах суспільної господарки

1) Природним осередком українського національного життя є місто. Тому УНТП ужиє всяких розпорядимих до цього сил для повної українізації міст і розвитку українського промислу і торгівлі.

2) Для витворення національних матеріальних дібр шляхом тісної звязи і скоординованої праці села і міста буде стреміти до зосереджування в українських руках обміну продуктів і товарів між селом і містом та безоглядного переведення клича заспокоювати усі потреби народу виключно у своїх.

3) Для того стремить УНТП до витворення як найчисленнішої сільської і міської інтелігенції, яка безоглядно має стояти на службі свого народу, віддаючися перш усього праці в наших установах.

4) УНТП стремить до зорганізування станів в заводових тілах та узгіднення діяльности цих організацій з національним інтересом.

5) Народне оподаткування має в першу чергу стати основою для створення жерел продукції і прибутків, призначених на удержання цих установ, що працюють над витворенням духових національних цінностей.

У всіх прочих ділянках життя стреміти буде до цього, щоби кожда українська одиниця працювала над витворенням національних дібр.

VI. Мова

УНТП кладе в обовязок своїх членів вперто і консеквентно боронити природних прав української мови на українській землі перед яким небудь нарушенням.

VII. В міжнародніх справах

УНТП буде змагати до взаємин і союзів з іншими народами та до створення такої асоціації народів, яка обіймалаби всі нації світа та мала своєю метою задовольнити природні і справедливі на самовизначення народів оперті, права всіх народів світа.

**ЦДА України, м. Львів, ф. 382, оп. 1, спр. 8, арк. 1 – 3.
Машинопис. Оригінал.**

№ 136

Звернення УВО до призовників із закликом використовувати службу в польському війську для здобуття досвіду боротьби в майбутній українській армії

1924 р.¹¹²

ХЛОПЦІ !

За кілька тижнів покличуть Вас до служби в польському війську.

Не з власної волі та й не на гаразди йдете Ви до служби в польському війську. Зі затисненими зубами, але з великою думкою будете іти до касарень, куди Вас кличе ворог нашого народу.

Покидаєте Ваші родини та Ваші рідні сторони. Кинуть Вас може в далеку чужину. Уберуть Вас в рогаті польські шапки з польським орлом. Та куди би Вас Польща не кинула, памятайте все і всюди, що йдете під примусом і до ворожої армії.

В касарні дадуть Вам польські офіцери кріс у руки та гострі патрони. Нехай вам тоді прийде в голову думка, що може тим крісом, який берете в руки, вбив польський жовнір Вашого брата в 1919 році, як була наша Українська Держава. Дадуть Вам у руки кусень комісного хліба і заки вломите його, нехай прийде Вам на гадку, що може той кусок хліба зрабували польські жандарми й поліцаї в Вашого рідного батька, у Вашої рідної мами, Вашого вуйка, стрія, як Польща робила реквізіції і стягала данину. Памятайте, що кожний третій кусок хліба политий сльозами українського селянина, якому Польща відібрала сей хліб із уст.

Нехай сі думки вже в брамі казарми вріжуться, як острі ножі в Вашу память і не покидають Вас ні на крок.

Два роки чи півтора маєте служити в польському війську. Не з медом буде Ваша служба ворогови. Але гірше, як збитки та побої польських сержантів над Вами в касарні та на вправах, буде глум й наруга над Вашою душею. Вам прикажуть говорити по польськи. Най з Вас ні один не забуде, що то мова катів українського народа! Що то мова Галерчиків і Пілсудчиків опришків, що звалили нашу Державу! Що сею мовою говорять мазурські кольоністи, які рабують нам нашу землю.

А не забудьте, ще на то, що тоді коли Ви на подвірю казарми будете робити вправи, ще гірші вправи кулаком і буком робити будуть польські

¹¹² Дата листівки встановлена на основі донесення поліції Станіславському воєводському управлінню.

учителі та учительки в школі на Ваших маленьких невинних братах і сестрах, щоби вбити їм в голову польську мову і польську історію.

Хлопці!

Вам кажуть присягати на вірність Польщі.

Ся присяга під примусом не важна! Ви зложіть у Вашім серці другу присягу: боротьби за волю українського народу!

Присягніть, що йдете до польського війська тільки по мундир і по зброю!

Присягніть, що того мундиру і тої зброї ужиєте в слушний час проти Польщі!

Присягніть, що в слушний час обернете дула Ваших крісів против польських офіцерів!

Присягніть, що як покличе Вас рідний український нарід, Ви на суші, на морі та в воздуху будете боротися за Українську Державу!

Хлопці!

Не дезертируйте, а хочь Вам прийдеться тяжко служити в ворожій армії, служіть і учіться володіти крісом і познакомлюйтеся з усім, що колись Вам придасться на службі в нашій власній українській армії.

Всему там добре приглядайтеся і прислухайтеся, що Поляк робить або задумає зробити.

Помагайте собі взаїмно один Українець другому, то лекше перенесете недолю в польськїм війську.

Плекайте в своїм серці ненависть до Польщі а любов до України!

І серед найтяжчих терпінь в польськїй касарні хай Вам сниться золотий сон боротьби за волю українського народу, аж той сон справдиться.

Українська Військова Організація.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 547, арк. 21.

Машинопис. Оригінал.

№ 137

Звернення Народного комітету УНТІ до Ради Ліги Націй стосовно національної дискримінації українського народу польським окупаційним режимом

9 лютого 1924 р.

Do Świątnej Rady Ligi Narodów

Komitet Narodowy Galicji Wschodniej zanosi w imieniu całej przez Państwo Polskie gnębionej ludności ukraińskiej skargę i zażalenie na naruszenia prawa międzynarodowego.

W myśl traktatu wersalskiego zawartego między Mocarstwami sprzymierionemi i stowarzyszonymi w dniu 28 czerwca 1919 roku Polska przyjęła w artykułach od 1 do 12 zobowiązania dotyczące praw mniejszości narodowościowej, poddając je nadezorowi Ligi Narodów. W owej chwili Galicja Wschodnia, w której ukraińcy stanowią 70 % ludności nie była jeszcze uznana za

część składową Państwa Polskiego, który kraj ten zajmował siłą oręża wojskowego zgodnie z decyzją mocarstw sprzymierzonych z dnia 25 czerwca 1919 roku. Bremienie tej decyzji bez względu na późniejsze uregulowanie zagadnienia przewidywało samorząd z okupowanego terytorjum i zapewniało wszelkie prawa polityczne, religijne i osobistych ludności. Decyzje Rady Ambasadorów Państw Sprzymierzonych z dnia 14 marca 1923 roku uznała suwerenność Polski w odniesieniu do Galicji Wschodniej, opierając się ponadto na fakcie, że Państwo Polskie miało jakoby zapewnić już wszelkie prawa ludności okupowanego obszaru. Jak się zdaje decyzja ta odnosiła to do ustawy polskiej z dnia 26 września 1922 roku, która zapewniła Galicji Wschodniej samorząd "Wojewódzki" t. zn. coś w rodzaju "self-government" obwodowego.

Pozostawiając na boku kwestję powyższej decyzji przeciwko której protestowała wówczas jak najbardziej energicznie cała ludność ukraińska, należy podać do wiadomości Ligi Narodów, że Państwo Polskie nie dotrzymuje ani swoich obietnic dotyczących samorządu ani najprimitywniejszych zobowiązań zapewnionych traktatami międzynarodowymi wszystkim mniejszościom narodowościowym. Równocześnie musimy zwrócić uwagę na fakt, że wszystkie te gwarancje dotyczące mniejszości narodowościowych uważane są za minimum sprawiedliwości zapewnionym tym wszystkim który dotychczas pozabawieni byli wszelkiej opieki prawnej; lecz tam gdzie mniejszość jakaś korzystała już z pewnych praw nabytych niemożliwością jest ograniczać je.

A przecież Rząd Polski na każdym kroku narusza prawa, które zapewnione były ludności ukraińskiej za czasów austriackich. Aby dać przykład sposobów jakich używa Rząd Polski w stosunku do Wschodnio-Galicyjskich Ukraińców przedstawiamy w załącznikach pewna ilość faktów, z wszelkich dziedzin życia narodowego i społecznego. Oto krótkie streszczenie:

1. Szkoły powszechnie i seminarja ukraińskie zamyka się z dnia na dzień; nauczyciele ukraińscy bywają zwolnieni bez podstawy lub przenoszeni do polskich prowincji; zwolnieni ze służby nieotrzymują ani oposażenia ani emerytury. Szkoły prywatne stworzone za cenę wielkich ofiar wystawione są na wszelkie szykany administracji miejscowej i częstokroć bywają rozwiązywane. / Zobacz zał. 1. /.

2. Ludność ukraińska licząca 3 miliona dusz nie posiada żadnej wyższej uczelni. Uniwersytet ukraiński którego założenie uchwalił Rząd Polski nie jest przedmiotem żadnych prac przygotowawczych. Uniwersytet ukraiński prywatny założony przed dwoma laty przez samych Ukraińców uznany został przez Rząd Polski za nielegalny i musi pracę swoją nauczania prowadzić w tajemnicy przed policją, która go ściga. Na polskim uniwersytecie we Lwowie niema żadnej katedry poświęconej naukom ukraińskim: wszyscy byli profesorowie ukraińscy tegoż uniwersytetu zostali słożeni z urzędu w 1919 roku /patrz zał. 2-gi /.

3. Galicja Wschodnia kolonizuje się przy pomocy chłopów polskich; zamierza się zmienić etniczny charakter kraju za pomocą metod zapożyczonych od prusaków. Parceluje się systematycznie ziemie ukraińskie i dzieli się je między byłych polskich żołnierzy.

/patrz. zał. 3-ci/.

4. Towarzystwa oświatowe nie mają żadnej wolności w działalność swojej, domy ludowe i czytelnice istniejące od-dawna po wsiach zamyka się, lub zabrania się ich tworzenia. Stowarzyszenia o charakterze czysto kulturalnym narażone są na szykany lokalnej administracji, /zobacz aneks 4-ty/.

5. Wolność zgromadzeń istnieje tylko w teorii, policja ma bezwzględne prawo wkraczania podczas jakichkolwiek zgromadzenia, nawet najbardziej poufnego i rozwiązania. Nawet dla uzyskania na urządzenie koncertu trzeba przedtem przedstawić starostwu zupełny tekst programu bez opuszczenia słów pieśni.

6. Prasa ukraińska w przeciwstawieniu do wolności jaka cieszy się prasa polska podlega codziennie cenzurze prewencyjnej; cenzura dzienników, przeglądów i książek ukraińskich polega na najbardziej dowolnej ocenie; zdarza się bardzo często, że nawet dosłowne cytaty wyjęte z prasy polskiej kreślone są w dziennikach ukraińskich.

7. Tysiące funkcjonariuszy ukraińskich zwolnione z tej jedynej przyczyny, że są Ukraińcami. /Zobacz zał. 5-ty/.

8. Język ukraiński nie używa żadnych wolności w instytucjach krajowych; utracił on prawa nabute za czasów austriackich bez uzyskania tych, które zapowiedziała ustawa polska z 26 września 1922 roku. Wszelkie napisy ukraińskie, które obok napisów polskich znajdowały się na budynkach państwowych zostały zniszczone. Ani sądy, ani organa administracyjne państwowe nie posługują się językiem ukraińskim w stosunkach z Ukraińcami, ani też nie przyjmują od nich próśb złożonych w języku ojczystym.

9. Rząd Polski utrudnia powrót do kraju rodzinnego ukraińców, którzy z powodu wypadków wojennych zmuszeni byli emigrować za granicę. Sprzeczności z prawem międzynarodowym i prawem publicznym setki osób pochodzących z Galicji Wschodniej i tam niegdyś zamieszkałych nie otrzymują polskich paszportów i pozostają dotychczas w Czechosłowacji, Austrii i w innych krajach, jako banicy, pozbawieni Ojczyzny i praw obywatelskich.

Komitet Narodowy Ukraiński ośmiela się zwrócić się do Rady Ligi Narodów z prośbą o łaskawe stwierdzenie prawdziwości przedstawionych faktów i użycie swej Władzy za pośrednictwem odpowiednich zarządzeń celem położenia kresu popoźnionym nadużyciom lub postąpienia zgodnie z przepisami artykułu 12-go Traktatu Wersalskiego z dnia 28 czerwca 1919 roku.

Za Komitet Narodowy Ukraiński / - / Aleksy Stefanowicz

Prezes

/ - / Michał Strutyński sekretarz

Lwów, 9 lutego 1924 roku.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 229, арк. 2 – 3 зв.

Машинопис. Копія. Мова польська.

№ 138

Протест Народного комітету УНТП проти політичних репресій польських властей у Західній Україні

18 лютого 1924 р.¹¹³

Народній Комітет в справі останньої повені арештувань і ревізій

Народній Комітет, Начальна Управа Української Народної Трудової Партії, закладає отсिम як найрішучійший протест проти безправних вчинків органів польської влади під час останньої повені арештувань і ревізій, переведених в звязку з нагінкою на членів УСДП і походом проти Українського Університету.

На неперевірений донос, часто на основі безпідставного здогаду переводиться масові ревізії та арештування у Львові, поширюючи їх опісля на всі українські землі, що опинилися в межах польської влади. Тут створено окреме “звичаєве право”: ревізії та арештування переводиться не по наказу суду, а на устне доручення поліційних властей.

Часто трапляється, що запроторений в тюрму, пересидівши там кілька тижнів, опинюється на волі, так і не довідавшись, чого від нього хочуть. Часто трапляється, що арештований під час поліційного допиту з дивом довідується, що його примазують до справи, про яку він поняття не має.

Моральні тортури, які доводиться переходити в поліційних арештах безвинно арештованим, доводять їх до актів розпуки. Останній факт: самовбійство п-і Ольги Бесарабової.

Така поведінка органів польської влади на терені, на якому ще так недавно йшла оружна розправа двох народів, тільки заогнює й так до краю заострені відносини.

З окрема Народній Комітет звертає увагу польських центральних властей на консеквенції, які може потягнути за собою безглузде культивування нагінки на Український Університет.

Питання Українського Університету являється крайно наболілим. Має воно за собою 25-літню боротьбу, нанизану глибоко трагічними моментами.

Народній Комітет перестерігає перед перетяганням струни. Український Університет здвигнений зусиллями і жертвами всієї суспільности. Кождий виступ проти нього українська суспільність трактує як черговий визов. Тим більше розярення викликають акти, які мають місце в останніх тижнях, а яким годі підшукати анальоґію навіть в найчорнійшій добі царату.

Львів, дня 18 лютого 1924.

За Народній Комітет:

др. Ф. Евин, заст. голови

о. А. Стефанович, голова

М. Струтинський ген. секретар.

Свобода. – 1924. – 24 лютого.

¹¹³ Дата події.

№ 139

Резолюції окружного Міжпартійного з'їзду в Станіславові

24 лютого 1924 р.

1) Міжпартійний зїзд станіславівської округи вважає конечним доведення до остаточного об'єднання українських партій, котрі стоять на українським державницьким становищі. Взиває ті українські партії, щоби змагали до створення в найблищому часі Української Міжпартійної Верховної Ради.

2) До того часу, заки повстане Верховна Рада зїзд покликуює до життя Окружну Політичну Раду, котрій ставляє за завдання концентрувати ділову роботу на всіх ділянках національного життя станіславівської округи, давати тій роботі ініціативу і напрям.

3) До Окружної Політичної Ради входить по два представники від: УРП, Незалежної групи трудової партії, політичного угруповання "Заграва" і незалежної робітничої групи.

Новий час. – 1924. – 24 лютого.

№ 140

Кореспонденція "Новинки"

4 березня 1924 р.

З приводу Академії в 40-літню річницю оснування т-ва "Українських Жінок" в Станіславові

Дня 25 лютого відбулася в Станіславові ювілейна Академія жіночого Товариства, в якій взяло участь станіславівське громадянство, виповнюючи салю т-ва "Монюшка" по береги. Попередило її ранком жалібне поминальне Богослуження в катедрі за упокій Наталії Кобринської і усіх померших членів товариства. Треба признати, що наше жіноцтво вшанувало гідно пам'ять тих борців-жінок, що перші боролися за права жінки-громадянки, або впали на шляху боротьби нації за краще майбутнє. Зі смутком та пошаною помянули на Академії і цю останню жертву – **О. Бесарабову, а громадянство віддало їй почесьть повстанням із місць.** Пієтизмом і молодечим палом огорнули Основательку найстаршого жін. т-ва Наталію Кобринську, якої портрет виднів серед рушників та зелені. Вступне слово виголосила п-і Рубчакова. П-і Кисілевська в своєму рефераті зясувала ідеї того першого кружка апостолів жіночого питання в Галичині, розказала історію праці та змагань товариства за 40 літ існування на тлі еманципаційних досягань жіноцтва в цілій Європі. Українське жіноцтво поставило чималі заслуги для справи відродження нації. Під сучасну важку хвилю повинні мати на тямці, що поневолений народ вимагає збільшення праці і єдності та посвяти. Дуже влучно достроювала до сих слів деклямація п. Рудичевої (вірша Уляни Кравченко "На новий шлях"), як також

п. Мацькової деклямація “Мрій” Лесі Українки. Хор жіночий “Бояна” виступив з трьома піснями (Вагнера і Кошиця) під атутою п. Мешкевичівної. Вкінці сопранові соля п-ни Гірняківної. Святочною хвилиною було відчитування привітів від товариств та громадян, яке попередив “Боян” відспівуванням композиції Людкевича “Хор підземних ковалів”. Між привітами яких прочитано 21, найзамітніші були від львівського “Союза Українок”, п. Малицької, Кабаровської, Уляни Шнайдер-Кравченко, Олени Галичанки, Ольги Дівничевої з Ужгорода, Краківської філії Союзу, Пласту, д-ра Окуневського; устні привіти складали представники місцевих товариств. Академія була справді замітною хвилиною піднесення і доказом праці виділу, а передовсім його председательки п. Копровської. – Гр.

Діло. – 1924. – 4 березня.

№ 141

Стаття “Після трагічної смерті Ольги Бесарабової” у газеті “Новий час”

6 березня 1924 р.¹¹⁴

Та подія стала головною не лише в Польщі, але в цілому світі. Німецькі і чеські газети подають доволі обширні відомости про тактику польської поліції. Рівно ж совітська преса присвячує тій справі багато місця.

Український соймовий клуб виготовив обширну інтерпеляцію, яка знайде свій відгомін в цілому світі. До цього часу маршалок сойму не допустив до внесення інтерпеляції.

Польська преса заняла становисько таке, яке їй диктує поліція. Обкидує болотом всьо, що українське, та боронить поліцейників. Розуміється, що по польських газетах не можна було сподіватися нічого іншого. Ті гієни є на те, щоби вити на трупах. Бруковий “Век нови” посунувся аж так далеко, що видрукував на своїх сторінках видуману легенду про те, що бл. п. Бесарабова занимала аж три мешкання та ходила з польськими офіцерами забавлятися. Аж гідь бере брати в руки такі “газети”.

Родина бл. п. Бесарабової, як ми вже писали, внесла до суду скаргу, і тепер ведеться слідство. До цього часу воно ще не покінчено і один Бог знає, коли скінчиться.

Навіть шкільна кураторія вмішалася в ту справу. Інспектори ходять по українських школах і розпитують сторожів і дітей, чи в час похорону відбувалася наука, чи ходив хто на похорон і т. д. Чигають лише, щоби знайти причину до розв'язання української школи чи хоч би одної кляси.

На могилі великої громадянки виють гієни.

Новий час. – 1924. – 6 березня.

¹¹⁴ Дата публікації.

Передова стаття “На вулкані” газети “Діло” про цілеспрямовану антиукраїнську політику польських властей та шовіністичної преси

7 березня 1924 р.

Лубочні “кресові” польські органи кричать захриплими, роздираючими душу голосами, що “Малополяки” живуть на вулкані. Не тільки кричать, але й взивають до організації, до оборони, до поголовного озброєння, бо ситуація така, що тут “кожний Поляк мусить бути жовніром, кожний поріг польської хати – твердинею”.

Можна б на ці розпучливі крики не звертати уваги – тим більше що лубочна преса не репрезентує ніякого організованого, навіть ніякого означеного гурта людей. Та якраз тим є вона небезпечна, бо вона своїм безвідповідальним, сензаційно-політичним впливом відділює на грубі нерви т. зв. компактної більшості, вона збуджує первісні інстинкти, вона вводить ферментацію в невироблену масу і підготовлює хрестоносні походи проти уроєних “підземних сил”. І ще одно! Ні на одну хвилину не слід забувати, що та розхрістана преса є чутким резонатором поліцейських думок і намірів та що її одчайні крики вказують на підготовку поліції до якоїсь воєнної акції.

На чоловіче місце львівських лубочних органів висунулася гродківсько-вітосівська “Газета поранна”. Її стаття “Жиємо на вулкані” є своєрідним “mentem” на адресу польського “кресового” громадянства. Галичина – на думку цього поліцейського органу – “є сьогодні виставлена на найсильніші сусідські апетити і найповажніші замахы туземців”. **Українці – мовляв – не вдоволяються гаслом “економічної й культурної відбудови”.** Ні, вони піднімають повстанчі прапори, вони леліють ідею відплати, вони організуються до нової збройної боротьби, вони порахували вже кожного жовніра в гарнізонах та оцінили його боєздатність. А тепер вичікують тільки пригожої хвилі, коли польська держава попаде в зовнішній конфлікт або внутрішню кризу. І тут заходить питання, чи в тому новому ударі видержать “кресовці”, як це було в р. 1918, чи вони не посядуть перед українськими повстанчими силами.

І тому накликується до мілітаризації цілого “кресового” громадянства. Невіруючих в українську боєву готовність слід би завести до архіву актів, що торкаються політичних справ, і показати їм *ad oculos*¹¹⁵, які пляни криються в таємних кузнях. Це вже голос з... поліції, яка й так нікому не покаже ніяких плянів, а як і покаже, то Господь знає, що це за пляни. Зрештою, сама “Газ. пор.” відслонює завісу *urbi et orbi*¹¹⁶ заявляє, що поліція має в своїх руках спис українських військово-виховуючих товариств. А в тому списі

¹¹⁵ З латинської мови – Для очей, або для читання.

¹¹⁶ З латинської мови – Місту і світові.

фігурують – по місцевостям – сокільські організації, стрілецькі союзи, пластунські організації і сільські дружини.

Так представляє справу “Газета пор.” дня 5 ц. м. Нема найменшого сумніву, що всі її “дані” є найординарнішими видумками, чисто “кресовими” фантазмагоріями. Є це одночасно зручний поліцейський маневр, щоби відвернути увагу громадянства від вчинків поліції і зааранжуванням нових загальних репресій супроти Українців відсунути в сутінь поліцейські методи.

При цій нагоді годиться пригадати, що та сама “Газ. поранна” тому чотири місяці з гаком (27 жовтня 1923 р.) дивилася на ці справи дещо инакше. Вона приводила слова през. Войцеховского, який в своїй обїзді північно-східних “кресів” громив своїх земляків, що вони **“методи заборців живцем перенесли до нинішніх метод володіння. Польша – писалося там делікатно – не має дотепер своєї скристалізованої, державно-свідомої лінії поведіння з національними меншостями, але блукає серед хаосу найріжнородніших суперечних метод, що бють з ріжних джерел, а також тих, що є відною трагічною доби історії нашого народу, історії національного гнету”**. Польша живе з дня на день, замість програми є хаос або кілька програм. “Крім поліційних засобів не шукається ніякого зарадчого способу на боївки і тайні організації. Обманюючи себе, що **“нема Українців”, “нема української квестії”, а є тільки агітатори, яких вистане арештувати”**, – ведеться політику безголова. “Так само мається справа зі шкільництвом. Не думаючи про те, якою могутністю міг би бути український університет, відсувається його створення на необмежений час, легковажиться його вартість і його наглу конечність. В шкільній політиці вистарчаючим засобом є закривання українських шкіл, хоч денационалізація сьогодні є абсурдом”. Ведеться тільки чисто негативну акцію і тим чином “приспішується хвилю, в якій уже не зможемо нічого зробити”.

Як бачимо, за чотири місяці “Газ. поранна” зробила великий крок вперед, перейшла величезну еволюцію. Видно, тепер уже польські правлячі чинники вийшли з хаосу і скристалізували свою лінію поведінки. А та **лінія – то ревізії, тюрми, побої, суди, багнети, нищення і трактування всього українського та ... мілітаризація “кресовців”**.

Завданням цих рядків є ніщо инше, як тільки виказати ту польську політичну лінію у відношенні до Українців, показати, яка вона на практиці є стійка, непорушна, заморожена, яка вона безсила до якоїсь хоч трохи розумнішої еволюції – навіть з польського становища. Її непорушність є закамєніло послідовна, її бундючність – безмежно очайдушна, а її глупота – **визиваючо безмежна**.

“Жиємо на вулькані” – каже “Газ. пор.”. І ми погоджуємося з тією думкою. Сьогодні в краю кипить, хвиля обурення переливається через край. Польська поліція не без принуки теперішнього мін. внутр. справ зробила все можливе, щоби населення вивести з рівноваги. Що діється у Львові – знаємо. Знову ж з краю надходять трівожні вістки, що поліція вперто переслідє селянство. Забирають кожну українську газету, бють, держать кілька днів у

в'язниці, опісля випускають одних і арештують других, випитують, чи хто не переписується зі Львовом, шукають, мишкують, видумують, фантазують, одним словом збільшують метушню. Розярнення українського села доходить до кульмінаційної точки.

Поруч з тим іде широко закроєна провокація. По селах увихаються підозрілі типи, вдираються в довіря легковірних людей, підмовляють їх і піддурюють. Величезна охранныцька армія хоче доказати, що вона конче потрібна, бо инакше “креси” відпадуть від “мацержи”, і тому вважаємо своїм обов'язком звернути увагу нашого громадянства на новий підготовчий наступ. Сигналом до цього наступу є “бомба” в потязі, як сигналом до осінних репресій 1922 р. були бомби в українських інституціях. Всі знаки на “малопольським” небі вказують, що ми в осередку ситуації, аналогічної до осені 1922 р. Не виключене, що в найблизчих днях відбудуться труси у всіх українських інституціях, у виднійших діячів, підуть масові арешти, щоби опісля заінавгурувати більший процес і тим чином закрити страшні поліцейські методи.

Так є – ми на вулькані, що більше! – ми в гегенні, яка затроює повітря і не дає дихати. Та нас ніщо і ніхто не залякає.

Діло. – 1924. – 7 березня.

№ 143

Донесення Рогатинського повітового староства Станіславівському воєводству про біографію і перебування та Рогатинщині Ольги Басараб¹¹⁷

18 березня 1924 р.

Староство в Рогатині
Ч.: 114/Інф.

Рогатин, дня 18 березня 1924

Басарабова Ольга –
ствердження злочину

Воєводський Відділ Інформації у Станіславові

Услід за донесенням з дня 9 березня 1924 ч.: 102/Інф. пересилаю в додатку фотографію Ольги Басарабової з поданням точних відомостей, зібраних Державною Поліцією.

Ольга Басарабова народилася дня 1 вересня 1889 р. у Підгородді повіт Рогатин, в родині Михайла і Сабіни Левицьких, греко-католицького

¹¹⁷ Ольга Басараб – активна учасниця Союзу українок та Української військової організації, уродженка с. Підгороддя зараз Рогатинського району Івано-Франківської області. Трагічно загинула 13 лютого 1924 р. у львівській в'язниці. До сьогодні залишаються ймовірними дві версії: 1) вона загинула під час допитів, а далі польські слідчі зімітували самогубство; 2) Ольга Басараб, побоюючись, що не витримає подальших тортур, після низки допитів повісилася. Справа загибелі О. Басараб набула широкого світового резонансу, продемонструвала застосування польською поліцією тортур щодо ув'язнених, що суперечило її законодавству і міжнародним зобов'язанням, засвідчила наявність дискримінації українців Галичини та їх готовність до продовження національно-визвольної боротьби.

священика, який 1889 року тимчасово був адміністратором у громаді Вербилівці. Батько Басарабової священик Михайло Левицький незабаром став парохом і від'їхав на парафію у Щуровичі, повіт Броди, а доньку Ольгу залишив у діда, греко-католицького священика Стрільбицького в Підгородді. Після смерті священика Стрільбицького Ольга залишалася на вихованні у священика Кінасевича, який спочатку був адміністратором, а потім парохом у Підгородді. Ольга залишалася у священика Кінасевича в Підгородді протягом 3 років, а потім батько, священик Михайло Левицький, забрав її до Щуровичів. У Щуровичах вона навчалася, а потім її послали до школи, званої *Börgerschule der armen Schulschwestern*¹¹⁸ у місц. Вайсвассер в Сілезії, звідки вона переїхала до Перемишля й ходила до руського жіночого ліцею. Після закінчення ліцею в Перемишлі у 1909 році вона записалася до Академії торгівлі у Відні, після закінчення якої у 1910 році отримала посаду в Земельному іпотечному банку у Львові і працювала там до вибуху світової війни. В листопаді 1914 виїхала з банком до Відня, де у 1915 році¹¹⁹ вийшла заміж за Дмитра Басараба, австрійського поручника артилерії, який загинув через 6 місяців.

У червні 1923 року Басарабова приїхала до Підгороддя до свящ. Діонізія¹²⁰ Кінасевича й залишалася в Підгородді до початку вересня, а потім виїхала до Львова для пошуку роботи. В кінці грудня 1923 р. Басарабова знову приїхала до Підгороддя, а 16 січня 1924 виїхала до Львова.

Наскільки вдалося тут з'ясувати, Басарабова в Рогатині ні в що не ангажувалася і не стикалася з руською інтелігенцією.

Під час українського вторгнення¹²¹ вона також не перебувала в нашому повіті.

У Ольги Басарабової є родичі в Рогатинському повіті, а саме: у Пукові гр.-кат. парох свящ. Соловій, у Вишневі гр.-кат. парох священик Стрільбицький, а крім того в Наварії коло Львова також гр.-кат. парох Стрільбицький, в Росохачі, пов. Чортків, гр.-кат. свящ. Оробець, і в Городку Ягеллонському сестра, вчителька Іванна Левицька.

Щодо священика Кінасевича в Підгородді, який протягом 3 років виховував Басарабову, то він належить до староруської партії, з українцями не спілкується і не бере участі в політичному житті.

Що стосується колишнього професора Венгрина, то він, довідавшись з газети про смерть Ольги Басарабової, яка походила з Рогатинського повіту, як редактор українського місячника "Рогатинець" хотів надрукувати у місцевій друкарні Школьника клепсидри, однак переконавшись, що зміст клепсидри має політичний характер і побоюючись подальших наслідків, відмовився від друкування. Клепсидри, які з'явилися (один примірник надсилаю Воеводству), виготовлені вручну місцевою українською інтелігенцією.

¹¹⁸ Громадська школа для бідних сестер.

¹¹⁹ Насправді 10 жовтня 1914 р.

¹²⁰ Теодозія.

¹²¹ Йдеться про українсько-польську війну 1918 – 1919 рр.

Оскільки Президія Дирекції Поліції у Львові листом з дня 12 березня 1924 ч. 1139/пр. ствердила, що Ольга Басарабова була заарештована за звинуваченням у здійсненні злочину шпигунства на шкоду Польській державі і що вилучений доказовий матеріал цілковито підтвердив її провину, то з метою переслідування винних у порушенні § 305 карного кодексу, я передав справу Прокуратурі Окружного Суду в Бережанах.

*Радник Воєводства і Керівник Староства:
Падлевський р. в. (підпис)*

Лялька Я. С. Ольга Басараб та її доба. Документи, матеріали, спогади, біографічні нариси. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2007. – С. 342 – 343.

№ 144

Газета “Діло” про заборону польською владою Народного з’їзду УНТП

20 березня 1924 р.

Після оповіщення речинця Народного Зїзду директор львівської поліції – Рейнлендер візвав голову Народного Комітету – о. А. Стефановича і секретаря – ред. М. Струтинського та заявив їм, що польські влади не можуть дозволити на ніякий Зїзд ...¹²².

З розмови з директором поліції було ясно, що Народній Зїзд заборонив львівський воєвода,...¹²³.

Таким чином Народній Зїзд 25 березня с. р. не відбудеться. Тіснійший Народній Комітет, нехотячи наражувати делегатів на даремну трату часу і грошей, не маючи певности, що Народній Зїзд не буде накритий поліцією, рішив покищо відкликати заповіджений речинець Нар. Зїзду.

Числячися з можливістю недопущення Народного Зїзду в публично назначеному речинці, Тіснійший Народній Комітет на останньому своєму засіданню скористав з прислугуючого йому в таких критичних моментах права і йдучи за голосом загалу членів Української Народної Трудової Партії, анулював тактичну резолюцію останнього Народного Зїзду. Зроблено це тому, бо ця резолюція не то що не зробилася пособляючим засобом в скріплюванні нашого національного табору в змаганнях до найвищої мети української нації, як це плянував попередній Народній Комітет, висовуючи її на останньому Народньому Зїзді як легалізаційний засіб, а навпаки стала притокою до ослаблення престижу УНТП, до посуджування її, мовляв – вона скапітулювала в користь чужої державности. Т.Н.К. станув на становищі, що в теперішній момент не може у нас мати місця ніякий клич, який викликав би хоч би тїнь сумніву відносно всеукраїнської плятформи УНТП.

Подаємо це до публичного відома в тій думці, що ця вістка викличе корисний відгомін серед нашої суспільности, що цей крок Т.Н.К. буде

¹²² Сконфісовано польською поліцією.

¹²³ Сконфісовано польською поліцією.

добрим початком консолідації відносин у трудовій партії. А саме цієї консолідації відносин в головній нашій партії бояться власть імущі. І тут лежить причина заборони Народнього Зїзду.

Діло. – 1924. – 20 березня.

№ 145

Повідомлення окружної команди поліції у Станіславові про проведення українськими політичними партіями міжпартійних з'їздів і створення окружних політичних рад

Березень 1924 р.

W marcu ub. r. odbył się w Stanisławowie pierwszy na terenie Małopolski “Okręgowy Międzypartyjny Zjazd” powołujący do życia “Okręgową Radę Polityczną” i “Okręgową Kancelarię Nacjonalnej Obrony”.

W zjeździe tym wzięli udział przedstawiciele “Української Narodnej Partji Trudowej”, “Української Radykalnej Partji” i “Zahrawiści” (“Ukr. Partja Nacjonalnej Roboty”) a także prawi U.S.D-powcy.

W skład miejscowej Rady weszli:

Dr. Baczyński jako prezes, radca Kochanowski, Szeparowski Juljan, ks. Dr. Figiel, Dr. Puszkarski, kolejarz Gałach, oraz pracownik kasy chorych Olejarnyk.

W ślad za powyższym zjazdem odbyły się na terenie Województwa lwowskiego trzy analogiczne zjazdy, a to: w Rawie ruskiej, w Przemyśle i we Lwowie.

Cel i zakres działania “Rad politycznych” i ich organek wykonawczych tj. “Kancelarii Nacjonalnej Obrony” omawia okólnik “Kancelarii Nacjonalnej Obrony”.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 340, арк. 21.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 146

Витяг із програми Української партії національної роботи, прийнятої на установчому з'їзді в Станіславові

20 квітня 1924 р.

1. Партія має ціллю згуртувати і зорганізувати з різних верств нації людей, які булиби: а) свідомими політичних і соціальних стремлінь української нації, б) об'єднані карністю і спільними способами їх здійснюють.

2. (говорить про цілі партії).

3. Партія кладе особливий натиск на свої політичні домагання, уважаючи їх здійснення конечною передумовою реалізації своїх соціальних жадань.

4. Визначаючи республіканський принцип, партія не бачить свого ідеалу ні в гетманщині, ні в монархії, ні в У.Н.Р. і ні в радянстві. Партія стремітиме до такого внутрішнього устрою, який за безпечувавби: а) оборонну силу нації

на вні, б) тяглість зовнішньої і внутрішньої політики, в) повагу державної влади внутрі і зовні, г) забезпечити здобутки соціально покривджених верств Української Нації.

5. Соціально-економічною метою партії є довести до усунення того ненормального стану, при яким нація фактично є зіпхнута до значіння одної (хліборобської) верстви економічно залежної від чужого міста і капіталу. Тому партія змагає до опановання всього господарства українським елементом, а в тій цілі стремить до того, щоби: а) цілий земельний фонд країни опинився в правничій і фактичній розпорядимості українських селянських мас, а цілий торговельний і промисловий капітал України перейшов в національні руки, б) з окрема буде стреміти до створення умовин для інтензифікації сільського господарства і його продукції.

6. В своїй економічній політиці партія стоїть на становищі приватної ініціативи і відповідальности, оскільки вони не входять в суперечність з загальним добром нації. Інтереси кожної господарчої групи мають бути підпорядковані інтересам нації та економічному поступу. Констатуючи факт, що українська нація є головним чином нацією селянською, партія стоїть на становищі, що інтерес нації – це в першу чергу інтерес українського селянства.

7. Уважаючи національно-свідоме робітництво цінною господарчо суспільною верствою та активним чинником у будівництві держави, партія боронитиме робітництво від господарського, соціального і політичного визиску капіталом. Тому признаємо за робітництвом право свобідної коаліції і гуртування у корпорації задля оборони своїх господарських і соціальних здобутків в межах широкого, під оглядом державно творчим доцільного роботоохоронного законодавства.

8. В відношенню культурнім партія вважає за конечне піднесення культурного рівня широких народніх мас на засадах: пошановання родини, національної традиції, особистої і корпоративної гідности та вільної самодостатности поодиноких верств і груп нації. У відношенню церковно-релігійнім партія стоїть на ґрунті повної свободи совісти і віросповідання. Стремітиме до того, щоби церква стала одним із чинників національного визволення.

9. Уважаючи, що всякі космополітичні кличі суперечать одвічному закону межинаціональної боротьби і є, або утопією, або плащиком для прикриття заборчих намірів тимчасово сильніших націй – партія відкидає всякі інтернаціональні доктрини, які перешкоджують здійсненню її цілей.

Визнаючи, що міжнаціональні конфлікти не розв'язуються ні в дорозі порозуміння, ні в дорозі октруя пануючої нації, ні шляхом легальних можливостей для поступенного реформовання існуючого ладу – партія числить в своїй діяльності тільки на власні сили, свідомість і організованість членів нації.

10. (говорить про засоби партії).

Заграва. – 1924. – Ч. 9. – 1 травня. – С. 1.

№ 147

Народній Зїзд

В неділю 20 с. м., по полудни відбувся у Львові річний партійний зїзд Української Народної Трудової Партії. З огляду на відносини, які панують тепер на нашій землі, на сьогорічний Народній Зїзд не скликувано більшої кількості представників повітів, як минулими роками. Народній Комітет старався тільки про те, щоби на Народньому Зїзді були репрезентовані всі повіти Галицької Землі, щоби мати на партійному конгресі найвірнійшу відбитку настроїв краю. Народній Зїзд був скликаний на основі § 2 про збори, якого досі не знесено, ані завішено, а який теперішня влада на кожному кроці нехтує. На щастя, Зїзду поліція не накрила. На Зїзді обговорено цілу низку справ: сучасне положення на українських землях, земельні справи (кольонізація укр. земель польським елементом, польське законодавство, якого метою обіднювання українського селянства і творення польської більшості на зах.-укр. землях і т. д.), справу відбудови, стан українського шкільництва і напрямні нашої поведінки супроти походу на знищення його та в кінці внутрішні відносини в партії. У всіх цих справах ухвалено відповідні резолюції, які являються вірною відбиткою настроїв української суспільности на українських землях по цей бік рижської лінії. Між и.¹²⁵ уневажнено тактичну, т. зв. автономічну резолюцію минулорічного Зїзду і винесено відповідну резолюцію в справі покликання до життя закордонного центру, який повинен бути установлений міжпартійним тілом всіх українських земель по цей бік рижської лінії, який повинен мати повне довіря і попертя всіх українських національних партій, що стоять на державницькій програмі. Ухвалено теж резолюцію в справі утворення Верховної Ради зах.-укр. земель, яка повинна обняти керму на всіх ділянках національного життя.

Ухвали Народнього Зїзду докладнійше подамо в найблищому числі “Свободи”. В ньому подамо теж докладний зміст політичного реферату. До Тіснійшого Народнього Комітету вибрано: Миколу Бабина, дра Ст. Біляка, дра Брика Івана, о. прал. Войнаровського, дра А. Горбачевського, дра Ст. Галана, Дудикевича Волод., дир. Миколу Заячківського, дра Загайкевича Волод., дра Евина Ф., Гресяка Василя, Кохановського Івана, Кузьмина Миколу, о. дра Костельника, о. прал. Куницького Леонтія, Кунька А., дра Курівця Ів., дра Левицького М., Ліщинського Івана, Макарушкову Євгенію, Малецького Аркадія, дра Марітчака Олександра, Ониська Ол., дра Пеленського Осипа, през. Романчука Юліяна, Сасика Юрія, о. Стефановича Олександра, Стефанівського Михайла, ред. Струтинського Михайла, проф. Студинського Кирила, Тершаківця Гриня, о. дра Ст. Юрика,

¹²⁴ Дата події, про яку йдеться в документі.

¹²⁵ Іншим.

Черкавського Олексу. Крім сього залишено два місця для представників студентства і 5 місць для північно-західних українських земель. Справу вибору Голови Партії доручено Тіснішому Народньому Комітетови.

Новій партійній управі бажаємо як найкращих успіхів в її праці в теперішньому важкому положенню українського народу під польським пануванням.

Свобода. – 1924. – 27 квітня.

№ 148

Резолюції Народного зїзду УНТП

21 квітня 1924 р.

I) Народний Зїзд, заявляє, що Українська Народна Трудова Партія непохитно обстоює право українського народу до самостійного, незалежного державного життя на всіх етнографічно-українських землях у об'єднаній Соборній Українській Державі.

II) Народний Зїзд висказує найглибшу пошану і честь всім тим, Синам України, що в обороні того права віддали з оруж'ям в руках своє життя, або здоровля на полях бою і томились та ще сьогодні томляться в ворожих тюрмах.

III) Народний Зїзд вважає всі міжнародні акти і трактати, які порушують право Українського Народу до самостійного незалежного державного життя на всіх українських землях, актами насильства, виданими проти волі Українського Народу і заявляє, що актів тих Український Народ не признає ніколи і не признасть легальними.

IV) Для безоглядного закріплення цього безперервного становища УНТП Народний Зїзд затверджує: ухвалу ТІСНІЙШОГО НАРОДНОГО КОМІТЕТУ з дня 10/IV 1924 р. слідуючого змісту:

а) У.Н.Т.П. стоїть непохитно і без ніяких застережень на становищі державности і соборности Українського Народу, а обстоюючи в цілости права Суверена Українського Народу на усіх його етнографічних землях, – Народний Зїзд У.Н.Т.П. постановляє винесену через Народний Зїзд дня 21/V 1923 р. четверту тактичну т. зв. автономічну резолюцію анулювати – враз анулювати і счеркнути дотичний уступ про територіяльну автономію поміщений в друкованих точках програми У.Н.Т.П

б) У.Н.Т.П. заявляється за конечністю дальшого існування національно-політичного Представництва Українського Народу за кордоном, яке в тісному звязкові з краєм і як його еманация заступалоби Український Народ по цей бік рижської лінії перед закордонними політичними чинниками і вело пропаганду для ознайомлення закордону з нашим теперішнім положенням і стремліннями на будуче.

Народний Зїзд доручає введення цього представництва негайно в життя, а одночасно доручає Т.Н.К. У.Н.Т.П. ввійти в переговори з другими українськими партіями і Парляментарною Репрезентацією Волині, Підляша і Холмщини в цілі дефінітивного назначення цього Представництва.

V) Числячися з обставинами сучасного положення Українського Народу, Народний Зїзд У.Н.Т.П. вважає конечним утворення і удержання для українських земель по цей бік рижської лінії політичного центра у виді “Верховної Ради”, для одноцілого зорганізованого і доцільного керування оборонної державотворчої і визвольної акції Українського Народу на наших землях, в найтіснішій обєднанні всіх укр. державницьких партій і угруповань, Народний Зїзд доручає Управі У.Н.Т.П. негайно підняти кроки до створення і введення в життя цього Центра.

VI) Народний Зїзд з вдоволенням констатує великі поступи Українського Народу Наддніпрянщини в напрямі розбудови свого національно-державного життя і висловлює тверду віру в рішаючу волю золотоверхого Київа відносно долі пошматованих кордонами українських земель.

VII) Народний Зїзд пятнує незнаний в історії безпощадно-варварський екстермінаційний похід польської влади на фізичне прямо винищення Українського Народу.

Супроти цього Народний Зїзд вважає, що Український Народ має повне право ужиття всіх засобів до оборони потоптаних його найприродніших прав до життя і буття.

21/IV 1924.

**ЦДІА України, м. Львів, ф. 309, оп. 1, спр. 2606, арк. 1 – 2.
Машинопис. Оригінал.**

Народній Зїзд в справі відбудови

I.

Стверджує:

1. Що українські землі, як один з головних теренів великої війни, веденої під кличем освободження недержавних націй, були на рівні знищені як воєнні території Бельгії, Франції і Італії і тим самим на рівні з отсими країнами понесли на жертвеннику війни однакові страти;

2. Що в 10-ому році після вибуху великої війни українські землі не є навіть в одній четвертині відбудованими;

3. Що в наслідку сього українське населення до сьогодня виставлене є на помір з причини пошестий і на матеріяльну нужду, бо 1/5 українського населення не має до сьогодня даху над головою і господарських будинків, сих конечних передумов безпеки здоровля та ведення сільського господарства.

Пересічний убуток українського населення, який в порівнанні до стану з 1910 року виносить на рік 1921 8.56 проценту перевищує більше чим в двоє пересічний убуток населення Західної Галичини в тім самім часі і є вислідом не в так високій мірі воєнних страт безпосередних, як наслідком недостачі відбудови (східно-галицький тиф, червінка, помір дітей і хронічний голод з причини неможности віднови сільськогосподарської продукції і оберіганя зібраних землеплодів).

4. Що за сей стан відповідальна є польська влада, яка, зайнявши українські землі, позбавила українське населення права самопорядкування своїми справами з точки погляду його народніх інтересів.

5. Що порядки польської влади в справах т. зв. відбудови йдуть послідовно:

а) В напрямі односторонного вихіснування природних богацтв української землі задля мнимого ратовання польської валюти;

б) В напрямі односторонного витискання високих податків і надзвичайних данин від українського населення з одночасним ігноруванням його житненних, здоровельних, господарських і культурних потреб.

Відбудову на українських землях веде польська влада в першу чергу в хосен напливового польського населення (гл. рескр. Мін. публ. робіт у Варшаві з 1919 року ч. 174, яким поручено запомоги з фонду на відбудову признавати виключно “посядачом господарств польських”) і в хосен новобудови осель штучно перещіплюваних на українські землі польських кольоністів, як цивільних, так і військових (гл. рескр. Мін. публ. робіт у Варшаві з дня 28 червня 1920 р. ч: 20359/1963/VI, 1, ухвалу Ради Мін. з 23 марта 1921 і ухвалу Ради Мін. з 26 січня 1922.) Хоч сам міністр публ. робіт бл. п. Г. Нарутович в своїм офіційнім звіті ствердив, що видатки на новобудову кольоністам є “уставово непшевідзяне”.

Внаслідок таких практик польської влади виявилося, що до кінця 1921 року українські землі, як пр. Полісся, виказують, що зі знищених об'єктів відбудовано там 14 процентів, коли в тім самім часі корінно польські землі як пр. воєводство Лодзке виказує 83 проценти відбудованих об'єктів, Краківське 76 проц. і т. д. (Гл. “Справозданє з дзялалносці Мін. роб. публ.” в журналі “Роботи публічне”, Варшава 1922, річн. IV, зош. 1 – 3).

6. Що польська влада веде т. зв. відбудову українських земель найменше зі шість разів меншою силою чим корінно польських.

7. Що в руках польської влади т. зв. акції відбудови українських земель не мають характеру засобу охорони народнього здоровля і засобу реституції народнього мастку потерпівшого від війни українського населення, а мають характер політичного засобу, виміреного якраз проти українського населення.

II.

Супроти такого подійсного стану справи Народний Зїзд вважає національною конечністю щоб українське населення розвинуло як найвищу силу самодіяльности в області технічної відбудови, щоб власними силами старалося захистити народне здоровле і реституувати народній масток.

В тій цілі Народній Зїзд взиває компетентні чинники:

1. Щоби старалися положити край дотеперішній прекарійній системі відбудови (запомоги), яку належить допустити лишень в крайній потребі, як що пошкодований не має ніякого титулу правного на відшкодовання;

2. Щоби старались оперти відбудову з фінансового боку: а) о негайну виплату незліквідованих до тепер воєнних чинитьб українського населення

на річ Австрії і Польщі після повної їх реальної вартості; б) негайне повне відшкодування воєнних шкід після повної їх реальної вартості.

3. Щоби старались фінансування відбудови оперти о “Банк відбудови українських воєнно знищених земель”, який-би на взір відбудови Східних Прус фінансовав відбудову пошкодованих виплачуючи пошкодованим зачети до висоти 90-ти процент повної реальної вартості воєнних шкід, доки справа воєнного відшкодування не буде полагоджена.

4. Щоби зорганізували оборону українських пошкодованих і природних богацтв українських земель в хосен відбудови українських воєнно знищених територій.

III.

Народній Зїзд взиває українське громадянство в першу чергу пошкодованих і українські громадські інституції приступити негайно до організації самопомочи при відбудові шляхом творення життєздатних: а) будівельних кооператив; б) спілок з обмеженою порукою, які то спілки носили би характер загально корисних інституцій.

IV.

Резолюції в шкільних справах.

I. Народний Зїзд стверджує, що польська шкільна влада повела в шкільнім році 1923/24 нагальний наступ на все українське приватне, утримуване виключно жертвами самого українського громадянства шкільництво, слїдуючими методами:

1) проволікає в безконечність полагоду зголошень на оснування нових українських приватних шкіл;

2) відмовляє без законних причин дозволу на відкриття українських приватних шкіл навіть в цих громадах, де нема жадної школи;

3) закриває існуючі ще з австрійських часів і засновані датками українського громадянства в рр. 1919 – 1922 українські приватні школи;

4) наказала завести в усіх українських приватних школах в зовнішнім і внутрішнім урядуванню на місце української польську мову;

5) увела в українських приватних школах науку польської мови, історії, географії і педагогії в польській мові в додатку з наказом уділювання названих предметів учительськими силами польської народности; (розпор. льв. шк. Кураторії з 30.X. 1923 і 2/III. і 21/III.1924)

6) заборонила уживати в усіх українських приватних школах всенародньої назви “український” а впровадила льокальну назву “руський” (розпор. льв. шк. Кураторії з 29.X. 1923).

7) заборонила користуватися досі вживаними в приватних українських школах шкільними підручниками й середниками до наглядного навчання опрацьованими українським вчительством;

8) усуває без подання законної причини з українських приватних шкіл вповні кваліфіковані учительські сили, які від ряду літ в цих заведеннях працювали, а новим вчительським силам відмовляє дозволу на право навчання (розпор. льв. шк. Кураторії з 4.III.1924).

9) увела при вступнім іспиті до I класу українських середніх шкіл іспит з польської мови з такими самими вимогами, як з української: (розпор. льв. шк. Кур. з 10.1.1924);

10) увела в українських середніх школах польську мову як обов'язковий предмет в обсягу науки, рівнім українській викладовій мові а при іспиті зрілості упосліджено права української матерної мови в користь польської. – розпор. льв. шк. Курат.

II. Народний Зїзд стверджує, що польська шкільна влада ввела в шкільнім році 1923/24 до всіх **публичних** українських шкіл польську мову як викладову – подану переважно польськими вчительськими силами – для більшої скількості предметів як: польська мова, історія, географія (з поминенням історії й географії України), людознавство, педагогію і спів а також польську мову у внутрішнім і зовнішнім урядованню. Самовільними незаконними розпорядками з 30.X. 1923, 2.III. 1924 і 21/III. 1924 перемінила львівська шкільна Кураторія українські публичні школи на **утраквістичні** а в дуже многих випадках – на основі ухвал наказних громадських установ і самовільного поступовання польського вчительства – **на польські**.

Названі вгорі методи нищення українського приватного шкільництва приноровила польська шкільна влада в цілій повноті до українських публичних шкіл усіх родів.

Масовим звільненням та переносенням в шк. р. 1923/24 українського вчительства в повіти корінної Польщі і примушування до служби українських кандидатів учительського звання довела шкільна влада до цього, що українську дітвору в **чисто українських** місцевостях в утраквістичній або польській школі вчить лише польське вчительство. Понад 10.000 (десять тисяч) польського вчительства виховує українську шкільну молодіж.

Тому, що надзїр над школами в краєвих, повітових і місцевих шкільних установах знаходиться виключно в руках осіб польської народности – українському населенню відібрано змогу заступати там свої інтереси – **усі українські публичні школи** прибрали характер польських шкіл.

III. Народний Зїзд закладає перед культурним світом рішучий протест проти усіх явних і тайних розпорядків шкільної влади а перед усім проти самовільних і неопертих на законі розпорядків льв. шк. Кураторії з дня 29 і 30 жовтня 1923 і 2 і 21 марта 1924, а також 10 січня 1924, якими знищено майже зовсім українське **публичне і приватне шкільництво**.

IV. Народний Зїзд взиває ціле українське громадянство, щоби воно не задовольнювало себе тільки складанням заяв, протестів і покликуванням культурного світу на свідка безправних актів польської шкільної влади, але щоби зробило шкільну справу предметом як найбільше дбайливої власної опіки. Рішучою поставою, енергійними оборонними виступами мусить воно приневолити польську владу безумовно довести українське державне шкільництво до стану, який відповідавби заселюваній ним території, числови населення і його культурним потребам а на полі приватного шкільництва до безумовної пошани його змагань у напрямі творення рідної школи від найнищої до найвищої.

Народний Зїзд переконаний, що українське громадянство однодушним виступом відіпре всі ворожі затїї польської влади і доложить усіх зусиль, щоби проти усіх заряджень влади, без огляду на всі перешкоди і переслідування будувати з повним пожертвоуванням свою рідну школу.

V.

Резолюції в університетській справі.

1) Народний Зїзд уважає необхідним дальше існування Українських Високих Шкіл у Львові і завзиває українське громадянство щоби всіма засобами моральними і матеріальними уможливило цим школам нормальну працю.

2) Народний Зїзд стверджує, що польський Уряд потоптав великими жертвами набуті права Українців на львівськїм університеті, не розв'язав пекучої справи створення державних українських Високих Шкіл і всіми можливими засобами не допускає до розвитку приватного українського високого шкільництва. Народний Зїзд осуджує ці прояви польської екстермінаційної політики і завзиває українське громадянство до рішучої боротьби за наші найвищі культурні права.

V. Народний Зїзд констатує, що польська влада не дала ще дозволу на оснування української приватної школи, а на Волині і Поліссі цвигучі за часів української влади багато вивінувані (1917 – 19 р.) численні українські школи перемінила шкільна влада на польські, а оставші ще українські довела до повного занепаду.

Народний Зїзд взиває все українське громадянство, що опинилося під польською займанщиною, зєдинитися до спільної боротьби за здобуття і вдержання українських публичних і приватних шкіл.

**ЦДА України, м. Львів, ф. 309, оп. 1, спр. 2606, арк. 6 – 8.
Машинопис. Оригінал.**

№ 149

Інтерпеляція¹²⁶ депутатського клубу УСДП до Міністерства внутрішніх справ Польщі у зв'язку з кривавими першотравневими подіями в Заболотові

23 травня 1924 р.

Кривавий 1 Май в Заболотові

Інтерпеляція клубу УСДП і товаришів до п[ана] міністра внутрішніх справ і до п[ана] міністра справедливості в справі замордування поліцією і військом у Заболотові, Снятинського повіту, в Західній Україні під час робітничо-селянської демонстрації в день 1 мая ц. р. чотирьох українських селян: Петра Андрусика, Олексу Гнатюка, Василя Дашкевича і Микиту Харинюка, а також у справі масакри¹²⁷ і арештів, доконаних поліцією над багатьма учасниками цієї демонстрації.

¹²⁶ Запит.

¹²⁷ Кривава розправа.

В день 1 Мая тисячні маси українських селян Снятинського повіту йшли до Заболотова, щоб у день свята міжнародної робітничої солідарності заманіфестувати свою волю до боротьби проти нечуваного гніту польського буржуазного уряду над українськими і білоруськими працюючими масами, проти капіталістичного суспільного ладу і зв'язаного з ними визиску, до боротьби за робітничо-селянський уряд, за кращий суспільний лад.

Адміністраційна польська влада вже напередодні 1 Мая розіслала до всіх околичних сіл поліцію, яка, здираючи першомайські афіші та заповідаючи, що віча не буде, забороняла селянам приходити до міста. Це саме доручено було оголосити всім війтам.

На день 1 Мая стягнуто до Заболотова в цілі розгрому демонстрації сильні відділи поліції і війська. Але не налякалися цього класово свідомі українські селяни і з чисельними червоними прапорами та транспарантами, на яких видніли кличі: “Проч з буржуазним урядом!”, “Хай живе робітничо-селянський уряд!”, “Хай живе Союз Радянських Республік і прилучення Західної України до Радянської України!”, “Хай живе Польська Радянська Республіка!”, “Хай живе соціалістична революція!” – зближалися до міста. Сильно зосереджена на шляхах поліція не впускала маніфестантів до міста, б'ючи їх прикладами крісів. Але і це не могло здержати революційних мас українського селянства, і ринок містечка заповнився в момент 5-тисячною товпою. Зібраних окружили тісним першем сильні поліційні відділи. Почалося віче. Промовець, взиваючи зібраних до боротьби за поліпшення положення працюючого класу, до єднання робітників і селян, до боротьби за волю і соціалізм, взивав рівночасно маніфестантів до заховання якнайбільшого спокою, бо вороги працюючого класу завсігди й чекають на це, щоб мати змогу пролити бодай і краплину робітничої крові. З найбільшим спокоєм вислухали зібрані промови, по яких почав формуватися похід. Однак, коли при звуках революційної пісні, з прапорами КПЗУ, УСДП і Союзу пролетаріату міст і сіл, рушив він вулицями міста, поліція поновила знову свій наступ, хочаби видерти з рук маніфестантів прапори. Маніфестанти, йдучи густими рядами, ударемнили ці спроби. Тоді поліція почала атакувати сильніше, промощуючи собі вістрями багнетів шлях до прапорів, а вкінці дала крісову сальву, кладучи 2 селян трупом на місці та ранивши 20 селян тяжко, а 30 – легко.

І тоді доперва, спровокована масакрою, безборонна товпа у власній обороні почала кидати на поліцію камінням; а дальше почала відступати, уносячи з собою пораниених. Поліція мимо всього наступала далі, пробиваючи направо і наліво багнетами та б'ючи прикладами.

В цей провокаційний спосіб звеличила польська поліція і жандармерія міжнародне робітничо-селянське свято в Заболотові, видираючи життя Микиті Харинюкові, Петрові Андрусикові, Василеві Дашкевичові й Олексі Гнатюкові, позбавляючи на довший протяг часу здібності до праці 59 селян і запроторюючи в тюрму сотні людей – за те тільки, що в день робітничого свята демонстрували свою солідарність з пролетаріатом цілого світу в боротьбі за краще буття, в боротьбі за соціалізм.

П'ятнуючи поступок поліційних властей, які перебрали у мундири селянам і робітникам кажуть мордувати своїх власних братів і товаришів, підписані стверджують, що на подібні варварства не здобувалася навіть поліцейська голота цісарського австрійського уряду.

Польська буржуазія, що вихваляється перед світом своєю віковою ніби толерантністю, не вагається сьогодні до соток тисяч і мільйонів окраїнного населення приміювати найбільш варварський кривавий гніт. Польська буржуазія думає, що кров'ю вбитих згасить горючу в серцях працюючих мас любов до волі і справедливості.

Підписані звертають польському урядові увагу, що таке поступовання, гідне царської голоти й посіпак, мусить мати цілком противні наслідки, як цього сподівається польська буржуазія. Працюючі маси, правами яких помітується, життя і здоров'я яких не ціниться навіть на шеляг, яких поневіряють, в'язнять і мордують за спокійне виявлення бажань, – ці маси відповідять польському урядові ще тіснішим згуртуванням рядів, ще більш завзятою й напруженою боротьбою.

Підписані стверджують, що пролита кров може тільки побільшити суспільні змагання, поглибити розпуку і розпалити ще більшу ненависть гноблених жертв до своїх гнобителів.

Підписані питають пана міністра, чи вважає слушним таке загострювання відносин і таке занурювання селян і робітників в розпуку, повну непередбачених наслідків.

Підписані питають пана міністра, чи [покарав] і в який спосіб покарав тих, що спричинили заболотівський морд, тих, що командували оружною поліцією й жандармерією.

Підписані запитують, яку сатисфакцію має намір [дати] родинам полеглих, а також пораним, покаліченим і ув'язненим селянам і робітникам.

Підписані запитують пана міністра, чи знає він, що часи, коли можна було поводитися з селянами і робітниками, як зі звірятами, давно вже минули.

Варшава, 23 мая 1924 р.

Підписи

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 1210, арк. 22.

Машинопис. Оригінал.

28 травня 1924 р.¹²⁹

Право самовизначення – наше елементарне право!

Європа йде наліво

Шановні Панове! Дехто з моїх шан. передбесідників висловив думку, що вислід останніх виборів у Франції, як також перед тим в Англії, Данії, а врешті Японії, є зявищем випадковим в грі поодиноких осіб. Що не слід переоцінювати того факту, дошукуватися глибшого підкладу вислідів виборів, бо маємо до діла тільки зі зміною осіб, які одначе – особливо у Франції і Англії – привязані до національних традицій, в своїй закордонній політиці підуть по лінії політики своїх попередників.

Я вже при попередній дискусії висловив свій погляд на справу, оцінюючи це як факт пересунення в укладі політичних сил на Заході наліво. Без сумніву, є це вислід глибокого процесу в суспільно-політичних відносинах повоснного світу, який ще далеко не закінчений, а який означає поглиблення суспільно-політичної свідомости широких мас, суспільно-політичного низу і ступневого приходу його до влади. Через те, цілком доцінюючи значіння в політичній праці окремих осіб, не можу трактувати їх в одірванні від мас, їх настроїв і змагань. Коли б ходило тільки про особи, то – очевидно – вислід виборів у Франції, з якою Польща звязана умовами приязни і мілітарними конвенціями, не викликав би такого переполоху, а навіть констернації в польських політичних сферах. Маю вражіння, що для Польщі і польських політиків ця зміна в укладі політичних сил наступила цілком несподівано. Думалося, що з тої сторони Польща цілковито забезпечена.

Офіційна Франція цілий час маніфестувала свою приязнь до Польщі та чинно її у всьому піддержувала. То була Франція націонал-реакції і мілітаристичної камарилі. Оспівували ту Францію в Польщі всі політичні польські політики від права до ліва. Але в гущі французьких мас чаїлася инша Франція, – неофіційна, протестуюча. Вона поставила при виборах гасло “війна війні”; виграла вибори, тепер приходить до влади і Польщі прийдеться мати до діла з союзником з оновленим обличчям. Звідсіль занепокоєння Польщі, і тому завдячуємо сьогоднішні дебати в Комісії, яка порівнюючи так рідко скликається.

Остання європейська війна розятрила та витворила багато ран в житті не тільки поодиноких народів, але й цілого світу. Розпочата ніби в імя оборони культури і поневолених націй, привела до вислідів якраз противних засадам цивілізації і поступу.

¹²⁸ Програмний виступ.

¹²⁹ Дата події.

Повоєнні трактати явилися наглядним свідомством просто звіриного милітаризму й імперіялізму та перемоги політичної реакції над гаслами демократизму. Ці трактати створили знову загрозу миру. Головною причиною неспокою у Європі безперечно є штучне викроєння повоєнних границь Європи, без узгляднення національних організмів. Торкається це в першу чергу Польщі, яка загарбала величезні простори земель етнічно не-польських, – українських і білоруських.

Тези західньої демократії

Політична думка західньо-європейської лівиці, в пошукуванні нових доріг для привернення миру і європейської рівноваги, виставляє на чергу дня в розрішенні міжнародних проблем слідуючі тези: 1) утримання миру, 2) обмеження озброєнь, 3) вирішення міжнародних конфліктів мирним шляхом через поширення щодо членів і компетенції Ліги Націй, 4) та врешті господарська відбудова Європи і співділання в тому роді.

Щораз то все сильніше зростає усвідомлення, що удержання миру не вдається перевести инакше, як ревізією границь. Говорилося тут з переляком, що це підносив Троцький і Раковський. Одначе я мушу вказати, що ще перед ними про це саме і ще більш рішуче говорив п. Гендерсон в своїй передвиборчій промові, яка наробила так багато шуму в Польщі. Про це говорили теж і писали теперішні побідники у Франції пп. Ерію, Пенлеве, Бльом та ин., цілком виразно висловлюючи думку, зокрема про Польщу, *що належало їй замкнути в етнографічні границі, бо теперішній стан польських границь є причиною переслідувань національних меншостей і вічної небезпеки війни на Сході Європи.*

Щоправда, думка про ревізію повоєнних трактатів і границь серед чинників міжнародної політики лише наростає, але вона набирає сили і, без сумніву, мусить стати переконуючою вимогою, як засіб до усунення основного джерела небезпеки нової війни і звязаних з тим страхіть для всіх, що бажають миру, культурної і господарської відбудови. В Польщі таке поставлення справи викликає нескриваний ляк з боязни за втрату великодержавного становища Польщі, до чого мають претензії польські політичні чинники всіх толків. Звідсіль, як це не здається дивним для стороннього обсерватора, побоювання Польщі за прихід до влади демократії в Англії і Франції.

Польща – найбільше джерело воєнної небезпеки

Побіда у виборах демократії в Англії, і особливо у Франції, всією польською пресою була зустрінута з великою резервою, а навіть вороже. Резерву проявила якраз преса тих польських політичних чинників, які сливуть за демократію. Це підкреслюю тому, щоби схарактеризувати, як ставляться до піднесених західньою демократією питань всі рішаючі польські політичні сфери.

Питання про удержання мира, якому загрожують повоєнні границі, тісно звязане з квестією національних меншостей, особливо територіяльних. Від такого чи иншого вирішення того питання в недалекій будуччині залежить спокій в цілій Європі через скомплікування в цьому ще

інших, не менше важних чинників. Зі всіх європейських держав *сучасна Польща творить найбільше джерело небезпеки війни завдяки тому, що 1/2 її теперішньої території складається з земель етнічно не польських, а українських і білоруських*. І хоч для свого воскресення Польща оперувала гаслом самовизначення народів і через те мала моральну піддержку у західної демократії, вона, дійшовши до сили і користаючи з ситуації – захопила величезні простори українські і білоруські, відкидаючи в відношенні до них засаду самовизначення.

Французька імперіялістична реакція в своїх цілях чинно піддержувала Польщу в її захватних стремліннях і задержувала діло миру на Сході Європи. Теперішня констернація серед польських політичних кругів пояснюється не чим іншим, як побоюванням евентуальних змін в заграничній політиці Франції.

Останній протест французьких демократичних політиків, учених і письменників проти білого терору в Польщі збільшив, очевидно, ці побоювання. Не хочу пророкувати, наскільки на ділі проводирі французької політичної лівиці захотять підійти до вирішення наболілих питань, це діло часу й обставин. Важний тут сам факт зміни в укладі сил і настроїв в кермуючих кругах західної Європи. Польща тепер є ізольована. Це ствердили всі мої передбесідники. Вона втратила в значній мірі впливи за границею. Головною причиною цього є її *імперіялізм і мілітаризм*.

Панове перебільшують, коли жалуються на протипольську агітацію за кордоном, на “анонімові” меморіяли “безчельних вругуф”. Вони, оскільки появляються, то слабо і непевно виявляють силу гнету, який переживаємо. Їх замало. Трудно. Що ж, панове хочуть, *щоб стиснуті за горло не хотіли кричати і кликати на поміч?!*

Польський режим і “полагода” справи нацменшостей

Ви самі про себе видаєте найкраще свідоцтво. Досить подивитись на далеко посунену поза межі етнографічно польську і державну границю Польщі, щоб судити про польську захватність. А аргументи польських політиків та дипломатів для удержання тих границь при *екстермінаційній системі польського управління на українських і білоруських землях*, про що трудно зовсім не знати більш-менш орієнтуючомуся політикові на Заході, є найкращим агітаційним матеріалом проти сучасної Польщі і вас.

Польща цілий час мала утруднення своєї ситуації на міжнародньому терені завдяки свому імперіялізмові, гнобленню національних меншостей. Тільки тут роблено добру міну, що це питання не існує. Не трактувалося воно поважно і з нашим приходом до сойму, всупереч нашим рішучим заявам і протестам.

Система поліційного терору, приноровлювана на наших землях, доводить до обурення і розпуки населення та викликає слушні протести визначніших людей Європи. Врешті панове дочекались навіть від СРСР двох нот, в обороні української і білоруської людности та православної віри тих народів. Інша річ, що п. Чічерін підписав ризьку умову, але там у пня української і білоруської нації бється живе серце в народі і чути зойк

катованого брата. Тільки під тою пресією почалася галасанина в польській пресі про необхідність “полагодження” справи нац. меншостей та таємничі наради п. прем'єра Грабського з якимсь комітетом для “справ кресів” та з проводирями польських сторонництв. Що ця галасанина дійсно є тільки про людське око, доказом того є хоч би сам спосіб, яким підходить до питання національних меншостей: до нарад покликані тільки польські партії, отже виходить з засади: *do ut des*¹³⁰.

Становище прем'єра Грабського є відоме з його заяв в тій справі. Що ж до польських сторонництв, то мимо дрібних своїх специфічно внутрішніх сварок, між польськими партіями у відношенні до справ нац. меншостей нема основних різниць. Ми, як чинник третій, можемо це об'єктивно ствердити на підставі власного кількालітнього досвіду як поза парламентом, так і особливо тут, в соймі. Тому-то всі польські партії поносять рівну відповідальність за страшний режим супроти нац. меншостей. Щоб не бути голословним, приведу тут хоч би заяву в тій справі проводирів польської лівиці п. Тугута, “голови Визволення”, і Недзялковського, представника ППС.

І п. Тугут, і п. Недзялковські в порушеній справі висловилися майже дослівно однаково. Маю на увазі заяву п. Тугута у відомім інтерв'ю після свого повороту зі заграничної поїздки та заяву п. Недзялковського тут на комісії на попередньому засіданні. Вони сказали дослівно: справа національних меншостей є безперечно одною з найбільш пекучих та неупорядкованих; приносить це Польщі шкоду і тому мусить бути упорядкована, однак не значить це, щоб мали ми задовольнити всі домагання (*roszezenia*) національних меншостей, націоналістичних проводирів українських, білоруських чи інших. П. Недзялковські підкреслив, що свою заяву робить в імені польської соціалістичної партії, якої погляди тут представив.

Заява п. Недзялковського була б для нас дивною новинкою, оскільки ми не знали б становища цієї партії до нас та її практики за часів, коли вона тримала в Польщі владу в своїх руках. Але ми знаємо, що вся польська лівиця, – демократія – була і є за захватом українських і білоруських земель і проти приношення до нас принципу самовизначення. Щоправда, трудно погодити це становище ППС та інших лівих польських сторонництв з засадами демократії, а тим більше з основними принципами соціалізму.

Смію запевнити п. Недзялковського і всіх панів, що **всі українські партії, починаючи комуністами і кінчаючи фашистами, стоять непохитно на ґрунті самовизначення народів та бажають застосування цього принципу вповні до українського народу і наших земель. Оскільки ж п. Недзялковські і його товариші домагання нами повного самовизначення називають “націоналізмом”, то не вагаюся сказати в такому разі, що ми Українці, всі націоналісти.**

¹³⁰ Даю, що мені дали.

Дві правди

Не раз я вже вказував на те, що Польща в своїй політиці має дві правди: одну для заграниці, а другу для внутрішнього вжитку.

Воскресша Польща, перейнявши весь моральний спадок старошляхетської, намагається назовні про людське око уходити за демократичну носительку культури на Сході Європи.

Тимчасом в дійсности виступає вона проти всіх здобутків демократизму, як держава реакційна. Не признаючи за своїми національними меншостями права на самовизначення і провадючи екстермінаційну політику супроти них, виступає вона з нотами до Латвії в обороні польських поміщиків, яким згідно тамошньому демократичному закону забрано землю для поділу між селян. Це називається “обороною zagrożеної польскості на Летгалії”.

Силами поліції і війська забравши кількасот церков у православного населення, переслідуючи православну релігію й іновірців, виступає в обороні “загроженого католицизму” в Союзі Радянських Республік.

Ті ж дві правди визнає в своїй політиці і польська демократія. Инакше не можемо трактувати факту піддержання польською лівицею екстермінаційної політики польських правительств супроти національних меншостей та повну оборону нею польської політики терору на міжнародньому терені. Бо ж з тим власне звязані останні заграничні подорожі п. голови “Визволення” Тугута та п. Недзялковского і Жулавского з ППС.

Лист п. Тугута до Пенлеве у відповідь на відому відозву французьких учених, політиків і письменників є найкращим документом тої дволичности. Пан Тугут прецінь вже два роки є головою соймової адміністраційної комісії. Не один факт надужиття і терору, до неба о помству вопіючий, нами і потерпівшими був неоднократно йому предложений, одначе п. Тугут не уважав потрібним реагувати на це. Комісія, що тепер розсліджує стан вязниць, вибрана вже давно і не тільки для справ вязниць, а взагалі для справ надужиття адміністрації, одначе свою діяльність розпочала вона лише тепер і тільки розсліджує вязниці, які наскоро приводяться до порядку. Мета того є ясна: п. Тугут спішить заперечити прикрій правді про фактичний страшний білий терор і листа до Пенлеве вислав з тим, щоб злагіднити велике вражіння в світі, яке цілком слушно викликала відозва протесту французьких учених.

Підсумовуючи це, мушу ствердити, що нема в Польщі виглядів для розв'язання справи національних меншостей. До цього нездатні ані правительство, ані жадне польське сторонництво – чи то праве, чи ліве.

Нова хвиля терору

Якраз тепер розпочалася нова хвиля польського терору на всіх українських землях. З пімсти за свою німич правительство гнете¹³¹ кожний прояв народнього незадоволення і грізної постави в спосіб нечуваний в

¹³¹ Пригнічує.

культурних державах. На черзі дня масові арешти, ув'язнення в кайдани, тортури і биття українських селян, робітників і інтелігенції, що борються за своє визволення. Нова хвиля нищення українського шкільництва, особливо в Галичині, новий загострений похід поліції, дефензиви й адміністрації проти політичних українських організацій всіх відтінків та культурно-просвітних організацій. Врешті новий єзуїтсько-адміністраційний похід проти православної церкви. В день імянин президента і в день національно-польського свята 8 травня одібрано силою поліції і висвячено на костели кілька нових церков на одній тільки Холмщині. В Убродовичах, пов. Грубешів і Стужиці, пов. Красностав, пролилась кров в обороні церкви перед насиллям. Одночасно проваджене систематичне господарське винищування наших земель, непосильні податки і господарський хаос при цілковитому ігноруванні відбудови знищених війною теренів витворює грізний стан обуреного населення.

Тверда постава українського народу супроти польських плянів

При такій ситуації, панове, наївним є слюняві бідкування на одну тільки “несправність державного апарату”, а ще більше наївним є думати, щоб ви могли – кого б то не було з чинників української політики – зловити на гачок охляпів. Це зайве!

Для угоди не знайдете жадної дійсно української партії, жадного дійсного національного представництва. Ми засильні, щоб йти на які б то не було контакти в тому напрямі.

Яке би не тяжке було наше положення, в окончному підрахунку здобули ми державне становище на Вел. Україні, а українська справа в цілості, хоча тяжкими шляхами і великими жертвами окуплювана, виходить з дня на день на широкий світовий терен і завойовує собі щораз то більше признання. Твердо переконані в святість своїх ідеалів, вірні здобуткам демократії культурного світу, непохитно переконані ми в остаточній перемозі наших постулятів.

Очевидно, що в пошуканні за догідними собі людьми, можете знайти кількох послушних негідників, відкидків українського суспільства. В цьому вже маєте практику. Але питаю, чи це pomoже вам вийти з тяжко клопітливої ситуації. Служать же вам військовими капелянами співробітники славетного Евлогія і є найкращими в вашому розумінні патріотами. Багато з тих обрусителів чорної сотні тепер є у вас не менш ряними польонізаторами. Вони легко змінили “віхи”. Але народня маса розуміє ваші зле укріті пляни. Вона відповідає зненавидженням всього польського.

Стан війни між Польщею і нами

Панове! Нас не треба обдаровувати. Ми почуваємо себе господарями на власній землі. Самі на власному історичному досвіді знаємо, що хвилеві неуспіхи і програші не вбивають змагань нації, тим більше молодії, як ми, що тільки пробудилася до власного життя. Навпаки, гноблення загартує, очищає, мов у вогні, і скріплює народ в націю та виковує національний характер. Теперішній страшний режим на наших землях є нічим іншим, як станом війни між Польщею і нами, війни

тихої, але страшної і завзятої; не можна сказати, щоб вона була безкровна, – тим більший в тому жах. Світ ще не досить поінформований про це. Через те всякі полуміри у вирішенню справ т. з. меншостей не досягнуть цілей. Вони спізнені.

До нас мусить бути примінений принцип плебісциту. Ми бажаємо повного самовизначення. То є наше елементарне право, і від того не відступимо. Мир на Сході Європи може бути збережений тільки тоді, коли Польща признасть цей принцип вповні. Гадаю, що це лежить в її власному інтересі, в якому я глибоко переконаний. Признаюся, що не маємо ніяких ілюзій щодо можливостей основної зміни в тому питанні польської державної думки теперішнього часу.

Ізоляція Польщі і наведення до Ліги Народів

Отже, спокій на Сході Європи zagrożений цілком реально. **Польща** **творює найбільшу небезпеку миру завдяки своїй політиці.** Чи це може бути тайною для кожного тверезого політика в Європі? Зростання протипольського настрою на Заході Європи показує наглядно, що це основне джерело небезпеки європейського миру все яснійше починають добачувати. Все частійше незасліплені повоєнною психозою мілітаризму люде світу починають показувати пальцями на Польщу. Очевидно, не потребує доказувати, як це ступнево причинилося до моральної політичної ізоляції Польщі – як держави – та втрати симпатій до поляків – як народу, що по півтора столітті своєї неволі і боротьби за визволення зразу ж по визволенні на своєму прапорі державного будівництва записав вже кровю невинних жертв своїх сусідів українців і білорусів гасла гнету й екстермінації політичної, культурної, господарської і фізичної.

Що при тій ситуації pomoже зміна на становищі представника в Лізі Народів? Прецінь Польща вже зігнувала ту Лігу, бо відкликала звідти своє представництво, коли почали западати там рішення, неприємні для Польщі, яким вона не захотіла підпорядковуватись. Хіба ціль теперішнього відновлення постійної польської делегації при Лізі Націй не виявляє яскраво правдивих інтенцій Польщі? Ясно для кожного, що це повернення наступило не для якихсь вищих пацифістичних, або вселюдських цілей міжнародного співділання, а лише стремління скріпити свої оборонні позиції на міжнароднім форумі на випадок евентуальних нападок, а може, натиску в Лізі проти польської екстермінаційної політики до національних меншостей.

Але чи ця оборона у відношенню до закордону буде переконуюча, коли радикально не зміниться жахливий стан на наших землях? Очевидно, що причиниться вона ще до більшої компромітації Польщі. Через те, супроти висловлених моїми передбесідниками слів задоволення відносно призначення на делегата при Лізі Націй п. Скржинського, а також вимоги польської лівиці заміни п. Скірмунта в Лондоні, який, по виразу п. Домбського, “не зможе мати спільного язика з п. “Мекдонельдом”, я до тих змін не привязую ніякого значіння. Для спільної мови треба виправляти язика тут. Щоб язик був чистий, треба змінити в корінні внутрішню політику. Що

ж до п. Скржинського, то, прошу вибачення за непарламентарний вираз, занадто має він запаскуджений язик з часів міністрування в кабінеті Сікорського. Зрештою, уважно вислухавши моїх шановних передбесідників, не набрав я переконання, щоби і панове з лівиці, а навіть сам пан Домбські, могли би мати більший успіх, в чому переконують мене й результати місії п. Тугута в Римі, Парижі, Лондоні та панів з ППС в Лондоні.

Польський “месіянізм” в теорії і практиці

Не можу наприкінці не сказати кілька слів відносно промови шановного мого передбесідника п. Слівінського, який тут з істинно старобельведеріанським запалом говорив про велику культурно-історичну роль Польщі на Сході Європи, про її цивілізаційний месіянізм та зв'язані з тим широкі політичні концепції чорноморсько-балтійської антанти, визволення сусідніх народів під гаслом “вільні з вільними, рівні з рівними” і т. д. і т. д. Одним словом, всім відомі старі літанії зі всіма політичними атрибутами пепеесівсько-бельведерської пілсудчини.

Не знаю, чого більше в тих виводах: наївності, чи... не хочу ображувати посла Слівінського. Запевняю його тільки, що те, про що він так довго і гаряче розводився, належить вже до давно перестарілих політичних пісень, які вже здані до архіву. Зрештою, завжди вони мали в собі фальшиві ноти, а композитори тих пісень похоронили свій недоношений плід лише тому, щоби закрити свій первородний гріх захватності чужого імперіялізму у відношенні до Сходу. Коли ціль осягнуто, вилинялий польський “месіянізм” виразився в тому, що за 4 роки польського панування на наших землях на одній тільки Холмщині з 287 існуючих з покон-віків церков насильством одібрано в українського населення 237.

Ллється кров нашого народу в їх обороні. Одну церкву висаджено динамітом в повітря. На цілій Холмщині, Підляшю і Поліссю на мільон Українців нема ані одної української школи, польська влада насильно позакривала там наші школи, що існували навіть під час німецько-австрійської окупації, не дозволяється там приватних шкіл, навчання дітей по-українськи приватними учителями-корепетиторами, вважається творенням тайних шкіл, суворо переслідується і над учителями переводиться судові процеси за це. На всій цій території вкупі з Волиню нема ані одної середньої української державної школи; дві уцілівші ще досі українські приватні гімназії не мають прав. Український університет і політехніка у Львові існують “тайно”, загнані польською адміністрацією в катакомби. В Галичині сотки українських шкіл насильно закривається, переслідується українське учительство і культурно-освітні організації. Православних українських дітей в польських школах насильно змушують учити католицької польської молитви і заходити до костьола. Забороняють їм говорити в школі по-українськи навіть між собою.

Польща забрала всю церковну землю і обсадила на них військових уоружених осадників-мазурів, також парцеляція іншої землі переводиться виключно для польських осадників. Польська

адміністрація знушається над українським народом, тортує його, в'язнить, б'є безкарно та взагалі застосувала до нього безоглядний терор. Українська мова переслідувана і немає доступу не тільки в урядових і самоуправних органах, а навіть переслідується адміністрацією і в приватних установах. Православна релігія переслідується в спосіб середньовічний. Приналежність до православного віросповідання в практиках польської адміністрації є клеймом, яке закриває доступ до посад не тільки державних і комунальних, а навіть приватних польських. Сама назва Українець та признавання до тої нації наражує нас на шикани і переслідування. Це не все. Мушу сказати скорочуючись: і т. д. і т. д. і т. д.

Ось так, панове, виглядає “несення” Польщею на Схід західної культури, таким в дійсности є словутній польський “месіянізм”. Позволю собі твердити, що він ніколи і в минулому не виглядав инакше. Отже досить оперувати фіговими листочками та кормити публичну опінію, особливо Захід фальшом. Коли хто ще по старій звичці, як це робив п. пос. Слівінські говорить про якусь культурну місію Польщі на Сході, що вона є покликана до великої ролі просвітительки, коли хто ще вірить в її “месіянізм”, то сам себе виставляє на сміх та видає собі свідоцтво щонайменше політичної сліпоти. Польським панам “месіяністам” український народ давно вже сказав: геть! фіговий листок балтійсько-чорноморської антанті відпав, коли хоч трохи заспокоєно територіяльні польські апетити на Сході. Ті з наївних, що повірили у вилинялі польські гасла і концепції польської лівиці, закінчують своє побратимство зброї в таборах інтернованих. Гинуть¹³².

Апетити польських імперіялістів сягають і до балтійських держав. Але останні відомости про конвенську нараду балтійських держав показують, що і там для Польщі бажаний їй ґрунт втрачений.

Змагання до миру і виступи президента Войцеховского

Коли вже говорю про польський “месіянізм”, то не можу пройти мимо публичних промов президента Войцеховского. Пан президент, будучи найвищим зверхником влади, дав вираз думці, що не всі ще польські землі прилучені до “мацержи”, що польське військо має велике завдання прийти на поміч своїм братам поза польськими границями сущими. Чи не виявляються в тому державно-польські аспірації при загальному змаганні до миру в Європі?

Крім того пан президент, хоч обов'язаний з титулу свого офіційного становища до найбільшої безсторонности, дозволяє собі на явні визови, спрямовані проти непольського населення Польщі. Він цілий час підкреслює свій римо-католицизм і польськість та під час одної зі своїх подорожей закликав до боротьби всіх правдивих Поляків за польськість українських земель, кажучи, що поляк то “не ляда цо”. А всім ворогам, очевидно неполякам, пригрозив силою війська. Не знав, певно, що якраз в тому полкові, що перед ним дефілював, більше 60 процент люда, то були жовніри

¹³² Мова йде про інтернованих у польських таборах солдатів та офіцерів армії УНР, які за умовами Варшавського договору 1920 р. воювали спільно з поляками проти радянської Росії.

української народности. Коли би це не був президент республіки, а звичайний смертельник, то мусів би бути потягнений до відповідальности з обов'язуючого ще карного артикулу про підбурювання одної частини населення проти другої. Промови п. президента, щоправда, тепер вже цензурує прем'єр міністрів, але трудно повірити, щоби п. Войцеховські перемінив свої погляди та відмовився на свої літа від свого розуміння завдань того польського “месіянізму”.

Pia desideria¹³³ польської політики

В загальному підрахунку Польща має кольосально тяжкий негативний багаж, тягар, який відчуває на кожному кроці на міжнародньому терені.

Говорилося тут про необхідність активности польської політики на міжнародньому форумі та підносилося, що Польща, завдяки своєму географічному положенню, могла би бути мирним помостом між Заходом і Сходом Європи. Очевидно, що при теперішній ситуації Польщі на ці побажання польських партій треба дивитися як на pia desideria. Вся енергія польських дипломатів кермуючих політичних кругів різної окраски з Варшави буде з конечности занята відпиранням слухних протестів та закидів за свій мілітаризм, імперіялізм і гноблення національних меншостей.

Панове, я подивляю дипломатичні таланти п. Замойского. Як він досі ще утримував так тяжкі позиції Польщі за кордоном. Звичайно, що його таланти не сягають так далеко, щоби він розумів, що без засадничої зміни внутрішньо-польської політики до національних меншостей буде він і дальше компромітувати перед міжнародніми чинниками. Діло, панове, не в особах, а в системі. Ваша система державного будівництва оперта на згангренізованих основах. Через те для нас є байдуже, чи буде мін. п. Замойські, чи хто инший. Доки не наступить основна зміна польської політики до українського народу, не знайдуть відповідного ґрунту для своїх впливів і польські міністри за кордоном. Тому охоче прилучився би я до внесень польської лівиці про димісію п. мін. Замойского, одначе тільки з додатком: разом з паном Грабским.

Діло. – 1924. – 11 червня.

№ 151

Стаття в газеті “Свобода” “Як поводитись Польща з українським народом”¹³⁴

1 червня 1924 р.¹³⁵

Промова посла С. Підгірського в польському соймі

Дня 1 червня представився в польськiм соймі новий уряд, зложений з дідичів і фабрикантів та їх прислужників під проводом великого сільського дуки, мазурського ватажка В. Вітоса. Найважнійше, що заявив новий польський президент міністрів, то се, що польські хлопці погодилися з

¹³³ Побожна печаль.

¹³⁴ Конфісковано.

¹³⁵ Дата події.

дідами і щороку будуть розparcelьовувати між мазурів по 400 тис. моргів в Сх. Галичині, на Волині, Холмщині, Підляшю й Полісся. За кілька літ хочуть вони забрати всі двірські ґрунти на українських землях, щоби наш селянин не міг нічого одержати.

В дебаті над заявою п. Вітоса забрав голос голова Українського Соймового Клубу пос. Підгірський і вичерпуючо представив поступовання поляків з українським народом.

Найперше зясував він **спільну мету українського народу**, заявляючи: “змаганням того населення, яке ми репрезентуємо, змаганням, згідним з метою всього українського народу є віднова незалежної Української Держави, обіймаючої увесь простір українських етнографічних земель. Фактичний стан українських земель, стан, що утворився мимо нашої волі і проти нашого бажання змушує нас до співжиття з польським народом. Те співжиття розуміємо ми і наш народ в той спосіб, що українському народови буде забезпечене **право на самовизначення**.

Без пошановання того права, належного українському народови на рівні з іншими народами світа, права, що обов'язує демократичні держави, співжиття народів українського і польського є неможливе. Без пошановання того права не буде співжиття тих народів, **тільки панування польського народу над українським, що в теперішніх часах є недопустиме**.

Правовий господар українських земель

В границях Річипосполитої, визначених на Сході без згоди заінтересованої сторони, – українського народу, знаходиться понад сім з половиною міл. українського народу. Той народ збитою масою заселює просторі українські землі: Поліся, Підляша, Холмщину, Волинь і Східну Галичину з Лемківщиною. На просторі тих земель, котрі в поняттю нашого народу є одностійні і нероздільні, український народ становить 80 – 90 прц. тубильного населення і тому є правовим господарем тих земель, тим самим і правління тим простором повинно належати до українського народу. Справи економічні, земельні, господарські, комунікаційні, шкільні, релігійні, взагалі адміністраційні і т. п. мусять на тих землях належати до українського народу.

Політика шляхетської Польщі

Від першої хвилі обняття влади на тих землях Польщею, отже від чотирьох літ з горою, діється там зовсім навпаки. **Польща відразу знасилувала прислугуюче українському народови право на самовизначення, а польські влади відразу почали управляти там політику старої шляхетської, передрозборової Польщі. Самоволя польської адміністрації, брутальне потоптання елементарних основ права, повне абсолютне безправство супроти всього, що на тих землях є непольське, – ось характеристичні прикмети стану річей на наших українських землях від чотирьох літ. Все, що непольське, згори засуджено або на ополячення, або на знищення.** Враз з Польщею воскресено там давню польську свавілля, давний напір на схід, похід на українські землі польського елемента, давню нагальну польонізацію, давню релігійну боротьбу з тою ріжницею, що колись ту політику вели польські магнати, ренегати

українського народу, різні Сангушки, Збаражські, Велигорські і т. п., а тепер ведуть її польські старости, воєводи, всякі уряди, поліція, польсько-католицький клір, шкільні інспектори, куратори, а загальний напрям тій політиці надає варшавський польський уряд.

Випари давнього польського шляхетського шовінізму, нетолеранції, єзуїтизму виповзли із старих льохів і підземних ходів, що остали в наших містах з часів середньовіччя. Ті випари затроюють повітря на наших землях, гангренізують відносини національні, релігійні і соціальні, збуджують ненависть у народу до польських властей. Не лиш український народ, але взагалі все тамошнє населення, хіба крім попіраних польською владою поселенців-колоністів і польських урядників, ненавидить польську владу, а через неї і Польщу як державу.

Опісля пос. Підгірський говорив про земельний голод на українських землях і про колонізацію. Сю частину промови подали ми в попередньому числі “Свободи”. В дальшій промові перейшов до справи відбудови.

Тисячі сіл зруйновано, а помочі нема!

Крім голоду землі український народ відчуває ще страшну кривду, котру одержав він в спадщині по світовій війні. Та ж по українських землях в Галичині, на Волині, на Поліссю цілими літами проходив фронт страшної російсько-німецько-австрійської війни.

Та ж тисячі наших сіл зруйновано тою і пізнішими війнами, та ж десятки тисяч наших господарств знищено під час тих воєн, та ж український народ подвійно потерпів від них; бо раз – війни знищили його добробут, а по-друге: часто насильно зганяли його з рідної землі. Минають літа, а ніякої допомоги наш народ нізвідки немає. Знищені частини Франції, знищена війною Бельгія – відбудовуються, **про них світ памятає, а про знищену Галичину, Волинь, Поліся ніхто не згадує.** Мало того, що не дається ніякої помочі нашому світовою війною знищеному краю (прецінь з німецьких відшкодувань дістається щось і Польщі і, певно, з того припадає щось і на наші землі), навіть це, що лишилося після війни в нашому краю, все в рр. 1918 – 1919 вивезено до Польщі, а було того майна стільки, що вистало б на відбудову всіх наших господарств. Славетні Бюра Відбудови, призначені для несення помочі зруйнованому війною населенню, не дають нашому населенню ніякої помочі. Хаос хабарництва і недбайливість панують в тих бюрах, українське сільське населення не має до них доступу; як і всі польські уряди у нас попірають вони лиш польських колоністів і військових поселенців.

На Підляшю й на Холмщині нема ні одної української школи

В страшнім стані знаходиться українське шкільництво. На Підляшю, на Холмщині, в більшості Поліських повітів нема ні одної української школи. Там заборонюються навіть українські приватні школи. Знищено середнє й фаховє шкільництво, закрито учительські семінарії, а недавно зроблено замах на одинокую учительську семінарію у Львові. Українське учительство масово звільнено з українських шкіл, а школи скасовано. На Волині, де українського населення є 85 прц., а польська людність ледви досягає 7 прц., а

в деяких повітах доходять тільки до 3 прц., шкільництво виглядає в той спосіб, що польських шкіл є там до 85 прц., а українських ледви, і то лиш в деяких повітах, до 15 прц. Масове позбавлення українського учительства горожанства і відібрання йому з тої причини спромоги працювати в школі, причинюється до повної руїни українського шкільництва. Свідомо в цілях ополячення заводиться по українських селах польські школи, а до українських шкіл призначається польських учителів, звичайно людей без ніяких учительських здатностей, без найменшого знання української мови. Правда, український народ бойкотує польські школи, не приймає польських учителів до своїх шкіл, але шкільні власти вперто насилають їх до самих сіл. Шкільна політика польських властей свідомо змагає до повного скасування нашого народу, до винародовлення, а відомо, що винародовлення все веде за собою деморалізацію.

“Кресові кацики”

В польському громадянстві, в польських газетах й навіть тут, в соймі, міністри не один раз, а майже постійно зазначували, що адміністрація на т. зв. “кресах”, то зн. на українських землях є цілком скандальною. Не один раз було стверджено, що на адміністраторів різних установ посилають туди з корінної Польщі щонайгірший елемент. Вираз “кресові кацики” став на наших землях звичайним у відношенню до порядкуючих у нас польських адміністраторів.

Причина страшних відносин

Причина страшних відносин на українських землях лежить в знасилуванню основних прав українського народу, в його безправстві. Є то безумовно недопустиме й нечуване, щоби до 90 прц. населення, національно однородного, збитою масою заселюючого величезний край, було зовсім відсунене від управи тим краєм. Дотепер відроджена Польща і її правительства безумовно нічого не зробили для українського народу, не мали виразної охоти вдоволити потреб українського народу, було і є тільки одно бажаним якнайскорше сполячити наш край й народ й всі суспільні й державні чинники, відповідальні й невідповідальні ділали в тому напрямку.

Як довго не буде ладу на українських землях?

Оздоровлення відносин на українських землях прийде тільки тоді, коли там корінно зміниться положення й коли право українського народу до порядкування в тих землях буде визнано; тільки тоді впорядкується відносини на українських землях, коли Волинь, Полісся, Підляшша, Холмщина і Сх. Галичина з Лемківщиною будуть виділені в правно-державну одиницю, коли цим нашим землям буде признана національно-територіяльна автономія з власним законодавчим соймом. Як довго не буде тієї найширшої автономії, так довго не буде ладу на українських землях, які знаходяться в межах польської держави.

Хто тепер прийшов до влади в Польщі?

Тепер прийшли до влади в Польщі партії, які ненавидять народній принцип. **Звірячий націоналізм тих партій є звернений проти народніх меншостей взагалі та головно проти нас, Українців, як проти наскрізь**

демократичного народу, народу в значній більшості селянського. Цей звирячий націоналізм теперішніх урядових партій давно нам відомий. Не маємо зайвих надій ні на хвилину й в цілій повноті здаємо собі справу з того, що нас жде. З болючого досвіду знаємо, що це таке в розумінню теперішньої урядуючої більшості “справедливі” вимоги в царині українського шкільництва. На практиці й на ділі це значить стільки, що **українське шкільництво взагалі не повинно існувати.** Ми знаємо також, що теперішній уряд несе нам у соціяльній царині, зокрема в земельній справі. Знаємо, що **коштом нашого українського селянина він хоче заспокоїти голод землі польського хлопа.** Знаємо, що за теперішнього уряду піде широкою хвилею ополячування, **відбирання землі від українського селянства,** знаємо, що й сама т. зв. польська більшість є звернена проти нас, знаємо, що політика теперішнього уряду буде прискішеною ходою вести зубожіння нашого народу, знаємо, що знищення української культури піде ще сильніше й ширше, ніж досі.

Наші вимоги під теперішню пору

Незважаючи на все те, підносимо наше домагання, вимогу нашого народу: **1) найширша національно-територіяльна автономія всіх українських земель, що знаходяться тепер в межах Річи Посполитої; 2) негайне удержавлення досі тайного українського університету у Львові; 3) негайна амнестія усім Українцям, які боролися за свої національно-політичні права; 4) не вмішування уряду у справи православної церкви й повне відділення церкви від держави; 5) негайне заведення українського шкільництва на всіх просторах українських земель; 6) управильнення справи горожанства; 7) скасування кольонізації; 8) що торкається земельної реформи, то вона мусить бути переведена на наших землях в інтересах українського, загалом місцевого населення згідно з волею цього населення.**

Не маємо довіря до польського уряду

Від того, як до наших домагань віднесеться польське правительство й польські партії, буде видно, кому із поляків залежить на суперечках, на боротьбі з українським народом та кому лежить на серці співжиття цих народів. До теперішнього уряду, уряду польської реакції, ми не маємо довіря.

Свобода. – 1924. – 17 червня.

№ 152

Коментар В. Інцигура “До програми партії”, прийнятої на установчому з’їзді Української партії національної роботи

2 червня 1924 р.¹³⁶

Ніколи до тепер не відчувалася така пекуча потреба в створеню на західно-українських землях нової політичної групи, яка дійсно малаби

¹³⁶ Дата схвалення програмного документа партії. Текст документа надруковано у часописі “Заграва” впродовж 2 – 30 червня 1924 р.

свідомість своїх політичних і соціальних цілей, і ясну тактику. Замість сього панує в нас поки що порожня фразеологія найгіршої сорти або безвідповідальне дон-кіхотство, без політичної програми, без політичної ініціативи, без тверезої оцінки існуючого становища.

Однак і ті самі групи нині є сторонниками приватної власності і поділу ґрунтів, а завтра – соціалізації землі і взагалі якогось ближче не означеного соціалізму. Під оглядом політичним, одні і ті самі угруповання нині стоять – за “демократію”, завтра – за “радянство”, яке є запереченням демократії. Нині – спираються на селянство, як на більшість нації, переняту до того ж її традиційними ідеалами, як на її найздоровішу частину, аби на другий день прийти до “переконання”, що тільки пролетарят може стати на чолі визвольної боротьби нації. Раз – соціальний момент підпорядкується національному, раз – навпаки. Одні і ті самі групи є нині завзятими прихильниками повної самостійності, а завтра доводять, що засаді самостійності ані трішки не суперечать: ні “федерація”, ані навіть “автономія”, бо мовляв суверенності в її чистому виді в природі нема, і пр.

Найбільш цікаво в цілیم сім зігзагованю нашої хитної думки є те, що сі зміни “переконань” наступають одна по одній у вражаючо коротких відступах часу, і то не під впливом якихсь катастрофальних подій, що, міняючи ґрунтовну ситуацію, міняють і тактику, – ні, сі зміни наступають під впливом причин, несхопимих для найуважнішого спостерігача: то під впливом нової політичної плітки, то – чергової провокації зі сторони противника, то – якогось “маніфеста” з заповідженням “далеко ідучих” реформ, маніфеста, якого ніхто не гадає виконувати вже в хвилину його підписання, і пр. Ся сама застрашаюча безкритичність і мінливість в політичних цілях, в програмі – повторюється і в питаннях політичної тактики. На словах – найдалі ідуча непримиримість і революційність, на ділі – безпардонна угодовість. На словах – самостійницька гістерія, театральні присяги, на ділі – застосовання до “обовязуючих приписів”. Чужа поміч (“орієнтації”), “власні сили”, “реальна” – і “негативна” політика, парламентарна праця, використання “легальних можливостей” і революційна боротьба, – всі сі гасла і способи національних змагань, зле зрозумілі, не підпорядковані одній вищій, їх обіймаючій загальній думці, відірвані одно від другого, без всякої системи уживається в нас в залежності від натхнення або випадку. При таких настроях, що панують в нашій політичній життю, не може воно не бути подібним до хаосу, а існуючі політичні групи – до агломерату людей позбавлених ініціативи, які стало виступають перед кожною новою офензивою противника. Свідомість такого стану річий, як і свідомість, що гнилизна думки вдерлася до кожної з існуючих національних партій, в яких реформування ми не віримо, – роблять конечним утворення нової політичної групи, з ясною програмою і тактикою, – і з суворою дисципліною членів, яка б уважала належність до партії не за право кожного бажаного, лише за честь і за обовязок, за привілей, який зискується за відповідні прикмети вдачі і за заслуги перед партією, – з дисципліною, яка б кожде ухилення від своїх засад каралаб всякими доцільними средствами.

Кладучи головний натиск не на кількість, лише на якість своїх членів, партія уживатиме строгого добору при зятягненню нових партійних товаришів, але гуртуватиме їх серед усіх верств нації. Бо маючи за ціль осягнення не клясових чи групових інтересів, лише – здійснення остаточного ідеалу цілої нації, партія не може присвятити свою діяльність обороні певної соціальної верстви і її потреб. Використовуючи незадоволення існуючим ладом усіх верств суспільности, пояснюючи се незадоволення поодиноких кругів одною загальною причиною, – партія піде з пропагандою незалежницьких кличів як до інтелігенції, так і до селянства і робітництва, організовуючи їх політично.

Своїм ідеалом партія ставляє – соціяльне і політичне визволення нації але на перший плян висуває свої політичні домагання. І се не для того, що (як кажуть наші противники, вульгаризуючи наші думки) нам “все одно яка буде самостійна Україна”, хоч би і “панська”. Лише тому, що ні культурно, ні соціально ніколи нація не вийде зі стану гельотів, поки не чужій, а якійсь своїй національній клясі не належати ме зверхня політична влада.

Не раз вже нація поривалася скинути пановання зайдів соціяльне і політичне, але досі се не удавалося власне через те, що на перший плян провідники повстань висували соціяльні вимоги, а в жертву їм приносили свої політичні постуляти. Бо через недотепність або недоцінення “політики” противником, пірвавши владу, будучи політичною горою на Україні, чужа влада зуміла в більше або менше короткий час зробити ілюзорними всякі соціяльні “здобутки революції”, якими тішилася українська “голота”, залишаючи, так недотепно політичний провід у руках чужинців. Наша історія повна такими прикладами (найбільш маркантний з них – віддане соток тисяч десятин землі українського селянина – жидам). Власне через згадану причину скінчилася невдачею соціяльна революція 1648 року. Наші історики махнівського типу пояснюють невдачу сеї революції і запровадження на ново кріпацтва на Україні царицею Катериною (1783) клясовим егоїзмом української козацької шляхти. Але се хибне пояснення, бо се клясовий егоїзм самот. Україні ніколи не вистарчав би для запровадження кріпацтва; бо навіть української державності, М. Драгоманів признає, що в самостійній гетманщині українська шляхта ніколи не набралаб такої сили, щоби закріпачити селянство; що в самостійній гетьманщині наше селянство ніколи не дозволилоб запровадити панщини, а коли і дозволилоб, то скоро її скинулоб. Коли отже українське панство так міцно взяло в карби селянство, запроваджуючи кріпацтво спершу лиш де факто, а від 1783 р. і де юре, то лише через те, що оперлося о міцний, сконсолідований і вправний чужий державний апарат Москви. Коли український плебс не піддавсяб московській демагогії і не поміг цареві обмежити, а потім і зовсім знести державну незалежність гетманщини, коли в погоні за соціяльними здобутками не зрікся борби за пол. провід – його соціяльні здобутки з р. 1648 напевно не пішлиб так на марне. А коли хвилево і мусів би він втратити сі здобутки, то привернувби напевно скорше свою соціяльну свободу, аніж аж в 1861 р., коли то цареві Александрови II-му зібралося на ласку. Політична

недосвідченість провідників української соціальної революції, підпорядкування ними політичних інтересів соціальним інтересам одної верстви, нарешті – готовність іти на політичні угоди для ніби то ратования соціальних здобутків, – доправили до тим скоршої їх втрати. Про це саме свідчить і наша найновіша історія. Здана на свої сили не роблючи жадних політичних компромісів з сусідами, українська революція 1918 року дуже скоро скинула пановання невеличкої жменьки “Союза земельних собственников” із “сфедерованим” гетманом на чолі. І навпаки, всі “соціальні здобутки революції” знов пішли на марно, коли для їх ніби то закріплення провідники української революції пішли на порозуміння з російською революцією: пановання чужого (поміщицького) міста, українське село дуже легко скинуло гетмана, коли Україна як хінським муром була відгороджена від Москви, коли вона не робила політичних компромісів для досягнення соціальних здобутків. Але пановання сього самого (лиш пролетарського) міста ніяк не може вона скинути, коли селу на підмогу прийшла чужа держава. Безприкладне зубожіння нашого села під совітською владою, недавні голодівки, обезлюднення степової України, втрата живого і мертвого інвентара, величезні подати, якими наше село утримує цілий державний апарат імперії і Комінтерн, зменшення кількості ораної землі, кольосальне зменшення урожаю, коротко всі ті нещастя, які звалилися на голову українського селянина по окупації України більшовиками, і які зробили ілюзорними всі соціальні здобутки революції, – все се має наше село завдячувати своїй, або своїх проводарів політичній короткозорості; тому, що вони ніби то для ратования соціальних здобутків революції пожертвували її політичною самостійністю на річ Москви. Повторяю ще раз, причина безприкладного визиску нашого села пролетарським містом зовсім не втім, що над селом панує чужа кляса, а в тім, що чужа держава. Бо пролетарська міська кляса України, здана лише на свої власні сили, ніколи не могла би на довгий час пірвати гегемонію в краю. Се зрештою признають самі соціалісти, як більшовики, так і інші. Так напр. Хр. Раковський так і пише: “Встановлення пролетарської диктатури на Україні з огляду на незначне число пролетаряту, відсутність розщеплення серед селянських мас, незначний вплив комуністичної партії, а також особливо географічне становище України, що зробило з неї протягом років плацдарм імперіялістичного наступу на радянську Росію і зрештою, з огляду на надто сильний розвиток професійно-повстанчого руху й національну боротьбу – можливе тільки з допомогою Радянської Росії й Радянської комуністичної партії.

* * *

*

“Тільки в тісному об'єднанні господарсько-економічного апарату, тобто при централізації, обліку й розподілу матеріальних багатств як Росії, так і України – забезпечена перемога робітників і селян України. Се положення є основною директивою Радянської влади на Україні, бо так звана орієнтація тільки на внутрішні сили (України) не витримує критики”

(Червоний шлях, Харків, чч. 4-5 1923 р.)... Іншими словами “пролетарська диктатура”, себ то диктатура міста над селом на Україні можлива лише з помічю чужого (російського) державного апарату, тобто при знищенні української незалежності. Тоб то: сам Раковський признає, що диктатура міста, що ущуплення соціальних здобутків нашого села; факт, що всі добрі сторони експропріяції поміщицьких земель пішли для нашого села на марно в наслідок страшних податків на користь міста і його держави, в наслідок “ножиць”, в наслідок чужого (жидівського) осадництва, – українське село завдячує в першій мірі політичному панованню чужинців, втраті політичної незалежності, без втручення чужої держави (Росії), ніколи місто не запановало б над селом на Україні, ніколи не пішли б на марно для нашого села соціальні здобутки революції. Цілком наша теза: – що випущення політичної керми з рук, уступки в справі політичної незалежності країни ніби то для ратунку соціальної революції з залізною конечністю ведуть до загроження сих соціальних здобутків. Навіть тоді коли та чужа сила, з якою робиться політичний компроміс, є також “революційна”.

Те саме стверджує і ворог – приятель большевизма укр. соціаліст і б. прем'єр міністрів от. С. Петлюри, Ісак Мазепа. Він каже: “Революція на Україні... не знайшла у себе розвиненого пролетаріату, який був історично покликаний відограти за допомогою селянства провідну ролю в сій революції. Тому підпорядкування України впливові російських політичних сил... стало неминучим” (Большевизм і окупація України, Львів 1922, ст. 65). Отже знов те саме – автор, як і Раковський, стверджує, що сам по собі міський пролетаріат України був за слабкий, аби пірвати диктатуру над селом, та що се йому удалося лише з помічю Москви, тоб то: що коли українська селянська соціальна революція розгайнувала свої здобутки або мусіла спокійно приглядатися, як вони вислизнули їй з рук, то сталося се не тому, що інша українська кляса, міська, прийшла до влади (зданий на власні сили міський укр. пролетаріат до сеї влади, як каже автор, ніколи б не прийшов), а тому, що Україна втратила політичну незалежність; тому що провідники укр. селянської революції не схотіли або не вміли утриматися від політичного компромісу з чужою державою, яка, заволодівши політичною владою на Україні, зробила в значній мірі ілюзорними всі здобутки соціальної селянської революції на Україні, а з цілої країни визискувану економічно й політично чужу колонію.

Подібно ілюзорними були б і всі соціальні здобутки евентуальної селянської революції на українських землях Польщі, коли політична влада в ній лишилась би в руках хоч і революційних, але чужих, польських, чинників. Бо напевно ні уряд Дашинського, ні уряд Круліковського не дозволив би Українцям скорігувати зміну стану посідання в Галичині і на Волині, переведену шляхоцко демократичним урядом на річ мазурських колоністів, а краєві вийти з положення колонії, якої богатствами розпоряджає хто інший. Тут так сама резігнація з політичної влади привела б до знищення або зкарікатуризованя всіх евент. соціальних здобутків революції.

Політичний апарат держави – се страшна сила, особливо в наші часи, коли всі (існуючі в середні віки) права корпорації і станів, (а по части вони самі), які з успіхом робили опозицію державі, знищені. Через кольонізацію (через свідоме оселення чужого елемента, як напр. Мазурів Україні ітд.), через усталення довільних конституційних та інших законів, через вивозові і ввозові в Галичині, чеських легіонерів в Закарп. Україні, Німців, Болгар, Сербів і тепер Жидів в Степовій, тарифи, фінансову і податкову систему через регуляцію цін, залізнично-тарифну політику, регулювання справи війни та мира, через впливання на розвиток чи упадок тієї чи іншої галузи промислу, через фаворизовання, або нищення промислово торговельного розвитку тої чи іншої частини держави при помочи законодавства, відповідної будови шляхів і відповідної тарифної системи, – може чужонаціональна держава завше звести край до ролі кольонії, а його населення до значіння соціальних паріїв, які не потрапляють використати навіть найдалі ідучих соціальних здобутків доконаної революції. Тому власне партія і висуває на перший плян політичні домагання, домагання державної незалежности. Тому то визвольні змагання народів-націй, як от Ірляндців, Італійців, стреміли передусім до політичної мети, їх боротьба все мала політичний підклад, елемент соціального визволення підкреслювався не так яскраво. Підкреслення політичного моменту у випадку Ірляндії особливо характеристичне, бо там, подібно як і в нашій революції, ішло головно о знищення соціальної сторони феодалізму; в противність до наших соціалістичних революціонерів Ірляндці не представляли собі знищення.

Без політичних “здобутків” нема “здобутків” соціальних. Або, виражаючись примітивно: ніхто не певний свого варстату праці (а спеціально – земельки), коли він хоч ним і володіє, але до кого іншого належить правне регулювання сього володіння, способи його переходу до спадкоємців, або до чужих осіб, права держави супроти сего володіння, способи його оподаткування, його розмір, встановлення круга осіб, що з сього права володіння користають (автохтони чи й чужинці), ціни здобуваних при помочи сього варстату продуктів, процент сих продуктів, який сміє затримати власник, а процент, який мусить віддати кому іншому (чужій державі, місту) і пр. саме володіння – се те, до чого стремлять наші соціалістичні партії уважаючи себе професійними оборонцями “клясових інтересів” працюючих. Правне регулювання володіння і користання продуктами праці – се “політика”, на яку наші соціалісти так мало звертають уваги, як без якої повторюю, всякі соціальні здобутки лишаються проблематичними.

“Земля наша, а врожай ваш”, так в розмові з большевиками виражають наші селяне такий стан.

Не тому що нам байдуже соціальне піднесення нищих мас, кладемо ми натиск на політичний момент нашої програми, на конечність завойовання політичної влади, здобуття власної державности – лише тому, що перше без останнього є фантазія, гідна інтелігенції Максимів Залізників, Довбушів, Махнів та їх теперішніх соціалістичних духовних нащадків, але не

інтелігенції відповідального політика, що хоче бути ідеологом не банди бунтівників, а нації. В теперішню хвилину соціально-групова будова нашої нації того роду, що ніяка верства, (окрім селянської, що творить більшість), політичного проводу на довгий час не зуміє утримати, коли вона здана на власні сили. Вона (земельне панство, пролетаріят міста) утримується лише з допомогою чужої держави. Тому то всі наші соціялісти, які уважають пролетаріят клясою будуччини отверто (укр. комуністи) або замасковано (укр. соціялісти) кличуть поміч Варшави або Москви. З природи своєї ідеології, яка на їх власну думку не має ні соціальної, ні ідеологічної бази на Україні, – мусять вони бути або москвофілами, або польонофілами. Тому то всякий, хто дійсно стремить до соціального визволення широких селянських мас України мусить стремити до державної незалежності, головної запоруки успішності селянської соціальної (не соціялістичної) революції на Україні.

* * *

Нація, яка уступає в своїм краю політичне пановання над своєю територією і людністю чужому елементові (хочби клясово спорідненому) мусить вмерти, мусить зійти до ролі колоніяльних наймитів у руках метрополії. Бо законом в межинаціональним життю є расова боротьба, боротьба між окремими народами. Хто з них викаже більший організаційний і політичний хист – стає нацією панів, що як метрополія, уярмлює собі інші народи.

Софісти пануючих націй стараються довести, що всякі розмови про суверенність – порожні розмови, бо мовляв, абсолютної суверенності не може бути при тих тісних взаєминах, що усталилися в наслідок нашої економічної системи, між поодинокими націями світу. Яко на маркантний і близький приклад покликаються на ніби то суверенну Польщу, цілковито залежну від Франції.

Звичайно, економічна залежність поодиноких держав між собою є дуже велика в наші часи. Хто з сим сперечатиметься? Але політична залежність економічно слабшого конкурента від другого ні в якій мірі не може бути прирівняна до політичної залежності країни, в якій столиці сидять не яко послы, а як уряд, представники чужої держави, – на чийй землі волочаться не лише військові аташе чужої держави, а ціла чужинецька армія, в якій се є в деяких країнах Сходу, не тільки є “капітуляція” (власне судівництво для чужинців), але де чужинець накидує свій суд автохтонам. Тому то, коли економічно, а через те й почасти політично залежна держава (але яка зберігає свято повну формальну суверенність), – коли б вона захотіла увільнитися від занадто невивідної опіки чужинців, то їй се далеко легше буде зробити, аніж державі другого типу, що втратила не лиш формально, але й *de facto* свою незалежність. Прикладом є Японія, пятьдесят літ тому погорджувана кольонія Європи, тепер – азійська Велика Британія. Прикладом є Болгарія, що – в сімдесятих роках ще васаль Росії з губернатором ген. Каульбарсом на чолі, стала державою ні від кого незалежною. Зрештою, ми охочо прийняли б

і таку суверенність (в лапках чи без них), з якої користує Польща. Її залежність не перешкодила їй відбити Росію в 1921 р., від мурів Варшави. Залежність Югославії і Чехії від Франції не перешкодила їм, коли настала потреба, висмикнутися з під впливу одного протектора і знайти собі догіднішого. У держав другої категорії, залежних не лиш de facto але і правно, се на жаль виключено. Для сего не мають вони потрібної свободи рухів.

Підкреслюючи конечність завоювання суверенности, партія спеціально зазначає, що вона проти федерації Самостійної України з ким би то не було (се застереження звернено проти тих, хто тепер займає укр. території). Се застереження вимагає двох пояснень: перше, на що ми його спеціально зробили? а друге – чому ми проти федерації? Спеціальне застереження уважав я потрібним зробити з огляду на страшне замішання понять, яке панує в нас. Поширений в нас скрайний політичний опортунізм і безпринциповість дозволяє в нас висувати під плащиком самостійности найбільш угодову програму. У нас дійшло до того, що поважні вчені й політики доводять, що і самостійник може бути федералістом, та що ідея самостійности ні скільки не суперечить ідеї “чесної” або “дійсної” федерації і пр. Виходячи з сього заложення деякі учені і політики навіть оправдують “федералістичний” маніфест гетьмана “тактичними взглядами”, так як би тут ходило о такі другорядні річи, ще одну чи двох палатову систему, або отой чи инший вимір доходного податку. У нас дійшло до того, що передання гетьманом влади в кінці 1918 р. в руки російського генерала (не лиш національності), заткання російського прапору над українським клубом і пр. поважні учені називають федерацією України з Росією і навіть “чисто – декларативного характеру”. Власне супроти сього шахровання словом і поняттям федерації, уважав я потрібним зробити спеціальне що до сього застереження. Аби ясно і точно зформулювати програм самостійницький партії і не дати приводу толкувати його як кому подобається.

Опріч того, ми принципіальні противники федерації. Як і кожде инше політичне гасло, і се можна трактувати тільки конкретно, в дійсних обставинах. А в дійсних обставинах се шкідлива утопія. Федерація України з Польщею (поминаючи важний психологічний момент, який робить її неможливою), коли взяти під увагу простір України, її богацтва і число населення в порівнянні з Польщею – се була б така нерівна спілка для останної, що нема і думки, щоб вона на се могла погодитися. Федерація ж України з Росією (знов таки поминаючи психологічний момент), з огляду на колосальну чисельну і територіяльну перевагу Росії був би для нас правдивою “соціетас леоніна”. В обох випадках, при спільній заграничній політиці (що конечне при федерації) оден зі спільників все був би втягнутий в лінію експансії зовсім неприродньої (напр. Україна була б втягнута в рос. похід на Східну й Центральну Азію, до Вел. океану), щоб непотрібно нищило його економічну силу. Або оден зі спільників був би стриманий в своїй експансії (як була б втримана в своїй експансії до Балтики і проти Німеччини Польща в разі федерації з Україною, яка має зовсім инші цілі загр.

політики), що також повелоб до розвільнення союзу. Я не згадую вже, що в обох випадках і Польщі і Росії дозволилося б зрезигнувати з своєї експанзії на Україні, що так же дуже тяжко. Зрештою, і се є дуже важно, федерація частини українських земель з Польщею, або усіх українських земель з Росією, чого наслідком є спільна воєнна сила довелоб – через великість укр. населення і географічне положення України – до так нечуваного зміцнення міжнародної потуги пануючої в федерації держави, що не тільки державна (хоч би і обмежена) самостійність України булаб виставлена на велику небезпеку, але і її національне існування. Бо ніколи усамостійнення нації не осягалось зміцненням міждержавної сили антагоніста. Бо передумовою унезалежнення України було і буде ослаблення великодержавного становища Польщі і Росії.

Коли ми говоримо про суверенність України, то розуміємо під Україною цілу її територію, так з етнографічною більшістю, як і територію, де насильно переведено зміну націон. стану посідання на користь хвилевого переможця, рівнож і території, які під оглядом стратегічним є інтегральною частиною України, що до перших двох родів територій, то згадка про них не потребує більше пояснень. Щож до останнього, до земель належних до України під оглядом стратегічним, то до них в перших ліній належить Крим, що є ключем до посідання України. Для того, хто хотів мати міцно в руках Україну, конче стремів до посідання Криму. Стремів до того Мазепа, стреміли Петро і Катерина. За всяку ціну хотіли утримати його в своїх руках Туреччина і Бахчисарайський хан. Коли в 1918 році по розгромі царської Росії і по мирі в Берестю, Туреччина зачала знов думати про свої впливи на Чорнім морі, вона зачала лянсувати ідею автономії Криму, себто виділення його з території України. Се саме перепровадили тодіж Німці, які стримали похід бригади Натієва на Симферопіль, обсадили своїми військами півострів і проклямували його осібною державою. То самісінько зробили по завоюванню України російські большевики і як відомо Крим не входить у склад совітської України. Коли в 1856 році союзники, через упадок Севастополя стали панами Криму, цар мусів капітулювати, бо зі здобуттям Криму їм отвором стояла дорога на Україну. Й поминаю вже факт, що панування над Кримом, значить панування над Чорним морем. Подібні території, яких втрата зробилаби утопією всяку мрію про державну самостійність нації, очевидно не сміють бути від неї відділені, вони є інтегральною частиною України, яко на такі на них мусить бути розтягнута державна суверенність української республіки.

* *

*

В аграрній справі партія стремить до переходу до рук українських селян цілого земельного фонду України, що тепер находиться в чужім посіданю. В сім відношеню партія ріжниться як від монархістів, так і від соціялістів. Перші проклямують ідентичність інтересів всіх “хліборобів”, великих і малих, уважаючи м. и. (хлібороби-державники) поміщицький елемент на Україні за головно державно творчий, другі – признають

тожсамість інтересів селян з інтересами міського пролетаріату. Обидва керунки стримлять в сути річи накинути гегемонію своєї кляси, а комуністи ще до того стараються розщепити єдину селянську масу на два ворожі табори (як се зрештою робили і колишні російські монархісти) на два ворожі собі, взаємно себе поборюючі табори: “куркулів” і “малоземельників”. В противність до обох сих доктрин, наша партія відкидає як гегемонію поміщиків, так і пановання міського пролетаріату, не признаючи ідентичности їх інтересів. Так само відкидає вона гегемонічне гасло розщеплення села. Се гасло є виключно демагогічне, в цілях ослаблення опору єдиної селянської маси диктатурі міста, бо і совітські теоретики, і совітська навіть практика прийшла до переконання, що селянство представляє масу перейняту на скрізь не комуністичними, лише власницькими інстинктами, що які б різниці не заходили поміж заможнішими і біднішими колами села, сі різниці ніколи не доходять до остроти різниць, що ділить “пролетара” від “буржуа”. Спільною їх ціллю, спільним ідеалом лишається – збереження або збільшення своєї приватної власности. Майже всі соціалістичні теоретики в аграрній справі однозгідно стверджують (взгл. нарікають на) “буржуазну” психіку сільських незаможних елементів. Се мусіла ствердити і большевицька практика на нашому селі, яка зачала від “кол(лективних) хоз(яйств)ів і “сов(ітських) хоз(яйств)ів, від насильного запровадження комунізму, “чорного поділу” і соціалізації цілого земельного фонду, а скінчила – на закріпленню права приватної власности на селянську посілість, на активній ліквідації колхозів і совхозів, на формальній забороні “чорних поділів” і на ставці цілої своєї політики на “середняка”, на капітуляції перед “куркулями”, сим синонімом сільської “буржуазности”. Головним стремлінням нашого селянства на Вел. Україні є закріпити існуючий по привлащенню поміщицьких земель стан, тут – присвоєння дідицького земельного фонду, і фонду не українських селян кольоністів. Тим власне наша програма ріжниться і від монархістів, і від радикалів і комуністів, які з фальшивого демократизму не сміють виступати за ескпропріацією наших селян. Від трудовиків наші погляди на розв'язання земельної справи ріжняться тим, що ми вважаємо немислимим рішення цієї справи в мирній дорозі, лише одиноко в дорозі насильного перевороту. Від всіх наших партій – наш програм ріжниться тим, що ми не визнаємо мислимим рішення (соціального) земельного питання, инакше як власними силами революційного села, инакше, як при захопленню ним політичної влади в державі, иными словами – инакше як при виборені державної незалежности. Правда історія знає приклади, коли чужа влада або перепроваджувала саму аграрну реформу (1848 рік, 1913 в Росії) але – як я вказував в горі – сі рішення вже бували дуже проблематичними, або пізніше просто касувалися, коли рівночасно в руки соціально упослідженої верстви не переходила і політична влада. Власне осягнути широку аграрну реформу без національного політичного визволення України гадали і гадають наші соціалісти і се є те, що величезною пропастю ділить нашу аграрну реформу від їх.

Не замикаймо очей на те, що насильне пересунення стану володіння землею з рук великої посілости до рук селянства, є болісна операція і на перший час допровадить до обниження видатности хліборобської продукції. (так м. и. сталося і на Україні, де майже цілий загран. експорт постачався з поміщицьких земель). Але – ся операція є конечною. По перше для того, що нею знищується остоя економічного і політичного пановання чужої меншости ворожої нації (або – в самостійній країні – головної остої іредентизму). По друге ся реформа потрібна, бо инакше, як історія свідчить, ніколи не знищиться у Росії претексту до вмішування в наші внутрішні справи і до агітації проти нашої державности, як се було за першої і другої гетьманщини. По третє – і се не менш важно – не зважаючи на вищість культури більшої земельної власности, кляса що її презентує безперечно – бодай на території України є кляса, що морально хилиться до упадку, даючи приклад моральної гнилизни, абсентізму, невміння боронити своїх інтересів (цікаве в тім відношенню їх захованне підчас протигетьманської революції в кінці 1918 р.). Зрештою процес ліквідації великої посілости, ліквідації кляси, що перестала бути соціально корисною, спостерігається майже на цілім просторі Східної і середньої Європи, і галицько-волинські дідичі не можуть ставляти виїмку в загальній катастрофі, яка спала на голову російських і українських поміщиків, лотишських баронів, румунських бояр.

Загрова. – 1924. – Ч. 12. – 2 червня. – С. 2 – 3; Ч. 13. – 9 червня. – С. 3 – 4; Ч. 14. – 16 червня. – С. 3 – 4; Ч. 16. – 30 червня. – С. 2.

№ 153

Заява українських політичних партій про політичне становище краю

6 липня 1924 р.¹³⁷

Заява

Уповноважені представники: Української Радикальної Партії, Українського Соціалістичного Об'єднання “Селянський Союз”, Української Партії Соціалістів Революціонерів, Української Партії Національної Роботи, Української Народної Трудової Партії і Української Християнсько-Народної Партії, на зібранні відбутім у Львові, дня 6 липня 1924 р. винесли таке однозгідне рішення:

В імени Українського Народу західноукраїнських земель, прилучених насильно до Польщі, заявляємо, що:

1) Український Народ непохитно обстоює своє природне право до незалежного державного життя, освячене кровю в останній оружній боротьбі за своє національне визволення;

2) мирним шляхом здійснення цього права вважаємо тільки узаконене в міжнародніх взаєминах право самоозначення, та стверджуємо, що практичне виконання цього права одиноко можливе дорогою свобідного плебісциту;

¹³⁷ Дата події.

3) протестуємо проти спроб приміювання до Українців на західноукраїнських землях постанов міжнародного трактату про національні меншости, бо Український народ творить на цих землях ту етнічну подавляючу більшість, якій єдино прислугує право суверена на цій території;

4) останні спроби польського уряду односторонно вирішити українське питання, як питання внутрішньо-державної політики є не тільки цинічним потоптанням прав Українського Народу на самоозначення, але одночасно дальшим черговим обмеженням природніх прав Української Нації на її територіях та заінсценізовані в польським соймі в цілі віроломного недодержання навіть тих зобовязань, які Польща засягнула супроти міжнародних чинників з нагоди признання її східних границь;

5) з окрема, що т. зв. “кресові уставаи” є закріпленням і узаконенням тих розпорядків на полі шкільництва, судівництва і адміністрації, які безправно були накинени Українському Населенню західних земель на протязі 6-ти останніх літ польської окупації;

6) протестуємо як найрішучійше проти ухвалення тих “кресових устав”, не приймаємо їх тому, що вони є провокацією Українського Населення і насильством на природних правах Української Нації.

Львів, 6 липня 1924 р.

За Українську Радикальну Партію: Д-р Лев Бачинський вр. голова, Осип Навроцький вр. секретар. За Українську Партію Соціалістів Революціонерів: Семен Жук вр. Кибалюк вр. За Українську Партію Національної Роботи: Самійло Підгірський вр. голова Дмитро Паліїв вр. секретар. За Українську Народню Трудову Партію: Д-р Сидір Голубович вр. голова, Аркадій Малецький вр. ген. секретар. За Українську Християнсько-Народню Партію: Олександр Барвінський вр. голова, Д-р Богдан Барвінський вр. секретар.

Громадський голос. – 1924. – 9 серпня.

№ 154

**Витяг із місячного звіту Рогатинського повітового комендата
Станіславівському окружному поліцейському управлінню про політичну
ситуацію в повіті в липні 1924 р.**

22 липня 1924 р.

OKREG X STANISŁAWOWSKI
Komenda Policji Państwowej p-tu Rohatyńskiego
W ROHATYNIE

Rohatyn, dnia 22 lipca 1924.

L. 300/24/V.

Sprawozdanie miesięczne z ruchu zawodowego, działalności ważniejszych stowarzyszeń o charakterze społeczno-politycznym, działalności partji i organizacji politycznych oraz życia narodowościowego

za miesiąc lipiec 1924 r.

1. Rucz zawodowy: bez znaczenia, żadnej ważniejszej organizacji zawodowej w powiecie niema.

2. Strejki: żadnych strajków nie było ani nie są przewidywane.

3. Działalność antypaństwowa organizacji politycznych:

138

...

Organizacja ściśle i wyłącznie komunistycznych w tutejszym powiecie niema. W łączności z likwidacją U.S.D.P. w Czesnikach w miesiącu czerwcu b. r. przeprowadzono w całym powiecie dochodzenia, lecz nigdzie nie natrafiono na ślady dalszych miejscowych organizacji tej partji.

Partja trudowa objawia obecnie większą działalność, organizuje i urządza przedstawienia i zgromadzenia w czytelnich Proswita na powiecie. Na wzmożenie się ruchu wpłynął przyjazd na wakacje studentów ukraińskich studujących we Wiedniu.

W niedzielę dnia 13, b. r. odbył się w Rohatynie ukraiński festyn połączony z wycieczką do lasu na Perenówkę gdzie odbyły się również ćwiczenia gimnastyczne ukr. Płasta. Przebieg był ogółem spokojny, brało udział około 800 ludzi również z włościanstwa. Wieczorem w sali Ruskiej Bursy urządziła sobie inteligencja ukraińska wspólną kolację przy udziale około 60 osob w czasie której wygłoszono kilka tostów przeważnie na cześć profesorów ukraińskich i nauczycielstwa ukr. Największą popularnością cieszył się b. prof. gimn. a obecny redaktor miesięcznika "Rohatynec" Mikołaj Węgrzyn z Rohatyna zaś z pozamiejscowych professor Dąbrowski (rzekomo ze Lwowa) który przybył na festyn w zastępstwie profesora Hałuszczynskiego. Z treści przedmów wynikało, że nauczycielstwo ukraińskie pracuje i dalej zamierza pracować w duchu uswiadomienia narodowego młodzieży ukr. celem uzyskania niepodległości Ukrainy co wybija się jako główny cel pracy naukowej. Ponieważ wszyscy obecni należą do partji trudowej, przeto z tego wynika jasno że ta partja tak obecnie jak dawniej stoi wobec państwowości polskiej na gruncie nieprzejednanym i nie zmieniała zapatrywania. Głównem narzędziem tej partji na powiecie są czytelnice Proswita tworzące ogniwo łączności pomiędzy inteligencją ukraińską a włościanstwem na powiecie, to też nastój ludności danej gminy jest ściśle dostosowany do miary rozwoju danej czytelnicy.

Organizacji K. P. R. P. w tutejszym powiecie nie zauważono, jedynie sprawa U. S. D. P. omawiana w sprawozdaniu za czerwiec ma ściśłą łączności z tą partją pomimo silnego zabarwienia narodowościowego pod względem ogólnie ukraińskim.

4. Nastroje obcych narodowości: Ludność ruska w przeważnej części nie objawia żadnego niezadowolenia z tytułu przynależności państwowej. Jedynie inteligencja ukraińska i studenci starają się nadal podtrzymać ludność w nadziei na pomysłną przyszłość i samodzielność Ukrainy. Jakolwiek grunt do agitacji jest ogółem podatny, to jednak trudne warunki finansowe organizacji i zrzeczeń ukraińskich, nadto troska o przyszłość i egzystencję życiową poszczególnych

¹³⁸ Пропущено текст документа, у якому йдеться про діяльність єврейських партій та громадських організацій.

jednostek paraliżują w znacznym stopniu akcję i zmuszają tak cele jak środki do roli ograniczonej. Wyraznych objawów oporu względem władz lub niezadowolenia ludności ukraińskiej nie zauważono.

5. Szczególniejsze wypadki na tle politycznym: W łączności z dochodzeniami w sprawie istnienia rzekomej tajnej organizacji pod nazwą "Czarna Rada" w Lipicy dolnej – zgłoszonej Starostwu pod. tut. L. 237/24 prez. Wojewodztwu do L. 1956/24 Inf. – stwierdzono, że sprawa nie nadaje się do postępowania karnego a wyrosła jedynie na tle zatargów osobistych sekretarza gminnego Michała Skulskiego z podejrzanymi. O ile istniała jakakolwiek organizacja to miało to miejsce jeszcze w jesieni 1923 r. i to w celach wyborczych do rady gminnej.

Natomiast przy dochodzeniach i zarządzonej rewizji w lokalu czytelnicy Proswita w Lipicy dolnej znaleziono jednodniówkę "I-szyj Maj" z daty Lwów dnia 1 maja 1924 z dołączoną odezwą ukr. posłów Mochniuka, Skrzypy, Prystupy, Paszczuka i Wojtjuka z daty Warszawa w kwietniu 1924 zatytułowana: "Ukrainskomu Robitnytstwu i Selanstwu Schidnoji Hałyczyny, Wołyni, Chołmszczyny, Polissia i Pidlasza, Towaryszi Robitnyki i Selany". U góry drobnym drukiem widnieje dopisek że ta odezwa była skonfiskowana w całości przez lwowską cenzurę. Tak jednodniówka jak odezwa wykazują zużycie co dowodzi że były w czytelnicy gdzie już od dłuższego czasu ujawniono silne tendencje antypaństwowe.

Dnia 12 b. m. zajęto w tut. księgarni Chaima Szkolnika przesyłkę z Wiednia zawierającą 5 egzemplarzy ukr. miesięcznika "Nowa Hromada" o treści wybitnie komunistycznej. Przesyłka przysła pocztą bez zamówienia widocznie w celach agitacyjnych. Miesięcznik ten w wydaniu za luty – kwiecień 1924 zawiera dostateczny materiał orjentacyjny do spraw ukraińskich wogóle a stosunek U. S. D. P. do sowietów w szczególności. Sprawę zgłoszono osobno pod tut. L. 273/24 prez. Z 16 b. m.

Przedkładam Wydziałowi V. Okregowej Komandy Pol. P. w Stanisławowie i Starostwu w Rohatynie.

Powiatowy komendant (підпис нерозбірливий)

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 201, арк. 5 – 5 зв.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 155

Витяг із місячного звіту Косівського повітового коменданта поліції Косівському повітовому старості про політичну ситуацію в повіті у серпні 1924 р.

24 серпня 1924 р.

Powiatowa Komenda Policji Państwowej
w Kosowie

Kosów, dnia 24 sierpnia 1924.

Sprawozdanie miesięczne

z ruchu zawodowego, działalności ważniejszych stowarzyszeń o charakterze społeczno-politycznym, działalności partji i organizacji politycznych, oraz życia narodowościowego
za miesiąc sierpień 1924.

1. Ruch zawodowy:

¹³⁹
...

Co do działalności ruskich stowarzyszeń istniejących i działających na terenie tut. powiatu, to w dalszym ciągu podtrzymuję treść sprawozdania przedłożonego za miesiąc lipiec br. (punkt 3), z nadmienieniem, że nie tylko czytelnie “Proświty” lecz i wszystkie inne stowarzyszenia ruskie o charakterze naukowo-oświatowym działają, na szkodę Państwa Polskiego wbrew swoim zasadniczym programom, rozszerzając i podtrzymując u ludności ruskiej tut. powiatu idee niepodległościowe.

Do takich stowarzyszeń w tut. powiecie należy zaliczyć po “Proświtach” – “Krużok Pedagogicznego Towarzystwa” w Kosowie, liczący 42 członków z prezesem na czele Włodzimierzem Ławrowskim sędzią powiatowym z Kosowa.

2) W Kosowie “Ruska Besida” liczący 36 członków z prezesem Teodorem Bundą sekretarzem gminnym z Kosowa na czele.

3) W Kosowie “Narodnyj Dim” liczący 80 członków, na czele której stoi Dr. Piotr Rondiak adwokat z Kosowa.

4) “Opika nad ukraińską młodzieżą” w Kosowie licząca 15 członków z gr. kat. prob. Julianem Harasymowiczem ze Starego Kosowa na czele.

5) “Žinocza Hromada” w Kosowie, licząca 40 członków, na czele której stoi Stefania Bilicowa nauczycielka ze Sokołowki.

6) “Czytelnia Pawłyka” w Kosowie, licząca 40 członków z Iwanem Tymkowem prezesem na czele.

Prezesami powyższych stowarzyszeń oświatowo-społecznych są rusini znani tu z wrogiego stanowiska państwowego i zagorzali zwolennicy ruchu ukraińsko-niepodległościowego z pomiędzy których Dr. Piotr Rondiak i gr. kat. prob. Julian Harasymowicz byli już aresztowani za antypaństwową działalność.

Na podstawie powyższego sądzić można, że wszystkie powyższe stowarzyszenia w tut. powiecie są ośrodkami wrogiej Państwu Polskiemu agitacji i

¹³⁹ Пропущено текст документа про діяльність легальних польських та єврейських політичних партій, зміну кількості робітників у промисловості повіту тощо.

pozornie tylko służyć celom oświatowym, w gruncie rzeczy zaś są siedliskami idei ukraińsko-niepodległościowej.

4. Nastroje obcych narodowości: Jak w sprawozdaniu za miesiąc lipiec br. w obecnym okresie sprawozdawczym bez żadnych szczególniejszych przejawów.

5. Szczególniejsze wypadki na tle politycznym: Nie było żadnych.

Powiatowy Komendant: w. z. Kozłowski asp. m. p.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 201, арк. 16 – 16 зв.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 156

Редакційна стаття газети “Діло” “Винятковий стан”¹⁴⁰

30 серпня 1924 р.

В одній зі своїх сеймових промов пос. П. Васильчук ствердив, що **між українським народом і польською владою, а навіть польською суспільністю існує стан війни. Від шести літ йде вперта, хоч незручно маскована боротьба між пануючими і поневоленими, між володарями і гельотами, між визискуючими і визискуваними.** На довжезній смuzі від Прута аж до Німана від шести літ перевалюються т. зв. карні експедиції, цілі баталіони мундурованої і тайної поліції, тріюмфує провокація, урядують доразові і звичайні суди, кишать тюрми від політичних в'язнів, народ угинається під тягарем податкової шруби, реквізицій і самовільних “чинитьб”.

З кожним днем зростає невдоволення, поглиблюється пропасть, росте ненависть, тут і там зриваються іскри гніву, який втихомирюється кулями і побоями та “вимірами справедливости”, гуляють ватажки з лона таки кресової поліції, розпаношуються всякі чорносотенні організації Прушинських і Луциньських, змагається хаос, хвилюються маси, обезправнені западають в бездушний летарг, влада припинює всякі легальні спроби організації економічної, освітньої, політичної.

По-суті, все життя українського й білоруського народу знаходиться на нелегальному становищі. Без сумніву, є це винятковий стан, так як винятковими щодо своєї провідної думки є т. зв. кресові закони.

Над випарами кресового життя, над його бездумною кошмарністю знімається кнут та штик і зухвалі вигуки розперезаної шляхетчини.

Однак все-таки досі про людське око зберігано деякі форми. Польська преса безвпинно вмовляла, що на “кресах” наступило повне заспокоєння; що сільське населення незвичайно вдоволене польською адміністрацією, а тільки горстка інтелігенції палає ненавистю до існуючого режиму; що відносини укладаються якнайкраще; що вже тільки переслідується комуністів і т. п. Та ці безжурні співанки день в день заперечувала гола дійсність. Заперечували й заперечують їх і польські казюнні патріоти. Недавно Тугут в своєму листі повторив історичний вислів Сапіги, що “Polska nierządem stoi”, що польська

¹⁴⁰ Конфісковано поліцією.

адміністрація підсичує пальний матеріал, що за кілька літ Польща матиме повстання на окраїнах. А натхненний вшехпольський реформатор по рецепті канонів чорної сотні менш-більш стверджує те саме. Перед Польщею не стеляться десятиліття миру, її вплив і значіння в міжнародньому житті є майже рівні нулі. Тільки що він – людина цивільної відваги – не має тієї відваги пошукати за причинами одного і другого.

Значить: кепсько діється в даній державі. Від шести літ не тільки нічого не поправилося, але загально проявляється застрашаюче погіршення відносин. І який лік цілющий, які зарадчі способи найшли польські державні керманічі на цю хворобу, на цю пошесть? Даремно шукати за проблісками протверезіння. В одно йде вимахування кнутом і наставлювання штиків. Після кресових законів, після цього грандіозного вияву принципу: вільні з вільними, рівні з рівними наступає офіційне заведення виняткового стану на східних територіях і призначення воєводами в Луцьку й Новгородку польських генералів Янушайтіса й Ольшевського. Маскований винятковий стан стає явним, відкритим, привселюдним. І градація теж не аби-яка: після Міцкевича і Сроковського всадовиться в Луцьку ген. Ольшевскі. В Галичині ще не призначено воєводами генералів, але залито військом весь простір між Серетом і Збручем. Можна уявити собі, як виглядатимуть знищені й навіщені діймавим неврожаєм східні території після такої операції, як проявлятимуться горожанські свободи, запоручені конституцією, як попливе там громадське життя.

Генерали на адміністративних становищах з військом, штиками і гарматами мають спасти положення – очевидно при припиненні діяльності громадянських судів.

Сильна генеральська рука, безпощадна і сліпа сила штиків має за завдання розсіяти хаос, розрідити атмосферу і привернути лад і порядок, який панував там перед всадовленням польської влади. Чи такими способами і такими людьми досягнеться намічену ціль – у це входити не будемо. Реакційні уряди постійно користуються генералами і їх твердою рукою в прикрих часах, в безвихідних положеннях, але рідко коли покладані в них надії оправдаються успіхом.

Висилка генералів на “креси” не змінює в нічім встановленого режиму; вона його тільки підкреслює і увидатнює. Бо винятковий стан фактично існував у нас від самого початку і нічого не вказує на те, щоби він коли-небудь мав скінчитися. Отже зміст не підпадає ніякій зміні; міняє свій вигляд тільки форма, що становить *signum temporis*.

Діло. – 1924. – 30 серпня.

№ 157

Замітка в газеті “Український прапор” “Льойд Джордж про справу Східної Галичини”

Не раніше 31 серпня 1924 р.¹⁴¹

У віденській “Neue Freie Presse” з 31 серпня появилася стаття б. прем'єра міністрів Англії Льойда Джорджа п. н. “Лондон і наслідки. Які є вигляди на майбутнє?”, в якій присвячує він багато місця справі відносин на Сході Європи, а про Східну Галичину пише так:

“А далі маємо ще справу Галичини. Польща держить в явнім насильстві провінцію, якої ледви третина населення є польською, а дві третини є однодушні мовою та релігією з російською Україною. Якщо колись у Галичині вибухло би селянське повстання таке, яке ми бачили кілька літ тому в Ірляндії, чи тоді новонароджена й відбудована Росія глядітиме склавши руки, як таке повстання давитимуть у крові її братів?”

За сі слова лютує на Льойда Джорджа польська преса. Очевидно!

Український прапор. – 1924. – 15 вересня.

№ 158

З обвинувачувального акту Коломийського окружного суду стосовно кривавих подій у Заболотові

Серпень 1924 р.

...¹⁴²

Обвинувачені Микола Рога і Гринько Бортей (обидва з Заболотова) 24 квітня 1924 р. звернулись від імені невідомого “Комітету” до староства в Снятині, щоб їм дозволили 1 травня 1924 р. провести в Заболотові віче й демонстрацію з таким порядком дня:

1. Боротьба селянства з капіталом.
2. Союз робітників і селян.
3. Маніфестаційний похід.

Майже водночас до цього ж староства поступили подібні прохання і від сусідніх з Заболотовом громад: Тростянця, Демича, Трійці, Рудник і Іллінець. Коли староство одержало конфіденційні повідомлення про те, що ці віча скликає комуністична партія та що за невідомими комітетами приховується комуністичний діяч Василь Корбутяк (який 1 травня 1923 р. на вічі в Заболотові виступав з промовою антидержавного змісту) і коли, до того ж, комітети, які вносили прохання, не давали найменшої гарантії, що порядок та публічний спокій будуть дотримані, староство в Снятині відмовилось задовольнити всі ці прохання і в своїй негативній резолюції повідомило про це тих осіб, які зверталися з проханням.

Одночасно староство в Снятині за посередництвом державної поліції звернулось до всіх начальників сусідніх громад, щоб вони негайно оголосили

¹⁴¹ Дата події.

¹⁴² На початку тексту подано 81 прізвище осіб, обвинувачених у тому, що брали участь у першотравневій демонстрації в Заболотові.

місцевому населенню, що староство забороняє проводити 1 травня будь-які віча чи демонстрації, і гмінні управління ці вказівки староства виконали точно. Начальники громад 30 квітня 1924 р. оголосили населенню вищезгадані вказівки.

Крім того, ввечері 30 квітня 1924 р. до сусідніх з Заболотовом громад було вислано малі патрулі державної поліції для того, щоб вони повідомили населення, яке збиралося йти на віче, про видану староством заборону.

Вже за декілька днів перед 1 травня 1924 р. до коменданта постерунку державної поліції в Заболотові надходили таємні інформації про те, що деяка частина населення з Заболотова і сусідніх сіл зовсім не думає виконувати розпорядження староства і наперекір забороні настроєна провести 1 травня 1924 р. віче й демонстрацію в Заболотові.

Згідно з повідомленням коменданта постерунку державної поліції в Заболотові Михайла Гайдучка, повітова команда державної поліції в Снятині вислала до Заболотова 17 службовців поліції, щоб вони посилили місцевий постерунок.

Одночасно староство 30 квітня 1924 р. відправило до Заболотова комісара староства Юліуша Крушельницького і підкомісара державної поліції Мечислава Кжесінського, щоб вони на місці з'ясували ситуацію та, коли виникне потреба, не допустили до організації віча чи демонстрації, які намічались.

Розіслані 30 квітня 1924 р. патрулі поліції повідомляли про повне затишшя в околиці Заболотова. Так само було тихо й зранку 1 травня 1924 р. Тільки близько 6 години ранку в місті почали збиратись малі групи святково вбраних людей, яких поліція розганяла, повідомляючи їм, зрозуміло, про те, що староство заборонило віче й демонстрацію.

Однак переконування й прохання коменданта Гайдучка й комісара староства Крушельницького були безрезультатними. Все більші натовпи людей збиралися, зокрема, на шосе, яке веде через Прут зі сторони сіл Іллінець, Рожнова, Рудник і Трійці.

Щоб ефективніше стримувати натовп людей до міста, комендант постерунку Гайдучек разом з комісаром Крушельницьким і підкомісаром Кжесінським та двома службовцями поліції відправилися в сторону Іллінець, де зайняли позицію біля входу на залізничний міст через Прут в Заболотові. Через цей міст до Заболотова продиралися великі групи людей. Як комісар староства, так і підкомісар Кжесінський намагалися стримати і повернути натовп [назад], чітко підкреслюючи, що староство категорично забороняє збиратись і проводити віче.

На ці прохання і заклики люди цинічно відповідали, що заборона староства їх не стосується, що збори можна проводити. Не маючи змоги перейти через шосе, вони перебиралися стороною та великим натовпом почали збиратись в південній частині торгової площі, що відділяється річкою від північної частини, яка прилягає до міста.

Комендант постерунку Гайдучек, зорієнтувавшись, що біля моста не зможе стримати напливу людей, відправився разом з комісаром

Крушельницьким і підкомісаром поліції Кжесінським та кількома постерунковими на північну частину торгової площі, щоб перекрити перехід через річку з південної частини торгової площі [і не допустити] до дальшого проникнення [натовпу] на територію міста. Однак ще перед тим як поліція зуміла зайняти вищезгадану ділянку, в північній частині торгової площі вже зібралось близько 1000 чоловік, які туди проникли, перейшовши вбхід річку та через малий дерев'яний місток.

Коли заклик підкомісара Кжесінського, щоб розійшлися, не дав наслідків, частина постерункових державної поліції розігнала цей натовп і зіпхнула його на протилежний берег річки, тобто на південну частину торгової площі.

Тоді люди, яких зіпхнули на протилежний берег річки, з віддалі 20 кроків почали часто кидати в поліцію камінням, яким потрапили в кількох службовців поліції. Підкомісар Кжесінський з своїм поліційним кордоном змушений був відступити на 30 кроків від річки.

У зв'язку з цим і, зокрема, тому, що натовп в цілому вороже поставився до поліції та почав кидати в поліцаїв каміння, виникла обґрунтована підозра, що натовп діє за взаємною згодою, щоб чинити впертий опір і таким чином зірвати розпорядження староства в Снятині про заборону [влаштувати] збори і віча 1 травня 1924 р. Дальші події, які наступили зразу після цього, цілком підтверджують взаємну змову в тому, щоб чинити опір начальству.

Тоді, коли поліції вдалось зіпхнути натовп на південну частину торгової площі, зі сторони сіл Тулукова, Олежкова, Келихова і Балинець одночасно надійшов інший великий натовп на чолі з відомим комуністичним діячем Василем Корбутяком. Він майже бігом перейшов ринок і через хвилину заповнив північну частину торгової площі. Побачивши це, люди, яких зіпхнули на південну частину торгової площі, перейшли річку і з'єдналися з натовпом Корбутяка.

Ці події так швидко розвивалися одна за одною і причому на торговицю вдерлася така велика кількість людей (до 5000), що поліція не змогла стримати натовп, який надходив з сторони ринку та перешкодити об'єднанню цього натовпу з групою, яка раніше була відтиснута за річку.

І знову державна поліція й комісар староства Крушельницький запропонували людям розійтися, а підкомісар Кжесінський спеціально звертався до Василя Корбутяка з закликом не проводити віче, бо воно заборонено староством. Корбутяк відповів, що віче мусить відбутися, бо таке діється зараз у всьому світі, і хай йому ніхто не перешкоджає.

Після цього під вигуки натовпу Корбутяк піднявся на купу сміття і виступив з промовою, в якій відзначав, що Польща пригноблює український народ, що український селянин не такий вже дурний, що за заборону святкувати 1 Травня ми відплатимо, що в нашій республіканській державі сидить 4000 політичних в'язнів, переважно євреїв, українців і німців, що селянина експлуатують, що Польща дає українцям два параграфи, тобто військо і податок, а показуючи на службовців державної поліції, які стояли на торговій площі, говорив: "Ці ляхи, що стоять з ножами – вороги".

Після промови Корбутяк зачитав резолюцію такого змісту, що політичних в'язнів треба випустити на волю та що від землі менше 5 моргів не треба брати податків.

Свою промову Корбутяк закінчив: “Геть Польщу, хай живе комунізм, хай живе революція, хай живе Радянська Республіка і Радянська Росія!”.

Натовп, який зібрався навколо Корбутяка, повторював за ним ці гасла.

Потім Корбутяк звернувся до присутніх, щоб вони співали “Інтернаціонал” та щоб організували похід у напрямку ринку.

Після цього заклику Корбутяка в натовпі появились два червоні прапори, таблиці з написами трьома мовами: “Вимагаємо звільнення політичних в'язнів! Хай живе Польська Республіка Рад! Хай живе революційний союз робітників і селян!”, і натовп з співом, викрикуючи заклики, попрямував до ринку. Державна поліція, що розмістилась півколом, багато разів зверталась до демонстрантів, щоб вони розійшлися. Але натовп цьому наказові не підкорився. Коли ж поліція хотіла зупинити демонстрацію, з натовпу на поліцію став падати град каміння. Одночасно натиск так посилювався, що передні демонстранти – жінки прямо впирались у вістря багнетів поліції.

Поліція, правда, стримувала натиск натовпу, але всі її зусилля були безрезультатними, бо натовпові вдалось розділити поліцію на дві частини. Поліції загрожувало оточення й роззброєння, тим більше, що з боку натовпу було чути такі заклики присутніх.

У зв'язку з загрозовою для поліції ситуацією цілий кордон [з поліції] відступив назад і через склад дерева, що був близько, перейшов на шосе, а звідти – до ринку, щоб перегородити натовпові дорогу і не допустити його на ринкову площу.

В цей час уся ринкова площа вже була заповнена людьми, а Василь Корбутяк, вибравшись на якесь підвищення, почав промовляти.

Комісар староства і підкомісар поліції Кжесінський знову зверталися до натовпу, щоб розходилися, причому Кжесінський загрожував, що викличе військо, коли чинитимуть опір і далі. На це з натовпу пролунали іронічні вигуки: “Ми хочемо побачити це військо”. Одночасно демонстранти напірали на кордон поліції, який розмістився півколом, і поліція тільки з труднощами стримала цей натиск. Коли за дорученням комісара староства Крушельницького чотири поліцейських вдерлося в натовп, щоб арештувати Корбутяка, з боку натовпу пролунали заклики, щоб оточити поліцію: “Ура, хлопці, разом оточимо [їх], нас у мільйони разів більше, як поляків, бийте жандармів!”

Одночасно пролунав оглушливий крик з боку натовпу, на поліцію посипався густий град каміння і кілька поранених постерункових упало на землю. Одночасно у бік поліції пролунало два револьверні постріли. Натовп почав завзято напірати на поліцію з очевидною метою оточити і роззброїти.

Лише тоді комісар староства доручив підкомісарові Кжесінському застосувати зброю. [Кжесінський] наказав підлеглим службовцям поліції стріляти. Після залпу натовп розсіявся, і в найближчий час наступив повний

спокій. Від пострілів поліцаїв убито: Василя Дашкевича з Заболотова і Олексу Гнатюка з Тулукова, а Миколу Нагірняка і Петра Андрусика тільки легко поранено в грудну клітку, а другого в обидва стегна. Крім того, біля мосту через Прут револьверним пострілом поранено в щоку якогось Андрія Том'яка, який випадково переходив через міст. З боку натовпу камінням поранено таких службовців поліції: Францішка Глуса, Людвіга Пенцарського, Владислава Томашевського, Францішка Єжевського, Яна Роговського і Андрія Папцяка. Крім того, цілий ряд службовців поліції легко контужено від ударів камінням.

Вищеописані події підтверджуються підсумками спішно проведеного попереднього розслідування і в світлі юридичної кваліфікації за § 68 кримінального кодексу, безперечно, мають ознаки бунту. У натовпі, який зібрався і прибув до Заболотова, щоб провести, незважаючи на заборону, віче і демонстрацію, виник намір силою чинити опір органам публічної влади, а саме: представникам староства і службовцям державної поліції, всупереч розпорядженню, виданому староством в Снятині, згідно з яким заборонялось проводити віча і походи 1 травня 1924 р. Натовп свій намір провів у життя тим, що декілька разів засипав поліцію камінням, активно виступав проти поліції, в деяких випадках робив спробу обеззброїти поліцію і навіть з його боку в поліцію пролунали смертоносні револьверні постріли. Про те, що ця сутичка не була якимось випадковим явищем, а, навпаки, обдуманого і запланованою дією, вказують окремі інциденти біля річки, на торговій площі і на ринку. З цього виходить, що в натовпі існувала єдність дії, передусім, була одна мета, а саме: роззброїти і ослабити поліцію, щоб потім уже без перешкод проводити заборонені віче і демонстрацію.

Тому не лише безпосередні керівники і бунтівники, котрі чинили урядовим особам запеклий опір, стають винними в організації бунту, а й ті, що приєдналися до натовпу, який зібрався (а у цьому випадку – всі, що знаходились у натовпі біля річки, на торговій площі чи на ринку), повинні відповісти за злочинний бунт.

Зрозуміло, що попереднім розслідуванням неможливо виявити всіх осіб, які в критичний момент були в натовпі. Державна поліція зуміла виявити та впізнати лише дуже невелику частину винних, а попереднє розслідування уточнило безперечні докази їх вини. Як підтверджується попереднім слідством, головними призвідцями того бунту, а також керівниками його, крім Василя Корбутяка, який утік, були обвинувачені Микола Бегей, Дмитро Лук'янчук, син Степана, Олена Лук'янчук, Михайло Рога, Йосип Стефанець. Вони також наполегливо чинили опір державній поліції, яка прибула для приборкання бунту.

Прокурор Коломийського суду [підпис нерозбірливий]

**ЦДА України, м. Львів, ф. 205, оп. 1, спр. 544, арк. 32 – 36.
Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.**

№ 159

**Витяг із місячного звіту Калуського повітового старости
Станіславівському воєводському управлінню про політичну ситуацію в
повіті у серпні 1924 р.**

1 вересня 1924 р.

Starostwo w Kałuszu.

Kałusz dnia 1 września 1924.

L:168) pr.

Sprawozdanie miesięczne

Za sierpień

Województwo Wydział Prezydjalny

1) Sytuacja ogólna. Zbiór pszenicy, żyta, jęczmienia okazał się bardzo zły. Rośliny okopowe i pasza wypadły średnio. W skutek tego i w związku z ogólną ciasnotą pieniężną stanu ludności wiejskiej w powiatu będzie dość ciężko. Mimo to akcja rządowa w sprawie udzielenia pożyczek drobnym rolnikom poszkodowanym przez klęski elementarne nie rozwija się. Drobnny gospodarz obawia się zaciągnąć pożyczkę, której według swoich obliczeń mógł by spłacić do końca roku, a także i do wiosny.

2) Ruch zawodowy i spółdzielczy. Ukraińcy organizują na terenie powiatu sieć kooperatyw handlowych z centralą w Kałuszu, które rozwijają się dość dobrze.

3) Strejki. Tendencji strejkowej niema.

4) 5) Działalność organizacji politycznych. Sprawy narodowościowe.

143
... .

Ukraińcy posiadają w każdej prawie miejscowości czytelnie Proświty, lub im. Szewczenki (Ukraińskie) lub im. Kaczkowskiego (Staroruskie). Częste przedstawienia amatorskie i odczyty świadczą o intensywnej pracy Rusinów na polu oświatowym.

Radykalne czynniki ukraińskie orjentują się zupełnie na Sowiety.

6) Pas graniczny: Zauważono znowu większy napływ w drodze nielegalnej Rusinów z obozów wojskowych w Czechosłowacji. Trzech takich osobników wróciło przez Karpaty do przygranicznej gminy Jasień przynosząc ze sobą książki do nauki i beletrystyczne; można się spodziewać że wobec trudności paszportowych studenci Rusini uczęszczający w Czechosłowacji do szkół w ten sam sposób będą się przedostawać przez granicę.

7) Akcja dywersyjna. Na razie niczego nie zauważono. Konieczne jest jak najszybsze połączenie telefoniczne miasta z Posterunkami PP. Obszary dworskie zorganizowały obronę swoich obejść przez uzbrojone strażę.

8) Ważne wypadki: niczego nie zanotowano.

9) Stosunek ludności do władz: poprawny.

Starosta kałuski (підпис нерозбірливий)

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 201, арк. 13 – 14.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

¹⁴³ Пропущено текст документа про діяльність польських політичних партій.

№ 160

Меморіал про становище українських земель під владою Польщі Президента Української Національної Ради Є. Петрушевича для Ліги Націй у Женеві

1 вересня 1924 р.¹⁴⁴

Високі Збори!

Маю честь звернути увагу Високих Зборів Союзу Націй на положення українських земель, поданих рішенням Конференції Амбасадорів з 15 марта 1923 р. під суверенність Польщі.

Перед сею датою положення сих земель представлялося так:

I. Східна Галичина належала перед 28 липня 1914 р. до Австрії, де разом з польською територією, так зв. Західною Галичиною, творила автономну провінцію, т. зв. Королівство Галичини.

З упадком Австро-Угорщини, дня 18 жовтня 1918 р., Східна Галичина разом з іншими українськими землями Австро-Угорщини, а саме українською частию Буковини й українською територією на південь від Карпат утворила Західно-Українську Народню Республіку, яка актом з 3 січня 1919 р. проголосила зєдинення з Українською Народньою Республікою.

З приводу війни між Західно-Українською Народньою Республікою і Польщею, яка напала на Східну Галичину, Найвисша Рада Мирової Конференції в Парижі рішенням з дня 25 серпня 1919 р. уповажнила Польщу заняти Східну Галичину своїми мілітарними силами.

Се рішення містило отсі постанови про будучність Східної Галичини:

“Польське правительство буде уповажнене завести у Східній Галичині цивільну управу, заключивши з головними державами Антанти договір, якого постанови повинні по змозі забезпечити автономію території, як також політичні, релігійні й особисті свободи її мешканців”.

“Сеї договір спиратиметься на право самовизначення, яке вкінці виконають мешканці Східної Галичини щодо їх політичної приналежности, час, в яким се право буде виконане, означать головні держави Антанти, або орган, на який вони зможуть перенести се уповноваження”.

Таким чином рішення Найвисшої Ради з дня 25 червня 1919 р. предбачало для Східної Галичини отсі три фази: 1. мілітарна окупація Польщі, 2. провізорична автономія під Польщею на основі договору між головними державами Антанти й Польщею, 3. виконання права самовизначення.

Договором між державами Антанти й Австрією в St. Germain-en Laye з 10 вересня 1919 р. головні держави Антанти забезпечили собі право суверенности над Східною Галичиною (арт. 91), очевидно на те, щоб мати правний титул рїшати про її долю.

¹⁴⁴ Дата події.

Дня 20 листопада 1919 р. Найвисша Рада прийняла проект договору між головними державами Антанти й Польщею у справі Східної Галичини. Сей проект обнимав провізоричний статут автономії Східної Галичини під Польщею під контролею Ради Союзу Націй на час 25 літ. Одначе через те, що Польща відмовилася прийняти сей проект, він не увійшов у життя.

Так Східна Галичина оставала під мілітарною окупацією Польщі аж до рішення Конференції Амбасадорів з 15 марта 1923 р.

П. Волинь, Холмщина, Підляше й Полісся належали перед 28 липня 1914 р. до Росії. Від 1917 р. творили вони часть Української Народньої Республіки, опісля часть Української Соціалістичної Радянської Республіки, вкінці на основі Ризького договору з 18 марта 1921 р. між Радянськими Соціалістичними Республіками й Польщею вони дісталися під Польщу.

Щодо сих українських земель, так само, як щодо Східної Галичини, Найвисша Рада Мирової Конференції стояла на тім, що вони не повинні ввійти у склад польської держави. І так арт. 87 Версайського договору постановляє, що східні границі Польщі будуть пізніше означені головними державами Антанти, а Найвисша Рада на засіданню 8 грудня 1919 р. установає провізоричну східну границю Польщі (т. зв. лінію Curzon-a) так, що всі висше визнані українські території – поминувши приграничні полоси – знаходяться на схід поза сею границею.

З заяв представників головних держав Антанти під час Мирової Конференції виходить, що не тільки висше названі українські землі, які перед 28 липня 1914 р. належали до Росії, але також Східна Галичина повинні належати до держави чи союзу держав, який утвориться на місце бувшої Росії, одначе в ніякім разі до Польщі.

Конференція Амбасадорів, признаючи рішенням з 15 марта 1923 р. висше названі українські землі Польщі, прийняла се своє рішення:

а) проти волі українського народу сих земель, який утворенням власної незалежної держави й боротьбою проти польської інвазії дав доказ, що не хоче належати до Польщі;

б) проти попередніх рішень головних держав Антанти, а саме проти рішення Найвисшої Ради з 25 червня 1919 р. про Східну Галичину і з 8 грудня 1919 р. про провізоричну східну границю Польщі;

в) проти права самовизнання народів, яке мирові договори примінили навіть супроти побіджених держав (у Шлезвіку, в Горішній Сілезії, у Східній Пруссії, в області Сари і т. д.), а якого не примінено в сім випадку, піддаючи названі українські землі під Польщу, не давши населенню сих земель змоги виявити свою волю.

В мотивах рішення Конференції Амбасадорів знаходяться отсі точки:

“Зваживши, що Польща признала, що наскільки йде про східну часть Галичини, етнографічні умови вимагають режиму автономії;

“зваживши, що договір заключений між головними державами й Польщею дня 28 червня 1919 р. передбачав для всіх територій, поставлених під польську суверенність, особливі гарантії в користь меншости раси, мови або релігії”.

Наведені мотиви вказують на гарантії в користь українського народу на землях, підданих рішенням Конференції Амбасадорів під суверенність Польщі.

В цих гарантіях перше всего звертає на себе увагу різниця між Східною Галичиною і іншими українськими землями. Коли Східна Галичина має одержати автономний режим, то інші українські землі одержують тільки гарантії договору з дня 28 червня 1919 р. Ця різниця не має ніякої основи. Всі висше наведені землі є заселені компактною масою українського населення, яке творить на них переважаючу більшість, і тому в одній і тій самій державі вони повинні користуватися тою самою охороною своєї національності.

Зокрема щодо автономного режиму для Східної Галичини, то на основі польських декларацій треба ствердити, що Польща розуміє під сим закон про місцеву самоуправу для воєводств Львівського, Тернопільського і Станиславського, ухвалений польським соймом 26 вересня 1922.

Одначе сього закона не можна вважати законом, який заводив би автономічний режим у Східній Галичині. Навпаки, він зовсім зносить Східну Галичину як окрему територіяльну одиницю, розбиваючи її на три воєводства. Сей поділ на три воєводства переведено так, щоби в кождім з них можна було вести якнайлекше польонізаційну політику. Вкінці треба ствердити, що згаданий закон досі не увійшов у життя.

Щодо договору з 28 червня 1919 р. треба вказати на те, що при заключуванню сього договору головні держави Антанти мали на увазі тільки охорону німецької і жидівської меншости в Польщі. Щодо українських земель, головні держави Антанти стояли тоді на тим, що вони будуть знаходитися поза границями Польщі, про що свідчить рішення Найвисшої Ради з 25 червня 1919 р. про Східну Галичину, проект тимчасового автономічного статута для Східної Галичини, означення провізоричної східної границі Польщі (лінія Curzon-a) і т. д.

Так само зміст сього договору свідчить, що головні держави Антанти мали на увазі тільки охорону невеликих німецьких і жидівських меншостей, розселених на польській етнографічній території, а не охорону українського народу, поселеного на власній етнографічній території в числі до 8 мільонів.

Щоби впевнитися в сьому, вистане порівняти договір з 28 червня 1919 р. з аналогічним договором в St. Germain-en Laye з 10 вересня 1919 р. про охорону меншостей в Чесько-Словацькій Республіці.

Коли договір з 10 вересня 1919 р. дає меншостям у Чехословащині право на національну школу від школи народньої до університету (арт. 9: “щоб забезпечити дітям тих чесько-словацьких громадян шкільну науку в їх рідній мові”), то договір з 28 червня 1919 р. дає меншостям у Польщі тільки право на національну народню школу (арт. 9: “щоб забезпечити дітям тих польських громадян науку в народній школі в їх рідній мові”).

Таким чином, прим. німецька меншість в Чехословащині має далеко більшу охорону, ніж 8 мільонів Українців у Польщі.

Далі договір з 10 вересня 1919. р. (арт. 10 до 13) признає 500000 Українців, що заселяють територію на південь від Карпат, яка перед 28 липня 1914 р. належала до Угорщини, територіяльну автономію. А саме арт. 10 згаданого договору звучить:

“Чехословаччина обов'язується зорганізувати територію Українців на південь від Карпат в границях, означених головними державами Антанти, в формі автономної одиниці в чехословацькій державі, з якнайбільше широкою автономією, згідною з єдністю чесько-словацької держави”.

Отже, треба ствердити, що договір з 10 вересня 1919 р. ставить національні меншости в Чехословаччині взагалі і зокрема 500.000 Українців у Чехословаччині в далеко ліпші умови, ніж ті, в які ставить договір з 28 червня 1919 р. 8.000.000 Українців у Польщі.

Се найліпше свідчить, що договір з 28 червня 1919 р. не мав на увазі Українців у Польщі, а тільки незначні німецькі і жидівські меншости. Бо з якої причини головні держави Антанти забезпечували би національним меншостям в Чехословаччині, які всі разом числять менше населення, ніж одні Українці в Польщі, більшу охорону, ніж Українцям в Польщі.

З сього ясно виходить, що договір з 28 червня 1919 р. не може дати українському народови в Польщі навіть найконечнішої охорони, бо сей договір не мав на увазі відносин, які витворилися через прилучення 130.000 км² української етнографічної території з 8 міліонами українського населення до Польщі. Коли б, отже, навіть стати на становищі, що ці землі повинні належати до Польщі, то зі становища принципу охорони національностей, які в державі, до якої їх прилучено, творять меншість, – принципу, який приняла Мiroва Конференція, – рішення Конференції Амбасадорів з 15 марта 1923 р. повинно би бути піддане ревізії в тім напрямі, щоб забезпечити українському народови належну оборону.

В останнім часі польський сойм приняв закони про вживання української, білоруської і литовської мови в адміністрації, суді і школі. На основі польських тверджень ці закони дають згаданим народам багато більше управнень, ніж до сього Польща обов'язана на основі договору з 28 червня 1919 р., отже наслідком сього відпала би причина міжнародньої охорони сих народів у Польщі.

Се польське твердження не відповідає дійсности.

По-перше, згадані закони не відносяться до всего українського населення в Польщі, а тільки до Українців в означених воєводствах. Українці поза сими воєводствами (прим. т. зв. Лемки в Краківському воєводстві, українське населення Холмщини, Підляшша, Полісся) є позбавлені всяких управнень, отже в сій точці згадані закони є виразним порушенням договору з 28 червня 1919 р.

По-друге, згадані закони обмежують навіть ті права, які належаться українському населенню на основі договору з 28 червня 1919 р. Так прим. на основі згаданого договору в місцевостях зі значною кількістю українського населення повинна бути заложена українська народня школа. Натомість згаданий закон постановляє, що навіть у чисто українській місцевості, де

тільки знайдеться 25 польських учеників, народня школа має бути двомовна (в польській і українській мові).

Середні школи можуть бути тільки двомовні, хоча прим. Українці в Східній Галичині мали під Австрією українські середні школи.

Управління української мови в адміністрації і суді зводяться до того, що українська сторона має право звернутися до сих установ письмом в українській мові, уживати української мови при переслуханню і просити, щоб урядова відповідь мала побіч польського оригіналу український переклад. Поза сим ніякий урядовий акт не може бути зладжений в українській мові. Взагалі ці управління небагато різняться від того, що кожда держава признає чужинцям, які не знають її мови. Бо в сим випадку чужинець уживає своєї мови й перекладача.

Взагалі згадані закони відбирають Українцям Східної Галичини й ті незначні права, які вони були досягнули під Австрією.

Як ставиться український нарід в Польщі до сих законів, свідчать отсі факти:

Українські послы в польськїм соймі й сенаті заявилися проти сих законів, як проти нового способу польонізації під маскою управнень, і на знак протесту усунулися від голосування над сими законами.

Українські політичні партії в декларації з 6 липня 1924 р. так само заявилися проти сих законів.

Зокрема треба звернути увагу на те, що все законодавство в Польщі, яке відноситься до прав непольських народів, має в дійсности тільки характер обітниць.

І так закон про місцеву самоуправу воєводств Львівського, Тернопільського і Станіславівського з 26 вересня 1922 р. містить постанову, що сей закон має бути введений у життя на протязі двох літ. Сей закон предложило польське правительство Конференції Амбасадорів на доказ, що Польща признає потребу автономного режиму в Східній Галичині. Речинець двох літ вже кінчиться, а одначе польське правительство не поробило навіть підготовних праць для введення сього закону в життя.

В згаданім законі міститься постанова (арт. 24 і 26), що так само на протязі двох літ має бути заложений український університет.

І сеї обітници польське правительство доси не сповнило, хоч речинець двох літ уже кінчиться.

Правда, в останнім часі появилася в західноєвропейській пресі відомість, що український університет, зложений з філософічного і правничого факультету, має бути заложений у Кракові.

Одначе на основі польських законів університет може бути заложений тільки на основі окремого закона, ухваленого соймом і сенатом. Такого закона доси не ухвалено, що вказує на несеріозність польської відомости.

Так само про несеріозність свідчить те, що український університет має бути заложений у Кракові, отже в чисто польськїм місті, де нема українських бібліотек і де ціле окруження є ворожо настроєне до Українців. Український університет у Кракові означає те саме, що в давній Росії означав би

польський університет в Петербурзі, в давній Німеччині польський університет в Берліні, в давній Австрії польський або чеський університет у Відні.

Університет являється найвисшою установою національної культури, отже може існувати й розвиватися тільки там, де знаходиться центральне осередок національної культури даного народу. Таким місцем для Українців у Польщі являється Львів, де за австрійських часів знаходився мішаний (українсько-польський) університет (тепер зовсім спольонізований), з бібліотекою, яка дає всі найважливіші публікації, важні для української науки, де знаходиться Українське Наукове Товариство імени Шевченка з багатою бібліотекою й інші українські наукові й літературні товариства. Тільки у Львові український університет міг би розвиватися як слід.

Однак польське правительтво львівський університет спольонізувало, а за те обіцяє заложити український університет у Кракові. Це означає те саме, як коли б у давній Росії у Варшаві був російський університет, а польський мав би бути зложений в Петербурзі.

Ся обітниця заложення українського університету в Кракові є обчислена на те, щоб ніколи не була здійснена. Бо до Кракова не піде ані один український професор, ані один український студент. Польське правительтво се дуже добре знає і тому оголошує, що хоче заложити український університет у Кракові, щоб опісля могли заявити: “Ми хотіли заложити український університет у Кракові, але Українці не згодилися на се!”

І так закон з 26 вересня 1922 р. про місцеву самоуправу воєводств Львівського, Тернопільського і Станіславівського остає доси не сповненою обітцянкою.

Постанова сього закону про заложення українського університету – так само.

Нові закони про уживання української, білоруської й литовської мов в адміністрації, суді і школі також мають увійти в життя аж 15 цвітня 1925 р. Де гарантія, що вони справді увійдуть у життя?

Словом, маємо в формі законів діло з обітницями, яких польське правительтво не сповняє, з обітницями, призначеними тільки на те, щоб виказатися перед міжнародними чинниками, що Польща робить для непольських народів.

Крім зобов'язання завести автономний режим у Східній Галичині і придержуватися постанов договору з 28 червня 1919 р. супроти всего українського населення в Польщі, має Польща у відношенню до Східної Галичини зобов'язання на основі арт. 92 договору в St. Germain-en Laye з 10 вересня 1919 р. Сей артикул звучить:

“Ніхто з мешканців території бувшої австро-угорської монархії не може бути напастований і переслідуваний за своє політичне становище від 28 липня 1914 р. аж до дефінітивного признання суверенности над сими територіями чи з приводу управильнення його державної приналежности на основі сього договору”.

З цього артикулу випливає, що польське правительство не повинно нікого з мешканців Східної Галичини потягати до відповідальности за політичне становище, заманіфестоване яким-небудь способом аж до дефінітивного признання польської суверенности над Східною Галичиною, себто до 15 марта 1923 р.

Також цього зобовязання Польща не виконала.

Польські суди перевели сотні карних процесів проти Українців, які були урядовцями в часі української влади в Східній Галичині, або служили в українській армії, підтягаючи виконання їх обовязків як злочин проти польської держави й засуджуючи їх на довгі роки важкої в'язниці.

Тих Українців, які разом з українським урядом і армією опустили територію Східної Галичини й перебувають на чужині (в Чехословаччині, Австрії і т. д.) польське правительство не пускає до Східної Галичини, відмовляючи їм всупереч договору з 28 червня 1919 р. (арт. 4) права громадянства й паспортів.

А проти членів українського уряду, який до дня 15 марта 1923 р. заступав Східну Галичину на міжнароднім полі, польське правительство видало стежні листи, кваліфікуючи згадану їх діяльність як злочин державної зради, за який грозить кара смерти. Один з членів згаданого уряду, др. Ярослав Селезінка, який в лютім сього року вернув до Східної Галичини, був негайно арештований і посаджений у слідчій в'язниці і 18 вересня с. р. має бути поставлений перед суд за державну зраду й інші важкі злочини проти польської держави, яких мав допуститися тим, що разом з іншими членами згаданого уряду підписав декларації того ж уряду в часі перед 15 марта 1923 р., отже, в часі, коли Східна Галичина не знаходилася під суверенністю Польщі.

Так представляється з правного становища режим, під яким знаходиться українське населення в Польщі.

Окремі прояви сього режиму представлені в українській пресі і в інтерпеляціях та промовах українських послів у польським соймі і в сенаті.

Найважніші факти були предложені на протязі останнього року Високій Раді Союзу Націй в ряді меморандів українських організацій. На основі сього матеріалу треба ствердити ось що:

Перше всего польське правительство заборонило вживати національної назви “Українець”, “український” і накидує українському народови в урядових актах назву “Rusin”, “ruski”.

Ся заборона національного імени українського народу має за ціль закрити перед світом і затемнити в свідомости українського населення під Польщею той факт, що в границях польської держави знаходиться 8 мільонів того самого народу, який в числі коло 30 мільонів заселює територію Української Соціалістичної Радянської Республіки.

Українські школи, які польське правительство застало на українських землях, старається воно ріжними способами переіменити на польські. Нових українських шкіл польське правительство, очевидно, не закладає.

Всі українські школи, як державні, так і приватні, дістали наказ вести всі урядові акти (протоколи конференцій, каталоги, письма до висших властей і т. д.), як також виставляти свідоцтва в польській мові.

Українські приватні школи польське правительство забороняє закладати, а існуючі під якими-небудь претекстом розв'язує.

Зі шкільних книжок викидає польське правительство уступи, які мають за ціль вщепити в українські діти любов до рідної землі й до рідної мови.

В усіх польських високих школах (університетах, політехніках і т. д.) окремим законом заведено *numerus clausus* для студентів інших народностей, ніж польська.

З університету у Львові, який під Австрією мав українсько-польський характер, усунено всі українські катедри й так перемінено його на чисто польський.

На заложення українського приватного університету в часі, коли польське правительство, занявши Східну Галичину, замкнуло українським студентам вступ до львівського університету, польське правительство відмовило дозволу, і сю відмову відновляло за кожним разом, коли українські організації зверталися до нього за таким дозволом.

Таким чином український приватний університет і українська приватна політехніка примушені існувати як школи тайні, заборонені й переслідувані польським правительством. Такий стан триває уже три роки. Були часи, коли більша частина професорів і студентів з ректором знаходилася у в'язниці.

Грецько-католицька і православна церков, до яких належить українське населення в Польщі, терпить важкі переслідування. Українські православні церкви на Волині й Холмщині польське правительство відбирає їх вірним і перемінює на польські римо-католицькі костели.

Особи української народности не приймаються до державної служби. Значне число урядовців української народности, яких Польща застала на Українських Землях, усунено зі служби. Тих урядовців української народности, яких оставлено на службі, переноситься з української етнографічної території на польську, а на українську територію присилається урядовців – Поляків.

Українська мова в адміністрації й суді не має у практиці навіть тих управнень, які їй прислугують *de jure*. В сій області панує повна самоволя польських урядовців.

Так само українське населення не користується *de facto* тими громадянськими й політичними правами, які йому прислугують *de jure*. Свобода зборів, товариств, слова, преси, незайманність особи, дому – все те нарушується самоволею урядовців.

Особи української народности арештуються масово без ніякої законної підстави, на основі якого-небудь підозріння чи доносу й місяцями держаться у в'язниці без суду під найгіршим режимом, в нечистоті, голоді, холоді, примушуючи їх середньовічними тортурами до зізнань, які їх диктує поліція.

Протест французьких політиків і учених проти сього “білого терору в Польщі”, оголошений у французькій пресі з початком мая с. р., – протест,

який підписали такі визначні мужі, як теперішній **французький прем'єр Ерріо і президент теперішньої французької палати послів Пенлеве**, – містить тільки блідий образ страшної дійсності.

Жертвою сього тюремного режиму впала в лютім с. р. Українка Ольга Бесарабова, яка по реляціям польської поліції поповнила самовбивство у в'язниці, одначе по реляціям українських кругів згинула як жертва поліційних тортур.

Окремим способом польонізації українських земель являється кольонізація сих земель польськими кольоністами, спровадженими з корінної Польщі.

Ся кольонізація ведеться на основі законів польського сойму й розпорядників польського правительства, отже польське правительство несе за неї повну відвічальність.

Предметом кольонізації являється велика земельна власність на українських землях.

Всі польські партії заступають погляд, що та велика земельна власність є “польська земля”, – бо наслідком попереднього панування Польщі на сих землях верства великоземельних власників є переважно польська, – й тому мусить перейти в руки польських кольоністів, а не сміє дістатись у руки місцевого українського селянства.

Відповідно сьому поглядови згадані закони й розпорядки і вся аграрна політика державних і приватних установ іде в тім напрямі, щоб виключити українського селянина від набуття землі.

Польський сойм ухвалив міліярдові кредити, щоб підпирати ту кольонізацію, яка має за ціль поселити якнайбільше число Поляків на українських землях, щоб вони втратили свій український етнографічний характер.

З огляду на се, що українські селяне або правно або фактично є позбавлені змоги набувати землю, ся кольонізаційна політика являється нарушенням принципу рівності перед правом громадян української народности.

Небезпеку польської кольонізації для українських земель розуміла Найвисша Рада Мирової Конференції, про що свідчить артикул 9 проекту договору між головними союзниками і прийнятими до союзу державами й Польщею у справі Східної Галичини з 20 листопада 1919 р.

Згаданий арт. 9 звучить: “Не буде вільно переводити у Східній Галичині ніякої систематичної кольонізації кольоністами, спровадженими з-поза границь краю”.

Парляментарна акція українського населення в Польщі засуджена на безсильність, бо всі польські партії стоять солідарно проти домагань, предкладаних українськими послами в польськiм соймі й сенаті.

Зрештою, українське населення Східної Галичини не має навіть своїх представників у польськiм соймі й сенаті, бо воно не брало участі у виборах, які відбувалися в часі (при кінці 1922 р.), коли Східна Галичина ще не знаходилася під польською суверенністю.

* * *

З огляду на те, що анексія українських земель до Польщі й положення українського народу під Польщею спричинені рішеннями головних держав Антанти або органів, які виступають ц. їх імени, з огляду на те, що Союз Націй на основі Пакту й договорів є покликаний стояти на сторожі виконання тих міжнародніх зобов'язань, які має Польща у відношенні до українського народу в своїх границях, з огляду на те, що Союз Народів на основі артикулу 19 Пакту (“Збори можуть від часу до часу предложити членам Союзу приступити до нового розгляду договорів, які стали непримінимими, як також міжнародніх положень, які, коли їх удержати далі, можуть бути загрозою світового мира”) є компетентний виступити з пропозицією зміни договорів і рішень, на основі яких українські землі прилучено до Польщі, – маю честь в імени українського народу під Польщею:

1) поновити торжественний протест проти віддання висше названих українських земель під суверенність Польщі рішенням Конференції Амбасадорів з 15 марта 1923 р.;

2) звернутися до Високих Зборів Союзу Націй з просьбою:

а) виступити на основі арт. 19 Пакту з пропозицією ревізії згаданого рішення в дусі здійснення права самовизначення українського народу на землях, підданих під суверенність Польщі;

б) до часу переведення сеї ревізії запевнити українському народови під Польщею достаточну й успішну міжнародню охорону.

Женева, 1 вересня 1924.

**Др. Евген Петрушевич,
вл. Президент Української Національної Ради.**

Український прапор. – 1924. – 15 вересня.

№ 161

**Витяг із місячного звіту Печеніжинського повітового старости
Станіславівському воєводському управлінню про політичну ситуацію в
повіті у серпні 1924 р.**

3 вересня 1924 р.

Starostwo w Peczeniżynie.

Peczeniżyn dnia 3 września 1924.

L. 387/Taj/24.

Sprawozdanie sytuacyjne
za miesiąc sierpień 1924.

Prezydjum Województwa

w Stanisławowie.

Stosownie do reskryptu z dnia 23/9.1922 L.516/Taj przedkładam następujące sprawozdanie:

I. Sytuacja ogólna.

a) nastroje ludności

Ludność ruska zachowuje się na pozor spokojnie i ulegle daleką jest jednak od tego, aby uważała się za świadomych swoich praw i obowiązków obywateli Państwa Polskiego, gdyż stowarzyszenia ryskie, studenci, nauczyciele i księża ruscy usposabiają ją wrogo dla Państwa starając się rozbudzić w niej pragnienie niezawisłej Ukrainy.

Agitacja przeciwpństwowa wzmaga się w szczególności w czasie wakacji gdy studenci ruscy wracają ze szkół i szerzą wśród ludności hasła wywrotowe.

Dowodem solidaryzowania się ludności z działalnością agitatorów i sabotażystów i innych wywrotowych elementów jest to, że ludność nie tylko, że nigdy ich wydać nie chce, ale odmawia wszelkich informacji i to zarówno mężczyźni, kobiety jak i dzieci i to nawet w wypadkach w których akt wrogi Państwu ponad wszelką wątpliwość zaszedł i którego świadkami pytani o informacje niezawodnie byli.

Taki wypadek zaszedł w Kowalówce gdzie w czasie zebrania zwołanego przez towarzystwo "Proświty" w celu utworzenia kooperatywy jeden z mowców niejaki Michał Obrisko maturzysta gimnazjalny z Myszyna wzywał do zrzucenia jarzma polskiego, który to fakt stwierdzono przez obecnego na zebraniu konfidenta. Mimo tego powołani przez konfidenta obecni na zebraniu i pytani w tej sprawie świadkowie zaprzeczali, aby takie przemówienie słyszeli.

Jak znikomicie są zorganizowani rusini powziść można z tego, że nawet dzieci są odpowiednio instruwane przez rodziców, aby spostrzeżeń swoich nikomu, a w szczególności Polakom nie udzielały.

Nie wiec dziwnego, że każdy z elementów wywrotowych znyduje w tym dogodnym dla niego nastroju ludności doskonale podłoże do szerzenia agitacji antypaństwowej, tworzenia bojówek, wykonywania sabotaży i tp. i że wykrycie tych spisków a następnie udowodnienie podejrzanym osobnikom branie w nich udziału natrafia na nieprzewycieżone trudności, chyba, że się sprawców chwyci na gorącym uczynku, co należy do wypadków bardzo rzadkich.

b) działalność legalnych stronnictw politycznych...¹⁴⁵.

c) Inne zjawiska oraz spostrzenia posiadające charakter polityczny.

Z Czechosłowacji są nadsyłane do powiatu listy przebywających tam polityków, w których ci wyrażają ideję nastąpić się mających w ...¹⁴⁶ lekziej przyszłości zmian i przewrotów, skutkiem których ukraińcy we Wschodniej Małopolsce uzyskają zupełną niezależność.

Takie listy są bardzo niebezpiecznym dla Państwa środkiem agitacyjnym, dlatego porzadanem byłoby cenzurowanie wszystkich nadchodzących z Czechosłowacji pism i przesyłek w każdym razie postaranie się w drodze dyplomatycznej o likwidację wszelkich w Czechosłowacji istiejących związków i organizacji antypaństwowych rusińskich, których Rząd Czechosłowacki jako związany z nami traktatami nie powinien na swoim terenie tolerować.

¹⁴⁵ Пропущено текст документа, в якому йдеться про діяльність єврейських політичних партій та громадських організацій на території повіту.

¹⁴⁶ Одне слово нерозбірливо.

Dowodem dalszego trwania akcji sabotażowej w tut. powiecie są dwa następujące sabotaże popełnione w miesiącu sierpniu: 1) Dnia 2/8.1924. podпалиł nieznany sprawca stóg siana wartości 50 zł. Jana Genyka z Berezowa Niżnego. Siano spłonęło doszczętnie. Wyż wymienego już niejednokrotnie usiłowano podpalić, prawdopodobnie z zemsty za to, że Genyk w roku 1923 jako zastępca kierownika zarządu gminnego pomagał asystencji wojskowej w wyszukaniu ukrywających się przed wojskiem rekrutów.

Drugi wypadek sabotażu wydarzył się dnia 13/8.1924. w Bani Berezowie, gdzie około godziny 24-tej w nocy niewyśledzony dotychczas sprawca rzucił przez okno do pokoju leśniczego państwowego Aleksandra Kisielewskiego rusina dwa granaty ręczne, które jednak nie eksplodowały.

Zamach ten przedstawia się jako akt zemsty z powodu schwytania przez Kisielewskiego w roku 1922 niejakiego Kuhaniuka komunista, którego oddał w ręce Policji.

Najskuteczniejszym środkiem przeciwko sabotażom byłoby, gdyby daną była władzy administracyjnej możliwość zastosowania jaknajdalej idących represalji w stosunku do inteligencji ruskiej a w szczególności studentów.

Ta możliwość jednak jest w tego powodu nadzwyczaj ograniczoną że organa Policji Państwowej które by chciały przeciwko podejrzanym osobnikom z własnej inicjatywy zastosować skuteczne i celowe środki z powodu swoich czynności służbowych pociągane są zaraz przez Sąd na zażalenie odnośnych ciałaczy do odpowiedzialności, skutkiem czego walka z bandytyzmem jest bardzo utrudnioną.

II. Ruch i życie narodowościowe.

Ruch w śród towarzystw ukraińskich jest dość ożywiony.

W sierpniu br. urządziło Stowarzyszenie Proświty jedno zgromadzenie, try przedstawienia amatorskie i jeden festyn.

O wiele mniejszą żywotność okazywały stowarzyszenia polskie.

...¹⁴⁷ .

Starosta, Józef Kostrzewski.

**ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 201, арк. 15 – 15 зв.
Машинопис. Оригінал. Мова польська.**

¹⁴⁷ Пропущено текст документа, в якому йдеться про кримінальні злочини, святкування річниці “Чуда над Віслою” групою польських військових, а також про завершення будівництва моста на дорозі Яблунів – Космач.

№ 162

Витяг із місячного звіту Станіславівського окружного управління поліції про політичну ситуацію у воєводстві за серпень 1924 р.

7 вересня 1924 р.

Komanda Pol. Państw. Okręgu X.

w Stanisławowie.

Stanisławów, dnia 7 września 1924.

Nr. 3630/ 21/V.

W odpowiedziach należy powołać powyższy Nr.

Sprawozdanie sytuacyjne z ruchu zawodowego i społeczno-politycznego na terenie Województwa Stanisławowskiego za m. sierpień 1924 r.

I. Ogólna sytuacja. Położenie polityczne w ubiegłym miesiącu nicz uległo zasadniczej zmianie. Ruch polityczny legalny pojawiał się w minimalnych rozmiarach, zaś nielegalny zwłaszcza ruski przeniósł się z wyjazdów młodzieży i męherów ukr. na wieś, gdzie starane się pozyskać ludność wiejską dla celów bezwzględного oporu przeciw faktów przynależności ziem ruskich do Polski. W agitacji tej młodzież ukraińska, jakkolwiek z całą pasją działa, nie znajduje odpowiedniego nakładowi pracy – rezultatu.

Bezwarunkowo większe wyniki święci agitacja skrajnych stronnictw klasowych, tak wśród rzesz robotniczych w mieście jak też wśród włościarstwa ruskiego.

Rozporządzają one bowies nietylko znacznymi funduszami, lecz w agitacji swej ustawicznie wskazują na żywy przykład rządów komunistycznych, co po największej części trafia do przekonania elementóv słabo orjentującym się i szukającym środka zaradczego na ciężkie warunki życiowe w hasłach najbardziej radykalnych.

Ruch komunistyczny przedstawia obecnie największe niebezpieczeństwo dla stosunków pokojowych tut. Okręgu...¹⁴⁸.

Z ruchu spółdzielczego daje się zauważyć szybki rozwój kooperatyw ruskich. W Berezowie wyżnym powiat Peczeniżyn, została utworzona na mocy statutu kooperatywa “Rozwij” która rozpoczęła swą czynność z dniem 1 sierpnia br., i rozwija się szybko. Dażeniem jej jest zjednanie i zespolenie ludności ukraińskiej w celu bojkotowania sklepów polskich i żydowskich. Należy zauważyć, że w kooperatywach tych grupują się wszelkiego rodzaju ludzie inwigilowani, politycznie niepewne i podejrzani.

...¹⁴⁹. W życiu politycznym ukraińców nie zaszły w okresie sprawozdawczym szczególnego rodzaju zmiany. Odnosi się wrażenie, że działacze ukraińscy osłabli nieco w swoich dotychczasowych usiłowaniu

¹⁴⁸ Пропущено текст документа, в якому йдеться про діяльність легальних польських політичних партій, профспілок польських робітників.

¹⁴⁹ Пропущено текст документа про страйки польських робітників у Болехові, Долині, Коломиї, а також про діяльність польських комуністів та представників польських легальних політичних партій, членів єврейських, німецьких громадських товариств, КПЗУ.

przy każdej sposobności sprawy przynależności Małopolski Wschodniej do Polski, czekając widocznie na skutek, jaki wywrze samierzone usiłowanie Petruszewicza przedstawienia tej sprawy ponownie w Lidze Narodów.

Niezależnie jednak od powyższego praca nad "uświadamianiem" społeczeństwa ukraińskiego trwa. Więcej szowinistycznie usposobiony odłam społeczeństwa ukraińskiego składający się na t. zw. inteligencje usiłuje na każdym kroku wszczepiać w szeroki masy chłopskie zasady o zabarwieniu antypaństwowem. Aczkolwiek masy włościaństwa ukraińskiego niezbyt chętnie idą na lep tego rodzaju agitacji, chłop bowiem tutaj lubiący w zanadzie spokój i tęskniący do dobrobytu, nie przedstawia w tym wypadku zbyt podatnego materiału, niemniej skutki tego rodzaju pracy stają się czemraz bardziej widoczne.

Dla celów agitacyjnych wykorzystuje się każdą okoliczność, szykanuje się każde zarządzenie władz nadając mu znamię ucisku, to też tu i ówdzie daje się zauważyć pewnego rodzaju niezadowolenie i narzekanie czy to w kierunku szkolnictwa, podatku, danin i t. p. A nawet jak ostatnio zaobserwowano asekuracji państwowej.

Dnia 30 lipca br. zeznał protokolarnie inkasent z Polskiej Dyrekcji ubezpieczeń Wzajemnych Oddziału w Stanisławowie Sojka Juljan zamieszkały w Stankowie powiat Stryj, że w czasie jego urzędowania w dniu 29 maja br., kiedy przystąpił do ściągania wkładek ubezpieczeniowych, większa część interesowanych zgromadziła się koło mieszkania wójta oświadczając mu, że nie będą wpłaciły należności ubezpieczeniowych z następujących powodów:

Agentka Ukraińskiego Towarzystwa Ubezpieczeniowego "Dnister" Józefa Bobykiewicz, wdowa po gr. kat. księdzu w Stryju, rozwinęła po wsiach okolicznych ożywioną agitację w czem pomagają jej również gr. kat. księdza, szeby ludzie nie ubezpieczali się w P.D.U.W. W konkretnym wypadku wyraziła się przed chłopami, by każdego agenta z P.D.U.W. ze wsi wypędzić, gdyż asekuracja ta nie jest przymusowa i nikt nie jest obowiązany jej płacić. Skutek tej agitacji był taki, iż wójt gminy Siemiginowa powiat Stryj, wypędził dwukrotnie ze wsi urzędnika P.D.U.W. Władysława Brzeka podczas jego czynności urzędowej.

Wdrożone przez Ekspozytury Pol. Polit. w Stryju dochodzenia w powyższej sprawie wykazały, że zapodane przez Sojkę okoliczności są zgodne ze stanem faktycznym, i że Józefa Bobykiewiczowa nie tylko sama jeździ po wsiach agitując i rozszerzając odezwy pod tyt. "Nema rzędowości asekuracji" ale ponadto pomagają jej w tem tamt. gr. kat. księdza jako to: ks. Seweryn Jamiński z Dolnego oraz ks. Hoszowski Mikołaj z Falisza powiat Stryj.

Wedle ostatnio otrzymanych informacji tego rodzaju agitacja rozszerzoną była i w rejonie Posterunku Sokołów powiat Stryj, której inicjatorami są gr. kat. księdza w tamt. rejonie. Jako główna sprężyna i organizatorka tej propagandy jest wspomniana agentka Bobykiewiczowa, która zawszelką cenę i wszelkimi stojącymi jej do dyspozycji środkami stara się podkopać w powadze instytucje P.D.U.W. i wywołać zrozumiałą zresztą ferment wśród włościaństwa ukraińskiego.

Wspomniana Bobykiewiczowa została doniesioną Prokuraturze przy Sądzie Okręgowym w Stryju.

Również tego samego rodzaju agitacja istnieje w powiecie śniatyńskim, gdzie we wsi Nowosielicy rozlepiono tego samego rodzaju odezwy.

Niemniej pracują działacze ukraińscy na polu ekonomicznym i oświatowym przez zakładanie kooperatyw i czytelń. Ponieważ wiele czytelń "Proświty" zostało zamkniętych względnie rozwiązanych za stwierdzone nadużywanie statutów do celów antypaństwowych, przeto czytelnie te zgłosiły obecnie zamiar ponownego zawiązania się pod nazwą "Czytelnia" przedkładając w tym względzie nieco zmieniony statut.

Jasnym jest, iż w tym wypadku chodzi tylko o obejście ustawy i uzyskanie możliwości do dalszej pracy w kierunku antypaństwowym pod firmą legalnie istniejącego stowarzyszenia.

Stwierdzono w jednym wypadku, to jest w Lackiem Szlach. powiat Tłumacz, upadek czytelni im. Kaczkowskiego skupiającej starorusinów (moskalofilów), którzy przeszli znajdującej się w tejże samej miejscowości pod patronatem partji trudowej czytelni "Proświty".

Ujawniono również czemraz częstą korespondencję osobników przebywających na emigracji w Czechosłowacji do swych rodzin w kraju, która również nosi swoje charakterystyczne cechy. Ostatnie stwierdzono, że niejaki Stankiewicz działacz ukraiński ze Słobody rungurskiej powiat Peczenizyn, przebywający obecnie w Czechosłowacji, nadesłał do swojej towarzyszki Ołeny Stankiewicz w Słobodzie rungurskiej list, w którym prosi by studenci ukraińscy donieśli mu jak się odnoszą Polacy do poszczególnych polityków ukraińskich, jak również jak się przedstawia obecna sytuacja w kraju. Dalej pisze, że bardzo żałuje, iż nie wyjechał na czas wakacji z Pragi do Małopolski, ponieważ byłby mógł dopomóc swoim towarzyszom przebywającym wspólnie z nim na emigracji. W końcu nadmienia, że oczekuje od ukraińskich studentów w kraju obszernych wiadomości i prasi, o informacje co do osoby ukraińskiego studenta Jana Prokopowa, który rzekomo przebywa na ukr. uniwersytecie we Lwowie.

Dotychczasowe pogłoski oraz konfidencjonalne wiadomości o zawierzonej akcji terrorystycznej ze strony elementów wywrotowych ukraińskich nie znalazły w wywienionym czasokresie potwierdzenia, niemniej skrupulatno wywiady w tym względzie prowadzone są w dalszym ciągu.

Ze strony tut. Urzędu prowadzone są prace nad wykryciem zakonspirowanych organizacji o systemie trójkowym względnie szóstkowym a o wynikach doniosę osobnym sprawozdaniom.

Jak w poprzednich tak i w minionym czackresie zwłaszcza za współudziałem korzystającej z wakacji młodzieży szkolnej i przy uczestnictwie gr. kat. kleru, nauczycielstwa i t. p. odbył się cały szereg koncertów, zebrań, festynów i przedstawień.

Dnia 27 lipca br. zarząd kółka amatorskiego Towarzystwa "Proświty" w Hanusowcach powiat Stanisławów, urządził za zezwoleniem Starostwa przedstawienie dając sztukę "Newolnyk". W tymże samym dniu odegrano w Czernijowie powiat Stanisławów sztukę pod tyt. "Martyn Baruda"¹⁵⁰.

¹⁵⁰ Так у документі. Мова, очевидно, йде про п'єсу "Мартин Боруля".

W dniu 10 sierpnia br. kółko amatorskie czytelników "Proświty" w Kołodziejówce powiat Stanisławów, odegrało bez zezwolenia Starostwa sztukę pod tyt. "Pekło w chaty". Miejscowy Posterunek P. P. nie był o przedstawieniu zawiadomiony.

Dnia 10 sierpnia br. urządził komitet budowy Domu Narodowego w Zydaczowie pod przewodnictwem Dr. Włodzimierza Mulkiwicza, zabawę taneczną w sali Sokoła ukraińskiego, za zezwoleniem Starostwa, w której to zabawie brali udział księża ruscy z rodzinami i nauczycielstwo ruskie z okolicznych gmin, jakoteż miejscowa inteligencja ukraińska.

Dnia 10 sierpnia br. odbyło się w ruskim gimn. w Rohatynie zgromadzenie zwołane przez ruskiego księdza szambelana Stefana Horodeckiego z Wierzbołowic powiat Rohatyn, a w zgromadzeniu oprócz ważniejszych przedstawicieli ruskiej inteligencji z Rohatyna wzięli udział częściowo również chłopci. Ogółem było obecnych około 40 osób. Na tem zgromadzeniu miał nieznanego dotychczas chłop z Potoka powiat Rohatyn występować energicznie przeciwko inteligencji ukraińskiej z zarzutem, że sama mówi po polsku a w szkołach zaniedbuje nauki języka ukraińskiego za szkodą dla chłopca. Zgromadzenie miało mieć charakter agitacyjny za szkolnictwem ukraińskim, nie było zgłoszone do Starostwa a dotychczas właściwego celu zgromadzenia nie ustalono. Dochodzenia w toku. Istnieje podejrzenie, że inicjatorem w tym wypadku był wspomniany wyżej ks. Horodecki.

Dnia 17 sierpnia br. urządził komitet Domu Narodowego w Zydaczowie festyn z odegraniem sztuki amatorskiej pod tyt. "Ptaszka szczęścia" w Zydaczowie, czasie którego 12 dziewcząt w wieku do 12 lat ćwiczyła wiankami w rękę i przy takcie muzyki wykonywały różne obroty pod kierownictwem Ostapa Klimkowicza z Zydaczowa, znanego zagorzałego ukraińca i organizatora. Przed odegraniem powyższej sztuki wyszło na scenę 4 małych dziewcząt i 4 małych chłopców i przy tonach muzyki wznosili ręce w górę co miało oznaczać oswobodzenie ich z niewoli polskiej. Uczestników było około 250 osób, dochód przeznaczono na budowę Narodnego Domu.

Dnia 17 sierpnia br. odbyło się zebranie członków partji ukraińskich i staroruskich w Haliczu w mieszkaniu Dr. Kałyny. Celem zebrania było naradzenie się nad sposobem odebrania placu po byłym Domu Narodnym staroruskim z pod zarządów ks. Winnickiego i oddanie tego placu pod budowę Domu dla "samopomocy" ukraińskiej w Haliczu. Na zebraniu wybrano Wydział, w skład którego wszli: Stebnowski jako dyrektor, Pawłus Mikołaj jako zastępca, Dr. Kałyn, Gwoździowski Michał wszyscy z Halicza i Skrętowicz Mikołaj z Załukwi powiat Stanisławów jako członkowie wydziału.

Dnia 18 sierpnia br. odbył się w Rozdole powiat Zydaczów festyn, pod przewodnictwem Michała Kosowicza a dochód z tegoż przeznaczony został na budowę Domu Narodowego w Rozdole. Udział w festynie wzięła ludność mieszana.

W dniu 24 sierpnia br. odbyła się w Stanisławowie zbiórka uliczna Towarzystwa Ochrony młodzieży na biedne sieroty. Zbiórka odbyła się za zezwoleniem Starostwa.

Wedle zapodań mieszkańców gmin Widynów, Karłów, Uście, Krasnostawce i innych w powiecie Sniatyn, od kilku tygodni wałęsa się tam osobnik nieznanego im nazwiska i pochodzenia, którego opis zgodny jest z osobą Szulaka Maksyma podejrzanego o szpiegostwo i propagandę bolszewicką a który swego czasu aresztowany w Kołomyji zbiegł z aresztów policyjnych. Wspomniany osobnik wraz z trzema innymi nieznanego nazwiska towarzyszami grasując w gminach powiatu Sniatyn, wymusza od ludności pieniądze pod grozą rewolweru. Kilkakrotny wywiad funkcjonariuszów i konfidentów, jakoteż patrolowanie z czaty przez specjalne patrole mundurowe nie dały wyniku. Przepuszczalnie jest on sprawcą rozlepiania odezw w Krasnostawcach, ponieważ wspomniana gmina względnie mieszkańcy tejże dotychczas zachowywali się spokojnie i wogóle w sprawach politycznych nigdy nie brali udziału.

VI. Pas neutralny i sprawy graniczne.

Na granicy polsko-rumuńskiej i czechosłowackiej spokój. Granica strzeżoną jest przez straż graniczną, oraz Posterunku Policji Państwowej.

Otrzymano wiadomości, że w czasie od 20 czerwca do 4 lipca br. odbyły się manewry 45 pp. czeskiego stacjonowanego w Bernie w odległości 7 klm. od granicy polskiej na południe od powiatu Dolina w miejscowości Toronja.

Z tego samego źródła donoszą, że w ubiegłym miesiącu zamianowany został komisarzem rządowym na miasto Toronja niejaki Kitzman ukraińiec pochodzący ze Stanisławowa, przebywający stale w Czechosłowacji, osobnik wrogo do Państwa Polskiego usposobiony.

Ceny środków żywności w Czechosłowacji w ostatnich dwóch miesiącach miały pójść strasznie w górę a mianowicie: 25klg mąki kukurydzianej, która przed dwoma miesiącami kosztowała 27 do 28 kor. cz. obecnie kosztuje 45 kor. cz. zaś bydło rogate i konie podrożały o 30 do 85 %.

VII. Akcja dywersyjna i szpiegostwo.

Ujawniono w dalszym ciągu wypadki agitacji w niektórych powiatach tut. Okręgu mającej na celu werbunek młodych ludzi narodowości rusińskiej i wyprawianie ich drogą nielegalną do Rosji sowieckiej. Zachodzi podejrzenie, że jest to werbunek do wojska bolszewickiego lub do band dywersyjnych organizujących się w Rosji. Prócz znanych wypadków tego rodzaju akcji np. w powiatach stanisławowskim i doliniańskim notowane są w tut. urzędzie nowe i dotyczące terenu rohatyńskiego.

Dnia 13 sierpnia br. aresztowany został Wasyl Bandura robotnik rolny z Pod-Szumlaniec pod zarzutem nieprawnego werbunku do wojska bolszewickiego. W toku dochodzeń stwierdzono, że Bandura od dłuższego czasu agitował w tym kierunku a dnia 14 lipca br. wywędrował wspólnie z Józefem Kinaszem z Pod-Szumlaniec w zamiarze przedostania się do Rosji. Zamiaru tego wprawdzie nie wykonał, ponieważ do granicy nie doszli i powrócili do domu. Bandura jednak zeznał, że do emigracji tej nakłonił go Mikołaj Szpyłyk z Szumlan w powiecie podhajeckim, który w tym calu przyjeżdżał do Pod-Szumlaniec. Bandura odstawiony został do Prokuratury przy Sądzie Okr. w Brzeżanach.

Dnia 15 lipca br. aresztowany został na terenie powiatu tarnopolskiego Michał Huczko z Podmichałowiec, który wędrował do Rosji rzekomo w

poszukiwaniu za swemi końmi zabranemi mu jeszcze przez bolszewików w r. 1920. Odstawiony następnik do Sądu powiatowego w Bursztynie w sprawie pewnej kradzieży przyznał Huczko, że agitował w Zurowie za wyjazdem do Rosji i że za jego namową wyjechali w lipcu br. do Rosji Dmytro Baranowicz i Dmytro Bobyk obaj z Zurowa.

Niewygasłe dotąd usiłowania konspiratorów rusińskich pragnących za wszelką cenę dopomóc do przewrotu w Państwie i oderwania dzielnic etnograficznie rusińskich od całości Państwa ujawniają w pewnym stoniu listy niejakiego Wasyla Kocuraka (pseudo Iwana Sływockiego) z Kluczowa wielkiego w powiecie peczeniżyńskim. W jednym liście skierowanym do Kuszłaka w Kluczowie pisze on, że przebywa obecnie w obozie wojskowym w Józefowi w Czechosłowacji, że w Czechosłowacji jest obecnie około 20 000 emigrantów ukraińskich, że noszą pasowane ubrania cywilne, oraz wymienia jakie pobierają gaże. W innym liście do Fedora Paraszczyszynoho z Kluczowa wypowiedzi nadzieję, że wkrótce się zobaczą, ponieważ “w nie długim czasie będzie wielka burza, która wszystko zdmucha, zostawi tylko czyste ziarno a wszystko śmiecie pójdzie w powietrze”. Trzeci list do Stefana Głowackiego z Kluczowa zawiera zdanie: “myślę, że niedługo będzie burza, zaczną wiązać się podwaliny naszego wspólnego ładu, po tu, jak wiesz, zrobił się wielki szum i zdaje się, że wyrosną wielkie ptaki, które polecą na wshód a ze wschodu przejdą całą kulę ziemską”.

Na terenie powiatu tłumackiego wykryto, że prawnik i kandydat adwokacki Mikołaj Melniszyn z Pałahicz przebywający na Rusi Podkarpackiej w Czechosłowacji napisał do matki do Pałahicz kartkę z prośbą, by mu odpisała na list poprzedni, w poprzednim zaś liście miał pisać o przewrocie politycznym i sabotażach. W tej sprawie wdrożono dochodzenia, których wyniknie jest tu jeszcze znany.

Dnia 22 sierpnia br. podpalił niewyśledzony dotychczas sprawca stóg siana znajdujący się na polu na szkodę Jana Genyka, polaka z Berezowa niżnego powiat Peczeniżyn. Zbrodni tej dokonano na tle politycznym z powodu zemsty za to, że Genyk w r. 1923 pełnił bardzo gorliwie funkcje komisarza rządowego, zaco już wówczas usiłowane ze strony elemetów wywrotowych podpalić mu zabudowania gospodarcze. Dochodzenia za sprawcami czynu pozostały bez wyniku.

Dnia 19 sierpnia br. przyaresztowany został w związku ze sprawą Grossera, Mandryki, Bileckiego, Puszkarza i innych w sprawie szpiegowackiej Jurko Wysztywaniuk z Iwanowiec pow. Kołomyja, poczem odstawiony został dla dalszych dochodzeń Oddziałowi II. Szt. we Lwowie.

VIII. Ważniejsze wypadki.

Dnia 25 lipca br. zostali przytrzymani Balasa Stefan i Balok Ludwik rzekomi dezertarzy węgierscy, którzy po spisaniu z nimi protokołu zostali oddani tut. Starostwu z wnioskiem na wysiedlenie.

Dnia 2 sierpnia br. bawił w Stanisławowie z okazji wizytacji tut. Dyrekcji Kolej P. Minister Kol. Zel. Tyszka, a objechawszy poszczególne stacji tut. Dyrekcji, odjechał w dniu 9 sierpnia br. do Warszawy.

Дня 3 серпня br. przejeżdżał przez Stanisławów P. Premier Grabski udając się do Kosowa, skąd w dniu 6 sierpnia br. udał się autem w kierunku Stryja, Truskawca i Krakowa.

Дня 10 серпня br. i 19 серпня br. przejeżdżał przez Stanisławów P. Wiceminister Olpiński.

W nocy z dnia 12 na 13 sierpnia br. około godz 12-tej niewyśledzony dotychczas sprawca rzucił przez okno do pokoju leśniczego Aleksandra Kisielewskiego w Bani-Berezów pow. Peczeniżyn два ręczne granaty, które nisaksploдоваły. Wedle zapodań leśniczego Kisielewskiego wspomnianego czynu miało dokonać dwóch osobników, których on w lipcu 1922 r. przy pomocy strażników lasowych ujął spiących w lesie państwowym Bani-Berezów, uzbrojonych w karabiny, z których jaden zdołał uciec, drugiego zaś przytrzymał i oddał organam P. P.

Osobników odgrażał mu się wówczas, że do niego kiedyś powróci i zato mu się odpłaci. Zachodzi podejrzenie, że czynu tego obecnie dokonał.

Szczegółwe w tym względzie dane przedłożyłem osobnem sprawozdaniem.

W.z. Okręgowego Komendanta:
Dr. Hedrychowski Podinsp. P. P.

**ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 201, арк. 22, 37-47.
Машинопис. Оригінал. Мова польська.**

№ 163

Звернення Тіснішого народного комітету УНТП до громадськості краю із закликом виступити на захист української мови та приватного шкільництва

14 вересня 1924 р.¹⁵¹

До самооборони!

Голос Тіснішого Народного Комітету

У звязку з розпорядками органів польських шкільних властей в справі українського шкільництва та з огляду на т. зв. “кресові закони” про права мови на полі шкільництва, судівництва і адміністрації, Тісніший Народний Комітет як начальна управа Української Народної Трудової Партії постановив:

1) Візвати ціле українське громадянство, зокрема членів Української Народної Трудової Партії до послідовної оборони прав української мови на кожному кроці.

2) Візвати українське громадянство до як найбільше напруженої праці і жертвенности для удержання і дальшої розбудови українського приватного шкільництва. Ніякі беззаконні зарядження ні особисті переслідування не сміють відстрашувати громадян від високо-ідейної праці у цім напрямі, а обовязком всіх суспільних верств є як найбільш пособити роботі діячів Рідної Школи.

¹⁵¹ Дата публікації в газеті “Свобода”.

3) Всі Повітові Організації Української Народної Трудової Партії мають взяти активну співучасть в моральному і матеріальному піддержанню існуючих приватних шкіл та утворенню нових шкіл чи курсів і звернути окрему увагу на творення і розбудову фахових шкіл та курсів використовуючи місцеві умовини, і засоби.

Львів, дня 3 вересня 1924 р.

З Президії Тіснішого Народного Комітету:

Др. Із. Голубович голова, А. Малецький ген. секретар.

Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). – Т. 2. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 388 – 389.

№ 164

Витяг із місячного звіту Снятинської команди поліції Снятинському повітовому староству про політичну ситуацію в повіті за жовтень 1924 р.

28 жовтня 1924 р.

Okręg X Stanisławowski
Komanda Policji Państwowej
w Sniatynie
L: 818/924/V.

Sniatyn, dnia 28 października 1924.

Sprawozdanie miesięczne
z ruchu zawodowego i społeczno-politycznego
na terenie powiatu Sniatyńskiego za miesiąc październik 1924 r.

I. Ogólna sytuacja.

Ogólna sytuacja w okresie sprawozdawczym na terenie tut. powiatu nie uległa szczególnej zmianie; buntów, rozruchów, demonstracji, strajków i t. p. na tle politycznym nie było. Ludność wszystkich narodowości zamieszkała na terenie tut. powiatu zachowuje się na ogół spokojnie, nic podejrzanego nie zdradza, żywo interesuje się obecnymi stosunkami w Państwie, narzekając na wzmagającą się drożyznę artykułów codziennej potrzeby, na niedostateczny urodzaj szczególnie zboża, którego brak i cena daje się wśród biedniejszej ludności i rolników odczuwać. Wśród sfer kupieckich dają się słyszeć ciągle narzekania na zastój w handlu, na wysokie opłaty podatków, patentów i t. p.

II. Ruch zawodowy współdzielczy.

W ruchu zawodowym w okresie sprawozdawczym nie nastąpiły żadne zmiany – natomiast w ruchu współdzielczym daje się zauważyć żywa działalność poszczególnych kooperatyw rusińskich i innych współdzielni które z każdym dniem zyskują coraz to więcej kupujących towary i zawładnęły niemal wszystkie sfery rusińskie. Tu i ówdzie spotyka się z silną konkurencją czyniącą działa na rozwój ich kooperatyw i współdzielni.

III. Strajki.

Strajków w okresie sprawozdawczym na terenie tut. powiatu nie było i nie zauważono agitacji zmierzającej do wywołania takowego.

IV. Działalność organizacji politycznych.

W okresie sprawozdawczym w działalności organizacji politycznych polskich szczególnych zmian nie zauważono a to z tego powodu – że takowych na terenie tut. powiatu prawie że niema.

V. Sprawy narodowości.

...¹⁵²

c) Rusińskie.

Wśród ludności rusińskiej a szczególnie wśród inteligencji dawało się zauważyć w okresie sprawozdawczym wielkie zainteresowanie sprawami narodowościowymi i kulturalnymi i tak: dnia 27/IX. br. odbyło się w Sniatynie w sali “Bojan” walne zgromadzenia Tow. “Wzaimna Pomicz uczytelstwa ukr.” pod przewodnictwem Wasyla Rawluka b. nauczyciela w Wołczkowiec z następującym programem: 1) Otwarcie zgromadzenia, 2) Odczytanie protokołu z poprzednich walnych zgromadzeń, 3) Sprawozdanie ze zjazdu delegatów we Lwowie, 4) Wnioski. Przewodniczącym nowego wydziału został wybrany Paweł Krupski nauczyciel z Lubkowiec powiat Sniatyn. W czasie zgromadzenia wywiązała się szeroka dyskusja na temat ukraińskiego uniwersytetu we Lwowie i zapadła rezolucja mocą której nauczycielstwo ukr. ma natarczywie domagać się od Rządu polskiego utworzenia uniwersytetu ukr. z siedzibą we Lwowie i na wypadek nie uczynienia ich żądaniom zadość postanowiono zająć wrogie stanowisko względem Państwa Polskiego. W dalszym ciągu postanowiono wspierać materialnie tajny Uniwersytet ukr. we Lwowie. Podczas zgromadzenia przemawiał również adwokat Dr. Iwan Semaniuk ze Sniatyna w duchu pojednawczym, lecz został zbojkotowany i powzięto zamiar bojkotu wszystkich tych którzy nie okażą chęci poparcia sprawy ukr. uniwersytetu we Lwowie. Do tej akcji postanowiono zjednać sobie jak najwięcej księży ruskich i innych osób mających wpływ wśród ludności rusińskiej.

Nadmieniam ponadto, że prasa żydowska żywo interesuje się sprawą ukr. uniwersytetu we Lwowie oraz innemi sprawami narodowościowymi rusińskimi i między innemi pisze “Tageblatt” tak “Die Ukrainer werlangen nicht a szch...” (Ukraińcy żądają nie wiele...). Według wiadomości z “Tageblattu” żądają rusini 1) ukr. uniwersytetu we Lwowie, 2) własnej armji i 3) własnej waluty, co zdaje się dla “Tageblatt” wprost śmiesznem i niemożliwem.

Dnia 12/10. br. odbyło się w Rusowie pow. Sniatyn w sali “Narodnego Domu” przedstawienie amatorskie p. t. “Medwid” i “Jaki chory taki doktóry” dochód przeznaczono na bibliotekę “Narodnego Domu” w Rusowie.

Dnia 19/10. br. odegrał ukr. teatr Orła Stepniaka w Zabłotowie komedję p. t. “Ostatni mężczyzna”.

Dnia 27/10. br. Tow. “Proświta” w Uściu urządziło we własnym lokalu przedstawienie amatorskie p. t. “Odrodzenie”. Dochód przeznaczony na dokończenie “Narodnego Domu” w Uściu.

¹⁵² Пропущено текст документа, в якому йдеться про суспільно-політичну діяльність єврейського та німецького населення повіту.

VI. Pas neutralny oraz sprawy graniczne.

Granica polsko-rumuńska jest pilnie strzeżona przez straż graniczną. Ruch dezertarów rumuńskich prawie, że zupełnie ustał, wypadków dezercji w okresie sprawozdawczym nie zanotowano.

...¹⁵³ .

Do Prezydjum Starostwa w Sniatynie
Przedkładał do wiadomości i dalszego postanowienia

Hełm w. r. Kierownik Ekspozytury Pol. Pol.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 201, арк. 87.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 165

**Витяг із місячного звіту Косівського повітового староства
Станіславівському воєводському управлінню про політичну ситуацію в
повіті за жовтень 1924 р.**

28 жовтня 1924 р.

Starowstwo w Kosowie

L: 268/Tajne.

Sprawozdanie sytuacyjne

Za miesiąc październik 1924.

ŚCIŚLE TAJNE.

Kosów, dnia 28 października 1924.

Wydział Prezydjalny Województwa!

W załączeniu przedkładał sprawozdanie miesięczne Powiat.

Komendanta P. P. w Kosowie z dn. 28/X 1924. L:197/21/V z następującą oceną:

ad 1 – 3 zgodnie ze sprawozdaniem Powiat. Komendanta P. P.

ad 4.

W powiecie panuje na ogół bezwzględny spokój, a o jakiegokolwiek zamierzonej akcji dywersyjnej na tle politycznym na razie mowy nie ma. Nie znaczy to jednak by w powiecie nie nurtowała wśród ludności akcja wybitnie antypaństwowa zdążająca systematycznie do narodowego i politycznego uświadamiania mas chłopskich w kierunku niepodległego państwa ukraińskiego w połączeniu z Ukrainą sowiecką.

Akcja ta ujawnia się konkretnie w wielkiej ilości dzienników ruskich nadsyłanych do gmin wiejskich – gdzie jest 75 % analfabetów, w tworzeniu Towarzystw oświatowych “Proświt” które wykazują wielką żywotność, dążność do zakładania towarzystw harcerek i reaktywowania Siczy, czemu władze przeciwdziałają, oraz pewna dająca się zaobserwować rezerwa z jaką włościanstwo ruskie się zachowuje. Politycy ukraińscy rozwijając swą działalność bardzo intensywnie, ostrożnie i sprytnie wśród ludności wiejskiej – zyskują coraz większy wpływ na wsi.

¹⁵³ Пропущено текст документа про чисельність осіб, які легально перетнули польсько-румунський кордон, про випадок самогубства польського митника, а також про відсутність на території повіту випадків шпигунства і диверсій.

W każdej wsi jest grupa ludzi konserwatywnych i to dość silna, garnąca się do Państwa Polskiego, lojalna pod każdym względem i nie życząca sobie Ukrainy, która w oczach tej grupy została zupełnie skompromitowaną. Nie mniej jednak rozagitowany zdecydowanie wrogi żywioł antypaństwowy wśród chłopstwa pozostającego pod wpływem działaczy ukraińskich jest o wiele silniejszy, oraz tak zorganizowany, że na wypadek jakichkolwiek poważniejszych zamieszek czy wewnątrz czy też zewnątrz Państwa – doskonale zorganizowany i zakonspirowany żywioł antypaństwowy, zmiażdży odrazu konserwatywny i lojalny obóz ruskich włościan. Akcja dywersyjna na Kresach wschodnich i stosunki w Rosji bolszewickiej – o których ludność w tajny sposób jest bardzo dobrze poinformowana – oddziałują bardzo demoralizująco nie tylko na nią, ale także i na część społeczeństwa polskiego i żydowskiego. Działacze ukraińscy posługują się w swej pracy wywrotowej w wielkiej mierze także prasą polską.

Na powyższy poważny stan sytuacji politycznej wpływa w bardzo znacznej mierze, że ludność ruska i żydowska nie wyrobiła w sobie samorzutnie zaufania i poszanowania do Majestatu i Autorytetu Państwa Polskiego, a to z powodu niezawinionej słabosci i pauperyzacji Władz państwowych – spowodowanej powojennymi stosunkami – a do jakiego była przyzwyczajona i jakie szanowała samorzutnie przed wojną. Ludność posłuchu bynajmniej Władzom nie odmawia – ale zachowuje się wobec nich z pewnym psychologicznym lekceważeniem, rezerwą, a objawia się to w rozmowach ludności między sobą “że to ne to szczo buło”. U ludności trwa dalej stan tymczasowości, który się na wsi ciągle słyszy “szcze tak ne bude”.

Dalej obecny ogólny stan i zastój gospodarczy wpływa ogromnie ujemnie na nastroj mas włościanskich – obecnie żyjących w wielkim niedostatku – pozbawionych pieniędzy – z powodu braku wszelkiego zbutu na bydło i ich rolne produkta. Stan ten jest wyzyskany gruntownie przez akcję antypaństwową, rozgorycza w najwyższym stopniu masy chłopskie i znajduje w tym kierunku bardzo podatne pole do działania.

W koncu Policja państwowa przy obecnej swej organizacji nie odpowiadającej ani potrzebom Państwa, psychologii nisko kulturalnie stojących mas – nie ma u ludności żadnego poszanowania ani też autorytetu.

Powyższy stan kryje w sobie bardzo wiele niebezpieczeństwa, zagrażającego całości Państwa i stworzeniu zwartych mas zadowolonych obywateli wszystkich narodowości, którzyby w razie ważnej potrzeby stanęli zwartym murem tak w wewnętrznej jak zewnętrznej obronie Państwa, położonego między dwoma wielkimi a wrogimi mocarstwami – mającymi za sobą wśród narodów je zamieszkujące wiekowe tradycje – bez względu na przejściowe formy rządu.

Żydzi sjonisci i komunisci wszelkich odcieni i narodowości, oraz wszelkie niezadowolone elementa w państwie dążące do przewrotów politycznych idą ręką w rękę z ukraińską akcją antypaństwową i są z nią w ścisłym kontakcie.

Temu stanowi musi się Państwo zagrożone od wschodu i zachodu, oraz wewnątrz przez masy niezadowolonych wywrotowych elementów, jak najwcześniej przeciwstawić przez zorganizowanie silnej Władzy państwowej o wysokim autorytecie wobec milionów nisko kulturalnie stojących mas obywateli, a

w szczególności przez zorganizowanie silnej Władzy administracji politycznej z zadowolonym personelem urzędniczym niezależnym materialnie i umundurowanym, jak również karnej i materialnie niezależnej i pewnej służby bezpieczeństwa publicznego tj. Policji Państwowej, czy też Żandarmerji, które to Władze przede wszystkim są powołane stworzyć wewnętrznie silne i skonsolidowane, od wszelkich wstąpiń politycznych zabezpieczone Państwo, srocz bezwzględne bezpieczeństwa życia i mienia wszystkich obywateli, a tem samem wydobyć z nich to maksimum zaufania i poszanowania jakiego każde prawozarządne Państwo ma prawo żądać od swych obywateli – by zapewnić swój byt, rozwój i dobrobyt narodowy.

Obecna słaba Władza państwowa oraz nie mająca w opinji publicznej należytego autorytetu Policja Państwowa, w razie ważnych wypadkow spowodowanych agitacją wywrotową, przy wzrastających masach wywrotowych i niezadowolonych elementów, tak wśród obywateli jak wojska oraz przy istniejących walkach klasowych, nie będzie mogła spełnić należycie swych obowiązków – co jest bardzo groźnym objawem – jak tego dostateczny dowód dały, groźne wypadki na Kresach wschodnich.

...¹⁵⁴ .

Starosta: (підпис нерозбірливий)

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 201, арк. 121 – 123.
Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 166

Витяг із місячного звіту Коломийської повітової команди поліції про суспільно-політичну ситуацію в повіті у жовтні 1924 р.

31 жовтня 1924 р.

Powiatowa Komanda Policji Państwowej w Kołomyi.

L: 1666/24/V.

Kołomyja, dnia 31/X.1924.

Sprawozdanie za miesiąc

Październik 1924.

...¹⁵⁵ .

f) ukraińskie: dnia 10/b. m. odbył się wiec Okreg. Związku gospod.-spożywczych kooperatyw w Kołomyi pod przewodnictwem ks. Aleks. Rusina. Na wspomnianym wiecu były poruszane następujące sprawy a to: 1) obecne gospodarcze położenie, 2) znaczenie korporacji w życiu społecznem, 3) narodowa szkoła a korporacja. Do prezydjum wybrano za prezesa ks. Rusina, a na zastępcę dependenta adw. Dra Kuzmycza i b. profesora Michniaka, a na sekretarza powołano Kłyma Stefaniowa dyr. “Dobrobutu” oraz gospodarza Drondiaka z Kujdaniec.

¹⁵⁴ Пропущено текст документа, в якому наведено поради щодо покращення роботи польської поліції та державних органів влади, а також щодо їх реорганізації.

¹⁵⁵ Пропущено текст документа про викриття озброєної групи співчуваючих комуністам з приміткою про можливі їхні зв'язки з радянською Росією, а також аналізується політична ситуація в повіті, діяльність профспілок, легальних політичних партій, етноконфесійних общин поляків, німців та євреїв.

Po ks. Rusinie zabrał głos redaktor gazety ukr-nacjonalnej ze Lwowa Hawryłko, który przemawiał o celu kooperatyw i ich znaczeniu. Mowca wzywał zebranych do solidarności i łączenia się, ponieważ tylko zapomocą kooperatyw, mogą dojść do celu. Mowca poruszył dalej sprawę szkolnictwa, że po wsiach nie będzie szkół czysto ruskich, tylko będą szkoły spolszczone nadmieniając, że za czasów austr. był większy procent szkół ruskich, aniżeli za czasów polskich, a wypadek ten mogą zawdzięczyć tylko sobie, ponieważ brak u nich jedności i pracy postępowej. Mowca wskazał jako przykład, naród niemiecki który każdą chwilę wykorzystuje, i pomimo że wojnę przegrał wszystkie państwa muszą się z nimi liczyć. Mowca zaznaczył dalej, że Czesi zapomocą kooperatyw zniszczyli Austrię stosując niejako ten przykład, do Państwa Polskiego. Następny mowca Horożanski z Kołomyi, przemawiał również w sprawie szkolnictwa, że szkoły ruskie są uposledzone, oraz o znaczeniu kooperatyw. Następny mowca Kłym Stefaniow krytykował społeczeństwo ruskie mówiąc, że winę za dotychczasowe błędy w życiu narodu ukraińskiego, ponosi sam naród ruski. Czwarty mowca, Dr. Kuzmycz pochwalał mowę Hawryłki, powtarzając niektóre urywki z jego przemowienia. Piąty mowca Słobodzian, z Rungur podnosił interpelację dlaczego na wiecu ruskie nie wysłał Rząd przedstawiciela władzy narodowości ruskiej, lecz Polaków którzy nie umieją języka ruskiego, jak również że niema komu stanąć w obronie narodu ukr. w wypadkach odniesionych krzywd. Kierunek przemowienia mowców wskazywał niejako drogę, że zapomocą kooperatyw, czyli zrzeszeń będą mogli swobodniej swoją działalność prowadzić i za pośrednictwem kooperatyw dosięgnąć swojego celu. Przebieg tego wiecu miał więcej charakter polityczny, jak ekonomiczny, a przemowienia wszystkich mowców nacechowane były pewną goryczą do Państwa Polskiego.

Dnia 6/b. m. w sali "Domu Narodnego" w Kołomyi odbył się wiec sprawozdawczy posła Pidhirskiego. Do przyzdyjmu na wspomnianemu wiecu wybrano na przewodniczącego Skwarę, dyr. Podkarpackiego Sojuszu, Drondiaka jako zastępcę, oraz sekret. Gospodarza Hanuszczaka z Kornicza. Pidhirski przemawiał do zebranych o celu przybycia i zdania sprawozdania z działalności partii ukr-nacjonalnej, którego to klubu jest głową. Mowca przedstawił zgromadzonym położenie narodu ukr. który zstał w czasie zamieszek nacjonalistycznych uposledzony, pomimo, że jest dość silnym i liczny narodem, nie uzyskał swej niepodległości. Następnie przemawiał w sprawie osadnictwa na kresach wschodnich, o konfiskacie cerkiew prawosławnych na Polesiu i Podlaszu. Dalej sprawę wyborów do Sejmu i Senatu w r. 1922. w których Wołyn, Polesie, Podlesie i Chełmszczyzna wzięły udział, wiedząc o tem, że inaczej być nie może, ponieważ Polska i Sowiety podzieliły się ziemią ukraińską. Traktat ryski – sprawę Małopolski-wschodniej wówczas definitywnie nie załatwił, dlatego też cała ludność ukr. tej połaci kraju stała w opozycji a nawet zaznaczyła swoje niezadowolenie sabotażami i morderstwami politycznymi. W czasie tych wyborów zostało wybranych kilku renegatów wbrew woli narodu ruskiego, do Sejmu pod nazwą "Chliborobow" na którego słowa zebrani odpowiedzieli okrzykiem "hańba". Mowca w swoim dalszym przemowieniu przedstawił zebranym obecną

administrację na kresach oraz poruszył sprawę zamordowania Bessarabowej¹⁵⁶ w więzieniach lwowskich, dalej sprawę kresowych ustaw językowych, oraz szkolnictwa, że obecny system jest zagładą dla narodu ukr. oraz, że ludność ruska powinna pamiętać o “Ridnej Szkole”, która jest jedynym fundamentem dla narodu ukraińskiego. Mowca poruszył dalej sprawę uniwersytetu ukr. który Rząd przyrzekł otworzyć tymczasowo w Krakowie, a następnie przenieść takowy do Lwowa, czemu jednak polska nar-demokracja sprzeciwiła się, i uniwersytetu dotychczas, jak niebyło tak niema. Przy końcu przemówienia posła Pidhirskiego zainteresował tegoż Dr. Kuzmycz, aby w Min. S. Wewn. poruszył sprawę by na wiecu ruskie wysyłano delegatów ze Starostwa, narodowości ruskiej a nie Polaków, na co poseł odpowiedział, że sprawą tą zajmie się osobiście. Po zejściu posła Pidhirskiego z mównicy zapytał się jeden ze zebranej publiczności, czy mogą zaspiewać pieśń “Szczę ne wmerła Ukraina” a po odspiewaniu tejże rozpoczęto śpiewać pieśń “Ne pora, ne pora Moskałewy i Lachowy służyty” jednak w tej chwili delegat Starostwa, sekr. Wojew. Piątek wezwał zebranych do rozejścia się. Pieśń powyższą zaspiewał pierwszy student Iwan Bachmatiuk, zam. w Kołomyi a za nim zaspiewali wszyscy zebrani wraz z posłem Pidhirskim. Pidhirski w swoim przemówieniu wykazywał więcej krzywdy narodu ukr. aniżeli zdawał sprawozdanie z działalności jego klubu. We wiecu tym brali udział przeważnie osobnicy należący do partji trudowej, oraz do partji komunistycznej. Posła Pidhirskiego zaprosili do Kołomyi a to: Sabat dyr. Podkarpackiego Sojuzu, Czajkowski dyr. Ruskiego pryw. Seminarjum, Dr. Kuzmycz, Jawny i b. nauczyciel Hnatiuk z Piadyk.

Dnia 10/bm. znaleziono w wagonie III klasy pociągu jadącego ze Lwowa do Kołomyi, torbę z książkami szkolnymi Borysa Murija, ucznia 6 kl. gimn. zam. w Dawidowie pow. Lwów. Pomiedzy książkami szkolnymi powyż wymienionego ucznia znaleziono 19 egzemplarzy broszur p. t. “Borys” na której w posrodku znajduje się wieniec cierniowy z trojzębem, a w srodku napis “choch polahły – żywut”.

Wspomniana broszura została wydrukowaną w drukarni Stawropigijjskiego Instytutu pid uprawoju A. Jaskowa, we Lwowie. Nakład tej broszury został przez Prokuraturę lwowską skonfiskowany, wobec czego powyższą sprawę odstąpiono Okreg. Urzędowi Pol. Pol. we Lwowie celem przeprowadzenia dalszych dochodzeń i pociągnięcia Murija do odpowiedzialności za kolportaż broszur zakazanych.

Doszło do tut. wiadomości, że dependent adw. Dr. Antoni Kuzmycz jeździ po wsiach powiatu borszczowskiego i zajmuje się organizacją, wzgl. uruchomieniem nieczynnych czyteln Proświty.

Wymieniony rozpoczął powyż wymienioną działalność również na terenie tut. powiatu, coby wskazywało, że stara się zjednać więcej zwolenników partji trudowej do której sam należy. Gorliwa praca na polu zakładania czyteln “Proświty” która w ostatnich czasach zaznaczyła dość silną działalność, dowodzi o

¹⁵⁶ Мова йде про загибель Ольги Басараб 13 лютого 1924 р. у львівській в'язниці.

zreszeniu się ludności ruskiej w stowarzyszeniach i kooperatywach, aby pod tym pozorem mogli swobodniej wytknięty kierunek swej działalności prowadzić. Potrzebę takiego zrzeszenia się, poruszano na zgromadzeniu dnia 5/bm. w “Domu Narodnym” co dowodzi o zmianie taktyki dotychczasowej ich działalności.

Doszło do tut. wiadomości, że Iwan Krupej, Bazyli Ostrowski i Iwan Tyrski, zam. w Kułaczkowcach tut. powiatu, uprawiają wrogą agitację, przeciw Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń. Na tej podstawie przeprowadzono dochodzenia przeciw powyż wymienionym a przy rewizji u Krupeja znaleziono jedną odezwę “Diła” p. t. “Nema rzondowoji asekuracji” który zapodał, że wspomnianą broszurę otrzymał od Jana Formusiaka, zam. w Kułaczkowcach. Formusiak zapytany, skąd takową otrzymał, że od Piotra Pryjmaka, zam. w Gwozdźcu – st. który jest agentem asekuracyjnym “Dnistra”. ...¹⁵⁷ rewizji u Pryjmaka, znaleziono u tegoż jeszcze 3 odezwy, a to: 1) W sprawie zakona pro prymusowe zabezpieczenia, 2) pro prymus ubezpieczenia wid ognia oraz 3) w sprawie prymusowego ubezpieczenia wid ognia.

Wszystkie 4 odezwy zawierają rodzaj pouczenia jak się ma zachować ludność ruska w stosunku asekuracji Dnistra i Polskiej Dyr. Ubezpieczeń, poruszając w niektórych ustępach brak przymusu ustawowego, odnosnie do asekurowania w P. D. U. Treść odezwy p. t. “W sprawie prymusowego ubezpieczenia wid ognia” zawierała najwięcej treść wrogą Polskiej Dyr. Ubezp. w której Diło – nawołuje, do silnej agitacji, przeciw P. D. U. nadmienając, że ewent. nadwyżki w dochodach P. D. U. pojdą na cele wrogie narodowi ruskiemu, zamiast takie nadwyżki mogłyby być użyte przeiow. Dnister ma cele oświatowe lub dobroczynne dla narodu ruskiego. W spomnianej odezwie podkopuje dalej Diło, zaufanie ludności ruskiej z powodu braku odpowiedniego funduszu przez P. D. U. na pokrycie ewent. szkod. Wymieniony w czasie pobytu w Kołomyi u swego brata Olenkiewicza zapoznał się z Karolem Nowakiem zam. w Kołomyi, z którym wspólnie za pomoc w przejściu granicy polsko-ros. Pobrali od Anny Kocaba z Kołomyi, 8 dolarow.

Dnia 14/bm. odjechali z Żołynskim w kierunku granicy Karol Nowak, Anna Kocaba oraz Marjan Mykietiuł z zamiarem udania się na Ukrainę-sow. W czym miał być im pomocny Żołynski, jako mieszkaniec Trojcy, położonej nad samym Zbruczem. Po przybyciu wymienionych do Trojcy, Nowak wraz z kobietami został przez tamt. policję przytrymany, natomiast Żołynski przyjechał z powrotem do swego brata zam. w Kołomyi. Przytrzymani pozostają dotychczas w aresztach w Borszczowie za nielegalne usiłowanie przekroczenia granicy. Żołynski będąc dobrze obznajomiony ze stosunkami granicznymi, a nawet zachodzi podejrzenie, że stoi w kontakcie ze strażą graniczną sowiecką, ułatwił zbiegow z Polski przejście granicy polsko-sowieckiej, za którą to czynność miał mieć oznaczoną takse 10 dolarow. Żołynskiego za powyższy czyn, oddano tut. Starostwa do ukarania. Żołynski jest również podejrzany o służbę kurjerską między sowietami a Polską, ponieważ miecskając nad samą granicą, mógł tą czynność całkiem swobodnie pełnić.

¹⁵⁷ Пропущено 2 слова, нерозбірливо вписані від руки.

Czytelnie “Proświty” w b. m. dały 6 przedstawien, co dowodzi, o wzmożonym ruchu ze strony tychże, a jako ogłoszen używają afiszow; na których jest wydrukowany hucuł z toporkiem i trąbą. Zainteresowanie się ludności ruskiej temi przedstawieniami w niektórych gminach jest silniejsze, a w niektórych słabsze.

...¹⁵⁸.

Kierownik Ekspozytury Pol. Pol.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 201, арк. 164, 169 – 174.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 167

Стаття д-ра Євгена Петрушевича “В шості Роковини”, опублікована в газеті “Український прапор”

1 листопада 1924 р.

Нині минають шості Роковини 1 листопада 1918 року, незабутнього дня, в якому західна частина українського народу в столиці українських князів Львові проголосила і чином горстки сірих героїв здійснила свою власну Західно-Українську Народню Републіку.

В кожній українській груді ще нині – після шістьох важких років – бється живіще серце на спомин того невимовно радісного ранку 1 листопада 1918 р., коли на вежі львівського ратуша замаяв синьо-жовтий прапор – символ української держави, а на вулицях Львова появився наш рідний український галицький Стрілець.

Одначе українську державу на Галицькій землі – овод чину 1 листопада 1918 р. – затопила в крові українського народу, після 8-місячного боєвого змагання, зброя з цілого світа в руках польського легіонера, а насильство над справедливістю – окупацію західноукраїнських земель Польщею – санкціонували 15 марта 1923 р., за спонукою Франції переможці у великій світовій війні.

На притолочених, розграблених і окрівавлених західно-українських землях уже поперх 5 років стоїть бруталною стопою імперіялістична Польща. Мов гієна, влившись на побоєвищі зубами в поранене тіло, Польща намагається знищити основи політичного, культурного й економічного існування українського народу, – твердих духом катуєчи й переслідуючи, хиткі одиниці заманюючи, деморалізуючи і розбиваючи...

Та проте ідеї 1 листопада 1918 р. – ідеї власної української держави – не вбе і не може вбити в масах українського народу ні лукава галапасна Польща, ні ніякі чужі присуди. Як і 1 листопада 1918 р., так і нині ідея української держави жива і стихійно могутча в серцях українського народу на західноукраїнських землях. Пекучим вогнем бажання і безмежною тугою здійснення вона живе в масах українського народу; з кровю героїв, що впали за волю, вона увійшла в українську землю, вона ясніє на ранах тих героїв-

¹⁵⁸ Пропущено текст документа, в якому йдеться про випадки нелегального переходу польсько-румунського кордону румунськими дезертирами та жебраками, а також повідомляється про ситуацію з польськомовними газетами у повіті.

немічників, що лишилися у живих; вона бадьорить в'язнів і катованих; вона кличе до самопосягати тих, що несуть на своїх плечах тягар боротьби.

І ся найвища всенародня ідея власної державности, яка лягла в основу чину з 1 листопада 1918 р., нехай буде дороговказною зіркою українського народу на західно-українських землях – аж ся ідея здійсниться.

Нехай що сучасність кладеться на наші очи жахливою дійсністю; нехай що завойовник – Польща ликує нині жєстами тріумфатора; та проте сила нашої волі, міць нашого духа і твердість нашої праці мусять піднятися до такої напруги, що з нашої Рідної Землі опадуть ворожі кайдани.

Будучність є наша. Бо велика є Українська Земля і росте в силу її хазяїн український нарід. Бо розуміння ідеї 1 листопада 1918 р. зросло у свідомости цілої української нації на цілому її просторі.

А коли були б які слабодухи або зневірені, що хотіли б завернути колесо історії до часів з-перед 1 листопада 1918 р., то сила ідеї з сього великого Дня, що увійшла вже в кров і кість українського народу, відкидає се як безповоротно минулу справу.

Бо нема нам і не може бути спочинку і замирення, доки Польща держить у неволі українські землі.

Нехай же в сей день 6-х Роковин державного воскресення Західної України скріпиться іще розуміння, що не вистарчить визнавати ідею, але треба дальшої плянної, безвпинної і енергійної боротьби і в краю, і на світовій політичній арені за привернення поневоленої Польщею української державности на західноукраїнських землях і що така боротьба увінчається скоршим успіхом, коли вона йтиме одностайним фронтом проти ворога і коли буде міцно сконсолідована в однім проводі.

Твердо вірю, що ідея 1 листопада 1918 р. – ідея української державности на західно-українських землях – здійсниться гордим чином українського народу!

Воскресне Українська Держава – воскресне Українська Армія!

*Др. Евген Петрушевич,
Президент Української Національної Ради.*

Український прапор. – 1924. – 1 листопада.

№ 168

**Витяг із місячного звіту Калуського повітового староства
Станіславівському воєводському управлінню про активну діяльність у
повіті українських товариств у жовтні 1924 р.**

2 листопада 1924 р.

Starowstwo w Kałuszu.

L: 200/pr.

Kałusz, dnia 2 listopada 1924.

Sprawozdanie miesięczne

Za październik 1924.

PREZYDJUM WOJEWÓDZTWA!

...¹⁵⁹.

Ruch zawodowy i spółdzielczy:

Українські spółdzielnie powstają prawie w każdej gminie.

Kałuska Ukr. Spółdzielnia "Sojuz" okazuje wielką żywotność, zatrudnia wyłącznie ludzi o przekonaniach petruszewiczowsko-ukraińskich. Dyrektorem jest Tymoteusz Barysz; urzędnicy: Litwiniec, Rubczak, Semanyszyn, Mykuła, Boryniec, Aftanas, Lewicki i Pawłusiewicz, który jest kierownikiem Torhowli w Kałuszu.

Wyżej wymienieni są podejrzani o antypaństwowe tendencje i są inwigilowani.

...¹⁶⁰.

Starosta kałuski: (підпис нерозбірливий)

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 201, арк. 142.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 169

**Витяг із місячного звіту Станіславівської повітової команди поліції
Станіславівському повітовому староству про політичну та економічну
ситуацію в повіті у жовтні 1924 р.**

3 листопада 1924 р.

POWIATOWA KOMANDA POLICJI PAŃSTWOWEJ

w Stanisławowie.

Stanisławów, dnia 3 listopada 1924.

Nr. 1563/24/V.

SPRAWOZDANIE

z ruchu zawodowego i społeczno-politycznego

na terenie powiatu Stanisławowskiego za mies. październik 1924 r.

Ad. I. Ogólna sytuacja.

Miniony okres sprawozdawczy cechuje znaczne pogorszenie się sytuacji na polu ekonomicznym, oraz ożywiona działalność organizacji politycznych tak jawnych jak i tajnych. Na pogorszenie się sytuacji ekonomicznej wpłynęła

¹⁵⁹ Пропущено текст документа про подорожчання продовольства у Калуському повіті.

¹⁶⁰ Пропущено текст документа про відсутність у Калуському повіті страйків, про діяльність єврейських економічних організацій та прояви комуністичної агітації.

przedewszystkiem wzmagająca się z dniem każdym drożyzna artykułów pierwszej potrzeby tembardziej, iż okres ten jest okresem przygotowania środków na czas zimowy. Do tego wielce się przyczynia spodziewany zastój w robotach budowlanych ze względu na nadchodzącą porę deszczów i zimy, a tem samem bezrobocie spodziewane robotników sezonowych. Stan bezrobotnych w okresie sprawozdaczym ilościowo się nie zmienił, lecz jak wyżej wspomniano w niedługim czasie znacznie się powiększył przez wstrzymanie ruchu budowlanego. Brak gotówki, oraz brak kredytów powoduje zastój w zakładach przemysłowych, jaskrawym tego przejawem jest zamknięcie z dniem 16.X. b. r. fabryki fajansów w Pacykowie, które nastąpiło dla braku pieniędzy na prowadzenie fabryki. Z ilustrowanych wyżej powodów daje się zauważyć silne przygnębienie i rozgoryczenie wśród mas robotniczych, a także i wśród klasy skazanej na stałe i ograniczone dochody miesięczne t-j. klasy urzędniczej. Wśród kupców dają się słyszeć utyskiwania nadmierny i rzekomo niezgodny z faktyczny stanem rzeczy wymiar podatków. Przykry stan ekonomiczny ułatwia wywrotową działalność komunistów, którzy w okresie sprawozdawczym rozpoczęli intensywne działalność. Niemniejszą intensywność okazali również i Ukraińcy, którzy poza działalnością towarzystw na polu kulturalno-oświatowem wszczęli intensywniejszą akcję konspiracyjną.

Ad. II. Ruch zawodowy i współdzielczy. ...¹⁶¹.

W dniu 12.X. b. r. odbył się w czytelnicy "Proświty" w Knihininie-Górcie posiedzenie ukr. Komitetu kooperatyw. Przedmiotem narad był rozwój kooperatyw oraz sprawa założenia własnej piekarni i sklepów masarskich.

Ad. III. Strejki. Strejków w okresie sprawozdaczym nie było.

Ad. IV. Działalność organizacji politycznych.

W dniu 5.X. b. r. o godz. 14 odbył się w Stanisławowie na podwórzu Sokoła ukraińskiego przy ul. Trzeciego-Maja wiec sprawozdawczy posła na Sejm Polski Samuela Podgórskiego (Pidhirskij). Poseł Pidhirskij omówił szeroko stanowisko ukr. klubu poselskiego w Sejmie Polskim, zcharakteryzował położenie narodu ukraińskiego w Państwie Polskim, sprawę kolonizacji Kresów, oraz sprawę założenia ukr. uniwersytetu. Po sprawozdaniu wniesiono szereg interpelacji, które poseł Pidhirskij przyrzekł poruszyć w Sejmie. Cała mowa posła Pidhirskiego utrzymana była w tonie silnie podburzająco agitacyjnym i zionęła nienawiścią do Rządu polskiego. Szczegółowe sprawozdanie przedłożone zostało pod L: 1358/24/V. z dnia 6.X.1924. Dnia 12.X. b. r. odbyło się w Wołoczkowie sprawozdanie poselskie posła na Sejm polski Ostrowskiego (P.S.L.). Poseł Ostrowski zdał sprawozdanie z dotychczasowej działalności Partji Ludowej w Sejmie, udziału tej Partji w Rządzie, oraz omówił powody nieuchwalenia ustawy o reformie rolnej, panującej drożyzny i wygórowanych podatków, oraz zilustrował zaprowadzenie przez Rząd w Państwie oszczędności. Na wiec przybyła ludność dość licznie z samego Wołoczkowa jakoteż z okolicznych wiosek. Przebieg wiecu był spokojny.

¹⁶¹ Пропущено текст документа про діяльність польських робітничих профспілок та Каси хворих.

Ad. V. Sprawy narodowościowe. ...¹⁶².

F. RUSINSKIE:

Okres sprawozdawczy cechuje żywa działalność stowarzyszeń ukraińskich tak jawnych, jak i tajnych. Z pośród ostatnich należy wymienić działalność powstałej o systemie piątkowym bojówki ukr. w Stanisławowie, oraz planowana przez nią akcję dywersyjną o czym wyczerpujące sprawozdanie przedłożyłem pod L: 1520/24/V. z dnia 27.X. b. r.

Z pośród towarzystw legalnych większą działalność wykazało towarzystwo "Proświta" prowadząc pracę oświatową po wsiach przez dawanie przedstawień i odczytów i tak: dnia 28. IX. b. r. odbył się w czytelni "Proświty" w Jamnicy popis śpiewu cerkiewnego, urządzony przez Jana Borkowskiego strażnika kolejowego, a dnia 29. IX. b. r. w tejże samej czytelni odbyło się przedstawienie amatorskie p. t. "Nieszczęsne kochanie".

W dniu 5.X. b. r. urządzono przedstawienie w Ciężowie, dając sztukę "Zdradne szczęście", a dnia 12.X. b. r. w Jamnicy "Zydiwka wychrestka". Na wszystkie wspomniane imprezy tut. Starostwo udzieliło swego zezwolenia. Z dniem 5.X. b. r. wznowiła swą działalność towarzystwo "Wzaimna pomoc ukr. uczytelstwa" w Stanisławowie, urządzając w tym dniu walne zebranie członków i dokonując na nim wybór zarządu. W skład wydziału weszli: przewodniczący Hrycyszyn Włodzimierz kier. szkoły w Mykietyńcach, zastępca Makohon Dmytro naucz. ze Stanisławowa, kasjer Kandiuk Stefan naucz. z Opryszowiec, bibliotekarz Pielich Włodzimierz naucz. ukr. gimn. w Stanisławowie (tut. sprawozdanie L: 1366/24/V. z dnia 20.X. b. r.).

W dniu 14.X. b. r. o godz. 18-tej odbyło się w sali tow. "Besida" przy ul. Gołuchowskiego nadzwyczajne walne zgromadzenie ukr. pedagogicznego towarzystwa z następującym porządkiem dziennym: 1) zagajenie, 2) odczytanie protokołu ostatniego posiedzenia, 3) sprawozdanie wydziału U. P. T. z dotychczasowej działalności, 4) uzupełnienie pięciu członków ustępujących, 5) sprawa szkół U. P. T., 6) wnioski i interpelacje. Na zgromadzeniu dokonano wyboru nowego zarządu, w skład którego weszli jako przewodniczący Hrycak Teodor prof. gimn., jako zastępca Dr. Jarosław Krzyżanowski adwokat, jako sekretarz Marjan Gawdiak prof. gimn., jako członkowie wydziału weszli: Dr. Kość Kisielewski prof. gimn., Iwan Czepyha naucz. szkoły U. P. T., Dr. Iwan Wolański koncypient adwokacki, Michał Gałach funkcj. kolejowy, jako ich zastępcy weszli: Biłobram Kornyło prof. gimn., Zahajkiewicz Dmytro urzędnik kol., Słusarczuk Stefan absolwent uniw. Do komisji kontrolnej wybrani zostali Pawluch Iwan prof. gimn., Tymciurak Włodzimierz urzędnik banku i Kowalczuk Mikołaj naucz. gimn.

W dniu 26.X. b. r. o godz. 17-tej odbył się w sali "Besida" przy ul. Gołuchowskiego odczyt wygłoszony przez Juljana Czajkowskiego z okazji setnej rocznicy śmierci "Bajrad-Bajradson". Dochód z odczytu przeznaczono na "Osela wakacyjne", z poufnego jednak źródła wiadomem tu jest, iż 50 % uzyskanego dochodu przekazano na towarzystwo S. U. S. w Stanisławowie, względnie na tajny uniwersytet.

¹⁶² Пропущено текст документа про громадсько-політичне життя єврейської громади у Станіславівському повіті.

Zywszą także działalność wykazało towarzystwo straż ochotnicza pożarna “Sicz” po wsiach, które to towarzystwo, w szczególności zaś “Sicz” w Czerniejowie pod pretekstem dokonuwania ćwiczeń pożarniczych, urządział ćwiczenia na wzór wojskowy. Doniesienie w tej sprawie przedłożył miejscowy posterunek tut. Starostwu.

Powstała w Stanisławowie ukr. Międzypartyjna Okr. Rada Polityczna nie przejawiała dotychczas żywszej działalności. Skład tej Rady przedłożyłem sprawozdaniem L: 1545/24/V. z dnia 29. b. r.

...¹⁶³.

Kierownik Ekspozytury Pol. Polit. (підпис нерозбірливий)

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 201, арк. 154, 156 – 159.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 170

Кореспонденція “Креси” в огні і крові!” в газеті “Український прапор”

15 листопада 1924 р.¹⁶⁴

На окупованих і жорстко пригночених Польщею українських і білоруських землях кипить як у китлі. Немає дня, щоб польська преса не занотувала появи нових збройних ватаг, які виринають мов з-під землі на цілому просторі від Німана по Дністер, вбивають польських поліцаїв і жовнірів, підпалюють і проганяють польських дідичів і кольтоністів, нападають на поїзди, забираючи все вартісне від “кресових обивателів” і мазурських пришельців. Недаром варшавська “Rzeczpospolita” кричить: **“Більше шибениць! Треба стільки виточити крові й повішати на “кресах”, щоб упав жах на ціле населення до самих костей!”**

Подати всі факти і прояви сеї революції українсько-білоруської народньої маси – значило б заповнити ними число “Українського Прапора” дрібним друком. Тому поки що обмежуємося до занотовання фактів з кількох останніх днів:

В Брідськім повіті (Сх. Галичина) оперує аж 4 збройні ватаги: Шпака, Войціка, Возняка й Доманського. Всю поліцію Брідщини поставлено на ноги. 22-й полк польських уланів стоїть у поготівлю.

Біля містечка **Острога** (на Волині) партизанська ватага знищила прикордонні польські забудовання. При тому вив’язалася перестрілка, в якій убито кількох польських поліцаїв. Щойно 19 полк польських уланів випер партизан в ліси.

В околиці **Луцька** (на Волині) оперує велика ватага партизан і нищить фільварки та польських кольтоністів.

¹⁶³ Пропущено текст документа про відсутність на території повіту за звітний період випадків диверсій та шпигунства, про перебування у Stanisławowie військового міністра Польщі В. Сікорського, про невдалу спробу конфіскації книги Івана Чепуги “Українські школи під польською владою”, а також про випадки комуністичної пропаганди у Stanisławowie.

¹⁶⁴ Датовано за часом публікації.

В околиці **Богданівки** (на Волині) якась ватага спалила польських кольоністів.

В районі села **Мороч** біля Луни́нця (Полісся) появилася одна ватага, а друга біля Пужева.

На особовий поїзд на лінії **Бересте – Барановичі** напала партизанська ватага, зложена з 30 – 40 людей. Вбито двох польських поліцаїв і ранено одного польського офіцера.

В околиці **Стабована і Слущка** (на Поліссю) появилася ватага, що нищить фільварки і кольоністів.

В **Підбородзю** біля Вильна (Білорусь) хтось знищив залізничні сигнали.

В селі **Валайковичах** Несвіжського повіту (Білорусь) стежа польських граничних жовнірів дісталася в засідку. Одного польського жовніра вбито, а 4 ранено.

Варшавський “Kurjer Poranny” повідомляє, що якась ватага, узброєна в кулемети, напала на місто **Слущк** (Полісся), ограбила всіх Поляків, а саме місто спалила.

Український прапор. – 1924. – 15 листопада.

№ 171

Зі звіту Станіславівського повітового управління державної поліції про боротьбу українського населення за викладання в школі українською мовою

31 грудня 1924 р.

Українське населення, про що вже згадано на початку цього звіту, розвинуло сильну агітацію в напрямку бойкотування польського шкільництва, польської мови і опираючись на мовні закони на “кресах” від 31 липня 1924 року, або на виконавче розпорядження до цього закону, почало сильну пропаганду в кожній гміні [шляхом] збирання підписів на заяві, яка вимагає викладання в школі українською мовою.

Керівник відділу Політичної поліції [підпис нерозбірливий].

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 201, арк. 339.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 172

Протест Народного комітету УНТП проти видачі польському судові членів Української парламентарної репрезентації

1 січня 1925 р.

Зїзд повітових організаторів УНТП виніс на нараді у Львові дня 25 грудня 1924 р. отсі постанови:

1) Зїзд Організаторів УНТП протестує проти видачі судові членів Української Парляментарної Репрезентації;

2) Зїзд стверджує, що видача членів Української Парляментарної Репрезентації судові є дальшою мірою польських адміністраційних властей в ціли приневолення українських послів до пасивности у боротьбі за права своєї нації;

3) Зїзд однодушно одобрює працю Української Парляментарної Репрезентації і її рішуче становище в обороні прав народу, висловлює їй довіря в дальшій боротьбі за здобуття належних прав українському народові.

За Президію Зїзду: Д-р Ізидор Голубович, Аркадій Малецький.

Діло. – 1925. – 1 січня.

№ 173

Відозва Тіснішого народного комітету УНТП на захист української мови та шкільництва

15 лютого 1925 р.

Законами, ухваленими виключно польськими голосами проти волі українського народу заведено на західно-українських етнографічно землях обмеження найестественнішого права народу, свободного уживання української мови в судах, прокураторських урядах, нотаріяті, в урядах державних і самоуправних адміністраційних властей та в шкільництві.

Не вважаючи на протест цілого представництва українського народу по цей бік рижської смути, закони ці вводять польські власти в життя з повною строгістю.

...¹⁶⁵ не можемо звернути також тих засобів, які виковані для користи противника дозволяють нам вістря звернути проти нього.

Тому Народній Комітет звиває ціле громадянство, а зокрема членів інтересованих станів, щоби, не відтягуючися від великих трудів, які накладають на українських громадян згадані закони і їх виконні розпорядки, постояли в обороні прав української мови, аж до повного успіху.

Присвячуючи при цьому окрему увагу...¹⁶⁶ Народній Комітет звиває всі партійні організації до якнайінтензивнішої участі в акції т. зв. шкільного плебісциту.

Завданням організації є постаратися в своїх повітах про масове внесення декларацій, які домагаються утворення державних народніх шкіл з українською викладовою мовою у всіх громадах повіту. Організації мають допильнувати, щоби ці декларації були правильно і в законом означенім речинці внесені до шкільних властей та щоби усунено всякі формальні браки, які могли би дати притоку до уневажнення хоч би одної декларації.

Канцелярія Народнього Комітету (Львів, Ринок ч. 10) розсилає одночасно обіжники з поученням про спосіб виконання цього завдання. Туди

¹⁶⁵ Сконфісовано польською поліцією.

¹⁶⁶ Сконфісовано польською поліцією.

треба звертатися по всякі інформації та доносити про всякі надужиття які на правах української мови були б доконані з боку яких-небудь чинників.

За Тіснійший Народній Комітет:
Д-р Ізидор Голубович, голова.
Аркадій Малецький, секретар.

Діло. – 1925. – 15 лютого.

№ 174

Стаття “Злодійства Польщі” в газеті “Свобода”

27 березня 1925 р.

Виступ Лойда Джорджа проти Польщі в англійському парляменті

Лондонські кореспонденти нью-йоркських дневників подають трохи більше подробиць про виступ бувшого премієра Лойда Джорджа дня 24-го с. м. в англійському парляменті проти Польщі.

Ось що там читаємо:

Лойд Джордж викликав в палаті громад сензацію своїм небувалим нападом на Польщу. Навіть бувший премієр Ремсей Мекданелд назвав її найбільше розторощуючої промовою, яку він коли-небудь в життю чув.

Лойд Джордж сказав, що у Східній Європі від моря Балтійського до Чорного проведено кроваві границі, які є постійною загрозою мира.

Одною з причин світової війни, казав він, була Альзація і Льотарингія (яку відібрала від Німеччини Франція), а тепер сама Польща має пять таких Альзацій і Льотарингій: Східну Галичину, Вильну, Шлеск, польський коридор (шийку) і вкінці пристаневе вільне німецьке місто Данціг, яке Поляки тепер хотять захопити.

Лойд Джордж говорив далі, доказуючи, що Німеччина і Росія (не Росія, але Україна, Білорусь і Литва!) мусять відібрати свої землі від Польщі, які загарбала по світовій війні, в котрій участі не брала, а також, що справедливість вимагає, аби Угорщині (Мадярщині!) звернути землі, які віддано Чехам. Сі його слова були мов лискавиці і викликали занепокоєння в парляменті, а особливо серед урядовців, котрі налякались, що промова Лойда Джорджа може мати великий вплив у Східній Європі, де і без того нема спокою.

Міністер закордонних справ Чемберлейн побілів і змішався і вкінці заявив:

– Шановний пан посол Лойд Джордж повинен знати, що говорить. Я заявляю, що цілком не маю нічого спільного з ні одною із його заяв.

Та се ще тільки більше розлютило Лойда Джорджа і він кликнув:

– Прошу шановного міністра закордонних справ заперечити, що се неправда, що Польща ставилась проти Ліги Народів раз по разу одним найздом за другим на території других народів; а також, чи не понизило безнадійно Ліги Народів в очах Німеччини і Росії се, що дозволено на сі злодійства Польщі?!!

Тоді проти Лойда Джорджа виступив другий, недавній бувший прем'єр Ремсей Мекданелд, кажучи, що і Лойд Джордж брав участь в “будуванні” Польщі. Та що його теперішній виступ у парламенті против других держав є небезпекою для Європи.

Опісля Чемберлейн узяв капелюх в руку і весь блідий утік з парламенту, а Лойд Джордж, незважаючи на се, далі громив теперішню Польщу з її неправними границями.

Як кажуть, ся промова матиме далекосяглі наслідки.

Франція безупинно силкувалась вплинути на Англію, щоб узяла Польщу до договору про “забезпечення” границь, але по такому виступі Лойда Джорджа годі про се й говорити.

* * *

Франція і Польща вірили, що дається скрити і забути кроваві польські границі, проведені через території України, Білоруси, Литви й Німеччини, але світ від часу до часу довідується, що вони далі кровавляться і що ніколи не загояться, поки не будуть скасовані, та що до того часу вони будуть постійною загрозою війни.

У вівторок 24-го с. м. бувший британський прем'єр Давид Лойд Джордж метнув лискавкою понад Східну Європу від Балтики до Чорного моря; показав світові, а спеціально народові Великої Британії, ті кроваві пекучі рани, звані по-зłodійськи “польськими границями”; й освітив їх теж перед мільонами очей хвилево поневолених ляншею народів.

Тепер від тої лискавки збілів міністр закордонних справ Остен Чемберлейн і втік з парламенту. А старий провідник англійських соціалістів у своїй страхопудській “миротворчості” забув про 15 мільонів нових білих невольників у ярмі лянші і кричав про “небезпеку” (для кого?) таких промов.

Але кілька то буде бліднути міністрів і страхатись “соціалістів”, як ті лискавки появляться одна з одною таки на самих тих кровавих “границях” від устя Висли до устя Дністра і як заgrimлють громи, що потрясуть в підставах зłodійську Варшаву? Що скажуть бліді і страхопуди тоді?

Чи не ліпше правду сказати тепер, що поки Німець не держить Польщі за шийку, а Українець, Білорус і Литовець за лапи?

Свобода. – 1925. – 27 березня.

№ 175

Нота Президента Української Національної Ради д-ра Є. Петрушевича урядам європейських держав і Лізі Націй “Східні границі Польщі – огнищем небезпеки для європейського мира!”

27 березня 1925 р.¹⁶⁷

Президент Української Національної Ради вислав до урядів європейських держав і до Союзу Народів таку Ноту:

Питання Гарантійного пакту, який мав би обняти евентуально як високі договірні сторони: Францію, Велику Британію, Бельгію і Німеччину, видвигнуло у своїм звязку справу можливої ревізії західних границь Польщі.

¹⁶⁷ Дата події.

Польща відкидає навіть саму думку такого пакту, який в дальшій своїй послідовності потягнув би за собою порушення її границь і ставить як догму погляд, що незайманість її кордонів є основою європейського мира.

Ми не маємо ніякого права піддавати оцінці політичні аргументи, які Польща видвигає на оборону своїх західних кордонів, але мусимо ствердити, що справдішня небезпека для європейського мира зовсім не є звязана з питанням, чи західні кордони Польщі будуть піддані ревізії чи ні.

Безпосередня, постійна і притаєна небезпека лежить деінде. Її огнищем є східні землі і кордони Польщі. Винесені наборзі дипломатичні рішення розділили сорокміліоновий український нарід, віддаючи самовільно під польське панування 7 мільонів українців Східної Галичини з Лемківщиною, Волині з Поліссям і Холмщини з Підляшшям, і створили в сей спосіб на сих землях, подібно як і на білоруських і литовських, фермент невдоволення, який насильна польська адміністрація заострила до стану притаєної революції.

Населення сих земель веде проти Польщі постійну партизанку. Напади й наїзди на польські постерунки збільшуються з кожним днем і можуть стати причиною кривавого конфлікту з Радянським Союзом, що обіймає другі українські й білоруські землі.

Змагання остаточно управильнити всі питання світового замирення займає провідників усіх держав; та се змагання не увінчається бажаним успіхом так довго, поки не буде полагоджена справа самовільного віддання Українців під польське ярмо.

В останнім столітті уважано Польщу мучеником Європи, а сьогодні, по покликанню Польщі до державного життя, вона береться накладати своє ненависне ярмо на непольські народи, що попалися їй випадковою грою повоенних міжнародних комбінацій, незважаючи на право самовизначення і на протести та представлення українського народу, піднесені перед цілим світом.

Українці під Польщею, позбавлені на ділі горожанських прав, знаходяться поза законом; масові арешти й політичні процеси не устають; українське шкільництво послідовно касується; преса придавлена, а українська мова в прилюднім життю ледви толерована; українське населення доведене польською економічною політикою до господарської руїни, а штучна польська кольонізація намагається спольонізувати українські землі.

Жорстока самоволя польського уряду викликає стан притаєної револьти, а сім мільонів людей жде нетерпеливо підхожої хвилі, щоби скинути наложене на них ярмо.

З огляду на те, беручи під увагу постійні представлення і протести, звернені до європейських держав і Союзу Народів, маю честь в імени поневоленних Польщею Українців домагатися:

1. щоби в майбутніх нарадах про остаточне заведення мира в Європі чи то шляхом нових договорів, чи охоронних пактів, взято було

під увагу, що справдішня небезпека для мира лежить в насильнім прилученню українських земель до Польщі;

2. щоб по думці 19 артикулу Пакту Союзу Народів переведено ревізію рішення Ради Амбасадорів з 14 марта 1923 р.;

3. щоб населенню Східної Галичини з Лемківщиною, Волині з Поліссям і Холмщини з Підляшшям була дана можливість здійснити право самовизначення.

Відень, дня 27 березня 1925.

**Др. Евген Петрушевич,
Президент Національної Ради ЗУНР.**

Український прапор. – 1925. – 1 квітня.

№ 176

**Нота Президента Української Національної Ради д-ра Є. Петрушевича
урядам країн Антанти і Лізі Націй
“Проти безправного засуду українських послів”**

1 червня 1925 р.

**До правительства держав Антанти й до Союзу Народів
вислано таку Ноту:**

Ваша Ексцеленціє!

До найважніших конституційних гарантій у всіх демократичних державах належить, безперечно, право вибранців народу, парламентарних послів і сенаторів на повну їх посольську незайманість та на цілковиту свободу їх взаємин з населенням, яке поручило їм заступництво своїх інтересів в державних законодавчих тілах.

Се право становить у всіх справді демократичних народів так дорогоцінний клейнод конституцій, що при найбільш завзятій навіть боротьбі правлячих кругів з парламентарними опозиційними чинниками, не зважилося б ні одно з демократичних правительств, ні правляча більшість парламенту, на знехтовання сього найважнішого конституційного права, сеї основи кожної демократичної конституції.

Інакше однак мається річ в Польщі, якої територія під етнографічним оглядом в 2/3 частях є не польська і в якій поперх 7 000 000 Українців та около 8 000 000 інших непольських національностей цілковито виняті з-під права або віддані на поталу виїмкових, укованих проти них законів та на самоволю польської адміністрації.

Українці західноукраїнських земель, т. є.: Східної Галичини, Волині, Холмщини, Підляша й Полісся, насилу прилучені рішенням Ради Амбасадорів з 14 березня 1923 р. до Польщі, – зведені в ній на становище певних геліотів до тої міри, що вже навіть їх послів до варшавського сойму

не лиш позбавляється прав листової тайни, переводиться в них безправні ревізії та відбирається їм право відбувати справоздавчі збори перед власними виборцями, але позбавляється їх навіть за їх промови на сих справоздавчих зборах їх посольської незайманости й запроторюється їх до тюрми, позбавляючи їх при тім навіть права оборони й тих всіх прав, які надає карна польська процедура.

Се топтання тих основних, конституцією гарантованих прав, найшло свій вершок в карнім присуді, який запов дня 10 мая с. р. в Рівнім проти послів, членів українського соймового клубу: Павла Васильчука, Сергія Козицького й Максима Чучмая.

По цілому ряді порушень посольських прав українських сенаторів і послів, які мали місце на протязі останніх років, а саме: безправним позбавленню особистої свободи українського посла д-ра Василя Дмитрюка через начальника польської поліції в Тевлях у вересні 1923 р. по його справоздавчій вічу, по безправних ревізіях, переведених в р. 1924 і 1925 в українського сенатора Карпинського, послів Назарука, Васильчука, Чучмая, Козицького й інших, по безправним порушуванню притім їх листової тайни, по безнастаннім розв'язуванню справоздавчих посольських віч польською поліцією, по виданню вкінці польським міністром внутрішніх справ обіжника для всієї території західноукраїнських і білоруських земель, або т. зв. “кресів”, з дня 23 січня 1925 р. ч. 267/25, яким наказано польській адміністрації заказувати і розв'язувати не лише всі збори й віча, але навіть посольські справоздавчі збори перед виборцями – прийшов карний присуд, яким засуджено українських послів Максима Чучмая на 2 літа тяжкої в'язниці, Павла Васильчука на 1 рік тяжкої в'язниці, а Сергія Козицького на 1 рік дому поправи.

Сей присуд запов за їх справоздавчі посольські промови на справоздавчих зборах в Почаєві, на Волині, дня 26 серпня 1923 р., на котрім виказували ті послі своїм виборцям усі їх старання у варшавській соймі, їх внески, інтерпеляції й інші заходи, які вони підняли в обороні переслідуваного, катованого, фізично й національно винищуваного, павперизованого й денационалізованого українського населення.

І за те, що сі послі сповнили свій обов'язок супроти своїх виборців, обвинувано їх о злочин з арт. 129, часть I, уст. 2, 3 і 6 та арт. 154, часть II польського карного закону.

Всю судову розправу переведено при замкнених дверях, заряджуючи її мимо браку законних причин, які би по думці арт. 620 кар. проц. узаasadнювали се зарядження, бо предмет розправи не міг ображувати ні моральности, ні релігійних почувань, ані нічо не могло грозити забуренням правильного перебігу розправи, ані виявленням якої-небудь військової чи державної таємниці. Притім всупереч арт. 622 кар. проц. недопущено до розправи приписаної тим артикулом кількості мужів довіря обжалованих, по 3 для кожного з них. Обжалованим дозволено установити всего по одному мужеві довіря, але відтак одного з них, п. Рудницького, кореспондента найбільшої української часописи “Діло”, безправно усунено з салі розправи,

коли він поскаржився президентови трибуналу за напастовання його зі сторони присутних на салі, мимо тайної розправи, поліційних агентів. В сей спосіб цілковито позбавлено обжалованого посла Козицького права мати на сій “тайній” розправі свого мужа довіря.

Щобільше, вже в першій дні розправи відібрано всім обвинуваченим можливість оборони, бо не лиш відмовлено їх домаганню відчитати акт обвинувачення в їх рідній українській мові, але навіть видалено з салі розправ карного оборонця адвоката д-ра Семена Шевчука за звернення ним уваги предсідника трибуналу, що ухилює такі його питання до свідка, які прокураторови були дозволені. Се безправне усунення оборонця від оборони обжалованих, без попередного хоч би упімнення та насильне його видалення через судового возного зі салі розправ приневолило решту оборонців зложити оборону на знак протесту проти обиди, нанесеної предсідником суду гідности й повазі адвокатського стану, та позбавлення оборони прислугуючих їй прав, а обжаловані лишилися без правної оборони.

Сторонничість предсідника трибуналу в некористь обжалованих ішла так далеко, що не лиш не допускав він таких питань в користь обжалованих, які вільно було ставляти прокураторови в їх некористь, але прямо спиняв він свідків оборони від напроваджувань і стверджувань ними фактів, котрі потверджували би оборону обвинувачених, а обвинуваченим послам щохвилі грозив видаленням зі салі за ставлення питань в їх оборону.

І хоча розправа виявила, що свідки покликані прокуратором, які всі стояли на службі польської поліційної поліції, наслідком незнання української мови перекручували цілий сенс поодиноких висловів обжалованих на справоздавчих зборах в Почаєві, виголошених в українській, а не в польській мові; хоча зізнання сих свідків були з собою суперечні й поплутані, а одинокий прокураторський свідок, який знав українську мову, потвердив в цілости зізнання 77-х відводових свідків і в цілости зізнав в користь обжалованих, польський суд, мимо того, видав засуджуючий вирок.

Всі наведені вище факти й сам сей присуд, до якого допустила правляча польська більшість варшавського сойму супроти українських членів сього ж сойму, присуд за сумлінне сповнювання їх обовязку супроти своїх виборців, як немож ярко характеризує невиносиме положення українського народу під польською владою, яка для виконання акту месту над вибранцями сього народу, за їх оборону його народніх прав, не завагалася потоптати посольську незайманість та власні польські закони.

Апелюючи до всего культурного світа з приводу сього знасилування польською владою самих основ конституційних прав українського народу в Польщі, маю честь звернутися до Вашої Ексцеленції з проханням прийняти до ласкавого відома наведені висше факти як яркий доказ того, що для Українців під Польщею не існують навіть найпримітивніші конституційні й горожанські права, що Українці під Польщею зовсім виняті з-під права, та що більш чим узасаднені є стільки разів підношені ними перед державами Антанти й Союзом Народів та його членами їх домагання ревізії рішення Ради Амбасадорів з 14 березня 1923 р. в напрямі цілковитого висвободження

українського народу Східної Галичини, Волині, Підляшя й Полісся з-під польського панування.

*Др. Евген Петрушевич,
в. р. Президент Української Національної Ради*

Український прапор. – 1925. – 1 червня.

№ 177

Заява депутата Х. Приступи в польському сеймі про голод сільського населення Галичини

10 червня 1925 р.

Сільське населення цілого ряду місцевостей у Польській державі завістила страшна повінь голоду. Однак ніколи ще не виступав цей голод у таких застрашуючих розмірах, як це мало місце на українських землях, головним чином у Східній Галичині.

Посольська комуністична фракція давно предвиджувала неминучість цієї голодової поразки. Вже в грудні 1924 р. комуністичні депутати зложили в сеймі внесок, в якому, стверджуючи, що незаможне селянство стало перед обличчям голоду, домагалися, щоб асигнувати 80 мільйонів злотих, як безповоротну допомогу для діткненого неурожаєм дрібного селянства.

Однак минуло вже 6 місяців, а до цього часу ні сейм, ні його комісії не знайшли часу для розгляду і полагодження так важного для мільйонних селянських мас внеску. Таким чином, буржуазні угруповання, а також угодові селянські і робітничі групи виказали ще раз своє вороже відношення до найбільш пекучих потреб працюючих мас.

Ухвалені сеймом кредити на позички для селян на весняні засіви (в сумі 25 мільйонів злотих) не могли полегшити тяжкого положення селянських працюючих мас. Кредити ці загорнули, головним чином, ненаситні обшарники і нечисельні сільські багатирі, а широкі селянські маси мусили вдовольнитись тільки обіцянками. Якщо навіть вже в зовсім виняткових випадках і капнуло що-небудь малоземельному селянинові, то не міг він ужити цього зерна на засіви. Придушений голодом, він змушений був ужити його на виживлення себе і своєї родини. Нечисленні “щасливці” стоять зараз перед маревом віддавання урядові з лихварськими процентами зтягнуеного довгу.

Розмірам, до яких дійшов на замешкалих українським населенням [землях] голод, треба завдячувати загальній політиці капіталістів і обшарників та знаходячогося в їх руках уряду. Політика ця, єдиною ціллю якої є визискування працюючих мас, лучиться на українських і білоруських землях ще й з екстермінаційною політикою імперіалістичної польської реакції.

Перед війною Східна Галичина була предметом експериментів польської шляхти, котра в цій країні посідала необмежену владу. Волинь, Полісся, Підляшшя і Холмщина знаходились під пануванням російських

чорносотенців і обшарників. Тож тому зрозумілим є, що сільське населення цієї частини країни жило в надзвичайно тяжких умовах.

Величезні обшари землі, що становить одинокий верстат праці більшості населення Західної України, знаходились у руках обшарників і магнатів. Ще в 1902 р. 80 % селянських господарств Східної Галичини належало до категорії малоземельних господарств у просторі нижче 5 гектарів. Селяни рятували себе від голодної смерті масовою еміграцією. Судячи по урядовій статистиці, в 1901 – 1910 рр. з Галичини емігрувало 224 000 осіб. Селянин був визискуваний не тільки “своїми” обшарниками, його працею випасались на сезонній еміграції до Німеччини, був він також найдешевшим робітником і за океаном.

Під час світової війни українські землі, які знаходяться під польським пануванням (і так вже знищені попередньою господаркою), підлягли ще більшій руїні. Спричинені воєнними подіями в Східній Галичині страти виносили до лютого 1919 р. 3 мільярди 544 золотих австрійських корон, а до кінця 1920 р. ця сума значно збільшилася, бо війна на терені Східної Галичини закінчилася щойно в той час.

Коли ж владу на Західній Україні захопили польські власті, положення населення цих земель погіршилося ще більше. Польський уряд не спричинився майже нічим до відбудови знищених війною теренів. Так, наприклад, кільканадцять родин на Волині, над Стиром, а також у Станіславському повіті Східної Галичини ще до цього часу міститься в землянках. Уряд Грабського стосує зглядом селянства невимовний податковий гніт, а на так званих кресах проводить осадництво і колонізацію, відбираючи в той спосіб від українських і білоруських селян одинокий їхній верстат праці – землю, так обильно зрошену потом й кров'ю їх самих та їхніх предків.

Тож на цього винужділого селянина, який і без цього знаходився в критичному положенні, впало ще нове нещастя в формі неврожаю, посухи, граду і т. д.

У декотрих місцевостях не зібрано навіть насіння, а в чисельних селах не мало населення насіння навіть на озимі засіви. Восени почалася на селах масова продаж худоби, коней і господарчого знаряддя, а вже на початку січня в цілому ряді громад зачався голод з застрашуючими наслідками. Не зовсім точні обчислення виказують, що в Східній Галичині голодує під цю пору більш як 120 000 осіб, на Волині і Поліссі – біля 50 000. Загалом голод обняв слідувачі повіти і села:

Повіт Яворів: села Щепроти (на 73 родини голодує в селі 54), Семерівка, Колодниця (на 73 родини голодує 54), Бунів, Саначів, Рутів, Вільшаниця (голодують цілі села), Трильбичі (голодує 50 родин), Чолбин (на 170 родин голодує 156), Будомір – поля незасіяні, Старий Янів, Наконечне, Чернилів і Залужжя – в останніх селах вибив град і цьогорічні засіви. В 70 селах Яворівського повіту є щонайменше 30 – 35 тисяч голодуючих.

Повіт Мостиська: в цілому повіті, за винятком декількох тільки сіл, положення селян катастрофічне. Голодує там перейшло 50 % всього

населення повіту. Найбільше діткнені голодом села Мистичі, Санники, Радилічі, Крикевичі, Тамаковичі, Гориславичі, Батичі, Мишки, Воля Артемівська, Судковичі, Хлиплі, Ятвяки, Острожець. На 60 сіл голодує перейшло 50, з населенням від 15 000 до 18 000 чоловік.

Повіт Стрий: найбільше діткнена голодом частина повіту, яка межує з повітами Сколе, Дрогобич, а саме: села Завадів, Голобутів, Жулин, Довголука, Воля Довголуцька, Монастирець, Кавсько, Угерсько, Лисятичі, Конюхів, Добрівляни, Кавчий Кут і Малі Дідушичі. Загалом голодує біля 5000 осіб.

Повіт Жидачів: на 74 села в повіті голодує 5000 осіб. Негайної помочі потребують села: Буячів, Баличі, Зарічне, Тейсарів, Лисків, Протеси, Монастирець.

Повіт Сколе: на 51 село голодує 3000 осіб. На тлі голоду трапляються випадки тифу.

Повіт Долина: на 89 сіл голодує 3000 осіб. Із-за недоїдання трапляються випадки пухнення.

Повіт Старий Самбір і Самбір: на...¹⁶⁸ сіл у першому і на 56 в другому повіті голодує перейшло 5000 осіб. Селяни масово продають худобу за безцінь.

Повіт Любачів: голодує ряд сіл. Помочі потребують села: Синявка, Лукавець, Горинець, Вільха Горинецька, Новини Горинецькі, Улазів. На тлі голоду трапляються масові випадки різного роду хвороб. Число голодуючих в 96 селах виносить більш як 25 000 осіб.

Повіти Турка і Сянок: в обох повітах положення дуже критичне. Із-за недоїдання населення хворіє. В Сяноцькому повіті голодує 130 сіл, в Турківському повіті – 74. Поміч тут необхідна.

Повіти Перемишль і Ярослав: стан тут вправді менше критичний, чим деінде, однак число голодуючих є дуже поважне. Перемишльський повіт числить 105 сіл, (повіт) Ярослав – 53, які потребують помочі.

Щоб урятувати себе перед голодовою смертю, селяни випікають хліб з мерзлої бараболі (повіт Рудки), вибирають з землі посаджену бараболлю (повіт Мостиська), кормляться різними травками (повіт Мостиська), кормляться найрізноманітнішого виду сурогатами. В цілому ряді повітів люди пухнуть з голоду (повіти Добромиль, Рудки, Долина, Мостиська). В інших знову повітах внаслідок недоїдання грасує¹⁶⁹ голодний тиф (повіти Яворів, Сянок, Сколе). Є деякі села, в котрих число тифозно хворих доходило до 100 осіб. Із-за голоду терплять люди на хронічні хвороби, перестають бути здібними до якої-небудь праці, втрачають зір, дістають корчі жолудкові і т. д. Населення деяких повітів держиться при житті тільки завдяки жебранині, за якою вибираються масово до далеких повітів. У селі Чолгівня, Яворівського повіту, утримується з жебранини 156 родин. З розпукою глядять селяни на те, що з ними діється, не знаючи, що, властиво, робити та де шукати “рятунку”.

¹⁶⁸ Цифра подана нерозбірливо.

¹⁶⁹ Лютує.

Не дивлячись на таку велику поразку, коли десяткам тисяч людей заглядала в вічі голодова смерть, влада зовсім це легковажить, а посідаючі класи внаслідок каригідної¹⁷⁰ бездіяльності влади використовують критичне положення для ганебного визиску голодуючих.

Правлячі круги і польська преса мовчать про голод. Представники уряду зайняті уряджуванням різного роду шопок, причому навіть мають лице уживати до цих шопок голодуюче населення, як це мало місце в одному з найбільш діткнених голодом повіті – Яворівському, де для привітання воеводи згонювано голодуючих людей, будовано тріумфальні брами, уряджувано коштовні банкети, замість віддання марно витрачених грошей на хліб для голодуючих дітей.

Урядова поміч, признана Східній Галичині в формі позички на весняні засіви, не покрила навіть 10 % запотребовання. На інтервенцію голодуючих мас, яка прохає уряд помочі, уряд має тільки одну відповідь: “Уряд не має грошей”. Представники влади, які відносяться до недолі голодуючих мас з цілковитим легковаженням, забороняють їм творити організації для несення помочі голодуючим, натомість не звертають жодної уваги на визиск і експлуатацію голодуючих селянських мас. Обшарники використовують вигідну для них ситуацію, щоб зменшити заробітну плату для рільних робітників до 30 – 60 грошей денно (повіт Яворів і інші). Спекулянти і різного роду лихварські п’явки жадають за уділення дрібної позички по пів і 1 % денно, т. зв. 180 – 360 % річно (повіт Комарно). За випас одної штуки худоби на літо обшарники жадають по 100 злотих (повіт Станіслав).

Отже, так, як все в капіталістичному строю, з нужди і недолі працюючих мас користають обшарничо-буржуазні гієни, єдиною ціллю котрих є визиск дорешти робітничо-селянських працюючих мас. Ввиду цього підписані вносять:

Сейм взиває уряд:

1. Щоб він негайно асигнував 30 мільйонів злотих на організацію помочі діткненому голодом населенню. Допомога ця має бути видана споживчими продуктами, як рівно ж і готівкою.

2. Поділ асигнованих сум проведуть створені голодуючим населенням комітети під керівництвом Крайового комітету допомоги голодуючому селу у Львові.

3. На діткнених голодом теренах повинен уряд приступити до негайної організації публічних робіт.

4. Средства на фінансування цієї допомоги уряд повинен знайти через надзвичайне оподаткування маєтків промисловців, обшарників, купців і т. п., або через зчеркнення відповідних сум з бюджету міністерства військових справ або міністерства внутрішніх справ (з видатків на поліцію).

5. Взивається уряд до звільнення дрібних селян від усяких безпосередніх податків.

¹⁷⁰ Злочинної.

6. Також до видання розпорядження про зневаження всіх умов і зобов'язань, які повстали на тлі визиску голодуючого населення.

Варшава, дня 10 червня 1925 р.

Внесок повищій не удостоївся, одначе, прийняття. Віце-маршалок Морачевський (представник ППС у президії сейму) відкинув цей внесок, позакреслювавши червоним олівцем цілі відступи, речення і слова, які разили його “соціалістичні” почування. Навіть такі вирази, як “ненаситні обшарники” або “угодові селянські і робітничі групи”, підлягли цензурі соціалістичного маршалка, тому що, мовляв, це образливі слова.

ДАЛО, ф. 11, оп. 29, спр. 447, арк. 6.

Машинопис. Оригінал.

№ 178

Декларація

Українського революційно-визвольного союзу

15 червня 1925 р.¹⁷¹

Тяжке становище українського народу на всіх його землях змушує українські активні елементи усвідомити собі всі причини і наслідки української неволі з метою, щоб означити шлях його визволення і вибрати найдоцільніші способи боротьби.

I.

Під російсько-більшевицькою окупацією перебуває Велика Україна і Кубань та розпорошені поза ними острівці української людности на Сибіру, Передкавказзі, Туркестані тощо. Диктатура російської комуністичної партії прийняла найогидніші форми насильства над усім нашим народом, нечуваного визиску його моральних, фізичних і матеріяльних сил, знищуючи його культуру, господарство, життьову ініціативу в усіх галузях творчости. Україну обернено в колонію Росії і поволі віддається в аренду світовому капіталові.

Фальш большевицького “комунізму”, “самоозначення”, “самостійности”, “автономії” обернулась у фальш і каліцтво “українізації”, веденої руками насильників-окупантів, що, нищачи українців, натомість свідомо вигривають і виховують на Україні хижу буржуазно-бюрократичну чужинецьку верству гнобителів українського народу. Помимо того, у відношенні до України не тільки большевицька партія, але і інші ідеологічні й політичні групування росіян ідуть по одній з ними лінії. Навіть соціялісти, що проклямають необмежене право народів на самоозначення, за окремими винятками, ще не здобулись щодо України на рішучість і ясність погляду і, хочуть вони того чи не хочуть, своєю поведінкою об'єктивно підтримують лінію своїх компатріотів – одвертих гнобителів України.

¹⁷¹ Дата події.

II.

На Західних українських землях панує окупація так само, як і на Великій Україні, тільки з іншою ідеологією: буржуазно-реакційного капіталізму і шовінізму. І Польща, і Румунія поставили собі метою повну інкорпорацію українського населення шляхом матеріяльного знищення і денаціоналізації його.

III.

Післявоєнна Європа, старі і нові держави, що стоять на засадах Версальського договору, яким знехтувано всі проголошені під час війни принципи самоозначення народів, гнуть одну лінію – на втихомирення і стабілізацію державно-територіяльного розмежування, що диктується Версальським трактатом, а це значить до примирення ограбованих і поневолених народів з їх неволею. І поскільки французько-німецька і міжсоюзницька проблеми будуть с'як-так упорядковані – цим самим на довгий час стабілізується і неволя нашого народу аж до того часу, доки цей народ своєю працею, організацією і боротьбою не змінить ситуації в Середній і Східній Європі.

IV.

Зміна становища нашого народу не може статись несподівано, як плід чиеїсь сторонньої симпатії чи своєрідної політичної авантюри якогось українського гуртка; зміна становища може прийти тільки внаслідок свідомо задуманої, планомірно організованої і енергійно веденої праці і боротьби самого українського народу, цебто – **визволення треба організувати.**

V.

Справжня і тривка політична самостійність народу неможлива без самостійности культурної і господарської. Організація українського визволення може бути успішною при одній передумові: поруч з політичною боротьбою мусить бути організоване і ведене суспільне будівництво в напрямі господарському і широко культурному, що передумовлює так само підготовку фахових сил. Однобічне “культурництво” не може успішно служити нашій меті, зводячи на практиці зміст народнього життя до опортуністичного і пасивного животіння; також і однобічне “політизування” зводиться до авантюризму і марного витрачування сил, що, врешті, плодить розчарування і реакцію. Тому в основу треба класти господарську і культурну самоорганізацію населення, з чим рівнобіжно органічно ростиме культурність і політична свідомість, а тим самим і його політична сила.

VI.

Визволитись мусить вся наша нація. Одначе реальною основою організації цього визволення можуть бути тільки виробницькі її групи, цебто за цієї історичної доби тільки **трудові класи і групи**: селянство, робітництво, ремісники, трудова інтелігенція. Класів поміщиків, буржуазії, фінансового і торговельного капіталу українська нація внутрі себе не має, бо з погляду соціально-структурного ці елементи на Україні є неукраїнські, належать до нації окупантів і частини жидів, що стоять поруч з пануючими. Трудові групи населення складають подавляючу більшість нашої нації, і тому наша

політика, щоб бути справді реальною, може бути основана тільки на боротьбі за інтереси трудових мас. Ідеологічно і психологічно буржуазні групи нашої інтелігенції, які не усвідомили собі характеру соціальної структури нашого народу, об'єктивно є ворожі всім реально-визвольним національним змаганням, і тому наша боротьба за національне визволення несе в собі і боротьбу проти буржуазно-реакційних груп.

VII.

Нашою головною метою в суспільному будівництві є **демократія**, політична, культурна і господарська. Розкриваючи зміст, можливо найбільшої демократії на Україні, і виходячи з аналізу сучасної соціальної структури нашого народу, ми нашу демократію називаємо трудовою демократією, що одна може бути виразом властивостей і інтересів трудових груп, з яких складається наша нація. Структурні форми демократії політичної, культурної і господарської залежать від степені усвідомлення принципу демократії широкими народними масами і від конкретних обставин. Безкритичне наподоблювання чужих політичних форм не повинно мати місця в нашому суспільному будівництві. Колективізм і народоправство є основами трудової демократії, як гуманізм і свобода особистості – її цілями.

VIII.

Визвольний ідеал цілого народу не припускає часткового, по якості чи кількості, визволення: цебто, програма визволення не може допускати ніякого піввизволення або жертвування хоч би частиною території, на якій живе і працює наш народ. Тому **самостійність і соборність в українській визвольній боротьбі та суспільному будівництві мусить стояти на першому місці і реалізуватися в кожному підприємстві, що твориться українськими руками.**

IX.

Залежність одного народу від інших, від світового суспільства, велика, і тому вся діяльність нації не може проходити ізольована, тим менше не може визволення поневоленого народу статись без визнання його справедливим з боку світового суспільства чи важнішої його частини. Розвиток європейської демократії іде невинно вперед і хоч би були які перебої в окремих країнах, але в результаті демократія остаточно перемаже, тим більше що під прапором демократії збираються і йдуть все ширші маси трудового люду – робітництво, селянство і соціалістичні партії. Нова трудова Європа ввійшла на історичний шлях, і вже ніякі сили її з того шляху не зіпхнуть. Українська демократія повинна співпрацювати з європейською трудовою демократією, шукаючи у неї допомоги і признання своїм справедливим стремлінням.

X.

В своїй боротьбі українська трудова демократія мусить вживати всіх доцільних і чистих засобів, щоб методи нашої боротьби не були своєю моральною вартістю менші за нашу мету. Головним і останнім засобом визволення ми вже вважаємо українську революцію, яку має довершити увесь наш народ, щоб добитись визволення політичного, культурного і

соціально-господарського. Однак революція не може прийти раніш, ніж українська демократія організується, як поважна більшість, коли не всенародня цілість. Передовсім на землях наших народні маси мусять бути організовані професійно, культурно-освітньо, господарськи і політично, щоб утворити внутрішню самостійність, на ґрунті котрої повстане і тверда зовнішня політична самостійність.

XI.

Переведення організації визволення може відбутись тільки на рідній землі зусиллями і працею трудових українських мас; еміграція в цьому процесі повинна допомагати всіма своїми силами, ідучи за голосом народу і не вважаючи себе за самодовліючий вираз його волі. Українська політична еміграція, що з'явилась як натуральний результат поневолення України, мусить усвідомити як причини нашої національної поразки, так і шляхи визволення, щоб виконати гідно і корисно свою важну роль в дальшій визвольній боротьбі. Політична еміграція для України є немінуча і потрібна, як великий протест перед світом і як вільна українська трибуна. Однак еміграція виконає своє історичне призначення тільки при умові, коли вона вестиме свою працю організовано і планомірно, чим зможе забезпечити не тільки своє фізичне існування, але й виконання своєї політичної ролі.

XII.

Приймаючи вищевказані тези, заснований 1 травня 1925 року Український Революційно-Визвольний Союз, в склад котрого входять групи і особи, належні до різних політичних течій, ставить собі метою боротися за здійснення в першу чергу таких завдань:

1. Організація і підготовка на місцях сил, здібних взяти на себе ведення і керівництво революційною акцією проти окупаційних режимів з метою їх повалення і організації натомість Української Республіки.

2. Організація Української Республіки в залежності від зовнішніх обставин і суб'єктивної підготовки населення може початися на Західних землях чи на Великій Україні одночасово чи за чергою, однак в останньому випадкові Українська Республіка відновлена на одній частині української території змагатиметься до поширення на всю етнографічну територію.

3. В період визвольної боротьби і закріплення її здобутків влада в Українській Республіці організується відповідно обставин революційною демократією на чолі з Центральною Радою, котра і установить конституцію республіки відповідно до волі більшості населення України.

4. Український Революційно-Визвольний Союз і його однодумці домагатимуться, щоб в Українській Республіці:

а) нетрудова земля була конфіскована і передана в розпорядження громад, котрі наділяють її в приватно-індивідуальне трудове користування безземельним і малоземельним;

б) щоб фабрики і заводи були переведені на основи вільної кооперації всіх учасників розумової і фізичної праці в тих підприємствах; в інших підприємствах, на які приватна власність скасована не буде, робітництву мусить бути надано право співвласності і участі в зисках;

в) природні добра (ліси, води, викапалини), а також комунікаційні засоби всенароднього значіння мають бути під зарядом держави і в потрібних випадках – менших територіяльних об'єднань;

г) щоб була забезпечена воля слова і друку, зборів, спілок для всього населення;

д) щоб відокремлено церкву від держави і школи;

е) щоб заведено незалежний суд і скасовано смертну кару;

є) щоб введено забезпечення від держави для громадян на випадок безробіття, старости, каліцтва, хвороби;

ж) щоб забезпечено ведення громадсько-культурної і господарської праці на основах демократичного самоврядування і свободи;

з) щоб забезпечено широку компетенцію для місцевих самоврядувань і їх об'єднань;

и) щоб забезпечено національним меншостям рівноправство на основах національно-персональної автономії;

і) щоб організовано зовнішню військову охорону шляхом найширшої підготовки населення для несення короткодобової служби у війську, організованому територіяльно;

ї) щоб дбалося про повернення миру з сусідами і боротьбу за загальний мир, зближення і єднання всіх народів;

к) і взагалі Союз змагатиметься до здійснення свободи, рівноправства всіх громадян без різниці пола, національності і релігії з метою наближення і здійснення загальної демократії, політичної, культурної і господарської.

5. Першим засобом для відкриття самої можливості здійснення вказаної платформи є боротьба всіма легальними і нелегальними шляхами проти деспотичних режимів, установлених окупантами на нашій землі. Боротьба мусить вестись з вимогами негайної і найширшої демократії та самоуправління нашого народу, тому українське населення мусить змагатися до захоплення влади всіма можливими до здійснення в даний момент засобами. Захоплення хочби часткової влади буде могутньою допомогою для організації населення до останнього бою з ворогом – до повстання і всеукраїнської революції.

Закликаючи всі живі сили українського народу стати в ряди активних борців під прапором Українського Революційно-Визвольного Союзу, Союз певний, що здійснення визволення прийде тільки революційним шляхом.

Український Революційно-Визвольний Союз.

15 червня 1925 року.

Українська громада. – 1925. – 11 липня.

11 липня 1925 р.¹⁷²

№ 179

Газета “Діло” про установчий з'їзд УНДО

В суботу 11 ц. р. липня Ширший Народний Комітет при співучасті представників УПНР і нац. групи Парляментарної Репрезентації та делегатів 49 повітів затвердив плятформу, на основі якої УНТП (оба крила), УПНР і нац. група Парл. Репрезентації злилися в одну партію, яка прийняла назву Українське Національно-Демократичне Обєднання.

Година 9-та рано. Це останній акт ширшої управи УНТП. Саля засідань заповняється битком діячами з краю.

За президіяльним столом появляється голова уступаючого Народного Комітету през. д-р Із. Голубович і в глибоко продуманій промові отвирає наради. Говорить про дволітнє розбиття нашого політичного життя, його причини і наслідки, вкінці про необхідність консолідації. “Ми переживали період вагань і пошукувань нових шляхів. Що всі ми робили це чесно і в добрій вірі – найкращий доказ те, що сьогодні тут зійшлися ми для остаточного оформлення великого діла: консолідації національного табору, поставлення підвалин під могутню організацію – “Українське Національно-Демократичне Обєднання”.

През. д-р Голубович реферує вислід нарад Обєднуючої Комісії і закликє до вибору президії Зїзду.

Головою Зїзду вибрано сен. М. Черкавського, заступниками Гр. Тершаковця і о. Степ. Онишкевича, секретарями В. Целевича і Мих. Струтинського.

М. Струтинський відчитує плятформу Обєднання, яку зібрані приймають без дискусії. Вона ж – вислід праці Обєднуючої Комісії, в якій були заступлені представники всіх чотирьох угруповань.

Опісля переведено вибори установ партії.

На внесок комісії до Центрального Комітету УНДО вибрані: 1) д-р Баран Степан, 2) д-р Біляк Степан, 3) д-р Волошин Михайло, 4) Галущинський Михайло, 5) д-р Говикович Альфред, 6) Голубович Ізидор, 7) Гресяк Василь, 8) д-р Загайкевич Володимир, 9) сенатор Карпінський Олександр, 10) посол Козубський Борис, 11) Кузьмин Микола, 12) о. Куницький Леонтій, 13) д-р Куровець Іван, 14) д-р Марітчак Олександр, 15) Мудрий Василь, 16) д-р Левицький Дмитро, 17) Левицький Кость, 18) Ліщинський Іван, 19) о. Лопатинський Дамян, 20) Остап Луцький, 21) д-р Юлій Олесницький, 22) о. Онишкевич Степан, 23) д-р Охримович Володимир, 24) інж. Павликовський Юліян, 25) Паліїв Дмитро, 26) д-р Пирогів Микола, 27) о. Садовський Володимир Домет, 28) д-р Селезінка Ярослав, 29) Стефанівський Михайло, 30) о. Стефанович Олександр, 31) ред. Струтинський Михайло, 32) Тершаковець Гринь, 33) д-р Троян

¹⁷² Дата події, про яку йдеться в документах.

Корнило, 34) пос. Хруцький Сергій, 35) Целевич Володимир, 36) Черкавський Михайло 37) Черкавський Олекса. Крім вчислених до ЦК входять один представник молоді, та одна представниця жіноцтва. ЦК має право кооптувати 3 членів.

До Народного Комітету (ширшої управи УНДО) вибрано 113 членів. З уряду входять до Народного Комітету голови повітових організацій.

Головою УНДО вибрано д-ра Дмитра Левицького.

Коротка річева політична дискусія над точками маніфесту, в якій забирають голос: д-р Т. Ваньо, о. прал. Л. Куницький, д-р І. Сохацький, Л. Петрушевич, д-р Ст. Витвицький, д-р Ф. Евин, о. Т. Савойка, Гр. Тершаковець, М. Струтинський, Ол. Гладишовський, О. Луцький. Головну увагу бесідники присвячують справі відношення до Рад. України.

Доконечне зредагування маніфесту передається редакційній комісії, до якої вибирається: д-ра В. Охримовича, ред. В. Мудрого, ред. Ф. Федорцева, В. Целевича і ред. М. Струтинського.

Передполудневий порядок денний вичерпаний.

Голос забирає голова УНДО – д-р Д. Левицький. Дякує за вибір і закликає до співучасті у відповідальній праці всіх присутніх. “Тільки збірним зусиллям цілої суспільності зможемо побороти лихоліття, яке переживаємо. Провід тільки тоді зуміє виконати вложені на нього обовязки, коли його ініціатива в кожній справі знаходить широкий відгомін на місцях, коли в підмурівок нашої будівлі діячі на місцях покладуть якнайбільшу суму праці і доброї волі. І ще одно: передумовою успіху нашого Обєднання: атмосфера взаємного довіря, ґрунтовне виконання ворожнеч особистих і групових. В цім напрямі зроблено перші кроки далекосяглого характеру. Хай живе УНДО”.

На вступі пополудневих нарад голова Зїзду подав звідомлення з конститууючого засідання ЦК.

Заступниками голови Обєднання вибрані: сен. М. Черкавський, д-р Ол. Марітчак, о. Д. Лопатинський, Гр. Тершаковець і д-р Корнило Троян; ген. секретар: Волод. Целевич, його заступник: М. Струтинський.

Опісля виголошено отсі реферати: В. Целевич – організаційний, М. Галушинський – освітній, О. Луцький – економічний.

Після дискусії, в якій довші промови виголосили о. прал. Куницький і Гр. Тершаковець, урядуючий заступник голови – о. Ст. Онишкевич о год. 6-тій короткою промовою закрив наради.

Діло. – 1925. – 15 липня.

№ 180

Політична платформа УНДО

В ціли усунення розбіжності в українській політиці західно-укр. земель і сконсолідування національних сил – українські національні угруповання, а саме: Українська Народна Трудова Партія з її обома групами, Українська Партія Національної Роботи і Національна група Української

парламентарної репрезентації зі своїми однодумцями з Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя – зливаються в одну партію, беручи за основу організаційні установи Української Народної Трудової Партії, пристосовуючи програму, тактику і організаційний статут до сучасних політичних умовин.

Отся об'єднана партія приймає назву: Українське Національно-Демократичне Об'єднання та отсі програмові постанови:

I. УНДО стоїть на становищі національної єдності всього українського народу та змагає до здобуття Соборної Незалежної Української Держави на всіх українських землях.

II. Відносно західно-українських земель УНДО стверджує: Східна Галичина з Лемківщиною, Холмщина з Підляшшям і Волинь з Поліссям мають відвічний український характер, українське населення супроти чужинного напливового елемента являється тут подавляючою більшістю, тому УНДО змагатиме, щоби західно-українські землі супроти Польщі виступали разом як цілість і в своїй участі головну вагу прикладатиме до вдержання і розбудови одноцілого національного фронту.

III. На західно-українських землях УНДО свої змагання здійснюватиме всіма доцільними засобами боротьби, в якій не допускається признання правноти чужого панування на цих землях.

IV. Хоча сучасний устрій Радянської України не покривається з ідеологією УНДО, все ж уважаємо Радянську Україну етапом до Соборної Незалежної Української Держави, яка зреалізується під напором свідомих мас усього українського народу.

V. Як одну з основ нашої організації УНДО уважає необхідним існування за кордоном умандатованого представництва західно-українських земель, яке в тісному звязку з краєм вестиме політичну акцію на міжнародній арені.

VI. У безпосередній практичній діяльності УНДО організуватиме політично, культурно й економічно українські селянські, міщанські та робітничі маси, щоби утворити з них політично свідомі, соціально кріпкі, економічно незалежні верстви.

Культурне й економічне піднесення села, перехід всієї землі без викупу на власність українського селянства, здобуття торгівлі та промислу для українського міщанства, збереження дотеперішніх здобутків робітничої кляси і боротьба за нові – будуть напрямними УНДО в організуванні українських мас на шляху до здійснення найвищого ідеалу нації.

VII. На підставі цих програмових основ буде опрацьована спеціальна програма УНДО.

Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925 – 1928). – Львів, 1995. – С. 49 – 51.

**РОЗДІЛ 3. АКТИВІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-
ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ НА ПРИКАРПАТТІ В УМОВАХ
РАДИКАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ НАСТРОЇВ
(12 ЛИПНЯ 1925 р. – 3 ЛЮТОГО 1929 р.)**

№ 181

Відозва до українського народу з приводу утворення УНДО

12 липня 1925 р.¹⁷³

**Українське Національно-Демократичне Об'єднання
до українського громадянства
УКРАЇНСЬКА ГРОМАДО!**

У важну хвилю народнього лихоліття, в добу нечуваної, загальної руїни, коли глухим стоном стогне пририта недолею народна душа, сповіщаємо Тебе про важну подію:

Від нинішнього дня припинився розбрат в українському національному таборі, від нинішнього дня весь український національний табор виступає як одна цілість, стає в одній оборонній і боєвій лаві, в одній суцільній фаланзі під назвою: **УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ (УНДО)**.

Остання велика історична катастрофа, попереджена добою живої діяльності, кипучої роботи, всестороннього розвитку і вкінці гігантного зриву народніх мас, – підірвала міць народу і в своїх попелищах погребала найкращих і найліпших: поетів віри і надії, борців за правду, волю і долю, великих героїв іменних і безіменних, що в боротьбі за найвищі ідеали нації і людськості принесли себе в жертву – криваву й безкровну. Своєю боротьбою, посвятою і кров'ю вони зєднали нас з великими подвигами наших дідів і прадідів, вони створили сучасним і прийдешнім поколінням синтезу української історії, вони відродили геройську епопею боротьби за волю і повели нас на її тернисті, але незарослі шляхи.

Револуційний підйом, гігантний зрив мас увінчався тільки частинними успіхами, тільки частинно в крові і огні очищено себе з іржі неволі. В державі Ярослава Осмомисла, Романа і Данила затріюмфувало ще важче насилля, ще тугійше скувало нас невільницьке ярмо. Одначе й тут сміло можемо стати перед Духами тих, що вмірвали за Волю. Обеззброєні, потоптані й окривавлені, ми вповні зберегли гордість і честь народу, ми не скорились, не піддалися.

Та отся велика катастрофа не проминула без наслідків. Національний організм, з якого висотувано жили і відрами точено кров, виявив признаки обезсилення. Цим покористувалися безпощадні вороги та спрямували всі свої зусилля на поглиблення катастрофи, на знищення національного життя і його різновидностей. А це тим більше їм удалося, що в громадянській відокремленості і гуртківстві вони не находили відповідно сильного опору і відпору. Ніякий спосіб і ніякий засіб, що вів би до запустіння нашого

¹⁷³ Дата події, про яку йдеться в документі.

громадянського життя, не був чужий нашим противникам. Не припинено війни, тільки збройний конфлікт 1918 – 1919 рр. продовжується проти безборонного народу всіма засобами воєнної і “мирної” зброї.

Всупереч святочним міжнародним зобов'язанням, власній конституції і власним законам, наші відвічні противники приноравлиють до українського народу нечуваний політичний гніт, що виявляється в переслідуванні громадських діячів, нищенні організацій і товариств, давленні преси, самоволі адміністрації, масових арештах, знущаннях поліції, процесах, засудах, тюремщині, розстрілах, в топтанні всіх прав української мови в публичному житті і т. и.

В парі з політичним гнетом розвивається девастаційна політика польського уряду і піддержуваних ним та особливими атрибутами влади наділених організацій також на інших ділянках життя українського народу. А саме в тому самому напрямку розвивається політика економічна, промислова, кредитово-фінансова, податкова, колонізаційна, еміграційна, шкільна, земельна, хліборобсько-культурно-освітня, церковна, і церковно-адміністраційна, самоврядна, санітарна і т. п. – Ця політика польського уряду проявляється масово та індивідуально і складається на синтезу крайного політичного гніту, економічної екстермінації і культурної девастації.

Пляновий і послідовний наступ на український народ, на його духове й моральне, матеріальне й фізичне добро був між иншим тим імперативом, який привів до об'єднання відокремлених українських національно-політичних груп і гуртів в одну нерозривну цілість, в одну суцільну організацію. Перед лицем грізної небезпеки і в почутті відповідальності за долю Рідного Краю Українсько-Народна Трудова Партія (зі своїми обома групами), Українська Партія Національної Роботи (“Загравісти”) та суто національна група Української Парляментарної Репрезентації зі своїми однодумцями на Волині, Полісію, Холмщині й Підляшу зливаються в одну політичну організацію під назвою: **УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ**, змагаючи до того, щоби одноцільному фронтові противника протиставити об'єднаний Фронт організованого українського громадянства.

Тверда конечність об'єднання українського громадянства диктується ще й посередніми деморалізаційними спробами на нашому ґрунті та збільшенням польського напорі при допомозі угодової жидівської буржуазії.

Визнаючи принцип загально признаного права про означення народів, УНДО на чолі своєї плятформи ставить здійснення в повному обемі права нації на всіх областях, на яких в р. 1914 український народ становив більшість населення.

УНДО стверджує, що Галичина з Лемківщиною, Волинь з Поліссям і Холмщина з Підляшам мають відмінний український характер, що це історична й сучасна неподільна власність українського народу та що згідно з принципом про самовизначення народів і непередаваними, а навпаки відновленими змаганнями українського народу ці землі є вповні управлені здійснити своє природне право.

В боротьбі за найвище право нації УНДО спиратиметься на все свідоме громадянство Західної України і, виходячи з принципу національної єдності – на всьому українському народі. Для здійснення основної мети УНДО єднатиметься з аналогічними організаціями інших поневолених народів і шукатиме допомоги у тих державних націй та їх національних і міжнародних організацій, що свою міжнаціональну політику базують на принципі права нації.

До здійснення права нації змагатиме УНДО всіма доцільними засобами, признаючи важними тільки ті акти й рішення, які заістнували при співучасті умандатованого представництва українського народу і які не розходяться з основним правом про самовизначення народів, а відкидаючи всі акти насильства, як акти незгідні з принципами моралі, права і справедливости.

УНДО являється організацією національною і демократичною, організацією понадклясовою, яка беручи на увагу справедливі змагання поодиноких кляс, – підчинює їх найвищому ідеалові нації.

Виходячи з демократичного становища, УНДО не може дати своєї апробати на існуючий на Радянській Україні перехідний диктаторський режим і одноклясовий устрій, одначе признає сучасну Радянську Україну поважним і далекосяглим станом державности українського народу та вірить, що під напором свідомих українських мас та своєрідна державна організація завершиться здійсненням універсальних змагань української нації.

УНДО обстоюватиме й розбудовуватиме одноцільний український національний фронт, змагаючи до культурної, економічної і політичної уніфікації української нації.

У практичній діяльності УНДО організуватиме селянські, робітничі і міщанські маси з метою перетворити їх на політично свідомі та економічно сильні й незалежні соціальні групи. З тією метою УНДО, обстоюючи в принципі приватну власність, буде боротися за перехід землі в руки нашого селянства, особливо в руки малоземельного й безземельного, без дальшого відшкодування – уважаючи, що селянські маси своєю, майже безвідплатною працею на протязі століть, вже давно заплатили за великовласницьку землю. Поруч з тим УНДО велику вагу кластиме на поширення кооперативного руху і на створення міцних основ під українську кооперативну організацію як головного засобу економічного подвигнення українського населення.

З тією самою метою УНДО буде змагати до привернення містам на українській національній території їх природного національного характеру, кладучи здобуття торгівлі і промислу українським елементом в основу своєї діяльності.

З тією метою УНДО буде боротися за збереження дотеперішних здобутків робітничої кляси, за їх утвердження, поширення та за здобуття нових. Одним словом: УНДО буде боротися за політичне, економічне й культурне розкріпощення та подвигнення українського народу.

Вступаючи в нову добу громадянської діяльності, в добу праці, організації і боротьби, переводячи об'єднання всіх активних сил нашого

народу, закликає всіх громадян стати організованою лавою під прапором об'єднання.

Всі ті, що боролися й наложили головами за кращу долю народу, своїми курганами, могилами й хрестами закликають нас не дати нашої Батьківщини на поталу. – Всі ті, що глядять з курних хат, з чужинецьких фабрик і ремісничих варстатів, взивають нас стати плечем об плече, груди при груди, рука в руку до спільної боротьби за правду, добро і справедливість. Ми глибоко переконані, що треба сильно бажати, працювати в об'єднаній громаді при взаємній виrozumілости й допомозі, а те велике і довгождане прийде як сума наших змагань.

Йдучи на службу свому народові, закликаємо всіх до тієї служби під кличем: **В ПРАЦІ Й БОРОТЬБІ ЗДОБУДЕМО ПРАВО СВОЄ!**

У Львові, 12 липня 1925.

За Центральний Комітет У.Н.Д.О.

Д-р Дмитро Левицький голова

Сен. Михайло Черкавський, о. Дамян Лопатинський, Д-р Олександр

Марітчак, Гринь Тершаковець, Д-р Корнило Троян заступники голів

Володимир Целевич

Михайло Стругинський

генеральний секретар

заст. генеральн. секретаря

Діло. – 1925. – 15 липня.

№ 182

Нота Президента Української Національної Ради д-ра Є. Петрушевича урядам країн Антанти і Лізі Націй, опублікована в “Українському прапорі”

15 липня 1925 р.

В обороні українського шкільництва на західноукраїнських землях

До правителів держав Антанти й Союзу Народів вислано таку Ноту з прилогами:

Ваша Ексцеленціє!

Безоглядний екстермінаційний похід Польщі проти українського народу на західноукраїнських землях: у Східній Галичині з Лемківщиною, Холмщині, Волині, Підляшшу й Поліссю, прилучених проти волі української більшості сих земель до Польщі рішенням Ради Амбасадорів з 14 березня 1923, довів в останньому часі вже навіть на культурнім полі, а саме в найважнійшій для кожного народу області власного національного шкільництва, до повної ліквідації українських шкіл як народніх, так середних, фахових і інших.

Іменно шкільним т. зв. “кресовим законом” з 31 липня 1924 р. В. 3. ч. 79, поз. 766 та виконним розпорядком міністерства віроісповідань і прилюдної освіти з 7 січня 1925 В. 3. ч. 3, поз. 33 і ухвалами секції для східних воєводств при політичнім комітеті Ради міністрів з дня 8 червня 1925 р. перемінила Польща українські публичні народні школи й публичні

середні українські школи в Перемишлі, Львові й Тернополі з днем 1 вересня 1925 на польсько-українські школи, а при тім не пощадила навіть приватного українського шкільництва як народного, так середного, бо через введення до них науки цілого ряду предметів на польській мові перемінила також і сі українські школи на польсько-українські. **Тим довершила Польща повну ліквідацію українського шкільництва.**

Сю ліквідацію перевела Польща всупереч міжнароднім зобов'язанням, які приняла у Версальськім трактаті з 28 червня 1919 р. і з нагоди згаданого рішення Ради Амбасадорів з 14 березня 1923 р., якими приняла на себе обов'язок забезпечити непольським народам між иншим право навчання на їх рідній мові, а з другої сторони у Східній Галичині віддати через введення там територіальної автономії все народне, середне, фахове й вище шкільництво в руки його законодавчого тіла і його виконних органів. Польща довершила сеї ліквідації українського шкільництва з подоптанням навіть власної конституції і власного закона з дня 26 вересня 1922 р. про самоуправу східно-галицьких воєвідств: Львівського, Тернопільського і Станиславського. Сим законом зобов'язалася Польща ввести найпізнійше до 25 жовтня 1924 р. в сих воєвідствах воєвідську самоуправу й між иншим віддати все народне, середне і фахове шкільництво в заряд воєводських соймиків і їх українських і польських національних палат та полишити їм означування мови навчання в сих школах.

Заразом не виконала Польща відносно оснований українського університету міжнароднього зобов'язання, взятого на себе з нагоди рішення Ради Амбасадорів з 14 березня 1923 р. та постанови власного польського закона з 26 вересня 1922 р., на підставі якого найдалше до 25 жовтня 1924 р. мав бути оснований український університет з повною університетською автономією. Досі сего університету нема й Польща навіть не думає ввести його в життя.

В долученому меморіалі враз з прилогами представлено подрібно всі фази ліквідації українського шкільництва на західних українських землях.

Насильним і безправним зліквідуванням всего українського шкільництва дала Польща ще один доказ більше, що держави Антанти, призначаючи Польщі західно-українські землі, не лише перецінили державні її спосібности в орудуванні долею чужих народів, але грубо помилилися щодо рівня її культурности та віддали їй західні українські землі на повну національну загалу. Тому їх обов'язком є в імя справедливости і людськості, як також в імя вселюдської культури, яка в Польщі у відношенню до українського народу засуджена на поталу – **направити зроблену помилку й перевести ревізію рішення Ради Амбасадорів з 14 березня 1923 р. в напрямі повного самовизначення українського народу згаданих вище західно-українських земель. Заразом є обов'язком сих держав, до хвилі визволення тих земель з-під Польщі, примусити її до виконання у відношенню до українського народу міжнародніх зобов'язань та забезпечити Українцям повну свободу, зокрема також на культурно-шкільнім полі й уможливити їм свобідний заряд всім як**

народнім, середнім й фаховим, так і висшим українським шкільництвом.

Тому звертаюся отсим до Високих Держав Антанти й Союзу Народів в імени Української Національної Ради, правної представниці українського народу на західно-українських землях – з домаганням, щоби зволити негайно підняти всі потрібні заходи для ревізії рішення Ради Амбасадорів з 14 березня 1923 р. в напрямі повного самовизначення українського народу на західно-українських землях, прилучених проти його волі до Польщі, як також забезпечити до часу визволення сих земель з-під Польщі українській більшості тих земель повне та свободне орудування всім як народнім, середнім і фаховим, так і висшим українським шкільництвом.

**Др. Євген Петрушевич,
Президент Української Національної Ради.**

Меморіал.

Похід Польщі проти українського шкільництва як публичного, так приватного на західних українських землях, а саме у Східній Галичині з Лемківщиною, Холмщині, Підляшу, Волині й Поліссю, прилучених до Польщі рішенням Ради Амбасадорів з 14 березня 1923 р. проти волі української більшості сих земель, прийняв в останньому часі того рода розміри, що Українців в Польщі позбавлено вже їх власного національного шкільництва.

Доля українського шкільництва донедавна не була однакова на всіх частинах згаданої української території під Польщею.

Іменно Східна Галичина з Лемківщиною, яка за часів б. Австро-Угорщини входила в склад коронного краю Галичини, здобула була за часів б. Австрії значні права для українського як народнього, так середного й вищого шкільництва. А саме після офіційної статистики з 1910 р. було у Сх. Галичині з Лемківщиною 2456 (45,4 %) українських народніх шкіл з около 4912 українськими клясами, 6 українських гімназій з 2 філіями і 11 українських катедр на львівськiм університеті. Сі права були значно поширені по проголошенню в листопаді 1918 р. Західно-Української Народньої Республіки, в склад якої увійшла Східна Галичина з Лемківщиною. Коли відтак Найвища Рада держав Антанти рішенням з 25 червня 1919 р. уповноважила Польщу окупувати цілу Східну Галичину, вложено на Польщу тим рішенням про обовязок забезпечити окремою умовою з сими державами “автономію сеї території, як також політичну, релігійну й особисту свободу населення”. Ся автономія після проекту автономічного статута для Східної Галичини, виготовленого Найвищою Радою дня 20 листопада 1919 р., мала давати соймови сего краю виключне право видавати закони, між иншими також в области всеї публичної освіти, а сойм Польщі в сих справах не мав мати ніяких законодатних прав (арт. 12 і 17 сего статута). Той статут не увійшов у життя, а Польща, бажаючи добитися призначення їй Східної Галичини державами Антанти, ухвалила дня 26 вересня 1922 р. закон про воєвідську самоуправу, в яким постановила

відносно Львівського, Тернопільського і Станиславівського воєвідств, на які протиправно поділена зістала Східна Галичина, що між иншим всі справи публичної освіти з виїмком університетів і инших вищих шкіл мають належати в рамках польських законів до компетенції воєвідських соймаків. Відносно утворення українського університету постановив при тім сей польський закон, що сей університет має бути утворений до двох літ, та щодо сього часу найпізнійше введена буде в життя згадана воєвідська самоуправа. Сей закон постановив також, що про мову навчання у школах мають рішати воєвідські соймаки згл. їх національні палати зовсім самостійно.

Як-небудь сей закон далеко відбігав між иншим також в області публичної освіти від згаданого вище статута для Східної Галичини, бо не забезпечував їй територіяльної автономії, лиш розбив її, всупереч рішенню Найвищої Ради з 25 червня 1919 р., на три лише самоуправні території й віддав Польщі повну інгеренцію як законодатну, так і всяку иншу. Польщі вдалося ввести держави Антанти в блуд. На підставі згаданого польського закону мають перейти найпізнійше до 25 жовтня 1924 р. всі публичні народні й середні школи у Східній Галичині на етат воєвідського самоврядування й під його заряд та відповідно до національного ключа підлягати будуть українській або польській національній палаті воєвідських соймаків, згл. їх національним секціям воєвідських виділів, які одиноко управнені – рішати про мову навчання в підлягаючих їм школах. Тим виєднала Польща від держав Антанти прилучення Східної Галичини проти волі української більшости сего краю до Польщі. Рішаючи про се, держави Антанти ствердили в своїй дотичній постанові з 14 березня 1923 р. виразно, що Польща узнала конечність введення для території Східної Галичини автономічного устрою. В тім, отже, згляді зтягнула Польща правне зобовязання міжнароднього характеру.

Відносно Східної Галичини під правним оглядом існує з одної сторони міжнародньо-правне зобовязання Польщі забезпечити Галичині на час приналежности до Польщі територіяльно автономічний устрій, що в області всего шкільництва означає повний обовязок віддання шкільництва в Галичині під виключну компетенцію автономного законодатного тіла сеї території, а се предвиджував згаданий вище проект статута для Східної Галичини, уложений державами Антанти. З другої сторони існує відносно сего краю протиправно невиконаний досі Польщею її власний закон з 26 вересня 1922 р., на підставі котрого була вона обовязана до дня 25 жовтня 1924 р. ввести у Східній Галичині воєвідську самоуправу та віддати між иншим все шкільництво, з виїмком вищого, під заряд національних українських і польських воєвідських палат і секцій і полишити вже їм означити мову навчання у школах Східної Галичини.

Рівночасно зобовязалася вона згаданим власним своїм законом ввести до 25 жовтня 1924 р. в життя український університет і запевнити йому повну університетську автономію.

При тім має мати ще примінення відносно Східної Галичини Версальський трактат, заключений з Польщею дня 28 червня 1919 р.

Щодо всіх інших західноукраїнських земель, прилучених згаданим вище рішенням Ради Амбасадорів з 14 березня 1923 р. до Польщі проти волі української більшості цих земель, себто щодо Холмщини, Волині, Підляша й Полісся, то належали вони попередно до царської російської імперії, а по проголошенню на Придніпрянщині в 1917 р. незалежної Української Народньої Республіки увійшли в склад сеї української держави. В тім часі виказували ті землі на полі публичного українського шкільництва великі національні надбання, бо майже дві треті частини всіх публичних народніх шкіл становили українські школи, а переважна часть середних публичних шкіл була українська. Решта шкільництва була російська, жидівська й польська, причім польське публичне шкільництво, яке за російських часів зовсім на цих землях не існувало, почалося творити щойно завдяки прихильности української влади.

В протягу 1919 р. Польща мілітарно окупувала ті українські землі проти волі української більшості цих земель, а в р. 1923 узискала від держав Антанти прилучення їх на основі згаданого вище рішення Ради Амбасадорів з 14 березня 1923 р. до польської держави. При тім застерегли держави Антанти, що до всіх українських територій, прилучених тим рішенням до Польщі, мають мати примінення постанови Версальського трактату з 26 червня 1919 р. про охорону раси, мови і релігії непольських народів в Польщі.

Артикул 9 сього трактату забезпечував в області публичного шкільництва дітям непольських народностей навчання в початкових публичних школах в їх власній мові, а арт. 8 запевнював непольським народам рівні з Поляками права на полі приватного шкільництва й інших виховних організацій та право свобідного уживання в них власної мови.

Всупереч всім згаданим вище міжнародньоправним зобов'язанням і власній конституції Польща на протязі кілька літ зліквідувала з одної сторони все існуюче на них українське публичне шкільництво, а з другої сторони зробила навіть приватні, удержувані Українцями школи польсько-українськими, заказуючи існування чисто українських шкіл¹⁷⁴.

В екстермінаційнім поході Польщі проти українського шкільництва слідно два періоди. Перший починається від окупації західно-українських земель в 1918 і 1919 р.р. і триває до рішення Ради Амбасадорів з 14 березня 1925 р., т. є. до часу признання цих земель Польщі. Другий період триває від сего рішення Ради Амбасадорів по нинішний день.

¹⁷⁴ Напроваджуючи понише статистичні дати, зазначаємо, що польська влада дуже береже, щоби дійсні дати відносно непольського шкільництва не дісталися на денне світло, а сі, що передістаються до офіціальних статистичних звідомлень, так зіставлені, що приходилося доповняти їх на підставі інших публікацій. Щоби не стрінати заміту сторонничости, взяли ми за підставу для наших коректур лише польські публікації як книжки: Seweryn Lenert: "Szkolnictwo w Malopolsce"; Ignacy Weinfeld: Rocznik Polski, Tablice statystyczne, wyd. drugie 1922; Konstanty Srokowski: Sprawa narodowosciowa na kresach wschodnich, Krakow. 1924., притім на удокументовання наших тверджень долучаємо в прилозі брошуру зі зібраними в ній матеріялами щодо мартирології всего українського шкільництва (примітка Є. Петрушевича).

І. В першому періоді:

1. Відносно Східної Галичини (названої польською владою Східною Малопольщею):

а) в області публичного народнього шкільництва побільшила Польща число польських народніх шкіл до числа 2247 з 6360 польськими клясами, а українські народні школи зіпхнула до числа 1804 з 2881 українськими клясами, бо зуміла тимчасом перемінити 603 українських шкіл з 1206 клясами на польсько-українські школи¹⁷⁵.

З уваги, що після обчислень проф. д-ра Стефана Рудницького в книжці “Огляд національної території України” з 1923 р. було у Східній Галичині Українців 4 002 000 (74,4 %), Жидів 662 000 (12,3 %), Поляків 651 000 (12,1 %), Німців 65 000 (1,2 %), виходить, що 74,4 % Українців мало в тім першій періоді вже всего 27,6 % чисто українських кляс, а 12,1 % Поляків мало аж 60,9 % чисто польських кляс! Польсько-українських кляс було 11,5 %.

б) в області середнього публичного шкільництва побільшила Польща число польських учительських семінарій до числа 11, польських державних гімназій до числа 50, польських фахових шкіл до числа 36, разом до числа 97 чисто польських публичних середніх шкіл. Українських публичних середніх шкіл остало всего 6 українських гімназій з 2 філіями, 2 жіночі українські семінарії, себто разом 10 чисто українських публичних середніх шкіл. Польсько-українських середніх шкіл було 8, іменно всі учительські семінарії. Отже 74,4 % Українців мало в тім періоді всего 8,5 % чисто українських публичних шкіл, а 12,1 % Поляків аж 84,5 % чисто польських середніх шкіл.

в) в області вищого шкільництва Українці не мали ні одної вищої школи та позбавлено їх в тім періоді навіть тих 11 українських катедр, які вони мали на університеті у Львові. Зате Поляки мали у Східній Галичині

¹⁷⁵ Офіційна польська статистика виказує в шкільнім році 1921/1922 в трьох східно-галицьких воєвідствах число польських народніх шкіл 2247 з 6360 клясами, а українських 2426 шкіл з 4087 клясами. Для цілої Галичини (східної і західної) виказується статистика 4205 польських шкіл з 12 006 клясами, а 2505 українських шкіл з всего 4192 клясами. Тимчасом польський статистик І. Вайнфельд в книжці “Рочнік польські” начисляє, на основі урядових жерел, в р. 1920/1921 в цілій Галичині всего 1883 українських шкіл. Зате виказує він, що побіч українських і польських існували ще польсько-українські школи. Отже, польська офіційна статистика, щоб виказати більше українських шкіл, зачислила неправно 622 школи, які були польсько-українськими, а не чисто українськими, і які мали щонайменше 1244 кляс, до українських народніх шкіл. В дійсности було отже в тім періоді в цілій Галичині не 4192, лише 2948 українських кляс, а польських кляс не 12 006 – лише аж 13 250! Релятивна українська більшість у цілій Галичині мала таким чином всего 18,2 % народніх кляс, а Поляки мали у відношенню до Українців аж 81,8% кляс народ. шкіл.

Для узискання правдивого відношення між польськими та українськими народніми школами в самій тільки Східній Галичині належить від виказаного І. Вайнфельдом числа 1883 українських шкіл в цілій Галичині відтягнути число 79 українських шкіл, які виказує офіційна статистика в шкільнім році 1921/1922 в Західній Галичині, то виявиться, що у Східній Галичині було в тім році всего 1804 українських народ. шкіл. З уваги, що згаданих 79 українських шкіл Західної Галичини у відношенню до всіх виказаних Вайнфельдом 1883 українських шкіл цілої Галичини становили 3,15 %, розділюється сума 622 польсько-українських шкіл з 1244 клясами між Східну (українську) і Західну (польську) Галичину так, що на Східну Галичину припадає 603 польсько-українських шкіл з 1206 клясами, а на Західну Галичину 19 польсько-українських шкіл з 38 клясами. Отже по відтягненню згаданої суми 1206 польсько-українських кляс від неслухно виказаної польською офіційною статистикою суми 4087 українських кляс, було у Східній Галичині всего 2881 українських кляс (Примітка Є. Петрушевича).

отсі чисто польські вищі школи: університет, техніка, академія ветеринарії у Львові й академія рільнича в Дублянах.

2. На Холмщині, Волині, Підляшшу й Поліссю, на котрих на підставі згаданих вище статистичних даних було в 1914 р. всего населення 3 998 000 душ, втім Українців 66,7 %, а Поляків всего 9,7 %, Польща вже в згаданім першім періоді зліквідувала цілковито українське публичне народне шкільництво на Холмщині й Підляшшу, а на Волині й Поліссю оставила після офіційальної польської статистики всего 453, а після обчислень польського статистика Константиного Сроковського в книжці: “Справа народовосцьова на кресах всходніх”, Краків, 1924 р., всего 421 українських і польсько-українських шкіл з 540 клясами, іменно з днем 31 марта 1923 р. Тим часом чисто польських шкіл сего типу було в тім часі на Волині й Поліссю аж 676 з 1234 польськими клясами, причім приміром в Любомильському повіті на 17 чисто польських народніх шкіл і 19 польсько-українських народніх шкіл не було ні одної чисто української публичної народньої школи.

В області публичного середного і фахового шкільництва зліквідувала Польща на всіх згаданих землях, між ними також на Волині й Поліссю, всі того рода українські публичні школи.

В області вищого шкільництва не мали Українці на сих своїх землях також ні одної вищої школи.

Реасумуючи все вище сказане, приходиться, отже, ствердити, що при кінці згаданого першого періоду польської шкільної політики на західно-українських землях кругло 7 000 000 Українців Східної Галичини, Холмщини, Волині, Полісся й Підляша, себто 78,31 % всего населення сих земель, мало всего 4427¹⁷⁶, а з Лемківщиною (українською територією в Західній Галичині) всего 4532 українських і польсько-українських кляс в публичнім народнім шкільництві, всего 10 українських публичних шкіл і 8 польсько-українських учительських семінарій та ні одної вищої школи. Тим часом Поляки одної лише Східної Галичини (651 000, а з Жидами всего 1 313 000 душ) мали аж 6360 польських кляс на області публичного народнього шкільництва, 97 польських публичних середних шкіл і 4 вищі польські школи!

Все те знищення українського публичного шкільництва на західно-українських землях під Польщею було довершене в часі, коли вони ще правно не належали до Польщі, лише були нею мілітарно окуповані, т. є. перед рішенням Ради Амбасадорів з 14 березня 1923 р., на основі якого прилучено ті землі проти волі української більшости тих земель до Польщі.

II. В другім періоді від згаданого рішення Ради Амбасадорів по нинішній день Польща, добившись від держав Антанти прилучення всіх названих вище західно-українських земель, приступила до безоглядного

¹⁷⁶ Вся українська національна територія під Польщею виносить кругло 130.000 кв. км., себто одну третю часть всеї польської держави. Загальне число населення сих західних українських земель виносило по статистичним обчисленням за рік 1914-й 9 377 000 душ, втім Українців 6.668.766 душ (78,31 %), Поляків 1.038.806 душ (11,09 %), Жидів і інших національностей 1.669.528 душ (17,77 %) (Примітка Є. Петрушевича).

знищення навіть тих решток українського шкільництва, яких не мала відваги в попередньому періоді остаточно зліквідувати, бо тоді висів ще над нею меч Дамокля у виді рішення держав Антанти, яке мало наступити відносно державної приналежності насильно окупованих Польщею західно-українських земель.

І сталося се, що предвиджувала Українська Національна Рада, яка як легальна репрезентантка цих українських земель все обстоювала конечність державної незалежності цих земель і вказувала державам Антанти на грізні наслідки, які мусять настати в разі прилучення сеї української території до Польщі.

Вистарчило два роки, а Польща у своїм екстермінаційнім поході на західно-українських землях, між иншим в області найважнійшій для кожного народу, в області рідного шкільництва семиміліонового українського населення під Польщею, допровадила до остаточної повної ліквідації українського шкільництва.

В першій фазі сего періоду, до дня видання Польщею т. зв. кресового шкільного закону з 31 липня 1924 р., вона ввела до українських народніх шкіл пляни науки для польських шкіл і обовязкову науку польської мови, перемінила безправно при помочи урядових польських громадських комісарів сотки українських шкіл на польські, впровадила до українських учительських семінарій науку 8 головних предметів в польській мові, полишаючи науку на українській мові лише для 5 головних предметів і в сей спосіб перемінила ці семінарії на польсько-українські. Дальше перемінила Польща в усіх публичних українських як народніх, так середних школах українську до сего часу мову внутрішнього урядування на польську. В області українського приватного шкільництва, удержуваного виключно приватними фондами Українців, розвязано протиправно ряд українських приватних шкіл, для браку правних підстав, навіть з мотиву, що в даній місцевості існують дві чи більше польських шкіл, а ці вповні заспокоюють культурні і релігійні потреби українського населення! – або що учиться української історії, співається український національний гимн і т. д. Дальше перемінено приватні українські учительські семінарі на польсько-українські, наказуючи їм протиправно учити педагогіки, психології, історії, виховання й науки про дитину на польській мові. Щобільше у всіх приватних українських школах уведено польську мову як внутрішню урядову мову, заряджуючи, що всі шкільні акти, каталоги, протоколи учительських конференцій, свідоцтва і т. д. мусять бути ведені в польській мові. Рівночасно прогнало зі всіх як публичних, так і приватних українських шкіл навіть назву “український” та дозволено уживати на означення нашого народу й нашої мови терміну “руські”, давної льокальної назви, а пляни науки як в публичних, так приватних українських школах, при рівночаснім введенню обовязкової науки польської мови, накинено того рода, що вже в дорозі протиправних шкільних розпорядків перемінено фактично українські, не лише публичні, але й приватні школи, щодо мови внутрішнього урядування навіть на польські, а щодо мови навчання на польсько-українські.

Сі всі нелегальні зарядження польських шкільних властей улегалізувала Польща в другій фазі сего другого періоду польської екстермінаційної політики на полі шкільництва через видання закону з 31 липня 1924 В. 3. ч. 79, поз. 766. Сим законом створено правні норми для остаточної ліквідації українського шкільництва. У виконанню сего польського закону видано розпорядок польського міністерства віроісповідань і прилюдної освіти з 7 січня 1925 р. В. 3. ч. 3, поз. 33, яким приготовано все те знищення українського шкільництва, а вкінці дня 8 червня 1925 р. польська Рада міністрів, згл. секція її політичного комітету для справ східних воєвідств як найвища інстанція для сих воєвідств, зарядила повне знесення з шкільним роком 1925/1926 всіх публичних українських шкіл, як також середних українських шкіл у Львові, Перемишлі й Тернополі та переміну їх на польсько-українські. Тим зарядженням міністерства звершено все діло знищення українського шкільництва.

Т. зв. “кресовий” шкільний закон з 31 липня 1924 р., ухвалений польським соймом мимо обструкції всіх непольських послів у варшавськiм соймі, проти котрого всі українські політичні чинники заложили перед цілим культурним світом рішучий протест, який в прилозі під 2 долучаємо, – насилує не лише арт. 819 Версальського трактату з 28 червня 1919 і всі згадані на вступі міжнародні зобовязання, але навіть власну польську конституцію і власний польський закон про воєвідську самоуправу з 26 вересня 1922 р.

Передовсім позбавлено сим законом українську національну більшість на Холмщині, Підляшу й на Лемківщині (27 493,4 кв. км¹⁷⁷), а також українську національну меншість до 25 % на пограничній полосі решти української території під Польщею, загарантованого їм арт. 9 Версальського трактату з 28 червня 1919 права навчання на українській мові. Бо сей польський закон постановив, що відносно української території він має мати примінення лише “на просторі воєвідств: Львівського, Станиславівського, Волинського й Поліського” (уст. 3. арт. 1), та що “в державних загальних школах, положених в громадах, що мають – щонайменше – “25 % людности української... на урядове ствердження жадання батьків 40 дітей в шкільнім віці народности української..., буде їм запевнена наука в матірній мові” (арт. 3). Отже приблизно 1/3 часть українського народу під Польщею згори виключена згаданими постановами сего закону від права навчання на рідній українській мові!!

Але навіть відносно решти української території, іменно щодо згаданих вище воєвідств, себто відносно Східної Галичини, Волині й Полісся, знасилував згаданий польський шкільний закон Версальський трактат з 28 червня 1919 р. Іменно дальший уступ щойно цитованого вище арт. 3 сего закона постановляє, що вистарчає, щоби – без огляду на те, чи в даній

¹⁷⁷ Після обчислень проф. д-ра Мирона Кордуби в книжці: “Tentorium und Bevölkerung der Ukraine” – до Лемківщини належать з Краківського воєвідства части повітів Новий Санч, Новий Торг, Грибів, Горлиці, Ясло, Сянік, Березів і Ярослав о просторі кв. км 3 336,4, Холмщина виносить 10 555, 7 кв. км, а Підляше 13 701,3 кв. км, – отже вся ся територія разом має 27 493,4 кв. км (Примітка Є. Петрушевича).

місцевості є найменша хочби польська меншість чи її зовсім нема – зажадали батьки всего 20 дітей (приміром хвиливе перебуваючі там польські урядовці, офіціялісти або пару польських Жидів) навчання в польській мові, а вже мусить стати українська досі публична народня школа польсько-українською школою, хочби тимчасом все автохтонне населення сеї місцевості було чисто українське. Рівночасно постановлено також, що всюди там, де існують побіч себе окремо українська, а окремо польська школа, мають бути вони получені в одну польсько-українську школу. Тим способом постановлено сим законом все публичне українське шкільництво в Польщі остаточно зліквідувати з цілковитим знехтованням загарантованого українському населенню згаданим Версальським трактатом права навчання на його рідній мові. Щобільше не пошановано навіть приватного українського шкільництва, бо всі 5 – 7-клясові приватні українські школи перемінено на польсько-українські, постановляючи в арт. 4 сего закона, що в тих школах мається вести “обовязково по-польськи” науку польської історії, мови й науку про сучасну Польщу. Навіть 1, 2 і 3-клясові приватні українські народні школи не можуть бути чисто українськими, бо наука польської мови є в них обовязкова. Маленькі 6, 7 і 8-літні українські діти мусять з повним знехтованням всіх основ педагогіки у школах, удержуваних приватними фондами їх родичів, насилу вчитися у двох мовах. Вкінці постановлено відносно середних і фахових шкіл, що де існували би в сьому самому місці окремо українська, а окремо польська середна школа, то вони мають бути получені в спільну польсько-українську середну державну школу, а всі державні фахові школи мають бути з правила чисто польські. Щойно в тих фахових школах, в котрих є аж 40 % учеників української народности, може на жадання батьків бути введена наука в польській і українській мові, однак мимо жадань тих батьків не може бути основана чисто українська фахова школа. Навіть приватні середні школи можуть бути лише польсько-українські, бо історія, географія разом з наукою про сучасну Польщу й польська мова й література мусять вестися обовязково “по-польськи” навіть в тих мнимо українських приватних середних школах.

Щоби вже дорешти забезпечитися перед можливістю заістновання в тих українських громадах, де нема ніякової хочби й найменшої польської меншости, чисто української публичної народньої школи, видало польське міністерство виконний розпорядок до згаданого шкільного закона, виданого 7 січня 1925 р. В. 3. ч. 3 поз. 33., яким нарушило арт. 3 сего закона, бо надало польським шкільним інспекторам в § 8 сего розпорядку прав навіть уневажнювати легалізовані судами й нотарями деклярації батьків, видаючи тим чином все українське населення самоволі польської адміністрації і її терору. При тім батьків, які зажадали би навчання в польській мові, звільнено від обовязку легалізованя правдивости їх підписів, хоч сей обовязок протиправно наложено на родичів, які домагаються української мови навчання. Створивши в сей спосіб поле для всіх можливих надужить, переведено на протязі останніх місяців т. зв. шкільний плебісцит на всій території Східної Галичини, Волині й Полісся, а коли виявилось, що все

українське населення разом з Українцями латинського обряду, мимо нечуваного терору з боку польської адміністрації, противзаконного відмовлювання легалізованню підписів українських батьків і всіляких шикан, непохитно домагалася чисто українських публичних народніх шкіл, пущено в рух цілий урядовий апарат, щоби при його помочі стягнути в кожній місцевості (де нема 20 польських дітей), при помочи обманьства й терору деклярації батьків неполяків за польською мовою навчання. Рівночасно змушувано Українців всіми можливими способами, щоб вони відкликали легалізовані судово й нотаріяльно деклярації за чисто українською народньою школою. В наших руках є викази, які досі наспіли до нас з повітів Тернопіль, Збараж, Жовква, Мостиска, Судова Вишня, Підгайці, Стрий, Станиславів, Любачів, Ланьцут, Броди, Чортків, Щирець, Ярослав, Доброміль, Золочів, Самбір, Яворів (Східна Галичина) і повітів Кобрин і Ковель (на Волині з Поліссям), і вже з сих виказів показується, що пересічно 90 % громад тих повітів зажадало чисто української публичної народньої школи, що внесено 55 278 деклярацій за українською школою в імени 81 691 українських дітей в шкільному віці. В наших руках є також цілий ряд інтерпеляцій українських сенаторів і українських послів до варшавського сойму й сенату, які виказують, що на всій українській плебісцитовій території польські шкільні інспектори при помочи польської адміністрації уживали погроз, що де потрібна частина громадян не заявиться за польською мовою навчання, там весь тягар удержання школи впаде на громади, або їх уважати будеться за ворогів польської держави або большевиків, а навіть карали арештами опірних і послуговувалися обманьствами. Так сфальшовано весь плебісцит, що навіть в громадах, в яких нема ні одного Поляка, шкільні інспектори предложили приписані законом жадання батьків 20 дітей в шкільнім віці за наукою в польській мові. І сталося, що Рада міністрів згл. секція її для східних воєвідств, як найвисша для них інстанція, рішенням з 8 червня одним почерком пера знесла все українське публичне народне шкільництво, постановляючи завести від вересня с. р. на місце українських шкіл польсько-українські школи.

Рівночасно заряджено згаданим рішенням видати нові шкільні підручники на українській мові того рода, щоб також при їх помочи пособити ділу польонізації українського населення при помочи школи. Дальше заряджено відносно українських середних шкіл започаткувати від вересня с. р. **переміну чисто українських гімназій в Перемишлі, Львові й Тернополі на польсько-українські через злуку І кляс сих гімназій з одною з польських гімназій в тих містах.** Зарядивши в сей спосіб ліквідацію решток українського середного шкільництва на області Львівського й Тернопільського воєвідств, полишено ще лиш на показ українські гімназії в Станиславові і Коломиї, Станиславівського воєвідства, з тим, щоби зі слідуочим шкільним роком постигла їх та сама доля. Рівночасно щодо польських гімназій на українській території під Польщею не заряджено перемінити їх, так як українські, на польсько-українські школи. Тим чином 78,31 % українського населення української національної

території під Польщею, кругло 7 000 000 Українців, буде мати на полі середного публичного шкільництва всего 2 українські гімназії у Станиславівськім воєвідстві та дальше ні одної української фахової школи, а 11,09 % Поляків згаданої території буде мати сотки польських середних і фахових шкіл, з сего в одній лише Східній Галичині, так як досі, 97 того рода шкіл. За рік не стане вже й тих двох українських гімназій і Українці остануть в Польщі без середних українських шкіл, бо вже в сім році стратили все українське публичне народне шкільництво. Щоби притім там, де на місце українських середних публичних шкіл повстануть у вересні с. р. польсько-українські середні школи, примусити українське населення посилати українських учеників до чисто польських середних шкіл, зарядили польські шкільні власти, що лише деякі точно означені сумежні повіти можуть посилати учеників до згаданих польсько-українських шкіл та що з дальших повітів не вільно їм приймати учеників. Як примір най послужить українська, а з вереснем с. р. вже польсько-українська гімназія в Перемишлі, до якої можуть на будуче ходити вже лиш ученики з 5 сумежних повітів. Тим способом хочуть польські шкільні власти зліквідувати вже в найблищій майбутности також польсько-українські середні школи із-за штучно ними створеної за малої фреквенції шкільної молоді в сих школах!

Вкінці щодо вищих шкіл. Справу українського університету, який на підставі міжнародних зобовязань Польщі й підставі власного польського закона з 26 вересня 1922 р. мав бути оснований до 25 жовтня 1924 р. – остаточно погребано. Як попереднього року польський міністер Скшиньскі на зборах у Женеві заповідав основання в Кракові українського вищого “Інституту” (вже не університету) і тим заблахманював очі міжнародного політичного світа, так тепер схоче він задурити антантських дипломатів рішенням польської ради міністрів, згл. її секції для східних воєвідств, з 8 червня с. р. про основання в Кракові “Студіум слявікум”, яке має бути чисто польською школою та з українським університетом не має й не може мати нічого спільного!

Всею зображеною вище екстермінаційною політикою Польщі супроти українського шкільництва на західно-українських землях, прилучених проти волі всего українського населення до Польщі, довела Польша – як се висше виказане – до цілковитого зліквідування українського народнього і фахового шкільництва та зведення українського середного шкільництва до двох українських гімназій у Станиславівськім воєводстві, які в найблищому майбуттю мають бути також зліквідовані. Також на полі приватного українського шкільництва знесено український характер всіх шкіл та зроблено їх фактично польсько-українськими, та щоби перешкодити продукції української інтелігенції при помочи сих шкіл, заряджено ухвалою секції для східних воєвідств при польській раді міністрів з 8 червня с. р. основання окремих матуральних іспитових комісій, яких завданням буде десяткувати при іспитах зрілости українських абітурієнтів.

Як відносно українського народнього публичного, так приватного шкільництва, Польша подоптала постанови арт. 8 і 9 Версальського трактату

з 28 червня 1919 р., бо своїми шкільними законами і розпорядками унеможливила українському населенню навчання на рідній українській мові, так рівночасно з повним цинізмом знехтувала всі інші міжнародні зобов'язання, зокрема з 14 березня 1923 р. відносно Східної Галичини та потоптала власну конституцію і власний закон з 26 вересня 1922 р.

В сей спосіб Польща в ХХ столітті позбавила 7 мільонів українського населення права на власну національну школу!

Український прапор. – 1925. – 15 липня.

№ 183

Звернення Народного комітету УНДО до членів партії про потребу активізації організаційної роботи серед народу

11 серпня 1925 р.

Від управи Укр. Нац. Дем. Об'єднання Зазив

Всіх членів Народнього Комітету (Ширшої Управи УНДО) і всіх повітових організаторів прохаємо в часі літніх ферій (місяць серпень) перевести ось такі підготовчі праці:

1. Вишукати в кожній місцевості (містечку, селі на Волині – громаді т. зв. “гміні”) одного або більше мужів довіря партії. Слід старатися встановлювати мужами довіря перш за все – селян, в кожному випадку охочих до партійної роботи, метких незалежних людей.

2. Приєднати для партії можливо найбільшу скількість членів. Членами партії є тільки ті громадяне, що підпишуть заяву приступлення до партії і дійсно виконуватимуть партійні обов'язки.

3. Перевести збірку одноразового, по можности значнійшого датку на партійні цілі (в висоті один до десять золотих) перш усього на наладження постійного організаційного апарату партії. Зокрема наші заможнійші громадяне мають деклярувати на ці партійні цілі значнійші суми (від 10 золотих вгору).

Всі члени і прихильники зєдинених в Об'єднанню політичних угруповань мають негайно підписати заяву приступлення в члени і зложити одноразовий даток.

Щоби у вересні ц. р. могла поплисти політична робота широким руслом, щоби можна було перевести на всім просторі ...¹⁷⁸ треба, щоби вгорі наведені приготовні праці були негайно виконані.

З вересня мусить начатися масова акція в справі оборони українського шкільництва та в справі майбутнього закону про земельну реформу.

Треба переконати наше громадянство, що лише при істнуванні сильної політичної організації може наступити оздоровлення національного організму, а наші просвітні, шкільні й економічні товариства та установи як слід виконати свої завдання.

¹⁷⁸ Сконфісовано польською поліцією.

Всіх членів Народнього Комітету і повітових організаторів прохаємо до дня 25 серпня прислати нам точні звідомлення про переведення підготовчих праць і надіслати зібрані гроші так, щоби в вересні можна було відбути всюди довірочні наради і віча.

Заяви приступлення до партії і бльочки на збирання одноразових надзвичайних датків і партійного податку як також всі потрібні інформації вишлемо на бажання.

Адреса:

Українське Національно-Демократичне Об'єднання Львів, Ринок, ч. 10, II поверх.

Володимир Целевич в. р. ген. сек. Д-р Ол. Марітчак в.р. за голову.

Діло. – 1925. – 11 серпня.

№ 184

**Із донесення Рогатинського повітового управління державної поліції
Станіславівському воєводському управлінню державної поліції про
наслідки шкільного плебісциту**

18 серпня 1925 р.

Доношу, що взагалі в повіті віддано 70 % голосів за українську школу, а 30 % за польську. Проте, у зв'язку з тим, що більшість поданих голосів за українську школу було уневажнено через відсутність уставних умов, тому 80 % дотеперішніх українських шкіл були реорганізовані в двомовні школи, 3 українські школи реорганізовані в польські, а, очевидно, 3 українські школи залишаться без змін.

Дотеперішні польські школи, за винятком однієї, яка буде реорганізована в двомовну, залишаться польськими.

За повітового коменданта [підпис нечіткий].

ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 70, арк. 9.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 185

**Комунікат секретаріату УНДО у справі полонізації чотирьох
українських гімназій**

23 вересня 1925 р.¹⁷⁹

В справі боротьби з польонізацією перших клас 4-ох українських гімназій з боку політичного проводу пороблено ось які заходи:

Під кінець серпня Президія УНДО, довідавшись про зміст обіжника львівської кураторії, зразу заложила протест проти цього акту і вирішила розпочати боротьбу з "утраквізацією". Дня 28 серпня за ініціативою Президії УНДО відбулася нарада з представниками відповідних національних установ, на якій рішено, що успішність контракції вимагає, щоби провід в ній взяли політичні чинники.

¹⁷⁹ Дата події.

Того самого дня заініційовано протестуючі віча на день 30 серпня у Львові, Тернополі і Перемишлі та дано почин до оснування в цих містах комітетів батьків. В кінці рішено поробити заходи, щоби за апробатою і згодою батьків учеників призначеної на “утраквізацію” першої кляси гімназії у Львові, Перемишлі і Тернополі був переведений бойкот “утраквізації”.

Дня 29 серпня на засіданні Президії і Секретаріату згадані постанови затверджено і вирішено справу технічного переведення їх в життя.

Дня 30 серпня відбулися віча в Тернополі (реферував М. Струтинський) і у Львові (реф. І. Ліщинський).

В Перемишлі в цей день відбулася нарада тіснішого гуртка місцевих діячів, на якій член ЦК Ол. Черкавський познайомив присутніх з пляном акції з нашого боку. Віче в Перемишлі відбулося 6 вересня (реферував М. Струтинський).

Зі всіх трьох віч вислано відповідні протести до польських властей і за границю.

Одночасно за ініціативою ЦК в цих трьох містах покликано до життя Комітети батьків, зібрані протести батьків до польських властей і за границю та підготовлювано практичне переведення бойкоту.

Дня 5 вересня відбулося засідання повного ЦК УНДО, на якому обговорено плян боротьби з утраквізацією чотирьох гімназій у звязку з цілістю боротьби проти польонізації українського шкільництва.

Технічну працю в протиутраквістичній акції вела канцелярія УНДО.

Утраквізація покищо тільки відложена. ЦК має це на увазі.

Рівнобічно з цим ЦК веде акцію проти замаскованої утраквізації у формі навчання в українських державних і приватних середніх школах в польській мові історії та географії.

У Львові, 23 вересня 1925.

За Секретаріат УНДО

Володимир Целевич, ген. секретар.

Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 2. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 414 – 415.

№№ 186 – 187

Газета “Діло” про організовані УНДО заходи проти польської колонізації українських земель

Жовтень 1925 р.

№ 186

Довірочна нарада в Печеніжині

Печеніжин, 18 жовтня 1925 р.

18 ц. м. відбулася в Печеніжині довірочна нарада в справі земельної реформи під проводом директора О. Андрієвича. Ухвалено відповідні резолюції.

Діло. – 1925. – 23 жовтня.

№ 187
Велике віче в Отинії

Отинія, 20 жовтня 1925 р.

Сьогодні відбулося у нас перше віче від початку війни. Викликало воно велике зацікавлення на селах. Театральна саля “Самопомочі” виповнилася по береги вічевиками, виключно селянами. Заступлені були майже всі села судового повіту. Знаменне: у вічу взяли участь всього два священики (місцеві), зі світської інтелігенції не було нікого.

Віче отворив адвокат радник д-р Дрогомирецький. Наради проводив місцевий парох о. Лабій. До президії входили: В. Соловчук (селянин) і студент Ол. Левицький.

Реферат про земельну реформу виголосив делегат інсп. І. Ліщинський. Після короткої дискусії ухвалено резолюції, які вислано до Ради Міністрів, Української Парляментарної Репрезентації і ЦК УНДО.

Крім цього ухвалено резолюції в справі попертя Земельного банку.

Діло. – 1925. – 23 жовтня.

№ 188

Розпорядження Станіславівського воєводи повітовим старостам з вимогою протидіяти організованій УНДО вічевій акції протесту проти польської земельної реформи на українських землях

23 грудня 1925 р.

Do Wszystkich Panów Starostów.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych reskryptem z dnia 9 grudnia 1925. L: TB. 9011/25 oznajmiło, że wedle wyniku przedłożonych temuż Ministerstwu sprawozdań, U.N.D.O. rozesłało do organizacji swoich na prowincji obok rezolucji przeciwko ustawie o reformie rolnej mających ich uchwałami na wiecach – jeszcze “Protesty”, które są przeznaczone w 3-ch egzemplarzach dla każdej wsi.

W każdej wsi mają być wspomniane protesty podpisywane przez jaknajwiększą liczbę osób, rady gminne, proboszczów etc. Egzemplarze te przeznaczone są do wysłania z odpowiednim memorjałem do Ligi Narodów.

Zawiadamiając o powyższem, polecam przeciwdziałać jaknajenergiczniej wspomnianej akcji, jako antypaństwowej w ramach obowiązujących przepisów aż do konfiskaty egzemplarzy “protestu” włącznie, oraz wyciągać odpowiednie konsekwencje w stosunku do tych Urzędów gminnych, czy też osób urzędowych które te protesty podpiszą.

O zaobserwowanych przejawach wspomnianej akcji jakoteż wydanych zarządzeniach należy mi donieść w swoim czasie w wyczerpującym sprawozdaniu.

Wojewoda: (підпис)

ДАІФО, ф. 8, оп. 1, спр. 115, арк. 1.
Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 189

Комунікат ЦК УНДО у справі створення українського університету у Львові

31 грудня 1925 р.

Комунікат Центрального Комітету

Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання на своєму засіданні в дні 26 грудня ц. р., розглянувши теперішню стадію університетської справи, прийняв отсі рішення:

Ц.К. УНДО вповні одобрює становище, заняте Президією УНДО дня 14 грудня ц. р. в університетській справі взагалі, а з приводу декларативного листа д-ра Романа Смаль-Стоцького до мін. Ст. Грабського зокрема (див. Комунікат в ч. 286 “Діла”).

Ц.К. УНДО стверджує, що університетська справа є справою політичною, до якої розв'язки в першу чергу є покликані політичні чинники.

З уваги на це Ц.К. стоїть на становищі, що участь українських учених у т. зв. організаційній комісії, покликаній до життя мін. Грабським перед позитивним вирішенням політичних моментів університетської справи покликаними до того політичними чинниками, мусить бути виключена.

Львів, 26 грудня 1925.

За Президію УНДО:

Д-р Дмитро Левицький,
голова

Володимир Целевич,
ген. секретар

Діло. – 1925. – 31 грудня.

№ 190

Нота Президента Української Національної Ради д-ра Євгена Петрушевича до Ліги Націй “Проти польського тюремництва”

Грудень 1925 р.¹⁸⁰

В попередньому числі повідомили ми, що Президент Української Національної Ради вислав до Ради Союзу Народів Ноту в справі положення політичних в'язнів в польських тюрмах. Ся Нота звучить:

З приводу подій з дня 14 вересня 1925 р. в тюрмі при вул. Баторія у Львові, під час яких польська в'язнична сторона й польська поліція в безпримірний спосіб знущалися над українськими політичними в'язнями: інж. Мельником, Зиблікевичем, Зеленим й іншими, мав я честь внести до Високої Ради зажалення.

Тепер залучую в прилозі заклик оборонців політичних в'язнів до адвокатів всего культурного світа, який в автентичний спосіб стверджує поодинокі фази названої події й нечуване деінде серед сімі культурних народів трактовання політичних в'язнів і їх оборонців з боку польських в'язничних, поліційних і судових властей.

¹⁸⁰ Дата події.

Крім того, для доповнення цього яркого образу, заводжу отес важке прилюдне обжалування, яке підносить проти польської влади з приводу тюремних відносин в цілій Польщі п. Владислав Узембло, польський соціалістичний посол і член соймової комісії, вибраної перед двома роками польським соймом для розслідування відносин, пануючих в польських в'язницях.

Ось що подає сей польський посол в час. "Robotnik" з дня 24 жовтня 1925 р., ч. 292:

"В січні 1924 р. наслідком низки посольських внесків сойм доручив спеціальній комісії розслідувати відносини, пануючі у в'язницях. Від того часу минає вже другий рік. Прилюдна опінія Польщі нічого не знає про вислід праці соймової комісії, дарма що комісія покінчила відвідування тюрем фактично в осени 1924 р., оглянувши 28 в'язниць в 23 місцевостях, розслідувши становище 10.137 в'язнів зі загального числа 30.302 в'язнів (згідно з урядовими даними з 4 липня 1924 р.), в тім положення 783 т. зв. політичних в'язнів зі загального їх числа 1476.

Як член тої комісії, я вичерпав усі засоби спонукати комісію, щоб вона склала соймови звіт зі своєї роботи. Успіху я не мав. Тим часом затримування в тайні протоколів комісії причинюється до наглядного погіршення в'язничних відносин. Повторяю: відносини в польських тюрмах від 1921 р. підлягли зміні на гірше. Тверджу се не лише на підставі вражіння б. міністра Тугута за час його урядування в 1925 р., але й на підставі того, що доходить до нас з в'язниць: св. Хреста, Ломжі, Перемишля, Люблина, – де маємо до діла не лише з домаганнями в'язнів, попертими голодівками, але й формальними бунтами ув'язнених і проливом крові.

Найзавзятійшу й найкервавшу боротьбу звела в'язнична сторожа й поліція у в'язниці св. Хреста, де 20 в'язнів, розброївши сторожу й узброївши себе, боролися кілька годин. Соймова комісія оглядала сю в'язницю і дійшла до висновку, що сю в'язницю слід якнайшвидше зліквідувати. На 300 в'язнів найдено 51 в шпиталі, майже виключно хорих на сухоти. Смертність ув'язнених застрашаюча. В 1923 р. вмерло 78 в'язнів, від січня до липня 1924 р. вмерло 51 в'язень. Комісія могла ствердити, що в Самборі в'язниця була цілий рік неопалена, а білизну не змінювано місяцями. В Кракові теж майже цілу зиму не палили у в'язниці".

Не притягнуто теж до відповідальности начальника в'язниці у Лодзі, який, всупереч регулямінови, масово приноровлює кару карцеру у вогкій темній пивниці, де в'язень ледви може рухатися.

"У білостоцькій в'язниці під час штучного відживлювання, приноровлюваного до голодуючих в'язнів, померло кількох в'язнів".

"У Влоцлавку трапилося масове побиття в'язнів. В'язнями були малолітні хлопці, яких цілий рік тримали у слідчій в'язниці, розміщені поміж кримінальниками. Прокурора, який був у в'язниці тоді, коли били в'язнів і – як сам казав – чув "шарпанину", не притягнуто до відповідальности".

Предметом заінтересування комісії була таємнича смерть Бесарабової в поліційних арештах у Львові. Комісія мала кількадесять скарг на побої і

знущання над арештованими через комісара Кайдана, кількох показувало рани від побоїв. В звязку зі скаргами в'язнів, що їх Кайдан тортував електричною струєю, судові влади переконували комісію, що се неможливе – бо в кабінеті Кайдана навіть нема контакту до електричної струї! Однак комісія, ревідуючи кабінет Кайдана, найшла там електричний контакт, вкручений до оправки, де повинна бути лампка, ...а судові влади й далі не бачать підстав переслідувати п. Кайдана за катування й тортування арештованих.

“У львівській в'язниці ми бачили виразні знущання над в'язнями з боку судового урядовця п. Кравса”.

Зазначити при тім треба, що се, що подає посол Узембло – се лиш частина того, що сконстатувала соймова комісія.

Страшно подумати, що тенденції польської влади покривати сі злочини тюремних властей і затушовування їх перед світом патронує, як се стверджує її член посол Узембло – навіть комісія польського сойму.

Тому не диво, що 1925 р. приніс такі небувалі події в тюремних мурах, як представлена в моїй попередній ноті і в долученім заклику українських адвокатів крвава масакра українських політичних в'язнів в тюрмі при вул. Баторія у Львові;

не диво, що в Луцьку в такий спосіб ліквідовано голодівку 147 політичних в'язнів, де тюремна сторожа й поліція стріляли через віконця дверей до келій і при тім вбили українського селянина Константина Чвалинського в хвили, коли він лежав в келії на прічі;

не диво, що, як доніс білоруський посол Яремич маршалкови польського сойму Ратаєви, в Білостоці і Пружанах приновлюють спеціальну систему тортур; сковують руки й ноги, між які всаджують патик або залізний дручок, а потім б'ють прутами по пятах, колють в ядра, вливають воду до носа і т. п.;

не диво, що в Польщі не стало вже тюрми, в якій не знущалися б над політичними в'язнями, де не вибухали би щохвилі голодівки, де не приновлювано б нелюдських тортур.

Для ілюстрації най послужить отсей дуже неповний виказ голодівок від жовтня 1924 р. до листопада 1925 р. Дня 5.X.1924 голодівка у Львові, 14–18.X. в Слонімі, 19.X. в Гродвіску, 1– 8.XI. в Плоцьку. Дня 12.II.1925 в Плоцьку, 18.II. в Слонімі, в квітні 1925 в Сандомирі і Кракові, 12.V. в Бережанах, 20.V. в Луцьку (150 українських селян), 25.V. в Радимні (100 в'язнів), в червні 1925 в Бережанах, Луцьку, Дубні, Білостоці, Володимирі-Волинськім, в Пинську, 10.VIII. в Луцьку (147 в'язнів), 22.VIII. у Волоковижську, 27.VIII. у Львові (6 днів), 14.IX. у Львові, 5.X. в Перемишлі, 7.X. у Львові, 8.X. в Кобрині, 22.X. у Львові.

Мушу при сьому зазначити, що, як поучує примір з Бережан, політичні в'язні є з правила увільнювані з-під слідства із-за неправдивости доносів, одначе також з правила мусять кільканадять місяців проживати серед представлених висше невиносимих тюремних відносин і навіть щойно голодівками виборювати їх покращання.

А саме акта окружного суду в Бережанах w 1353–1539/22, w 213, 280, 507, 520, 1383, 1548 і 1603/23, w 183, 237, 265, 297, 482, 669, 797, 877, 878, 894, 1274, 1563, 1602/24, w 42, 167, 168, 169, 399, 440, 518, 578, 706 і 782/25 доказують, що на 275 українських політичних в'язнів, які на протязі останніх трьох літ просиділи в бережанській тюрмі в судовім слідстві – 8 під замітом головної зради, бунту проти поліції й війська, саботажів, а навіть комунізму – ні одного не покарано за сі злочини. Майже у всіх сих справах припинено слідство із-за неправдивости донесення, а в решті справ покарано в'язнів лише гривною по 200 злотих за недозволену кольпортажу.

Додаю, що всі ті українські політичні в'язні перебули без доказу вини в слідчій тюрмі разом 28 літ, 8 місяців і 4 дні.

Повідомляючи про се невиносиме положення політичних в'язнів в Польщі, звертаюся отсим вдруге до Високої Ради Союзу Народів і прошу, щоби зволила підприняти вказані кроки для усунення сього нестерпного стану, який панує в Польщі, зокрема супроти українських політичних в'язнів, і унеможливити знущання і катування та безосновні придержування сих в'язнів місяцями в польських тюрмах.

Берлін, в грудні 1925.

**Др. Евген Петрушевич,
Президент Української Національної Ради**

Український прапор. – 1926. – 15 січня.

№ 191

**Уривки із книги В. Кучабського про завдання української нації в
Польщі**

1925 р.

Сучасне завдання нашого Заходу.

Щоб здобути національну державність, треба перш усього бути нацією. Для цього далеко не вистарчає, щоби при святочних нагодах казати замість “український народ” – “українська нація”. Як новочасна війна вимагає не лиш від армії, а від усієї суспільности найвищого напруження всіх її моральних, фізичних і економічних сил і не може скінчитися перемогою, якщо в відповідний час не замовкла вся внутрішня распря на ґрунті особистих, чи клясових інтересів, – так теж здобуття і збудування держави є творчим подвигом, який вимагає від усієї нації глибокого зрозуміння національно-державного інтересу і жертвування во імя цього інтересу всім. Після досвідів нашої Визвольної Війни зайва воно річ доказувати правдивість цього, а після нашого розгрому злишне пригадувати, що лиш у власній державі є можливий той “соціяльний розвиток”, якого бажають ті речники клясової боротьби, що стоять на національному ґрунті.

Творчим подвигом є змагання за державність і тому вони безнадійні там, де в суспільності немає з одного боку загального розуміння для державного інтересу і готовості приносити йому всі потрібні жертви, а з другого боку немає тих організаційних сил, із яких найважливішою є добровільна здісціпльованість суспільності, а без яких державницькі змагання є передчасні і мусять перемінитися в анархічний бунт, щоб упасти. Хибаж можливий цей подвиг будування держави теж без того, щоб усі керманічі політики нації були державними мужами? Державний же розум вимагає, щоб кругозір провідника обнімав усі проблеми національного життя і щоб отой провідник дивився на всі суспільні сили нації, а в тім і на ту суспільну верству, якої представником він себе величає, лиш як на фігурки на велитенській шахматній дошці боротьби нації, фігурки, які можна й треба посвячувати, якщо це лиш доцільне для остаточної перемоги нації в її міжнародніх змаганнях.

Цих державницьких передумов немає в нашого народу й сьогодні, як не було цього в відповідальний час 1918-ого року. Зокрема ж погляд про державного мужа як про того великого будівничого, який не хитається для виконання державно-творчого пляну обтісувати сире каміння суспільності в квадрати, – цей погляд видається широким верствам нашого громадянства чимсь безмірно диким і реакційним. Дарма, що не инакше можна збудувати хоч яку державу, в тому числі хоч демократичну, хоч і соціялістичну. І дарма, що найвищим типом людини був і буде якраз творець великих суспільних організацій, засновник держави, людина, яка вміє силою своєї індивідуальності й волі опанувати мільйони земляків, щоб в одностайну міць їх своїм духом зіспоївши, повести їх – героїв історії і сам як герой – у краще майбутнє.

Дикою й реакційною видається думка про доцільність національної політики без уваги на жертви? Справді дикою, але лиш для того, хто бачить у нації тільки конгломерат розбіжних інтересів, а не етичну вартість. Вартість єдності і симпатії в теперішньому й минулому і вартість будування нового світа в майбутньому. Все це чужі категорії для нашої сучасної національної свідомості, бо нашій сучасній національній “ідеології” бракує всяких етичних підстав.

І так у важкій, а прилюдно скриваній бучними фразами, свідомості про низький культурний рівень мас нашого народу, про примітивність їхньої національної свідомості і про брак державництва у них, – дехто ставить нашу боротьбу за державність у площині свідомого обманювання наших мас соціяльними гаслами. У їхній безрадности видається людям, що ніби-то навіть темними масами можна збудувати національну державу, щоб лиш ті маси вже раз “урухомити” на хоч який бунт, ізза хоч яких цілей і під хоч якими ключами. Отже видається людям, що справа збудування нашої держави зводиться лиш до зручного обманювання соціяльно збунтованих мас, щоб тільки Україна ще раз з одного кінця до другого запалала. Забувають лиш, що такий експеримент ми подавно зробили, рятуючи соціяльно збунтованим селянством ідею самостійної української

державности в повстанню проти державного об'єднання України з Московщиною в 1918-ому році. Щож? Під блакітно-золотими прапорами входили наші зревольтовані маси в Київ, – але до червоних розбіглись. І коли сьогодні дехто ширить на нашому Заході ніби-то “державницький” бунт обіцянками про землю, то не для нашої державности, а для большевицької окупації вирівнює ґрунт. Державности не здобувається виборчою ковбасою й демагогією.

Чи справді лиш тоді може приймитися якась думка на ґрунті нашого народу, якщо вона в пародію й карикатуру перемінилась? Так дехто підпалює Україну, щоб спалахнула, не соціяльними гаслами, лиш ніби-то “націоналістичними”. Отим карикатурним “націоналізмом” величається поширювання людожерчої ненависти до займанців і закликується “маси”, щоб стріляти зза плота. Називають це навіть “національним революціонізмом”.

Так єсть! Мечем і тільки мечем здобудемо свою державність, але мечем лицаря й героя, а не ножакою скритовбивця й погромщика! – Ненависть ширять? – На Україні? – Аджеж колиб оту безсилу ненависть зібрати, що сьогодні вздовж і поперек по нашій вітчизні бушує, – то весь світ затроїтиб було нею можна. Ненависть? Аджеж сьогодні немає хати на Україні, в якій не гострилиб потайно “свячених ножів”. Аджеж у своїх безсилах мріях закованого бунтаря сьогодні що другий Українець у крові плавиться на вид чужинецьких емблемів. Ненависть – хибаж вона однозначна зі здібністю не на руїну, а на творчий чин будування нової держави? Так начеб-то досвід нашої Визвольної Війни не доказав, що найкращі, найбільше здібні на жертву наші військові частини були теж рівночасно й найбільше лицарські. І що палив і мордував во ім'я “святого гніву” ненависти якраз тільки той мотлох, що на фронті від одної гранати розбігався.

І так хапають люде звідусіль відривки фраз, небачні ні їхнього походження, ні ґрунту, ні цілей: сучасна “українська національно-державницька ідеологія”. Так мішають в одне національну революцію з большевицькою соціяльною революцією. Щож? Революція, то революція, мовляв, а “революції в рукавичках не роблять”, – сказав не хто будь, а сам “експерт революції” Ленін. І не бачуть нетяги, що ціль большевицької революції – руїна всіми засобами і всіми силами, а ціль національної революції – будова. Що для большевицької революції доволі негативних інстинктів збунтованих мас, а для будови національної держави треба позитивних вартостей, свідомої дисципліни і посвяти. Що куди лекша річ викликати большевицьку революцію, а куди тяжча й більше геройська національну. Що в підставах національно-державницького руху мусить лежати почування нації не як абстракту, а як живою кров'ю пульсуючої могутності, ідеалізм любови для нації й її майбутнього і самосвідомий національний аристократизм, а не бунтарська, рабська й труслива ненависть.

Картина сучасного нашого національно-політичного життя? – Аджеж це картина смерти й розкладу. Хибаж говорить хто у нас тепер те, що справді думає? Аджеж спекулюється лиш на те, щоб за всяку ціну “бути

популярним” і “викликати симпатії”. Хибаж вірить хто у будь що і ладний жертвувати собою для своїх переконань? Аджеж уже немає українського народу на світі, а є ще тільки мільйони ніби-то “реальних політиків”, що на льотерії кон'юктур і комбінацій грають. Нічого, – нікого не пощадив цей розклад. Аджеж сьогодні вже немає навіть тієї молоді, що колись була авангардом. Є ще тільки стадо “студентських дипломів”, що по різних міжнародніх з'їздах розшибаються і самі собі роблять рекляму у пресі. Всяка критична думка вбита. Аджеж за всяку ціну, хоч обманом, хоч “фікцією”, а то й просто брехнею треба лиш “підтримувати настрої”. “Настрої”? Де справжня міць духа, там за “настрої” не треба боятися, бо ніхто правди не боїться і від оцінки дійсності “настрою” не тратить. Так фабрикується “настроєву” “незломність”, а де “підтримування настроїв” не помагає, – там “незломність” наганяється терором бойкотів і буків, – як ось у справі нашого університету у Львові. Це вже гістерія, а не “незломні” змагання.

Відкіль-же той смертельний страх за “настрій”? Відтіль, що вся наша суспільність поголовно є свідомо того, що та національно-державницька, в даних умовах наскрізь революційна думка, на якій верхи була штовхнена наша національна свідомість у літах найвищого нервового напруження підчас війни й революції, що ця думка сьогодні не має під собою ніякого ґрунту моральних сил. По своїй дійсній вартості наша суспільність сьогодні не доросла до принципіалізму державницьких змагань і тому так судорожно не хоче позбутися принаймні принципіалізму державницьких фраз. А це кладе сьогодні на ціле наше національне життя відпечаток всесильної брехні, під якою криється моральна пустка. Отже цього пустого місця так боїться та суспільність, бо знає, що нічим його заповнити не в силі, а не в силі теж признатися до тієї пустки, бо тоді требаб було витягнути консеквенції національного відступництва, а на це теж треба деякої відваги.

Ось так по своїй психології наш Захід є сьогодні угодовський. Національно-політично, – у виді, скажімо, польсько-української державної унії, – угода з Польщею неможлива хочби тому, що не хоче її Польща. Отже: угодовість і повна підчиненість Польщі в особистому і приватному житті, а в публичному – “орієнтація на Радянську Україну” як сурогат національно-політичної думки, як оправдання суспільности самої перед собою, що вона ніби-то далі “змагається за українську державність”. Ось так в одну категорію належить що угода з Польщею, що плащиком надії на “фікцію” прикривана угода з большевизмом. З тою тільки різницею, що угода з Польщею вимагалаб деякої громадянської сміливости й деякої моральної сили, щоб відважитися на отверту ревізію панування “державницької” фрази, а угода з большевизмом веде по лінії найменшого опору, бо зловіщу рису розкладу “державницького” світогляду заліплює плястром “фікції”.

Але є в тій орієнтації ще другий плястер. Люде, що сьогодні на нашому Заході до “українізації” облизуються, оправдують свою тягу до большевицького Сходу тим, що ніби-то “об'єднання українських земель скріпить Українство в його боротьбі проти большевизму за державність” і в той спосіб ніби-то “приспішить виборення тієї державности”. “Через

соборність до самостійності”, – ось оте гасло. Дехто йде навіть так далеко, що “соборництво” вважає вищою ідеєю від державництва. Виходить воно від примітивного утожсамлення нації з етнічною масою й етнографічними границями.

Тимчасом нацією означається психічний стан своєрідного національного комплексу почувань, своєрідного національного світогляду і своєрідних національних бажань, на якому ґрунтується всебічне творче змагання даної суспільности. Кожда нація виростає з якогось етнічного одностайного центру і захоплює головним чином етнічно одностайну масу, але межі нації ніколи не покриваються з етнографічними межами, лиш або не доходять до них, або ж сягають поза них, захоплюючи частини етнографічно чужих територій. Так французька нація вміщуючи в собі частину провансальської етнографічної маси сягає поза французькі етнографічні межі, але на етнографічно французьких областях Швейцарії до французьких етнографічних меж не доходить. Про це, чи частину даної етнографічної маси слід зачислити до даної нації, рішає те, чи та маса почувається до творчої єдності з тою нацією, чи навпаки хоче відмежуватися від даної нації, щоб або уформуватися в окремішню творчу національну єдність, або ж прилучитися до іншої. Етнографічна маса є важна для нації лиш постільки, що нація завжди вважає за слушне старатися поширитися до етнічних меж. Таким чином етнографічні межі є лиш найприроднішою ціллю для експансії імперіялізму нації, найприроднішою, але ані найважнішою, ані одинокою. Для сучасної французької нації є важніша експансія на етнографічно німецькі землі над Реном, ніж на етнографічно французькі в Швейцарії, бо перша експансія має на меті оборонити саме існування, а принаймні справді вільну творчість французької нації, а друга міці французької нації суттєво не скріплює, лиш задовольняє французькі національні амбіції. Колиб українська нація, – уформована в державу, – мала до вибору поміж татарським Кримом, або молдавською Бесарабією й етнографічно-українським Закарпаттям, то очевидно вибралаб радше Крим, або Бесарабію, бо це суттєво скріпилоб безпеку вільного розвитку української національної творчости.

Тож примітивна є фраза “через соборність до самостійності, бо про цю “самостійність”, себто уформування національної держави, рішає не механічне зєднання етнографічної маси в межах одної чужинецької держави, лиш рішає те, чи на землях якоїсь етнографічної маси, – без уваги на її державну приналежність до ріжних займанщицьких держав, – вже уформувався психічний стан нації. Італійська нація й національна держава повстала так, що психічний стан італійської нації остаточно і найвиразніше скристалізувався в одній із держав, що поділяли Італію, в Піємонті, і що цей Піємонт підбив решту Італії спершу своїм психічним національним розположенням, а пізніше й своєю зброєю. Отже для того, щоб вибороти національну державність цілком не треба, щоб спершу стала національно-державницькою рівномірно вся етнічна маса. Треба тільки, щоб принаймні на якійсь частині етнографічної території скристалізувався психічний стан нації, щоб суспільність тієї території заявила себе центром і речником “усієї

нації”, – себто всієї своєї етнографічної маси, – і щоб твердо рішила во ім’я “національного визволення” приєднати до себе, – якщо не можна інакше, то – підбоєм усі етнографічні землі.

Етнографічні межі набирають лиш для недержавного народу, – а не для нації, – значіння чогось “святого”, бо про існування того народу рішає лиш його мова і в інстинктовному почутті, що перед ним може ще лежать у його майбутньому творчі завдання нації, цей народ інстинктивно прагне теж зберегти мову як той ґрунт, на якому колись у майбутньому може ще розвинується нація. Привязування особливої ваги до етнографічних меж є таким робом признаком того, що даний народ ще не скристалізувався в націю, бо нація свідома того, що перед нею є куди важніше завдання створення своєрідного національного світа, ніж само тільки завдання збереження мови на окраїнах етнографічної маси.

І так прилучення нашого Заходу до Росії тільки тоді моглоб прискіпити виборення нашої державности, колиб цей Захід приніс зі собою психічне розположення української нації, колиб він був духовим Піємонтим нашого державництва. Сьогодніж такого психічного стану на нашому Заході немає. Навпаки він почуває большевицьку “українізацію” як добродійство й визволення і колиб його прилучено до Росії, то не Піємонтим бувби Україні, тільки навпаки льояльною для большевицьких “визвольників” національно-революційною Вандеєю, перешкодою для державницьких змагань решти України проти большевизму. Є це плястер брехні, оте відкладання державницьких змагань нашого Заходу “на другий день після прилучення до Радянської України”. Аджеж колиб на цьому Заході було живе й боєдатне державництво, то він не відкладавби боротьби “на завтра”, бо й сьогодні має до того блискучу нагоду, ані теж не був би ганебно битий чужинецькою національною експансією на схід, як це діється сьогодні.

Різниця поміж нашим відношенням до Росії і до Польщі, яку пропагує “орієнтація на Радянську Україну” цілком викривлює з одного боку правильну оцінку міжнароднього становища української нації, а з другого боку правильне намічення чергових національних завдань. І так щодо міжнародньої оцінки, то та орієнтація є побудована на хибній передпосилці, що в даних умовах здобуття нашої державности є ніби-то взагалі можливе при помочі якогось зручного й розумного українського закордонно-політичного сезону. В даних умовах маємо покищо до вибору тільки поміж Польщею й Росією. Тимчасом річ це на підставі попереднього розсліду цілком очевидна, що ні один ні другий союз у даних умовинах до нашої державности не веде. Як доказав досвід 1920-ого року, теоретичний рахунок на те, що союз із Польщею на випадок польсько-російського воєнного конфлікту принесе нам створення якоїсь буферної української держави поміж Польщею й Росією, виявляється на практиці цілком хибний. Аджеж ніяка держава на світі не творитиме таких буферів, які пізніше лише скріпилиб ірреденту на землях, на яких вона сама панує. А щодо большевицької Росії, то навіть і теоретичний рахунок відпадає. Аджеж ціллю большевицької Росії не є творення ніяких оборонних буферів на її кордонах,

лише є большевицький підбій зустрічених держав. Тож із погляду рації існування української нації наше відношення до большевицької Росії не може бути інше, ніж до колишньої царської, бо ні в одному, ні в другому випадку нам нічого сподіватися, що від зміни того відношення наше державництво переможе. Так із погляду українського державництва наше відношення чи до одного, чи до другого займанця мусить бути цілком однакове. Ревізія нашого відношення до займанців могла б стати актуальною справою лиш тоді, коли б ми недвозначно зреклися державництва і поставили нашу національну політику в площину лише культурницького автономізму.

Абстрагуючи від того, що польсько-російський військовий конфлікт є і внаслідок сучасної мілітарної невідповідності Росії і внаслідок очевидного змагання большевиків зберегти на заході мир, щоб видати рішучий бій спершу Англії в Азії, сьогодні – і по видимому ще на ряд літ у майбутньому – не актуальний, ми мусимо ствердити, що коли б такий конфлікт навіть відбувся, то й тоді нашому державництву годі сподіватися хочби й найменшої суттєвої користи все одно чи від перемоги одного, чи другого противника. Сучасне міжнародне положення на Сході Європи змінилося суттєво що лиш тоді, коли б поруч Польщі й Росії виринула там ще третя сила: українське державництво як справжня реальна сила, а не як “думка”, “концепія”, чи “орієнтація”.

І власне “орієнтація на Радянську Україну” викривлює розуміння чергового нашого, сучасного, національно-політичного завдання. Бо вона ставить на порядок дня змагання нашого Заходу вжити всіх засобів, – отже хочби й засобу большевицької революції, – щоб тільки прилучитися до Росії. Тимчасом це, як ми вже бачили, нас до нашої державності не наближує, як довго на нашому Заході не скристизувалося однаково вороже до всякого займанця психічне розположення нації. Отже звертаючи всю увагу громадянства на прилучення до Росії і бачучи в цьому самотній вихід із положення, “орієнтація на Радянську Україну” очевидно відвертає увагу якраз від того чергового завдання, яке єдино могло б змінити міжнародний уклад сил на Сході Європи: від творення однаково небезпечного для всякого займанця українського державництва як реальної сили.

Ось так на порядку дня нашої національної політики не є сьогодні здобування української держави, бо це неможливе ні ізза сучасного міжнародного положення України ні ізза сучасного браку державно-творчої здібності українського народу, – лиш є що тільки творення й кристалізація українського державництва, себто творення й кристалізація серед нашого народу що-тільки психології нації. Бо що-лиш тоді, коли це завдання буде успішно виконане, на Сході Європи зможе довершитися той суттєвий зсув укладу міжнародних сил, який принесе з собою разом зі суб'єктивною теж і матеріальну й об'єктивну можливість здобуття української держави. Адже тоді Україна як нова, справді державно-творча нація, яка змагається за державність, мусить стати вартістю для всієї європейської міжнародної політики, бо що-лиш тоді вона зможе входити в чужинецькі рахунки як можливий і вартісний союзник.

Цей шлях веде очевидно не через “настрої”, фрази й фальшиве зясування становища України, лиш через творення позитивних національно-психічних вартостей. Тут наш Захід набирає сьогодні надзвичайної вартости для всього українського народу.

Ми вже зясували денационалізаційну небезпеку большевизму. Ця небезпека є для нашої нації сьогодні найгірша з усіх, які вона зустрічає. Бо польонізація вправді може в дрібницях змінити польсько-українські етнографічні границі, але навіть колиб штовхнула наш Захід на опортунізм; то й тоді вже не булаб у силі зробити з української суспільности тих Кисілів, які ладні булиб жити і вмірати для Річипосполитої Польської. Зате хочби й більшість суспільности нашого Заходу пішла на “modus vivendi”, то й тоді найбільше цінний по своїй енергії, рухливости й незломности відлам тієї суспільности не покинувби боротьби, лише скріпивби в ній і скристалізував своє почуття індивідуальности української нації, а з тим і своє державництво, своїм почуттям непримиримости українського національного почування з ідеєю чужинецької національної державности. У пригіднийже час хуртовин не представники кволого опортунізму, хочби їх була величезна більшість, лиш якраз енергійні й здібні на риск сепаратисти захопилиб моральну керму нашим національним життям. Польонізація не в силі знищити українську націю, вона може лиш внести корективи в українсько-польське етнографічне межування. – Але “українізуючий” большевизм нищить само почуття індивідуальности української нації, заміщуючи його почуттям інтернаціональної солідарности. В “українізуючій” Росії не безпосередне спостереження, – як це діється в Річипосполитій Польській, – а щойно вдумчивий розслід може доглянути те, що Росія є національно-московською державою. Большевизм бє власне в сам недорозвиток почуття української національної індивідуальности і тому можливість його денационалізуючої перемоги є надзвичайно велика, як це доказує популярність інтернаціонально-федеративних симпатій поміж зрештою протибольшевицько настроєними Українцями.

Є це зі становища рації існування української нації, – бути може, – щаслива випадковість, що риська лінія відділила принаймні частину недержавного українського народу з його надзвичайно ще кволим почуттям національної індивідуальности від безпосередного нівелюючого впливу большевизму. – Ми кажемо: бути може, бо чи українська нація зуміє витягнути користи навіть зі свого теперішнього розшматовування, залежатиме від самого таки нашого Заходу. Якщо він сьогодні сліпо кинеться в бік “орієнтації на Радянську Україну”, то користи тієї не буде, бо ця орієнтація є тільки містком для большевицької національної нівеляції. Якщож навпаки він зуміє в боротьбі проти свого займанця при рівночасному негативному відношенню до Росії скристалізувати в себе психічний стан нації, то розшматування України ще принесе своє жниво. Бо тоді націоналізм Заходу просякатиме без уваги на польсько-большевицький кордон на схід, допомагаючи й на Радянській Україні остаточній кристалізації того почуття

української національної індивідуальності, без якого боротьба проти “українізуючої” большевицької нівеляції взагалі неможлива.

Ось сучасне історичне завдання нашого Заходу. Не значить воно ніякого повороту до ніяких “західно-українських концепцій”. Бо почуття індивідуальності всеукраїнської нації не є однозначне з тим австрійсько-галицьким загумінковим партикуляризмом, який далі Відня ніколи не бачив і бачити вже ніколи не буде. Для цього почуття “тісніщою батьківщиною” не є ніяка Галичина, лиш є ті українські землі, з яких колись у майбутньому пічнеться зорганізованим збройним чином будування української держави. Може це будування пічнеться з цього кінця України, а може з Київщини, Одещини, чи навіть Кубані. Про цю грядучу колись боротьбу рішатиме не передузята теорія, лиш з одного боку загальне міжнародне положення, а з другого творчі здібности українського населення даної області.

Отже річ не в “західно-українській” державності, лиш у поширенню на нашому Заході всеукраїнського державництва. Себто розуміння, що ніяка область України не живе сама для себе і що немає ніяких “тісних батьківщин” лиш є обовязок кожного Українця і синів кожної землі української боротися зі зброєю в руках за українську націю й її державу там, де цього вимагатиме всеукраїнський національнодержавний інтерес: у майбутньому всеукраїнському Піємонті.

Отже не пересуджуючи того, де буде цей український Піємонт, себто відкіль пічнеться колись у будучині будування конкретної української національної держави, – бо це взагалі переходить межі людського передбачення, – ми кажемо, що сучасним завданням нашого Заходу є стати центром всеукраїнського державництва, бо на це цей Захід має сьогодні покищо найсприятливіші об'єктивні й технічні умови. Полишаючи на боці те, що польонізаційний наступ може, – при відповідному національно-політичному проводі суспільности, – лише скріпити почуття української національної індивідуальности, ми мусимо підкреслити ще й те, що терору в відношенню до нашої національно-політичної думки й змагань на нашому Заході ані рівняти сьогодні не можна з большевицьким терором і що в порівнанню до поліційних умов большевицької Росії українська національно-політична, державницька, легальна і всяка инша, організація має на нашому Заході просто необчислимі можливости перед собою.

Але що значить: кристалізування почуття національної індивідуальности? Є ним змагання Українців проти займанця і в їхньому приватному і публичному житті не во імя матеріяльних користей, чи соціяльних гасел і не во імя бунтарського гайдамацтва, – лиш во імя чести й гідности української нації. І є ним приучування тієї гордої й свідомої своєї поваги суспільности до трівкого, обчисленого не на зовнішній ефект, опертого на справжніх власних силах, спільного, зорганізованого будівництва. Черговим завданням є плекання аристократизму нашого національного почування, для якого не всі шляхи є добрі, а лиш ті, які скріплюють суспільно-творчі, організаційні здібности населення і які на всю національну боротьбу кладуть відпечаток не сліпого, истеричного бунту, лиш

етично високого лицарського подвигу. В тій боротьбі на життя і смерть очевидно нераз виринатиме необхідність скритих актів, які нічого крім руїни других не несуть. Але й тоді це не значить, що нам треба стати на становищу Леніна, що “революція є великим хозяйством, у якому всяка дрянь пригодиться” і що треба в цій боротьбі послуговатися навіть погромщицькою голотою. Де самі по собі чини є жорстокі, там виконавці тих чинів мусять бути чисті як хрусталь. Бо тільки тоді вони скріплюють суспільно-творчі, організаційні здібности власного народу, коли наскрізь перепоені духом чистого лицарства й пориваючого, святого геройства. Шінфейнерські повстанці, що для історичної демонстрації підняли були з гори засуджене на невдачу Деблінське повстання, не входили в союз із Деблінськими вуличними хуліганами дарма, що від того полягло було десятків – два Англіїців більше, лиш навпаки судили хуліганерію жорстокіше ніж англійський воєнний суд. За те й перейшло оте повстання в історію найбільш геройських подвигів Ірляндії. На таких подвигах і будуються нації, – а не на спогадах про ніяку “балканізацію”. І власне: хай тільки боронить нас наша добра доля перед дальшою нашою “балканізацією”, бо й без того Україна вже подавно на Балканах лежить!

...¹⁸¹. І хибний бувби теж рахунок, що доволі підставити в загалу націоналістичні фрази замість “орієнтаційно-державницьких”, щоб на нашому Заході скристалізувався психічний стан нації. Національного аристократизму не можна навчитися, його можна лиш пережити щоб він у кров і кість перейшов. Тож нічого й думати, що націоналізм в одну мить перетворить наш Захід. Сучасне покоління суспільности того Заходу формувало свій світогляд і своє відношення до світа в інших умовах, ніж ті, що тепер настали. Національний обовязок цього покоління ніколи не ставив до нього аж таких великих вимог, які ставить сьогодні боротьба за саму рацію існування української нації. Своє найбільше слово те покоління сказало в 1918-ому і 1919-ому роках. Історія без сумніву оцінить його великі заслуги й без сумніву цінитиме його вище, аніж це робимо тепер, у часах нашого розгрому. А всеж більшого слова воно вже не скаже, як сказало, ані більшого подвигу не довершить.

Точка тяжести майбутнього української нації пересувається сьогодні на молодь, на тих, хто в будучині буде речником і вождем нашої нації і самою тією нацією. Якщо національний аристократизм буде духом того грядучого покоління, – то в майбутнє України немає чого сумніватися. Щоб лиш оте покоління дійсно перепоїлося гордим, лицарським і життєрадісним, а боевим всеукраїнським націоналізмом, націоналізмом, який буває лиш у державних і пануючих націй, – а шлях отого націоналізму в маси українського народу і нові справді великі вожди того народу й державні мужі вже самі знайдуться. Щоб лиш оте молоде покоління перестало деклямувати про “віру в остаточну перемогу”, а так собі й без таких деклямацій і без таких спеціальних вір ішло в боротьбу, ведене здобувчим почуттям розкоші боротьби. А там уже сам

¹⁸¹ Пропущено текст документа про становище рабів у США.

собою відкриється шлях і до всебічної національної масової організації, до створення справді могутньої української національної культури, – і до самої всеукраїнської національної державности. – А ні, то шляху, ні виходу ніякого й нікуди немає, хоч із бунтами, хоч без, хоч із “орієнтаціями”, “фікціями” й “настроями”, хоч без надії.

Кучабський В. Большевизм і сучасне завдання Українського Заходу. Національно-політичні замітки. – Львів: Друкарня НТШ, 1925. – С. 104 – 125.

№ 192

Стаття голови УНДО Дмитра Левицького “УНДО і його завдання” у газеті “Діло”

7 січня 1926 р.

Після довгих заходів і переговорів 11 липня 1925 злилися обі групи національно-демократичної (трудової) партії, партія народної роботи (“Заграда”) і національна група парламентарної репрезентації зі своїми однодумцями з Волині, Холмщини, Полісся та Підляшя в одну партію: Українське Національне Демократичне Обєднання. Цього ж дня прийняла нова партія свою програмову платформу, в якій поруч правно-державної резолюції... маємо також тактичну резолюцію, в основу якої лягла думка, що в теперішній момент усяка згідна співпраця з нашими противниками не є можлива. На платформі Обєднання стали ось такі політичні органи: “Діло”, “Свобода”, “Новий час”, “Український голос”, “Рада” і недавно заснований у Луцьку тижневик “Громада”.

З огляду на літню пору Обєднання могло організувати почасти свою дійсну працю щойно у вересні, так, що за собою має воно всього 4 місяці діяльності. Ця діяльність ішла одночасно в двох напрямках. Нова організація мусіла в першій мірі полагоджувати цілу низку т. зв. буденних справ нашого суспільного життя, себто навязувати нитки з поодинокими повітовими організаціями, виробляти організаційний статут, прояснювати партійну програму та займати становище до всіх біжучих подій. Назверх виступало Обєднання у двох найважливіших в останнім часі справах, а саме в справі шкільній та земельній. В цій останній справі воно видало окрему брошуру і zorganizувало 45 віч у цілому краю, на яких референтами були здебільша головним чином делегати Центрального Комітету Обєднання.

Та головна вага цієї праці лежить не у тому, з чим Обєднання виступило назверх, а в тій консолідаційній праці, що ведеться внутрі. Перед днем 11 липня 1925 р. групи, що нині входять в Обєднання, складались з двох ріжних та чужих світів, з яких одні взаємно поборювали себе, а інші зовсім себе не знали. Вперше ввійшло до Обєднання більше число послів і сенаторів зі своїми однодумцями з Волині, Холмщини, Підляшя та Полісся. І нині з призначенням слід зазначити, що нема від цього часу ні тижня, в якому двох – трьох з тих представників не приїхало би до Львова, щоби брати участь в усіх нарадах президії та Центрального Комітету. Можна

сказати, що це вперше при такій інтенсивній та безпосередній участі наших послів обмірковують у нас усі справи не з вузько-галицького становища, а з погляду інтересів усіх українських земель по цей бік рижської лінії, – і що це є справді перше ідеологічне об'єднання всіх цих наших територій.

А галицькі краєві групи, які раніше різко проти себе виступали, які гляділи на себе з недовірям і яких представники ставились вороже не тільки з ідеологічних причин, але навіть з особистих мотивів, нині, з кожним днем стають собі ближчими і починають затиратися ті межі, які ділили їх на окремі гуртки та групи. Нині до кожної справи члени цих груп підходять уже не з партійно-гурткового становища, а з погляду якнайзагальніших національних інтересів, відсуваючи на бік ще недавні почування особистого упередження. Для характеристики цієї нової атмосфери, згадаймо хоча би факт, що на всіх засіданнях Центрального Комітету всі важніші справи переходили одногосно, а тільки інколи з мінімальною опозицією. Правда, що посторонні читачі наших часописів можуть ще находити в нашій пресі деякі дисонанси, які вказували би на те, що не наступила між ними повна гармонія, а проте кожний мусить ствердити, що розбіжності ідеологічних ліній щораз більше затираються, що видно зусилля вирівняти дотеперішні різниці.

Партійний провід Об'єднання ставить собі на найближче майбутнє ось такі три завдання: 1) перевести організацію краю, 2) виробити точну програму діяльності у всіх важніших ділянках нашого національного життя, 3) причинитись до скріплення наших кооперативних та економічних інституцій.

Найпильнішою є справа переведення краєвої організації. Відомо, внаслідок воєнних подій і після повоєнних наслідків усі наші партійні організації розлетілись, діячі повмирили або стали нездатними до активної праці. За винятком кількох повітів організаційна діяльність завмерла. Все це мусить Об'єднання починати наново: мусить входити в особистий контакт з людьми поодиноких повітів, старатися поглибити нові ряди дисциплінованих робітників. Національна свідомість та партійна дисципліна не тільки єдина наша зброя в сучасній боротьбі, але й основні умовини здійснення програми, покладеної кожною національною та партійною організацією.

Всі ділянки нашого суспільного життя переходять кризи. Проблеми, які вони ставлять перед нами, застають нас не підготовленими до їх розв'язки. Чи візьмемо справу шкільну, церковну, аграрну чи справу самоврядування – всі вони нині прибрали иншу форму і домагаються інших засобів праці, а в першій мірі точного з'ясування шляхів їх розв'язки. На це треба чимало витратити умової енергії для виміни думок і саме тут відчуваємо велику недостачу ідеологічного журналу, в якому можна би ці справи освітлювати та теоретично підготовлювати. Та частина громадянства, яка розуміє вагу такої суспільної трибуни повинна би причинитись до її створення та піддержання.

Найважчою серед теперішньої загальної економічної скрути є допомога нашим економічним та кооперативним інституціям. Провід партії розуміє

вповні вагу цих центрів для нашого суспільного життя. Об'єднання дало в цьому напрямку доказ неодного зусилля, коли піддержало енергійно підписку акцій Земельного Банку. Не слід забувати, що чимало членів партії працює постійно в наших кооперативних та економічних інституціях. Об'єднання, здає собі справу, що тільки після переведення організації широкі народні маси можуть дати піддержку нашим фінансовим інституціям, таким необхідним для розвитку нашого громадянського життя.

При заснуванні Об'єднання чимало людей уявляло собі, що коли припинилась партійна ворожнеча і національні табори злились в один, що праця цієї нової організації стане на зверх реальнішою і що вона зможе дати деяку реальну допомогу нашому національному життю. Треба признати, що такі надії були звичайною ілюзією. Нині галицька земля не має своєї парламентарної репрезентації, яка в купі з теперішньою соймовою репрезентацією могла би боротись за народні права. Наші просвітні та культурні інституції позбавлені державної підмоги, засуджені виключно на власні сили серед крайно зубожілого населення, ледве клигають і не можуть прийти у поміч населенню, як це робили перед війною.

Та найважніше, як ми вже згадали, це те, що тактична програма нашої партії не має йти по лінії безпосередніх реальних здобутків. Ми почали зтяжну боротьбу, в якій боремось за значно більше добро, ніж університетські катедри або субсидії, хоча би й як потрібні нашим інституціям. Щоби виграти цю боротьбу, потреба нам: єдності, дисципліни і великого ідеалізму серед мас. На нас ідуть нині може чорніші хмари, ніж в 1919 і в 1920 році. Перші гартували нашу волю і кували нашу енергію найгострішими засобами...¹⁸².

У такі моменти партійний провід навіть найсильнішої партії є безсилий. Тільки стократ збільшена енергія всього громадянства може ставити чоло ворожим зазіханням і вивести нас на шлях кращої будуччини.

Діло. – 1926. – 7 січня.

№ 193

Повідомлення газети “Діло” про віче в Рогатині, організоване УНДО

5 лютого 1926 р.

Сього дня відбулося тут віче, скликане повітовою організацією УНДО. На деннім порядку були справи партійної організації, земельної реформи, виборів до самоуправних тіл і запити та інтерпеляції. Віче відкрив о. шамбелян Степан Городецький, відчитавши лист сен. Черкавського, що оправдував свою несприсутність. До президії окрім о. Городецького вибрано ще п. Теодора Соломку як містоголову віча і п. Василя Мацука як секретаря. Реферували на вічу з доручення УНДО члени Центрального Комітету о. пралат Куницький і п. Олекса Черкавський зі Львова. По рефераті о. Куницького, що говорив про партійну організацію, забрав голос селянин

¹⁸² Сконфісовано польською поліцією.

Баслядинський і поставив запит до президії і прибувших делегатів УНДО, щоб вияснили присутнім, що собою являє т. зв. “селянський конгрес” Даниловича, яка його мета, хто були учасники “конгресу” і хто цю акцію фінансує. На цей запит відповів п. Черкавський. Відтак вивязалася гаряча дискусія, в часі котрої радикальні емісари з п. Іваном Мурином накинулися на “буржуазну” партію УНДО. За радикалами промовляли пп. Гривнак і Мединський. Прибувші делегати УНДО дали вичерпуючу відповідь п. Муринові, а іншим дискутантам-радикалам дали відповідь селяне: Ліщак, Баслядинський і Кордис. Промовляло ще багато бесідників, між іншими о. Яворський і о. Городецький. Саля “Просвіти”, де відбувалося віче, могла помістити до 700 учасників, тому частина зібралася в сусідній кімнаті, а багато ізза браку місця відійшло додому.

Ухвалено такі резолюції: Українські селяне рогатинського повіту, зібрані на вічу дня 1 лютого 1926 р.: 1) домагаються негайного розв'язання теперішніх громадських і інших самоуправних установ і негайного розписання й переведення виборів до цих тіл на основі рівного, безпосереднього тайного і пропорціонального права голосування; 2) звивають Українську Парламентарну Репрезентацію й Управу УНДО до рішучої боротьби з господарським, культурним і політичним поневоленням українського народу західно-українських земель; 3) звивають все українське селянство, щоб гуртувалося в рядах УНДО – як одинокої української політичної партії, що заступає і боронить права всіх верств українського народу.

На внесення о. Яворського голосування відбувалося над кожною резолюцією зокрема (за і проти), щоб переконатися, хто є проти цих резолюцій. Резолюції прийнято одноголосно. Навіть три присутні радикали не голосували проти.

Діло. – 1926. – 5 лютого.

№ 194

Телефонограма Стрийського повітового старости Станіславівському воєводському управлінню про розстріл демонстрації безробітних у Стрию

31 березня 1926 р.

В місті Стрию за останній тиждень безробітні, підбурювані антидержавними елементами, почали масово обступати старство, домагаючись допомоги. Я запевнив делегацію, яка з'явилася до мене і склала списки, що магістрат Стрия прийде їм на допомогу після того, як ДП перевірить правдивість списків.

Сьогодні знову з'явилася до мене делегація від безробітних, якій я заявив, що магістрат міста Стрия найближчими днями візьметься за справу допомоги. Через 30 хв. після того, як делегація покинула канцелярію, несподівано біля будинку старства з'явилась юрба в кількості, приблизно, 1000 чоловік і відразу ж вдерлася до будинку старства, викрикуючи ворожі

вигуки на адресу уряду, влади і поліції. Натовп зразу ж повів себе агресивно і, підбурюваний схованими позаду агітаторами, увірвався до кімнати референдара Згоди на другому поверсі і так притиснув його зі столом до стіни, що тільки поліцейські зуміли вирвати і врятувати його від рук натовпу. Викликані з комісаріату ДП поліцейські під керівництвом аспіранта¹⁸³ Лазаревича намагалися протягом більше як години випхати натовп з будинку староства, який серед вересків і небезпечних погрожувань приступив до нищівних дій. Ніякі умовляння і заклики зі сторони службовців староства і ДП не допомагали, натовп кинувся на поліцейських, одного з них роззброїв і почав кидати камінням в поліцейських, причому в самого аспіранта Лазаревича кілька разів потрапляло каміння. В момент, коли поліцейські опинилися в дуже загрозливому становищі і була небезпека їх життю, тому що постійно падало каміння, а індивідуми, що стояли спереду натовпу, почали кидати на поліцейських різні предмети і, б'ючи їх, намагалися вирвати гвинтівки, – по команді аспіранта Лазаревича пролунало біля 15-ти пострілів, у результаті чого 4 особи було вбито, а 7 важко поранено в будинку староства. Число легко поранених точніше невідоме, так як натовп зразу після пострілів почав відступати, забираючи з собою легше поранених.

Я розпорядився відносно бойової тривоги місцевого гарнізону і тут же зажадав допомоги війська в силі однієї роти і крім цього вислав патрулі війська з поліцією по місту. Поки що 10 заарештованих, у тому числі 3 солдати. Дальше слідство при співучасті прокурора в дії. Прошу видати наступні розпорядження відносно обмеження відкриття шинків і появи людей на вулиці після 9-ти годин вечора.

Всі події мали місце о 13.30.

Староста Новак.

Передав референдар Рейф. Прийняв Мальчек, Костоловський, Калята.

ДАІФО, ф. 2. оп. 1, спр. 2305, арк. 20.

Машинопис. Копія. Переклад з польської мови.

№ 195

Із донесення Станіславівського воєводи міністру внутрішніх справ про похорони жертв Стрийської “Кривавої середи”

2 квітня 1926 р.

№ 962. Таємно

Керівник староства в Стрию доніс мені, що похорони восьми жертв відбулися при цілковитому спокою на католицькому кладовищі, суворо в рамках, накреслених мною відповідному комітетові.

Розпочались похорони о 16 год. 30 хв. винесенням тіл з мертвецької, і відправилися з ними прямо на кладовище.

Похоронний обряд, за участю священників обох обрядів, затягнувся до 18 години 45 хв.

¹⁸³ Посада в польській поліції.

Прийняло в ньому участь біля 6.000 осіб, причому половину становила місцева інтелігенція як глядачі, які час від часу змінювались.

Над могилами проголосили промови: Динисевич – ППС з Дрогобича, Марковська – ППС з Борислава, комуністичні депутати Сохацький і Пашук, Розенберг зі Стрия, Ожга – колишній голова профспілки залізничників в Стрию, Галій – секретар стрийських профспілок – по-українськи і один єврей – по-єврейськи.

Після промов проспівали “Червоний прапор”, похоронний марш і “Інтернаціонал”.

Були комуністичні делегації з Дрогобича, Борислава, Стебника. На могили покладено кілька вінків.

Передав радник Шварц.

Прийняв секретар міністра Ставицький.

Воєвода [підпис нечіткий].

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2305, арк. 29.

Телеграфна стрічка. Переклад з польської мови.

№ 196

Інформація 3. Книша про бойову діяльність Летючої бригади УВО на території Станіславівщини та Львівщини

27 квітня 1926 р.¹⁸⁴

ЛЕТЮЧА БРИГАДА УВО

В Крайовій Команді УВО, що складалася з військових старшин, які мали за собою світову війну на різних фронтах і визвольну українську боротьбу, мало віддавали часу на балачки і засідання. Це були люди діла і снували пляни не на те, щоб поринати в мареннях, тільки щоб їх здійснювати, і то негайно, вже завтра, а може й сьогодні.

Серед них щораз більше висувався наперед сотник Юліян Головінський. Під гарячим подихом революційної дійсності не знав він спокою ні для себе, ні для других. Для нього світ не був тривогою сповитий, глядів він на нього, як на арену, де нема місця на тонкосльозих, де йде одвічна боротьба, і в ній перемагають сильні, а теплолюби і рюмси гинуть.

Виринув він майже несподівано в українському революційному і політичному житті. До 1918 року мало кому знаний, бо виріс і виховався на самих окраїнах української землі, не мав змоги ні нагоди брати участь і виявляти себе в студентському й тодішньому політичному житті галицької української молоді. Народився він 1 грудня 1894 року в містечку Радимні між Перемишлем і Ярославом, від батька Миколи і матері Теофілі, з роду Шрам. До гімназії ходив у Ярославі, кінчав її у Львові¹⁸⁵. Світову війну перебув від першого до останнього дня у 30 піхотному полку австрійської армії на

¹⁸⁴ Дата останніх подій, про які говориться в документі.

¹⁸⁵ Так заподано в посмертній згадці про нього в “Розбудові Нації”, річник III, ч. 9-10 (33-34) за вересень – жовтень 1930 року. Та нема певности щодо того. З інформацій його товаришів військового і революційного періодів виходило б, що він зачав і скінчив свою гімназійну науку в Ярославі (Примітка 3. Книша).

італійському фронті, визначився там божевільною відвагою та холоднокрівністю в обличчі небезпеки. За те декорували його різними австрійськими відзначеннями, не раз таки на самому фронті. Дійшов до ступня поручника.

В часі, коли розпадалася австро-угорська монархія, йому пощастило одному з перших вирватися з італійського фронту. Вернувся до Любачева, куди перенеслася в міжчасі його родина, жила тільки мати, батько помер давніше. З невсипущою енергією взявся організувати в своїй околиці військові відділи для молоді української армії. Разом з Українською Галицькою Армією вийшов за Збруч, після її реорганізації став на чолі VI (Равської) Бригади. Тут теж придбав собі славу одного з найбільш бойових українських командирів. Разом з УГА проходив її долю й недолю, був одним з головних організаторів переходу її від большевиків – куди було її влучено під назвою ЧУГА (Червона Українська Галицька Армія) – до Дієвої Армії УНР і до незалежницьких українських повстанських відділів. Дехто закидав йому, що діяв без належної підготовки й порозуміння з іншими частинами, чим наразив їх на большевицькі репресії. Трудно збагнути, де тут кінчається об'єктивна правда, а де зачинаються ревності й охота скинути відповідальність на чужі плечі. Проте залишається фактом, що старшини його бригади мали глибоку віру в нього і пішли за ним пізніше в Українську Військову Організацію.

Перейшовши через табори у Фридрихівці і Ялівці, втік з польського полону до Чехословаччини. Недовго і там побував у таборах інтернованих українських вояків, вирвався до Брна на Моравії і студіював ветеринарію¹⁸⁶. По студіях вернувся до краю і тут бачимо його серед співпрацівників полк. Євгена Коновальця в Команді УВО у Львові. З того часу, аж до свого арештування в січні 1927 і потім до трагічної смерті в вересні 1930 року, Юліян Головінський завжди стояв у першій бойовій лаві визвольної української боротьби.

В Крайовій Команді під проводом інж. Ярослава Індишевського перейняв він військово-бойовий сектор. Дібравши туди своїх давніх друзів і знайомих з VI Бригади, він водночас пильно дбав, щоб доповнити цей сектор свіжим нарибком, здавав бо собі справу з того, що УВО мусить іти нога в ногу з життям, яке розгортається довкола неї і в якому щораз то більше і частіше буде приходити до голосу покоління нове, виросле і сформоване вже після визвольної боротьби 1918 – 1920 років. УВО не могла творити замкненої касти колишніх старшин і стрільців української регулярної армії, якщо не хотіла стати чужою народіві. А що ніякі ворожі репресії не могли

¹⁸⁶ “Розбудова Нації” (цитоване число) подає, що свої ветеринарні студії він закінчив, однак після повороту до краю не хотів їх нострифікувати, взявся до торгівлі – не буди домосидою, шукав ширшого поля для своєї непосидючої вдачі. Як-то кажуть, риба шукає, де глибше, а людина – де ліпше. Д-р Ярослав Гелета, збираючи матеріали до життєпису ветеринарів, що незалежно від своєї професії зайняли визначні місця в політичному, економічному й культурному житті української суспільності, має сумніви щодо того і заступає думку, що Юліян Головінський перервав свої ветеринарні студії, щоб віддатися революційній роботі в краю, і вже пізніше не мав наміру їх кінчати (Примітка 3. Книша).

згасити священного полум'я боротьби – легко приходилося йому перекидати кладку від ветеранів визвольної війни до неофітів революційного горіння.

Першим своїм завданням поставив Юліян Головінський – забезпечити організацію сильною фінансовою базою. Не багато сподівався він від різних збіркових акцій та індивідуальних пожертв на потреби революційної боротьби. Так само не покладав він великих надій на поміч чужих, що були б зацікавлені внутрішнім розслабленням Польщі, як одного з стовпів післявоєнної версайської системи, створеної для збереження “статус кво”, бо це грозило небезпекою тримати УВО на чужій політичній привязі. А на чиему возі їдеш – того й пісню співай. Необхідні для політичної і революційної роботи Української Військової Організації фонди думав він здобувати від ворога, конфіскуючи зібрані податками з української людности гроші в державних касах.

Для тих завдань задумував Головінський створити і вишколити в практичній бойовій заправі групу сильних фізично, здорових і відважних бойовиків. Вирвати їх з українського довкілля, законспірувати в чужому оточенні, може навіть зовсім перевести на чужу етнографічну територію, щоб змити чуйність поліції. За короткий час лишила йому доля, щоб здійснити цей задум, намагання його не вийшли поза початки. Але вже ці початки були такі блискучі й захопливі своїми ефектами і бравурою, що витиснули нестертий знак на всій дальшій діяльності Української Військової Організації аж до часу, коли її завдання перебрала на себе Організація Українських Націоналістів. Щобільше, в початках теж ОУН пробувала непотрібно і зо шкодою для себе наслідувати методи УВО з доби Юліяна Головінського.

Бойова група Юліяна Головінського дістала в історії націоналістичного революційного руху назву “Летючої Бригади УВО”. Ніхто не скаже, звідки взялася ця назва і хто перший та коли вжив її.

Належав туди в першу чергу сам Головінський. Він не був з тих, що других виправляв на небезпеку, а сам сидів на тилах та ждав на звіти. Разом з бойовиками йшов він на різні акції, часто з'являвся несподівано в останній хвилині. За те й любили його бойовики, були йому вірні до безтями і готові з ним іти хочби й голіруч у саму гущу ворога.

Далі йшов “Мілько”, цебто Омелян Сенник, права рука “Юлька” Головінського в тих роках. Завжди усміхнений і привітний, ніколи не гнув кирпичи перед молодшими від себе. Його завдання менше йшли по лінії виконності, давалися йому плянування, підготовка й перевірка акцій. Та це зовсім не стояло йому на перешкоді “іти на роботу” разом з іншими, бо в “Летючій Бригаді” кожен мусів мати на тямці, що бойовик – не медяник, не поламається та не покришиться, мусів бути кожної хвилини готовий до бойового чину.

Спокійному і на вигляд суворому Іванові Паславському довіряв Головінський найбільше, коли сам не міг ставати в проводі якоїсь більшої бойової акції.

А далі йшли Володимир Моклович, Антін Стефанишин, Микола Бігун, Микола Ковалисько, Федір Яцура, Прокіп Матійців, брати Роман і Ярослав Барановські, Микола (Льолько) Ясінський, Василь Атаманчук, Михайло Вербицький та інші, що може тільки перейшли через “Летючу Бригаду”, не залишившись в ній на довше. Всі вони творили її легенду й лишали своїм наслідникам романтику бойової діяльності УВО, що поривала молоді душі і заганяла юнаків та юначок у ряди УВО й пізніше ОУН у нестримному бажанні і своєю рукою прикласти до тієї осяяної ореолом революційної визвольної боротьби українського народу.

Державні гроші лежали в центральному Банку Польському та його філіях по великих містах, у касах скарбових урядів та в поштових урядах. Ці останні були найслабшим місцем, найбільше наражені на доступ публіки. В той час, як у банках і скарбових урядах гроші лежали на місці, у системі поштової служби були вони в безнастанному русі: від малих поштових урядів до центральних, від скарбових кас до поштових, з великих центрів до малих міст і містечок. У тому довгому лянцюгові тяжко було дати добру охорону кожній ланці і найлегше підстерегти слабе місце та вдарити по ньому. А ще й так склалося, що в вищій поштовій адміністрації мав Головінський родича і знайомих зо шкільної лавки і від них діставав точні інформації, так дуже потрібні до кожної вдатної акції. І зосередив він свої удари на експропріацію польських державних грошей у поштових урядах.

Скільки таких експропріацій виконано і де, того ніколи не довідаємося. Жоден літописець не записав того і жоден історик не відпорпав того з минулого. Знаємо тільки про те, що розкрито на судових процесах, або коли якась акція не вдалася і справників чи-то на місці зловлено, чи-то пізніше попалися вони в поліційні сіті. Зокрема цілком нічого невідомо про малі і дрібні напади та експропріації¹⁸⁷ та про акції на польській етнографічній території.

До найбільш відомих належать напади на поштові вози під Богородчанами, два рази в Калуші, бравурний та елегантний напад на головну пошту у Львові, влом до каси Повітового Виділу в Долині, напад на поштовий уряд у містечку Сьрем на Познанщині та недоведена до кінця експропріація поштових грошей під Дунаєвом коло Помор'ян. Всі вони відбулися впродовж нецілого півтора року від лютого 1924 до осені 1925.

Початок, як завжди, був трудний. Власне, не було ще ніякого досвіду, він прибував після кожної акції, здобувався тяжко й поволі, не стало вже часу ним користуватися.

Розвідка донесла, що з каси скарбового уряду в Станиславові під кінець кожного місяця відходить поїздом до поштового уряду в Калуші около 75.000 золотих, призначені на платні для державних урядовців. Головінський

¹⁸⁷ За даними Володимира Мокловича, бойового референта в Окружній Команді УВО в Станиславові і члена “Летючої Бригади”, в самій тільки Станиславівщині “Летюча Бригада” виконала кільканадцять експропріаційних та бойових виступів, (гл. “Говорить Підгір'я” – розповідь Володимира Мокловича, літературний запис Зиновія Книша, Бібліотека “Самостійної України”, Чикаго 1958, стор. 22) (Примітка З. Книша).

постановив перехопити ці гроші в самому вже Калуші, на шляху від залізничної станції до міста. До нападу призначив групу п'яťох бойовиків і сам неждано з'явився на місці, перейнявши над нею провід. На залізничній станції стояли Володимир Люпуль і Данів з недалекого села. Вони мали йти за поштовим возом аж до місця на закруті дороги, де ждав "Юлько" з Льольком Ясінським і Володимиром Мокловичем. Спинили віз і стероризували пістолями візника з поштовим урядовцем та поліциста Красняка, доданого для охорони транспорту грошей. Але в Галичині, це не те що десь на Далекому Заході в Америці, де на команду "руки вгору!" кожен негайно послухає і стоїть, як заціпенілий, знаючи, що це не переливки. Тут візник пустився втікати і треба було за ним пустити постріл, а ще й поліцай почав підводитися і дістав кулю в бік. Стрілянина заалармувала прохожих, годі було докінчити напад, бойовики пішли в відворот, без більших пригод відійшли заздалегідь наміченою трасою і вернулися, хто до Львова, а хто до Станиславова.

Невдача не знеохотила "Летючої Бригади". Виждали кілька місяців, доки не забувся травневий напад, і повторили його 28 листопада 1924 року. Отож, з початку пляновано виконати напад на місяць скоріше і не на попередньому місці, тільки в самому поїзді на останній зупинці перед Калушем. До поїзду в Станиславові всіла боївка з 10 осіб, провідник її перейшов усі вагони поїзду, щоб перевірити, чи не їдуть ним які поліцисти, або озброєні військові. Ні, все гаразд. Хоч, як показалося пізніше, дивним збігом обставин тим поїздом вертався до Станиславова поліцист Красняк, той самий, що його поранено в першому нападі, а тепер він уже вилизався з ран. На зупинці ждав ще один бойовик, з місцевих, і він мав дати знак, що все в порядку, можна зачати. Напад мав відбутися в той спосіб, що три бойовики стероризують машиніста на льокомотиві, щоб не рушив він поїзду з місця, решта тим часом увійшла б до поштового вагону і загрозивши урядовцям пістолями, забрала б мішки з грішми. Околиця поросла лісом, підшитим густими кущами, зникнути в ньому – дрібниця.

Провідник боївки вийшов на плятформу, бачив місцевого бойовика, що мав подати знак, ждав на цей сигнал... і не діждався, поїзд рушив з місця. Щось мусіло стати на перешкоді, коли місцевий бойовик був на станції, бачив, що все готове до виступу, і не подав знаку. Всі поїхали далі аж до станції, де поїзд минався з другим, що їхав у противному напрямі, пересілися на нього і вернулися до Станиславова. Ніхто не знав, хіба тільки Головінський пізніше, чому напад не відбувся, як було заплановано. Говорено, що несподівано заїхали на станційку вози з молочарні, привезли вантажити молоко і через те на станції, де звичайно ні живої душі, раптом знайшлося кількадесятя різних людей, між ними мабуть і якісь калушани, що вийшли на прохід, спізналися і верталися додому поїздом – годі було в такому натовпі нападати на поїзд. Хтось пояснював це ще й тим, що урядовці в поштовому возі, побачивши неждано гурбу людей на пустій звичайно зупинці, забарикадувалися в середині, треба було б силою вломлюватися до вагону, може і стріляти. Провідник боївки не міг узяти на себе

відповідальності за те, тим більше, що й місцевий бойовик не подав знаку.

І знову відложено напад. Стояла вже пізня осіння пора і, можливо, треба було б ждати до весни. Але осінь того року була лагідна й тепла, рішено скористатися з того і цим разом невідклично виконати напад, два рази вже відкладаний – до трьох разів штука!

29 листопада засілися бойовики на тому самому місці при закруті дороги від залізничної станції до міста. Все йшло, як було передбачено. Гроші в Станиславові завантажено на поїзд, один з бойовиків їхав тим самим поїздом, щоб слідкувати за всім. На станції в Калуші перевантажено мішки з грішми на поштову бричку, візник, урядовець та поліцист-конвоєнт всіли на неї, візник стьобнув коняку батогом і бричка заторохкотіла по сухій дорозі. На закруті підскочили до неї бойовики, скомандували “руки вверх!”, коні спинилися, пасажири на бричці, навчені досвідом Красняка, цим разом більше слухняні, скорилися наказові.

І нагло скоїлося нещастя, що в одній секунді змінило ситуацію. В тім же моменті, коли два бойовики зпереду намагалися зловити коней за уздечки, а решта поралися коло ескорти – грюкнув стріл. Це в молодого, ледве двадцятилітнього, Романа Барановського не витримали нерви і він непотрібно і може напів свідомо передчасно вистрілив. Два перші бойовики не встигли ще вхопити за уздечки, коні сполошилися і рвонули наперед – все пропало надаремно. Лишався тільки відворот, і то швидкий, щоб відбитися якнайдалше, заки зорганізується поліційна погоня.

Та цим разом не скінчилося так щасливо. Захекані з бігу і швидкої ходи без перешкоди і досить швидко зайшли всі до села Темерівці коло Галича, де батько Барановських був священником. Здавалося, що все спокійно, можна там переночувати до ранку і тоді всісти до поїду Снятин – Львів.

Тим часом поліція не ловила гав. У неї вже викільчилися деякі підозріння. Після перших нападів не було певности, звідки виводяться справники, ішли здогади, що це подвизається якась бандитська шайка, виспеціалізована в нападах на поштові диліжанси. Бандитське середовище знане було поліції, кількамісячні розпити і пошуки не дали нічого на підтвердження тих здогадів. З деяких познач, окремих слів, подробиць одягу тощо, поліція почала сумніватися в первісній своїй гіпотезі і наставила свій нюх у бік політичних організацій. Після другого нападу під Калушем воєводська команда поліції в Станиславові закреслила на мапі два кола довкола Калуша: в вужчому ішла безпосередня погоня і ґрунтовне перешукування терену та всяких криївок, в ширшому вислано поліційні авта перевіряти підозрілі українські родини.

Одне з таких поліційних авт заїхало на приходство в Темерівцях, знаючи, що в о. Барановського два сини-студенти і дочка, що закінчила середню школу. Порядком поліційної рутини хотіли зробити обшук, сконтролювати, чи вдома брати Барановські і чи мають вони алібі на останній вечір. Але бойовик – як заєць. Хоч здається пірнув у важкий сон – а спить з розкритими очима. В одну мить схопилися, повискакували крізь вікна і, відстрілюючися, побігли до ліса.

В часі цієї перестрілки були ранені з обох боків. Романові Барановському куля прострілила литку, він швидко перев'язав рану сорочкою і з рештою товаришів добіг до лісу, куди поліційна погоня не мала відваги запускатися. Нещастя хотіло, що провідникові боївки, Іванові Паславському, куля зачепила кість і він не міг бігти. Відстрілювався довго, відбився вбік, до річки Лімниці, щоб відвернути погоню від товаришів. Там його і зловлено¹⁸⁸.

Так поліція дістала в свої руки одного з найвідважніших членів “Летючої Бригади УВО”. Та куди гірші наслідки принесла певність, звідки йдуть напади на поштові уряди й амбулянси, звузилося коло підозрінь, упростилося поліційне слідство. Головінський мусів глибше сховати в підпілля своїх бойовиків, завести для них суворий режим конспірації і розвинути до найдальших меж посунену обережність.

Хлинула повінь арештів і ревізій у цілій Станиславівщині та в сумежних з нею повітах. Почалося від Темерівців. Арештовано о. Барановського, його дружину й дочку та всю домашню прислугу. Жив там теж Богу духа винний студент Йосип Новак – вхопили і його та тяжко на поліції побили. А все те в супроводі великих і сильно озброєних поліційних відділів. Арешти захопили м.і. Іллю Феношина, визначного колись студентського діяча з тайного українського університету і члена УВО, Нестора Величківського, що був якийсь час окружним комендантом УВО в Станиславові, Ремізовського, інж. Литвинця, Забережного й інших, а в Калуші – Володимира Люпуля й Біленького. Все більші й більші кола підпадали під високу хвилю арештованих, назвища їх тримала поліція в тайні. Але до серця “Летючої Бригади” не дісталася, мала в своїх руках тільки раненого Івана Паславського та підозрілого Володимира Люпуля, котрого батько був листоношею в Калуші і на тій основі поліція підозривала, що через нього УВО діставала інформації про рух грошей на пошті.

Отця Барановського тримали три місяці в станиславівській в'язниці під закидом співучасті в бойовій акції УВО. Закованого в кайдани священика водили поліцаї вулицями Калуша і Станиславова, при арештуванні немилосердно побили, у в'язниці дошкулювали на всі лади, не дозволяли йому навіть на прогулянку. Коли ж мусіли звільнити, як зовсім невинного, влада стримала йому платню¹⁸⁹, а колятор¹⁹⁰ посол Ярошинські, відмовив видавати з лісу дрова на паливо для парохії.

В порівнянні з Калушем, ексгіпропріяція під Богородчанами скидалася більше на забаву на прогульці. Так само, як до Калуша, так і до Богородчан вожено кожного місяця гроші поштовим амбулянсом. Навіть не поїздом, тільки звичайним селянським возом – не було туди залізничної сполуки.

¹⁸⁸ Докладний опис акції під Калушем, відвороту і пробою крізь поліційний перстень знайде читач у моїй книжці “Дух, що тіло рве до бою...”, Вінніпег 1951, стор. 69-84. (Примітка 3. Книша).

¹⁸⁹ Заключений між Польшею і Ватиканом конкордат постановляв, що церковна земельна власність – вище устійненої границі – переходить до державного земельного фонду, за те держава зобов'язалася виплачувати священикам постійну щомісячну платню за ведення метрикальних книжок (Примітка 3. Книша).

¹⁹⁰ Ще в давніших умовах з Ватиканом, потверджених теж конкордатом, збережено звичай, що землевласник з даного села чи околиці, т. зв. колятор, співпрацює з церковною владою при назначенні душпастиря в парохії – йому предкладали листу трьох до вибору. За те зобов'язаний він був до різних оплат у натурі на утримання парохії (Примітка 3. Книша).

Автобуси в Галичині в тих часах стрічалися ще рідко, пасажирський рух відбувався критими жидівськими возами, т. зв. балагулами. А що балагули не мали сталого і певного розкладу їзди і вирушали тоді, коли знайшли стільки подорожніх, щоб заповнити віз, тож урядова сполука між Станиславовом і Богородчанами ішла спеціально найманими бричками, а то й просто сільськими т. зв. драбинястими возами. Пошта мала свій власний віз, кіньми правив старий візник, українець Яворський, возив листи, пакунки, і гроші сам один, без ніякої збройної охорони, хіба випадково часом присідався до нього якийсь поліцист, коли випало йому діло до Станиславова. Дозволено Яворському брати двох – трьох подорожніх, щоб дати йому змогу докинути копійчину до благеньких його заробітків.

Здавалося – нічого легшого, просто взяти гроші й піти додому. Та вже був досвід першого нападу під Калушем і м. і. введено засаду, що число бойовиків не може бути менше від кількості осіб на поштовому амбулянсі.

Вибрано чотирьох: Івана Паславського, Володимира Мокловича, Льолька Ясінського і Романа Барановського. Цей останній мав присістися на возі, як подорожній, а коли б не стало для нього місця, їхати ровером позаду. Це буде знак, що везуться гроші. Три інші тим часом причаїлися в засідці під ліском коло села Лисець під Богородчанами. Визначено день 29 серпня 1924 року, пополудні.

Все пішло, як по маслі. Надіхав візок а на ньому, крім візника, Роман Барановський, якийсь жид та одна жінка. Коли візок наближався до місця, де залягла засідка, бойовики вийшли на шлях і вдавали піших подорожніх. Порівнявшись з візком, вистрілили на пострах – хоч безпотрібно, це пізніше було заборонено! – Моклович тримав пасажирів під дулом револьвера, інші притьмом розбили скриньки з грішми, переклали їх у наплечники до останнього шага, залишили до смерти переляканих візника з його подорожніми і пішли в відворот. Моклович преспокійно вернувся додому в Станиславові, три інші помандрували лісами на Калуш, щоб подорозі залишити гроші в бойовика Данева, що десь під Калушем був справником у кооперативі¹⁹¹.

Після перелічення показалося, що здобуто для УВО 42.000 польських золотих, сума як на той час дуже велика.

Закінчення всієї справи вийшло менше приємне. Данів сховав гроші в пасіці, а коли прийшлося їх перетранспортувати до Львова, показалося, що бракує 11.000. Тлумачення Данева, що хтось мусів украсти, не взято за виправдання, бо коли вже хтось якимсь чином знайшов гроші в пасіці, то чому не взяв і решти 31.000? Суд УВО присудив Данева до смерти за крадіж організаційних фондів, виконання присуду доручено Володимирові Люпулеві з Калуша. В останній хвилині Даневу душа зійшла в п'яти і гроші “знайшлися”. Не було змоги повідомити Люпуля про відкликання наказу, Моклович послав телеграму: “Посади не приймай, чекай на кращу. – Вербенко”. Люпуль правильно зрозумів зміст телеграми, на жаль не

¹⁹¹ Докладний опис підготовки й виконання експропріації під Богородчанами гл. Зиновій Книш: “Говорить Підгір'я”, Чикаго 1958, стор. 48-58 (Примітка 3. Книша).

здогадався її знищити і на неї покликався пізніше прокурор у процесі, хоч і надавав їй іншого значення.

Більші й менші, виявлені і невиявлені, напади на поштові амбулянси змусили польську Дирекцію Пошт і Телеграфів до далекосяглих засобів обережності. Як правило, заведено обовязкову охорону для транспортів грошей – один поліцист у день і на шляхах, де замітніший рух прохожих, два або й більше, коли транспорт ішов вечірньою порою, після присмерку. Невільно було візникам приймати пасажирів, навіть добрих знайомих і членів родини. В днях транспорту грошей обовязувало загострене поготівя в повітовій поліційній залозі та в довкільних поліційних станицях.

Напруження й непевність дійшли до того, що перед тим, заки рушив зо станції транспорт, уже з поліційною ескортою, ішла поліційна облава обаполи шляху, прочісуючи ліси, гайки і порослі кущами терени, щоб відкрити або сполохати боївки УВО, готові до експропріаційної акції.

В одному випадку під осінь 1924 року вже все було готове до нападу на поштовий віз під Дунаєвом коло містечка Поморяни. До акції ще було далеко, але, щоб не впадати в очі прохожим по шляху, або селянам, що працювали в полі, боївка “Летючої Бригади” прийшла під охороною вечірнього присмерку і ждала своєї пори на галявині в ліску. Ніхто нічого не підозрівав, усі терпеливо лежали на м'якій траві, не розмовляючи з собою, щоб не почуло яке непокликане вухо. Хоч це і в лісі, та лихий його знає, чи не наднесе якогось побережника з собакою, або припадкового мандрівника.

А в той час, на кілька годин перед тим, заки мав надїхати поїзд, уже йшла поліційна облава здовж шляху, кудюю мали транспортуватися гроші. Не знати, чи підстеріг хто криївку бойовиків, а чи може самі прозрадилися розмовою або вогником цигарки, але поліція нишком підсунулася під них, оточила і з криком “ренце до гури”¹⁹² піднялася на ввесь ріст. Здавалося – все пропало! Рятунок прийшов несподівано через притомність духа Льолька Ясінського. В одну мить пізнав він помилку поліцаїв: обступили вони бойовиків колом і наставили на них кріси, забувши, що якби що до чого, не могли б стріляти, бо ціляли б у своїх товаришів напроти себе. Ще не пролунав відгомін поліційної команди, як Льолько випалив з обидвох пістолів в одне місце поліційного перстеня, кинувся на прорив, а за ним усі інші, поліцаї завагалися кілька секунд, заки відскочать набоки їхні товариші з місця прориву – та вже було запізно, бойовики пірнули в непроглядній п'їтмі. Куди там поліцаям у важких чоботях і грубих одностроях за легконогими хлопцями!

В бережанській тюрмі забувся вже гамір 1922 – 1923 років, коли там гуділо від арештованих у звязку з саботажною акцією. А тепер знову заповнилася вона по береги. Поліція зганяла туди не тільки всіх довкільних підозрілих за приналежність до УВО, але і з далеких околиць Галичини, намагаючись пришити їм справу намаганого нападу на поштовий віз під Дунаєвом. З величезної гори вродилася миша – не вдалося нікого посадити

¹⁹² По-польськи: руки вгору! (Примітка 3. Книша).

на лаві звинувачених. Цікавий читач, слідкуючи в тодішній українській пресі за хронікою ревізій та арештувань, що нею рясніли всі українські часописи, завважить декілька інтересних повідомлень, з котрих виходило, що поліцейний обрuch тісно замикався довкола бойовиків, які мали виконати цей напад – але не замкнулося коло. Напр.:

“Дня 13 жовтня арештовано у Львові студента медицини українського університету, Петра Сайкевича, родом з Сенькова, повіт Камінка Струмилова, і доставлено його до арештів окружного суду в Бережанах під замітом злочину грабунку поштового воза в Дунаєві коло Поморян. Обвинуваченого мали поставити під наглий суд. Та переведене слідство виказало, що в критичному часі Сайкевич приїхав зо Львова до Дунаєва і зо станції ішов гостинцем до Поморян на анкету в університетській справі. Його звільнено з бережанської тюрми 5 січня 1925 р.”¹⁹³.

За дунаївську справу трохи що не пропав хемік УВО, інж. Федько Яцура. Він теж рахувався членом “Летючої Бригади”, хоч і по спеціальному призначенні. Але що на осінь 1924 року плянувалося кілька експропріаційних нападів, а Федько до всякого діла дотепний, як-то кажуть – і швець, і мнець і на дуду ігрець, – і що забракло досвідчених бойовиків, тож вийняtkово його призначено до акції під Дунаєвом. Якимсь чином дійшло це до відома поліції, що бігла за слідами по цілому краю, Яцуру арештовано, завезено до Бережан і звинувачено в нападі. Від наглого суду урятувався він завдяки доброму алібі. Одна дівчина свідчила і помимо поліцейних погроз твердо стояла при своєму, що в критичному часі Федько був у неї. Хоч і прийняла сором на себе, але визволила для УВО дуже цінного та потрібного їй члена. Ще кілька місяців посидів Федько Яцура в слідчій тюрмі і вкінці таки вийшов на волю. А то довелося б йому довгенько кіблювати!¹⁹⁴.

Довго не здавалася поліція, ще в червні 1925 року можна було читати одвертого листа вязнів бережанської тюрми, за підписами Анатолія Курдидика, Юліяна Форемного та Михайла Вовка, до Дирекції Поліції у Львові, що в своєму та своїх товаришів іменні домагалися не протягати справи. Слідчий бо суддя в Бережанах оправдувався, що не може скінчити слідства, бо львівська поліція глуха на його вимоги подати інформації та відповіді на його запитання, а судова процедура не дозволяє йому без того замкнути слідства.

Шкода, що не знаємо ближче про експропріацію в поштовому уряді в містечку Сьремі на Познанщині. Правдоподібно брав у ній участь сам Головінський. Пройшла вона успішно, знову каса УВО збагатилася на 28 тисяч польських золотих. Своє звинувачення в пізнішому судовому процесі прокурор спирав більше на здогадах, як на фактах і доказах, точніше кажучи, він навіть не звинувачував за те безпосередньо нікого, згадував тільки, що такий напад виконано. І до відома публіки про цю справу дійшли тільки ті, аж надто скупенькі відомості, що їх можна було почути на судовому розгляді. А мабуть була це тільки одна з багатьох, хоч менших і не

¹⁹³ “Діло”, ч. 17, вівторок 27 січня 1925 – “З поліцейних і судових містерій”. (Примітка З. Книша).

¹⁹⁴ В тюремній говірці – сидіти у вязниці. (Примітка З. Книша).

таких spektakлярних експропріаційних нападів, що їх виконала Українська Організація на етнографічній польській території¹⁹⁵.

Всі ті напади відбувалися на поштові гроші. Може й на інші, та ми про те не знаємо, забрали це з собою до гробу їхні виконавці, а Головінський і його найближчі товариші не належали до людей, щоб безпотрібно ляпати язиками.

Тільки один-єдиний напад на іншу, як поштову, касу вийшов на яву і навіть був предметом судового розгляду та довів до засуду двох членів “Летючої Бригади”, а це напад на касу Повітового Виділу¹⁹⁶ в місті Долині між Стриєм і Станиславовом. Напевно знаємо, що брали в ньому участь Льолько Ясінський, Дмитро Дубаневич та Антін Медвідь, правдоподібно теж Антін Стефанишин. Одної ночі дісталися вони до будинку Повітового Виділу. Дмитро Дубаневич, як шлюсар по фаху, розпоров огнетривалу касу, забрано звідти сім тисяч польських золотих з гаком. Як прийшли, так і пішли, ніким не завважені. За звичаєм УВО, до відвороту поділилися на дві частини – одна мала сховати гроші в місті і потім звіти зникнути ще тої самої ночі, а Дубаневич з Ясінським вийшли відразу за місто, щоб на першій залізничій зупинці всісти до поїзду й поїхати до Станиславова. Зайшли на станцію Рахиня, не було там ні душі, бож уже по півночі. Заспаний урядовець відкрив віконце каси, щоб продати квиток, обкинув обидвох підозрілим поглядом і завважив, що Дубаневич замащений оливою. Був звичай у Польщі, що до кожного поїзду виходив поліцист з найближчої поліційної станиці. Прийшов і сюди поліцай Громадка, урядовець поділився з ним своїми завваженнями, Громадка підступив до обидвох бойовиків, щоб їх вилегітимувати, що це за птиці. Казав їм іти поперед себе. Не довго думаючи, Дубаневич вихватив пістоля і поклав поліциста одним пострілом. Не було вже як всідати на поїзд, пішли пішки і кінець-кінців добилися до Львова. На нещастя, один з учасників акції згубив портфель з документами, що хоч і підроблені, все ж дали слід, де шукати за справниками. Це фатально заважило на висліді слідства.

Приблизно півтора року повною парою діяла так “Летюча Бригада УВО”. Виступи її припинилися після того, як один по другому впадали її члени в руки поліції, що розпяла свої сіті і полювала на них по всій Галичині. Всіх зловити не вдалося, але дванадцятку таки посадили за ґрати і рік пізніше відбувся їхній судовий процес у Львові.

Серію таких експропріацій завершив напад на поштовий уряд у Самборі під кінець 1926 року. Це вже було після процесу членів “Летючої Бригади”, але ще в часі, коли Юліян Головінський був Крайовим Комендантом УВО. Напад був ділом місцевої самбірської боївки, що стояла під наказами д-ра Степана Кіцули, Окружного Коменданта УВО в Самборі.

¹⁹⁵ Якщо лишився в живих ще сьогодні, після більше як 40 років після тієї події, хтось з учасників тих акцій УВО, було б дуже побажано, щоб відгукнувся він і поміг своїми свідченнями кинути більше світла на цей закритий мовчанкою відтинок діяльності “Летючої Бригади УВО” (Примітка 3. Книша).

¹⁹⁶ Установа другого ступня в австрійській ще самоврядній системі (Примітка 3. Книша).

В газетах з 9 і 10 листопада 1926 року читаємо коротку вістку:

Ограблення пошти в Самборі

“Нині в 4 години над ранком чотири замасковані люди приїхали автом, яке забрали вночі з гаражу дентиста Шуберта, перед тутешню пошту, закнеблювали¹⁹⁷ уста дижурному урядовцеві й урядничці, розбили огнетривалу касу і до приготованих мішечків забрали 11 тисяч золотих, у тому 9 тисяч у польській, решту в чужій валюті. Погоня безуспішна”¹⁹⁸.

Розгублена поліція кинулася, як звичайно, арештувати масу людей на всі боки, думаючи натрапити на справників у тих масових арештуваннях. Не мавши ніякого сліду, ніяких доказів, усіх їх мусіла звільнити або зараз на другий день, або за кілька днів.

Першого арештували Остапа Коберського, інваліда з австрійської війни. Боронився він тим, що саме того ж ранку о год. 2 він щойно висів з поїзду, вернувшись з кооперативного зїзду у Львові, неможливо було б йому в такому короткому часі, всього дві години, переодягнутися, зійтися з другими справниками і виконати напад. До того ж він інвалід, у нього поранена права рука в війні і нею він зовсім не володіє, хто ж бере до нападу каліку? Та й поштові урядовці свідчили, що всі справники були здорові і вільно послуговувалися обидвома руками.

На якийсь час його затримали, відпустили тільки його сестру і Марію Филипівну, членку УВО і секретарку адвоката д-ра Кіцули. Якраз у дні нападу не було її в Самборі, виїхала до Стрия.

Цілком збита з пантелику самбірська поліція, без досвіду в таких справах, не знала, на яку стати і в яких колах шукати напасників. Почала арештувати інших людей, м. і “Істинно-руського” Кириченського і поляка-патріота Боберського. Зовсім заплуталася, не впала на ніякий слід, випустила всіх арештованих і ніколи вже не викрила дійсних справників. Як не дивно, але д-р Степан Кіцула, окружний комендант УВО, лишився поза всяким підозрінням.

А це ж він сам особисто брав участь у тому нападі. До його бойової п'ятки належали ще: молочарський технік Шот – про якого поліція зовсім не знала і навіть його не арештувала, – згаданий уже Остап Коберський, Степан Терлецький і п'ятий, що його назвища годі було устійнити. Обсервацію та підготову нападу перевів Шот. Остап Коберський, визначний член УВО і навіть якийсь час член Крайової Команди в інж. Ярослава Індишевського, охороняв акцію перед несподіванками від вулиці й подвіря, тому не бачили його добре урядовці, а то були б без сумніву пізнали по ушкодженій руці. Він справді виїздив на кооперативну нараду у Львові, це була частина його пляну на алібі. Просто зо станції повезли його на місце зустрічі боївки.

Самбірська група УВО стояла під впливами радикалів, обидві чільні в ній особи, д-р Степан Кіцула й Остап Коберський, була активними членами Української Радикально-Соціалістичної Партії і займали визначні становища в своїй партійній ієрархії. Та це зовсім не перешкаджало їм бути вірними

¹⁹⁷ Заткала кляпом (Примітка 3. Книша).

¹⁹⁸ “Діло”, ч. 249, середа, 10 листопада 1926 р. (Примітка 3. Книша).

членами Української Військової Організації та добрими бойовиками, що вміли справно перевести бойову акцію та пустити за собою кінці в воду.

Це був останній виступ членів радикальної партії в УВО. Скоро після того, в січні 1927 року, арештовано Юліана Головінського, з котрим у них були добрі взаємини і до котрого йшов їхній організаційний зв'язок. Вони перейшли до політичної діяльності в рамках своєї партії, а в Самборі відбудовано Українську Військову Організацію з членів уже наймолодшого покоління.

З усіх акцій “Летючої Бригади УВО” найбільше розголосу здобув сміливий напад на головну пошту у Львові. В середині міста, серед повного вуличного руху, на віддаль доброго свисту від поліції, бойовики Української Військової Організації вдерлися на подвіря будинку головної пошти на розі вулиць Словацького і Сикстуської, забрали здобичу і зникли, як камінь у річку.

Сенсаційна ця справа, неначе взята з фільмової стрічки, заслуговує, щоб її описати в окремому розділі.

199
... .

Все вийшло на яву з весною 1926 року, коли вже арештовано кілька членів “Летючої Бригади” та кільканадцять помічних їй увістів, і коли слідство проти них призбирало настільки доказового матеріялу та різних оправданих підозрінь, щоб можна було відбутися над ними судовий процес.

За повідомленнями преси²⁰⁰, дня 27 квітня 1926 року звинувачено дванадцять українців у державній зраді через приналежність до Української Військової Організації, грабункові напади на державні поштові каси і поранення та вбивства поліцистів. Обемистий, бо на 144 сторінки густого машинопису акт обвинувачення виготовлено в двох мовах – українській і польській – і покликано около 70 свідків, щоб підперти висновки прокурора.

Сам же судовий розгляд тієї справи почався 1 червня 1926 року перед судом присяжних у Львові. В такому порядку, як були вони названі в акті звинувачення, засіло на лаві дванадцять підсудних :

1. Володимир Люпуль. 20 літ, абсолювент²⁰¹ учительської семінарії, з Калуша.

2. Іван Паславський, 31 літ, гімназійний абсолювент, з Любачова.

3. Микола Бігун, 24 роки, студент філософії, замешкалий у Празі на Чехословаччині.

4. Ярослав Барановський, 20 літ, студент техніки, зо Львова.

5. Роман Барановський, 22 роки, студент техніки, зо Львова.

6. Володимир Шумський, 26 літ, приватний урядовець, з Дрогобича.

7. Микола Ковалисько, студент медицини, 27 літ, зо Львова.

8. Антін Медвідь, 31 літ, робітник, замешкалий постійно в Долині.

9. Микола Ясінський, 26 літ, гімназійний абсолювент, зо Станиславова.

¹⁹⁹ Пропущено частину тексту, де йдеться про поліцейські операції з розшуку членів УВО та обставини їх арештів.

²⁰⁰ “Діло”, ч. 98, п'ятниця, 7 травня 1926 р. (Примітка 3. Книша).

²⁰¹ Випускник.

10. Андрій Оленський, 25 літ, студент з Познаня.
11. Дмитро Дубаневич, 26 літ, машиновий шлюсар.
12. Антін Стефанишин, 30 літ, публіцист, родом з Долини.

Всіх звинувачено за злочин головної державної зради з параграфів 58 а і 58 б, Миколу Ясінського, Івана Паславського і Ярослава Барановського ще й за те, що 28 листопада 1924 року в Калуші, зо зброєю в руках напали на поштовий віз, котрим візник Білоус і поліцист Новіцкі везли 80 тисяч золотих. Володимира Люпуля – за те, що помагав у грабунку в Калуші.

Миколу Бігуна – за те, що в нападі на поштовий віз під Калушем 30 травня 1924 року зранив поліциста Красняка і стріляв до поштаря Білоуса.

Миколу Ковалиська, Андрія Оленського, Ярослава й Романа Барановських – за те, що 27 березня 1925 року зо зброєю в руках напали на головній пошті у Львові на поштових урядовців Ст. Мацельонгу, Н. Баліцкого та Миколу Дідика, стероризували їх револьверами й забрали 32.500 золотих.

Микола Ясінський, Дмитро Дубаневич і Антін Медвідь – звинувачені за те, що ніччю 19 липня 1925 року, озброєні, забрали з огнетривалої каси Повітової Ради в Долині готівку 6.800 золотих. Додатково Дмитра Дубаневича за те, що тієї самої ночі вбив поліциста Громадку, коли той намагався його арештувати.

Антін Стефанишин – за співучасть у грабунку Повітової Ради в Долині.

Андрій Оленський – за розвідочну роботу на користь Української Військової Організації в Познані та в інших містах Польщі.

202
...

Книш 3. На повні вітрила! (Українська Військова Організація в 1924 – 1926 роках). – Торонто: Срібна сурма, 1970. – С. 170 – 194; 209 – 210.

№ 197

Із місячного звіту Станіславівського воєводського управління про організаційно-політичну діяльність УНДО на Прикарпатті

Не раніше 26 квітня 1926 р.²⁰³

“Undo” rozwija w dalszym ciągu swą działalność w dwóch kierunkach, a to w zakładaniu placówek kulturalno oświatowych i kooperatyw w obrębie których chcieliby mieć zgrupowanych swych zwolenników, nadto w kierunku utrwalenia względnie odzyskania utraconego niejednokrotnie stanu posiadania na rzecz innych partji.

Za inicjatywą działaczy “Undo”, adwokata Dr. Deresza z Doliny i adwokata Dr. Kurbasa z Roźniatowa, znanych ze swych wrogich i szowinistycznych poglądów, odbył się w dniu 18 kwietnia w Dolinie zjazd delegatów miejscowych kooperatyw powiatu dolinińskiego, na którym poza koniecznością uświadamiania ludności rusińskiej, poruszono również konieczność założenia w Dolinie centralnej powiatowej kooperatywy, jako ośrodka ekonomiczno-gospodarczego w powiecie.

²⁰² Далі описано перебіг судового процесу над членами “Летючої бригади” УВО.

²⁰³ Дата встановлена за текстом документа.

Zaznacza się przytem, że kooperatywy zakładane przez “Undo” poza swoją ekonomiczną gospodarczą działalnością, służą i dla innych celów i są źródłem finansowania partji, instytucji i działaczy partyjnych. Dowodem tego jest fakt desygnowania przez Zarząd kooperatywy w Ceniawie, powiat Dolina, pewnej części dochodów na rzecz ukraińskich inwalidów we Lwowie, którzy w latach 1918 – 1919 brali udział we walkach przeciw Polakom.

W celu utrzymania swych wpływów, jak również z obawy przed fermentem w partji, urządziła “Undo” w dniu 26 kwietnia br. zjazd delegatów poszczególnych w Stryju, na który przybył ze Lwowa prezes Dr. Dmytro Lewicki. Z treści przemówienia jego oraz innych mówców, okazuje się, iż obawiają się oni w łonie swej partji żywiołów ugodowych, których określają mianem zdrajców.

W rezultacie tego zjazdu wybrano miejscowy Komitet dla kierowania ruchu propagandy stycznego polecając równocześnie poszczególnym delegatom tworzenie po wsiach lokalnych organizacji tej partji.

ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 9, арк. 31 зв. – 32.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№№ 198 – 199

Матеріали засідання Народного комітету УНДО

№ 198

Газета “Діло” про засідання Народного комітету УНДО

**Ширша Управа Українського Національно-Демократичного Об'єднання
13 травня 1926 р.²⁰⁴**

У четвер дня 13 ц. м. рада у Львові Ширша Управа У.Н.Д.О. – Народній Комітет. Згідно з постановами організаційного статуту партії, Народній Комітет складають: члени Центрального Комітету, голови повітових комітетів, послы та сенатори (члени партії), редактори партійних органів і громадські діячі вибрані Народнім Зїздом.

У нарадах взяло участь 105 членів Народнього Комітету з краю і Львова. Президія У.Н.Д.О., не сподіючись такої чисельної участі, призначила на нараду малу салю Музичного Т-ва ім. Лисенка. Одначе небавом виявилось, що ця саля не може помістити всіх учасників, тому президія була примушена перенести наради до великої салі. В год. 10.30 відкрив засідання Народнього Комітету голова У.Н.Д.О. д-р Дмитро Левицький, покликуючи на секретаря журналіста Івана Рудницького. Огляд політичного положення подав голова партії, а звіт з діяльності склав заст. головного секретаря Мих. Струтинський.

Після цього прийшла на чергу нарад справа партійної програми. Пояснення до програми подав гол. секр. Вол. Целевич. Над програмою почалась дискусія, яку розпочав д-р Теофіль Окуневський з Городенки. В часі його промови ввійшов на салю радник поліції Рудек з поліц. комісаром і заявив президії, що має доручення розв'язати зібрання. Голова звернувся

²⁰⁴ Дата події, про яку йдеться в документі.

телефонічно до дирекції поліції з запитом, на якій підставі представник влади розв'язує зібрання скликане на основі § 2. На це одержав відповідь, що це не є поліцейний розпорядок, а наказ воєводства, який мусить виконати. Голова подав це до відома зібрання. Присутні постановили продовжувати наради. В часі промови п. Остапа Луцького поліція явилась вдруге і покликуючись на поважну ситуацію примусила зібраних покинути салю нарад. Голова запротестував проти цього насильства, та безправного акту.

Пополудни від год. 3-ої до 8-ої продовжувались наради в іншій салі. Переведено основну дискусію над програмою та реорганізацією партії та вислухано звіти з місць. Рівень дискусії був незвичайно високий. Докладніший звіт з нарад Народнього Комітету подамо завтра.

Діло. – 1926. – 15 травня.

Народній Комітет.

Хід нарад і дискусій.

Голова партії д-р Дмитро Левицький проаналізував у своєму рефераті теперішнє положення українського народу під Польщею, вказав на внутрішньо-польські відносини та спинився на характеристиці міжнародного положення. Далі підкреслював вагу і потребу організації серед народу, без якої не можна в теперішніх відносинах рахувати ні на поправу відносин ні на реалізацію програми.

На внутрішньому фронті необхідне зближення та створення спільного фронту національних партій.

Для скріплення боротьби необхідний блок національних меншостей Польщі.

На економічному полі показується потреба створення Економічної Ради, що об'єднувала б і відповідно кермувала діяльністю наших економічних установ на користь українського народу.

Голова з жалем ствердив що чимала частина нашого громадянства, а передовсім інтелігенція не розуміє чи радше не хоче розуміти ваги політичної організації і від такої відтягається, а це в теперішній момент незвичайно шкідливе.

Звіт з дотеперішньої діяльності зложив заступник головного секретаря партії М. Струтинський. Партія влаштувала 4 віча в справі утравізації українського середнього шкільництва, 60 віч і кілька довірочних нарад в справі земельної реформи ще в осени. Пізніше влаштовано ще 20 віч у всяких справах як: шкільництво, безробіття, самоврядування, творення польським урядом хрунівської партії Даниловича і політичного положення українського народу під Польщею. Між вічами слід піднести велике маніфестаційне віче у Львові з 11 квітня ц. р., на якому реферували голова партії та генеральний секретар, а також жіноче віче у Львові з 14 березня.

Заходами партійної екзекутиви переведено організацію в 26-ти політичних повітах, і в 11 – судових округах. В 12-ти повітах пороблено підготування до організації. Екзекутива поробила також перші вдячні кроки біля створення комітету національних меншостей в Польщі.

Головний секретар В. Целевич давав пояснення до програми. Він зазначив, що програма є максимальною. В ній всі справи поставлені принципово. Програма формулює наші максимальні і найвищі домагання, а наші домагання в злободневних пекучих справах формулюють вищі партійні органи при допомозі резолюцій політичного і тактичного характеру. Програма мусить бути непорушна й одна, а ухвалювані партійними з'їздами постанови політично-тактичного характеру можуть змінитися відповідно до обставин, але не сміють ніколи попадати в суперечність з основними точками програми.

Перший промовляв в дискусії над звітом і програмою д-р Т. Окуневський з Городенки. Він зазначив, що його не задовольняють деякі точки програми в політичній її частині, бо вони за максимальні. Зокрема не погоджується він з тим, щоби в програмі було зазначене про перехід землі в руки селян без викупу.

Другий з черги промовець п. О. Луцький боронив програми в цілості як в політичних так і в соціальних її точках.

В пополудневих нарадах промовляв на тему звіту і проекту програми о. д-р Юрик зі Золочева. Він поставився критично до деяких точок програми, що трактують про земельні, соціальні та релігійні справи.

Д-р Я. Олесницький зі Золочева поставив внесення, щоби проект програми відіслати ще раз до езекутиви для внесення до неї основних поправок.

Селянин Г. Тершаковець, член президії Об'єднання, заявив, що в програмі не можна змінити нічого. Він належить до заможніших селян, але є за передачею землі селянам без викупу, бо на селі велика біда наслідком безземелля і безробіття. Все селянство настроєне так, що хоче землі без викупу. Та навіть як би воно бажало її викупити, то цього воно не в силі перевести, бо це зруйнувало б його економічно ще більше ніж воно зруйноване тепер. “Земля без викупу” це не демагогія, а невмолима потреба життя, це не “хлополапство” а неминуча національна потреба.

О. Ваньо з Яворова твердить, що програма занадто загальна. Селянин М. Мельник зі Спасова (пов. Сокаль) каже, що український селянин за землю не може платити. Він за неї вже заплатив добре і друге платити не буде.

Д-р Лунів з Борщева боронить максимальности програми, але пропонує пропустити слово “без викупу” в точці про землю. Промовець поставив внесення на ухвалення езекутиві партії довіря і признання за дотеперішню діяльність. Секр. Целевич виступає в обороні принципіальних точок програми, допускає в проекті стилістичні зміни, але не може ніяк погодитися з неясностями в деяких справах, яку хочуть внести декотрі з передбесідників. В програмі мусить бути все ясно, лицемірити не можна. Ще ніхто по лицемірськи нічого не збудував і не збудує. Програму має право приймати не Центральний Комітет і не Народній Комітет партії, а партійний Народній Зїзд. І нині Народній Комітет може тільки прийняти проект до відома або ні, але ухвалювати його не може.

В обороні проєкту програми виступає п. З. Пеленський.

п. І. Рудницький каже, що програма має неясний характер і не відповідає сучасним науковим вимогам націоналізму, котрий в нас ще не обґрунтований.

о. І. Іванчук зі Скальщини пропонує, щоби звернути більше уваги на те, якби можна провести найкраще і вдатно організацію по повітах.

Д-р Ст. Галан з Глинян каже, що говорити тепер про викуп землі не можна. У нас до 120 душ рільничого населення на один квадратний кілометр. Нам треба подумати про відповідне розселення. Наше населення таке збідоване, що викуп довів би його до цілковитої руїни. На сході Європи роля поміщика вже покінчена. Ця верства розкладається. Наше селянство може дійти до землі тільки при допомозі вивласнення великої посілоти законним шляхом і тільки шляхом безвідплатного вивласнення.

Селянин з Пукова Соломка каже, що земля може перейти до рук селян тільки без викупу і тому наше селянство домагається, до того прямує.

Д-р Ст. Витвицький з Дрогобича каже, що політика це філософія, а тому треба її вести спокійно, треба її спирати на певних стійних, незмінних підвалинах. Ці підвалини це ідеї. Підтримує внесення на відіслання проєкту програми до езекутиви для перерібки. Заявляється за викупом землі.

П-ні Б. Баранова говорить про участь жіноцтва в партійній організації та про потребу організації молоді. Пропонує звернути належну увагу на організацію спортових товариств по селах.

Д-р В. Левицький з Галича каже, що партія мусить мати певні непорушні засади. Ними повинні бути націоналізм, соборництво і приватна власність. Є за тим, щоби проєкт передати ще раз до переробки.

Д-р Марітчак, член президії Обєднання дає пояснення до проєкту програми та боронить її принципів.

Л. Петрушевич (Львів) каже, що програма вироблена на основі плятформи, що лягла в основу Обєднання дня 11-ого липня 1925 р., але вважає за доцільне її ще раз переробити, та поставити деякі справи ясніше.

З. Диденко, репрезент. національної молоді боронить програму, заявляється за переходом землі в руки селянства без викупу, але не погоджується з тією точкою, де говориться про відношення до Радянської України. На його думку на Україні нема ніякого завязку державности, Україна є кольонією Росії.

Селянин Кохан Володимир боронить проєкту програми і заявляє від селянства, що земля може перейти до рук селян тільки без викупу. Те саме говорить другий представник селянства Матвіяс зі Сокальщини.

Пос. Хруцький теж боронить проєкту програми в цілости, пропонує тільки деякі стилістичні поправки.

О. прал. Куницький погоджується з програмою, заявляє, що земля мусить перейти в руки селянства але пропонує пропустити слово "без викупу".

Селянин Юрко Гаджаровський з Войнилова промовляє за потребою створення одного фронту з національними партіями.

Ред. Д. Паліїв теж боронить запроєктованої програми.

Кінцеве слово виголосив секр. В. Целевич, в якому полемізує з противниками декотрих засадничих точок програми. В голосованні прийнято всіма присутніми, крім трьох, що стрималися від голосування, всі точки запроєктованої програми. Доручено екзекутиві внести до неї стилістичні поправки, на які звернули увагу поодинокі бесідники в дискусії. Реферат про організацію виголосив секр. В. Целевич. В дискусії над ним реф. забирали слово: д-р Д. Левицький, О. Луцький, Д. Паліїв, о. Стефанович, д-р Лунів, Кохан, д-р Блавацький і М. Струтинський.

Д-р Блавацький (Дрогобич) домагається вплинути на всі органи преси, які стоять на платформі УНДА, щоби не виступали проти партії та її проводу, як це останніми часами робить подекуди газета "Рада". Читаючи деякі її статті, мається вражіння, що вона поборює політичну ідеологію Об'єднання.

Діло. – 1926. – 16 травня.

№ 199

Постанови Народного комітету УНДО

13 травня 1926 р.

Стверджуючи, що Українське Національно-Демократичне Об'єднання в своїй діяльності кермується інтересом нації як цілоти, Народний Комітет прийняв отсі постанови:

ПОЛІТИЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ.

Польська політика у відношенні до українського народу йде по лінії повної екстермінації і винищування всіх верств українського народу, гнету українського просвітного, кооперативного та національно-політичного руху. Недодержується міжнародних зобов'язань, постанов конституції і польських законів, так, що український народ є на ділі винятий з-під права.

Український народ невспів по нинішній день зломити польського наступу не тільки тому, що той наступ сильний і зорганізований, але й тому, що українське громадянство не доцінює ваги політичної організації.

Народний Комітет стверджує, що лише безкомпромісова, безоглядна і політично зорганізована боротьба, в якій візьмуть участь найширші верстви української суспільности, доведе до успішної ліквідації польського наступу до осягнення остаточних політичних цілей українського народу.

В СПРАВІ ОДНОЦІЛОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ФРОНТУ.

Супроти єдиного протиукраїнського фронту всіх польських партій, Народний Комітет змагає до утворення на західноукраїнських землях одноцілого національного фронту всіх українських партій в цілі зорганізування найуспішнішого переведення спільного пляну боротьби.

ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКІ ПАРТІЇ ТА ВІДНОШЕННЯ ДО НИХ.

Інтернаціональна партія КПЗУ (Комуністична Партія Західної України) що розвиває організаційну і пропагандистичну діяльність на західно-

українських землях, рішила на своєму останньому зїзді вести розкладову акцію у всіх навіть неполітичних установах як читальні, кооперативи, школи, спортові і гімнастичні товариства, щоби в цей спосіб ослабити український національний рух.

З уваги на таку шкідливу діяльність КПЗУ, Народний Комітет взиває українське громадянство до як найбільш рішучої протиакції.

Українська Радикально-Соціалістична Партія і Українське Соціалістичне Обєднання “Селянський Союз”, стоячи на виключно клясовому становищі, в останньому часі звертають головну увагу на поборювання національного табору і тому ослаблюють сили української нації як цілоти в боротьбі з ворожим наступом. Тому Народний Комітет вважає діяльність тих партій в цій площині під національним оглядом шкідливою.

МОСКВОФІЛЬСЬКІ ПАРТІЇ.

Народний Комітет як найрішучіше осуджує шкідливу протинаціональну діяльність москвофільських недобитків, а саме групу “Русского Народного Обєдинения” посла Серебрянікова, заступленої в Галичині клікою москвофілів зпід стягу “Русского Голосу” і партію “Народної Волі”, яка під покришкою боротьби за соціальне визволення, стараються регенерувати старе москвофільство у зміненій формі.

ХРУНІВСЬКІ ПАРТІЇ.

В ціли розкладу і ослаблення сил українського народу польські державні чинники покликають до життя і матерьяльно вдержують а польські громадянські кола попирають хрунівські партії: в Галичині “Українську селянську Партію” (хлібоїди) Ількова, Залуцького і тов., “Український Народний Союз” доктора Северина Даниловича зі “Селянським Прапором” в Станиславові, а на північно-західних землях УНП (Українську Народну Партію) Оскілка з “Дзвоном”, У.Н.Є. (Українське Народне Єднання).

Народний Комітет звертає увагу українського громадянства на єдину роботу тих партій і взиває весь український народ до якнайбільшого рішучого і безоглядного поборювання їх.

Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925 – 1928). – Львів, 1995. – С.61 – 63.

№ 200

Декларація Української парламентарної репрезентації з приводу вбивства Симона Петлюри й антиукраїнської кампанії

17 червня 1926 р.

У звязку з трагічною смертю бувш. Голови Директорії Української Народної Республіки С. Петлюри появилися в жидівській пресі ріжні статті й замітки, що роблять із Петлюри погромника Жидів і обвинувачують у проливі жидівської крові. Український Клуб стверджує з жалем, що й комунікат у цій справі, оголошений офіціальним представником жидівського населення в Польщі, себто Жидівським Клубом, пішов тим самим шляхом, бо безосновно називає іменем погромника Петлюру, котрий у своїй

діяльності вживав усіх засобів, щоби там, де сягала його фактична влада, не допустити до погромів і котрий боровся проти погромницької агітації. Українська суспільність усе боролася проти погромів, які уладжували вороги українського народу, чорносотенці й усякі шумовини для здавлення українського відродження. Цілої кампанії жидівської преси і становища Жидівського Клубу українська суспільність не може розуміти инакше, як кинення українському народові безосновно тяжкого обвинувачення в кровавій повені. Українська Парляментарна Репрезентація вважає своїм невідкладним обовязком виступити в обороні доброго імени українського народу і Петлюри і якнайрішучіше протестує проти всяких напастей Жидів, себто жидівської преси, а також Жид. Клубу.

Діло. – 1926. – 17 червня.

№ 201

Директива Політичного комітету Ради міністрів Польської Речі Посполитої про внутрішню національну політику

Червень 1926 р.²⁰⁵

Таємно

Директивні завдання польської внутрішньої національної політики (Тези)

I. Загальні зауваження

Мета

Мета нашої внутрішньої національної політики – це **внутрішнє** об'єднання Речі Посполитої (як передумова сильної держави) шляхом досягнення найбільшого зближення (можливо, найменших розходжень) між інтересами держави та інтересами окремих національностей.

Завдання

В принципі завданням цієї політики повинна бути державна асиміляція (виховання громадянина, який має права і знає свої громадянські обов'язки) національних меншостей, відмовляючись від національної асиміляції (денационалізації), тим більше мовної, шляхом примусовості.

Метод дії

1. Різниця в рівні свідомості окремих національностей, їх чисельності і характері розміщення, в їх соціально-професійних і економічних структурах, у релігії та в інтенсивності і характері зв'язків цих народностей з різними народами, що є етнічною основою сусідніх держав, а також урахування значення відповідних територій для оборони держави вимагають, щоби наша національна політика була **різною** з точки зору методу дії щодо різних національних меншостей і навіть щодо цих самих національностей на різних територіях їх проживання.

²⁰⁵ Дата встановлена за змістом документа. Ці директиви складені спеціальною комісією експертів Політичного комітету Ради міністрів Польської Речі Посполитої. Вони лягли в основу державної політики на території східних воєводств.

Отже, вимогою практичної державної політики повинно бути докладне виділення національностей і **територій**, на яких метод дії повинен бути координований і єдиний.

2. Національною політикою повинен керувати уряд Речі Посполитої шляхом діяльності:

- а) всієї державної адміністрації і
- б) організованого польського суспільства.

Державна адміністрація повинна у своїй діяльності мати наднаціональний характер і, як правило, не повинна брати участі у безпосередній боротьбі з окремими національностями, використовуючи для цього там, де необхідно, координовані між собою організовані і підтримувані державою польські елементи. Директивним завданням відповідних галузей державної адміністрації повинна бути гарантія безпеки держави (боротьба з ірредентою²⁰⁶, виразно антидержавними рухами). Польське суспільство в цій галузі повинно бути фактором свідомої пильності і безпосередньої відсічі, [особливо тоді], коли загрожують його безпосереднім інтересам власним або національним. Польське суспільство на землях, у національному відношенні мішаних, координуючи свою діяльність з керівними вказівками державної національної політики, повинно одночасно стояти на стороні польських національних інтересів всюди, де ці інтереси стикаються з інтересами непольської національності. Польське суспільство на мішаних польсько-білоруських і польсько-українських територіях, тобто всюди, де факт національно-польського складу державної адміністрації в етнічних умовах цих територій є привілеєм польського елемента, треба виховувати в переконанні, що даний привілей не можна зрозуміти як обов'язок цієї адміністрації служити лише інтересам польського елемента. Скоріше, навпаки, ця адміністрація має право вимагати від польського суспільства особливих послуг на користь держави, що гарантує приналежність цих територій до Речі Посполитої. Оборона національно-польських інтересів на національно-мішаних територіях не може обмежуватися пасивною обороною, що охороняє польські інтереси від небезпеки з боку національно чужих елементів. Вона мусить полягати в проявах активності, здатної прищеплювати непольським національностям елементи польської культури та втягти їх у коло державної діяльності. Отже, оборона національно-польських інтересів на національно-мішаних повинна полягати на:

1. Повному використанні польських соціальних сил, що в принципі виключає внутрішню боротьбу серед польського населення;

2. Позитивній активності, яка на східних землях повинна проявлятися в здатності залучити непольське населення до національно-мішаної соціальної праці, керованої поляками, що має на меті та відповідає державним інтересам. На західних землях [треба] залучити до такої самої праці у першу чергу польські елементи досі германізовані у повному або духовному відношенні.

²⁰⁶ Тут – ірредента – прагнення до державного відокремлення.

II. Окремі національні питання

Німецьке питання

1. Польська національна політика на західних землях повинна всіма доступними їй засобами прямувати до **відродження германізованих елементів польського населення** та ліквідації серед польського населення культ німецької цивілізації, що дримає досі. Це стосується особливо верхньо-сілезького і кашубського населення. З цією метою треба:

а) найрішучіше виступити проти відвідування польськими дітьми (тобто тими, які не знають німецької мови) шкіл німецької меншості;

б) всіма доступними засобами забороняти використання німецькими економічними колами економічного натиску, зокрема при звільненні та прийомі на посади польських робітників у цілях, що суперечать національним польським інтересам;

в) обмежити сілезьку автономію до компетенції звичайного воєводського самоуправління;

г) якнайширше підтримувати політику і культурно-освітню діяльність Спілки оборони “західних кресів”;

д) не допускати обрання німецьких депутатів до сейму Речі Посполитої від виборчого округу № 29 (Тчев);

е) одержавлення німецького приватного шкільництва, в першу чергу закладів для підготовки вчителів;

є) заборонити навчання [дітей] німецькими, так званими мандрівними вчителями;

ж) провести державний контроль над німецькими комунальними і громадськими бібліотеками;

з) якнайшвидше налагодити внутрішню організацію протестантських церков і їх ставлення до держави, передусім для того, щоб забезпечити державі [право] вмішуватись [в їх справи] та [добитись] незалежності цих церков від зовнішніх чинників.

Литовське питання

1. Треба рішуче боротися проти литовської ірреденти в Польщі.

2. Освітні потреби литовців слід повністю задовольняти в межах державного або публічного шкільництва з литовською мовою навчання згідно з такими принципами:

а) для литовського населення треба заснувати публічні загальні школи з литовською мовою навчання, а там, де є умови для утворення шкільної сітки, – загальні публічні школи з паралельними відділами з польською і литовською мовами навчання. Приватні школи з литовською мовою навчання можна терпіти лише в тих місцевостях, де немає публічних шкіл або паралельних відділів з литовською мовою навчання. Проти таємного литовського шкільництва треба боротися найбільш рішуче;

б) одна з державних учительських семінарій (педагогічних ліцеїв) повинна мати паралельні відділи з литовською мовою навчання;

в) повинні існувати одна гімназія і один загальноосвітній ліцей з литовською мовою навчання.

Білоруське питання

1. Треба прямувати до **наближення адміністрації до тубільного населення** (особливо білоруського) шляхом:

а) звільнення з відповідальних державних постів урядовців, які не можуть проникнути в психіку місцевого населення;

б) дотримання принципу, що урядовці, які безпосередньо стикаються з білоруським населенням, повинні знати білоруську мову, принаймні настільки, щоб могли порозумітися з населенням, яке через недостатнє знання польської мови не повинно зазнавати жодної шкоди під час полагодження його справ. На оцінку ставлення громадян до держави не повинні мати впливу їх національна приналежність та особливості, які з цього витікають, зокрема мовні, релігійні, звичаєві і т. п. Не слід також безпідставно вигадувати нелояльність;

в) на територіях, де це доцільно з адміністративної точки зору, користуватися білоруською мовою в урядових публікаціях поряд з загальнодержавною мовою;

г) передачі адміністрації першої інстанції права вирішувати щоденні справи, перш за все економічного характеру, зволікання [у вирішенні яких] призводить до матеріальних втрат або гальмує економічну діяльність населення;

д) якнайшвидшого створення воєводського самоуправління з компетенцією місцевого законодавства в галузі економіки, суспільної опіки, культурно-освітнього життя (крім шкільництва) і т. п.;

е) прийняття на державну службу громадян білоруської національності, особливо на аполітичні посади.

2. Надати населенню північно-східних (польсько-білоруських територій), які особливо покривджені з **економічного** боку, **опіку** у цій галузі шляхом:

а) впорядкування системи державних податків і податків самоуправлінь;

б) доступного довгострокового господарського кредиту та підтримки [існуючих] і заснування позичково-ощадних кас;

в) спеціальної підтримки діяльності мішаних економічних організацій, зокрема сільськогосподарських гуртків, кооперативів, спілок сільської молоді, гуртків сільських господинь;

г) посиленої камасації²⁰⁷ і забезпечення землею карликових господарств та проведення планової парцеляційної діяльності;

д) боротьби з безробіттям на селі (охоплення згаданих територій діяльністю посередництва праці та організація роботи з капіталовкладеннями).

²⁰⁷ Камасація – це процес об'єднання (шляхом купівлі та обміну) кількох малих розрізнених земельних ділянок, що належать одному власникові, у єдиний земельний масив. Камасація проводилася з метою покращення методів обробітку землі, зменшення черезсмузжя, адже на Станіславівщині траплялися випадки, коли на 10 га землі припадало майже 1 га меж.

3. У культурно-шкільній галузі державна політика повинна прямувати до задоволення освітніх потреб білоруського населення. Її завданням, однак, не повинно бути пробудження білоруської національної свідомості там, де населення місцевого походження не має жодного виразного національного почуття та визнає або має нахил визнати себе як польське населення.

Задоволення освітніх потреб білоруського населення повинно проводитися згідно з такими принципами:

а) на територіях, де проживає білоруське населення (25 % у громаді), треба засновувати за виразним бажанням батьків публічні загальні школи з білоруською мовою навчання. Там, де є умови для утворення шкільної сітки, треба засновувати публічні загальні школи з паралельними відділами з польською і білоруською (за бажанням батьків) мовами навчання;

б) на територіях, де мешкає білоруське населення, треба запроваджувати вивчення білоруської мови у всіх загальних публічних школах. Крім того, під час вивчення інших предметів треба дозволити [учневі] користуватися як допоміжною білоруською мовою, особливо під час перших двох років навчання.

Примітка. Принципи, викладені вище в пунктах “а” і “б”, треба застосовувати, як правило, на території, де проживає білоруське населення православного віросповідання. Навчання релігії цього віросповідання повинно проводитися, як правило, білоруською мовою.

в) у державних (інших не повинно бути) закладах по підготовці вчителів (педагогічні ліцеї або педагогії) треба обов’язково вчити білоруську мову в обсязі, достатньому для введення навчання білоруською мовою у народній школі (це стосується виключно Вільнюського шкільного округу);

г) в державних гімназіях і загальноосвітніх ліцеях на території Вільнюського шкільного округу, відповідно до фактичних потреб, треба утворити паралельні відділи з білоруською мовою навчання;

д) підручники, особливо з тих предметів, які можуть мати вплив на громадянське виховання, треба опрацювати так, щоб вони могли одночасно служити прищепленню білоруській молоді почуття ідейного зв’язку з колишньою і сучасною Річчю Посполитою;

е) перебування у війську треба використати з метою громадянського виховання солдатів. Після їх повернення з війська розгорнути над ними опіку в організаціях резервістів і навіть у військовій підготовці. Під час призову до війська не треба примушувати призовників визначати свою національність.

Українське питання

1. Національна політика щодо українців у Польщі повинна прямувати до створення таких умов співжиття з польським народом, в яких українці могли б і хотіли б стати на ґрунті політичної співпраці в рамках Польської держави, стати атракційним фактором у пробудженні українського національного руху на території Радянської [України] в дусі західноєвропейської цивілізації і культури.

2. На практиці національна політика щодо українців повинна призвести до виникнення українського полонофільського руху. Підставою для цієї політики повинен бути [такий] принцип: на мішаних польсько-українських просторах Волині і трьох південно-східних воєводствах без західних

(польських) повітів Львівського воєводства та без 5 повітів над Сяном (Любачів, Ярослав, Перемишль, Доброміль, Сянок), а також без 9 повітів, що утворюють міст до Львова (Мостиська, Самбір, Яворів, Рава-Руська, Жовква, Городок-Ягеллонський, Рудки, Львів і Сокаль) і які призначені для полонізації, – [повинна бути] забезпечена повна юридична і фактична рівноправність українців, особливо в галузі самоуправління, економіки, мови і культури. На території перелічених повітів, призначених для полонізації, і на території надбузьких повітів Люблінського воєводства та на Лемківщині полонізаційна політика не повинна мати негативного характеру, зокрема [не повинна] боротися з мовою населення. З другого боку, особливо інтенсивно [ця політика] повинна підтримувати польські (державні і національні) культурно-шкільні і економічно-цивілізаційні зусилля.

3. **Адміністративний поділ** трьох південно-східних воєводств треба змінити лише в тому напрямку, щоб до Львівського воєводства приєднати повіти сучасного Тернопільського воєводства (Поділля), останнє ліквідувати.

3 [Тернопільського воєводства] потрібно вилучити декілька південно-східних повітів (Бучач, Чортків, Заліщики, Борщів і південну частину Копичинецького повіту), які треба приєднати до Станіславського воєводства разом з кількома південно-західними повітами [Станіславського] воєводства (Дрогобич, Стрий, Самбір, Лісько).

4. На території Станіславського воєводства треба інтенсивно підтримувати гуцульський регіоналізм²⁰⁸, а на території Поліського воєводства – поліський регіоналізм (не поліщувський), враховуючи директивні вказівки, передбачені вище для мішаних польсько-білоруських територій, застосовуючи їх відповідно до місцевих етнічних умов. На території Волині [необхідно інтенсивно підтримувати] волинський регіоналізм.

5. На мішаних польсько-українських територіях Волині і Червенської землі в адміністративній галузі треба застосовувати принципи, встановлені вище для мішаних польсько-білоруських територій – пункти “1-а”, “1-б” – з різницею, що урядовці повинні користуватися українською мовою в розмові і на письмі; [пункт] “1-в” – з такою різницею, що українську мову, як правило, треба вживати під час урядування (в адмініструванні і судочинстві), а на вимогу сторін – у публікаціях і урядових написах – поряд з польською мовою. Треба застосовувати також пункти “1-д”, “1-е”, “1-є” (див. вище стор.).

6. На цих територіях у галузі економіки треба застосовувати принципи, встановлені вище для мішаних польсько-білоруських територій в пунктах “2-а”, “2-б” і “2-в” з тією різницею, що на території Червенської землі не треба боротися проти існуючих українських економічних організацій [кооперація “Сільський господар”]. Їх треба віддати під нагляд державних властей і схилити до співпраці вищого рівня з мішаними економічними організаціями,

²⁰⁸ Регіоналізм – почуття територіальної особливості. Польська влада проектувала штучне виокремлення “народів” “гуцули”, “лемки”, “бойки”, “русини”, “тутейші”, “волиняни”, ослаблюючи таким чином український національно-визвольний та громадсько-політичний рух.

якими керує польське суспільство. [Тут можна застосовувати також пункти] “2-д”, “2-е” (див. вище стор.).

7. У культурно-шкільній галузі державна політика повинна бути спрямована на задоволення освітніх потреб українського населення українською мовою. Це треба проводити згідно з такими принципами:

а) на території Волині і Червенської землі в громадах, в яких проживає українське населення (25 % громади), потрібно, як правило, засновувати публічні загальні школи з українською мовою навчання. Там, де є умови для утворення [шкільної] сітки, треба засновувати публічні загальні школи з паралельними відділами з польською і українською мовами навчання.

б) на території, де проживає українське населення, слід запровадити вивчення української мови в усіх публічних загальних школах. Крім того, під час вивчення інших предметів треба дозволити користування, особливо під час перших двох років навчання, українською мовою як допоміжною;

в) у державних (інших не повинно бути) закладах по підготовці вчителів (педагогічних ліцеях або педагогіях) на території Волині і Червенської землі необхідно відкрити, залежно від фактичних потреб, паралельні відділи з українською мовою навчання. Деякі предмети в цих закладах треба викладати спільно для учнів польських і українських відділів польською або українською мовами;

г) на території Волині і Червенської землі, залежно від фактичних потреб (юридично визначений мінімум учнів), треба відкрити державні (інших не повинно бути) гімназії і загальноосвітні ліцеї та професійні школи з українською мовою навчання;

д) потрібно якнайшвидше відкрити для української молоді, найкраще на Волині, гімназію і професійний сільськогосподарський ліцей з українською мовою навчання, доповнені дворічним вищим курсом у галузі соціально-економічних наук, самоуправління і кооперації;

е) при університеті Яна Казимира у Львові треба утворити два факультети: гуманітарний (історія і мовознавство) та права і економічних наук з українською мовою навчання;

є) українські і польські підручники, особливо з предметів, що можуть мати вплив на громадянське виховання, треба опрацювати так, щоб вони прищеплювали польській або українській молоді почуття племінної спорідненості обох народів та ідейного зв'язку з польською державністю;

ж) перебування у війську необхідно використати з метою громадянського виховання солдатів української національності, а після повернення їх з війська розгорнути над ними опіку в організаціях резервістів;

з) товариство фізичного виховання “Луг” треба підпорядкувати державному управлінню фізичного виховання і військової підготовки. Українські пластуни повинні створювати автономні відділи в рамках загальнопольської спілки пластунів.

Загальна примітка для білоруського і українського питання

1. Треба боротися проти нового східнослов'янського обряду католицької церкви.

2. Треба прямувати до якнайшвидшого впровадження в життя зовнішнього і внутрішнього статуту Східної (православної) церкви в Польщі, що ґрунтується на принципах автокефалії, соборної і наднаціональної єдності церкви. Необхідно прямувати до дерусифікації православної церкви в Польщі.

3. Потрібно якнайшвидше замінити старі підручники з православної релігії (просякнуті русифікаторським духом і тенденційно недержавні), які тепер використовуються. Їх слід замінити новими підручниками, пристосованими до нових політичних умов, в яких були б враховані потреби громадянського виховання.

4. Треба відмінити навчання православної релігії російською мовою, замінивши його [навчанням] білоруською, українською або польською мовами.

5. Треба шукати засобів, які дали б державі можливість ширше, ніж це можливо, згідно з діючим тепер конкордатом, втручатися у внутрішню організацію греко-католицької церкви.

Російське питання

1. Треба енергійно боротися проти наміру російської меншості утримувати в стані русифікації українське і білоруське населення на території, яка раніше входила до складу Росії.

2. Необхідно боротися проти гегемонії російської церковної ієрархії в православній церкві у Польщі.

3. В законодавстві не треба признавати жодних прав за російською мовою. Потрібно боротися проти використання російської мови, як засобу зв'язку адміністрації з непольським населенням східних земель.

4. Російська меншість, крім старовірів на Вільнющині, може задовольняти свої освітньо-шкільні потреби виключно в рамках приватного шкільництва з російською мовою навчання; у місцевостях, де мешкають старовіри, можна утворювати загальні публічні школи з російською мовою навчання.

ДАЛО, ф. 57, оп. 9, спр. 483, арк. 1 – 14.

Машинопис. Копія. Переклад з польської мови.

№ 202

Газета “Діло” про повітовий народний з’їзд УНДО у Коломиї

6 липня 1926 р.

Дня 25 червня ц. р. відбувся в Коломиї Повітовий Народній Зїзд Українського Нац. Дем. Обєднання. Саля Народнього Дому гостила 282 делегатів, що заступали 36 громад. На Зїзд прибули теж делегати пов. Печеніжин з адв. радн. К. Шипайлом на чолі. Був теж присутній д-р Т. Окунєвський з Городенки. Зїзд відкрив іменем Ініціативного Комітету о. декан А. Русин. По виборі президії в особах: селянина Івана Фіцича з Березова Нижнього й інж. Теофіля Донігевича, виголосив делегат

Центрального Комітету Об'єднання п. Олекса Черкавський реферат про програму й організацію Об'єднання. Тригодинні наради покінчилися вибором Повітового Народнього Комітету, в склад котрого увійшли: о. А. Русиняк голова, а як члени: о. М. Гоянюк з Залуча н. Прутом (правий бік), Мик. Ганущак з Коломиї, Михайло Ганущак з Корнич, Ів. Симчич з Березова Вижнього, Іван Костюк з Годів, Григорій Кукурба з Коломиї, Елеонора Гонтова з Коломиї, Микола Григорчук з Бані-Березова, Юра Чукур з Ковалівки, Анд. Арсенич з Березова Серед. Крім цього в склад Комітету увійшли делегати повіту Печеніжин в особах: радника К. Шипайла, о. Льва Левицького, о. Костя Левицького, Осипа Андрійовича, Дм. Ровинчука і Василя Грабовецького с. Дмитра. Вирішено, щоб покищо в обох повітах коломийським і печеніжинським переводити партійну організацію спільно, з одною партійною управою на чолі.

Замітною рисою Зізду була велика присутність жіноцтва. Делегації громад були так зложені, що склалися з мужчин і жінок пополовині. Варто, щоб і інші повіти взяли собі примір з Коломийщини. На Зізді хотіли бути в характері гостей також члени інших політичних партій, але з огляду на довірочність і суто партійний характер нарад впущено на салю як гостей тільки кількох визначніших селян-радикалів. Велика участь делегатів і велике заінтересування Зіздом зокрема нашої сільської інтелігенції дають запоруку, що перед відновленою по довгих роках занепаду партійною організацією стоїть гарна будучність.

Учасник.

Діло. – 1926. – 6 липня.

№ 203

Інформація газети “Воля народа” про створення Українського селянсько-робітничого соціалістичного об’єднання (Сельроб)²⁰⁹

10 жовтня 1926 р.

ДЕНЬ ОБ’ЄДНАННЯ

*Злука двох соціалістичних партій – Народної Волі і УСО
Селянського Союзу*

Справа об’єднання селянсько-робітничих сил, досі у нас розпорошених, була одною з головних задач організованого соціалістичного руху. Она перемінилася, накінець, у свідому волю і живе діло. Сталося, чого давно бажали собі працюючі маси, довершилося те, чого домагалася реальна політична дійсність. Дня 10 жовтня с. р. відбувся у Львові зїзд партії Народної Волі та партії УСО Селянського Союзу, який довів до об’єднання обох сил партій *в одну, нову, політичну партію – Українське Селянсько-Робітниче Соціалістичне Об’єднання (Сель-Роб)*. Впали організаційні

²⁰⁹ Українське селянсько-робітниче соціалістичне об’єднання (Сельроб) створено на об’єднавчому з’їзді Партії народної волі і Українського соціалістичного об’єднання селянський союз (Сельсоюз) у Львові 10 жовтня 1926 р. Сельсоюз був заснований 17 серпня 1924 р. у Холмі членами соціалістичної фракції Українського Соймового Клубу, які не увійшли до Соймового Клубу УСДП (Братунь, Васильчук, Маківка і Чучмай) (Примітка Т. Гунчака).

кордони, які ділили поодинокі соціалістичні партії, впали сокальські кордони, що не переставали по сьогоднішній день ділити Галичину від прочих українських земель під Польщею.

Від Косова і Ліска по Бересть, Дрогичин і Кобринь, з усіх найдальших закутків Галичини, Волині, Холмщини та Полісся з'явилися делегати обох наших селянських партій, щоби заявити свою волю – бути воєдино.

Віднині підемо одним шляхом до одної, спільної мети!

Після того, як управи обох наших партій перевели вступні переговори та найшли між собою спільну мову, після того, як відбулися недавно збори Центрального Комітету партії Народної Волі і Конференція партії УСО Селянського Союзу, на яких вирішено сполучитися в одну партію, послідував *спільний зїзд* обох партій. В особнім, надзвичайнім виданню дамо докладний звіт з відбутого спільного зїзду. Нині подаємо короткий опис его перебігу. Зїзд відбувся у Львові в Салі Лисенка.

На спільний об'єднуючий Зїзд явилось делегатів УСО Селянський Союз і Партії Народної Волі у Львові 10. X. 1926 усіх разом 157 з 46 політичних повітів Галичини і Волині, а саме:

55 делегатів УСО Сель-Союзу з 14 повітів – (Бересть н. Б., Володимир-Волинський, Володава, Горохів, Грубешів, Дубно, Дрогичин, Кобринь, Кременець, Луцьк, Любомиль, Остріг, Рівно, Холм) – 4 делегати з 3 галицьких повітів (Броди, Березів, Станиславів) та 6 послів до сойму, Братунь Андрій, Васильчук Павло, Козицький Сергій, Маківка Степан, Назарук С., Чучмай Максим.

Від партії Народної Волі явилось 92 делегати, а то 76 делегатів з 38 галицьких судових повітів (Бібрка, Броди, Винники, Городок Ягайл., Долина, Дрогобич, Дукля, Жидачів, Жовква, Зборів, Золочів, Калуш, Камінка Струм., Коросно, Косів, Комарно, Куликів, Львів, Ліско, Мединичі, Мости Великі, Перемишль, Перемишляни, Підгайці, Радехів, Рава Руська, Рогатин, Риманів, Рудки, Самбір, Сянік, Снятин, Сокаль, Старий Самбір, Турка, Ходорів, Щирець, Яворів), 7 делегатів з 5 повітів Волині, Холмщини та Полісся (Володимир-Волинський, Горохів, Кременець, Кобринь, Томашів), 3 делегати студентської молоді та 6 членів Ц. К. ПНВ. зі Львова.

Зїзд відкрив вступною промовою голова партії Народної Волі тов. К. Вальницький. Основою і фундаментом нової партії має бути визвольна наука Соціалізму. Бесідник пригадав тому зібраним зміст науки Соціалізму, вказав на внутрішні суперечності нинішнього капіталістичного ладу, на процес его розвалу, накінець на історичну роль працюючих селянських і робітничих мас, призваних будувати новий суспільно-політичний лад – лад рівності і господарського порядку.

При кінці своєї промови бесідник звернув увагу присутних на справу політичних в'язнів в Польщі.

На пропозицію тов. Вальницького зістала вибрана президія зїзду у слідуючому складі: посол М. Чучмай, як голова, тов. Г. Дмухар, як заступник голови, тт. Козовий і Пархотін, як секретарі. Дякуючи за вибір та вказуючи в коротких, сильних словах на потребу об'єднання обох партій, тов. Чучмай

подав до відома, що на порядку дня є два політичні реферати посла тов. Маківки і тов. М. Заяця. Безпосереднє після того як почав реферувати тов. Маківка, голова зїзду довідався, що перед салею з'явилася поліція. Знаючи практики львівської поліції, яка систематично розв'язує партійні зїзди усіх без виїмку українських партій, голова зїзду просив тов. Маківку перервати реферат та зарядив голосовання в справі об'єднання обох партій, в справі вибору тимчасового Центрального Комітету нової партії, на кінець, в справі прийняття спільної декларації. Предложення голови зїзду звучало:

Обі партії об'єднуються в одну, нову партію, яка буде називатися Українське Селянсько-Робітничє Соціалістичнє Об'єднання (Сель-Роб.). До тимчасового Центрального Комітету, який буде властивою управою партії, входять тов. тов. Козицький, Чучмай, Маківка, Вальницький, д-р Заяць, Пелехатий з тим, що зїзд наділює їх правом кооптувати в склад Ц. К. одного селянина і одного робітника, по одному з кожної партії, та одного представника молоді, коли она організаційно сформується, зїзд доручає дальше сему Центр. Комітетови покликати до життя Поширений Комітет Партії, в склад якого увійдуть 9 членів Центрального Комітету, 9 членів, покликаних Центральним Комітетом. Задачою Поширеного Комітету Партії буде затверджувати програму і організ. статут партії та заступати у виїмкових випадках партійний зїзд або конференцію. За сим предложенням голови Зїзду голосували всі делегати, за виїмком 5-ти учасників зїзду з послом Назаруком на чолі, котрі станули в опозиції і голосували проти злуки. Наступило взаїмне відчитання декларацій. Від імени Сель-Союзу прочитав тов. Чучмай слідує заяву:

Ц. К. УСО Сель.-Союз, на підставі ухвали свого конгресу, цим від імени цілої партії УСО. Сель-Союзу сьогодні, 10 жовтня 1926 р., на спільному конгресі УСО. Сель-Союз і Народної Волі у Львові заявляє:

УСО Сель Союз, будучи соціалістичною партією українського селянства, з початку свого постання стремів до консолідування на Зах. Укр. Землях укр. соціалістичного руху, памятаючи, що в єднанні сила,

“Селянський Союз, стоячи на ґрунті клясових інтересів селянства, бачить доцільність спільного фронту в своїх визвольних змаганнях по лінії рівного співділання з укр. робітництвом, висовуючи засаду спільного фронту українських працюючих мас всупереч об'єднаному фронтові україн. буржуазії та клеру”, – так звучить ухвала конференції Сель-Союзу від 13 і 14 березня 1926 р.

На підставі цих засад Сель-Союз 1 ½ року провадив переговори з галицькою україн. радикальною партією у Львові, але програмові і тактичні різниці не привели не тільки до об'єднання цих двох партій, а навіть не привели до близького співробітництва.

В продовженню своєї консолідаційної праці Сель-Союз почав переговори з партією Народної Волі і після довшого обслідування прийшов до переконання, що ся партія по виясненні свого становища до українськ. національ. програму сходиться тактично, орієнтаційно і програмово, з Сель-Союзом, а тому являється можливим во імя консолідації Укр. Соц. руху на

Захід. Укр. Землях та во ім'я Союзу Селян і Робітників об'єднати з партією Народної Волі в одну партію, яка буде називатися Укр. Сель. Роб. Соц. Об'єднання.

Маємо певність, що в новій сель-робіт. партії соціальні і національні інтереси Укр. селянства не будуть покривдені, а, навпаки, оборона їх стане поважніша і селянству забезпечено буде в політичному і суспільному житті право, яке йому належить по його численности й праці”.

Від імени партії Нар. Волі прочитав тов. Вальницький слідуочу декларацію:

“Стоючи на становищі боротьби за безпосереднє здійснення соціалістичного ладу та уважаючи, що для досягнення сеї цілі в першу чергу є потрібна консолідація організованого селянсько-робітничого руху, Партія Народної Волі заявляє свою готовість і бажання об'єднатися з УСО Селянським Союзом в одну політичну партію”.

Після затвердження обох декларацій голова зїзду тов. Чучмай відчитав спільну відозву, яка буде осібно оголошена. Безпосередньо після того на салью зявилася поліція, заряджуючи розв'язання зїзду.

Сконфісовано

Осягнувши свою головну мету, зїзд закінчився відспіванням традиційних революційних пісней.

На запрошення послів учасники зїзду зібралися опісля на спільний товариський обід, який відбувся під безпосередню сторожею поліції. Того ж дня за підписом усіх послів та усіх членів Ц. К. нової партії була післана на руки президента міністрів телеграма з протестом проти розв'язання зїзду. У Львові, організаційнім центрі нової партії, відбулося того самого дня перше засідання Центрального Комітету. Принято постанову, що всі селянські комітети партії Нар. Волі і Селянського Союзу (місцеві, повітові, окружні, районів) перемінюються в комітети Укр. Сель. Соц. Об'єднання (Сель-Роба). Вибір президії відложено до слідуочого засідання, яке відбудеться в найблищих днях. Обовязки тимчасової президії до того часу сповнюють найстарший віком тов. С. Козицький як голова, і тов. К. Вальницький як заступник голови.

Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. – К.: Дніпро, 2001. – Т. 7. 20-ті – 40-ві рр. ХХ ст. / Упор. прим. Т. Гунчака, Р. Сольчака. – С. 158 – 161.

№ 204

Із тижневого звіту Долинського старости про активну організаційно-політичну діяльність УНДО серед української інтелігенції

30 жовтня 1926 р.

Muszę donieść, że stronnictwo U.N.D.O. przygotowało się do przyszłych wyborów już obecnie bardzo silnie za pośrednictwem czytelnicy Proświty i kooperatyw. Stronnictwo to ma na swe usługi prawie wszystkich księży gr. kat. i prawie wszystkich nauczycieli a ponieważ występuje ciągle w imię hasła niezawisłości państwowej pozyskało sobie przeważny wpływ wśród włościan.

Starosta: (підпис)

**ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 419, арк. 8.
Машинопис. Оригінал. Мова польська.**

№№ 205 – 208

Матеріали II Народного з'їзду УНДО

19 – 20 листопада 1926 р.²¹⁰

№ 205

Газета “Діло” про Народний з'їзд УНДО у Львові

Народній Зїзд.

**II Конгрес Українського Національно-Демократичного
Обєднання**

Львів, 20 листопада 1926.

Українське Національно-Демократичне Обєднання, що в дні 11 липня 1925 року стало висловом концентрації розпорошених українських національних сил, вчора відбуло свій II-ий конгрес. Коли I-ий конгрес з 11 липня 1925 зводив під спільний знаменник розпорошені сили українського націоналізму, то II-ий конгрес з 19 листопада 1926 р. був виразником їх концентраційного ділання. На жаль, як виявив вчорашній конгрес, не всі національні сили на протязі діяльного півтора року перейшли через концентраційне горнило. На Нар. Зїзді зазначилися й деякі ухили від спільного знаменника, на щастя, не ідеологічно-рішаючого значіння.

Провід Українського Нац.-Демократичного Обєднання з великим напруженням та одночасно з повним спокоєм вижидав партійного конгресу і оцінки своєї півторарічної діяльності. Бо – не зважаючи на непереможні труднощі і уявлені супротивні тенденції, той провід зробив у границях можливости все, щоби сцементувати розбитий український національний табор, щоби звязати його провідною думкою не лише ідеологічного, але й тактичного характеру. І треба справедливості віддати партійним чинникам, які зуміли оцінити повну посвяти діяльність Обєднання і віддати належно пошану і признання його прововоді.

²¹⁰ Дата події, про яку йдеться в документі.

Народній Зїзд, найвищу установу Українського Національно-Демократичного Об'єднання скликаного 19-го і 20-го листопада ц. р. до Львова явилось на нього 217 вибраних і умандатованих делегатів з усіх повітів Галичини і з деяких повітів Волині, репрезентуючи – без пересади – величезну більшість українського населення під Польщею.

Бажаючи за всяку ціну відбутися Нар. Зїзд і бажаючи охоронитися від всяких можливих несподіванок з боку польської влади, призначено Нар. Зїзд на будень, на п'ятницю 19-го і суботу 20-го листопада. Не зважаючи на недогідність вибраного речинця, на Зїзд явилось 217 умандатованих делегатів, у чому половина селян.

П'ятниця 19 листопада. Ясний, сонячний ранок. Вереницею Сикстуською і Коперника з усіх усюдів надтягають делегати до салі Лисенка. Окремо приходить делегація північно-західних українських земель під проводом сен. Черкавського і послів Хруцького, Козубського і Любарського. Скоро заповнюється велика саля Музичного тов. ім. Лисенка.

Відкриття Нар. Зїзду.

Точно в год. 10 відкриває Нар. Зїзд голова У.Н.Д.О. Д-р Дмитро Левицький. В глибоко спочутливій промові згадує він теплими словами всіх тих народніх героїв, що в боротьбі за краще завтра нації зложили свої буйні голови, а потім віддає належну шану тим членам, що померли від часу попереднього Народнього Зїзду. Народній помяник за короткий час заповнився іменами д-ра Євг. Левицького, Михайла Губчака, Василя Яворського, о. Івана Волянського, Семена Наливайка, о. Івана Олесницького, Яця Олексювського, Захара Скварка, д-ра Михайла Короля, Любомира Рожонського, Івана Бориса, Володимира Домбровського, Володимира Левицького, Івана Загаєвича, Сидора Кузика, о. Юлія Левицького, о. Якова Косоноцького, о. д-ра Івана Гробельського, Олекси Пеленського, Тита Заячківського, о. Євстахія Цурковського, д-ра Луки Сафіяна. Присутні вислухали стоячи згадки про померлих.

З черги згадує промовець сердечними словами наших стрільців-скитальців, що донині караються по цілому світі, як також тих наших передових громадян, що були виразниками нашого основного змагання, а саме: д-ра Євгена Петрушевича, д-ра Василя Панейка, д-ра Льонгина Цегельського, Володимира Сінгалеви́ча і д-ра Романа Перфецького.

Після тої привітної промови вибрано президію в складі: д-р Володимир Загайкевич – голова, пос. Борис Козубський, о. Степан Онишкевич, Іван Небиловець, о. Олександр Стефанович – заступники, ред. М. Струтинський, ред. О. Кузьма і студ. Дм. Ерстенюк – секретарі.

Політичне положення.

Голова Зїзду дякує за вибір і подає порядок нарад.

З черги забірає голос голова УНДО д-р Дмитро Левицький і виголошує основний реферат про політичне положення українського народу на всіх його землях. Бесідник змальовує політичні, економічні й культурні відносини, що заїстнували на українських землях під Польщею і на українських землях під Румунією і Чехословаччиною. Зокрема обговорює він положення на

Радянській Україні. Опісля референт подає головні напрямні праці УНДО за час від його існування, себто від 11 липня 1925 р., над відбудовою національного фронту. Ця праця зводилася до вироблення ідеології партії, до тісного об'єднання різних національних груп, з яких повстало Об'єднання, до віднови й розбудови партійних організацій як у Галичині, так і на північно-західних українських землях, а далі до співпраці з іншими поневоленими народами і на інформаційно-пропагандистичній акції на міжнароднім форумі. При кінці своєї промови бесідник представляє найближчі завдання партії.

Реферат шан. голови УНДО приймають присутні гучними оплесками.

Діяльність і організація УНДО.

З черги виголошує організаційний реферат і подрібний звіт з діяльності УНДО гол. секретар УНДО п. Володимир Целевич. Реферат змальовує акцію в справі шкільній, земельній, в справі амнесії для політичних в'язнів, а далі у співпраці з поневоленими народами, в справі нашої акції на міжнародній арені й у всіх тих пекучих справах нашого життя, що їх приносив кожний день. Окремо представляє бесідник організаційну працю Об'єднання, яке зробило 101 великих віч, відбуло 52 Повітових Народніх Зїздів, давало правні поради своїм членам і вислало й одержало разом 5.954 писем. Потім подає організаційну схему партії по окремих воєводствах і округах, з чого виходить, що в тернопільському воєводстві переведено організацію партії у всіх повітах, а у львівському воєводстві в 16 повітах (не переведено в 4 повітах: Чесанів, Устрики, Ярослав, Ліско). Найслабше представляється партійна організація УНДО в станиславівському воєводстві, де є 9 повітів зорганізованих, а 6 незорганізованих. В кінці шан. референт представляє ті найважливіші справи, яким мусить присвятити свою увагу УНДО в найближчому часі.

Програмові справи.

З поясненням до програми УНДО виступає ред. Василь Мудрий. Шан. референт у знаменито обробленім рефераті представляє Зїздові все те, що вимагало якого небудь вияснення в програмі партії. Висновки бесідника прийнято гучними оплесками. Реферат п. Мудрого повинен рішучо появитися друком.

Вибір комісії-матки.

Після того приступлено до вибору комісії-матки, яка мала б намітити членів Центрального Комітету. До комісії-матки ввійшли: д-р Антін Горбачевський з Чорткова, о. мітр. Тит Войнаровський зі Львова, п. Гринь Тершаковець з Рудеччини, пос. Борис Козубський, п. Михайло Стефанівський зі Львова, д-р Володимир Бемко з Бережан, ред. Михайло Струтинський з Перемишля, п-і Макарушкова Євгенія зі Львова, ред. Дмитро Паліїв зі Львова.

Дискусія.

Після короткої перерви над виголошеними рефератами перший забирає слово в дискусії д-р Володимир Бачинський. В довшій промові обороняв бесідник відомі тези політики, проповідувані в органі "Політика".

В започаткованій дискусії далі промовляють, порушуючи переважні питання нашого сучасного життя-буття, пп. Вол. Целевич, Зиновій Диденко, д-р Вол. Бачинський, о. Фіголь, о. д-р Іщак, д-р Филип Евин, сел. Мельник (Сокальщина) і п. Багрій.

Доповнення організаційного статуту.

З черги присвячено увагу пропонованим змінам організаційного статуту партії. Після довшої дискусії прийнято пропозиції реф. В. Целевича щодо доповнення Центрального Комітету 10 (десятьма) кандидатами (заступниками членів ЦК), щодо постанови про викреслення з ЦК, тих членів, що не являться на трьох чергових засіданнях без оправдання і кворум, вимагане до комплету засідань і важности ухвали.

Опісля присвячено увагу Нар. Комітетові (ширшій управі партії) та Партійному Судові. А саме знесено “вірилістів” Нар. Комітету, постановляючи, що ця установа складається з членів Центр. Комітету, голов і десигнованого члена Пов. Нар. Комітетів, членів Партійного Суду, кождочасних членів парламентарних установ і редакторів органів, стоячих на плятформі УНДО, що є членами партії.

Пропозиція до Центр. Комітету.

В розгарі дискусії заявляється на салі голова комісії-матки д-р Антін Горбачевський і за дозволом предсідника конгресу д-ра В. Загайкевича комунікує Зіздові, що комісія-матка пропонує вибрати до Центрального Комітету як членів: 1. д-ра Дмитра Левицького, 2. Володимира Целевича, 3. д-ра Степана Біляка (Городок), 4. д-ра Степана Барана (Тернопіль), 5. д-ра Михайла Волошина, 6. проф. Михайла Галушинського, 7. д-ра Володимира Загайкевича (Перемишль), 8. сел. Миколу Кузьміна (Озірна), 9. д-ра Альфреда Говиковича, 10. пос. Бориса Козубського, 11. о. прал. Леонтія Куницького, 12. д-ра Івана Курівця, 13. д-ра Олександра Марітчака, 14. ред. Василя Мудрого, 15. Івана Ліщинського, 16. о. Дамяна Лопатинського, 17. дир. Остапа Луцького, 18. д-ра Юлія Олесницького (Станіславів), 19. о. Степана Онишкевича (Купновичі – Рудеччина), 20. д-ра Володимира Охримовича, 21. ред. Дмитра Паліва, 22. о. Домета Садовського, 23. Михайла Стефанівського, 24. ред. Михайла Струтинського (Перемишль), 25. сел. Гриня Тершаковця (Кліцко – Рудеччина), 26. д-ра Корнила Трояна (Ходорів), 27. пос. Сергія Хруцького, 28. сен. Михайла Черкавського, 29. Олексу Черкавського, 30. Мілену Рудницьку, 31. сел. Юру Чукора (Печеніжин), 32. інж. Юліяна Павликовського, 33. Миколу Огородніка, 34. сел. Степана Бандуру (Пуків – Рогатинщина), 35. Стефанію Барановську (Станіславів), 36. сел. Федора Назарчука (Дубенщина), 37. сел. Андрія Кунька (Тернопільщина), 38. студ. Дмитра Ерстенюка, 39. студ. Зиновія Диденка і 40. пос. Семена Любарського (Грубешів).

На кандидатів (заступників членів Ц.К.) комісія-матка пропонує: 1. Зиновія Пеленського, 2. о. Івана Фединського (Любінь – Великий), 3. д-ра Івана Гіжу, 4. д-ра. Павла Лисяка, 5. інж. Миколу Творидла, 6. Олену Федак-

Шепаровичеву, 7. Михайла Галібея, 8. Сергія Вишнівського (Волинь), 9. сел. Михайла Керногу (Підберізці – Львівщина) і 10. сел. Юрка Пастернака (Комарно).

Після короткої дискусії, в якій п. Арк. Малецький висловлює здивування, чому між запропонованими членами Центр. Комітету немає о. Ол. Стефановича, д-ра Фил. Евина, през. Юл. Романчука, Івана Кузьмича, д-ра Макса Левицького, д-ра Антона Горбачевського, Мир. Гаврисевича, о. д-ра Юрика і д-ра Ст. Витвицького, а о. Стефанович пропонує вставити до Центр. Комітету д-ра Костя Левицького, відбувається голосування, після того як деякі з пропонованих п. А. Малецьким кандидатів резигнують з кандидатури (о. Стефанович, д-р Евин, д-р Горбачевський, о. д-р. Юрик, д-р Ст. Витвицький).

Нар. Зїзд майже одногосно (проти 7-мох голосів) вибірає до Центр. Комітету всіх членів і кандидатів, запропонованих комісією-маткою.

Партійний Суд.

До Партійного Суду комісія-матка пропонує 9-тьох членів, а саме: 1. д-ра Антона Горбачевського (Чортків), 2. о. мітрата Тита Войнаровського, 3. д-ра Ярослава Олесницького (Золочів), 4. дир. Миколу Заячківського, 5. д-ра Мирослава Здерковського (Перемишляни), 6. дир. Ярослава Колтунюка, 7. д-ра Ярослава Селезінку (Радехів), 8. д-ра Євгена Щуровського (Винники) і 9. дир. Мирона Гаврисевича.

Предложений склад Партійного Суду вибрано одногосно.

Дискусія над виголошеними рефератами продовжується.

Дальша дискусія і резолюції о. д-ра Юрика.

Після вибору Центрального Комітету і Партійного Суду наступило продовження дискусії над виголошеними рефератами (д-ра Дм. Левицького, Вол. Целевича і Вас. Мудрого).

Кость Личківський вказує на потребу присвячення більшої уваги містові і розбудові міських організацій. О. шамб. д-р Ст. Юрик (Золочів) підкреслює успіхи організаційної діяльності попереднього Центр. Комітету і різко звертається проти розкладових спроб, що в останньому часі проявилися з боку деяких членів партії. На основі сказаного ставить бесідник такі резолюції:

1. Народній Зїзд висловлює партійному прововоді повне довіря і щире признання за всю його дотеперішню політичну діяльність.

2. а) Народній Зїзд якнайрішучіше осуджує всяку фракційну роботу в нутрі партії та стверджує, що творення зорганізованих внутрішньо-партійних груп і фракцій може довести партію до розбиття і розкладу, а не до скріплення.

б) В теперішніх відносинах Народній Зїзд уважає категоричним наказом хвилі продовження дійсної консолідації всіх національних сил, а зокрема внутрішньої консолідації нашої партії в імя найвищого ідеалу, а тому доручає Центральному Комітетові вести безпощадну боротьбу з усякими спробами фракційної, отже розкладової роботи в нутрі партії.

Рясними оплесками вітає Зїзд поставлені о. Юриком резолюції. З огляду на те голова Зїзду звернувся до присутніх, чи може хто противиться поставленим резолюціям. А коли проти не відозвався ані один голос, признав їх прийнятими через аклямацію.

Сел. Крушельницький теж звертається проти розкладових затій, яких метою підірвати єдність партії. Пора знищити ті затії, досить кирині. Тільки праця нас вирятуює у важкому лихолітті. І ту працю з успіхом веде Центр. Комітет, маючи на увазі, що постулят своєї демократичної, народоправної держави – це основний постулят селян і робітників. (Оплески).

Ол. Пісецький (Скалатщина) вказує на неприхильне до нас становище Жидів, які не лише посередньо поборюють наші політичні змагання, але й безпосередньо активно протиставляються нашим емансипаційним змаганням на господарському полі. З цього становища Жидів партія повинна витягнути відповідні консеквенції.

Амвр. Березовський (Львів) обговорює кольонізацію і вказує на слабу відпорність нашого населення проти чужинного походу на нашу землю.

Д-р Фил. Евин (Львів) критикує зясоване в політичних резолюціях відношення до Рад. України, вважає його неясним і домагається зясування того відношення в програмі. Рад. Україна – на його думку – є суверенною державою, а це – без огляду на існуючий там лад – має величезне значіння і для нас. Так само домагається він докладнішого спрецизування відношення до польської держави. В тому напрямку ставить бесідник відповідні поправки.

Вибір Президії Ц.К.

Під час того, як на салі велася дискусія, в окремій кімнаті зібрався під проводом о. Степана Онишкевича нововибраний Центральний Комітет, щоби перевести своє уконституювання. Головою ЦК і партії одноголосно вибрано д-ра Дмитра Левицького. Над вибором заст. голови і секретарів розвинулася дискусія. Проф. М. Галушинський запропонував вибрати президію в попередньому складі. Але що о. Дамян Лопатинський зрезигнував з кандидатури на одного із заст. голови, то на його місце висунено кандидатуру о. прал. Леонтія Куницького. Після того одноголосно вибрано заст. голови: сен. Михайла Черкавського, Гриня Тершаківця і о. прал. Леонтія Куницького; делегатами до Президії вибрано д-ра Олександра Марітчака і д-ра Корнила Трояна (з Ходорова), а головним секретарем Володимира Целевича. Дальше уконститування Секретаріату відбудеться на найближчому засіданні Центр. Комітету.

Коли голова Зїзду повідомив про довершене уконститування Президії, на салі зірвалася буря оплесків.

Голова партії д-р Дмитро Левицький просить о голос і заявляє, що коли 11 липня 1925 йому доручено провід партії, то йому здавалося, що він розуміє ту честь якою його наділено, і ті труднощі, які прийдеться йому поборювати на шляху своєї діяльності. Одначе фактично він не знав тих труднощів, які заявляються в такій великій партії, як Обєднання. Тому дякуючи за вибір, просить, щоби всі члени партії поділилися з ним тими

труднощами. Тільки зорганізованими силами здобудемо те, до чого змагаємо. Нехай же всі візьмуть на себе відповідальність за долю нації. Зі свого боку п. голова обіцяє працювати, стоячи на сторожі здійснювання програми і резолюцій, які будуть ухвалені. (Рясні оплески).

Довкола Радянської України.

Дальша дискусія зосереджувалася головним чином біля Рад. України. Та перед тим ще д-р Андрій Лунів (Борщів) вказав, що дотеперішня відсутність викінченої партійної програми негативно відбивалася на розбудові партії. Правда, вже на Нар. Комітеті (в травні ц. р.) Центр. Комітет предложив проєкт програми, одначе він був перетяжений деяким балястом. Нар. Комітет доручив Центр. Комітетові на основі переведеної дискусії прийти з поправленим проєктом програми. І добре зробив Центр. Комітет, що усунув з програми всі неесенціональні речі. Тепер розбудова партії може піти прискореним ходом. Треба в партійному дусі освідомлювати громадянство і треба скристалізувати ідеологію партії, а до того потрібний ідеологічний журнал. Під організаційним оглядом треба підтримувати ще тісніший, як досі, звязок з повітами...

З черги промовляв п. Аркадій Малецький, одначе нам важко було схопити зміст його промови.

Зин. Диденко зазначає, що д-р Евин є угодовцем зліва. Він твердить, що Рад. Україна є суверенною державою. Це або невіжество, або свідоме фальшування дійсности. Бо чи Рад. Україна будучи “суверенною” державою, має військо? Чи має вона свою монетарну систему? Чи веде самостійну економічну або закордонну політику? Чи боронить уряд української “суверенної” держави інших українських земель? Чи “суверенна” держава моглаб допустити до таких явищ, як створення молдаванської республіки з українською більшістю, або намагання створити на українській Волині польську республіку? Крим, ту нашу руку до моря, відтяла Москва. Україні відтято десятки тисяч кілометрів простору. Ріжними способами Україні затягають горло арканом. Сотні тисяч десятин української землі роздаровують Жидам, а український селянин мусить мандрувати на Сибір. Чи все дає основу Рад. Україні назватися суверенною державою? Так не поступають із суверенними державами, ані суверенні держави не дозволяють, щоби так з ними поводитися. Поправки д-ра Евина не на місці. Рад. Україна є васалом Москви, а ми не орієнтуємося на васалю, тільки на український нарід (Оплески). о. Маринович (Гійсько) згадує про ролю і значіння церкви і звертає увагу на деякі виступи в пресі, які можуть те значіння підірвати. Зрештою всеціло приєднується до висновків передбесідника, заявляючись проти всяких орієнтацій на посторонні сили.

Д-р Фил. Евин зазначає, що промова З. Диденка його “сумно тронула”. Подібну аргументацію доводиться йому зустрічати в польській пресі. Мовляв, там нічого нема, все є фікцією. Одначе хоч би в практиці Рад. Україна не була суверенною державою, то багато значить, що вона є нею в теорії. А в теорії признала Україну суверенною державою в берестейськ

мирі така могутня держава, як Німеччина і признала її суверенність Польща в рижськiм трактатi. I не в тому рiч, що там хтось инший господарить, а в тому, що вже саме теоретичне означення України, як суверенної держави, може нам принести великі капітали, бо *ex oriente lux!*

Дм. Ерстенюк: Д-р Евин, як правник, хiба знає, якi є атрибути суверенної держави. Мiж Диденком i д-ром Евином є та рiжниця, що вихiдною точкою в оцiнцi становища Рад. України першого є “знаю”, а другого “вiрую”. I пiд знаком того “вiрую” голосити, що Рад. Україна є суверенною державою – значить вдоволятися iснуючим там *minimum*, а ми прецiнь змагаємо до *maximum*. На Радянськiй Україні вiдбувається певний культурний рух, який є проявом нацiоналiзму вегетатiйного, але не будуючого, творчого. Iсторiя повинна бути *magistra vitae*. Ми постiйно орієнтувалися на всiх i вся. Досить тих орієнтацiй, бо єдиною нашою орієнтацiєю повинна i мусить бути орієнтацiя на дрімучi сили народу, що не дасть нам резигнувати з *maximum*.

Ред. Дм. Палiїв: У своїй апольогiї Рад. України д-р Евин посунувся за далеко. Бо що було би, колиб нпр. побiдив був Зiновєв i Троцький? Де тодi булиб Петровський, Чубар, Скрипник, Шумський, якi в теперiшньому моментi є виразниками навiть не українського державного самостiйництва, тiльки територiяльного автономiзму? Якi щасливи булиб ми, колиб ми могли ствердити, що на Вел. Україні iснує суверенна державнiсть! На жаль, її немає. Ми обстоюємо незалежницьку полiтику зправа i злива, орієтуючись виключно на силу українського народу. Навязуючи до слiв о. Мариновича, бесiдник пiдкреслює, що нацiональна преса не виступає проти церкви. Одначе вона не може погодитися з тими новими тенденцiями, якi хочуть довести до того, щоби церква в першу чергу служила Римовi, а опiсля нацiї (ряснi оплески). Преса не може погодитися з акцiєю деяких єпископiв, якi змагають до того, щоби духовенство вiдiрвати вiд громадської працi, щоби звузити церкву як чинник культури i нацiонально-громадського впливу.

Ред. Василь Мудрий: З дискусiї, яка знялася довкола проблеми Рад. України, видно, що деякi дискусантi не зовсiм визнаються в теперiшньому становищi Рад. України або надмiрно бувають у сферах теорiї. Годиться ствердити, що за рижським кордоном, на просторах Вел. України iснує специфiчний тип радянської державности. Але чи Рад. Україна є суверенною державою, то инше дiло. Хто представляє i виконує там сувереннiсть, про яку говорить д-р Евин? Народ – нi, i робiтнича кляса – також нi! Державнi функцiї на Рад. Україні виконує комунiстична партiя, i колиб iснувала українська комунiстична партiя, то можнаб сказати, що тi функцiї виконує частина українського народу, згуртована в тiй партiї. Але української комунiстичної партiї нема. Є тiльки КП(б)У, що є частиною російської, тепер всесоюзною званої компартiї. Який є склад КП(б)У? На основi офiцiальних даних з кiнця 1925 р. КП(б)У має 52 проц. Москалiв, 23 проц. Українцiв i 25 проц. инших (головно Жидiв). Отже диктатуру на Україні виконує КП(б)У, фiлiя всесоюзної компартiї, в якiй є тiльки 23 проц. Українцiв (i то в значнiй мiрi Українцiв з походження). Годиться ще зазначити, що в Росiї на

1000 душ є 4 комуністи, на Україні на 1000 душ тільки 0,9 комуністів (навіть не 1/10 відс). І в тому відсотку Українці беруть участь тільки в четвертині. Так представляється та суверенність. Далі бесідник проводить тези КП(б)У на тему національної політики (боротьба з українським шовінізмом, розглядає ленінське розуміння нац. політики, цитує Бухаріна, приводить виїмки з радянської преси (А. Річицький), згадує боротьбу, яка розвинулася з приводу виступу Хвильового, що проповідував будівництво української пролетарської (не буржуазної!) культури). Опісля говорив він про конституцію СРСР і впливаючу з неї конструкцію уряду та розмежування функцій між СРСР і складовими республіки. Єдиним позитивним на Україні є українізація та її офіційний зміст дає нам, на жаль, мало потішаючого. На Україні відбувається експериментація. Українське селянство, головна основа нашої нації, протиставляється комуністичній диктатурі і тим експериментам, які довершуються на українським народі. В суті річи Україна стала тепер ще більшою кольонією Москви, як була за царських часів. У кінці бесідник просить прийняти предложені резолюції без пропонованих змін. (Оплески).

До фактичного спростування зголошується о. Куницький і протиставляється в справі церкви становищу ред. Паліїва. Нема національної церкви; є тільки церква греко-католицька і греко-православна, яка має сповнити свою окрему внутрішню місію, а яка одночасно має послужити українській нації.

Голосування.

Під кінець першого дня нарад переголосовано проєкт програми і політичні та організаційні резолюції. Їх текст подаємо окремо.

Другий день нарад присвячено справам освітньо-культурним та економічним.

Другий день нарад.

В суботу 20 ц. м. зачалися наради Народнього Зїзду точно в год. 9 рано в салях “Української Бесіди” при вул. Рутовського (“Народній Дім”). Між присутніми з кільканацятьох (17) нових делегатів, що наспіли на Зїзд щойно другого дня. Таким чином у Зїзді брало участь загалом 234 умандатованих делегатів.

Реферат дир. М. Галущинського.

Наради отворив голова Зїзду д-р Вол. Загайкевич, уділяючи голосу дир. Михайлові Галущинському для виголошення реферату в культурно-освітніх справах. Референт представив наші недостачі в освітній, шкільній і культурній ділянці життя, подаючи способи, як зарадити тим недостачам. Зокрема обговорив бесідник вагу дошкільного і позашкільного виховання, спираючись спеціально на захоронках, діточих садках і читальнях “Просвіта”, які нам слід розбудувати і поширити по всіх найменших закутинах нашого краю. Дуже цікаві, хоч незвичайно сумні цифри й дати, що ілюстрували наш незавидний освітній стан, подав шан. промовець присутнім на окремих діаграмах. Зокрема звернув увагу на те, що ми все ще замало звертаємо увагу на народню масу, що ми не працюємо в напрямі масового притягнення її до культурно-освітньої праці. Прелегент порушив також

значіння сільсько-господарських і інших фахових шкіл, змалював вагу бібліотек і читальняних домів, зазначаючи, що нове покоління виховаємо при помочи захоронки, школи й читальні. Але до тої великої, масової праці мусимо взятися всі пляново і вести її з найбільшою любовю і посвятою.

Реферат на економічні теми.

З черги забрав слово інж. Юліян Павликовський, що виголосив реферат про нашу економічну політику. Прелегент зазначив на вступі, що основою, на якій нарід будує своє вільне життя, є ділянка культурна, економічна, політична. Всі вони важні, та найважливіша з них – ділянка економічна. Це та скеля, на якій можемо будувати твердо й непохитно нашу будучність. Основа нашої економічної політики – наша власна самопомога, наша власна тверда й послідовна праця. Маємо в цій праці успіхи, бо ведемо її на здорових основах, шляхом самопомочи широких народніх мас, не оглядаючись на нічию посторонню поміч, на ніякі субвенції. Потім бесідник представляє наш економічний стан в 1914 р. і порівнює зі станом нинішнім. Уже від десятків літ ми були краєм недоїдаючих консументів, а після війни злидні нашого народу зросли ще більше наслідком катастрофальної фінансової політики всіх польських урядів і веденої ними кольонізації “кресів”, наслідком замкнення шляхів для нашого емігруючого населення, а передовсім наслідком тих великанських, мільярдних страт, які принесла нам в дарунку війна, що велася весь час на західноукраїнських землях. Цифри, подавані референтом для ілюстрації наших страт (знищені будинки, господарський реманент, запущені поля, живий інвентар) – справді застрашаючі.

З економічної нужди зможемо двигнутися громадною, збірною підтримкою, послідовним проводженням в життя гасла “Свій до свого”, а передовсім піднесенням видатности народнього господарства і творенням нових варстатів праці для нашого населення, з окрема шляхом розбудови і творення нових промислових і торговельних підприємств. З тою метою мусимо забратися енергійно до концентрації розпорошеного народнього капіталу і приступити вже раз з виробленою програмою до оборони рідної землі. Тільки від нашої збірної самопомочи, від розуміння й виповнювання цілим нашим загалом без виїмку народнього обовязку, від нашої ніціятиви і праці залежатиме наша краща доля.

Дискусія.

Зачалася дискусія над обома виголошеними рефератами і над резолюціями в культурно-освітніх та економічних справах. Хід дискусії виявив наглядно, що учасники зїзду ставилися весь час незвичайно серйозно до всіх порушених справ; рівень дискусії був дійсно високий. З окрема потішаюча була жива участь у дискусії селян: Тершаківця з Рудеччини, Кузьмина з Озірної, Кравця з Сокальщини, Волчука з Маріямполя й ин. Усі вони говорили розумно, льогічно і тільки до поставленої на порядок нарад справи, кинувши між присутніх не одну здорову гадку. Знаменна була також довша промова представника наших міщан-ремісників п. Галібея про вагу українського ремісничого стану.

В дискусії забрав перший слово ред. Дм. Паліїв, мотивуючи потребу ухвалення 11 резолюції в культурно-освітніх справах, проти якої заявився референт. Дрібні поправки до резолюції в культурно-освітніх справах поставив д-р Евин і п. Малецький.

З черги виголосив довшу промову о. прал. Куницький, обговорюючи нашу шкільну політику. Ми не сміємо випускати з під нашої опіки українських державних шкіл, бо це важкими зусиллями виборене загально-національне добро. Наслідком нашої байдужості діються по наших державних школах нечувані річі, на кожному кроці йде ломання молодих душ. Дальше бесідник представляє вагу масової акції. Щодо шкіл УПТ, то їх слід за всяку ціну вдержати, реформуючи їх обережно в напрямі фаховости. Дві справи мусимо зорганізувати: масову, загальну опіку й контроль наших державних шкіл, і вповні забезпечуючу існування шкіл УПТ матеріальну допомогу.

Д-р Волод. Бачинський каже, що між поставленими резолюціями, що звертаються проти чужих, нема резолюцій, що зверталисяб до нас самих, хоч ми постійно підчеркуємо, що спираємося виключно на власні сили. Бесідник ставить одну есенціональну поправку до резолюцій у земельних справах і резолюцію в справі навчання релігії по наших школах. Опісля поставив таку резолюцію в справі найбільшого нашого лиха – неграмотности: “Народній Зїзд взиває весь український загал, а в першу чергу нашу сільську й міську інтелігенцію до безпроводочної боротьби з неграмотністю, аби ще цеї зими зменшити у нас поважно відсоток неграмотних”. Після того бесідник спинився на другій болячці нашого народу – еміграції, якої ми ніколи не розуміли і не вміли, коли вона вже конечна, покермувати нею, як і куди слід. Обговорює вагу й завдання Українського Еміграційного Товариства у Львові, філії якого повинні потворитися негайно у цілому краю. Ніщо не повинно діятися поза нашими плечима, ми самі повинні розвести опіку й нагляд над українськими емігрантами, а не віддавати їх на поталу ріжних пявок. В тому напрямі поставив промовець свої резолюції. При кінці порушив ще ті питання нашої політики, що їх обговорював ширше попереднього дня та полемізував різко зі своїми опонентами.

З черги поставив дві резолюції ред. Мих. Струтинський, а саме: а) в справі пресових референтів по наших центральних установах; б) в справі утворення Української Економічної Ради.

Виступи селян.

Сел. Кравець поставив есенціональну поправку до резолюції в економічних справах (у справі податкової політики держави).

Забирали ще слово в ріжних актуальних справах селяне Тершаковець, Кузьмин, Мельник і Волчук. Між ин. Мельник говорив про потребу поширення освіти в народі, про вагу духовенства в культурній праці й у громадському вихованні народу, високо цінячи працю й заслуги тої частини духовенства, що справді над селом працює. Нам потрібна загальна пошана до себе і взаїмна вирозумілість. Переможемо тоді, коли поширимо по найглухіших закутинах національну свідомість і загартуємо народнього духа.

Подібні думки висказував також сел. Волчук, що радив спрямувати нашу працю на те, аби вже раз добитися виборних, а не накинених в'їтів, що ведуть по громадах грабункову господарку цілком безкарно. При кінці своєї промови заявляє, що нам треба витворити кадри відданої народів інтелігенції, бо тільки вона виведе наш нарід на ясний шлях.

Представник міщанства відомий наш громадянин п. Галібей жалує, що на Зїзді не було реферату про вагу міст в житті нації. Опісля говорить про роллю рідного промислу й торгівлі, домагаючись основування промислових і торговельних шкіл. Нам потрібно якнайбільше інтелігентних, освічених ремісників і промисловців і туди слід нам спрямувати нашу молодь. Велика наша хиба – недостача солідарности, нерозуміння гасла “Свій до свого”. При кінці своєї промови ставить п. Галібей різні дезидерати.

Інші промовці.

Забрав ще голос о. прал. Куницький для фактичного спростування в справі резолюції д-ра Бачинського дотично катехизації по школах. Д-р Олесницький зі Станиславова виступив проти резолюції д-ра Бачинського в еміграційних справах. До тоїж справи забрав ще слово д-р Біляк з Городка, заявляючись за тим, аби всіх наших емігрантів з села спрямувати до міст на нашій території. Ставить свою резолюцію в справі еміграції. По кінцевих увагах дир. М. Галушинський і ред. Дм. Паліїв в справі поставлених поправок до резолюцій приступлено до голосування над всіма резолюціями.

Прийняття резолюцій.

Предложені учасникам резолюції в культурно-освітніх та економічних справах прийнято одностайно (з дрібними поправками). Прийнято також різні внесення, поставлені учасниками Зїзду в часі дискусії.

Всі ухвалені резолюції подамо окремо.

Замкнення Зїзду.

Після ухвалення резолюцій порушено ще справу завішення в членських правах пп. Льва Петрушевича і Григорія Микитея за їх шкідливу для партії діяльність. Народній Зїзд прихилився до постанови Центрального Комітету в цій справі. Дальше тою справою має зайнятися Партійний суд.

По вичерпанню всіх справ пос. Козубський, що вів до кінця наради, замкнув Зїзд короткою промовою, побажавши якнайскоршого проведення в життя всіх постанов II. Конгресу Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

Діло. – 1926. – 21, 23, 24 листопада.

№ 206

Політичне положення українського народу. Реферат голови УНДО д-ра Дмитра Левицького

Світова війна і українсько-російська революція нанесли всім народам, котрі брали участь у війні, тяжкі рани. Гоїти повоєнні рани прийдеться неодному народови ще довгі літа, а наслідки українсько-російської революції виясняться й упорядкуються ледве чи в нашому столітті. Найтяжшою

зморою, що тяжить над цілим світом, а головно над Європою, це економічна криза (скрута). Зубожіння всіх верств населення, велика втрата засобів продукції, непомірний спадок заміної вартости гроша приневолив всі держави Європи зайнятись майже виключно злагідненням економічної кризи і свою внутрішню і зовнішню політику пристосувати до економічних потреб хвилі. У важкій боротьбі за існування відкладають майже всі держави свої далекосяжні національно-державні стремління на дальший відповідній час а всі свої зусилля спрямовують тільки до збереження своєї економічної незалежности, до ратунку від економічної руїни. Ця економічна криза за важка, щоби можна її зарадити старими передвоєнними способами, тому кожний нарід шукає нових шляхів, нових способів поратунку, шукає нових міжнародніх звязків не в імя державно-політичних а в імя в першій мірі економічних інтересів свого народу. Горда Англія під впливом безробіття і найбільшого до тепер у світі страйку ломить століттями пануючу в неї засаду лібералізму і партію лібералів і в стані повної пливкости відносин хоче віддати кожного року на перемену владу раз в руки консерватистів, раз соціалістичної партії. В Іспанії і Італії панують диктатори, що найтяжшими репресіями здавлюють невдоволення широких мас народу і строгими законами ратують державу від економічної загибелі. Країна політичних перемін республіканська Франція наділює свій уряд необмеженими повновластями, щоби бодай на якийсь час стримати спадок свого франка. До недавна монархістично настроєна Німеччина об'єднується під владою демократично-республіканського уряду, затиснула зуби, працює день і ніч, щоби не мечем а своєю працею здобути собі передвоєнне положення. Большевики в Росії і на Україні, що так вперто придержувались своїх комуністичних кличів, нині під впливом економічної скрути день за днем відступають від основ своєї програми, щоби тільки зберегти союз своїх республік перед повним економічним занепадом.

Серед тої економічної руїни ломиться версайський договір і інші з ним звязані договори, що мали на довгий час запевнити перемогу побідним державам Антанти і бути основою мира в Європі. Надія на побідників і побіджених не могла на довший час втриматись, бо це не було в інтересі самих побідників, котрим наслідком такого поділу забракло з одного боку сирівців, з другого боку ринків збуту, а всі нові держави, які створив версайський договір, показалися слабими і нестійними, котрі тільки побільшували клопоти побідників а не давали їм в практиці ніяких користей. Зрозуміла це перша Англія і простягнула руку до згоди Німеччині, за нею хоч нерадо мусіла піти Франція. Вислідом цього були льокарненські договори, прийяття Німеччини до Союзу Народів і переговори Бріяна зі Штреземаном в Туарі. Факти ці можуть мати в майбутности і для нашого народу в його боротьбі за здійснення своєї найвисшої національної мети велике значіння.

Далеко більше значіння мають для нас ті події, які відбуваються тепер на Рад. Україні і Росії. Нема ніякого сумніву, що на Україні і в Росії засади політичного і соціального большевизму збанкрутували. Представники московського уряду в практичній роботі побачили, що одним почерком пера

не дасться скасувати приватної власности, перевести соціалізацію всього промислу й торгівлі, встановити диктатуру одної кляси і то під проводом ними самими вибраних провідників, і встановити в Москві на цілий світ одного диктатора, котрий всім народам казавби на одну ногу співати одну пісню в інтернаціональній мові. Щоб удержатися при владі, щоб не загнати радянських республік в безодню економічної і політичної анархії, мусів радянський уряд піти на уступки. Признав за селянами і власниками невеликих домів приватну власність; щораз більше галузей продукції і торгівлі мусів передати в приватні руки, що раз більше безпартійних людей допустити до державних установ, а що найважливіше, що раз більше мусить йти на уступки українській національній стихії, яка з нестримною силою йде вперед і доходить до щораз висших шаблів розвою. На селах українська школа майже вже цілковито витиснула російську, а в містах українство шукає свого загубленого національного обличчя, щораз більше цвіте українська наука і мистецтво, а для української інтелігенції витворюється щораз більша спроможність праці в культурній ділянці. Державний і партійний апарат щораз більше українізується. Коли говоримо про ці явища, то не треба забувати, що Українська Радянська Соціалістична Республіка хоч формально уважається державою у федеративному звязку Соціалістичних Республік Сходу, то в дійсности є тільки країною зі своєю територіяльною автономією. Але вже і це дає змогу харківському урядові все більше унезалежнювати себе також економічно від московського центрального уряду. Як ніде у світі ніщо нікому не приходить даром, так і тут московський уряд ніяким добром не наділив українського народу добровільно, тільки все те, що осягнено, здобуто у довгій і важкій боротьбі. Всі спроби, навіть найбільше жорстокі і криваві, щоби спинити національно-визвольний рух, показалися безуспішними. Керманічі московського уряду зрозуміли, що так уже скристалізованої стихії спинити не можна, а це й було товчком до т. зв. українізації, якої завданням з одного боку підійти до замкненого в собі і ворожого комунізму села та видобути з нього всі розпорядимі засоби, а з другого боку при допомозі української мови поширити між українським населенням большевицьку науку.

Одначе вже й ця зовнішня українізація є значним досягненням. Як комуністи стараються використати її для своїх цілей, так і українські свідомі кола стараються використати її для себе в культурно-освітній праці, економічній розбудові, державному будівництві, а навіть у партійних установах. Це й має велике значіння з огляду на те, що у пануючій партії видно старання – як це засвідчує між иншим недавня голосна опозиція Троцького і Зіновєва – всеціло підчинити селянські маси приказам міського робітничого елемента, а це звертається в першу чергу проти українського народу, з якого головню складається селянська маса.

Зовсім природно, що за подіями на Радянській Україні ми пильно стежимо. Наше відношення до кермуючих на Україні чинників, хоч противних національному світоглядові, залежне від їх становища до змагань

українського народу. Інший характер має наше відношення до українського народу і його національних змагань на Радянській Україні. В долі і недолі підемо без ніяких застережень рука в руку з нашим матірним пнем, з Наддніпрянськими Українцями. Ми знаємо, що доля наша всеціло зависить від долі Наддніпрянської України. Цілою душею радіємо тим великим національним дорібком, який здобуває собі там український нарід, тішимося його змаганнями і успіхами в повному державному унезалеженню себе від Москви, бо знаємо, що їх дорібок то наш спільний дорібок, а їх політична незалежність приведе і нас до політичної незалежності. (Грімкі оплески).

Окраїни нашої національної території з числом около півтора мільона населення опинилися в межах сусідних нам державах, в Румунії і Чехословаччині. Хоч доля нашого народу в обох цих державах майже однакова, то структура цих держав різна. Румунія як перед війною так і сьогодні входить в склад так званих балканських держав, котрі ніколи не були спосібні до самостійного державного життя, завсіди підлягали чужостороннім впливам, держались тільки або династичними зв'язками або безоглядністю влади. Доля Українців в Румунії дуже тяжка. Вони не мають там ніяких прав, до них не приноровлюються міжнародні приписи для охорони меншостей, а всякий самочинний прояв українського національного життя давить румунський уряд брутальною залізною рукою. Чехословаччина, спадкоємниця старої Австрії, різними способами прийшла в посідання Закарпатської України, зобов'язавшись дати їй культурну автономію. На жаль дійсність заперечила всі урочисті обіцянки та трактати. Сконсолідувавшись на т. зв. історичних землях, вона в останніх часах повела на Закарпаттю чехізаційний курс, перемінюючи цю країну в колонію для чеських легіонерів і покидків чеського урядництва. Хоч ми вдячні Чехам, що вони в найприкріший для нас час приютили у себе так багато нашої еміграції, що матеріально піддержують нам український університет в Празі і господарську академію в Подєбрадах, мимо цього на цьому місці ми мусимо запротестувати перед цілим культурним світом проти гніту українського населення в Румунії і Чехословаччині, проти позбавлення його природних, навіть найпримітивніших прав на національне життя. А нашим братам в Чехословаччині і Румунії ми заявляємо, що співчуваємо їх долі, що високо цінуємо їх тяжку геройську боротьбу, та що український народ ніколи не погодиться на відорвання своїх країн від матірнього пня і що у відповідний мент простягне свою освободжену руку, щоби і їх притягнути до спільної вільної хати. (Грімкі оплески).

Вісім літ існує Польща як самостійна держава і можна сміло сказати, що внутрішні відносини за цей час не тільки не скріпились, а навпаки стали ще більше неясні, ще більше хиткі. Свою самостійність виборола собі Польща не власними силами а її створили держави Антанти як східну безпеку проти Німеччини. На своїй національній території повсталала

Польща з трьох віддільних частин, давнішої російської, німецької і австрійської. Всі ті частини жили іншим економічним життям і своє економічне життя пристосовували до тих центрів, до котрих належали. Відірвані від тих центрів, самі в собі бідні, позбавлені доступу до моря, вони під оглядом економічним не могли би в нинішніх часах існувати як самостійна держава і мусіли би підпасти під економічну залежність котрогось зі своїх сусідів. Щоби це оминати, дали їй держави Антанти доступ до моря через чужу територію і прилучили до неї великі національно чужі простори. 45 відсотків всього населення Польщі становлять чужі народи. В такому виді моглаби Польща економічно існувати при вкладі великої праці кожної одиниці і при великих ошадностях, та такий стан звязав Польщу по рукам і ногам в її внутрішній і зовнішній політиці. У внутрішній політиці Польща не національна держава а держава народів і то народів, котрі одноцільною масою заселяють свої національні території і котрі не мають ніякого інтересу докладати зусиль до державного будівництва. В зовнішній політиці Польща окружена довкола ворогами, від заходу Німцями, від сходу Росією і Україною, котрі ніколи не погодяться на відорвання своїх національних територій від своїх держав. Тисячі кілометрів стоїть отверта границя, яку мусить боронити величезна армія і безліч граничної сторожі, а через те не можна й говорити про ті ошадности, які Польща мусить завести, якщо не хоче руйнувати підставового животіння своїх горожан. Коли до цього візьмемо на увагу брак в Поляків адміністраційного талану, їх нездисциплінованість, амбіції і спори партій та одиниць, то зрозуміємо, слова теперішнього прем'єра Пілсудського, котрий дня 11 листопада ц. р., в 8-у річницю повстання Польщі, даючи через радіо політичне експозе, сказав, що ніхто не знає, чи слідуєчий день 11 листопада 1927 р. буде під оглядом політичним для Польщі погідним чи слітним, теплим чи зимним.

Про становище українського народу під Польщею я розводитися довго не буду, бо воно нам всім відоме, ми його кожного дня відчуваємо на власній шкірі. За час свого панування довела Польща український народ майже до повної економічної руїни. Около пів мільона гектарів нашої землі віддала польським військовим осадникам і кольоністам. Замість дати знищеному війною українському селянству допомогу при відбудові господарств, обтяжив їх непосильними податками і тягарями; тисячі українських урядовців, учителів і фахових робітників не приняла Польща до державної служби, а других попереносила на заточення. Громадська самоуправа цілковито знищена. Поверх 2000 шкіл українських замкнено в Галичині, на північно-західних землях не існує ні одна укр. школа, а понад 500 православних церков стоїть замкнених. У відношенню до українського народу Польща не тільки не придержується прийнятих на себе міжнародніх зобовязань, але не приноровлює навіть власних конституційних законів. В нас скасовано свободу особисту, свободу слова, друку, зборів і політичної організації. На українській території в'язниці переповнені політичними в'язнями, нам відбирають навіть нашу науку і заборонюють вживати назви "Українець" і "український".

На цій точці погляду здавити все, що українське, стоїть не тільки польський уряд, але й ціле польське громадянство від найбільше правих до скрайно лівих з польськими комуністами включно. При співучасті польської соціальної демократії, тоді як вона була при владі, ковано в польському соїмі для нас найтяжші закони. Від травневого перевороту положення наше стало гіршим, як було за панування найчорнішої реакції Хієно-Пяста не тільки тому, що називаючий себе шумно уряд “моральної санації” не зробив ні одної спроби санації на наших територіях, а навіть якщо такий уряд знайшовсяб, то він не мігби перевести ніяких змін, бо на наших землях панує другий уряд “народової організації”, який має тільки одну мету: нищити всякі прояви нашого національного і політичного життя. В тій боротьбі цілого сконсолідованого польського фронту супроти нас ми мусимо протиставити наш зорганізований національний фронт і заявити, що ми ніколи не узнаємо ні одного міжнароднього акту, яким віддано проти нашої волі наш народ під чуже панування і що будемо боротися так довго, аж не виборемо нашої найвищої мети – нашої повної політичної незалежності. (Грімкі оплески.)

Переходячи до наших внутрішніх відносин, мушу короткими словами змалювати той стан, в якому знаходився наш національний табор в хвилі повстання УНДО, то є дня 11 липня 1925. Стан цей був дуже сумний. Вже у світовій війні, яка роками велась на нашій землі, згинуло багато наших людей зміж селянства і інтелігенції, а велика частина наших провідників мусіла опустити рідний край і примусово жити за його кордонами. Про якунебудь політично-організаційну чи просвітну роботу не приходилось і думати. Прийшов великий здвиг нашої визвольної боротьби за нашу незалежність і державність. Ми не могли остоятись супроти противника і війну програли. Поставили ставку на слушність нашої справи, на справедливість Антанти і тут програли. Під тяжким чоботом переможця, в тяжкому народньому горю ми з початку не могли спромогтись на зєдинення національного фронту до нової боротьби, ми розтерялись, почали шукати виновників лиха, почали жертись самі між собою. Серед тої гризні почав розпадатись національний фронт, багато людей почало опускати його ряди, молодого нарибку майже не було, бо воно або згинуло на війні, або мусіло втікати на чужину, або сиділо по концентраційних таборах і тюрмах, а чужі і ворожі нам партії почали збігатись наче гайвороння на жир, щоби до решти нищити наші ряди. Організація на верхах формально існувала, та вони не мали ні сили, ні охоти, ні змоги взятись до організаційної праці, до відбудови і розбудови національного фронту. По довгих і тяжких переговорах з ріжними людьми і групами повстало 11 липня 1925 р. Обєднання, котре крім 6 точок плятформи і кількадесять людей доброї волі не мало ніяких ні моральних, ні матеріяльних засобів, не мало довіря не тільки серед широких мас народу, а навіть серед богатьох передових людей. Серед таких обставин провід партійний не міг собі ставляти великих завдань до виконання. Опертий на плятформі котра давала йому ясний дороговказ наших національно-визвольних стремлінь, в святій вірі в національну силу

нашого народу, яка тільки під тяжким ударом захиталася, але не зломилась і при першій нагоді зі здвоєною енергією стане до нової боротьби, Центральний Комітет приступив до положення перших підвалин до відбудови національного фронту.

Одним з найважливіших завдань партійного проводу було вироблення ідеології, програми і тактичних засобів і метод боротьби на кожній ділянці нашого життя. Передвоєнна ідеологія, програма і засоби боротьби не відповідали зміненим відносинам, а по війні якраз ті речі були приводом до як найбільших розходжень, як найбільших непорозумінь. Вправді партійний провід застав вже політичну плятформу, та в своїй практичній роботі він на кожному кроці і в кожній ділянці своєї діяльності, політичній, організаційній, просвітній і економічній натикався на труднощі, бо в ніякій ділянці не мав підготовлення ні засад, ні методів праці. Доперва сьогодні по довгих нарадах Центральний Ком. предкладає програму партії і резолюції політичні, організаційні, культурно-освітні і економічні. Основною чертою програми партії і всіх резолюцій є не інтерес нинішнього дня, а найвисша мета нашого народу і його остаточна ціль повної політичної, культурної і економічної незалежності. На будучий партійний провід ляже тяжкий обов'язок виробити національно-партійну ідеологію.

Другим важним завданням партії було з формального об'єднання зробити дійсне об'єднання всіх активних національних сил. В партію нашу увійшли чотири групи, котрі або себе не розуміли або навіть дуже остро себе взаємно поборювали. З великим признанням мушу піднести, що групи ці почали дійсно об'єднуватись, що на всіх засіданнях всі члени Центрального Комітету підходили до кожної справи тільки з інтересу самої справи і престижу партії. На особливе піднесення заслуговує співпраця з нами волинських членів нашої партії, котрі брали дуже живу участь у всіх наших нарадах без огляду на те, чи справи ті доторкались діяльності соймової чи наших галицьких або волинських справ, помагаючи нам в той спосіб ломити сотками літ існуючий сокальський кордон.

Тільки невеличкий гурток людей, який групується біля часопису "Рада", вважав вказаним виломатись із партійної дисципліни і не в рамках партійних установ а публично виступати проти напрямних Центрального Комітету, а що найважливіше, проти інтересів партії. В "Раді" появилася цілий ряд статей, які виказували, що Об'єднання це не одноціла партія, що в ньому на дальше існують всі чотири групи, які тільки формально об'єднались а перевагу і провід в Об'єднанню мають бувші "автономісти Діла". Центральний Комітет здавав собі справу з небезпеки для партії, яка може повстати через те, колиб до поборювань зовнішніх прийшло ще внутрішнє непорозуміння і взаємне поборювання. Тому він дуже пильно прислухувався до тих голосів "Ради" та щойно тоді, коли переконався, що ні один із 38 членів Центрального Комітету не бере відповідальності за ту руйнівну роботу, що цю роботу веде тільки невеличкий гурток людей, які стоять поза Центральним Комітетом рішив проголосити публично діяльність "Ради" шкідливою для партії. Тому правдивою несподіванкою був

анонімовий комунікат в “Раді” з дня 29 жовтня ц. р., в якому проголошено повстання зорганізованої групи, котра поставила собі за мету в рамках партії і її установах берегти чистоту партійної програми в її засадах і її практичному переведенню. Партійний провід звернувся тоді до всіх членів Центрального Комітету з запитом, чи котрий з них не бере відповідальности за цей анонімовий комунікат. Всі члени без виїмку відмовились взяти на себе таку відповідальність. На цій підставі вирішив Центральний Комітет цей комунікат для партії шкідним а двох членів партії, котрі несуть відповідальність за редагування “Ради”, завісив у членських правах. В останніх двох тижнях вплинули до Президії аж два письма, підписані двома різними людьми, котрі повідомляють про організування в рамках партії групи для береження чистоти програми. Ні на одному ні на другому письмі нема підпису ніодного члена Народнього Комітету, ні одно ні друге письмо не подає, кільки і котрі члени партії до тих зорганізованих груп належать. Не знаючи числа ні складу тих “зорганізованих груп”, не знаємо, з якою величиною маємо рахуватись, та все таки я уважав моїм обовязком представити тут справу докладнійше, щоби на цю тему висказати погляд Центрального Комітету в двох напрямках.

В кожній партії є різні крила а в так великій партії, як наша, такі відтинки навіть потрібні. Але ніяка здисциплінована партія не може дозволити на це, щоби така група була зорганізована, щоби отже творила партію в партії та щоби виступала на зверх публично бодай так довго, доки не вичерпає всіх засобів боротися у своїх партійних установах. Другою засадою здисциплінованої партії мусить бути, що чистоту програми обовязаний берегти провід партії і це одна з найбільших відповідальностей, яка на ньому тяжить. Коли в партії організується якась група, яка має завдання берегти чистоту програми, мусить значити, що провід партії не беріг або бодай належито не беріг тої чистоти. Маю право і обовязок заявити тут іменем цілого Центрального Комітету, що ані Президії ані Центральному Комітетови невідомий ані один факт, щоби котрий член проводу партії нарушив колинебудь або в чомунебудь чистоту партійної програми. Сміло і послідовно держався партійний провід весь час свого урядування партійної плятформи і проекту програми, ні на один мент не спустив він з ока великої мети українського народа, його політичного освободження. Заміти, які під цим оглядом підносять деякі люди, називаю клеветою і інсинуаціями, котрі могли повстати в уяві хорої, злобної абой свідомо в чужому, ворожому нам інтересі ділаючої людини.

Третім завданням партійного проводу, до якого Центральний Комітет привязував дуже велику вагу, була віднова по можливости розбудови організації краю. На цім полі зроблено багато. У звіті з діяльности Центрального Комітету подасть головний секретар докладно, де і як перевели ми політичну організацію та як багато праці і зусиль мусів вкладати центр в обнову організації деяких повітів. Хоч як багато на цім полі зроблено, то ще важче завдання лежить на слідуєчій партійнім проводі:

поглибити ту організацію, вийти з повітових центрів в села, повести розбудову партії на найширші верстви народу. На це потрібно послідовної праці всіх активних сил народу на протязі найблищих літ.

Менше під тим оглядом зроблено на наших північно-західних землях. З огляду на пануючий там режим, де нема закону про збори за запрошеннями, де влада не допускає не тільки на публичні віча а навіть на справоздавчі збори тамошніх послів, тяжко було там переводити партійну організацію. А все таки і там за цей короткий час зроблено багато. Спільними зусиллями заложено в Луцьку наш тижневик “Громада”, вже цього місяця став на Холмщині виходити новий тижневик “Нарід”. Сокальський кордон переломили вже наші кооперативи, наша “Просвіта” та наша “Рідна Школа”. Особисті взаємини ростуть з кожним днем. Шлях промощений і найблищим завданням нашим повинно бути активно допомогти тамошнім членам нашої партії в розбудові партійної організації.

Попри це провід партії займався всіми біжучими справами і багато уваги присвячував справі аграрної реформи, справам шкільним, політичним, адміністративним надужити, справі самоврядування, закордонної політики і пропаганди.

Наша партія, як партія суто національна, стоїть на становищі, що всі партії, які стоять на національному ґрунті, хочби і клясовому, повинні піти спільно в боротьбі проти спільного ворога, тому ми заявляли і заявляємо нашу охоту до політичної співпраці з ними в здійснюванню нашої найвищої мети. Мусимо уважати нашою великою національною втратою, що Селянський Союз на Волині опустив національний ґрунт, обєднався з “народовольцями”, створив нову партію “сельроб”, станув на інтернаціональному ґрунті та закликає в спільні ряди до спільної праці з українськими селянами і робітниками селян і робітників польських, російських і жидівських, хиба на те, щоби польські селяни кольонізували дальше нашу прадідну землю, а польські робітники вже до решти позбавляли наших робітників тяжко запрацьованого кусника хліба. З національного становища над фактом тим ми не тільки боліємо, але мусимо його різко нап'ятнувати, бо “Селянський Союз” стояв під проводом послів, котрі дістали мандати з рук своїх виборців як українські націоналісти, а тепер не чекаючи нових виборів, отже без апробати цих виборців, зрадили їх довіря і не зложивши навіть мандатів, пішли у ворожий українському націоналізмови інтернаціональний табор.

Президії Центрального Комітету вдалося встановити тісний звязок з другими поневоленими народами в Польщі а головно з Білорусинами і Литовцями, котрі мають ті самі що і ми мети і ті самі засоби оборони. Спільно з Німцями, які живуть в Польщі, ми вже з першим грудня ц. р. будемо видавати у Варшаві тижневик у французській, англійській і німецькій мові, щоби інформувати заграницю про наше положення. Тяжче буде навязати звязок з Жидами а головно з тими Жидами, котрі саме живуть на нашій національній території. Ми, що ніколи не відносилися до Жидів ворожо, розуміємо їх положення як безтериторіяльної нації. Ми знаємо, що є

Жиди, які співчувають нашим національним змаганням, та якраз східно-галицька сіоністична партія від часу рішення ради амбасадорів пішла з Поляками на угоду, заключаючи звісний пакт Райх-Грабскі і звернулася фронтом проти нас, допомагаючи Полякам в їх кольонізаційній політиці на наших землях. Як довго ця партія не змінить цілковито своєї політики, так довго ми вважатимемо Жидів нашими політичними противниками.

Отсе бувби начерк нашого політичного положення під цю пору як нації взагалі та як партії з окрема. Під оглядом національним ціль наша ясна і ясний наш шлях. Воля побідних держав Антанти розшматувала наше живе тіло, розділила нас кордонами. Та духа нашого вона не розчленила, не вбила! У чотирох частинах народу живе один протест, що ми ніколи не узнаємо ніяких міжнародніх трактатів, які творено без нашої і проти нашої волі, що в нас одно бажання і одно стремління: зединитись в одній соборній і незалежній українській державі!

Реферат д-ра Дмитра Левицького прийняли присутні гучними оплесками.

Свобода. – 1926. – 28 листопада.

№ 207

Програма Українського Національно-Демократичного Об'єднання

Українське Національно-Демократичне Об'єднання гуртує в своїх рядах всі верстви українського народу. Як національна партія підпорядковує воно інтересам нації інтереси поодиноких верств, станів й окремих земель.

I. Політичні справи

1. Політичною метою Українського Національно-Демократичного Об'єднання є здобуття Соборної і Незалежної Демократичної Української Держави, і тому партія обстоює політичне самоозначення українського народу на всіх його етнографічних землях.

2. Українське Національно-Демократичне Об'єднання не визнає ніяких міжнародніх актів, що сталися проти волі української нації і допустили до поділу живого організму українського народу та його території між поодинокі чужо-національні держави й ніколи не признає правовости чужинного панування на тих землях.

3. Українське Національно-Демократичне Об'єднання бореться за суверенні права українського народу і обстоює конституційно-парляментарний устрій та загальне, рівне, безпосереднє, тайне і пропорціональне виборче право до всіх законодатних і самоуправних установ.

4. Українське Національно-Демократичне Об'єднання обстоює рівність усіх громадян перед законом без ріжниць пола, народности і віри, свободу осідку і заняття, слова і друку, зборів і товариств, станових організацій і страйків, забезпечення правної охорони особистої свободи, незайманність домівки право на приватну власність і таємницю листування, незалежність суддів і умовність засудів.

II. Економічні і суспільні справи

Українське Національно-Демократичне Об'єднання веде боротьбу не тільки за політичне, але й за економічне та соціальне визволення українського народу.

1) Українське Національно-Демократичне Об'єднання бореться: за вивласнення без викупу земель великої посілості та за передачу їх безземельним і малоземельним селянам; за скасування всієї колонізації української землі чужинцями; за творення в рільництві здорових і самовистарчальних господарств; за господарську освіту і за державну допомогу в піднесенні рільництва.

2) Українське Національно-Демократичне Об'єднання змагає до поширення промислу на українських землях і використання всіх природних багатств української землі. Партія бореться при тім за перехід великих фабрик і промислових підприємств на власність держави, за забезпечення робітникам належної участі в прибутках з праці, і за законодавчу охорону робітників і перед визиском.

3) Українське Національно-Демократичне Об'єднання змагає до піднесення дрібного промислу і ремесла та до розвитку торгівлі. Особливу вагу кладе партія на поширення і поглиблення кооперативного руху в усіх ділянках господарського життя українського народу.

4) Українське Національно-Демократичне Об'єднання бореться за справедливий поділ державних тягарів, за скасування посередніх податків і за заміну безпосередніх податків прогресивно-доходовими.

5) Українське Національно-Демократичне Об'єднання бореться за законодавчу охорону рільних, промислових і умових робітників, за забезпечення недільного відпочинку, за восьмогодинний день праці по фабриках і промислових підприємствах, за примусове забезпечення усіх робітників і робітниць на випадок недуги, немочі й старости, за забезпечення вдів і сиріт по них, забезпечення робітниць на час материнства, за заборону праці малолітніх, за охорону праці молоді й жінок.

III. Культурні справи

I. Українське Національно-Демократичне Об'єднання обстоює єдину, трудову, українську школу, бореться за національне й моральне дошкільне, шкільне й позашкільне виховання, за вільний доступ до школи для всіх без різниці пола, станів і віри, за шкільний примус у початковій школі, за безплатну науку і за державну допомогу незаможній молоді.

II. Українське Національно-Демократичне Об'єднання обстоює в релігійних справах рівноправність усіх віроісповідань і їх внутрішню самоуправу. Приймаючи засади християнської моралі в основу духового розвитку нації, партія обстоює науку і права греко-католицької церкви в Галичині і православної на інших українських землях.

Діло. – 1926. – 28 листопада.

Резолюції Народного з'їзду

Українське Національно-Демократичне Об'єднання кермується в своїй діяльності інтересами нації як цілоти і тому всяку справу і всякий політичний акт розглядає зі становища єдності нації, поглиблення змісту й об'єму національного життя та скріплення відпорності нації.

Виходячи з такого заложення Народній Зїзд Українського Національно-Демократичного Об'єднання, репрезентований 234 делегатами українських селян, робітників, міщан та інтелігенції з усіх українських земель під Польщею прийняв 19 і 20 листопада слідуючі постанови:

I. В політичних справах

1. Народній Зїзд стверджує, що Польща використовуючи період неупорядкованих, пливких міжнародних відносин і мілітарне ослаблення української держави, яка боронила на два фронти своїх границь, заняла великі простори українських земель і повела на них екстермінаційну і польонізаційну політику в відношенні до українського народу на всіх ділянках суспільного життя.

2. Народній Зїзд стверджує, що Польща довела український нарід за сім літ правління до економічної руїни і знищила в великій мірі його культурний доробок. Около півміліона гектарів управної землі на українській території віддала в дорозі парцеляції польським військовим осадникам і кольоністам, поминувши місцеве населення, що терпить великий земельний голод. Замість дати знищеному війною українському селянству матеріальну допомогу при відбудові господарств Польща обтяжує селян непосильними податками і данинами, що спихають його в обійми безвихідної нужди. Тисячі українських урядників, учителів і фахових робітників Польща не прийняла безправно до державної служби, а многих із прийнятих попереносила на заточення – далеко від рідної землі. Громадське самоврядування на українських землях довела до цілковитої руїни та ввела в тій ділянці повну анархію. Жертвою польської екстермінаційної політики і польонізації впало 2.166 самих лише українських народ. шкіл. На північно-зах. українських землях замкнула польська влада понад 500 православних церков, а в Галичині повела адміністративну нагінку на греко-католицьке духовенство, щоби його відірвати від громадської праці, а в обох випадках зробити церкву та духовенство зняряддям своєї денаціоналізаційної політики.

3. Народній Зїзд стверджує далі, що Польща не виконує в відношенні до українського народу не тільки ніяких прийнятих на себе зобовязань міжнародного характеру, але не приноровлює навіть власних конституційних гарантій. Українці не користають у Польщі навіть з таких конституційних гарантій про права громадянина, як свобода слова, друку, преси, зборів і політичної організації. Українську пресу нищить польська влада безнастанними конфіскаціями, організаційно-політичну а навіть організаційно-культурну працю між українським народом утруднює адміністративними репресіями. За спроби користування повними правами

громадянина польська влада арештує й потягає тисячі українських громадян, в тому числі й українських послів до карної відповідальності і продержує їх цілими місяцями а подекуди то й літами у слідчій тюрмі. В нищенню всього українського дійшла до того, що забороняє навіть національних назв “Українець” і “український”.

4. Проти такої політики гнету й насильства закладає Народній Зїзд як найрішучіший протест.

5. Не признаючи доконаного факту, що держави Антанти доконаний Польщею факт порушення природного права українського народу на самоозначення признали і в міжнародніх відносинах залегалізували Народній Зїзд заявляє, що український нарід, опинившись примусово під Польщею, не признає цього насильства над собою, та обстоює і на далі своє право на повне політичне самоозначення.

6. Змагаючи до здійснення найвищого права нації Українське Національно-Демократичне Обєднання вважає своїм обовязком у теперішньому примусовому положенні українського народу під Польщею боронити його національно-політичних, культурних і господарських інтересів та боротися за належні йому права.

7. З уваги на те Народній Зїзд закликає все українське громадянство до організації в Українському Національно- Демократичному Обєднанню з метою плянкової, інтензивної боротьби за скасування усіх польських законів і розпорядків, вимірених проти життєвих інтересів українського народу, його культури, школи, церкви, мови і господарства; за припинення адміністративних надужить і переслідувань та безправних арештувань; за припинення безправних конфіскацій української преси; за повну свободу слова й друку; за свободу політичної організації; за відновлення громадської самоуправи.

8. Народній Зїзд закликає до боротьби за повну амнестію для всіх політичних в'язнів.

9. Народній Зїзд стверджує, що за риським кордоном на українських радян. землях відбуваються в українській державі великі національні здвиги. Там росте національна культура, кріпне національна сила, там назрівають тепер процеси, що скорше чи пізніше віддадуть на Україні суверенні права всьому українському народові. Український нарід під Польщею орієнтується на ту національну силу і на ті національні успіхи, що ростуть над Дніпром.

10. Народній Зїзд взиває все українське громадянство до безоглядного поборювання всіх польською владою штучно творених і за державні гроші утримуваних партій, що звать себе українськими, а складаються з продажних, здеморалізованих шкідників українського народу і служать в руках польської влади знаряддям для політичної деморалізації українських переважно селянських мас.

11. Виходячи з заложення, що лише національне визволення може заспокоїти земельний голод українських селян та забезпечити працю українським робітникам і трудовій інтелігенції, Українське Національно-

Демократичне Об'єднання вважає шкідливою діяльність усіх т. зв. інтернаціональних партій, що закликають до класової боротьби та пропагують спільність інтересів українських селян і робітників з польськими чи російськими і тим ослаблюють національну силу українського народу. Народній Зїзд закликає український національний табор до поборювання політики цих партій.

12. Народ. Зїзд закликає всі національні українські партії до політичної співпраці з Українським Національно-Демократичним Об'єднанням та до спільної боротьби за здійснення найвищої національної мети.

13. Народній Зїзд доручає Центральному Комітетові Українського Національно-Демократичного Об'єднання та його президії ввійти в тісний політичний контакт з тими поневоленими меншостями в Польщі, що опинилися в подібному до нашого положенню, в цілі створення одного спільного фронту політичної боротьби з експропріаційною і денационалізаційною політикою польської влади.

II. В справах громадянської самоуправи

1. Народній Зїзд стверджує, що в ділянці громадської самоуправи повела Польща від початку свого правління на українських землях політику безправства та штучного підтримування анархії. На території Східної Галичини розв'язала польська влада понад 2.500 сільських рад (80 %) і всі майже повітові та міські ради. Нових виборів до розв'язаних установ польська влада не зарядила, хоч на основі обов'язуючих у Сх. Галичині законів була до того обов'язана. Натомість поназначувала наказних комісарів з т. зв. прибічними радами, що довели громадське майно до повної руїни.

2. Народній Зїзд стверджує, що польська влада забрала безправно краєве майно Галичини і Краєвий Банк у Львові, що були виключною власністю місцевого населення, та стояли під управою Краєвого потім т. зв. Тимчасового Самоуправного Виділу і передала їх на власність польської держави. Наслідком того українське населення втратило всяку користь з краєвого майна, а користає з нього виключно польське населення.

3. Народній Зїзд протестує проти такої політики безправства в ділянці самоуправи та взиває все українське громадянство до зорганізованої боротьби за відбудову громадської самоуправи на всіх українських землях.

4. Народній Зїзд протестує проти проєктованих польськими партіями під проводом хієно-пяста законопроєктів про громадську самоуправу, що мала б її звести виключно до ролі помічного чинника в адміністрації та підпорядкувати всеціло під впливи тої останньої.

5. Народній Зїзд протестує проти заходів сеймової правиці та урядових кол біля введення такої виборчої ординації до самоуправних установ, яка обмежувала би права українського народу на участь у порядкуванні громадським майном та в заспокоюванні власних громадських і культурних потреб при їх допомозі.

6. Нар. Зїзд протестує проти заходів польської влади біля скасування ще перед новими законами про самоуправу Тимчасового Самоуправного Виділу у Львові, що є під теперішню пору одиноким видимим знаком не

тільки господарської але й політичної відрубності Галичини від чисто польських земель.

7. Народній Зїзд взиває все українське громадянство, а в першу чергу всіх членів Українського Національно-Демократичного Об'єднання до плянної та безперервної боротьби за якнайширший обсяг праці та ініціативи для громадської самоуправи в ділянці культури й господарства і за справедливу виборчу ординацію, оперту на засаді загальних, рівних, тайних, безпосередніх і пропорціональних виборів до всіх самоуправних громадських установ.

III. В культурно-освітних справах

1. Народній Зїзд стверджує, що Польща веде політику послідовного і безоглядного нищення усіх родів українського шкільництва.

2. Народній Зїзд стверджує, що наслідком проведеного на українських землях під Польщею т. зв. шкільного плебісциту, повного надужиття і терору, приноровлюваного польською владою до українського населення, довела Польща українське шкільництво до повної руїни. На північ.-зах. українських землях не стало по плебісциті ні одної української народньої школи, а було їх там перед плебісцитом 421. В Галичині на колишніх 2.612 українських шкіл остало по плебісциті лише 867, а решту 1.785 спольонізовано. Жертвою того т. зв. плебісциту впало 2.166 українських народніх шкіл.

3. Проти такої безоглядної польонізації українського шкільництва закладає Народній Зїзд перед усім культурним світом якнайрішучіший протест, а весь український загаль взиває до безперервної боротьби за скасування усіх законів і розпорядків, що мають на цілі закріпити цю польонізаційну систему. Рівночасно протестує Зїзд проти перенесення українського учительства на польські землі, а далі проти недопускання кандидатів українського учительського стану до служби на тій підставі що для нього немає нібито місця на українських землях, заступаючи його рівночасно польським учительством.

4. Народній Зїзд протестує проти ворожого і зневажливого трактування польським урядом справи українського високого шкільництва і заявляє, що українське громадянство ніколи не зрештє з свого засадничого становища, що осідком українських високих шкіл може бути тільки Львів.

5. Народній Зїзд закладає рішучий протест проти заведеного на високих школах у Польщі *pueris clausus*, вістре якого звернене в першу чергу проти українського студентства. Разом із тим протестує проти усіх утруднень щодо виїзду на студії за кордон, проти непризнавання закордонних дипломів і утруднювання в нострифікації студій.

6. Народній Зїзд протестує найрішучіше проти усіх обмежень, переслідувань і нігде в світі нечуваних практик ріжних органів польської адміністрації і шкільництва у відношенні до освітньо-культурних змагань українського народу в Польщі в царині дошкільного й позашкільного виховання.

7. Народній Зїзд протестує проти нечуваного в світі нищення української культури польською поліцією і прокуратурою, що в почуттю

своєї безкарності і невідповідальності, а також наслідком анальфабетизму в справах української науки й літератури переводять конфіскати наукових українських публікацій і творів української белетристики.

8. Народній Зїзд взиває все українське громадянство до зорганізованої, витривалої боротьби за українську школу всіх типів, за національний її зміст і звертає особливу увагу на конечність розбудови українського фахового шкільництва для всіх родів ремесла, промислу, торгівлі і сільського господарства.

9. Народній Зїзд закликає все українське громадянство, щоби воно звернуло належну увагу на приватне українське шкільництво і на справи освіти, дошкільного і позашкільного виховання і поставило їх власними зусиллями на потрібну для української нації висоту.

10. Народній Зїзд взиває все українське громадянство до інтензивної матеріальної підтримки центральних установ, що займаються освітою і вихованням і закликає до праці в установах фізичного виховання та до опіки над ними.

IV. В економічних справах

I. Народній Зїзд стверджує, що польська держава веде супроти українського народу послідовно політику руйнування його господарських надбань і політику здержування, а то й нищення розвитку господарської організації, опертої на власні сили народу.

II. Зокрема стверджує, що польська держава, хоч мала обовязок, не перевела господарської відбудови знищених війною українських осель і рільництва, а фонди призначені на ту відбудову зуживала в першу чергу на господарську відбудову польської етнографічної території, в другу чергу на штучне творення господарств цивільних і військових кольоністів, переціплених з польських земель на українську, з очевидною політичною метою, а щойно в третю чергу на незначні, неповні і спорадичні допомоги у відбудові українських осель.

III. Народній Зїзд стверджує, що польська держава до сьогодні не виплатила українському населенню його належитостей, законом признаних з титулу воєнних чинитьб, хоч приміром, щодо поавстрійських чинитьб переняла як сукцесійна держава зобовязання і квоти, призначені на їх виплати.

IV. Народній Зїзд стверджує, що польська держава не зважаючи на велитенські доходи з податків, оплачуваних українським народом, виключає українське населення від рівномірного користування кредитом у державних банках та дає його в цілості польським господарським колам й польському елементови, який переселює на українські землі, щоби таким чином українським податковим грошем попірати свою експанзію на українські землі, хоч та експанзія в формі кольонізації українських земель є навіть по думці польських економістів компромітацією під господарським оглядом, а під політичним оглядом є недодержанням Польщею її міжнародніх зобовязань.

V. Народній Зїзд стверджує, що господарський самопомічний рух українського народу на всіх землях під Польщею, а зокрема на північно-західних, стрічає до сьогодні перепони й переслідування з боку адміністраційної влади, якої метою є не допустити до розвитку господарської організації українського народу, опертої на власні сили народу.

Податкова політика держави

VI. Народній Зїзд стверджує, що Польща в своїй податковій політиці:

1) не рахується зовсім з податковою спроможністю українського населення, не узгоджує мінімум існування і непомірно обтяжує українські трудові маси а з окрема українське село.

2) допускається незаконних вимірів податків, а саме: маєткового, промислового (домашній промисл на селі) і повітового податку на самоврядування.

3) тільки супроти українського населення виступає зі всею суворістю і безоглядністю при стяганню податків, переводячи ексекуючу на покриття незаплачених податків, накладаючи кари за спізнену вплату і в цей спосіб руйнує доробок і верстат праці українського (населення) селянства.

VII. В інтересах порятунку для загроженого існування українського населення Народній Зїзд взиває до масової боротьби за зменшення посередніх і безпосередніх податків.

Земельна справа

VIII. Все українське населення, що заселює збитою масою Східню Галичину, Волинь, Холмщину, Підляша і Полісся, є у своїй подавляючій більшості (86 %) чисто хліборобським. На 1,216.000 хліборобських господарств є цілий мільйон малоземельних, економічно несамотійних господарств а на 7 мільйонів душ усього українського населення є п'ять мільйонів душ малоземельних або зовсім безземельних сільських пролетарів. Не зважаючи на те, Польща повела на тій перелюдненій та голодній на землю національно-українській території інтензивну колонізацію спроваджених з корінно-польських земель селян та військових осадників. Від 1919 р. до сьогодні веліла вона вже сколонізувати чисто польським елементом около 500 тисяч гектарів української землі (200 тисяч у Східній Галичині та около 300 тисяч на Волині і Поліссю). Коли зважити, що вся земельна площа великої власности на національно-українській території вносить ледви 2.126.640 гектарів безлісової площі, то стане ясним, що її не вистарчить навіть для заспокоєння земельного голоду місцевого (населення) селянства. Та не дивлячись на те, Польща не тільки не думає припинити колонізацію на західноукраїнській національній території, але навпаки хоче її твердо продовжувати і на будуче, про що наглядно свідчить закон з дня 28 грудня 1925 р., який під серпанком земельної реформи готує для нашого народу нову скріплену колонізацію.

IX. З уваги на те Народній Зїзд, обстоюючи перехід великої земельної власности без викупу в руки українських малоземельних і безземельних селян:

1) закладає перед усім культурним світом рішучий протест проти дотеперішньої цивільної та військової колонізації на національно-українських землях, бо вважає її порушенням прав українського народу на свою землю та порушенням міжнародних зобов'язань Польщі і тому жадає безпосередньої ліквідації дотеперішньої колонізації та осадництва в користь місцевого населення та припинення їх на будуче по думці соймового закону з 22 вересня 1922 р.

2) протестує проти узурпованого кимнебудь права на якунебудь розв'язку земельного питання на національно-українських землях, бо таке право історично та природно прислугує виключно самому українському народові, як природному господареві української землі.

3) зокрема протестує проти закону з дня 28 грудня 1925 р. про земельну реформу, що порушує право українського народу на самоорудування своєю землею та готує їй нову колонізацію чужо-національним елементом.

4) взиває окружні та місцеві комітети оборони землі до якнайбільш інтензивної акції в напрямку досягнення намічених цілей.

Х. Народній Зїзд, обстоюючи програмове вивласнення без викупу великої земельної власності та передачу її в руки наших малоземельних і безземельних селян, буде все таки підтримувати в теперішніх примусових обставинах підняту українськими економічними установами організацію кредиту на закупку землі, щоби не допустити до її переходу в руки чужинців.

V. В організаційних справах

Український нарід західно-українських земель не встиг зломити ворожого наступу і закріпити своє найвище право на рідній землі не тільки тому, що наступ противника сильний і зорганізований, але у великій мірі теж і тому, що загальне західно-україн. громадянство не здавало і не здає собі як слід справи з небезпеки, яка грозить з боку Поляків та не доцінює ваги політичної організації в боротьбі за визволення.

Зокрема Народній Зїзд стверджує з жалем безпартійність значної частини українського громадянства і байдужність серед нього до політичної праці та взиває всі партійні установи і всіх членів партії до енергійного поборювання того лиха шляхом інтензивної організаційної праці, приєднування до партії нових членів, збирання партійного податку та поширювання партійної преси.

Народній Зїзд взиває Центральний Комітет:

1) Перевести точну реєстрацію членів.

2) Підготувати видавання популярної пропагандистичної літератури та ідеологічного двотижневика.

3) Поробити заходи для зорганізування систематичних курсів з метою вишколення партійних робітників для сіл і міст.

4) Зорганізувати при Краєвій Народній Канцелярії окремий відділ правної оборони.

5) Перевести організацію міст через покликання до життя міських організацій.

б) Приступити негайно до інтензивної організаційної праці на північно-західних українських землях.

Народній Зїзд взиває Повітові Народні Комітети:

1) До творення по селах громадських політичних організацій.

2) Заангажувати до повітових установ постійних організаторів, які вели би Повітові Народні Канцелярії і переводили організацію громадських партійних гуртків.

3) Придбати постійного кореспондента для “Свободи” і зайнятися масовим поширенням її в повіті.

Народній Зїзд постановляє, що кожний член партії має обов'язок:

1) Брати живу участь в партійному життю.

2) Платити партійний податок.

3) Поширювати ідеологію партії.

4) Передплачувати партійний орган “Свободу” і дописувати до неї.

5) Поширювати партійну літературу.

6) Зложити одноразовий даток на пресовий фонд “Свободи”.

Додаткові резолюції

1. Довіря для партійного проводу

Народній Зїзд висловлює партійному проводові повне довіря і щире признання за всю його дотеперішню політичну діяльність. (Внесення о. шамбеляна д-ра Юрика, прийняте через аклямацію).

2. Проти організованої фракційности

а) Народній Зїзд якнайрішучіше осуджує всяку фракційну роботу в нутрі партії та стверджує, що творення зорганізованих внутрішньо-партійних груп і фракцій може довести партію до розбиття і розкладу, а не до скріплення.

б) В теперішніх відносинах Народній Зїзд уважає категоричним наказом хвилі продовження дійсної консолідації всіх національних сил, а з окрема внутрішньої консолідації нашої партії в ім'я найвищого ідеалу, а тому доручає Центральному Комітетові вести безпощадну боротьбу з усякими спробами фракційної, отже розкладової роботи в нутрі партії. (Внесення о. шамбеляна д-ра Юрика, прийняте через аклямацію).

3. Зв'язок преси з центральними українськими установами

Народній Зїзд доручає Центральному Комітетові подбати, щоб наші культурно-освітні та економічно-фінансові установи інформували національну українську пресу своєчасно про свою працю, свої потреби та вимоги до суспільности, бо без того преса не зможе розвести відповідної пропаганди в користь тих установ і тим самим не зможе підтримувати тісного зв'язку нашого громадянства з українськими культурно-освітними та економічно-фінансовими центрами (Внесення ред. М. Струтинського, прийняте другого дня нарад з поправкою проф. М. Галущинського)

4. Економічна Рада

Народній Зїзд доручає Центральному Комітетові дати почин до утворення Економічної Ради, яка взяла би в свої руки керму цілої нашої

економічної політики (Внесення ред. М. Струтинського, як додаток до резолюцій в економічних справах, прийняте другого дня нарад).

5. Еміграційні справи

Народній Зїзд уважає штучне організування еміграції крайно шкідливим для української нації, але рахуючися з еміграцією, як суспільним явищем у нашому житті, заявляється за інтензивною опікою над еміграцією й емігрантами та взиває Центральний Комітет зайнятися цією справою (Внесення д-ра Ст. Біляка, прийняте другого дня нарад).

6. Поборювання неграмотности

Народній Зїзд взиває весь український загал, а в першу чергу нашу сільську й міську інтелігенцію, до безпроводочної боротьби з нашим найбільшим лихом – неграмотністю, так, аби ще цієї зими зменшити у нас поважно відсоток неграмотних (Внесення д-ра Волод. Бачинського, прийняте другого дня нарад).

Діло. – 1926. – 28 листопада.

№ 209

Газета “Діло” про повітовий Народний з’їзд УНДО у Надвірній

15 грудня 1926 р.

Повітовий зїзд у Надвірній

Дня 8 ц. м. відбула Надвірнянщина свій Народній Зїзд. Саля “Народного Дому” гостила 80 делегатів, що заступали 12 громад надвірнянського судового округу. Зїзд відкрив адв. д-р Н. Миколайчук, зясовуючи у своїй промові завдання Зїзду й історію партії. Відтак по виборі президії, в склад котрої увійшли о. декан Вол. Лисинецький з Гвозда, Ів. Вінтоняк з Пнева, Михайло Бойчук з Камінної і Роман Сумик з Волосова, забрав голос делегат Центрального Комітету Обєднання п. Олекса Черкавський і пояснив програму Українського Національно-Демократичного Обєднання. По переведеній дискусії, в котрій між иншим забирали голос д-р Іван Луців і д-р Борисевич з Надвірної та о. Мих. Ганушевський з Дори, приступлено до вибору Повітового Народнього Комітету. Головою вибрали присутні одногосно д-ра Н. Миколайчука в Надвірній, а як члени ввійшли до Комітету: Мих. Бойчук з Камінної, Мик. Плитус із Пнева, Василь Костюк, Мик. Григораш і д-р Борисевич з Надвірної, Моклин Федір з Молодькова, Сумик Роман з Волосова, Стебеляк Олекса з Назавізова, Кипещук Іван з Гвозда й о. Мих. Ганушевський з Дори. По обговоренню ріжних пекучих справ, звязаних з організацією повіту й обміркуванню способів зорганізування сумежної Делятинщини, покінчено наради відспіванням “Ще не вмерла”.

Діло. – 1926. – 15 грудня.

№ 210

Повідомлення про криваву розправу польської влади над робітниками в Надвірній

19 грудня 1926 р.

Голодних робітників поліція б'є штиками²¹¹

Надвірна. Винужденілі і виголоднілі страйком, прибиті деревні робітники зібрались, щоб домагатися праці і хліба та усунення ломистрайкарів.

Замість праці і хліба з'явився староста Секірський з 16 поліцаями під командою комісара Івашкова. Поява поліції кинула страх на жінок і дітей страйкуючих.

Не надію праці і хліба дав староста, а наказ розігнати товпу робітників. Поліцаї кинулися зі штиками на винужденілих двотижневим страйком робітників і в присутності старости били, копали, тягали за волосся, били кольбами²¹² і шаблями та кололи штиками. Страшний крик розпуки виривався з грудей битих і поранених робітників, з грудей жінок і дітей.

Робітники, що вийшли непораненими з поліцейської масакри, зібралися в домівці свого професійного союзу, де вирішили [оголосити] протест проти нечуваного насильства.

Ось чим годує поліція голодних робітників, їх жінок і дітей – масакрою, штиками.

Воля народу. – 1926. – 19 грудня.

№ 211

Із донесення представника Станіславівського воєводського управління Тадеуша Завістовського про розстріл страйкуючих робітників у Дзвинячі

21 грудня 1926 р.

Під час переговорів делегації страйкуючих робітників з директором Шайманом зібрався на головній повітовій дорозі в 200 кроках від копальні фірми “Озокерит” натовп страйкуючих робітників в кількості 200 чоловік, до яких звернулися делегати, що повідомили їх про результати переговорів.

Після розмови делегатів зі страйкуючими робітниками за кілька хвилин перед 13-ю годиною зібраний натовп, розгорнувшись в стрілковий цеп, з піднятими колами і окриком “вперед, ура!” кинулись до кліті шахти, з якої робітники, однак, пішли на обід. Наміром натовпу було використати колоди, які поблизу лежали, для придушення працюючих в шахті робітників²¹³.

²¹¹ Конфісковано цензурою.

²¹² Прикладами.

²¹³ Страйколомів.

Ст[арший] пшод[овнік] Томас Сірко, побачивши натовп, що наближувався, виступив проти нього і хотів його заспокоїти, однак його зусилля через підбурювання натовпу Кобелюхом Юзефом залишились без результату, а натовп щораз сильніше наступав. Ст[аршому] пшод[овніку] Сірко Томашу вдалося ліве крило натовпу, що наступав, з допомогою холодної зброї стримати, тоді натовп пересунувся більше вправо (до середини), почав бомбардувати камінням, кусками дерева і бити палицями поліцейський загін, при чому тяжко поранили: ст[аршого] пшод[овніка] Сірка Томаша (ранено в праву щоку) і легше поранені постерункові ДП: Крумпольць Мар'ян, Геніч Станіслав, Зюбжицький Юзеф, Райпольд Павло (від ударів каменем або куском дерева), так що цей поліцейський загін змушений був сховатися до спуску в шахту. Натовп демонстрантів, оточивши з чотирьох сторін поліцейських, що знаходилися в спуску, виломив бокові двері і з двох сторін почав атаку спуску. Ст[арший] пшод[овнік] Томаш Сірко, не бачачи іншого виходу і знаючи, що на випадок вторгнення до спуску страйкуючих і оволодіння ним є загроза знищення спуску, а насамперед роззброєння і смерть 14-ти поліцейських, після кількаразового заклик до демонстрантів заспокоїтись і розійтись, дав уже в останній вирішальній хвилині наказ вжити зброю, внаслідок чого вбиті робітники копальні, а саме:

1) Карабінович Семен, син Стефана і Марії, 40 років, має 2,5 морга поля, дім, корови, осиротив 4-х дітей і жінку. 2) Дребот Микола, син Василя з Жураків, 46 років, має 0,5 морга поля і хату, осиротив 3-х дітей і жінку, він не має нічого спільного з копальнею. 3) Волочій Микола, син Василя і Катерини, 20 років, який не мав жодного майна, у якого залишилась мати, що має хату. 8-м демонстрантів легко поранено, а саме: Василь Стефанишен з Монастирчан, Стефан Пасічний, Юрко Глодан, Петро Ватаманюк, Дмитро Фенюк і ще 3 особи, прізвища яких невідомі.

Представник воєводського управління Тадеуш Завістовський.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 402, арк. 134.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 212

Із місячного звіту Станіславівського воєводського управління про організаційно-політичну діяльність УНДО серед українського населення Косівського повіту

Січень 1927 р.

Czynności organizacyjne poszczególnych partji ukraińskich przedstawiają się następująco:

U.N.D.O.

Poza pracą organizacyjną w Proswitach, kooperatywach i Sokołach, o której to działalności wspomniałem powyżej na wzmiankę zasługują uzyskane tu poufne informacje o odbytym w grudniu 1926 r. powiatowym zjeździe UNDO w Kosowie

i powołania na nim do życia Pow. Komitetu, który w dniu 5.1. 1927. wydał odezwę do gr. kat. duchowieństwa tegoż powiatu z apelem, ażeby:

- 1) duchowieństwo to wstępowało w szeregi U.N.D.O.,
- 2) zjednywało członków dla UNDO,
- 3) wyjaśniało swoim parafjanom program UNDO,
- 4) rozszerzało partyjną pracę,
- 5) objęło przewodnictwo w czytelnich i kooperatywach,
- 6) skupiało obok siebie uświadomione jednostki, dostarczało im odpowiedniej lektury i wychowywało je na narodowo uświadomionych pracowników.

ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 12, арк. 12 зв. – 13.
Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 213

Із місячного звіту Станіславівського воєводського управління про посилення організаційно-політичної діяльності УНДО в масах

Березень 1927 р.

U.N.D.O.

Wpływy tej partji i na terenie powiatu Bohorodczany wzmogły się mimo silnej agitacji ze strony U.S.R.P. Wyrazem tego jest ponowne opanowanie wpływów w filji “Proświty” w Bohorodczanach o co bezskutecznie z biegała U.S.R.P. ponosząc klęskę w czasie wyborów zarządu w dniu 27 marca br.

Na terenie powiatu Kołomyja zanotowano w ostatnim czasie intensywniejszą akcję tej partji, zmierzającą do ponownego opanowania czyteln Proświty. Zapoczątkowaną ona została przez kler gr. kat., a w szczególności przez Ks. dziekana Aleksandra Rusina z Kołomyj i, jak stwierdzono księża gr. kat. w tym powiecie zapowiadają intensywną pracę oświatową i gospodarczą celem uchronienia wsi od wpływów stronnictw radykalnych, odnoszących się wrogo do cerkwi. Zapowiedziana akcja przejawia się w odbywaniu sporadycznych zebrań poufnych w czytelnich “Proświt”, na których przewodniczą, przeważnie księża wzgl. delegaci U.N.D.O. w Kołomyji.

Zebrania takie odbyły się w Korszowie, Chlebiczyńskim leśnym, Załuczu, Liskach i Werbiążu niższym. W odpowiedzi na to U.S.R.P. w tym powiecie zamierza wszcząć akcję zmierzającą do usunięcia księży ze stanowisk przewodniczących w czytelnich Proświty.

Przed patronatem U.N.D.O. odbył się w dniu 13 marca br. wiec “Sojuzu Ukrainok” w Kałuszu przy obecności 300 osób. Wspomniany wiec na którym omawiano udział kobiety w życiu politycznym, jej rolę w kooperacji, jak niemniej konieczność zakładania organizacji kobiecych, miał na celu zainteresowania kobiet życiem politycznym i kwestją przyszłych wyborów do ciał ustawodawczych.

Wiec zakończył się apelem do samoorganizowania się.

Wspomnieć tu również należy o założeniu przez U.N.D.O. stowarzyszenia “Sojuzu Ukrainok” w Sokołówce pow. Kosów, jednak wybór zarządu tego stowarzyszenia nie został jeszcze przeprowadzony.

W dalszym ciągu zaobserwowano na terenie powiatu Nadworna niezwykle ożywioną agitację Undowców za zjednoczeniem ludności ukr. w Narodnym Domu. Agitacja ta prowadzona przede wszystkim w Proświtach miałaby być odpowiednią na zabiegi U.S.R.P. która ugruntowała swe wpływy w kilku gminach tego powiatu, jak Delatyn, Sądawka, Łanczyn i Mikuliczyn i pracuje w dalszym ciągu nad ich rozszerzeniem.

Staraniem działaczy U.N.D.O. odbyła się w dniu 5 marca br. w Skolem “oświatno-kooperatywna” narada na temat oświaty jej znaczenia w życiu politycznym. Ponadto na naradzie tej podnoszono sprawę budowy w Skolem Domu Narodnego, któryby miał się stać ogniskiem pracy narodowej i oświatowej.

Z posród uchwalonych w tym wiecu postulatów natury przeważnie gospodarczej na podkreślenie zasługują wnioski Ks. Przytulaka ze Skolego na wyrażenie czci Michałowi Hałaszczynskiemu (przewodniczącemu Proświt w kraju) i na publiczne napiętnowanie i wyrażenie pogardy tym, którzy przeszkadzają pracy oświatowej. Wnioski te zostały uchwalone.

Również pod auspicjami i za inicjatywą U.N.D.O. odbyła się dnia 24 marca br. ankieta oświatowa w Stryju przy współudziale 24 delegatów czyteln Proświty, oraz zaproszonych gości. Ankieta miała na celu ożywienie działalności w czytelniach Proświty. Przemawiali prof. gmin. Biłyk, adwokat Dr. Łuzicki, dyrektor kooperatyw Pawluk i Ostap Łucki wzywając zebranych do zakładania bibliotek, sprowadzania pożytecznych pism, gazet i t. p. przyczem objaśniano cele Proświt i skutki oświatowej propagandy. Prócz powyższego Ostap Łucki proponował założenie w Stryju “Selańskiego Uniwersytetu” na wzór duński.

Na terenie powiatu Stryj partja ujawniła swą działalność w kierunku agitacji przedwyborczej do Sejmu. Agitacja ta prowadzoną jest w Proświtach. Partja posiada już własnych kandydatów do sejmu w osobach Ostapa Łuckiego, wiceprezesa U.N.D.O., właściciela dóbr w Woli dołhołuckiej powiat Stryj, oraz księdza Pelenskigo Andrzeja, gr. kat. proboszcza z Lisiatycz powiat Stryj, dyrektora Pow. Sej. Koop., oraz wybitnego działacza narodowego.

ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 12, арк. 42 зв. – 43 зв.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 214

Звернення президії й ЦК УНДО “Громадяни Галицької Землі!” у зв’язку з виборами до органів громадського самоврядування

15, 22 травня 1927 р.

I

Громадяни Галицької Землі!

За кілька тижнів у всіх селах і містах Галицької Землі станете перед виборчою урною.

За кілька тижнів скажете своє важливе слово, засвідчите свою тверду волю, піднесете голос протесту в обороні довго доптаного права.

Від 15-ти літ отсе вперше приходиться Вам вибирати управи громад, тих найнижчих, але й найважніших комірок суспільного життя.

П'ятнайцять літ – це великий протяг часу, в якому перевалювалася найбільша з воєн та відбулася одна з найбільших революцій, в якому йшла важка, вперта і глуха боротьба за великі справи цілих народів і цілих поколінь. ...²¹⁴

Нині вертаємо на первісні вихідні становища, приступаємо до боротьби за самоврядні установи, за ці перші клітини адміністративно-господарського і національного життя, щоби звідси вийти на ширше поле боротьби.

Вибори до громадських рад в селах і містах уже розписані і то на основі перестарілої куріяльної виборчої ординації, яка з одного боку дещо поступається в користь духа і вимог часу, допускаючи до голосу в четвертому колі всіх досі обезправнених, а з другого заводить своєрідну надкурію вірилістів, панських дідичів. Ця система не дає нам повної спроможности виявити нашу волю, не дозволяє нам розтягнути все обіймаючий вплив в сільських громадах, та здобути належний вплив в містах Галицької Землі.

А однак, не зважаючи на всю некорисність цієї виборчої ординації для громад, не зважаючи на те, що майже весь адміністративний апарат у наших громадах є у ...²¹⁵ руках, не зважаючи на видатну підтримку дотеперішніх державців влади в громадах ворожими політичними чинниками, мусимо лавою піти до виборчої урни.

Бо від ряду літ виборчий акт перший раз дає змогу висловитися широким українським масам шляхом всенароднього, хоч і помежованого голосування, дає нам нагоду становити про громадську самоуправу, дає спромогу управляти громадським майном і повертати його на користь загального добра, творить звязок і основу нашої збірної, адміністративно-господарської самодіяльности.

Отсей виборчий акт – це під теперішню хвилю єдиний засіб для знищення виплеканої і розпаношеної деморалізації, для викорінення надужить в громадах, для припинення розтрати громадського майна, для заведення в громадах ладу і порядку, для привернення публичному життю чесноти і характерности.

На нашій народницькій інтелігенції, свідомому селянстві і робітництві, на всіх відданих загальній справі і народові громадянам тяжить обовязок присвятити особлившу увагу справі громадських виборів.

При виборчій урні не повинно бракувати ні одного українського виборця, мужчини ні жінки. Особливо важна роля припадає жінкам, які перший раз на Галицькій землі стають до виборів. Не зважаючи на всі некорисні для нас обставини і постанови, наша перемога у громадських виборах буде певною тільки тоді, коли всі українці і українки виступлять солідарно в одному національному фронті, коли проти зорганізованого фронту наших противників одною лавою стане українське селянство, робітництво і інтелігенція.

²¹⁴ Сконфісовано польською поліцією.

²¹⁵ Сконфісовано польською поліцією.

Принцип національної солідарности – це перша передумова нашої перемоги.

В почуттю відповідальности за будучину нашого народу закликаємо все свідоме українське громадянство до згоди, солідарности, спільної організованої боротьби і спільної перемоги.

Громадяни!

Виборчий акт має виявити нашу силу, нашу волю і наші змагання.

Не гаймо часу, лиш спільними зусиллями під стягом загального добра ставаймо до боротьби, а перемога певна!

Об'єднані, сильні духом, загартовані в боротьбі, з твердою волею і гарячим бажанням кращого життя йдім у виборчий бій!

Львів, в травні 1927.

Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

Дмитро Левицький, голова, сенатор Михайло Черкавський, Гринь Тершаковець, о. Леонтій Куницький, Олександр Марітчак, Корнило Троян, гол. секр. Володимир Целевич, заст. гол. секр. Олекса Черкавський – члени президії.

Члени Центрального Комітету: Степан Бандура, Стефанія Барановська, Степан Біляк, Михайло Волошин, Михайло Галушинський, Альфред Говикович, Дмитро Ерстенюк, Володимир Загайкевич, посол Борис Козубський, Микола Кузьмин, Андрій Кунько, Іван Куровець, Іван Ліщинський, о. Дамян Лопатинський, Остап Луцький, посол Семен Любарський, Василь Мудрий, Федір Назарчук, Микола Огородник, Юліян Олесницький, о. Степан Онишкевич, Володимир Охримович, Юліян Павликовський, Дмитро Паліїв, Зиновій Пеленський, М. Рудницька, о. Володимир Домет Садовський, Михайло Стефанівський, Михайло Струтинський, посол Сергій Хруцький, Юра Чукур.

Заступники членів Комітету: о. Іван Фединський, Іван Гіжа, Павло Лисяк, Микола Творидло, Олена Шепарович, Михайло Галібей, Сергій Вишнівський, Мих. Кернога, Юрко Пастернак.

Свобода. – 1927. – 15 травня.

II

Громадяни Галицької Землі!

Вибори до громадських рад розписані!

Прийшов кінець комісарській самоволі, що панувала стільки літ над правом Українця, громадянина. До голосу приходить український селянин, робітник і міщанин. Йому а нікому іншому належить право і перемога на українській землі.

В цю важну хвилю взиває Українське Національно-Демократичне Об'єднання всіх свідомих, чесних українців до згоди і злуки всіх своїх сил. Нехай ворог побачить один наш фронт, що прямує до одної мети.

А хто не з нами, той проти нас!

Викиньте з посеред себе всіх хрунів, котрих пізнаєте по тім, що вони будуть проти одноцілого національного фронту, з ними не може бути

спільної перемоги! Сором для нас і дітей наших буде, як вони віднесуть хоч частинний успіх.

Потрудіться для кращої грядучої долі українського народу, якого фундаментом є громада! А здоровий розвій громади залежить від здорової її управи.

Український Народу!

Відкинь особисті спори, а ставай у карний ряд, до боротьби за свої права, за українську громаду! Вибирай найхарактерніших, найрозумніших, найчесніших!

Українські Жінки!

Ви маєте виборче право нарівні з чоловіками!

Скористайтеся з нього!

Користаючись першим раз з права вибирати і бути вибраним, уведіть у раду свідомих борців, чільних провідників!

Цеж Ваш обов'язок, обов'язок материй будучих поколінь, всенародній обов'язок!

Ніхто з Українців не сміє добровільно зречися вибору! Бо хто нехтує своє право, той не варт його мати!

Пильнуйте виборчих ліст і реклямацій, виборчих комісій і самого вибору. Від цього залежить будучність і Ваша, і Ваших дітей – і цілого народу.

Нікого не сміє бракувати при виборах! Всі мають віддати голос на українську лісту!

Жінки! Пильнуйте, щоби в день виборів ваші чоловіки пішли до голосування!

Мужі! Пильнуйте своїх жінок, щоби не занедбали сповнити свого обов'язку, піти до виборів!

Пам'ятайте один за всіх, а всі за одного!

Отже, вперед до боротьби з ворогами, до згоди між собою, до перемоги для Українського Народу!

Львів, в травні 1927.

Президія Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

Свобода. – 1927. – 22 травня.

№ 215

**Виклад програми Української соціалістично-радикальної партії²¹⁶
1927 р.²¹⁷**

Голод, нужда і темнота

Три царі володіють світом в наші часи: голод, нужда і темнота. Наша неосвідомленість довела до того, що пани і капіталісти заволоділи землями,

²¹⁶ На з'їзді 14 лютого 1926 р. у Львові Крайова організація УПСР на Волині й УРП об'єдналися в нову партію – Українську соціалістично-радикальну партію (УСРП), на чолі якої став Лев Бачинський. Відразу після з'їзду УСРП видала текст партійної програми “Чого хочуть українські соціалісти-радикали”. Проте це видання було повністю сконфісковане польською прокуратурою. В 1927 р. вийшов популярний виклад програми УСРП, з якої тут передруковуємо головні місця (Примітка Т. Гунчака).

²¹⁷ Дата публікації програми.

лісами, водами і підземними скарбами (нафтою, камінним вуглем, сіллю) і живуть розкішно, – а працюючий народ тиснеться на дрібних клаптиках землі, примираючи голодом, або дає себе страшно визискувати в наємній роботі. З голоду родяться недуги і смертність дітей; з праці по капіталістичних фабриках виходять люде каліками-жебраками; край переповнений бездомними старцями і безпритульними дітьми. Освіта і наука є тільки для багатих!

Хліба і праці! – кричить одним голосом цілий край, але нема нікого, хто почув би цей голос. Нема і не буде, аж поки з корінем, то є радикально не буде змінений сучасний суспільний лад. Замість *соціального поневолення повинна прийти соціальна справедливість*.

І друге горе придавлює наш край. Це є *національний утиск*. Наш український народ не має того самого права, що народ польський. Наш народ вважається неповноправним. На нашій землі ведеться мазурську колонізацію. Наші школи переміняють на польські. Наші люди не можуть дістати праці.

Отже, боротися треба одночасно проти обох лих: проти поневолення соціального і національного! Соціальне поневолення зникне, коли український працюючий народ заволодіє землею, національне – тоді, коли він здобуде собі політичну волю. Земля і воля – так коротко можна висловити тугу і бажання українського народу в цей час!

Про землю

Ми є діти землі, вона наша мати, і ми її кохаємо, як діти. Ми, український народ, живемо з землі, а навіть ті наші брати, що відійшли до міста і працюють там як робітники чи ремісники, то й вони серцем тяготять до землі, бо й вони вийшли з села, мають там братів, сестер, рідню. Ми всі любимо нашу землю, готові за неї боротися і її обороняти.

Земля наша, українська мати, широка і розлога, багата і родюча. Було б на ній місце для всіх дітей України; і для селян-мужиків, що орють поле; і для ремісників і робітників, що добувають з землі сіль, нафту чи переробляють на машинах дерево та всякі інші матеріяли для готового вжитку всіх. Для всіх є місце, і всім було би добре, якби не те, що землею тою ми, на жаль, не вміли порядкувати; що земля наша стала не наша, на ній розперлися пани і нас відсунули від влади. Ми втратили свободу, або іншим словом: ми втратили волю.

Про волю

Мати волю на своїй землі – це значить мати свої виборні уряди по громадах, повітах і в цілім краю; щоби всіх урядників настановлював сам працюючий народ, щоб ніхто чужий народові не міг накидати йому своїх порядків; це значить, щоби ціла державна машина була своя, з волі народу і робила те, що скаже народ через свої ради громадські і повітові та через загальну краєву раду.

Двох річей нам хибує: *землі і волі*. Коли в нас буде земля, тоді легше стане жити усім, хто хоче щиро працювати, чи то селянин чи робітник; але до землі ще нам треба й волі, вільности, аби ми не були рабами, тільки господарями на тій своїй землі!

Партія українських соціалістів-радикалів визнає, що обі ці справи – земля і воля – є нерозлучно з собою звязані: добитися землі можна тільки тоді, коли добемся волі. А знову воля без землі нічого не значить. І тому партія українських соціалістів-радикалів організує українських працюючих людей, як на селі, так і в місті, до боротьби за ці дві справи: бо добре знаємо, що з доброї волі нам ні землі, ні волі ніхто не подарує: ні пани з Варшави, ні комісарі з Москви, ні папа римський, ані граф Андрей митрополит Шептицький! *Тільки боротьбою здобудемо своє право!*

Соціалісти-радикали є партія національна і класова

Українська Соціалістично-Радикальна Партія не приймає до себе не-Українців, так як це роблять комуністи, а це тому, що не-Українці не будуть нам помагати в боротьбі за українську визвольну справу, за національне державне право. Отже, Українці мусять самі гуртуватися; працюючі люде, прим. Поляки, Жиди і т. д., коли не прийшли до нас відібрати нам хліб і не є панськими прислужниками, можуть мати в нас своїх приятелів, але вони нехай організуються окремо від нас.

Отже, як бачимо, ми є партія національна українська.

Але ми не є і не хочемо бути *партією всіх станів*, так як хоче бути УНДО. Ми не хочемо обороняти інтересів *всіх станів*. Ми не хочемо заступати, наприклад, інтересів духовенства, поміщиків, торговців і спекулянтів, хочби вони були і завзяті Українці, але визискувачі! Ми не хочемо бути УНДОм, яке каже, що можна помирити вовка з овечкою, бо ми добре знаємо, як то в практиці виглядає в УНДі таке “мирєння”: що вовк (лихвар, капіталіст, поміщик і т. д.) має їсти вівцю, а вівця має з національної солідарности тихо сидіти! Ні, такого “націоналізму” ми не хочемо і тому кажемо:

УСРП (Українська Соціалістично-Радикальна Партія) єднає тільки працюючих Українців села і міста: трудове селянство і інших трудових людей! Тільки труд, тільки працю ми кличемо до себе і лише їх інтереси є для нас святі! Хто працює і щось творить, чи руками чи головою, хто за цю свою працю не вимагає лихварської заплати, тільки пересічно заслуженої, той є наш чоловік і брат! Усіх пявок ми рахуємо нашими ворогами, чи він говорить мовою українською, чи польською, чи жидівською.

Це значить, що ми є партія тільки цієї частини нашої нації, яка дійсно працює, отже, так званої класи працюючих.

Кляса працююча у нас складається з трудового селянства, зарібників, наймитів, слуг, служниць, робітників, залізничників і дрібної працюючої інтелігенції. Всі вони дають якусь корисну працю, а головна між ними сила – це є селянство! Працююча кляса в нас робить 95 на 100 всіх Українців.

Будучи партією класи працюючих і обороняючи тільки їхні інтереси, Українська Соціалістично-Робітничка Партія рівночасно обороняє інтереси цілої нації української! Бо хто боронить 95 на 100, той, річ ясна, боронить цілоти!

Ми кажемо: ми є партія класова; але якраз через те *ми є одинока дійсно національна партія!* Бо хто, як УНДО, боронить інтересів панів і їх

прислужників, той боронить тільки 5 осіб на сто, отже, не є національною партією!

Це, зрештою, показує життя. Партія УНДО, яка має повну губу націоналізму, перша в р. 1923 ухвалила погодитися на автономію Галичини, замість добиватися незалежності; ця сама партія чимраз дужче пре до згоди з польськими панами і правительством, добиваючись певних концесій для себе, очевидно, обіцяючи за це служити вірно польському панству (бо без того ніхто з нею не буде говорити).

Кляса працюючих і кляса капіталістів

Ми кличемо до організованої товариської співпраці всіх селян і робітників тому, щоби була більша сила в боротьбі з капіталістами. Бо нинішній лад полягає на тім, що люде не є рівні. Одні, хоч самі не працюють, мають фабрики, копальні, банки й багато землі, а другі того всього не мають, хоч усе життя гірко працюють. Капіталісти – то є ті, що мають засоби виробництва (машини, гроші, багато землі – одним словом, капітал), живуть з того, що використовують працю тих людей, котрі не мають нічого іншого, як тільки руки чи голову до праці. Через те цілий світ ділиться тепер на дві часті: на людей праці, визискуваних і гноблених, та на людей, що мають капітал. Поміж тими двома громадами людей (клясами) іде боротьба, бо ті, що мають капітал (капіталісти), хотіли би якнайбільше збити доходу з визиску чужої праці, а знову працюючі стараються вибитися з-під їх визиску і неволі. Ту боротьбу поміж людьми капіталу і людьми праці називаємо клясовою боротьбою.

Є такі прислужники капіталістів, котрі говорять, що не сміє бути клясової боротьби. Одні з них кажуть, що той суспільний лад, який є тепер, мусить вічно бути, бо все на світі є від Бога. Отже, працюючі мають терпеливо зносити свою недолу на землі, а нехай сподіються щастя тільки по смерті. Другі знову говорять, що селяни й робітники не сміють боротися проти визиску своїх панів, бо тим, мовляв, розбивається “національну єдність”. Але ті “свої” пани ані не думають для тої національної згоди заперестати визискувати своїх робітників чи віддати селянам землю. Всі ті баламути своєю балаканиною клясової боротьби не спинять. Бо доки буде поділ людей на маючих і немаючих, доки буде утиск і визиск працюючих через капіталістів, так довго буде горіти неминуче клясова боротьба. Вона може закінчитися аж тоді, коли працюючі здобудуть владу і перемінять теперішній лад.

Вже з того, що ми досі казали, виходить, що до кляси працюючих соціялісти-радикали рахують усе трудове селянство, робітництво, дрібне ремісництво і дійсно працюючу інтелігенцію (як учительство, кооперативних робітників і т. д.). Не рахуємо до кляси працюючих і не обороняємо всіх тих, хто живе з праці других, наприклад фабрикантів, більших земельних власників, банкірів, всіх торговців і т. д., бо це є кляса непродуктивна, визискуюча людську працю. Тих всіх, хто визискує чужу працю, ми поборюємо, отвираючи народові очі на їх роботу. Всі вони разом творять основу капіталістичного ладу, котрий днесь панує тут, на нашій землі, і

котрий довів наш народ до такої страшної нужди. Тих, що мають засоби виробництва (суми грошей, машини, копальні, великі простори землі), називаємо коротко буржуазією (міщанством).

Не лише той належить до буржуазії, хто має капітал і живе з визиску; до буржуазії треба рахувати і всіх прислужників капіталізму, всіх тих, хто біжить коло воза капіталізму, щоби й собі щось зарвати з людської кривди. Такими слугами буржуазії є чимало українських дрібних панків, які, встаючи і лягаючи, тільки мріють про гроші, дивіденди, золоті ковніри і взагалі розкошування. Щоби це здобути, вони вислугуються як можуть капіталістам і пануючій нації. Далі йде церковна єрархія, яка, будучи на державній пенсії, всіма силами закриває від вірних дійсну суть капіталізму і панських порядків, щоби народ не бачив, хто його дійсний ворог. Церковні слуги одержують платню на те, щоби залякувати працюючих вже не гарматами і кулеметами, тільки пеклом і божими карами. Так виглядає капіталістична твердиня.

Даремне говорять ундисти, що між Українцями нема буржуазії, отже, нащо нам ділитися? Так, капіталістів і поміщиків Українців ще не дуже багато: поміщиків-Українців на західніх землях, як показує статистика, маємо поверх 200, а промисловців і іншої буржуазії може, вдруге стільки, але зате є в нас ціла велика армія платних прислужників капіталу і темноти: це є ціла армія дрібних панів, рабів пануючого ладу. Оця то армія, часто навіть не відаючи, що творить, тримає наш темний сільський, а також міський народ у кліщах несвідомости і покірливости та помагає таким чином польській буржуазії в її пануванні. Бо якби не те вічне залякування, то народ давно піднісся би культурно і кооперацією, просвітою і політичною організацією станув би на ноги.

Борячись проти самих капіталістів, ми не можемо щадити й слуг капіталу.

Трудове селянство і пролетаріят

Партія УНДО каже, що соціялісти знають лише буржуазію і пролетаріят; з буржуазією воюють, а пролетаріят боронять. Про селян забувають. Це не зовсім правдиво.

Є два роди соціялістів: одні чисто робітничі, от як німецькі соціяльні демократи. Ці дійсно не цікавляться ближче селянством, хоч і не є його ворогами. Але є другий рід соціялістів, який бере в охорону усіх працюючих людей без різниці, тільки коли вони не є визискувачами. Це є народницькі соціялісти.

Отакими-то народниками є соціялісти-радикали на Західній Україні. Це є та сама партія, що має величезну силу між селянством і робітництвом на Великій Україні і називається там соціялісти-революціонери. (Тепер на Великій Україні все придушене військовою силою московських комуністів і жадній партії, крім комуністичної, не вільно явно існувати).

Соціялісти-радикали є народниками, тому що вони не роблять різниці між трудовим народом: чи ти працюєш на рилі, чи ти наймит, двірський слуга, чи робітник на фабриці – то все є брати, яких визискує капітал,

пануюча буржуазія. Отже, мусить бути спільний фронт. А тому що найбільше працюючого народу в нас – це є дрібні селяни, тому ця партія має найбільше членів між селянством.

Соціалісти-радикали кажуть: це є правда, що між селянином-виробником і пролетарем-споживачем є певна різниця інтересів; але ще більша є між ними спільність інтересів: спільна боротьба проти лихварів, визискувачів, поміщиків (дідичів), фабрикантів і проти утиску через пануючу буржуазію, яка не допускає до волі цілого українського працюючого народу та ще на нього пересуває якнайбільше тягарів (податки, додатки, оплати). До того не допускає до піднесення культурного життя народу.

Тому що політична партія єднає людей для боротьби за політичні і економічні (господарські) права, а політичні інтереси і селян, і робітників є однакові – тому ми кличемо до одного фронту всіх, хто працює! Ми не кажемо, що селянин має мати більше прав як робітник; ми не кажемо на відвороті, так як роблять комуністи і сельробы, що робітник має мати більші права як селянин і диктатуру над селом²¹⁸. Ні! Ми стоїмо за рівні права для всіх працюючих!

Отже, не є правдою, що соціалісти-радикали ніби дбають лише про пролетаріят. Навпаки, пролетаріату (міського) в нас мало і головна сила соціалістів-радикалів, це є, власне, трудові селяне. Партія соціалістів-радикалів виховала найкращих селянських борців і організаторів. Хто не чув про таких селян-радикалів, як Думка, Гарматій, Радуляк, Юра Соломійчук, Сандуляк, Михас, Дувіряк, Довгань, Королюк, Шекерик і многих, многих інших?

Соціалісти-радикали не шанують капіталу, а шанують тільки працю і ще раз працю! Хто чесно працює, других не кривдить – той наш чоловік. Чи він в селянському сердаку, чи в робітничій блюзі.

За право праці на свій продукт ми хочемо боротися всі і на кожному кроці! Це наша найвища засада, це наше перше “вірую”!

Хочемо ширити між чесними людьми любов і солідарність. Але не хочемо солідарности з визискувачами і їх слугами!

Тим ми ріжнимось від других партій: від комуністів, сельробів і ундистів. Комуністи говорять тільки про робітників (хоч на ділі дбають тільки про своїх партійників); сельробы буцім щось про селян говорять, але для баламутства, бо проти диктатури “пролетаріату” не виступають; ундисти хочуть працюючих піддати під курателю духовенства і рабської інтелігенції. Ми не можемо пристати ні до комуністів і їх рабів – сельробів, ні до ундистів, а хочемо й мусимо йти самостійно.

Зі спілки селян з робітниками вийде лише користь для одних і других: селяне скорше здобудуть землю, коли їх підіпруть робітники, а робітники швидше здобудуть працю і добрі умови праці, коли за ними стане лава селянства.

²¹⁸ В дійсності, однак, не робітники мають владу в руках, а самі тільки партійні проводирі комуністів! (Примітка Т. Гунчака).

В єдності сила!

До боротьби проти поміщиків і буржуазії та їх слуг (свідомих чи несвідомих)!

Національний утиск

Говорячи про поміщиків та буржуазію, ми мали на думці той страшний соціальний утиск, який звалився на український працюючий народ: той земельний голод, що нам допікає, ті привілеї, що мають земельні магнати при податках і в управлінні державою, той визиск торговельний і лихву кредитову, яка придавила наш народ, ті голодні “платні” зарібників і робітників, те безробіття, темноту й деморалізацію, що є наслідком капіталістичного ладу.

Але лихо рідко ходить самотою; звичайно – в парі. До утиску соціального в нас, на західніх землях, приєднується ще другий: утиск національний. Як ти не Поляк, то вже ти гірший, вже на тебе всяка поліційна фігура дивиться з підозрінням; вже ти під “оком”... Твоя дитина мусить в школі вчитися всього по-польськи, ходити на польські народові обходи, співати патріотичних польських пісень. Книжки, образи, мапи в школі польські, урядування в школі, ба навіть на парохії в уряді громадським має бути (ніби так хочуть) по-польськи. Податкові гроші йдуть на косцюлки, на кольоністів, на польські банки і кулка; землю парцелюють між Мазурів і розпарцелювали вже поверх 400 тисяч гектарів, будуючи серед нас цілі польські села. Коли ти Українець, то для тебе нема праці чи в державнім підприємстві, чи на залізниці, чи навіть по приватних фабриках, ти не є ціла людина. Нема для тебе рівного права. Твої ради громадські касують, а призначають комісара Поляка або якогось перекинчика. І так на кожному кроці.

Проти цього всього треба також боротися. Чим сильніша буде наша організація і твердіша наша постава, тим менше буде охоти до утиску. Тільки на похиле дерево скачуть кози. Цього не треба забувати.

Тому Українська Соціалістично-Радикальна Партія не устає в своїх накликах до витривалости в боротьбі за повну національну волю.

Але мало того, що нас тут тиснуть. Частина нашого українського народу, що є за Карпатами, підпала по війні під руку Чехів, частина, що є на Буковині і в Бесарабії, – під владу Румунів, а найбільша частина України, Велика Україна, програвши війну з Москвою, знаходиться тепер під зверхністю московської влади, яка тепер є в руках комуністичної партії.

Є в нас партії, що кажуть, ніби Велика Україна не є під владою, а тільки під “опікою” московського уряду. Так кажуть комуністи і сільроби. Але коли так є, коли то лише опіка, а сама Україна ніби свобідна, то чому ця Україна не має свого власного війська? Хто нині є свобідний, коли не має власного війська? Далі: чи може бути свобідний народ, який не має власного скарбу, грошей? А Українська Радянська Республіка власних грошей не має, податки відходять до скарбу в Москві, а Україні з того капає щось трошки, от як з Варшави для воєводства у Львові. От така-то самостійність цієї ніби

“радянської” України. Та й ті ніби “ради” селян і робітників – це є одна комедія, а в дійсності править той, хто має гармати і гроші, отже, Москва.

Що так є, видно з цього, що навіть такого червоного комуніста, як Шумський, запакували до вагона і вивезли з України тільки для того, що вже йому, як Українцеві, було забагато того московського нахабства на Україні. Комуністична “рівність” там впрочім виглядає так, що “пролетаріят” має 5 разів більше виборче право до “рад”, як селянство. Та й ще ці славетні комуністичні вибори подібні цілком до галицьких виборів за Австрії: голосується посередньо, через почвірні правибори і то явно. Не диво, що при такій виборчій ординації і геометрії не має на Великій Україні селянство майже жадного голосу в державних справах, а все диктує московський “пролетаріят” та його прислужник – “проклятий тип Малороса, котрий готов наплювати на все українське і за теплу посаду продати цілу Україну” – як казав український комуніст і бувший комісар освіти Шумський, за що його заслано з України на вигнання, а його товаришів викинено зі всякої праці.

Отже, і там Україна ще не виборола собі волі і ще є поневолена. Тому укр. соціалістично-радикальна партія каже:

Треба боротися проти національного утиску на всіх українських землях. Все одно, відкіля йде цей утиск.

І тут знову різниця між нами і УНДОм та комуністами і сільробами. УНДО, хоч ніби виступає проти польського утиску, але боротися проти нього не в силі. Ясна річ, бо як можуть виступати про уряду люде, що беруть пенсії від того уряду? На це треба відваги і рішучости, а маса інтелігенції на це неспосібна.

Партія комуністів і сільробів знову, як всі комуністичні партії в Європі, є під командою Москви, і ясна річ, що боротися проти Москви вона не може, а може тільки її вихвалити. А Москва каже нашим комуністам бути вірними слугами варшавського центру. От так вони безвольні раби!

Соціалісти-радикали і в національній справі мусять іти своєю простою, правдивою і не блудною дорогою. Ніколи ніхто не поміг собі і другим, ходячи крутими стежками і вихилясами.

Коли нас тиснуть зі всіх боків, то ми мусимо відбиватися на всі боки! Іншої ради соціалісти-радикали не знають і не хочуть знати! Тільки люде немічні і душевні каліки люблять “хитрувати”. Люде, що хочуть жити, люде здорові – боряться. Ми хочемо боротися, бо хочемо жити!

Щодо Радянської України, то комуністи і сільроби люблять закидати, що ніби соц.-радикали до спілки з УНДОм і світовою буржуазією готуються напасти на радянські республіки і повернути туди назад поміщиків. На це треба відповісти, що це неправда. Соціалісти-радикали не визнавали й не визнають ніякої спілки з буржуазією в жадній справі! Навпаки, вони на кожному кроці поборюють капіталістів, отже, і в тій справі вони є рішучі противники всіх тих, хто мріє про похід на Схід! Соціалісти-радикали кажуть: український народ не потребує вмішування чужих сил до своїх справ. Він сам власними руками вибере собі на Великій Україні своє право, – а всяких чужих гостей він привітає так, як вітав їх в р. 1918, 1919 і 1920-м!

А українські соціалісти-радикали завсігди були, є і будуть між першими борцями за соборну самостійність!

Моральні (ідейні) підстави радикального соціалізму

Ми говорили досі про те, кого обороняє і з ким бореться Українська Соціалістично-Радикальна Партія. Тепер хочемо представити, якого ладу хоче ця партія, за що вона бореться.

Вона бореться за права народу (нації) і за права людини. Вона стоїть на тім, що кожний чоловік зокрема і кожна народність має кілька основних прав, яких ніхто не сміє порушувати. Ті права є:

право на землю і на працю;

право на продукт (або плід) своєї праці;

право на свободу (волю).

Хочемо завести такий громадський лад, де ті три права були б у пошанівку, такий лад називається соціалістичний, то є товариський, бо “соціум” значить “товариш”. Не повинно бути життя коштом другого; не може бути неволі національної і особистої. Має бути рівність, свобода і товариська любов між людьми, як проповідували Христос, Будда, Шевченко, Драгоманів, Франко і многі, многі інші.

Це є та моральна підвалина, тверда, як скала, на якій ми, соціалісти-радикали, будуємо нашу організацію і програму. І це, що ми далі скажемо, які порядки хочемо завести, впливає прямо з цієї моральної головної підстави.

Отже, наперед подивімся, як соціалісти-радикали хочуть упорядкувати найважливішу справу земельну і господарську.

Земельна справа і селянське господарство

Хочемо, щоби земля, що є тепер у руках поміщиків і спекулянтів і взагалі більших власників, держави і церкви, була передана трудовим дрібноземельним і безземельним селянам і то без ніякого викупу. Коли почислити ту працю, що наш народ поклав на ній за панщини, то ясно, що навіть якби хтось говорив про заплату, то ця земля вже многократно заплачена трудом і потом соток селянських поколінь. Але й те правда, що пани, прийшовши перед сотнями літ на нашу землю, нікому за неї не платили, а просто землю забрали.

Земля, що була роздана кольтоністам, мусить бути назад повернена; наш народ ніколи не визнає чужої колонізації наших земель. Адже й Поляки не признали колишньої німецької колонізації на польських землях.

Ми добре знаємо, що те все не робиться само від себе, але ми мусимо добитися цього в тяжкім змаганні. До такого змагання кличе Українська Соціалістично-Радикальна Партія весь український селянський народ.

Про способи такої боротьби тут не місце говорити. Щодо тих кольтоністів – зайшлих людей, то знову є різниця між соціалістами-радикалами і комуністами та селярами. Комуністи та селяри не борються проти колонізації. Вони кажуть нам “тримати з кольтоністами оден фронт проти буржуазії”, бо, мовляв, кольтоністи є трудовий народ. Тут ми ніколи не погодимось з комуністами чи селярами. Навіть найкрикливіший комуніст і

сельроб не примирить нас з колонізацією, бо так може помалу прийти до того, що ми всі вимашеруємо зі своєї землі на те, аби зробити місце “трудовам людям” – кольоністам! Комуністи говорять до нас мовою варшавською і московською, бо Москва так само на Велику Україну понасилала кольоністів – Росіян і Жидів, і творить на Україні навіть окрему “жидівську республіку” коло Чорного моря, а це тому, щоби Україну відділити від моря.

Мусимо боротися з усіх сил за конфіскацію поміщицької землі і за скасування колонізації. Земля наша мусить бути дійсно наша, як була перед сотнями літ, коли ще панів не було! Вже в цілїм світі іде ліквідація (знесення) великої власности. Вправді і Польща має закон про земельну “реформу”, але з тої “земельної” реформи ми дотепер землі не дістали.

До розділу землі, як прийде той час, мусить кожна громада скласти земельний комітет; ці місцеві комітети утворять комітети повітові і загальнокраєвий.

Хоч розділити усю поміщицьку землю між малоземельників, то не вистарчить, щоб всі могли мати такі господарства, на яких могли б уже цілком добре господарити. Отже, наше село потребує конечно ще одної річи, а це є піднесення врожайности землі.

Земля у нас видає ледве половину того, що в Чехах або в Данії. Жита в нас родиться з гектара пересічно 10 сотнарів метричних, а в Данії 22 сотнарів! Так само є з пшеницею, а ще гірше з вівсом. А чому? Тому, що землі не меліоровані, і ще тому, що наш селянин не вмє добре справляти поля, не вживає відповідних угноєнь і не має капіталу на машини та інші прилади.

Отже, треба перевести меліорацію ґрунтів і закладати школи сільського господарства, треба кооперативно набувати погної і машини, треба вчитися і вчитися та гуртуватися в кооперативи.

Соціалісти-радикали вірять тільки в спілчанство (кооперацію) і солідарність. Індивідуалізм – це є самолюбство, вони поборюють, бо він веде тільки до розбиття наших сил. Тільки вільна спілка вільних людей, як казав наш учитель М. Драгоманів, приведе нас до добра, і для того всяких спекулянтів і лихварів, які часом родяться з наших селян, ми мусимо поборювати. Хочемо всі багатства, заможности і культурности, але не для одиниць, а для всіх нас одночасно; не хочемо, щоби між нами багатіли лише одиниці, з кривдою своїх односельчан і взагалі співгромадян!

Віriamo в кооперацію (вільне спілчанство)!

Кооперацією візьмемо до своїх рук торговлю селянськими продуктами і всім тим, що село привозить з міста, та витиснемо з наших усіх сіл визискувачів; кооператива буде нам клубом і читальнею; там буде наша школа господарства; через кооперативу будемо пускати в світ наше молоко, масло, сир, яйця, клоччя, жито, бараболі, фасолю, горох, безроги і рогату худобу. Тим способом зробимо добре і собі, бо дістанемо ліпші ціни і робітникові в місті, бо він знову через свої споживчі кооперативи буде від нас діставати товар безпосереднє, отже, дешевше і нефалшований.

Таким чином, при допомозі кооперації заживуть краще люде праці, вигинуть люде кривди і лихви, а селянин матиме досить капіталу на те, щоби поправити свою тепер таку мізерну господарку.

Ще раз кажемо: земля, наука і кооперація – це є наша програма в селянській справі! Соціялісти-радикали не обіцяють нікому раю на землі. Вони тільки показують дорогу і говорять: ми хочемо йти цею дорогою, бо віримо, що вона добра. Не обіцяють ні землі, ні богацтв. Кажуть: селянине, тільки буде твого, що сам здобудеш і створиш. Здобудеш землю, будеш її мати. Візьмешся до науки і кооперації – будеш мати з того користь і втіху! Але не чекай, що хтось за тебе це все зробить! А зокрема не думай, що якась “партія” має тобі щось дати чи щось за тебе зробити.

Соціялістично-радикальна партія – то є ви самі, працюючі люде. Коли ви самі по селах і містах щось робите, рухаєтеся, то значить, що “партія” робить і рухається. Отже, браття селяне: не надіймося помочі згори, а робім і рухаймося, бо час настав дуже грізний!

Податкова справа

Ми сказали, що найбільше допікає селянам брак землі і лихва в торговлі і позичках. Другою болячкою селянства є великі податки. Селян покривдили вже тим, що земля не однаково поклясована: у панів ніби гірша і менший податок, у селян ніби краща, аби податок був більший. Цю кривду треба вирівняти, поки ще земля великих власників не розділена між селян.

Далі, є кривда селянам від того, що вони платять податок від кількості ґрунту, хочби цей ґрунт давав і найменший дохід. Також всі без різниці платять податок домовий. А тим часом урядники, коли мають платню, податку не платять зовсім, оскільки не мають коло 2.500 золотих у рік. Це така явна кривда, що її муситься згладити. Треба, щоб податок платився лише від дійсного доходу і то так, щоби з більшого доходу податок був много вищий, як з малого, а з цілком малих доходів не сміє бути жадного податку (мінімум існування). Тоді головний тягар податків упав би не на бідних, а на тих, що мають вищі доходи і це було би цілком справедливо (податок поступенно-доходовий). Всі податки ґрунтові і домові мусять бути скасовані.

Далі є податки т. зв. споживчі (посередні): від солі, цукру, нафти, сірників, вугілля, тютюну, алкоголю і т. д. Через те що їсти мусить всякий, виходить таке, що головну масу цих податків платять самі незаможні кляси, селянство і робітники. Коли подивитися на польський державний бюджет, то видно, що більше половини всіх державних доходів пливе якраз з тих податків споживчих. Отже, майже цілу державну машину утримує своїми податками якраз працюючий народ; в нагороду за те, за його кервавицю, його мають не за повноправну людину, але ним помітує всякий панський посіпака!

Соціялісти-радикали з цілою рішучістю є проти споживчих податків. Визнають тільки оден рід податку – поступенно-доходовий; розуміється, що вони визнають, що право на податок має тільки народня влада, вибрана самим народом і ним контрольована.

Громадські оплати, церковні й інші тягарі

На утримання громадських і повітових рад мають іти гроші з єдиного доходного податку.

На утримання церков і духовенства повинні складатися самі члени даної церкви. Соціялісти-радикали не визнають справедливим, щоби на одну віру держава давала гроші (як, приміром, на католицьку), а на другу віру, напр. євангелицьку, ні. Нехай платять або на всі, або на ніяку; краще буде, коли духовника будуть собі удержувати самі вірні; тоді він буде служити їм, а не державі. Це називалося б: відділення церкви від держави.

Ще долягають селянству різні інші тягарі: роботизни, шарварки, мита дорогові і мостові, оплати торгові і стемплеві. Тільки деякі з тих оплат є в часті оправдані, всі інші є останками старого панщизняного (кріпацького) ладу і мусять бути скасовані.

Треба розводити промисловість!

Як би ми не ділили землю, а її не вистарчить для всіх. Тому необхідно поширювати в нас кооперативні майстерні і фабрики, щоби ми не мусили купувати те, що виробила чужинецька рука, а мали все нашого українського виробу. Тоді сотні тисячів нашого народу з сіл найде працю.

Ми купуємо шкіру, сукно, коси, серпи, плуги, машини, штучні погної, мило, сірку, цукор, але все те роблять не наші робітники, а чужі. А хіба цього не могли б робити наші власні фабрики?

Не надіймося і тут на ніяку чужу поміч, бо кожна рука собі крива. Фабрики маємо побудувати ми самі, через наші кооперативи та їх союзи. В тих фабриках має працювати український робітник, добре плачений і з повнотою людських прав. В тих фабриках, що вже є, в тих копальнях нафти і соли, що ми маємо, треба завести представничі ради робітників, а коли влада перейде в нас в руки народу, то всі більші промислові підприємства мають перейти під заряд публичний (управні ради, зложені з представників держави, споживачів і робітників підприємства). Не може бути так, як є тепер у комуністів, де фабриками завідують одні тільки державні урядовці, котрі живуть не з того, що запрацює фабрика, але до того мусить докладати ще селянство зі своїх податків.

Дрібні майстерні, варстати і фабрички можуть і при соціалізмі лишатися в приватних руках, бо все одно вони не зможуть довго конкурувати з кооперативними установами.

Що зробити з торговцями?

Було би нерозумним заборонювати приватну торгівлю. Так пробували зробити большевики і до нічого не довели. Поки нема кому заступити торговця, поти він буде існувати і своє робити. Але треба засновувати скрізь кооперативи селян і кооперативи споживачів у місті, тоді ці кооперативи зайдять приватного лихваря. Він або виїде в інший, дурніший край, або візьметься до якоїсь корисної праці. Отже, і тут вся наша надія на кооперацію. Кооперація приверне до нашого народу сотні мільонів грошей, які підуть на піднесення нашого господарства.

Що зробити з кредитовими лихварями?

Нині промисл і світова торгівля є ще в руках приватних спекулянтів; вони ведуть ці справи не в інтересі загалу, тільки для свого зиску. На місце такої торгівлі ми мусимо поставити торгівлю кооперативну, яка буде давати користи не одиницям, а загалові тих, хто працює.

Те саме з кредитом. Нині головні маєтки є в руках приватних людей. Ці капітали лежать у банках, і ті приватні банки трясуть цілим світом. Позичаючи комусь грош, приватні лихварі луплять поганьські проценти (відсотки), які доходять до 200 – 300% у рік!

Також і проти цього лиха можна боротися. Почасти при допомозі держави, яка повинна з податкових грошей дати певну суму в банк для селянського кредиту; почасти знову при допомозі кооперативних кас ощадности і позичок. Селянські і міські каси зробили багато для поборювання кредитової лихви, і їх треба поширювати з усеї сили. Хто має троха зайвого гроша, має нести його до такої каси, де ці гроші певні і послужать як дешевий кредит потребуючим. Такою самопомогою можемо позбутися з нашого краю других лихварів, кредитових.

Які права належаться робітникам?

Робітники є союзники трудових селян. Вони не мають власного господарства, вони щохвилини можуть бути без праці, як фабрика стане; їм грозить каліцтво від машини, вони працюють у задусі і в нездорових майстернях не раз до пізної ночі, що є значно тяще, як праця на полі. Отже, цілком справедливо, щоб держава взяла під опіку робітничу клясу. Робітникам належаться такі права: справедлива оплата праці; 8 годин праці денної, не більше; при тяжких роботах під землею цей час мусить бути ще коротший, бо це нищить здоровля.

Не вільно приймати до праці малолітних; нічна праця мусить робитися тільки в разі konieczности.

Сільські наймити і робітники по дворах є особливо нещасні, бо їх ніхто не бере під охорону; вони мусять особливо організуватися.

Найкраще боротися за кращу платню тим способом, що з підприємцями (фабрикантами, поміщиками) робляться спільні (гуртові) контракти про працю, які обов'язують на цілий край. Коли до підприємця приходять оден робітник, то з нього ще насміються, а коли прийде делегат від “професійної спілки”, тоді з ним говоритимуть зовсім інакше, бо знають, що за ним стоять тисячі, які можуть кожного часу застрайкувати (забастувати).

Всі робітники мають бути законно і примусово обезпечені від хвороб, каліцтва, старости й безробіття.

Старцями, каліками і сиротами мусить опікуватися держава.

Взагалі, всі, що працюють, чи то селянин, чи міський робітник, мають найти опіку в нужді. Гроші на це найдуться, коли зменшити видатки на панські витребеньки та притиснути податковою шрубою всіх тих, хто живе чужим коштом.

Треба зорганізувати місто!

Ніколи не буде добра на селі, коли місто буде вороже селу. Тепер місто не наше. Це є осідок лихварства, спекулянтства, кривди селянської, це є смітник цілого повіта. Що дає нині місто селові? Деморалізацію і здирство!

Ми хочемо, щоби місто було каганцем освіти і культури для села. Щоби воно дійсно щось давало селові, щоби тут було все те, чого потребує село. Щоби до того міста могли відходити зі села ті, хто на селі не має з чого жити.

Для того треба, щоби селянство мало голос в управі повітів через свої ради; щоби побудувати тут фабрики, школи господарські і промислові, школи кооперативні і загальноосвітні. Треба кооперативно оснóвувати тут склепи і майстерні. Тоді місто стане українське і то не спекулянтське, а корисне всьому населенню. Селянин і робітник подадуть собі руки з трудовим інтелігентом, який буде своєю головою служити народові. Тоді можна буде змінити радикально (до коріня) цілий теперішній лад права капіталу, на лад, у котрім запанує право праці.

Таким чином, ми розглянули головні питання нашого господарського життя і показали, як соціялісти-радикали хочуть змінити лихий теперішній стан. Ми бачили, що в кожній справі, чи то селянській, чи робітничій, чи ремісничій, соціялісти-радикали стараються бути справедливими. Це значить, що скрізь вони боронять працю. Хто працює, той має одержувати до своїх рук те, що дає його праця. Хто не працює, а може працювати, той не має права на життя. Така найвища засада соціялізму. А всякій праці честь і слава!

Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. – К.: Дніпро, 2001. – Т. 7. 20-ті – 40-ві рр. ХХ ст. / Упор. прим. Т. Гунчака, Р. Сольчака. – С. 213 – 227.

№ 216

Із тижневого звіту Відділу громадської безпеки Станіславівського воєводського управління про політичну ситуацію в Станіславівському воєводстві за час від 1 до 7 січня 1928 р.

7 січня 1928 р.

Діяльність українських політичних організацій розвивається тепер майже виключно під знаком агітації передвиборної, причому на першому плані вирізняється акція з боку УНДО і УСРП, котрі на цьому терені борються між собою за вплив на українське суспільство.

УНДО

Акція з боку цієї партії в деталях представляється наступним чином. 25 грудня 1927 р. в Гвозді Надвірнянського повіту відбулись збори, скликані вчителем Юрком Рокезою.

30 грудня 1927 р. Роман Курбас, із Рожнятова Долинського повіту, діяч УНДО на цій території, скликав передвиборчі збори, у яких брало участь 50 осіб з Рожнятова й навколишніх сіл. На зборах доповідав д-р Курбас на

тему виборів, закликаючи зібраних до солідарності й обираючи на послів тільки своїх людей.

Після промови ще кілька священиків, присутніх на зборах, довершили вибори ширшого комітету виборчого, до складу котрого увійшли: Роман Курбас, священик Логінський зі Струтина, священик Патрило з Перегінська, священик Соловій з Креховець, Петро Волошинович з Рожнятова, Михайло Лещинський з Брошнева та Федір Хлебовський з Ценяви.

Після вибору комітету прийнято до відома подану д-ром Р. Курбасом його кандидатуру на посла, обіцяючи йому якнайбільшу підтримку. Схвалено також рішення про добровільні внески на виборчі цілі.

1 січня б. р. відбулися в Тростянці того ж повіту передвиборчі збори, скликані керівником школи Філемоном Білозуром та греко-католицьким священиком Миколою Дерлицею. Виступав Білозур на тему виборів до Сейму і Сенату, критикуючи симпатиків УНС і називаючи їх продавцями й зрадниками народу. Обрано місцевий виборчий комітет у складі 3 осіб.

31 грудня 1927 р. відбулась у Коломиї конфіденційна нарада УНДО, де обрано повітовий виборчий комітет в особах: священика Олександра Русина, декана з Коломиї, д-ра Сабата, емер. суддівського, Елеонори Фонтової, М. Бойчука, кер. кооперативу з Тлумачика, Н. Цукора, господаря з Ковалівки Печеніжинського повіту. На нараді висунуто кандидатуру Н. Цукора.

1 січня відбулись у Стриганцях Тлумацького повіту невиборчі збори, у яких взяло участь біля 250 осіб. На зборах виступав д-р Ярослав Шипайло з Тисмениці, ознайомивши присутніх із технічною стороною проведення виборів. Прийнято резолюцію, в якій учасники зборів погодились віддати під час виборів свої голоси за кандидатів УНДО.

Того ж дня відбулися подібні збори в Жидачеві за участю близько 200 осіб. На тих зборах промовляв д-р Целевич, делегат УНДО зі Львова, на тему необхідності самоорганізації українського народу під час виборів, що наближаються. У результаті обрано повітовий виборчий комітет у складі: священик Михайло Гавлюк, д-р Роман Комаринський, Андрій Снігура. Після зборів відбулась таємна нарада комітету, на котрій ухвалено підтримувати висунуту з повіту кандидатуру д-ра Романа Комаринського.

3 січня 1928 р. у Косові скликано повітовий зїзд УНДО, який через малу кількість делегатів було перенесено на 6 або 7 січня.

У Заболотіві Снятинського повіту відбулися 3 січня передвиборні збори УНДО, скликані адв. д-ром Муровичем. Присутніх було близько 80 осіб, серед них 4 священики і делегат ЦК УНДО Дмитро Ерстенюк зі Львова. Збори ті були перервані через інцидент, викликаний симпатиками Сельробу на чолі з Миколою Рогою і Миколою Костівим, які освистували священиків і в такий спосіб перешкоджали подальшій нараді.

4 січня відбулись у Снятині збори повітового Комітету УНДО за участі біля 20 осіб. На зборах виступав священик Проч, закликаючи присутніх обміркувати обрання 2-х кандидатів послами партії УНДО від цього повіту. Рішення жодного не прийнято.

3 січня 1928 р. провело УНДО в Печеніжині з ініціативи адв. Карла Шипайла передвиборчу нараду, в якій взяло участь біля 18 осіб. Шипайло зачитав зібраним виборчий закон, пояснюючи деякі статті, причому на його пропозицію зібрані ухвалили подати до уряду громади письмову скаргу з приводу нібито малої кількості українців у окружних виборчих комісіях.

У Городенці скликане було 5 січня проф. прив. укр. гімн. Яківчиком віче УНДО, на якому промовляв д-р Василь Касьян (УСРП) та проф. Яківчик. На вічі схвалено резолюцію, у якій зібрані закликали централі обох партій іти на вибори разом, а також щоб у разі нездійснення угоди кожен українець голосував за український національний список.

УСРП

Партія, яку я вже при вступі згадував, також розвиває свою діяльність у зв'язку з виборчою акцією.

1 січня були розклеєні на стінах у Богородчанах оголошення, видані повітовою виборчою комісією УСРП, що закликали людей до проведення віч і нарад, єднання в лавах УСРП, а також до створення виборчого фонду.

Такі самі оголошення появилися в громаді Підгайчики Коломийського повіту.

1 січня в Чернятині Городенківського повіту відбулись передвиборчі збори УСРП, на яких із промовою виступив Микола Шлемкевич із Серафинець і Михайло Білик з Городенки. На зборах обговорювалась кандидатура Шлемкевича і вибрано мужів довір'я до виборчої комісії в складі: Бурдеги Івана і Заліщука Степана.

Того самого дня відбулось в Ясенові Пільному того ж повіту віче, скликане д-ром Касьяном, який у своїй промові закликав присутніх, щоби взяли активну участь у виборах і створили одностайний фронт, не допускаючи розколу.

3 січня відбулося в Городенці повітове передвиборче віче. На віче те прибув д-р Лев Бачинський зі Станиславова, який у своїй доповіді підкреслив необхідність визволення українського народу, зазначаючи, що УСРП піде на вибори в соціально-демократичному блоці разом із Українською партією праці і проти УНДО. У зібранні взяло участь біля 600 осіб, переважно селян, з усього повіту.

У Верхньому Ясенові Косівського повіту скликав Петро Кречуняк селян цього села 1 січня на передвиборні збори, на які прибуло близько 30 осіб. Кречуняк у своїй промові закликав зібраних підтримувати на виборах до Сейму і Сенату тільки кандидатів зі списку УСРП, а також щоби розвинули в громаді агітацію на користь цієї партії.

У Рогатинському повіті в Данильче відбулись 1 січня збори членів УСРП у читальні "Просвіти", на котрих віт тієї громади Андрій Гривнак, офіційний кандидат у послы УСРП з того повіту, гостро виступив проти партії УНДО та руського духовенства через їх угодову політику. У виступі своєму також негативно висловлювався про Союз рільників, що зорганізується в повіті.

1 січня відбулись в Усті Снятинського повіту публічні збори за участю близько 200 осіб. На зборах тих доповідав д-р Лев Бачинський, адв. зі Станиславова, про справу виборів, критикував діяльність УНДО. Обговорював програму УСРП, виступаючи проти д-ра Трильовського, який, на його думку, краще мав би залишитись за кордоном, а не прибувати до краю і розбивати єдність українського народу. Далі промовляли Василь Стефаник із Русова, д-р Новодворський із Коломиї, останній на тему технічного проведення виборів. В результаті віча ухвалено скликати збори 9 січня в Снятині, з метою обрання повітового виборчого комітету та визначення кандидатур на послів і сенаторів від імені УСРП з повіту.

30 грудня 1927 р. відбулися в Тлумачі, у приміщенні читальні “Просвіти” збори, обмежені тільки запрошеними гостями, скликані д-ром Іваном Макухом з Тлумача.

1 січня в Стриганцях, цього ж повіту, відбулись також передвиборні збори, куди прибули д-р Ярослав Шипайло і Н. Романчук із Тисмениці.

В Ямниці Станиславівського повіту 1 січня влаштовано передвиборне віче, на якому з промовою виступив д-р Антон Перегінець, канд. адв. зі Станиславова. Говорив у своїй доповіді про політичні розбіжності укр. народу, котрі доводять до творення щораз то нових політичних угруповань і тим самим до розбиття монолітного фронту укр. народу. Виступив також проти політики УНДО і УНС, твердячи, що та остання підтримувана польським урядом. Насамкінець закликав до солідарності та об’єднання в один блок, оскільки лише він може врятувати укр. народ від можливої поразки під час виборів. Ухвалено обрати виборчий комітет, закликано всіх партійних провідників до творення спільного фронту, а також ухвалу цю подати до публічної відомості та оприлюднити в польських і українських часописах.

УСРП-Лівиця

Акція, започаткована д-ром Трильовським, щодо створення нової партії – УСРП-Лівиці, починає розвиватися на терені Коломийського повіту. За останньою інформацією, відбулася 3 січня таємна нарада в канцелярії д-ра Туранського, адв. у Коломиї, в якій взяли участь д-р Антон Кузьмич, адв. канд. з Коломиї, та Павло Лаврук з Іспаса, кілька селян з Косівського та Печеніжинського повітів. На тій нараді ухвалено зайняти прихильні позиції щодо д-ра Трильовського та акції, що ним проводиться.

30 грудня прибув до Снятина д-р Кирило Трильовський та провів у приміщенні укр. міщанської читальні збори, у яких взяло участь біля 30 осіб переважно зі Стецевої й Залуччя. Він виголосив доповідь на тему загальної політичної ситуації та діяльності партій, виступаючи проти УНДО і УСРП. Обговорюючи програму створюваної ним партії, наголосив, що вона міститься принципово в словах “земля” і “воля”, тобто в боротьбі за здобуття для селянства землі без викупу. Слово “воля” публічно не хотів тлумачити, стверджуючи, що кожен його сам має розуміти.

УНС

Діяльність УНС в напрямку нав'язування контактів з іншими політичними угрупованнями з метою створити спільний виборчий блок до Сейму знайшла своє втілення в скликаній на 11 січня до Коломиї конференції делегатів УНС із делегатами партії староруської. Предметом нарад тої конференції буде питання об'єднання цих двох партій у виборчій кампанії.

Загалом, діяльність УНС останнім часом надто ослабла. Причини того треба шукати у фактах, на які вказує надвірнянський староста у своєму звіті від 4 січня ц. р., Л: 5/Таємне, витяг з якого дослівно додаю: “партія УНС, з огляду на значну кількість лояльних селян у тутешньому повіті, мала би більше прихильників, якби в роботу УНС було втягнуто селян, що користуються більшою довірою, та якби УНС розпоряджалася значними коштами, так, як розпоряджаються антидержавні руські партії, особливо УНДО”.

Сельроб 219

...

Сельроб активно розвиває свої акції на тлі майбутніх виборів.

Встановлено, що на конференції Сельробу в Коломиї 25 грудня 1927 р. обрано окружний виборчий комітет, до складу якого увійшли такі особи з терену Станиславівського повіту: Городецький із Галича, Озарків із Дубівців, Гузенець Юрій з Микитинців, Когутяк Луць з Опришівців, Дейчаківський Василь із Ямниці. На тій самій конференції прийнято рішення про наступну конференцію 8 січня в Станиславові, де має бути представлений список кандидатів Сельробу на послів.

1 січня в Заболотові Снятинського повіту відбулися збори членів Сельробу-Правиці, де обрано членів виборчого комітету і схвалено кандидатів у послі: Луця Берлада з Відинова та Юрія Павлюка з Тростянця.

Цього ж дня скликав повітовий комітет Сельробу-Правиці в Надвірній віче, у якому взяло участь близько 160 осіб. Віче відкрив повітовий секретар Сельробу Боечко Михайло, після чого вибрано президію віча. Головою був обраний Андрейчук Йосиф із Заріччя. Той надав голос Кобутяку Лукашу зі Станиславова, котрий представив зібраним програму Сельробу і критикував укр. міщанські партії. Проти тих закидів виступив член УНДО, дехто Клюфінський, закидаючи сельробівцям, що діють в інтересах Москви. Далі виступав керівник надвірнянського повітового комітету Сельробу Скаліш Ярослав, комуніст, який стикнувся знову з опором з боку ундовців, особливо інженера Цитківського²²⁰ та конципієнта адв. Борисевича. Загалом дискусія на тому вічу була власне тільки суперечкою між ундовцями та членами Сельробу.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 607, арк. 3 – 9.

Копія. Машинопис. Переклад з польської мови.

²¹⁹ Пропущено текст про діяльність Сельробу в Жидачівському та Стрийському повітах.

²²⁰ Прізвище надруковано нерозбірливо.

№ 217

Із тижневого звіту Відділу громадської безпеки Станіславівського воєводського управління про політичну ситуацію в Станіславівському воєводстві за час від 8 до 14 січня 1928 р.

14 січня 1928 р.

Передвиборчий рух українських політичних партій розвивається на території тутешнього воєводства досить сильно. Лідирують, як завжди, УНДО і УСРП, які в окремих повітах воєводства, щоб уникнути можливої поразки, яка спіткала би ті партії в разі самостійного виступу, стараються знайти основу для обопільного порозуміння. Старання такі найбільше вдалося зауважити в Городенківському і Станіславівському повітах. Порозуміння між двома партіями здійсниться і є річчю майже певною, йдеться лише про те, на яких умовах воно буде укладене. На це вказує також і той момент, що на всяких передвиборних вічах і зборах, організованих на заклик чи то УНДО чи то УСРП, не виступають надто гостро проти політики іншої партії, а, навпаки, промовці прагнуть вказати на потребу укладення монолітного блоку в українському суспільстві. Про необхідність злиття двох партій свідчить урешті й той аргумент, що як УНДО, так і УСРП поволі втрачають у деяких місцевостях прихильників на користь інших уже існуючих чи новостворюваних партій, і навіть на користь угодових. Це видно на прикладі Богородчанського і Тлумацького повітів.

У Богородчанському повіті в багатьох місцевостях постала останнім часом сильна опозиція серед місцевих діячів УНДО, спрямована проти священиків, на чолі якої стоять найчастіше керівники гмін або гмінні писарі угової орієнтації. Ця опозиція відтягне, безсумнівно, багато прихильників УНДО від тієї партії. Подібним чином на зменшення лав її вплине розгорнута недавно агітаційна робота війта Остап'юка з Радчі Станіславівського повіту разом із Василем Стельмахом зі Старих Богородчан за організацію української партії чисто селянської з виключенням української інтелігенції.

У Тлумацькому повіті почались тертя серед діячів УНДО на тлі особистих амбіцій. Якийсь Петро Савозин із Закрівців, який хотів отримати партійний мандат, але не був прийнятий тією партією до списку, заявив представнику партії д-рові Дрогомирецькому про вихід із партії та про утворення нової спілки під назвою "Землеробський союз", до складу якого увійдуть як русини, так поляки й німці. Детальніше діяльність українських партій виглядає таким чином.

УНДО

7 січня в Максимівцях Долинського повіту відбулись передвиборні збори, скликані Володимиром Горбовим. У зборах взяло участь біля 20 осіб. Промовляв Горбовий на тему організування в лавах УНДО та застерігав щодо платних агітаторів від Даниловича і Сельробу, врешті закликав до організації сільських виборчих комітетів.

Того ж дня він організував подібні збори у Велдіжі за участю близько 50 осіб, де окрім нього виступав гр.-кат. свящ. Іполіт Погорецький. За останній період створено в Болехові й Рожнятові Долинського повіту окружні виборчі комітети УНДО. Очолив комітет у Рожнятові д-р Роман Коцаба, а в Болехові – гр.-кат. свящ. Володимир Сухий.

Провідник виборчого окружного комітету в Болехові рекомендував усім гмінам, які належать до Болехівського судового округу, утворити негайно сільські виборчі комітети.

5 січня ц. р. відбулося в Городенці віче УНДО, на якому виступили Матейків і д-р Окуневський, адв. з Городенки, на тему виборів і необхідності укладення загального руського блоку (ширший звіт представив окремо).

6 січня ц. р. скликане було передвиборне зібрання УНДО в гміні Серафінці Городенківського повіту, яким керував о. Комаринський, гр.-кат. парох з Городенки. На зібранні виступили кілька промовців, які заохочували до укладення угоди між УНДО і УСРП. Прийнята ухвала закликала керівництво обох партій до порозуміння і висунення спільного виборчого списку. У тих зборах взяло участь біля 160 осіб.

9 січня відбулось подібне передвиборче віче в Рашкові, скликане кандидатом адвокатським Кульчицьким Євстахієм із Городенки. Участь у вічу взяло біля 100 осіб, а виступали Кульчицький, а також Буклащук, землероб із Городенки.

Того ж дня мало місце передвиборне віче в Поточищі Городенківського повіту, скликане Теодором Матейківим, який виступав на ньому, висловлюючи потребу з'єднання всіх українців у спільному блоці. Ухвалено резолюцію в дусі висновків промовця.

В Косівському повіті відбувся 5 січня в Косові зїзд УНДО. Предметом нарад була справа визначення кандидатури на посла до Сейму від УНДО. Висунуто 2 кандидатури: Михайла Короленка і Степана Григорців а й після тривалої дискусії постановили висунути як кандидата з Косова Михайла Короленка. Після того уповноважено повітовий провід УНДО до створення виборчого комітету та встановлення зв'язків з місцевими комітетами.

У Печеніжині 5 січня ц. р. утворився виборчий комітет УНДО, який складається з 19 членів. Головою обрано адвоката Карла Шипайла, а секретарем студента Василя Кузича.

У Рогатинському повіті відбулось 8 січня ц. р. конфіденційне передвиборне зібрання УНДО в Журові під головуванням Івана Потитки, заступника директора повітового Союзу кооперативів з Рогатина.

Того ж дня він організував віче в Княгиничах. На обох зібраннях створено місцеві передвиборчі комітети.

11 січня ц. р. в Рогатині відбулась конференція повітового проводу УНДО, яка мала на меті привести до порозуміння між УНДО і УСРП. З причини, однак, опозиційного становища делегатів УСРП до порозуміння не дійшло.

У Станиславові відбулося 8 січня віче УНДО, яке, одначе, після утворення президії, було розпущене, з огляду на ексцеси, викликані прихильниками Сельробу й комуністами, присутніми в залі.

221

9 січня в Тлумацькому повіті відбулось передвиборче зібрання за участі біля 200 осіб. На тому зібранні жодних резолюцій не ухвалено, а виступаючі закликали лише до згуртування в партії УНДО.

УСРП

Діяльність цієї партії в підготовці виборчої акції виявилася на тутешньому терені в таких повітах: Богородчанському, Городенківському, Косівському, Печеніжинському, Рогатинському, Снятинському, Станиславівському й Тлумацькому.

У Богородчанському повіті відбулося 9 січня ц. р. віче, скликане з ініціативи д-ра Когута, при участі заледве 15 осіб. Плановані доповідачі в особах д-ра Бачинського і д-ра Макуха з невідомих причин не прибули.

У Городенківському повіті, в Залешові, 11 січня відбулось віче за участю 20 осіб, у Полянці – за участю 50 осіб і в Семаківцях за присутності близько 24 осіб. На тих зібраннях обрано членів виборчих комітетів і закликано до підтримки партії УСРП.

У Косівському повіті 8 січня ц. р., у Ферескулі, організував передвиборні збори за участю 180 осіб Петро Шекерик – кандидат у послы від УСРП з того ж повіту.

Він також сам 11 січня ц. р. організував подібні збори в Косові, у яких взяло участь біля 50 осіб.

У Марківцях Печеніжинського повіту відбулась 9 січня передвиборча нарада за участю 10 осіб, під час якої виступав Гриць Дувірак, закликаючи присутніх підтримати цю партію.

До Рогатина скликано на 11 січня ц. р. конференцію делегатів УСРП Рогатинського повіту, у якій взяло участь біля 35 осіб. Та конференція мала зв'язок з подібною конференцією УНДО, яка відбулась того ж дня, з метою укладення порозуміння між обома партіями. До порозуміння, як уже вище згадував, не дійшло, і то з вини кандидатів УСРП.

У Княжому Снятинського повіту утворився виборчий комітет УСРП.

У Станиславові 11 січня скликано д-ром Левом Бачинським передвиборне віче. З промовами виступили д-р Лев Бачинський, емерит офіціал судовий Паранкевич, Степан Шлапак, студент зі Станиславова (Сельроб) та ін. У промовах закликали до згоди і єднання в спільний блок та виступу проти запроданців і хрунів.

Схоже віче відбулось в Палагінцях Тлумацького повіту. На те віче прибув делегат зі Львова Михайло Матчак, який виголосив доповідь на тему виборів. Виступав у своїй доповіді проти партій Сельроб, УНС і УСРП-Лівиці, обвинувачуючи їх як партії, що прагнуть до розбиття українського суспільства у виборчій акції. Наступний промовець д-р Іван Макух пояснив

²²¹ Пропущено текст, що стосується подій у Стрийському повіті.

коротко виборчий закон. Учасників віча було близько 200 осіб.

УПП

Певну дієвість виявила Українська партія праці на території Калуського повіту, організувавши 8 січня передвиборне віче в Станьковій, а 9 січня ц. р. – подібне віче у Верхні.

У Станьковій у вічі участь взяло близько 300 осіб, а доповідь на тему виборів виголосив Зен.

У Верхні взяло участь у вічі близько 100 осіб, ухваливши вотум довіри тій партії.

УСРП – Лівича.

9 січня ц. р. відбулась у Станиславові таємна партійна конференція УСРП-Лівича за участю біля 20 членів зі Станиславівського повіту. Конференцію відкрив І. Голуб і коротко розповів про організаційні справи, причому пояснив, що д-р Трильовський повернувся до краю на його запрошення та інж. Кураха зі Львова, і то з огляду на зближення д-ра Бачинського з УНДО. Метою повернення було перейняття керівництва в колишній УСРП. Після Голуба виступив коротко д-р Трильовський, пояснюючи також свій приїзд до краю, причому підкреслив, що не керується особистим інтересом, щоб отримати посольську кандидатуру, але хоче стати в обороні партії, якій загрожує небезпека. Далі на пропозицію Голуба дообрано членів ЦК, до якого увійшли: д-р Трильовський як голова, інж. Курах зі Львова як заступник, а також Голуб Іван зі Станиславова, Романчук Іван з Тисмениці та Кременчук з Тисмениці як члени. На тій конференції також обрано повітовий виборчий комітет УСРП-Лівича, до складу якого увійшли Голуб Іван, Кременчук, Романчук і Шпільчак Іван з Ямниці. Врешті, вирішено організувати перше віче УСРП-Лівича в Ямниці 20 січня ц. р., на якому промовляти буде д-р Трильовський.

Сельроб

Продовжує організаційну акцію, особливо на терені Надвірнянського і Долинського повітів. У Новоселиці Долинського повіту створено місцевий комітет цієї партії. До його складу увійшли: Сеньків Теодор, Карів Теодор, Дарвай Осип, Паньків Микола і Паньків Павло. Організація налічує 11 членів.

У цьому ж повіті постав місцевий комітет Сельробу в гміні Пациків. Членами його є Гутак Микола, Кобрин Микола, Янчур Яків, Янчур Іван і Матійчин Василь. Партія налічує 12 членів.

Здобута конфіденційно інформація вказує, що в Новоселиці існує також Окружний комітет Сельробу, який утворив діяч Сельробу Вербовий зі Львова за допомогою члена ППС-Лівича з Вигоди Косовського Юзефа. До складу того комітету входять: Косовський Юзеф, Кобрин Юрій, Матвійчин Василь, Гутак Микола, Гутак Василь, Дарвай Осип, Курос Федір і Семків Теодор.

Інтенсивну організаційну й агітаційну акцію розпочав Сельроб на терені Надвірнянського повіту. Найбільш активні в цьому напрямі знані діячі Сельробу, члени партійного комітету в Надвірній Скаліш Ярослав і Боєчко

Михайло. 3 січня ц. р. вони обидва перебували у Фітькові й Цуцилові, де агітували в інтересах Сельробу, а також того ж дня у Волосові, де організували збори за запрошеннями, у чому їм допомагали мешканці того села: Борис Франциск і Гаврильчук Олекса. В зібранні у Волосові взяло участь біля 20 осіб. Аргументи Скаліша, що закликав до створення комітетів Сельробу, не змогли переконати присутніх, які його висміяли й відмовили його бажанням.

5 січня з ініціативи Скаліша і Боєчка відбулось зібрання за запрошеннями у гміні Велесниці стараннями жителів тієї гміни Прокопа Оперука. У зборах взяло участь біля 30 осіб. Ухвалено нібито організувати місцевий комітет Сельробу в тій гміні.

6 січня ц. р. Скаліш і Боєчко побували в Тисменичанах, а 9 – в Делятині. В тій останній місцевості планували вони організувати віче, з цією акцією їм допомагали Колодій Олекса і Каперук Микола, обидва з Делятина. Оскільки їм відмовлено в наданні залу для проведення віча, вони, нічого не вдіявши, повернулись до Надвірної.

Як у названих вище повітах, тобто Долинському й Надвірнянському, так і в інших розвинув Сельроб також жваву акцію на тлі підготовки до виборів. Виявляється вона в повіті Стрийському (Великі й Малі Дідушиці, Сихів, Угільне, Конюхів, Довголуки), а також у повітах Станиславівському, Косівському, Снятинському.

У Станиславові 9 січня ц. р. в приміщенні товариства “Українська хата” відбулось конфіденційна конференція членів окружного комітету Сельробу за участю 25 осіб. Головував комуніст, студент Шлапак Стефан. Підкреслив потребу розширення сітки партійної організації в повіті, а також вербування нових членів. Закликано до піднесення інтенсивної агітації на користь виборчого списку Сельробу, обрано членів повітового виборчого комітету. До його складу увійшли: Дубановський Михайло, Євчук Михайло, Гуменець Юрій, Шпільчак Семен, Когутяк Луць, а депутат Когутяк Юрій нібито має бути висунутий кандидатом на посла Сельробу від Станиславівського повіту.

У Косівському повіті займаються передвиборною агітацією на користь Сельробу діячі КПЗУ Букатчук Созан із Кобак і Феньчук Михайло з Рожнева.

5 січня ц. р. організував Феньчук у Рожневі таємне зібрання, на котрому обговорено справи, що стосуються виборів, 8 січня відбулось у Рибному Косівського повіту публічне зібрання, скликане Букатчуком за участю біля 40 осіб. Виступали Букатчук і Феньчук, закликаючи присутніх, щоб голосували за список від Сельробу.

У Косові утворився повітовий виборчий комітет Сельробу, до складу якого серед інших увійшли: д-р Боднар Михайло, Букатчук Созан, Феньчук Михайло, Роба Проць, Григоришин Степан.

10 січня відбулось у Снятині зібрання діячів Сельробу, на якому обрано членів повітового виборчого комітету. В його склад увійшли серед інших комуністи: Крикливець Іван, Максим'юк Микола, Вериха Танасій, Яцурак Петро, Стратейчук Микола і Камад Микола. На тому ж зібранні

обрано також членів місцевого виборчого комітету, куди увійшло й декілька знаних комуністичних діячів.

Новостворений повітовий виборчий комітет Сельробу в Заболотіві також містить прізвища знаних комуністів, а це: Рогач Микола із Заболотова і Вакалюк Осип з Іллінців. У окремих місцевостях Снятинського повіту постають щораз нові місцеві виборчі комітети Сельробу.

Також повітовий виборчий комітет тієї партії, створений у Надвірній, складається зі встановлених комуністичних діячів, таких як Скаліш Ярослав, Боєчко Михайло, Тимків Василь, Випринюк Дмитро, Тешля Василь, Росінський Йосиф. У цілій низці місцевостей, як у Надвірній, Пасічній, Зеленій, Стримбі, Назавизові, Пневі, Гвізді, Микуличині та Делятині, організовано місцеві виборчі комітети.

Тут управління володіє копією інструкції Центрального виборчого комітету Сельробу зі Львова від 30 грудня 1927 р., направленої повітовим виборчим комітетам Сельробу, центральна думка якої полягає в наступному: “Ведучи виборчу акцію, належить дбати про розбудову організаційної мережі так, щоб у кожній місцевості був заснований партійний комітет Сельробу”.

Вказане свідчить, що Сельроб використовує виборчу кампанію для організаційної та агітаційної роботи.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 607, арк. 18 – 21 зв.

Копія. Машинопис. Переклад з польської мови.

№ 218

Заява Начальної колегії УВО про завдання організації

Січень 1928 р.

УВО є організацією, для якої тільки інтерес української нації є і буде вирішальним у її діяльності. Вона свідомо рівно ж того, що в тій діяльності буде вона наражена на атаки й пикети навіть з боку українців, а це таких, що за один гріш служать чужим і ворожим українському народові інтересам. До всіх них буде УВО ставитися й надалі як до сміття Варшави або гязі Москви, й на їх крайньо демагогічні й брехливі наклепи, що ними за наказом згори послуговуються, відповідатиме не полемікою та дискусією з ними, але ще більше інтенсивною діяльністю...

Не думає УВО служити інтересам чужих народів. Рівночасно однак УВО свідомо того, що не тільки її завданням, але й обов'язком є шукати собі союзників і вести серед народів світу пропаганду, щоб підготувати відповідну основу й симпатії у світі для загального зриву українського народу.

УВО є революційною організацією, якої основним завданням є пропагувати думку загального революційного зриву українського народу з остаточною метою створити власну національну самостійну і зеднану державу.

Сурма. – 1928. – Січень.

Звернення Центрального комітету УНДО “Український народ!” у зв’язку з виборами до польського сейму і сенату

5 лютого 1928 р.

Український Народе!

Стоїм перед новою спробою сил, перед новим іспитом політичної зрілості і національної свідомості. На день 4 і 11 березня (марта) ц. р. розписано вибори до польського Сейму і Сенату. Всі українські політичні партії рішили взяти в них участь.

Вибори! Вам всім добре відоме це слово. На наших землях вибори все були боротьбою. Боротьбою за характер наших земель, за душу українського народу. До боротьби ставали непохитні карні ряди українських виборців. Нічого не мали вони з собою крім виборчої картки та твердої постанови: **видержати!** І не зважаючи на терор та на підкупства, український народ ніколи не подавався. І хоча шлях народу вистелювали трупи його найкращих синів, воля Народу все була незламна.

А коли знову прийшла хвиля, в якій український народ по довгій перерві має піти в боротьбу з виборчою карткою в руці, то для нас, його політичного проводу, не має найменшого сумніву, що Він і тепер цей обовязок виконає як найкраще, вірний своїй славній минувшині.

Нашим противникам залежить тепер ще більше ніж коли небудь, щоби не виявилася правдива воля українського народу. По селах і містах землі української розійдуться тисячі несовісних агітаторів, що будуть манити Вас під свої прапори, щоби тільки відтягнути Вас з під блакитно-жовтого Стягу, Стягу Великого Українського Народу. Але Ти їм не повіриш душі своєї Народе Український. Твердо і сміло видержиш на своєму пості, при своєму національному прапорі.

Через нашу землю в останніх роках перекотилося море горя. На всіх царинах завдавано нам тяжкі удари. Всеж ми незломані! Без нічиєї помочі, власними силами і власними засобами відбивали ми удари, творили на руїнах нове життя. В найтяжчих умовинах, які тільки знає історія зуміли ми встоятися сильні вірою в краще будуче Нації.

Український Народе!

До виборів обєдналося Українське Національно-Демократичне Обєднання з усіма патріотичними організаціями Галичини, Волині, Холмщини, Полісся і Підляша. Всі, що ставлять інтерес загально-народній вище інтересу вузького, партійного йдуть до виборів під блакитно-жовтим стягом Національного Обєднання. Ми і тільки ми створили правдиво український національний фронт і його несемо у виборчі маси.

Щоби перемога народу українського була певніша Провід Українського Національно-Демократичного Обєднання вступив в бльок з непольськими народами – Білорусинами, Німцями і Жидами з Волині, Холмщини, Полісся і Підляшша. Бо на підставі виборчої ординації тільки великі блоки можуть числити на перемогу.

Український Народе!

4-го і 11-го березня (марта) ц. р. виберемо провідників наших. Щоби вони стояли на сторожі права української нації. Щоби представляли наші змагання перед світом. Щоби боролися на парламентарній арені з законами, кованими на шкоду українського народу. Щоби проводили нам в організовані наших сил на всіх царинах національного життя.

Йдемо до виборів з непохитною вірою в перемогу!

Хай живе український національний фронт!

Всі під блакитно-жовтий стяг!

Всі українські виборці
віддадуть свої голоси
на лісту число

18

бо це є одинока ліста,
одинокого українського
національного бльоку.

Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного
Об'єднання.

Дмитро Левицький, голова, Михайло Черкавський, Гриць Тершаковець, о. Леонтій Куницький, Олександр Марітчак, Корнило Троян, головний секретар Володимир Целевич, заступник головного секретаря Олекса Черкавський – члени президії.

Члени Центрального Комітету: Степан Бандура, Степан Баран, Стефанія Барановська, Степан Біляк, Михайло Волошин, Сергій Вишнівський, Михайло Галущинський, Михайло Галібей, Іван Гіжа, Дмитро Ерстенюк, Володимир Загайкевич, Михайло Кернога, Борис Козубський, Микола Кузьмин, Андрій Кунько, Іван Куровець, Іван Ліщинський, Остап Луцький, Павло Лисяк, Семен Любарський, Василь Мудрий, Федір Назарчук, Микола Огороднік, Юліян Олесницький, о. Степан Онишкевич, Володимир Охримович, Юліян Павликовський, Дмитро Паліїв, Зиновій Пеленський, Мілена Рудницька, о. Володимир Домет Садовський, Михайло Степанівський, Михайло Струтинський, Михайло Таронько, Микола Творидло, Сергій Хруцький, о. Іван Фединський, Олена Шепарович, Юра Чукур.

Свобода. – 1928. – 5 лютого.

№ 220

**Повідомлення газети “Діло” про арешти й обшуки кандидатів від УНДО
під час виборів до сейму і сенату**

18 лютого 1928 р.

Арешти кандидатів

На початку виборчої акції навіть найбільший політичний пророк не міг передбачити, які несподіванки скриваються за вуглами тернистого виборчого шляху. Нині звільна відкривається заслونا, а з поза неї бачимо, як виглядають ті несподіванки. В першу чергу відбуваються труси й арешти і то тим інтензивніше, тим частіше, чим ближче до виборів.

Минулого тижня відбулися труси в ген. секретаря Об'єднання В. Целевича, д-ра Л. Макарушки, Ів. Желізка та в голови Товариства

“Просвіта” і головного кандидата зі станіславівської округи М. Галушинського. Арештовано вдруге кандидата на посла з тернопільської округи Ол. Яворського і секрет. виборчого комітету в Бучачі Короля. Очевидно, субстрату до трусів й арештів не важко найти.

Діло. – 1928. – 18 лютого.

№ 221

Правно-державна заява Української парламентарної репрезентації, виголошена головою УНДО і УПР Дмитром Левицьким на пленарному засіданні сейму

29 березня 1928 р.²²²

Дискусія над бюджетовою провізорією вимагає вияснення загального політичного становища. Тому я, користаючи з нинішньої нагоди, заявляю:

Вступаючи до польських законодавчих установ як представники цієї частини великого українського народу, яка опинилася в межах Річипосполитої Польської заявляємо з цієї трибуни перед цілим світом: Український нарід в Польщі живе в числі поперх 6 міл. душ компактною масою як подавляюча і безсумнівна більшість у Сх. Галичині wraz із Лемківщиною, на Холмщині, Підляшші, Поліссі та Волині, займаючи на південно-східній полові польської держави величезну і суцільну територію кругло 200 тис. квадратних кілометрів землі. Землі ці безпосередньо лучаться з дальшою суцільною національною українською територією, на сході з Придніпрянською Україною, на півдні та південному сході з Закарпаттям, Буковиною і Бесарабією, творять її нерозривну складову частину. Український нарід є споконвічним автохтоном цих земель. Землі ці в історичній минувшині входили до Київської держави, творили самостійну Галицько-Волинську Державу, з часом як частина належали до держави створеної гетьманом усієї України Богданом Хмельницьким, а під чужим пануванням (литовським, польським, австрійським і російським) ніколи не втратили своєї національної окремішности і не зреклись стремлінь до державної незалежности.

Навязуючи до своїх непогаснутих історичних традицій, спираючись на переважаючим українським характері всіх земель і здійснюючи святе право кожної нації на самоозначення, український нарід на всіх своїх етнографічних землях здійснив у недавньому минулому свій заповітний національний ідеал державної незалежности: а) четвертим універсалом Української Центральної Ради в Києві з дня 22 січня 1918 проголошуючи Українську Народню Республіку на українських землях бувшої російської займанщини; б) законом Української Національної Ради у Львові з дня 19 жовтня 1918, покликуючим до життя Українську Державу на українських землях б. австро-уг. монархії (Сх. Галичина, Буковина та Закарпаття) і накінець в) актом з 22 січня 1919 р. проголошуючим в Києві сполуку обох

²²² Дата події, про яку йдеться в документі.

українських державних одиниць в одну Соборну, Незалежну та Суверенну Українську Народню Республіку.

В обороні цієї своєї Держави перед нападом Росії, Польщі та Румунії в рр. 1918 – 1920 український нарід пролив море крові та зложив гекатомби жертв найкращих своїх героїв, що впали на полях битв, або згинули смертю мучеників у таборах полонених.

Згадуючи з найбільшою гордістю цей героїчний період нашої недавньої історичної хвилі схиляємо в найглибшій пошані голови перед тінями наших національних героїв і вірні їх святим заповітам, урочисто заявляємо, що найвищим, святим і непорушним ідеалом нашим є: Незалежна, Суверенна і Соборна Українська Національна Держава на всій українській території.

Тому то всі міжнародні акти, якими споконвічні частини української землі, – Сх. Галичини з Лемківщиною, Землі Холмщини, Волині, Підляша та Полісся, – признано Польщі, а саме: мировий договір у Ризі з 18 березня 1921 р. і рішення Конференції Амбасадорів у Парижі з 14 березня 1923 р., які то акти насилують право українського народу на самоозначення, уважаємо де юре неправосильними. А вступаючи до цих законодавчих палат, будемо і тут змагати до здійснення найвищого права української нації.

Займаючи зокрема становище до внесеної бюджетової провізорії, заявляємо, що будемо голосувати у звязку із загальним нашим становищем проти внесеного бюджетового законопроекту.

Діло. – 1928. – 31 березня.

№ 222

Комунікати ЦК УНДО у справі громадського самоврядування, а також зловживань польської влади під час виборів до сейму і сенату

11 квітня 1928 р.

Комунікати

I. В справі громадського самоврядування

Вибори громадських рад у Східній Галичині переведено ще літом 1927 р. Незважаючи на те, що по нинішній день не всюди уконституювалися нововибрані громадські ради чи то наслідком внесених протестів, чи з інших причин. Для вжитку на парламентарній арені конечним є зібрання матеріалів про стан громадського самоврядування під теперішню хвилю, а зокрема точна статистика тих всіх громад, де ще урядують наказні комісарі враз із поданням причин такого стану. Всі повітові Народні Комітети, сенатори і послы, а також усі, яким лежить на серці справа громадського самоврядування, зволють прислати потрібні матеріяли на адресу: Володимир Целевич, Народня Канцелярія, Львів, вул. Костюшка ч 1 а.

Головний Секретаріят УНДО.

II. В справі зловживань у часі виборів

Щоби призбирати й упорядкувати матеріяли про виборчі зловживання, що потрібні для використання їх на соймовій арені перед надзвичайною

комісією, прохаємо всіх сенаторів, послів, повітових організаторів та взагалі членів партії прислати негайно потрібні матеріали на адресу: Володимир Целевич, Народня Канцелярія, Львів, вул. Костюшка ч 1 а. Всі подавані факти мусять бути точно перевірені і доказані свідками. Зокрема слід подати факти сторонничого поступовання і зловживань виборчих комісій та інших чинників (як адміністративних), факти арештів і надуживання допомогової акції для цілей виборчої агітації як також факти дошкулювань за голосування. Зокрема ж цінними є факти зловживань, що вплинули рішачо на вислід виборів. Мало маємо призбираних матеріалів з північно-західних українських земель і тому прохаємо в загально-національному інтересі негайно їх прислати.

Головний Секретаріят УНДО.

Діло. – 1928. – 11 квітня.

№ 223

Ситуаційний звіт Станіславівського воєводського управління про організацію народних віч послами УНДО

10 липня 1928 р.

Z pośród grup politycznych najaktywniejszemi były Undo i U.S.R.P.

U.N.D.O.

Z inicjatywy tej partji urządzone zostały wiece sprawozdawcze posłów undowskich do Sejmu mianowicie w Dolinie, w Ladzkiem szlach. pow. Tłumacz, w Kosowie, w Berezowie wyż. pow. Peczeniżyn i w Mizuniu starym pow. Dolina.

Dnia 7 lipca b. r. odbył się wiec poselski w Dolinie na którym przemawiał przybyły ze Stryja poseł z UNDO Łucki Józef. Na wiece obecnych około 250 osób. Poseł ten w toku mowy przytoczył słowa deklaracji, jaką wygłosił na pierwszym posiedzeniu Sejmu przez klubu parlamentarnego “UNDO” Lewicki. “Nasza polityka jest dążenie do stwarzenia samodzielnego państwa ukraiń. i o tem dzisiaj i zawsze myśleć będziemy aż do czasu zrealizowania naszych dążeń”. Mówił że w Polsce mało jest Ukraińców. W bolszewji jest ich 9/10 i ci zadecydują o granicach państwowych Ukrainy. Obecna Rosja Sowiecka długo istnieć nie będzie. Rozsądek każe polakom żyć w zgodzie z Ukraińcami. Politycy ukraiń. powinni prowadzić taka politykę, która daje gwarancje stworzenia niezależnego państwa ukraińskiego.

W tym samym dniu odbyły się wiece poselskie z inicjatywy Undo w Kosowie oraz w Ladzkiem szlach. pow. Tłumach.

Dnia 8 lipca b. r. odbył się wiec poselski w Berezowie wyżnem w pow. Peczeniżyn. Przemawiał poseł Palijew, który między innemi tak się wyraził “40-miljonowy naród ukraiński nie spocznie tak długo aż wywalczy swoja samodzielność. Wybrani przez niego posłowie stoją na swym posterunku. Undo starało się połączyć w Sejme w jeden klub z radykałami lecz ci ostatni nie zgodzili się na to. Ukraińskie sprawy nie mogą być rozwiązane w Sejme, ale musza być wywalczone”.

ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 20, арк 11 зв. – 12.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

Комунікат краєвої команди УВО про знущання поліції над ув'язненими членами організації

15 липня 1928 р.

КОМУНІКАТ

Польський наглий Суд у Львові видав дня 15-го липня ц. р. на членів У.В.О., що як такі виступили, засуд, а саме: засудив на кару смерти Володимира Ординця і Івана Плахтину, а на важку тюрму Володимира Мироша й Євгена Качмарського.

Згадані бойовики виконали закиданий їм вчинок, а саме напад на пошту, на приказ У.В.О. робили вони це саме, що свого часу під царатом Йосиф Пилсудський і його організація. Цей вчинок мав на меті не тільки здобувати матеріальні засоби конечні для революційної підготовки, але також підірвати бодай в малій частині підвалини окупантської держави, наближуючи українців тим самим до осягнення оконечної мети.

Польська львівська Поліція нарочно намагалася зробити з наскрізь політичного чину, який навіть сам польський наглий Суд мусів визнати за ідейний, звичайний бандитський напад. Поліція сфабрикувала слідство в тому напрямі, щоби за всяку ціну, з кривоприсягою Комісарів Поліції включно, довести до наглого Суду та через підмовлення вчинкові ідейних мотивів підірвати моральний авторитет організації.

Поліція пристосовує звичайні насилля супроти членів У.В.О. щоби на насилля відповісти насиллям, заповідаємо, що на будуче У.В.О. на трактовання своїх членів як звичайних злочинців і пристосування до них ганебної карі смерти через повішання, відповідь індивідуальним терором спрямованим супроти Керманичів Держави.

Стверджуємо рівнож понад всякий сумнів, що Поліція катувала членів У.В.О. Заповідаємо, що на будуче за знущання над в'язнями так в слідстві, як і після засуду покараємо безпосередних справників чи начальників даної установи.

На цьому місці Команда У.В.О. висказує признання засудженим членам за точне виконання наказу і рівновагу духа і свідчить, що вони дотримали вірності зложеній присязі.

Команда У.В.О. наказала відчитати цей комунікат у всіх частинах і відділах У.В.О. і вказала на геройську поставу обвинувачених перед Судом як взір до наслідування.

Постій Дня 15-го липня 1928.

Краєва Команда У.В.О.

ДАІФО, ф. 230, оп. 1, спр. 11, арк. 54.

Машинопис. Оригінал.

№ 225

З тижневого звіту Станіславівського воєводського управління про організацію вічевого руху послами УНДО і УСРП

18 серпня 1928 р.

W okresie sprawozdawczym nader żywym był ruch ukr. partji politycznych a przejawił się on całym szeregu wieców urządzonych w tym czasie przez posłów tak z U.N.D.O. jak i U.S.R.P.

Przemówienia wygłoszone przez posłów na tych wiecach były utrzymane w tonie wybitnie agresywnym każdą mowę cechowały ataki na Rząd i Jego politykę względem mniejszości ukr., krytykowano zarządzenia władz państwowych, agitowano za organizowaniem się w nacjonalistycznych partjach oraz w stowarzyszeniach wszelkiego rodzaju. Posłowie głoszą otwarcie iż niedaleką już jest chwila wyzwolenia się narodu ukraińskiego “z pod jarzma polskiego” wskutek czego powinna ona zastać naród ukr. należycie przygotowanym.

Najsilniejszy nacisk kładzie się na organizowanie towarzystw Sokił i Łuh i do tych towarzystw werbuje się jak największą ilość członków w pierwszym rzędzie ludzi rekrutujących się z żołnierzy b. armji ukraińskiej.

ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 20, арк. 43.

Машинопис. Оригінал. Мова польська.

№ 226

Постанови ЦК УНДО про політику польських властей, спрямовану на позбавлення українського населення демократичних та громадянських прав

5 жовтня 1928 р.

Постанови Центрального Комітету У.Н.Д.О.

Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання, розглянувши і обговоривши на своєму пленарному засіданні дня 5-го жовтня ц. р. теперішні політичні відносини на українських землях в Польщі ствердив:

Польська держава переживає вже від трьох літ затяжну устроеву кризу. Весь зміст внутрішньої польської політики зводиться до завзятої боротьби правлячої меншости з парламентаризмом. Зокрема ведуть усі потравневі уряди екстермінаційну і денаціоналізаційну політику на національних українських територіях, продовжуючи таким чином, тільки ще з більшою безоглядністю, національну політику Хієно-Пяста з перед травня 1926 р. Потравнева, т. зв. санаційна влада ввела в життя культ безправства та насильства, вона повела безнастанну, нічим не оправдану нагінку проти всіх проявів українського національного життя. Українське населення не може користати в масі і зокрема навіть з найелементарніших прав громадянина, гарантованих всьому населенню Польщі польською конституцією. Його позбавляється права свобідного вислову і права зборів, заборонюючи навіть посольські справоздавчі віча. Безнастанні конфіскати української преси і українських книжок, призначених для народу, (творів Шевченка, календаря

“Просвіти”, історичної повісти Чайковського “До слави”), заборона господарсько-кооперативних курсів, розв'язування читалень “Просвіти”, пожежно-руханкових товариств “Соколів” і “Лугів”, розбірка православних церков (місточка Ухань і Острів, села Твіківці, Кісвець, Любартив, Крилів, Павловичі) на Холмщині, опечатування церков на Волині (Жабче), процес у Луцьку за т. зв. ревіндикацію 66 церков, двох монастирів і каплиць чеснохрестного Брацтва, розкопування могил українських вояків (на Лисони, повіт Бережани), масакра учасників святочних поминок на могилах полеглих українських борців за волю в Товстенській, повіт Копичинці і в Присівцях повіт Зборів – наглядно доказують, що теперішня польська офіційна політика прямує до того, щоби згнобити весь національно-культурний український рух, знищити в народі всі національно-визвольні традиції, та підірвати український нарід на економічній ділянці. Дальшим підтримуванням анархії в самоуправній ділянці (комісарщина в великій скількості сільських громад і в усіх повітових органах самоуправи) нищиться і руйнується великанське громадське добро на українських землях, а до того наказна комісарщина в повіт. самоврядуванні непомірно обкладає українське населення не на загально-корисні громадські потреби, а на польські патріотичні цілі (як познанська вистава, польські освітні установи, “Стшельца” і т. д. і тим самим матеріально підриває український нарід. Ті і подібні безчисленні приклади поступовання польської влади супроти українського населення, показують ясно, що ціль усіх тих засобів є один: розложити українське життя внутрі матеріально і морально, та зломити його репресіями зовні. Рівночасно старається уряд на парляментарному терені нехтувати законне представництво українського народу: Українську Парляментарну Репрезентацію та відмовляє їй права репрезентувати український нарід (виступ міністра Складковського і Незабітовського в листопаді 1927 р., незапрошення премієром Світальским Українського Клубу в справі бюджету).

З уваги на такий стан і описані тенденції польської політики на наших землях Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Обеднання закликає всіх українських громадян, зокрема усіх своїх членів – до витривалої оборонної праці, яка може при даних обставинах проявитися тільки в самоорганізації і національній консолідації на політичній та самодопомозі на економічній ділянці. Тільки зорганізованість і дружна співпраця, може нам дати відповідну силу і спроможність обстояти належні нам права та повести успішну боротьбу за повне національне визволення.

Центральний Комітет протестує проти нагінки одної частини польської преси, яка від довшого часу зогиджує всі прояви українського життя, послуговуючись при цьому явними брехнями і часто навіть провокаціями. Для нас не має сумніву, що ця метода має на меті скріпити психольогічний ґрунт під репресії супроти надбань українського народу під Польщею.

Проти такої нечуваної під етичним оглядом тактики польської преси Центральний Комітет протестує перед цілим культурним світом.

Biblioteka Narodowa. – Warszawa, № 70047, S. 41.

№ 227

Комунікат красвої команди УВО про святкування 10-ої річниці Листопадового зриву

Жовтень 1928 р.

Як кожного року, так і цього звиваємо вас до відсвяткування Відродження Української Державности дня 1-ого листопада.

Святкування має нести найбільш торжественний характер та захопити як найширші круги українського громадянства. Свято мусить відбутися в найбільш достойній формі, тому найрішучіше забороняється виконування в цей день демонстраційних актів у відношенні до наших ворогів.

Це наказує УВО всім своїм членам! Членів організації, що не виконали точно цього наказу, Команда потягне до строгої відповідальности. Симпатиків звиваємо примінитися до цього наказу.

Постій у жовтні 1928 р.
Краєва Команда УВО.

ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 143, арк. 40.
Машинопис. Оригінал.

№ 228

Заклик команди УВО до боротьби за національне визволення

1 листопада 1928 р.

У Великий день

Літ тому десять створила Військова Організація нову епоху в житті Української Нації. В ночі з 31-ого жовтня на 1-ого листопада 1918-того року Військова Організація, укрита до цього часу в темряві підземелля, виступила явно. Через одну ніч перемінилася тайна організація в Українську Армію. Вслід за цим, шезла чужа влада й народ став вільним.

Що далі було, всім відомо. Наїздник знов запанував на нашій землі, а Українська Армія перемінилася в Українську Військову Організацію, щоб знов у підземеллі приготувляти хвилю нової переміни себе в Українську Армію, оборонця Української держави.

Десятиліття 1-ого листопада, це рівночасно ювілей Військової Організації. У цю велику хвилю звертаємося до Вас, Старшини і Стрільці Української Армії, до Вас, члени У.В.О. й до Тебе, Українська Молоде, – будучих членів У.В.О. і будучих членів Української Армії.

Чому Великий Чин зперед десяти літ не увінчався успіхом? Багато є причин цього, та найважніші оці: 1) Ми не мали державної і військової традиції. 2) Ми не вмiли любити свободи й ненавидіти неволі. 3) Ми не мали потрібного знання.

Вчитайтеся в історію передвоєнних часів; наші батьки явно й славно виступали проти військового виховання. Нас виховували на пацифістів, яких ціллю було заняти посади в державі ворога. Нас не вчили ненавидіти чужу

владу та змагати до своєї, але виховували нас на вірну підпору займанщицької влади. Наші батьки, самі, з ярма висвободитися не хотіли, бо його навіть не відчували, а молоді не навчили, як до волі змагати.

І тому заскочили нас події, що самі несли нам свободу. І тому Військова Організація повстала так пізно, бо всього на кілька місяців перед 1-им листопада 1918. Не дивно, що не було провідників, які повелиб Армію проти ворога правильними шляхами.

І тому сьогодні наїздник на наших землях...

В десятиліття Великого Дня кличемо тому до Вас – бувші, теперішні й будучі члени Української Армії і Української Військової Організації:

Батьківщина в неволі. Волю її треба здобути. Цього зможе тільки виконати українська збройна сила.

І збройну силу України Ви всі мусите підготовляти!

Ви мусите ненавидіти неволю, та змагати до свободи й навчити цього других!

Ви всі мусите навчитися воєнного діла, щоб вміти волю здобувати.

Ви всі мусите витворити в собі таку віру й створити таку силу, яка, у відповідний момент, започаткувалаб нову епоху, щасливішу, ніж літ тому десять назад.

Геть зневіру, що може вкластися у Ваші душі, завдяки підшептам старих “батьків” народу, яких історія не навчила нічого. Вороги сильні, а ми слабі?! Не такі сили, що їх мають наші вороги, валила віра й посвята народів, бажаючих волі. Впаде сила у Ваших ворогів, але тільки тоді, як Ви цього схочете за всяку ціну та, коли за Вашими бажаннями волі, підуть діла.

У великі роковини кличемо до Вас – геть із байдужістю! Сталіть віру у майбутність Української Нації і будьте готові до посвяти за Україну!

Постій 1-ого листопада 1928.

КОМАНДА УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 690, арк. 149.

Машинопис. Оригінал.

№ 229

**Із листа членів УВО до митрополита А. Шептицького про боротьбу з
москвофільським впливом у Галичині**

20 грудня 1928 р.

...Провідні місця Вашої Архиепархії зайняли люди, що за своєю діяльністю приносять шкоду Українській національній ідеї, а тим самим і Греко-католицькій Церкві.

Москвофільство, цей рак, що перед війною точив організм нашого народу, у війні і під час визвольної боротьби, зникло майже зовсім. На жаль останнім часом москвофільство відроджується знову.

Супроти сего просимо: їх Ексцеленція зволять ласково:

1. Усунути о. Томовича і інших священиків-москвофілів з провідних відвічальних становищ у Львівській Архиепархії.

2. З парохій, в яких з давніх часів залишилися останки москвофільства, усунути священників-москвофілів, а надати туди метких, рухливих священників українців, а священників-москвофілів перенести в свідомі українські села.

3. Не приймати до духовної семінарії абітурієнтів-москвофілів.

Ми, демобілізована Українська Армія, ми, що свою кров проливали за відродження Української Нації, відродження Української Держави, та оборону Греко-католицької Церкви, вважаємо, що маємо право домогтися від всіх українських установ і всіх суспільних організацій, щоби вони у своєму лоні проводили Український національний курс. Заявляємо далі, що демобілізовані члени УА об'єднані в Українській Військовій Організації, розкидані по всіх містах і селах нашого краю, зробимо все, щоби свою волю провести в життя.

УВО.

20 грудня 1928 року.

ЦДА України, м. Львів, ф. 358, оп. 1, спр. 121, арк. 8.

Машинопис. Оригінал.

№№ 230 – 231

Матеріали ІІІ Народного з'їзду УНДО

24 – 25 грудня 1928 р.²²³

№ 230

**Політичне положення українського народу. Промова голови
Українського Національно-Демократичного Об'єднання і Української
Парламентарної Репрезентації д-ра Дм. Левицького**

Високий Народній Зїзде!

Від останнього Народнього Зїзду минуло рівно 2 роки й 35 днів. Чимало за той недовгий час у широкому світі змінилося, чималий шмат дороги зробило нестримне колесо історії. 10 літ минуло від закінчення світової війни, але не усунена ще в світі нервозна післявоєнна атмосфера, в якій дримають зародки нових можливих конфліктів. Не усунена тому, бо створив **цю непевну атмосферу** несправедливий мир, заключений по рецепті поділу держав на побіджених і побідників та нехтуючий цілком правами одних народів, в односторонню користь народів інших. І останні 2 роки були передовсім продовженням тихої але впертої борні двох міжнародніх течій: **ревізіоністичної і протиревізіоністичної**. Побіджені та поневолені більше змагають до нарушення тієї версальської будівлі, яка здвигнена на їхній кривді, – побідники й упревілейовані конвульсійно стараються цю будівлю зберегти ненарушеною. Одні і другі ділають в ім'я мира. Одні твердять, що мир має тільки тоді свою благодатну вартість, коли виключає можливість нових воєн, а односторонній версальський мир таким не є. Інші знову признають тривкість тільки того нинішнього мира, який оберігається їхніми

²²³ Дата події, про яку йдеться в документі.

дужими арміями. І так у супроводі мирової фразеології в останніх 2-х роках продовжувалася а навіть зросла шалена дурійка явного і скритого **зброєння**.

А всеж, серед пошуканок способів утримати раз здобуте та під натиском **економічних** труднощів, які не минули і побідників, найдено можливість ліквідації бодай одної ділянки евентуального нового великанського бойового фронту. Це торкається **західної Європи**, або вірніше – **франко-німецьких відносин**. Започаткована в осені 1925 р. примирююча льокарненська політика керманіча двох сусідських великих сухопутних держав Європи, політика міністрів Бріяна і Штреземана, була в останніх двох роках даліше ведена, дарма, що стрічала і стрічає в міжчасі різні труднощі і приймала та ще певне прийматиме різні форми. Започаткована дипломатична акція в напрямку остаточного упорядкування німецьких репараційних зобов'язань та прискішеної евакуації німецької Надренії, яка досі окупована ще антантськими військами, може й затягнеться на довший час, але таки певно доведе до завершення діла **пацифікації західної Європи**.

Але це замирення тільки й обмежується для західної Європи, до загварантування ненарушності кордонів між Францією і Бельгією та Німеччиною. Щораз яскравіші маніфестації **австрійські** за злукою з Німеччиною; виявлена в половині минулого року ревізіоністична акція льорда Ротеміра в користь **Угорщини**; вічно напружені відносини поміж **Італією та Югославією** на ґрунті балканської і адрійської політики Муссолінія; вічно кривава **македонська рана**; все ще не полагоджено післявоєнні суперечки поміж **Румунією й Угорщиною** і накінець напруження між **Німеччиною й Польщею**, – усе воно свідчить про далеко не стабілізовані відносини у **середній Європі**. Однак правдивий осередок будучих міжнародних конфліктів, справжня незаписана карта, це **європейський Схід**. І ось саме: відношення великодержав Європи, Сполучених Держав Північної Америки та могутньої великодержави Азії – Японії до **Союзу Радянських Республік**, або вірніше до **цілого комплексу східно-європейських справ**, – це друга поруч французько-німецького порозуміння найважливіша справа, яку належить підкреслити при короткому погляді на перебіг міжнародних подій протягом останніх 2-х літ. Заведені надії **Англії** на можливість ведення сяк-так нормальних торговельних зв'язків з більшовиками та з другого боку використання цими останніми торговельних зв'язків задля комуністичної пропаганди внутрі Англії, довело в травні 1927 р. до явного **розриву поміж великою Британією і Союзом Радянських Республік**. В наслідку протирадянської англійської політики не вдалося Радянському Союзові дійти до будь-якого порозуміння з Францією ані теж якнебудь зблизитись до Союзу Народів. Останні роки безумовно зазначилися великим упадком **впливів III Інтернаціоналу** у світі та **зростом** протирадянського курсу в міжнародній політиці. Чималий удар міжнародньому престижові Радянського Союзу завдала невдача його у **Китаю**. Скріплення антирадянських настроїв у широкому світі було теж мабуть головною причиною, що без вражіння проминули такі примирюючі

спроби Радянського Союзу, як участь у **міжнародній конференції роззброєння** чи підписання **пакту Келльога**. Навіть при найбільше побіжному білянсі міжнародних подій за останні два роки не можна промовчати факту, що напруження поміж Англією і СРСР, дійшло було в деяких моментах до того ступня, що цілий світ був алярмований голосними **воєнними поголосками**.

Відношення до Радянського Союзу грає теж величезну роллю в гігантському, покищо тихому і скритому **конфлікті поміж Великою Британією та Зєдиненими Державами Північної Америки**. Цей кофлікт полягає на суперництві двох найсильніших морських держав щодо гегемонії на водах світового торговельного значіння і в звязку з цим на суперництві найбільших світових економічних трестів; відомо, скільки в цьому конфлікті значить т. зв. **боротьба за нафту**, а в цій боротьбі суперництво за володіння у якій-небудь формі нафтовими теренами на території Радянського Союзу. Вибух визвольницької національної революції у **Китаю**, зверненої проти економічної експльоатації та взагалі господарсько-політичної супремачії європейських держав, ще більше ускладнив міжнародні відносини. В даному випадку маємо до діла з істнуючим від часу японсько-російської війни суперництвом **Японії та Америки** щодо панування над Тихим Океаном. Коли зважити, що політично й економічно найбільше заінтересовані на Далекому Сході з усіх європейських держав **Англія і Радсоюз**, то виходить ясно, що перемога національної революції в Китаю, згадана вже раз вгорі програма російського комунізму, а вірніше Радянського Союзу підчас китайського революційного процесу, частинна інтервенція Японії і сепаратне становище Сполучених Держав Північної Америки, які перші признали новий побідний національний китайський уряд, усе це внесло в міжнародню політику силу нових питань. Зріст і дальше назрівання **англьо-американського конфлікту**, це третя найважніша подія у широкому світі за останніх два роки.

Одначе не вичерпалиб ми всього, колиб не згадали про Польщу та її роллю в міжнародній політиці. Та роля підрядна, бо Польща не виступає в ній фактично як підмет, як рівнорядний чинник, але як предмет, як знаряддя англьо-французьких протирадянських комбінацій. На пограничу між Польщею і СРСР роллю балканської Македонії грає Литва. Польща не може ніяк упоратись з нею ні сама, ні при допомозі Ліги Націй, ні при допомозі європейських великодержав. Це знак, що й великодержавам західної Європи не залежить на тому, щоби між Польщею і Литвою наступила стадія нормальних мирових відносин. Навпаки! Великодержавам залежить радше на тому, щоби литовсько-польський боляк на Сході Європи далі материзував і щоби в вигідний для тих великодержав момент лопнув та започаткував воєнну завірюху на Сході Європи.

Здавалосьби, що всі наведені справи крім хіба останньої дуже далекі від нас і що ми можемо ними цікавитися лише цікавістю культурних народів, однак розглядати їх приходитьсь нам чисто теоретично. Так лише здавалосьби, однак на ділі є цілком інакше. Річ у тім, що дожили ми часів,

коли треба ясно усвідомити собі, що не існують питання великої міжнародної ваги, які ближче або далше не торкалисьби нашої власної української справи. І тут мусимо порушити найважливіше, що сталося від останнього Народнього Зїзду, а що нас найбільше радує та болить, що нас найбільше цікавить: це є зріст актуальности українського питання в державному значінні, зріст подвійний – внутрі краю і за кордоном.

1927 і 1928 рр. принесли випадки, які яскраво підкреслили з одного боку могутній зріст національної української течії на Радянській Україні, з другого внутрішній розклад більшовизму. В березні 1927 р. мали ми голосну справу репресій проти тодішнього наркома освіти Шумського, та його політичних однодумців. Зновже в січні і лютому 1928 р. маємо найвище загострення опозиції Троцького, закінчене його засланням на Сибір. Знаємо, що однаково заслання Шумського як і Троцького не зліквідувало ані українського національного руху, ані внутрішньо-комуністичного розколу. Залишився факт, що т. зв. українізаційний курс більшовицької національної політики переріс голови його офіційних керманічів і центральної влади Радсоюзу. Так званий Шумськізм і боротьба проти нього виявила яскраво два моменти: що українець, ставши навіть формальним членом комуністичної партії, не перестає бути українцем, якщо лише не є запроданцем та ренегатом, і ніколи не погодиться на ролю мурина, котрий має тільки виконати певне завдання для цілей ворожих українству! Тоді теж виявилось, що т. зв. українізаційний курс – це лише тактика 3-го Інтернаціоналу згл. московського уряду, яка була подумана як лекший спосіб підійти за посередництвом української мови і українських діячів ближче до українських мас і заціплювати їм лекше інтернаціоналістичні ідеї та інтернаціонально-московського духа. Уявлене банкрутство цієї тактики розпочало цілий ряд більших і менших конфліктів поміж українським національним рухом та централістичним неділимчеським московським більшовицьким режимом. Не маючи можности в умовах диктатури Д.П.У. (Державної Політичної Управи, тобто політичної поліції), виявитись у формі організованої політичної боротьби, український національний рух на Рад. Україні обмежений до ділянок культурної та економічної. Однак це не змінє самого факту боротьби, не змінє теж факту, що ця боротьба швидше чи пізніше мусить виявитись у загальному кривавому конфлікті, який буде рішати про кардинальну справу: а саме про повну суверенність українського народу.

Якраз ці нинішні згадані суперечки та конфлікти культурного характеру виказали свідомість наддніпрянських українців, яка мусить щораз більше лише поглиблюватися, що **свобідний культурний розвиток народу можливий тільки в його самостійній державі**. Однаково сильна ця свідомість і відносно господарських справ. Гостра криза цілої державної господарки у Радсоюзі, яка межує мало-що не з повним крахом практично-економічної політики по рецепті комуністичних теорій, ця гостра господарська криза ще більше підкреслила експльоатаційну господарську політику відносно України і ще дошкульніше далася у знаки українському населенню. Нема вже нині двох думок, що голод на Україні, який зискує собі

гейби постійне право громадянства на цій пребогатій хліборобській землі – чорноземі, є наслідком як загальної господарсько-комуністичної системи, так зокрема наслідком безпощадної експлуатаційної господарської політики московського центра, винищуючого українське населення в користь корінної Московщини. Галицько-волинська вітка українського народу, сама в масі дрібно-земельна або безземельна, сама спавперизована, перебуваюча серед найгірших економічних умовин, не може приходити з допомогою своїм наддніпрянським братам. **Вона може тільки висловити їм своє найглибше співчуття і запевнити, що їх мартирольогія не піде надармо, бо бодай звяже ще тісніше душевно всі відлами великого українського народу в одну рідню.**

Про розвій національної свідомости і силу національної організації на наших землях під Польщею скажу пізніше, при обговорюванні нашої праці на парламентарній арені. Тепер скажу тільки, що нашою роботою внутрі краю ми мусіли звернути і звернули на себе увагу закордонних чинників. Цей могутній зріст української національної стихії є безумовно найважливішою причиною зросту зацікавлення українською справою на міжнародній арені. Це новий наглядний доказ, що власні сили є першою передумовою успіху національної справи, і що власні сили популяризують цю справу в широкому світі навіть при найбільше несприятливих зовнішніх умовинах. Однак зріст зацікавлення українською справою на міжнародній арені має ще інші причини. Ними є згаданий розклад комуністичної партії в СРСР, господарські труднощі Радянського Союзу і внутрішні політичні та господарські труднощі Польщі. Одні й другі складаються на творення сприяючої бази для праці над відновленням українського державного самостійництва. Є річю цілком не можливою, щоби держави, які найбільше заінтересовані Сходом Європи, не брали під увагу всего описаного. Є річю не можливою, щоби серед пошуканок нової міждержавної рівноваги сил, можливість повстання у відносно недалекому часі нового державного чинника на сході Європи, у постаті самостійної України, не була брана під увагу міжнародними політиками, які звикли глядіти далеко вперед. Коли однак стверджуємо факт зросту актуальности української справи в закордонному політичному світі, то одночасно мусимо спростувати деяке фальшиве розуміння цього факту серед нашого громадянства і деякі звязані з цим безосновні надії. Ідея самостійної України щойно промоує собі шлях у світогляді західноєвропейських політиків. Коли наприклад стрічаємо часами у нашій пресі замітку, що мовляв англійські політичні кола зацікавлені українською справою, то одночасно не слід забувати, що серед найбільш впливових і поважних чинників англійського політичного світа є ще цілі ряди одиниць, які просто не можуть уявити собі Росії інакше, як у державних границях бодай нинішнього Радсоюзу. На цьому місці треба теж пригадати, що офіційна закордонна політика Німеччини спирається на договорах з Радсоюзом у Рапалльо і Берліні і є **ворожа** українському національному рухові, поскільки він загрожує самій егзистенції цього німецького союзника! І тому на цьому тлі є нині величезне поле для діяльности **української**

національної пропаганди буквально в усіх державах Європи, як також Азії й Америки. **З гордістю стверджую, що УНДО, є першою українською галицькою партією, яка закордонну політичну інформаційну службу ставить на найширшій всеукраїнській платформі. Ми є першими галицькими політиками, які є в першій мірі українцями і українськими політиками і раз на завжди порвали з усяким територіальним сепаратизмом.**

Колиж ми не погоджуємося з поглядами і працею великої частини наддніпрянської політичної еміграції, то саме виходячи з погляду інтересів не вузько галицьких чи галицько-волинських але всеукраїнських. Маю на увазі так званий офіційний центр наддніпрянської політичної еміграції, який провадить далі працю по лінії українсько-польського союзу. З цілою рішучістю борюємо і будемо борювати все те, що могло би причинитися до відновлення неіснуючої нині прірви всередині всеукраїнського громадянства. Маю враження, що найбільша трагедія, якою була ця прірва в роках 1920 – 1922, більше не повториться. Однак наше українське державницько-політичне становище і намагання за всяку ціну втримати єдність і гармонію внутрішньо-громадянського українського національного фронту, не є тотожне зі становищем згаданого наддніпрянського закордонно-політичного УНРівського центру, а навпаки каже нам ставитися до нього дуже критично. Будучи українськими самостійниками і соборниками відкидаємо унівську політичну концепцію як шкідливу та понижуючу для українського народу. Крім того ми борюємо її разом з інтервенційними плянами на Радянську Україну, бо вважаємо її неморальною і нереальною. Вважаємо, що є річчю неможливою в нинішніх часах вмовити в народні маси, що нині є союзником той, хто був противником вчора і буде напевно завтра. Не маємо теж ніякого довіря до того союзника, а союз без довіря і то взаємного, довіря опертого на історичних фактах, які в даному випадку всі до одного свідчать проти унівської концепції, такий союз є не реальний. Тому вважаємо тезу покладену в основу унівської концепції, що треба, мовляв, жертвувати одною рукою для врятування цілого організму лише легкодушною фразою, яка має хіба лише **страшне деморалізуюче значіння**. Все це треба було на цьому місці сказати, щоби опрокинути деякі злобно ширені сплетні довкола діяльності УНДА, та проминути можливе непорозуміння в звязку з тим, що ми сказали вище про закордонно-політичну пропагандистичну працю нашої партії. Стоючи на становищі, що покищо українці і Україна можуть бути лише об'єктом міжнародної політики і можуть опинитися в ролі клієнта чужих інтересів, а не є ще суб'єктом і рівнорядним контрагентом, ми обмежуємося лише до чисто інформаційної роботи, повідомляючи кого слід про зріст українських національних сил і про реальне значіння українського самостійницького руху. У наших зустрічах з західно-європейськими політиками та у нашій цілій інформаційній праці ми звертаємо увагу міжнародних чинників та перестерігаємо їх, щоби вони не повторяли трагічної помилки передвоєнної Німеччини, яка вірила в єдність і

силу Австро-Угорщини. Кожду державу, яка має великі мільйонні маси чужих народів, мусить скорше чи пізніше стрінати доля Австро-Угорщини! На превеликий жаль, праця Українського Національно-Демократичного Об'єднання над пропагандою всеукраїнського державництва на міжнародному форумі є дуже обмежена цими нашими малесенькими фондами, якими розпоряджаємо.

Наше положення, як найсильнішої і провідної української національної політичної організації є надзвичайно трудне і складне в зв'язку з тою ситуацією, яка витворюється на Радянській Україні і тим становищем, яке займає чи може зайняти Польща до можливих перемін на сході Європи. Наше положення є ще тому дуже важке, бо в боротьбі за екзистенцію поверх 6 мільйонів українців в межах Польщі, наша партія має ще до діла з чинником небувалим ніде в цілому світі: системою **брехонь і наклепів**, які сиплються на нас з трьох сторін, з боку польського, більшовицького і ріжних груп власного громадянства. Серед таких відносин нашому партійному прововоді приходиться з найбільшим зацікавленням стежити за подіями на Радянщині; одночасно мусимо провадити цю боротьбу з владою, в якій згори відомі наслідки, та при всій цій ситуації розбудовувати внутрішньо-краєве життя власними силами, наражені на напади з усіх сторін. І ось знову з гордістю мусимо ствердити, **що двохлітній білянс діяльності Українського Національно-Демократичного Об'єднання є понад усякий сумнів додатній**, і що в борні на всі фронти ми, як досіль, виходимо побідно.

Пригадую, що два роки тому наша партія переживала будь що будь певну кризу в зв'язку з безперечним існуванням двох груп, які натискали на тодішній провід: **групи пок. д-ра Володимира Бачинського і групи "Ради"**. Правда, виступ покійного д-ра Володимира Бачинського на останньому конгресі партії був майже осамітнений і не зустрів майже ніякого відгуку в партії. Все таки цей виступ, однаково як пізніше його політика, ведена вже на власну руку, а потім поза рамцями нашої партії, мусіли внести в громадянство певне замішання з уваги на особу д-ра Володимира Бачинського, на його минуле та особисту популярність, збережену бодай в частині з давніших часів. Партія наша вийшла з цієї важкої проби побідно. Акція д-ра Володимира Бачинського на варшавському ґрунті доказала як не можна більше проречисто помилковість його попередніх теоретичних виводів, голошених на останньому Народньому Зїзді. Акція д-ра Володимира Бачинського розбила в дребезги **ілюзії про реальну можливість якоїсь т. зв. угодової політики чи тактики**. До всіх невдалих спроб, які були в цьому напрямку, остання дія політичної діяльності д-ра Володимира Бачинського приєдналася як ще одна наука для сучасних і будучих, як ще один експеримент, зроблений українським політиком, експеримент, оснований на довірю до наших сусідів. Довіря показалося неоправдане і спроба не вдалася. Ця невдача завершилася трагедією людини, яка в свій час поклала була для нашого народу великі заслуги. Хоча як прикрою була ця трагедія, ця передвчасна смерть такої визначної індивідуальності як д-р Володимир Бачинський то всетаки відрадним явищем є факт, що трагедія

д-ра Володимира Бачинського була, так сказатиб, зльокалізована і не захопила ширшого гурта ані не відбилася відемно на партійній організації. Ми згадували про другу групу, т. зв. групу “Ради”, яка теж на останньому Народньому Зїзді виступила проти партійного проводу і змагала явно до розвалу партії. Зазнавши однаково як д-р Володимир Бачинський невдачу на Народньому Зїзді в листопаді 1926 р., група “Ради” повела після Зїзду так само сепаратну акцію на шкоду партійної організації УНДО. Однак і вона потерпіла повну невдачу. Навіть т. зв. розкол в **“Народній Організації міста Львова”**, спричинений кириництвом членів групи “Ради”, закінчився остаточно ліквідацією тої частини Народньої Організації, яка в добрій чи злій вірі пішла хвилево за згаданими одиницями. Опісля були ми свідками перетворення цієї групи в окрему “Партію Праці”, але загальна ситуація остала та сама: бувші члени групи “Ради” і нинішні члени “Партії Праці” є в українському громадянстві цілком осамітнені і здискредитовані. Головна причина цього упадку всяких впливів групи “Ради”, це її **резигнація з українського державницького самостійництва**. З хвилиною, коли в квітні 1927 р., “Український Прапор” у Берліні проголосив федеративний принцип на місце самостійницького, з тою хвилиною приклонники й однодумці “Українського Прапору” в краю втратили під собою рештки ідейного і морального ґрунту. Ганебні методи, якими ці люди послуговувалися у своїй роботі на краєвому ґрунті, та які проречисто доказали, що єдиною метою і єдиною рацією екзистенції цих людей є розбивання українського громадянства *ad maiorem Moskoviae i Poloniae gloriam*, ці методи роботи панів із “Ради” остаточно цю групу скомпрометували. **Стверджую, що з ліквідацією двох згаданих груп внутрі Українського Національно-Демократичного Обєднання, наша партія зискала на консолідації, а ніколи не була такою одноцілою внутрішньо спасною як нині. Усе, що говорить про різниці серед керманичів партії, це злобні і свідомо ширені брехні та наклепи, при чому наші національні противники і наші краєві партійні суперники ідуть в цій кампанії проти Українського Національно-Демократичного Обєднання в найбільшій згоді і гармонії рука об руку.** Булоби нісенітницею заперечувати істнування різниці поглядів поміж поодинокими членами проводу партії на тактику в поодиноких справах, однак ті різниці поглядів виявляються лише в дискусії і ніколи не мають навіть такого характеру, який грозив би зломанням партійної дисципліни, що полягає на підпорядкуванні меншості більшості. Нема ніяких різниць погляду на справи основні, на справи нашої основної політики і основної тактики. Не може теж бути ніяких різниць у того, хто дивиться отвертими очима на реальні умови праці і хто працює в такій атмосфері взаємного довіря, яка істнує у нашому проводі і на яку мушу спеціально звернути увагу.

Ця однодушність проводу нашої партії дозволила йому перевести протягом останніх 2-ох літ працю, якої не хочу перебільшувати ані захвалювати, але якої теж не соромлюся, з гори признаючи, що може вона і могла навіть бути кращою, ніж була і може справді були серед неї промахи.

І так в лютому 1927 року відбулися в краю **вибори до самоврядування**.

Це була наша перша спроба сил. Провід з запалом взявся до цієї акції. Ми видали брошуру про значіння виборів, видали поперх сто тисяч афішів, майже в кожному селі відбулися віча і наради, з нашого центра виїзджали 150 разів різні люди і хоч, на жаль, не минула в тій ділянці комісарщина і хоч ми цю акцію вели не під знаком нашої партії, а в рамках загально українських і хоч сама виборча ординація була для нас дуже несприятлива, то мимо цього ми зискали навіть після польської офіційної статистики поперх 60 % всіх здобутих українцями мандатів до громадських рад.

Ідучи хронологічно, в вересні минулого року налягла на наш край **катастрофа повені**, яка спонукала партійний провід взятися за організування громадської допомоги потерпівшим від цієї катастрофи. Знаємо, що ця акція нам удалася. Кажучи про 1927 рік не можемо промовчати **церковних справ**, які в той час сильно хвилювали цілим нашим громадянством. Ми завжди стояли на становищі, що нинішні часи не дозволяють нам на спори в царині церкви, а коли вже ці спори існують, то не слід загострювати їх до того ступня, щоби ослаблювали енергію, потрібну для інших справ і вносили в громадянське життя зерна внутрішнього розламу. Це торкається справ греко-католицької церкви. Ми раді, що нині ці суперечки затихли, а коли вони ще існують, то крайна пора, щоби в ім'я спільного всенаціонального добра не роздувати штучно вогню і не ослаблювати таким робом такої **національної твердині**, якою була, є і повинна бути наша церква.

В червні 1927 р. відбувся у Луцьку перший український православний церковний зїзд, зорганізований діячами, які стоять на чолі українського національного руху в православній церкві в Польщі. Ця подія, з уваги на велике значіння церковного національного руху, теж немаловажна. В програмі нашої партії виразно зазначене наше становище до обох церков, які гуртують у собі українців у Польщі. З того становища виходить ясно, що ми можемо лише співчувати та по змозі активно співділати з усіма тими заходами православних українців з Холмщини, Волині, Підляша і Поліся, які змагають до оздоровлення відносин у православній церкві шляхом її відмосковлення, українізації і демократизації.

Однак найважливішою подією, яка зайшла в міжчасі і яка у величезній мірі причинилася до консолідації нашої партії та поширення її в краю і зросту її значіння, це вибори до Сойму і Сенату, які відбулися в березні 1928 р. Усім ще свіжі в пам'яті ці вибори і тому зайвою річю буде повторювати те, що загально відоме. Все таки треба може ще раз вияснити ті моменти, які стали предметом завзятої кампанії з боку чужих та частини українського таки громадянства. Маю на увазі тактику провodu нашої партії, який увійшов у порозуміння з представниками інших непольських народів у Польщі та створив спільно виборчий бльоку. Цю тактику диктували нам причини однаково **моральної як технічної натури**. Спільний бльоку непольських народів був будьшобудь поважною політичною маніфестацією, якої значіння чудово розуміла вся та польська преса, котра з таким гнівом і

таким криком цей бльок поборювала. Однак справді рішачими були причини чисто технічної натури, які впливали з існуючої виборчої ординації. Очевидно, що бльок був роблений в такий спосіб, щоби українські інтереси в нічому не могли потерпіти. Отже в Східній Галичині, де жидівські сіоністи виступили з окремою листом, бльок і нас не обов'язував. На інших знову землях, з мішаним населенням, українці займали всюди перші місця, причому в 3-х волинських округах навіть по два перші місця. В Галичині ми з вини бльоку не втратили нічого, а на північних землях були три причини його невдачі: 1) замала громадянська і національна свідомість мас, які частинно дали себе збаламутити нечуваній демагогії т. зв. лівіці або частинно пішли за облудними обіцянками сусідів; 2) зломання національного фронту партією радикалів і 3) невиданий терор влади.

Щодо першої причини, то признаємо за собою вину, що в минулих роках ми звертали замало уваги на організацію наших північних земель. Однак для нашого оправдання може служити факт, що ми були взагалі шойно в початках свого існування і закріплювання своєї організації в самій Галичині. Щодо поведінки Радикальної партії, то ми оголосили в свій час документи, які найкраще свідчать, хто з нас завинив. З тих документів, як також з пізнішої тактики радикалів на парляментарному ґрунті виходить ясно, що участь УНДО в бльоку непольських народів не була правдивою причиною відмови радикалів від спільного з нами фронту. Головна причина цього та, що Радикальна партія поставила вузьке партійництво вище загально-національних інтересів. Щодо третьої причини нашої виборчої невдачі на Волині, а саме, урядового терору, то специфічні тамешні відносини зробили для нього більше податливий ґрунт, як у Галичині. Не лякаюся кинути тут отвертий закид волинській інтелігенції, яка в масі є занадто пасивна, індеферентна і замало присвячує свого часу та праці політичній організації мас та замало з цими масами безпосередньо стрічається. Тому і відпорність однаково інтелігентських кол як народніх мас показується замалою в таких випадках, як наприклад вибори, що йдуть під опозиційними до уряду гаслами і є безпощадно поборювані з боку адміністраційних чинників.

Роблено нам закид, що ми не старалися творити українського національного виборчого фронту, заки ще приступили до бльоку вісімнадцятки. Може справді ми зробили помилку, що занедбали в цьому напрямку **формальних** кроків, але на цьому наша вина кінчається. Бо **фактично** ситуація в нічому не була би змінилася. Колиб ми були зволікали з приступленням до бльоку з іншими народами в Польщі і ждали до останньої хвилини на відповідь евентуальних контрагентів щодо одного національного виборчого бльоку, то були би напевно опинилися **і без українського фронту і без бльоку непольських народів**. Всі аргументи, якими оперовано проти нас за нашу участь у бльоку вісімнадцятки, були вигадані “пост фестум”, для оправдання своєї поведінки, якої не можна інакше назвати, як лише знехтуванням національних інтересів. Є фактом, що завдяки розбиттю національного фронту радикалами, українці в Польщі втратили

щонайменше 10 мандатів на користь поляків. На виборах ми втратили як українці, однак як партія ми віднесли перемогу. Тих 800 тисяч голосів, які впали на нашу листу, це величезна армія, найбільше свідомих громадян, яких не відстрашили ані репресії, ані демагогія партійних суперників, ані залицянки сусідів!

Маючи таку армію за собою, ми ввійшли вперше, як її провідники і представники **до варшавських законодавчих палат.** І справді, лише свідомість, що ми маємо ті величезні маси свідомого народу по своєму боці і що ми є лише виконавцями його волі, дала нам відваги та сили до парламентарної діяльності.

За найголовніше завдання на соймовому ґрунті поставила собі наша Парламентарна Репрезентація виявити перед польським урядом, польським громадянством і цілим культурним світом чесно і вітверто наші національно-політичні змагання та наше становище до Польщі, Радянської України та Радянського Союзу. Зараз на другий день по відкритті сойму, дня 29-го березня 1928 р. зложили ми нашу правно-державну декларацію, а при генеральній бюджетовій дискусії дня 30-го травня ми цю нашу заяву докладно умотивували і розяснили. Промова голови Клубу з 30-го травня викликала широке і поважне зацікавлення. Польський уряд zareagував на неї тим, що цю промову в пресі у цілості сконфіскував, а польське громадянство майже без виїмків накликувало на нас поліцію, прокуратуру, а для обезцінення ваги цієї заяви перед Європою кинуло на нас наклеп, що наша партія робить це – мовляв – з наказу німців і за гроші з Берліна. Я вже передше заявив, що політика Берліна не іде по лінії наших політичних змагань, що в дуже великій мірі вона суперечна з нашими визвольними змаганнями. Тому вважаю своїм обов'язком заявити на цьому місці, що ширення таких тенденційно зловних поголосок про залежність нашої політики від Берліна чи Москви є звичайною клеветою, обрахованою на обниження значіння нашої партії за кордоном.

Наша партія веде свою працю серед дуже важких фінансових відносин і тільки завдяки великим жертвам всіх послів і сенаторів, а перед тим і поодиноких людей та за допомогою немалих боргів змогла вона бодай у часті виконати ті завдання, які на неї наклали обставини.

Бюджетова промова з 30-го травня викликала великий відгук і на Радянській Україні. Дивним дивом проти неї організували комуністичні володарі по більших містах аж публичні протестуючі віча. На неї zareagував навіть голова Ради Народніх Комісарів України Чубар. Комуністи твердили, що в тій промові я взивав Польщу до збройної інтервенції на Радянську Україну. Я вже заявляв публично і заявляю тут на найбільше для нас відповідальному місці, бо перед виборними членами Народнього З'їзду, як найвищої партійної установи, що в моїй промові з 30 травня я заявився виразно та ясно і без ніяких обиняків проти всякої інтервенції на Радянську Україну. Я вважав і вважаю – а з тим згідний цілий провід партії і ціла наша Парламентарна Репрезентація, – що інтервенція кожної чужої сили на нашій землі є для нас шкідливою, і далі, що ми рахуємо виключно тільки на наші

сили і свято віримо, що прийде час в якому власними силами здійснимо наш найвищий національно-політичний ідеал.

Поза тими принципіальними заявами ми старалися на парламентарній арені при праці будня паралізувати ті всі безprawства і лікувати ті всі болячки, які так дуже нам допікають. Працюємо ми там серед невимовно важких обставин. Вже заздалегідь, ще під час виборчої кампанії, ми перестерігали, щоби не віддаватися зайвим ілюзіям і надіям, немовто Українське Парламентарне Представництво зможе виробити на парламентарному варшавському терені якінебудь поважніші реальні користи. Колиж ми опинилися на цьому терені і приглянулися йому з близька, наші передбачення і наш скептицизм в цілості показалися слухними.

Трудність нашої ситуації в соймі полягає ось на чому. Передовсім чисельно ми не творимо сили яка могла би самостійно перевести якунебудь постанову, або сили, з якою чи то соймова опозиція, чи уряд могли би рахуватися в арифметичних комбінаціях, роблених перед важнішими голосуваннями. Послів з Українського Національно-Демократичного Об'єднання є 23, всіх послів української національності, враховуючи туди і Сельроба лівцю є разом 41, а всіх неполяків у соймі є 82, при чому однак інтереси жидів чи німців є дуже і дуже часто цілком інші ніж наші. Тим часом усіх послів є аж 444. Дальше: нинішня ситуація в Польщі є того рода, що всі польські партії поза т. зв. Безпартійним Бльоком є буцімто в опозиції.

Є це один із дивоглядів нинішньої Польщі, що уряд, який відніс при виборах більшу перемогу ніж про це сам мріяв, опинився в соймі фактично у меншості. Таких дивоглядів є далеко більше і загато це зайнялоб часу, щоби всіх їх вичисляти. Однак при загальній характеристиці нинішнього положення Польщі трудно поминути мовчанкою наприклад гасло т. зв. моральної санації, під яким поведено в травні 1926 р. державний переворот. Методи і засоби, при допомозі яких переведено вибори, постійне напруження між урядом і соймом, в якому найбільшою партією є урядова партія і в решті атмосфера, яка існує в Польщі як довкола самого уряду, так і в самому соймі, дають яскраві докази на те, що про ніяку моральну санацію в Польщі і мови не може бути. Санаційна преса та взагалі представники т. зв. санаційного табору постійно чваняться буцімто значною поправою господарських відносин у Польщі після травневого перевороту. Фактично справа представляється трохи інакше. Деяка поправа господарського положення Польщі заразже по травневому перевороті була наслідком надзвичайно корисної конюктури у звязку з англійським вуглевим страйком. Та ця конюктура давно минула. Стабілізація польської валюти прийшла наслідком позички, позисканої на надзвичайно важких умовах, позички, що поза стабілізацією валюти мала дуже мінімальний вплив на розвій польського господарства. І ось нині Польща стоїть знову перед маревом господарської кризи, а це марево таке поважне, що потреба отримання нової закордонної позички каже урядові приноровлювати спеціально мирову тактику у відношенні до сойму, щоби не заогнювати ще більше внутрішнього політичного положення. Бо під політичним оглядом від двох літ у Польщі

ніщо на краще не змінилося. Боротьба польського партійництва довела лише до роздрібнення існуючих партій та створення ще кількох нових. Боротьба уряду проти польської ендеції покінчилася дуже проблематичною і зглядною перемогою. Вправді польська ендеція є нині без ніяких впливів на владу, однак як політична течія не втратила нічого на силі в польському громадянстві. Політика польського уряду, яка на практиці перейняла багато з ендецької практики, а далі перехід багатьох вшехпольських діячів до санаційного табору є наглядним доказом на те, що дух старої ендеції панує не тільки в громадянстві, але й в урядових колах. Що так воно є не тільки в теорії, але й у практиці, відчуваємо найкраще ми на своїй шкірі. Теперішня польська національна політика відносно українців і білорусинів зводиться до старої вшехпольської рецепти знищення і винародовлення. Та про те широко говорити не буду. Бо про наше положення в Польщі буде аж кілька окремих рефератів.

Все те, що ми бачимо в польській політичній практиці в усіх ділянках життя, знаходить свою вірну відбитку і в соймі та сенаті. Там теоретично панує заогнення між урядовою партією та урядом з одної сторони і між польськими опозиційними клубами з другої сторони. На ділі польська соймова опозиція тільки маркована, бо не хочуть допустити до урядового жолоба. Таким робом польська т. зв. соймова опозиція ніколи не підтримує найбільше слушних і справедливих домагань Українського Клубу, якщо лише підтримання їх грозить гнівом влади. У становищі польських опозиційних клубів грає під тим оглядом велику роль демагогія, яку вони самі ведуть і якої бояться. І так, польська соймова демократична лівиця охоче на словах від часу заявляє свій національний лібералізм. Є це їй потрібне для підтримання своєї демократичної фірми. Однак лівиця дуже дбайливо пильнує, щоби урядова, ендецька преса не закинула їй, що вона “зраджує” польські інтереси та підтримує українських “вивротовцуф”. Наслідком того, польська демократична лівиця винайшла собі дуже вигідний комунал, що вона не має, мовляв, нічого спільного з українськими націоналістами і як довго нема української соціалістичної партії, з якою можна би “говорити”, так довго вона не може нічого зробити для розв'язки української справи в Польщі. Очевидно, що Український Клуб не хоче ані жадних угодовецьких “розмов”, ані жадної “розв'язки справи”, яку розв'яже лише історія, і ця ціла фраза є цілком не на місці та позбавлена всякого практичного змісту. Однак значіння її таке, що дозволяє вона польській лівій сеймовій опозиції триматися взагалі здалека від українських справедливих вимог. Очевидно, що нічого говорити про становище польської ендеції і т. зв. центрових польських партій, себто Християнської Демократії, Пяста і Народової Партії Робітничої, які завжди йдуть разом з правицею принципіально проти всіх українських внесків. Воно до решти здемаскувало і здескредитувало всякі попередні ліберальні, словесні заяви офіційних осіб і півофіційної преси т. зв. травневого табору. Урядовий Безпартійний Блок іде в українських справах рука об руку з польською шовіністичною ендецією.

Безумовно, що ця політика урядових послів є лише точною відбиткою **політики уряду** і висловом **бажань уряду**. Про цю політику не стану говорити широко, бо панове знають не теоретично, але з жорстокої життєвої практики цю політику найкраще. Нічого не змінилося! – ось одинока найкоротша дефініція національної політики післятравневого уряду. В культурній ділянці виношується програму **Станіслава Грабського**, в економічній – напрямні **Пяста**, в політичній ділянці польська національна політика вічно базується на самообмані про “почціви людек рускі”, про перекуплену німецькими грішми українську інтелігенцію та про потребу шукання якихось контрагентів, з якими можна би пактувати на абсурдному принципі “до уд дес.”.

В послідних часах хочуть польські офіційні чинники знайти такого контрагента в регенованому ними штучно москвофільстві. Ми нічого не маємо проти того, щоби вимираючі москвофіли стали контрагентами Польщі. Кланялися і присягали вірність цареві, можуть кланятися і присягати вірність Польщі. Але ми мусимо якнайрішучіше запротестувати, щоби тих кілька соток недовмерших мали репрезентувати якусь частину українського народу, щоби їх штучно підтягати до становища якоїсь політичної величини і щоби їм видавати в користування велике майно українського народу. Знаємо добре, що санаційні регіональні ради, які вповні заняли місця попередніх ендецьких “рад народових”, будуть добре пильнувати щоби український нарід все державі давав, а нічого від неї не брав.

Українська Парляментарна Репрезентація була покликана до того, щоби вчити польський уряд яку політику має він вести з поглядів інтересів польської держави. Ми провадимо лише українську політику, яка відповідає інтересам українського народу. Звертаю лише Високій Громаді увагу на умови варшавського терену, на якому приходиться працювати нашій Парляментарній Репрезентації. Здається, найяскравіше характеризують ці умови дві заяви, складені двома панами міністрами: Міністер внутрішніх справ у відповіді на цілий ряд конкретних закидів відмовляє українському послові, легальному представникови народу, промовляти в імени народу, а міністер земельних справ бачить в українцях лише “рускуф”, які мають в собі 3/4 крови мазурських кольоністів! Очевидно, що така політика уряду і його наступників на парляментарному терені лише підкреслює правильність тактики Української Парляментарної Репрезентації, яку вона взяла від першого дня своєї появи у Варшаві. Ця тактика полягає на дуже виразному зазначуванні, де треба, нашого **принціпiального становища**, диктованого нашими **національними ідеалами**, і одночасно на **розкриванні** всюди, при кожній нагоді, на кожному місці **тих фактів**, які мають місце на краєвому ґрунті, як наслідок практичної політики уряду. Ми не є авантюристами і тому оминаємо пустих демонстрацій, які можуть бути лише водою на млин у політиці наших противників. Ми бємо лише фактами і це мабуть найбільше виводить з рівноваги та сердить людей, які не люблять правди. Здається, що це саме і є причиною тої дикої **нагінки** польської преси ріжних відтінків проти

українських послів, нагінки, яка в наслідку приймає форму надзвичайних погроз з боку найвищих державних чинників.

Очевидно, що Українська Парляментарна Репрезентація не дасть себе стероризувати, не дасть спровадити себе з раз наміченої дороги і ні під напором клевет, ні важких образ, ані терору не змінить свої тактики, яка є приноровлена до реальних обставин моменту.

Політика польського уряду і спеціальна його тактика відносно Української Парляментарної Репрезентації має той лише благодатний наслідок, що скріплює ще дужче національну свідомість народу, зміцнює свідомість, що ми є віддані виключно своїм власним силам і виключно від власних сил залежні, і врешті ця польська політика консолидує наші ряди. На цьому шляху ми зробили великі поступи. Ми є штучно спинювані на шляху культурного розвитку і штучно павперизовані. Але ці штучні засоби **не вдаються** так само, як не вдається штучне розбивання нас. Багато дечого недоброго в нас діється. В багато дечому організація нашого чи політичного, чи економічного, чи культурного розвитку моглаби бути кращою. Слідуючі реформи представляють Високій Громаді докладний образ стану та організації цих поодиноких ділянок нашого життя. У загальній характеристиці я дозволю собі висловити **свій оптимізм**. Глядячи на загальний розвиток цілого нашого громадянського життя, я дозволю собі зірвати з традицією дотеперішніх провідників, які при таких нагодах, як нинішня, воліли плакати і нарікати, що на тлі того невідрадного положення, в якому ми опинилися **після програної війни і після повного розгрому всіх наших організацій зперед 10 літ, український нарід Східної Галичини виявив величезну енергію діла і величезну міць духа**. Процес організації народних сил на інших українських землях під Польщею йде поволіше, однак безумовно так само поступає вперед і безумовно зробив теж уже величезний шмат дороги.

Так представляється українська справа в межах Радянського Союзу і Польщі. Кажучи про інші українські землі в межах інших держав, треба з радістю зазначити факт деякого розбудження національного життя **на Буковині**, під румунською владою, яка досіль з усіх чужонаціональних влад налягала на українців найважче і приноровлювала найстрашніший режим. Нашим братам із Буковини треба би лише побажати, щоби за першими спробами пішли дальші, які в підсумку виявились би у повному відродженні українського національного життя в їхній країні. Зі смутком стверджуємо відсутність таких спроб в українській частині **Бесарабії**, яка залишається ще цілком інертною та не виявляє жадного спротиву політиці повної денационалізації. З великим смутком приходиться теж говорити про відносини **на Закарпатській Україні**. Цей смуток має свою окрему причину, а саме, бажання українського народу жити в згоді і гармонії з братерським чеським народом, бажання, яке на превеликий жаль не знаходить зрозуміння в політиці чехословацької держави на Закарпаттю. Булоби надзвичайно прикро, коли би вдячність, яку українці почувають для чеського народу, за його відношення до української політичної еміграції, коли би ця вдячність

була ослаблена а може і цілком перечеркнута цими фактами, які мають місце на Закарпатті. Треба вірити, що побідить державний розум керманців чехословацької держави, який скаже їм поважно зайнятися зміною нинішнього режиму на Закарпатті і протиставитися короткозорій політиці тих чеських партій, які не здають собі справи, що Закарпаття може стати **помостом до згоди двох великих народів, або прірвою між ними**. Треба вірити теж, що існуюча та наростаюча українська місцева інтелігенція Закарпаття допоможе в цьому тим далекозорим чеським політикам, які мають добру волю піти назустріч природним і справедливим вимогам тамошнього автохтонного українського населення, яке стільки віків було матеріально і культурно винищуване мадярами і яке прагне найти в межах чехословацької держави умови для свого національного **відродження**, а не нового поневолення.

Високий Зізде! Живемо у поважних часах. Може навіть ми самі не в силі здати собі справи, які ці часи поважні і яке значіння вони мають і будуть мати для цілої історії великого українського народу. Нашим обовязком є ясно усвідомити собі це і з цієї свідомости черпати **почуття відповідальности**, яка на всіх нас лежить. Невідомо, як довго прийдеться українському народові бути розбитим на чотири частини. Зокрема невідомо, як довго існуватиме той стан, в якому перебуваємо нині ми, українці Галичини, Волині, Холмщини, Полісся і Підляша. І тому ми мусимо бути приготовані **на дві можливості**. Перша з тих можливостей, **це ще довге-довге тривання нинішнього стану**. В такому разі ми мусимо бути приготовані **на затяжну боротьбу за наше існування**. В таких випадках побіджує той, хто виявляє більше **впертости**, яка йде в парі з неослабленою **енергією діла**. Однак існує ще можливість, що несподівано швидко зайдуть випадки, які будуть безпосередньо нас торкатися і які будуть вимагати від нас ясного і недвозначного становища. В якому напрямку ці випадки розвинуться, в яку форму вони виллються, про це сьогодні справді важко говорити. І саме вся трудність нашої ситуації в тому що ми мусимо якнайзоркіше слідкувати за розвитком подій, і мусимо вічно бути приготованими на всякий випадок, мусимо завше знати **чого ми хочемо і чого ми будемо хотіти**, коли зайде це або те. **Ми не можемо дозволити собі на люксус, щоби знову історичні події заскочили нас неприготованими, розсіяними, збитими з пантелику, якими доля грається як безвольною забавкою**.

Коли ми скажемо собі, що кожний з нас окремо є відповідальний за долю цілого багато мільонового українського народу, тоді будемо творити таку силу, якій нічого не буде страшно. Кінчаю бажанням, щоби ми чим швидше такою силою стали! (Гучні оплески).

III. Народній зїзд Українського національно-демократичного обєднання в днях 24 і 25 грудня 1928 р. (Звіт зложений на підставі стенографічного протоколу). – Львів, 1929. – С. 9 – 36.

Резолюції ІІІ Народного з'їзду УНДО

1) Народній Зїзд, що відбувається в десятиліття переломових актів 1-го листопада 1918 р., 3-го і 22-го січня 1919 р. глибоко схиляє голову перед святими тіннями Героїв, що збройним чином започаткували нову добу в історії української нації.

2) Народній Зїзд стверджує: В сучасному історичному моменті, коли на обрії світової політики зарисовується тенденція творити політичні бльоки глобального характеру, якої реалізація може спричинити основні зміни в політичній констеляції Європи, обов'язком українських політичних чинників на всіх українських землях і на еміграції є: довести до внутрішнього порозуміння і координації своїх змагань для здійснення основної мети української Нації.

3) Народній Зїзд стверджує, що за рижським кордоном на українських землях у межах Української Радянської Соціалістичної Республіки, як складової частини Союзу Радянських Соціалістичних Республік, відбуваються національні процеси далекосяглої історичної ваги. Там ростуть і розвиваються українські національно-культурні цінності і рівнорядно та в парі з ними назрівають українські національні сили, що скорше чи пізніше віддадуть на всіх українських землях суверенні права українському народові. Західна вітка українського народу під Польщею орієнтується на ті сили і дорожить як цінностями усіми їх дотеперішніми досягненнями на всіх ділянках національного життя, зокремаж з подивом слідкує за невпинною боротьбою своїх східних братів з московською політичною, культурною та економічною супрематією.

Народний Зїзд осуджує політику тих українських емігрантських, наддніпрянських чинників, що є на міжнародній арені, а зокрема в Польщі, сліпим зняряддям у руках політичних ворогів українського народу та його незалежницьких змагань і що на спілку з заінтересованими у фактичному поневоленні нашого народу чинниками підготовляють збройну інтервенцію на Україну. Ця інтервенція під серпанком кличів про визволення Наддніпрянської України хоче закріпити чужинне панування на західно-українських землях та може довести через інтервенцію до повної руїни цілу Україну. Народній Зїзд протестує проти всякої інтервенційної політики чужих, непокликаних чинників та їм протиставиться.

4) Народній Зїзд стверджує: Польський екстермінаційний похід на західно-українських землях за останніх два роки не тільки не ослаб, а навпаки він скріпився і далі поглиблюється та послуговується засобами, якими не поважився користуватись навіть уряд Хієно-Пяста. Політика всевладного тепер у Польщі т. зв. санаційного табору на західно-українських землях змагає: 1) до розбивання українського населення на окремі територіяльні групи (регіоналізм); 2) до відгрівання москвофільства. – Як за всіх попередніх урядів Польщі, так само і тепер, в умовах замаскованої

диктатури, проводиться систематичне нищення економічної, культурно-освітньої та політичної організації українського народу. Зводиться в нівець не тільки зобов'язання Польщі на міжнародній арені, а й постанови польської конституції. Протиукраїнський похід не спинюється навіть перед такими ділянками, як церковна та гуманітарна. Тому Народній Зїзд вповні піддержує ухвали Народнього Зїзду з 1926 року і закладає перед цілим культурним світом якнайрішучійший протест проти польонізаційної та екстермінаційної політики Польщі у відношенні до українського народу.

5) З огляду на сучасну стадію історичного польсько-українського спору та з огляду на міжнародне положення, Народній Зїзд закликає всі західно-українські незалежницькі політичні угруповання: а) до повного усунення, а що найменше до злагіднення внутрішніх суперечностей; б) до узгіднення акції на всіх царинах національного життя та одностайного протиставлення польському походові; в) до узгіднення інформаційної та пропагандистичної акції на міжнародній арені; г) до створення спільної Української Парляментарної Репрезентації на терені варшавського сойму.

б) Народній Зїзд з радістю стверджує дотеперішні поважні організаційні досягнення УНДО і як основний клич внутрішньої політики партії видвигає на два чергові роки: поглиблення дотеперішніх досягнень шляхом муравлиної розбудови всіх ділянок національного життя та притягання до цієї праці всього активу українського громадянства.

Резолюції Народнього Зїзду

1) В організаційних справах

Український народ західньо-українських земель переживає кульмінаційну точку польського наступу, який на політичній ділянці змагає до внутрішнього розкладу українського національного табору, до штучного викликування ворожнечі між селянськими і робітничими масами та інтелігенцією, а вкінці до знищення організації та морального авторитету Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

На діяльності партії некорисно відбивається в багатьох повітах тенденція місцевих чинників перекинути весь тягар політичної роботи на послів і сенаторів. Ворожому наступові пособляє безпартійність значної частини українського громадянства і недоцінювання потреби активної участі широких мас в політичній роботі.

Народній Зїзд взиває всіх членів партії:

1) до активної участі в політичній роботі і до точного сповнювання всіх членських обов'язків;

2) до боротьби з безпартійністю, до приєднування для партії нових членів, поширювання партійної преси та видавництв кооперативи "Національне Об'єднання".

Народній Зїзд взиває Центральний Комітет:

1) Перевести точну реєстрацію членів;

2) подбати про приєднування членів для кооперативи "Національне Об'єднання" і приступити якнайскорше до видавання ідеологічного двотижневика;

3) поробити заходи для зорганізування систематичних курсів для вишколення партійних робітників;

4) перевести, зглядно зорганізувати “при Краєвій Народній Канцелярії окремих відділ правної оборони”;

5) перевести організацію міст через покликання до життя міських партійних організацій;

6) перевести організацію національної молоді;

7) повести інтензивну організаційну і пропагандивну працю на північно-західних українських землях.

Народній Зїзд взиває Повітові Народні Комітети:

1) до творення по селах громадських політичних організацій;

2) до творення при Повітових Народніх Комітетах постійних секретаріатів з постійними організаторами, які вели би Повітові Народні Канцелярії, переводили організацію громадських партійних гуртків та вели відділ безплатної правної поради.

2) У фінансових справах

Народній Зїзд рішає:

1) візвати всі повітові партійні установи звернути пильну увагу на те, щоби всі члени партії точно платили партійний податок, а всі залягаючі вноси членів сплатили не дальше як до трьох місяців;

2) признаючи необхідність збирання матеріяльних засобів на пекучі потреби партії, Народній Зїзд рішає накладати у важких моментах на заможніших членів партії маєткову данину, якої висоту індивідуально визначить Центральний Комітет;

3) З огляду на те, що Українське Національно-Демократичне Обєднання є всенародньою національною партією, яка несе на собі весь тягар відповідальности за розвиток українського національного життя, за його розбудову й оборону – Народній Зїзд рішає один тиждень в році, а саме в місяці лютім кожного року проголосити тижнем всенародньої збірки на фонд Національної Оборони;

4) Народній Зїзд стверджує, що наша американська еміграція надає за малу вагу значінню національно-політичної організації у визвольних змаганнях Ріднього Краю, а в слід за цим не дбає про фонди на політичні ціли. Тому Народній Зїзд закликає всі українські національні організації за океаном до постійної збірки пожертв на політичні ціли і пересилання зібраних фондів кождомісячно до краю.

3) У справах громадської самоуправи

1) Народній Зїзд стверджує: на терені Східньої Галичини в численних громадах господарюють і досі наказні громадські комісарі. Політична влада не допускає всякими засобами до уконституовання немилих собі громадських рад і розв'язує вже уконституовані громадські ради.

Істнуючі громадські ради і громадські зверхности на всіх українських землях у межах Польщі піддано під безоглядну та суперечну з громадськими законами контролю політичної влади. Нехтується основне право громадської самоуправи до самостійного укладання громадських бюджетів, накидається

їм громадські бюджети з позиціями, призначеними на польські патріотичні цілі, а заборонюється уміщувати в бюджеті жертви на українські культурно-освітні цілі, накидується громадських писарів та завішується в урядуванні громадські зверхности за оборону прав громадської самоуправи.

2) Народній Зїзд стверджує: політична влада на території Східної Галичини розв'язала всі повітові ради а старости, як наказні керманічі повітової самоуправи, в безконтрольний спосіб та на шкоду українського населення господарюють майном і фондами повіту, роблять повітову самоуправу послушним знаряддям політичної та поліційної влади.

3) Народній Зїзд протестує проти скасування Тимчасового Самоуправного Виділу у Львові, що був під теперішню пору одиноким видимим знаком не тільки господарської але й політичної окремішности Галичини.

4) Народній Зїзд стверджує, що польська влада забрала безправно краєве майно Галичини і Краєвий Банк у Львові, що були виключно власністю місцевого населення, і передала їх на власність польської держави. Наслідком того українське населення втратило всяку користь з краєвого майна, а користає з нього виключно польське населення. Народній Зїзд протестує проти такої політики безправства в ділянці самоуправи та взиває все українське громадянство до зорганізованої боротьби за відбудову громадської самоуправи на всіх українських землях під Польщею.

5) Виходячи зі заложення, що нововибрані українські громадські ради не мають у своєму складі досвідних робітників у ділянці самоуправи і що це є одною з причин успішного ворожого наступу на самоуправу, Народній Зїзд взиває Центральний Комітет зорганізувати Краєвий Конгрес міських і сільських громадських радних і дати почин до організування систематичних курсів, які підготували би кадри самоуправних робітників.

6) Народній Зїзд закликає Українську Парляментарну Репрезентацію до якнайрішучішої боротьби на сеймовому терені за якнайширший обсяг праці та ініціативи для громадської самоуправи і за справедливу виборчу ординацію, побудовану на підставі загальних, рівних, тайних, безпосередніх та пропорціональних виборів до всіх самоуправних установ.

4) В економічних справах

Народній Зїзд стверджує: Польська держава продовжує послідовно осуджену попереднім Народнім Зїздом політику руйнування господарських надбань і здержування розвитку господарських організацій українського народу, опертих на власні сили. Народній Зїзд стверджує: ані в ділянці відбудови знищених війною українських земель ані в ділянці аграрної реформи, рільничого шкільництва і рільничого кредиту, польський уряд не зробив ні одного кроку в напрямі задоволення мінімальних потреб українського рільництва.

Тому Народній Зїзд:

1) Осуджує політику руйнування польською державою українського рільництва;

2) осуджує нарочне здержування господарської освіти на українських

землях через свідоме незакладання тут українських фахових рільничих шкіл;

3) п'ятнує кредитову політику польських державних банків, яка нехтує потреби українського народу;

4) п'ятнує організований частиною польського суспільства при потуранні влади руїнницький наступ на українські самопомічні установи;

5) одобрює дотеперішню боротьбу Української Парляментарної Репрезентації за права до землі і господарської освіти;

6) взиває все українське суспільство скріпити своєю працею і матеріальними дотаціями самопомічні організації українського рільництва, а саме: "Сільський Господар" і Сільсько-Господарську Кооперацію, об'єднану в Ревізіійнім Союзі Українських Кооператив.

В культурно-освітніх справах

1) Народній Зїзд стверджує: Польська шкільна політика у відношенні до освітніх потреб українського народу не тільки в нічому не змінилася від часу останнього Народнього Зїзду, але набрала виразних признаков послідовного і безоглядного нищення в першу чергу усіх родів українського шкільництва, а далі і цілого освітнього життя українського народу від дошкільного виховання починаючи а на позашкільній освіті кінчаючи. Що більше: польська шкільна політика свідомо змагає до обниження освітнього рівня українського населення, чого наглядним доказом є зріст безграмотности.

2) Народній Зїзд стверджує: На цілій смузі Холмщини і Підляша український нарід зовсім позбавлений не тільки української школи, але навіть його мова не є предметом навчання у початковій школі. На Поліссі нема ні одної української школи, усього три утраквістичні, а 35 з українською мовою, як предметом навчання, решта – всі польські та утраквістичні. В Галичині утраквізмом знищено усе працею десятків літ набуте культурне добро у виді української школи. Зокрема Народній Зїзд стверджує: Утраквізм у школах, не входячи у його педагогічну безвартність, є особливо на українських землях знехтуванням принятих Польщею на себе зобовязань, які випливають з міжнародніх договорів. Утраквізм на українських землях є засобом денаціоналізації. Утраквізм у руках його виконавців, а саме: повітових шкільних рад, повітових інспекторів та польського учительства не дає українській шкільній молоді найменшої змоги побирати потрібну освіту у матірній мові. Утраквізм разом з пануючим духом у теперішній школі обрахований на нищення національного самопочуття, національної самопошани, на знищення самозрозумілої у всякого народу природньої потреби національного існування як окремої культурної одиниці.

3) Народній Зїзд стверджує: Накинена польським урядом українському населенню школа є йому чужа не тільки з огляду на чужу викладову мову, але також тому, що цілий зміст науки (шкільні програми, підручники і т. д.) не відповідає потребам українського народу, не базується на джерелах української культури.

4) Народній Зїзд стверджує: Для легшого, але плянового нищення українських шкіл, польська влада ввела до них безоглядно всі національні польські маніфестації, як обов'язуючі всю молодь і учительство у т. зв. народніх, або вселюдних школах і таким чином, розраховуючи на непідготованість умів молоді та використовуючи невмілість батьків у боротьбі з лихом, викривлює духа і душу молоді. В приватніх народніх українських школах, а далі в середній школі як державній так і приватній, ці маніфестації обчислені свідомо на те, щоби викликати самозрозумілу реакцію з боку молоді і опісля використовувати її для каранья молоді, для відбирання приватним школам права прилюдности та замикання їх. Народній Зїзд стоїть на становищі, що всі ці безоглядно накинені національно-польські маніфестації є не тільки надужиттям права сильнішого, але й свідомо вжитим моральним бичем на українську молодь та на українського вчителя. Закладаючи проти цього протест, Народній Зїзд свідомий, що це тільки найслабший вислів обурення народу, подразненого у своїх глибоких почуваннях.

5) Народній Зїзд стверджує, що основування приватних українських шкіл натрапляє на непоборимі перешкоди влади. А вже зовсім неможливим показується основування приватних українських фахових шкіл. Державні фахові школи своєю мовою чужі українській молоді. Вони, розраховані в першу чергу для потреб міського населення, не приймають української молоді, а народня школа на селі не узглядноє зовсім потреб українського сільського населення. Таке поступовання польської влади має на цілі вбивати в українській молоді в самому зародку можности самовиявлення себе і підготовання себе до життєвих потреб нації.

6) Народній Зїзд стверджує: В тісному звязку з усіма засобами, які зводять українську школу до зовсім нереальної величини, стоїть відношення адміністраційної влади до кандидатів(ок) учительського стану української народности і до українського вчителства. Кандидатів(ок) учительського стану українців(ок) не приймається до служби, особливо, коли вони покінчили приватні українські учительські семінарії, а школи в українських місцевостях обсаджуються польськими учителями. Учителям українцям не дається дозволу навчання в приватних українських середніх школах, хоча ті самі вчителі дістають зараз без перешкоди дозвіл навчати у польських школах.

7) Народній Зїзд домагається рішучо скасування шкільного закону з року 1924. (лекс Грабські), домагається української національної школи всіх категорій, домагається, щоби управа української школи була в українських руках, домагається узгляднення в розбудові української школи всіх потреб українського народу, домагається виконання закону про університет з додатковими постановами про всі типи високих шкіл до Господарської Академії включно. Народній Зїзд протестує проти ввядження комасації шкіл, бо цей спосіб не то що не приведе до розбудови семилітньої школи, але збільшить тільки й так непомірну, спричинену дотеперішнім поступованням

влади неписьменність серед українського населення, вкінці він не дасть українському населенню змоги користати навіть і з тої мізерної школи, яка тепер існує.

8) Народній Зїзд взиває Управу партії до передумання і проведення в життя всіх засобів найбільше рішучої і найгострішої боротьби в обороні права до своєї власної школи. А знаючи, що така боротьба буде вимагати моральних і матеріяльних сил, Народній Зїзд взиває всіх членів партії і все громадянство приступати негайно до творення *фонду боротьби за школу*. Народній Зїзд взиває Українську Парляментарну Репрезентацію вивести страшний образ нищення української школи на міжнародню арену.

9) Народній Зїзд протестує проти всіх обмежень, переслідувань і ніде в світі нечуваних практик ріжних органів польської адміністраційної і шкільної влади у відношенні до освітньо-культурних змагань українського народу на полі дошкільного і позашкільного виховання. Народній Зїзд протестує проти політики, яка під кличем регіоналізму змагає до розбиття українського народу на племінні відломи. Народній Зїзд з обуренням протестує проти розв'язання Просвіт у Рівному, Ковлі і Дубні, проти розв'язування читалень у Галичині, проти переслідування та розв'язування Лугів та Соколів, проти нечуваних у світі засобів боротьби накладанням грошевих карних наказів на освітніх робітників на основі поліційних донесень за мнимі санітарні чи інші проступки, проти переслідування Пласту та установ фізичного виховання взагалі.

10) Народній Зїзд стверджує: Для ослаблення і роздроблення сил українського народу, польська влада вживає не тільки всіх повищих засобів, але й взялася відновлювати давне москвофільське ренегатство. Народній Зїзд якнайрішучіше протестує проти цього і домагається якнайшвидшого упорядкування справ Народнього Дому і Ставропігійського Інституту та передавання їх самотому правному власникові Українському Народові.

11) Народній Зїзд закликає всі національні і політичні партії до однозгідної оборони культурно-освітних установ перед екстермінаційним походом. Одночасно Народній Зїзд осуджує шкідливу і розкладову роботу всіх інтернаціональних чинників, обчислену на розсаджування українських національних Установ з нутра.

12) Народній Зїзд взиває все українське громадянство до зорганізованої, витривалої боротьби за українську школу всіх типів та за національний зміст школи. Народній Зїзд звертає особливу увагу на конечність розбудови українського фахового шкільництва для всіх родів сільського господарства, ремесла, промислу і торгівлі. Народній Зїзд закликає все українське громадянство, щоби воно звернуло належну увагу на приватне українське шкільництво і на справи освіти, дошкільного і позашкільного виховання і поставило їх власними зусиллями на потрібну для української нації висоту. Взиває все українське громадянство до інтензивної матеріяльної підтримки центральних установ, що займаються освітою і вихованням і закликає весь український загаль, а в першу чергу нашу сільську і міську інтелігенцію, до негайної боротьби з нашим найбільшим лихом –

неграмотністю та взиває до праці в установах фізичного виховання та до опіки над ними.

13) Народній Зїзд вважає, що всі справи освіти повинні починатися з признання людини, тому основою позашкільної освіти має стати сільсько-господарська самоосвіта у зв'язку з кооперативною, яка має пронизати все українське громадянство кооперативним думанням і кооперативним хотінням. В такому поставленні питання лежить тісний зв'язок освітніх сільськогосподарських і кооперативних установ.

14) Народній Зїзд передає Товариству Просвіта з нагоди його Ювілею свій привіт, клонить голову перед минулим Товариства і перед всіма тими робітниками, що причинилися до теперішнього розвитку Товариства. Одночасно взиває всіх членів УНДО і ціле громадянство виявити в ювілейному році якнайбільше зацікавлення Товариством.

III. Народній Зїзд Українського Національно-Демократичного Об'єднання в днях 24 і 25 грудня 1928 р. (Звіт, зложений на підставі стенографічного протоколу). – Львів, 1929. – С. 108 – 110, 144 – 154.

№ 232

Текст присяги й 10-ти заповідей УВО, виявлені в Коломиї

1928 р.²²⁴

Присягаю Господу Богу на кров, що не зраджу тайної організації і товаришів і працюватиму тільки для організації і України, а в разі потреби віддам життя, так мені, Господи, допоможи!

10 заповідей УВО:

1. Не знаю іншої держави як України-неньки.
2. Ненадвживай віри, накладеної на тебе.
3. Памятай, що прийде день визволення.
4. Шануй неньку Україну і не роби нічого, що могло би принести їй сором.
5. Не покидай віри в визволення і шир таких вістей.
6. Не зраджуй неньки-України.
7. Не спиняй нікого в виконанні його плану.
8. Не свіч на свого товариша перед ляхами.
9. Не бажай вищої слави, а здобудь її сам.
10. Не переходи до чужого народу, але здобудь волю свою.

ДАІФО, ф. 6, оп. 1, спр. 272, арк. 66.

Машинопис. Оригінал.

²²⁴ Дата виявлення документа.

Промова посла Дмитра Паліїва у сеймі, присвячена польсько-українським відносинам**31 січня 1929 р.**

Забіраючи сьогодні голос від імени Українського Клубу, я є в тім щасливім положенню, що диспоную матеріалом надзвичайно обильним, який нам достарчили Міністри, референти, представники ріжних партій, одинка і врешті само життя у нас так бідне, але рівночасно таке багате в ріжні несподіванки і неможливости.

Післятравневий уряд т. зв. моральної санації і сильної руки довго децидував ся на конкретну політичну лінію у відношенню до українського народу. Не знав він на котру ногу стати і що почати з тою квестією до якої не заняти становища є неможливо. І всі ждали. З польської сторони в обозі вшехпольськім проявляв ся навіть неспокій. “Газета Варшавська”, її братя і сестри кликали на алярм, що уряд санації губить Польщу, бо він готов попірати непольські народи. А лівиця польська обуренням кіпіла на представників народу українського за їх непримириме становище – на цей уряд вказуючи як на сонце яке усуне темряву і світить світло. І мушу признати зі скрухою, що навіть серед нашого громадянства знайшли ся нечисленні одиниці, що від того уряду чогось очікували, вважаючи його урядом, який і українському народові може принести певні користи. Але ті страшні часи минули. Минули на щастя скорше чим ми самі сподівали ся. В наготі своїй виступив уряд як і належало сподіватися від уряду сильної руки. Улітає дух непорозуміння і обману, знов надходить ясна ситуація.

Маю вражіння що не тільки внутрі нашого громадянства прояснив ся горизонт, але і в польському суспільстві. І дивує нас чому панове вшехполяки по нинішній день стоять ще в опозиції до уряду. Бо якщо йде о програму у відношенню до українського народу, то отверто скажу, що вшехполяки можуть дуже багато научитися від теперішнього уряду, тому урядові мушу сказати комплімент: панове вшехполяки, ви в своїх практиках у відношенню до народу українського тому урядові ніколи не дорівняєте.

Нечуваний в історії парламентаризму факт мав місце в польському Соймі. Міністр Внутрішніх Справ на Комісії Бюджетовій закинув нашому товаришові, що українські послы не репрезентують і репрезентувати не мають права в цьому Соймі українського народу. Полемізувати з п. міністром в тій справі виглядає майже на сатиру. Бо хто як хто хйба міністр Справ Внутрішніх найліпше мусить знати засади Конституції, бо стоїть зглядно повинен стояти на її сторожі. Зрештою панове знають скільки свідомости, скільки гарту і відваги мусіли мати ті 1.300.000 українських виборців, котрі не зважаючи на акцію адміністрації, не зважаючи на організацію проти них всіх сил віддали свої голоси на українські листи, знаючи, що за те ждуть їх переслідування зі сторони поліції, ріжні кари за т. зв. провини і минала їх нагорода під час виборів так обильно роздавана за голоси в ріжних формах. В свойому серці п. міністр без сумніву думає инакше аніж говорить. А він

складає такі свідчення, то тільки тому, що є він репрезентантом системи третьої з ряду у відродженій Польщі – санаційно-ендецької.

За часів вшехпольського панування ситуація була зовсім ясна. Польський націоналізм певний своїх старих і молодих сил, свідомий рівнож сили кожного націоналізму в цьому також українського, поставив перед собою ясно ціль і ясні вибрав до неї шляхи. Ішов він прямо до винищення українців при помочи кольтонізації, відповідної господарської політики і відповідних законів на усіх ділянках. 35 літ потребував п. Грабський – так він собі обчислював – на те, щоби українців перемінити в русинів по походженню і в поляків по національності та усунути з небозводу марево, що вічно загрожує національній Польщі – 6 1/2 міліона українців. В тім напрямі йшли комбінації вшехполяків і в заграничній політиці. Союз з Москвою на засадах взаємности гноблення українців, виходячи з заложення, що з хвилиною політичної емансипації українського народу назавсігди буде погребаний ореол великодержавности польської і московської держави. До згоди не дійшло. Не тому що Москва не хотіла, але тому що вона не могла. Бо в міжчасі політичне українство на східних землях виростило до таких розмірів, що, щоби утримати його в карбах хоч короткий час, Москва була змушена йти супроти нього на уступства.

Ендеція скрахувала і зійшла з екрану. І коли ми сьогодні споминаємо про цей період нашої неволі і порівнюємо його з сьогоднішнім, то як вязень переносений з одної вязниці до другої можемо сказати: тюрма з тих часів була суха, ключник злий, але мав певні етичні засади. І якщо він докучав, то старався робити це згідно з законом. Школа була тяжка, але вона гартувала. Не було жадних елюзій щодо цілей ключників і що до їх тактики. Але прийшли інші часи. Травневий переворот покликав до керми Польщею нових людей з новими методами. З самого початку було навіть дуже романтично. По вулицях Львова, а з певністю і по інших місцях ходили польські соціалісти і їх товариші та тішилися побідою. І навіть до нас тоді говорили, що й для нас золоті часи надходять. До влади прийшли люди з революційною минувиною, члени боївок, люди для Польщі заслужені. І зачалися часи неоромантизму. Скільки то паперу списали панове Стпичинські, Васілевські і прочі ідеолоґи на тему їх любови до українського народу. То було на правду гарно, так як ті панове мають добрий стиль і сталий гумор. Але рівночасно було дуже гупо. Воскрес клич – за вашу і нашу свободу, – тим людям здавалося, що само імя – Пілсудського всіх обєднає. Їм здавалося, що то рік 1863. Забули вони, що тоді Польща мала приятелів серед українського народу, бо стояла вона в боротьбі за свободу. А нині Польща є чимсь иншим – тим для українського народу, чим для Польщі була Росія, Австрія і Німеччина. І був дуже наївний той другий період, що його назву санаційно-романтичний. Скінчився він на щастя для обох сторін дуже скоро. Відгук тих часів відбився ще навіть в цьому Соїмі. П. посолка Яворська з “одинки” в своїй політичній невинности начитана статтями Стпичинських і Васілевських заняла була становище, що українську національну честь треба ушанувати і що напр. варварством є змушувати

українську дітвору святкувати день побіди над їх батьками. Але дістала по пальцях і на другий день свій погляд змінила. То був останній відгомін санаційного романтизму, фінал комедії граної через примітивних акторів під наголовком – за вашу і нашу свободу.

І почалася проза. Настали часи санаційного енцицизму, часи, яких ви панове за рік, п'ять чи десять, коли ми, чи наші наслідники будуть зі собою говорити як представники двох незалежних держав, будете соромитися. Повернули ви, панове, до перестарілих і скрахованих теорій. Нема одноцілого народу українського. Є тільки племена, етнічні групи, є гуцули, бойки, волиняки, просто що повіт то інший нарід. Хотіли ви панове в той спосіб нас розділити і зломити. Але це був абсурд надто очевидний і для того цей плян ви закинули в самих початках. І почали ви другу пробу. Станули ви і тепер стоїте на становищі, що українці є тільки одною політичною партією в “руським” народі. Вишукали ви собі серед давних слуг царату одиниці продажні і тільки на погорду заслугуючих і при помочі тих трупів хочете відновити скраховану теорію. Але це вам не вдасться. Тому, що український народ національно і політично вже сконсолідувався. І спитайте ви українського селянина чи інтелігента, – очевидно не поліціант і не поліційний агент, – про що він мріє, а відповідь все буде одна і та сама – про вільну Україну.

Але ви покликуються ще і на історію. Перед 3-ма місяцями з цього самого місця з нагоди дискусії над листопадними випадками у Львові п. посол Стронскі при милозвучнім акомпаніяменті п. Левенгерца виводив право Польщі до нашої землі історичними аргументами. Запускався п. Стронскі дуже далеко ген, аж до Нестора і його ляхів. Дуже це панове резиковне. Бо ціла ця квестія оскільки мені відомо ще не вирішена дотепер навіть самими польськими істориками, котрі щодо тих ляхів виступають з ріжними гіпотезами. І ліпше булоби такі неустійнені аргументи зіставити ученим для об'єктивних дослідів. В кожному разі п. Стронскі йде задалеко, коли твердить, що від найдавніших часів Галичина мала мішане населення і ласкаво зіставляє українському населенню другорядне місце побіч населення польського. На це навіть найбільші ризиканти серед польських істориків не дадуть п. Стронському доказів, а Академія Наук в Кракові такі ельокубрації прийме хіба з поблажливою усмішкою. Модним сталося в політиці і публіцистиці польській покликуватися на те, що один чи другий Болеслав заняв червенські городи. Але щож це є ті червенські городи. Ви панове повинні краще пізнати останні досліди польських істориків, головно проф. Семковича, котрий остаточно ствердив, що червенські городи знаходилися між ріками Бугом а Вепшем, на дійсній нашій етнографічній границі. Всяке жонглювання псевдо історичними аргументами не порадить нічого супроти факту, що ту над Сяном і Дністром ми мали свою державу через 4 століття. О тім ми памятаємо і завсігди памятати будемо. Утратили ми ту на Підкарпаттю нашу державність в XIV ст., але чи це має бути аргумент що та земля нам не належиться. А прецінь і ви в тому самому часі утратили Шлеск і то не в кривавій борні як ми, але добровільно віддав його

Чехам Казимир Великий. А чи з цього приводу ви зрезигнували зі Шлеска. А чейже і там дуже переконуючо можна говорити про мішане населення. Утратили й ви перед століттями Поморря, а от як вибила ваша година, ви зголосили знов до них своє право. Який знаменитий історичний документ дає п. пос. Стронські німцям в руки – в справі Горішнього Шлеска, виводячи право Польщі до Східної Галичини на основі таких історичних документів. І що за страшне непорозуміння обурюватися на голоси німців в справі ревіндикації напр. Горішнього Шлеска, коли ви самі оперуєте такими аргументами.

Врешті останній аргумент п. Стронского – границі з 1772 р. Нічого не забрали ми від Росії – говорить п. Стронські. Забуваєте панове тільки одно, що з Росією ви вже навіть не сусідуєте. На віки минули дикі поля, по яких гарцювали коронні гетьмани, воєводи і шляхоцька бута. Пропали дикі поля, які сусіди могли ділити між собою як їм подобалося не питаючи навіть властителя цієї землі, яким життям він хоче жити. Минули ті часи, а ви панове все ще жиєте думкою в XVIII ст. В своїй гордості не хочете бачити того, що навіть сліпець може нащупати руками, що історія саме та історія на яку покликується солідарно панове Стронські і Левенгерци викинула на поверхню землі нові сили у виді двох народів – українського і білоруського. Декотрі з вас це бачуть.

“А однак проблема самостійної України існує. Якщо не є актуальне питання міжнародної політики, то як квестія що не перестає займати публичної opinio на заході. Очевидно тої, яка дивиться в дальшу будучину. Історія поучає нас, що не має такої сили, якаб потрафилаби погнобити остаточно нарід, що посідає незломну волю до власного життя. Жиємо в часі тріумфу т. зв. самоозначення народів. Є це одна з засад на яких оперто новий лад виборений на побоевищах останньої воєнної катастрофи. Чи Україна якої не передавнені історичні стремління до незалежності в протягу століть так сильно зазначилися має бути нещасливим виїмком від цієї засади? На це питання цілий ряд безсторонніх європейських обсерваторів відповідає категорично – ні!”

Не є це панове цитат з української газети, бо бувби сконфіскований під замітом головної зради. Є це цитат з чільного органу санації “Глосу Правди” з-перед двох тижнів. Але під народом українським розуміє автор тільки то, що живе поза припадковою державною границею за Збручом і Случом. Що за убожество ума. В часі коли ви кличите до 100 тисяч своїх рідних в Чехословаччині – видержіть, в часі коли ви не зрезигнували зі своїх прав до Східних Прус – українським народом уважаєте тільки те що є вигідним для ваших плянів. Але це не є убожество ума. Це є перфіція, це є політична акробатика. Акробатики ума треба щоби вийти з ситуації, Україна не може бути виїмком від обовязуючої сьогодні засади. Разом з “Глосем Правди” і рядом безсторонніх європейських обсерваторів говоримо і ми категорично – ні! Але ми рівнож твердимо, що абсурдом булоби, якщо Україна зрезигнувалаби назавсїгди з величезних областей своєї етнографічної території із 6½ мільона свого народу.

І ви панове так наглядно вчені історією це відчуваєте як найкраще. І для того твердимо, що брехнею є ваші заяви бажання помочі у відбудові української держави. А тих українців, що в це вірять і на тій площині з вами співпрацюють уважаємо за людей наївних, або особисто в цьому заінтересованих.

Панує загальний погляд і часто чуємо його навіть тут з уст представників різних партій, що українці є ворогами польської держави. Перед кількома днями п. посол Косцялковскі закинув деяким польським клубам – що мало бути доказом їх очевидного непатріотизму – що вони голосують разом з українцями. Супроти цього нехай мені буде вільно з цього місця перепросити і то так само на будуче всі ті польські клуби, котрі знайдуться не з своєї вини в тій прикрій ситуації, що голосуватимуть разом з нами. А повертаючи до того чи ми є ворогами польської держави чи ні, мушу освідчити панам що слідує.

Україна. Україна завтра вільна і обєднана здає собі ясно справу що існування незалежної Польщі є для неї потрібне з географічних оглядів. Але стоїмо на самотнім раціональним становищі, що Польща якщо хоче існувати і знайти попертя у великого українського народу, може існувати на засадах самоозначення народів – в своїх етнографічних границях. Не є ми отже ворогами польської держави, але єємо ворогами тої помилки історії, якою є Польща в нинішніх границях. (Віцемаршалок Возніцкі: Пане, после, прошу памятати, що ви складали приречення боронити цілість держави).

Представник уряду Міністр Незабитовскі в обуренню, може навіть і святім говорив на Бюджетовій Комісії, що є неволя правдива і уросна. Правдиву неволю пережили поляки, ми ж не маємо права говорити о правдивій неволі. То є панове загальна ментальність польської суспільности. В слід за цим іде солідарність в оцінюванню нашої боротьби за національну незалежність. Польський нарід не підбив народу українського, боротьби з ним не провадив – говорив міністр Складковскі дн. 27.XI. м. р. Всього 10 літ минуло від того часу як цілий світ був свідком польсько-української війни. На вівтарі жертвенної боротьби за свою волю український нарід тоді весь і обєднаний від Нового Санча по Кубань склав десятки тисяч жертв в обороні своїх західних границь. І тільки завдяки помочі Франції, Італії і інших, удалося Польщі побити українську армію, що боролася тоді на два фронти. І нікому, ані п. Складковському не удасться сфальшувати історії і з душі народу українського вирвати карту його слави. Є це видумка Берліна і Відня – кричите далі. Не маєте права порівнувати українського визвольного руху з польським, бо польський рух є ідейно чистий, а український стоїть на чужій службі – освідчив з трибуни міністр Складковскі. В глибині свого серця ви самі панове, не вірите в то що говорите. Бо краще ви знаєте ніж хто инший, що незалежницького національного руху ніяка постороння сила не є в силі створити. А на ваші панове подібні свідчення мушу вам освідчити, що ми давно вже виростили з того стану, щоби боятися таких інсинуацій і брати їх собі до серця. Бо український національний рух черпає свої живі сили виключно і тільки з глибин свого народу, з сильної свідомости мас, що

життям є тільки вільне життя. І врешті чи можна говорити про неволю правдиву і неправдиву. Бо неволя хіба не залежить від степеня тиснення поневолюючого, але від степеня відчування її поневоленням. А хто раз закоштував волі так як ми літ тому 10, для того навіть неволя золотом усіяна буде нічим іншим а тільки неволюю.

Зрештою зійдімо на хвилину до самого життя і пригляньмося тій урочній неволі і тій великій толеранції супроти національних меншостей про яку говорив перед місяцем міністр заграничних справ п. Залескі перед заграничною інформаційною агенцією.

Чи толеранцією супроти українського народу є колонізація нашої землі напливовим з заходу елементом, коли ви знаєте що український народ без землі гине.

Чи толеранцією є переміна 2.500 українських шкіл в Східній Галичині на польські, зглядно утраквістичні.

Чи толеранцією є що на Волині, де згідно з вашою статистикою живе 1.060.000 українців і 166.000 поляків училося в польських школах 74.000, в утраквістичних 40.000, а в укр. 551 дітей.

Чи толеранцією є що на Полісі де на 680.000 українців живе 69.000 поляків – в польських школах училося 82.000 дітей, утраквістичних – 124, а в українських дослівно 54 дітей.

Чи толеранцією є нищення української преси в такий спосіб що як напр. в тижневику “Свобода” конфіскується статті, які в попереднім числі рівнож сконфіскованім – сконфісковані не були. А хочаб конфіската статті тов. посла Хруцького в “Новому Часі”, я маю тут в відбитках і панам передам, щоби ви мали виображення защо у нас конфіскується.

Чи толеранцією є конфіската друку жалоби до Ліги Народів видрукованої стисло згідно з ухвалою Ліги Народів, і то ухвали немов на іронію на внесок польського делегата в Лізі.

Чи толеранцією є замкнення по нинішній день 500 православних церков на Волині і Холмщині.

Чи толеранцією є карання людей за співання національного гимну, чи пісні “Не пора” грошевою гривною.

Чи толеранцією є допущення владою нищення українського добра у Львові в памятих днях листопада мин. року.

Чи врешті толеранцією є такий дрібний але характеристичний випадок, що десятизолотою гривною карається чоловіка, який підчас весілля збирає на інвалідів 8 зол., на тих укр. інвалідів, яким ви відмовляєте заосмотрення.

Толеранцією називаєте хіба те, що не жинете нас на Сибір, як вас гнано недавно. Але це не ваша заслуга, бо не маєте Сибіру. Але вязниці є повні політичних вязнів, а не мають вони навіть тих прав, які ви мали в “правдивій” неволі. Є вони згідно з польським правом звичайними злочинцями.

В безконечність можна би наводити приклади і в безконечність питати і питати. Але ви того вже не відчуваєте і не розумієте. Без огляду на те чи то правиця чи лівиця. Можуть ще милити декого ліберальні заяви лівиці. Але їх

поважно трактувати не можна. Обурюється лівиця тепер, коли стоїть в опозиції до уряду. Але чи не та сама лівиця ухвалювала шкільний закон, який стався гробом для українського шкільництва. Чи не та сама лівиця є матерю кольонізаційного закону із за якого гинуть тисячі українців. Так було, є і так само буде. Бо не одна суспільна кляса, не одна польська партія управляє супроти українського народу політику неґації його природних стремлінь, політику екстермінації і денаціоналізації, але цілий польський нарід. Виходячи з заложення що Польща може бути тільки такою якою вона є тепер, – Польщею національною з 6 ½ мільона українцями.

Під тим оглядом ми є в іншому від вас положенню. В часах вашої неволі ви мали приятелів, правдивих приятелів серед народу російського, які вам помагали боротися з неволею. Серед польської суспільности ми таких не знаходимо і вже перестали за ними шукати. І перед війною навіть та страшна Росія мала в світі приятелів. А ви з страхом ствержуєте як недавно п. Стронські на Заграничній Комісії, що чимраз сильніше затіснюється довкола вас перстень сусідів, серед яких не маєте приятелів. І ствержуєте з несупокоем, як вчора посол Вознічки, а сьогодні посол Домбські, що в цілім світі затрачуєте симпатію, яку мали ви у декотрих народів і держав. І так бути мусить, бо це є логічна консеквенція вашої внутрішньої політики.

Один визначний достойник у Львові з санаційного табору висказав погляд, що яскраво характеризує напрям нині компетентних кругів. Єсьм глибоко переконаний – говорив він, – що якщо я виарештував би вас розполітикованих українців, то був би спокій. Щасливі віруючі. Пробуйте – відповів я. Вірючи може з більшим переконанням, що – як доказує інший сенатор – нема такої сили що потрафила би погнобити остаточно нарід, що посідає незломну волю до власного житя.

Над бюджетом як таким не буду застановлятися. Це не відповідна забава, комедія – як заявив сьогодні п. пос. Ратай. Бо уряд видасть те що йому захочеться без огляду на ухвалу Сойму. Зрештою бюджет є інструментом в руках уряду для нищення нас. Супроти цього будемо голосувати проти бюджету.

Кінець.

**ЦДА України, м. Львів, ф. 344, оп. 1, спр. 517, арк. 2 зв. – 3.
Машинопис. Оригінал.**

№ 234 – 235

Рішення Конгресу українських націоналістів про утворення Організації українських націоналістів²²⁵

28 січня – 3 лютого 1929 р.²²⁶

№ 234

ВІД КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Боротьба Української Нації за незалежність у рр. 1917 – 1920 скінчилася поразкою. Поневолення України змінило лише форму. Кількість окупантів української землі збільшилася.

Але в огні боротьби вибуяло в українському народі незломне прагнення волі й остаточно оформився ідеал Незалежної Соборної Української Держави, який серед тяжких обставин сучасности владно кличе Українську Націю до продовження боротьби аж до остаточної перемоги.

Цей ідеал ліг в основу нового українського світогляду й нового творчого чину, – в основу

УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ.

За короткий час націоналістичний рух перейшов внутрішнє організаційне оформлення. Слідом за стихійним постановням численних

УГРУПУВАНЬ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ,

що провадили діяльність без спільної керми й пляну, Конференція Українських Націоналістів 3 – 7 листопада 1927 р. покликала

ПРОВІД УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

У тісній співпраці з поодинокими націоналістичними групами, Провід підготовив і скликав 27 січня – 3 лютого 1929 р.

КОНГРЕС УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ,

в якому взяли участь представники з різних українських земель і чужини.

Конгрес покликав до життя й чину єдину ОРГАНІЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ, що має охопити всі існуючі націоналістичні групи, та ухвалив головні засади українського націоналізму.

Маючи за свою мету відновлення, впорядкування, оборону та поширення НЕЗАЛЕЖНОЇ СОБОРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ,

українські націоналісти змагатимуть до зібрання творчих сил унутрі нації та до зміцнення її відпорности назовні. Тільки повне

УСУНЕННЯ ВСІХ ОКУПАНТІВ З УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

відкриє можливості для широкого розвитку Української Нації в межах власної держави.

ВІДКИДАЮЧИ ОРІЄНТАЦІЇ НА ІСТОРИЧНИХ ВОРОГІВ

²²⁵ Створенням ОУН на I Конгресі українських націоналістів (28 січня – 3 лютого 1929 р.) у Відні завершено процес об'єднання українських націоналістичних груп у єдину організацію. В Конгресі взяли участь 30 представників з Групи української національної молоді, Легії українських націоналістів, Союзу української націоналістичної молоді і Української військової організації та два гості. Подаємо звернення Президії Конгресу і перший розділ програми ОУН, яка вийшла окремим виданням п. н. "Устрій Організації Українських Націоналістів".

²²⁶ Дата проведення конгресу.

Української Нації, але будучи в союзі з народами, які вороже відносяться до окупантів України,

НАЦІОНАЛЬНА ДИКТАТУРА,

що витвориться в бігу

НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ,

забезпечить, у тяжкий час боротьби, силу Української Держави. Щойно після відновлення державности, національна диктатура перейде, через участь у владі провідної верстви, до створення законодавчих органів на засаді

ПРЕДСТАВНИЦТВА ВСІХ ОРГАНІЗОВАНИХ СУСПІЛЬНИХ ВЕРСТВ,

з узглядненням відмінностей окремих земель, що ввійдуть до складу Української Держави.

Місцеве самоврядування буде основою адміністративного устрою упорядкованої Української Держави, на чолі якої стоятиме

ПОКЛИКАНИЙ ПРЕДСТАВНИЦЬКИМ ОРГАНОМ

ГОЛОВА ДЕРЖАВИ.

У своїй зовнішньо-політичній чинності Українська Держава стремітиме до осягнення меж, що охоплюватимуть

ВСІ УКРАЇНСЬКІ ЕТНОГРАФІЧНІ ТЕРЕНИ

і забезпечуватимуть її належну господарську самовистарчальність та стратегічну відборонність.

В основу внутрішньополітичної діяльності ляже забезпечення духових потреб і матеріального добробуту населення та збільшення національного майна шляхом

РОЗБУДОВИ ВСІХ ГАЛУЗЕЙ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

Визнаючи в засаді

ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ,

державна влада затвердить законом переведене на Сході України

ВИВЛАСНЕННЯ ПОМІЩИЦЬКИХ ЗЕМЕЛЬ БЕЗ ВИКУПУ

поширить силу того закону на інші українські землі, удержавить ліси та обмежить право вільної продажі землі.

Держава дбатиме про розвиток сільськогосподарської виробности шляхом

ПІДТРИМАННЯ СЕРЕДНЬОГО СЕЛЯНСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА,

сільськогосподарської кооперації і промисловости.

Упромисловлення України буде переводитися на основі

ПРИВАТНОЇ ІНІЦІЯТИВИ ПОРУЧ УДЕРЖАВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ,

що мають значення для оборони й нормального розвитку країни.

ВІЛЬНА ТОРГІВЛЯ, ПОРУЧ ДЕРЖАВНИХ МОНОПОЛІВ

на виробі удержавлених підприємств і на головні галузі перевози ляже в основі торговельної політики. Система мит і торговельних договорів охоронятиме національне господарство.

ЄДИНИЙ, РІВНОМІРНИЙ І ПОСТУПОВИЙ

БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ПОДАТОК,

при обмеженій кількості посередніх податків, забезпечуватиме державні фінанси.

Співпрацю всіх виробничих верств Української Нації досягне державна влада

РЕГУЛЮВАННЯМ ВЗАЄМВІДНОСИН ПОМІЖ
СУСПІЛЬНИМИ ГРУПАМИ,
зокрема між капіталом і працею, на засадах
ВОЛІ ПРАЦІ, ПРАВА КОАЛІЦІЇ І ВІЛЬНИХ УМОВ
працівників і працедавців. Разом з цим буде затверджений
ВОСЬМИГОДИННИЙ ДЕНЬ ПРАЦІ
із скороченням його в міру витворення сприятливих умов та заведене
ЗАГАЛЬНЕ СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.

Переводячи засадничо
ВІДДІЛЕННЯ ЦЕРКВИ ВІД ДЕРЖАВИ,
влада співпрацюватиме з церквою у справах духовного виховання населення на підставах християнізму.

ОБОВ'ЯЗКОВА, БЕЗПЛАТНА, ДЕРЖАВНА ШКОЛА,
разом з приватними освітніми установами, перебере на себе виховання українського народу в національно-державному дусі та піднесе рівень української культури й цивілізації.

ЄДИНА, РЕГУЛЯРНА АРМІЯ І ФЛЬОТА,
збудовані на підставі загальної, обов'язкової повинності, разом з територіяльними козачими частинами, оборонятимуть Українську Державу.

Визнаючи ці засади, Організація Українських Націоналістів
ПРОТИСТАВИТЬСЯ ВСІМ ПАРТІЙНИМ І КЛЯСОВИМ
УГРУПУВАННЯМ
і буде стреміти, через опанування цілого українського національного життя на всіх землях України й на чужині, до найширшого
РОЗГОРНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИЛИ
та до забезпечення великій Українській Нації відповідного місця серед інших державних народів.

За Президію:

Микола Сціборський
Голова
Володимир Мартинець
Секретар

Книш З. При джерелах українського організованого націоналізму. – Торонто, 1970. – С. 145 – 150.

№ 235

УСТРІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

І. Розділ. Політичні засади

А. Загальні означення

1. Український націоналізм є духовний і політичний рух, зроджений з внутрішньої природи Української Нації в час її зусильної боротьби за підстави й цілі творчого буття.

2. Українська Нація є вихідне заложення кожної чинности та метове назначення кожного прямування українського націоналізму.

3. Органічна зв'язаність націоналізму з нацією є факт природного порядку, й на ньому основане ціле розуміння істоти нації.

4. Нація є найвищий тип людської спільноти, що при найбільшій своїй психологічній зрізничкованості має свою одну внутрішню форму, витворену на ґрунті подібного природнього положення, спільного пережиття історичної долі та невпинного стремління здійснитися в повноті силової натуги.

5. Внутрішня форма нації є основний чинник її динамічного тривання і разом з тим принцип синтетичного формування, який дає життю нації на протязі її історичного розвитку суцільну духову окресленість, зазначену в різних її конкретно-індивідуальних виявленнях. У тому означенні внутрішня форма – це ідея нації, що уосновує та вможливає її історичне ставання.

6. Історичне ставання – цей наглядний вираз постійної актуальности національної ідеї – вказує на безглядний ідеал нації, який полягає в її стремлінні втриматися в системі світової дійсности в ролі безпосередньо-чинного підмету з найширшою сферою впливу.

7. На шляху до власного самоздійснення в формі найбільшої інтенсивности історичного значення, нація чисельно збільшує запас своїх біо-фізичних сил на поширеній рівночасно територіяльній базі; у цьому відношенні відбувається в ній процес постійного переформлювання різних етнічних теренів у синтезу органічної національної єдности; з погляду цієї своєї чинности нація все знаходиться в стані власного росту.

8. Найвидатнішим силовим засобом росту нації є її духова тугість, узмисловлена у витворених вартостях культури, що, з одного боку, затісняють внутрішню спільність нації, а з другого, простелюють їй шлях відосереднього впливу на оточення. Культура не є тільки чинником національної окремішности та її відборонности назовні, але першим з-поміж чинників безпосереднього зазначення на оточенні духової сили нації, за яким з більшим успіхом наступає цивілізаційне й політично-господарське його опанування.

9. Умовою, що забезпечує нації тривалу активну участь у світовому середовищі, є найбільш пристосована до всебічних інтересів національного життя політична організація, якою є суверенна держава.

10. Держава є зовнішня форма такої взаємочинности всіх діючих сил нації, яка відповідає основним її якостям і в той спосіб уможливає нормальний її розвиток у всіх можливих виявленнях; держава – це стан кожночасної окресленности нації формою організованого співвідношення сил, замкнених в органічну цілість-систему, відмежовану назверх як самостійна, збірна одиниця.

11. Через державу стає нація повним членом світової історії, бо що лиш у державній формі свого життя вона посідає всі внутрішні й зовнішні ознаки історичного підмету.

12. Державна форма життя найвимовніше потверджує конкретне узмістовлення чинного характеру національної ідеї, а тому першим

природним стремлінням нації є прикрити межі своєї державної виконності з цілим крайовидом етнічного розпросторення, щоб таким чином державно оформити цілий свій фізичний організм – цю найважливішу живлову підставу своєї будучности.

13. Для Української Нації в стані її політичного поневолення начальним постулятом є створення політично-правної організації, означеної: Українська Самостійна Соборна Держава.

14. Для створення, закріплення і розвитку держави необхідна засаднича умова: щоб держава була висловом національної істоти у спосіб найбільш творчої видатности всіх складових органів нації, отже, виявляла систему організованої її взаємочинности на засаді інтегралізму суспільних сил з їх правами й обов'язками відповідно до їх значення у цілості національного життя.

15. Український націоналізм висновує для себе з провідних засад державної організації ряд практичних завдань, підготовчих для здійснення державного ідеалу соборними зусиллями українців-державників, зорганізованих на принципах: чинного ідеалізму, моральної своєзаконности та індивідуального почину.

16. Першим зав'язком та переємником завдань українського націоналізму є покликана до життя Конгресом Українських Націоналістів Організація Українських Націоналістів, побудована на засадах: всеукраїнства, надпартійности й монократизму.

Б. Державний устрій

1. Форма української державної влади буде відповідати послідовним етапам державного будівництва України, а то національного визволення, державного закріплення та розвитку.

2. В часі визвольної боротьби лише національна диктатура, витворена в ході національної революції, зможе забезпечити внутрішню силу Української Нації та найбільшу її відпорність назовні.

3. Що лиш після відновлення державности настане доба її внутрішнього порядкування та переходу до стану монолітного державного тіла. В цей переходовий час голова держави матиме за завдання підготувати створення найвищих законодавчих органів на засаді представництва всіх організованих суспільних верств, з узглядненням відмінностей окремих земель, що ввійдуть до складу Української Держави.

4. На чолі упорядкованої держави стане покликаний представницьким органом голова держави, що визначить виконавчу владу, відповідальну перед ним та найвищим законодавчим тілом.

5. Основою адміністративного устрою Української Держави буде місцеве самоврядування; зокрема, кожний край буде мати свій представницький законодавчий орган, покликаний місцевими організованими суспільними верствами, та свою виконавчу владу.

В. Соціально-економічні постанови

1. Вступні тези

1. Українська Держава буде змагати до досягнення господарської самовистарчальності нації, збільшення народного майна та забезпечення матеріального благобуту населення, шляхом розбудови всіх галузей народного господарства.

2. Господарське життя країни буде побудоване на основі співпраці держави, кооперації та приватного капіталу. Поодинокі ділянки народного господарства будуть розділені між ними, стануть предметом їх рівночасного й рівнорядного діяння, в залежності від корисності того для цілості народного господарства та для інтересів держави.

2. Аграрна політика

1. Інтересам народного господарства України відповідає існування та розвиток селянського господарства.

2. Вивласнення поміщицьких земель без викупу, переведене в час революції на Сході України, державна влада затвердить законом, якого силу поширить на всі землі України.

3. Державна влада переведе корективи в розподілі землі на Сході України, необхідні з огляду на стихійний, невпорядкований характер розподілу вивласнених земель у час революції.

4. Держава дбатиме про розвиток сільськогосподарської виробности та про забезпечення благобуту селянства шляхом підтримання середнього сільського господарства.

5. Селянське господарство буде побудоване на праві приватної земельної власности, обмеженім державною регуляцією вільної продажі й купна землі, з ціллю запобігти в той спосіб надмірному зменшенню чи збільшенню земельних наділів.

6. Державна влада буде всебічно сприяти інтенсифікації селянських господарств та пристосованню їх до ринків, буде підтримувати розвиток сільськогосподарської кооперації, уділювати сільському господарству дешевого продукційного кредиту, і буде дбати про агрокультурну й агроосвітню справу та про забезпечення хліборобської продукції державним обезпеченням.

7. Лісові площі будуть вивласнені без викупу та передані державі або органам самоврядування. Лише невеликі площі, непридатні до удержавлення і муніципалізації, будуть у руках приватних власників.

8. Аграрне перенаселення буде регульоване шляхом приміщення селянських рештків у національній продукції та відповідно переведеної колонізації.

9. Міські землі та нерухоме майно остануться в руках приватної власности. Держава й органи самоврядування регулюватимуть міське будівництво та усуватимуть мешкальні кризи й земельну спекуляцію шляхом скупчення в своїх руках відповідних регуляційних земельних фондів.

3. Промислова політика

1. В цілі усамостійнення народного господарства та його всебічного

розвитку, що, зокрема, диктують потреби державної оборони та konieczність дати верстат праці лишкам сільської людности, держава буде сприяти упромисловленню країни.

2. Підприємства таких галузей промисловости, що являються важливими для існування та оборони країни, будуть удержавлені. Інші підприємства будуть залишені приватному капіталові поодиноких осіб і асоціацій на основі вільної конкуренції та приватної ініціативи. У випадках, визначених законом, держава матиме право першенства перед приватним капіталом у набутті співласности приватних підприємств.

3. Держава дбатиме про переведення раціоналізації всіх родів промисловости, зокрема їх машинового урядження, та про підготовання кадрів фахівців і технічних робітників, що задовольняли б вимоги сучасної техніки.

4. Для піднесення добробуту сільського населення і для підготування фахових робітників для великої промисловости, держава буде сприяти розвиткові сільськогосподарської промисловости в формах виробничої кооперації.

5. Держава подбає про організацію виробничої та збутової ремісничої кооперації, підпираючи ремісництво в межах, що відповідають сучасному характерові продукції та ринків.

4. Торговельна політика

1. Торговельні операції, так на внутрішньому, як і на зовнішніх ринках, будуть розподілені між приватним капіталом, кооперацією і державою, яка то остання перебирає торгівлю виробами удержавленої промисловости та головні роди перевозу.

2. Маючи на увазі нормальний внутрішній процес розподілу й обміну, держава дбатиме рівночасно про забезпечення українським продуктам і виробам найвигідніших умов збуту на світових ринках, а для оборони національного господарства назовні вживатиме метод охоронного і сприяючого характеру та метод протекціонізму, що знайдуть примінення в формі мит та торговельних договорів.

5. Фінансова політика

1. Податкова система буде оперта на засаді єдиного, рівномірного, поступового й безпосереднього податку при залишенні обмеженої кількості посередніх податків.

2. Держава дбатиме про розвиток банківництва в усіх галузях господарського життя. Емісійний банк буде установою найбільш незалежною від суто політичних чинників та підлягатиме контролі з боку виконавчої влади та громадянства.

3. Справа умірення державних боргів, що припадуть на українську державу, як частина боргів окупаційних держав, буде впорядкована після засад справедливости і в рамках господарської спроможности.

6. Соціальна політика

1. Регулювання взаємовідносин поміж суспільними групами, зокрема право остаточного арбітражу в справах суспільних конфліктів, буде належати

державі, яка дбатиме про співпрацю виробничих верств Української Нації.

2. Члени всіх суспільних груп будуть мати право коаліцій, на основі якого вони будуть об'єднуватись у професійні організації з правом синдикалізування після територіяльного принципу і після галузей виробництва, та матимуть своє представництво в органах державної влади.

3. Працедавці і працівники матимуть право вільних персональних і колективних умов у всіх справах, що дотичать взаємних інтересів, у рамках законодавства та при контролі держави.

4. У приватних та державних промислових підприємствах будуть утворені виробничі ради з представників підприємців, керівників і робітників, з правом вгляду й контролі техніки продукції.

5. У хліборобських, промислових і торговельних підприємствах будуть утворені ради працівників як представничі органи для полагоджування справ працівників у взаємовідносинах їх з професійними спілками, працедавцями та державою. Зокрема, вони заключатимуть самі або в порозумінні з професійними організаціями колективні договори, а в промислових підприємствах братимуть участь у виробничих радах.

6. Працедавці і працівники матимуть право вирішувати взаємні спори шляхом третейських судів. На випадок недосягнення згоди, за ними залишається право штрайків та льокавтів. Остаточне залагодження конфліктів належатиме державним арбітражним урядам.

7. Нормальним днем праці буде 8-годинний день праці з тим, що, наскільки дозволять на те обставини, держава подбає про його скорочення.

8. Признаючи засадничо волю праці, держава дбатиме про видатність праці, з одного боку, шляхом видавання законів, що визначатимуть умови кваліфікованої праці і концесіонованих занять та нормуватимуть внутрішній регулямін підприємств, зокрема розпорядок робіт і технічний процес, з другого боку – при помочі контрольних органів та інших державних установ.

9. Ведучи державний уряд праці та контролюючи приватні бюро посередництва праці, держава дбатиме про матеріальну поміч безробітнім, що її буде уділювати при посередництві професійних організацій з фондів, зібраних від працівників і працедавців, а в виїмкових, означених законом, випадках, з допомогових фондів громад і держави.

10. Держава заведе єдину організацію загального забезпечення, обов'язкову для всіх верстов суспільности, приймаючи рівночасно на себе обов'язок удержувати всіх громадян понад 60 літ життя, позбавлених власних засобів прожитку.

Г. Зовнішня політика

1. Здійснення постуляту української державности передумовляє активізацію внутрішнього політичного життя українського народу, заманіфестовану назовні для зазначення української справи як рішачого чинника в питанні східноєвропейського політичного стану.

2. Повне усунення всіх займанців з українських земель, що наступить у бігу національної революції та відкриє можливості розвитку Української Нації в межах власної держави, забезпечить тільки система власних

мілітарних зброєнь та доцільна союзницька політика.

3. Відкидаючи в засаді традиційні методи української політики орієнтуватися в визвольній боротьбі на котрогось з історичних ворогів Української Нації, українська зовнішня політика здійснюватиме свої завдання шляхом союзних вязань з тими народами, що вороже відносяться до займанців України, як рівно ж шляхом належного використання міжнародних взаємовідносин для досягнення суб'єктивної ролі України в міжнародній політиці.

4. В своїй зовнішньополітичній чинности Українська Держава стремітиме до досягнення найбільше відборонних меж, що охоплюватимуть усі українські етнографічні терени й забезпечуватимуть їй належну господарську самовистарчальність.

Г. Військова політика

1. Організація української військової сили буде преступно розвиватися, а її форма мінятися відповідно до трьох етапів політичного стану України: ворожої займанщини, національної революції, державного закріплення.

2. В обставинах ворожих займанщин підготовку українських народніх мас до збройної боротьби, а зокрема підготовку організаторів та вишколених провідників, перебере окремих військовий осередок.

3. Лише військова сила, що спиратиметься на озброєний народ, готовий уперто та завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливити упорядкування Української Держави.

4. Оборону впорядкованої держави перебере єдина, регулярна, надклясова, національна армія і фльота, що враз з територіяльними козачими частинами будуть збудовані на підставі загальної військової повинности.

Д. Культура й мистецтво

1. Українська Держава буде змагати до піднесення рівня культури й цивілізації на Україні, узгіднюючи культурний процес, побудований на основі свободи культурної творчости, з духовою природою українського народу, його історичними традиціями й вимогами сучасности та викорінюючи лихі наслідки чужонаціонального поневолення в ділянці культури та психіки народу.

2. Тільки розвиток тої культурної творчости й тих мистецьких течій, що зв'язані зі здоровими проявами в минувшині Української Нації та з культом лицарськості і волевотворчим відношенням до життя, зможе збудити здоровий гін нації до сили й могутости.

Е. Шкільна політика

1. Керування й догляд за шкільництвом як засобом виховання народніх мас у національно-державному дусі та встановлення шкільної системи, що піднесла б на належний рівень розвитку освіту українського народу, буде належати державі.

2. В основу народного шкільництва ляже система української, державної, обов'язкової і безплатної єдиної школи, яка забезпечуватиме всебічний, гармонійний розвиток людини та обійматиме і практичне, фахово-професійне виховання.

3. Приватні освітні установи та чужомовне навчання будуть допущені за дозволом держави в кожному окремому випадку та підлягатимуть контролі державних чинників.

Є. Релігійна політика

1. Уважаючи релігійне почуття внутрішньою справою людської особи, Українська Держава в цьому огляді стане на становищі повної волі релігійної совісті.

2. Приймаючи засадничо відділення церкви від держави, влада задержуючи необхідну контролю над церковними організаціями, співпрацюватиме з українським духовенством різних культів у справах морального виховання нації.

3. У школу буде допущена наука релігії тих культів, що не будуть проявляти денаціоналізуючих впливів.

4. Українська Держава буде сприяти розвитку української національної церкви, незалежної від чужоземних патріархатів, та українізації релігійних культів, що будуть діяти на Україні.

Ж. Організація Українських Націоналістів

1. Беручи ідею Української Самостійної Соборної Держави в підставу свого політичного діяння та не признаючи всіх тих міжнародних актів, умов та установ, що стан українського національно-державного розірвання сотворили та закріпили, Організація Українських Націоналістів ставить себе в категоричне противенство до всіх тих сил, своїх і чужих, які цьому становищу українських націоналістів активно чи пасивно протиставляться, та протиділатиме всяким політичним заходам одиниць і колективів, що будуть являтися відхиленням від повищих засад.

2. Не обмежуючись у своїй діяльності на той чи інший терен, але змагаючи до опанування української національної дійсности на всіх українських землях та на чужих теренах, заселених українцями, Організація Українських Націоналістів вестиме всеукраїнську політику державництва без придавання їй партійного, класового чи яко-не-будь іншого суспільно-групового характеру, та в прямій послідовности протиставляє її всім партійним і класовим угрупованням з їх методами політичної праці.

3. Спираючись на творчі елементи українського громадянства та об'єднуючи їх вколо українського національно-державного ідеалу, Організація Українських Націоналістів ставить собі завдання уздоровити відносини внутрі нації, викликати в українському народі державотворчі зусилля, розгорнути українську національну силу на всю її ширину і таким чином забезпечити великій Українській Нації відповідне місце серед інших державних народів світу.

Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. – К.: Дніпро, 2001. – Т. 7. 20-ті – 40-ві рр. XX ст. / Упор. прим. Т. Гунчака, Р. Сольчака. – С. 305 – 316.

Іменний покажчик

- Абрагам – 189.
Абрагамовський Стефан – 248.
Абрисовський Омелян – 101, 155.
Августін – 44.
Авецана Романо – 225.
Александр II – 311.
Александрович – 35.
Андрейчук Йосиф – 508.
Андрієвич О. – 402.
Андрійович Осип – 450.
Андрусик Петро – 293-294, 330.
Андрусак М. – 14.
Анковцова Карла – 217.
Антонович М. – 14.
Арсенич Андрій – 450.
Атаманчук Василь – 425.
Бабин Микола – 287.
Бабіївна – 217.
Баворовський – 56.
Багрій – 181, 457.
Базилевич Ф. – 217.
Базильський – 83.
Баліцкі – 435.
Балтарович Андрій – 248.
Банах Павло – 155, 168, 174, 180.
Бандера Андрій – 23.
Бандура Степан – 457, 490, 516.
Баран Василь – 101.
Баран Михайло Лукич – 87.
Баран Степан – 106, 116-118, 122-123, 160, 168, 180, 251, 265, 382, 457.
Баранова Б – 439.
Барановська Стефанія – 270, 457, 490, 516.
Барановський Євстахій – 101, 427-428.
Барановський Роман – 425, 427-429, 434-435.
Барановський Ярослав – 425, 434-435.
Барвінський Богдан – 122, 143, 320.
Барвінський Олександр – 122, 143-144, 165, 168, 175, 177, 202, 320.
Бардиш Михайло – 266.
Бардль – 129.
Басараб (Бесараб, Бесарабова) Ольга – 277-279, 282-284, 340, 405.
Басараб Дмитро – 283.
Баслядинський – 420.
Бахматюк (Бехметюк) – 208, 213.
Бачинський Володимир – 12, 106, 116, 123, 139-140, 143-144, 147, 160, 165, 168, 174-176, 202, 222, 249, 251, 255-256, 456-457, 464-465, 484, 531-532.
Бачинський Лев – 123, 143-144, 159, 168, 175, 202, 257, 320, 491, 506-507, 511-512.
Бегей Микола – 330.
Бекеш Федір – 16, 77-78, 80, 203.
Бемко Володимир – 250, 456.
Бендейчук Юрій – 91.
Бенедикт XV (Венедикт XV) – 102-104.
Бенеш – 160, 169.
Бенцін Андрій – 41.
Березовський – 214.
Березовський Амвросій – 459.
Березовський Антон – 208.
Березюк Михайло – 101.
Берзін – 84.
Берлад Катерина – 100.
Берлад Луць – 508.
Берник Андрій – 248.
Бисатчук Василь – 91.
Бігун Микола – 425, 434-435.
Біленький – 428.
Білецька Марія – 251.
Білецький – 215.
Білик – 155.
Білик Михайло – 506.
Білінкевич Омелян – 102.
Білінкевич Теофіль – 101.
Білінський Іван – 250.
Білінський Симеон – 101.
Білінський Ярослав – 102.
Білинський Ізидор – 41.
Білозур Філемон – 505.
Білоус – 435.
Біляк Степан – 251, 287, 382, 457, 465, 484, 490, 516.
Блавацький – 440.
Блажкович – 94.
Бльом – 297.
Боберська – 107.
Боберський – 433.
Бобикевич Ізидор – 101.
Богун Микола – 232.
Боднар Василь – 100.
Боднар Михайло – 513.
Боднар Параска – 100.
Боднарук Стефан – 92.
Бодрук Василь – 92.
Боєчко Михайло – 508, 513-514.
Бойчук Микола – 91.
Бойчук Михайло – 92, 484, 505.
Бойчук Федір – 91.
Бойчук Юра – 91.
Борачок Юліян – 248.

Борис Іван – 249, 455.
Борис Франциск – 513.
Борисевич В. – 25, 484, 508.
Борковський Олександр – 248.
Бортей Гринько – 326.
Борюк Микола – 234.
Босак – 146.
Бохонко Гринько – 248.
Брайтер – 142, 169.
Братунь Андрій – 214, 450-451.
Брездин – 251.
Бренер – 43.
Брик Іван – 287.
Брикчинська – 34.
Бріян – 526.
Бруніці – 192.
Бугель Петро – 248.
Будзиновський Вячеслав – 166.
Будзиновський Т. – 41.
Будьоний С. – 9.
Букатчук Созан – 513.
Буклацук Никифор – 101, 510.
Бундзяк Володимир – 99.
Бундзяк Катерина – 99.
Бурдега Іван – 506.
Бухарін – 462.
Буяк Францішек – 129.
Ваґнер – 251, 279.
Вайн П. – 34.
Вайнфельд І. – 393.
Вайс Станіслав – 56.
Вакалюк Осип – 514.
Вальницький Іван – 101.
Вальницький К. – 451-453.
Вальницький Юліан – 101.
Вампір (псевдо) – див. Штик.
Вандерліп – 169.
Вандрівський В. – 169.
Ваньо Ілярій – 248.
Ваньо Омелян – 248, 438.
Ваньо Теодор – 168, 175, 383.
Варениця Аркадія – 102.
Варивода – 79.
Василишин І. – 25.
Васильчук Антін – 214, 450.
Васильчук Павло – 296, 324, 371, 450-451.
Васілевські Леон – 550.
Ватаманюк Петро – 486.
Вах Павло – 101.
Величковський Нестор – 102, 438.
Велькопольський М. – 41.
Венґрин – 283.
Венґринович В. – 41.
Вербицький Михайло – 425.
Вербовий – 512.
Вериха Танасій – 513.
Вертипорох – 214.
Весоловський О. – 37.
Вигнанський Йосиф – 101.
Винницький М. – 118.
Випринюк Дмитро – 514.
Витвицький В. – 168.
Витвицький Степан – 67, 75, 169, 383, 439, 458.
Витковська Теодозія – 99.
Вишиванюк Михайло – 2.
Вишневецький Ярема – 203.
Вишнівський Сергій – 458, 490, 516.
Вільсон В. – 3, 49.
Вінніці – 46.
Вінтоняк Іван – 484.
Вірстюк Василь – 91-92.
Вірстюк Іван – 91-92.
Вісневський Кароль – 56.
Вітенко Микола – 2, 29.
Вітос В. – 20, 150, 305-306.
Вйонцек – 44.
Вовк Михайло – 431.
Водонос – 94.
Водоставська Катря – 99.
Вожак Яків – 248.
Возніці – 553, 555.
Возняк – 364.
Войнаровський Тит – 124, 159, 165, 168, 248-249, 251, 287, 456, 458.
Войтюк Яків – 214.
Войцеховський С. – 21, 281, 304-305.
Войцік – 364.
Волочій Дмитро – 178.
Волочій Катерина – 486.
Волочій Микола Васильович – 486.
Волошин Михайло – 250-251, 382, 457, 490, 516.
Волошинович Петро – 505.
Волчук – 463-465.
Волянський Алексей – 101.
Волянський Іван – 455.
Врангель – 85.
Габрусевич Іван – 24.
Габсбург Вільгельм – 142.
Габсбурги, династія – 3, 152.
Гавлюк Михайло – 505.
Гаврилюк Алексей – 101.
Гаврилюк Леонтій – 155.

Гаврильчук Олекса – 513.
Гаврисевич Мирон – 458.
Гайдукевич Олекса – 248.
Гайдучек Михайло – 327.
Гак Петро – 168, 175-176.
Галицька-Дідух Тамара – 2, 29.
Галичанка Олена – 279.
Галібей Адальберт – 7, 101, 186, 249.
Галібей Михайло – 250-251, 458, 463, 465, 490, 516.
Галій – 422.
Галлер Станіслав – 183, 198-199, 203, 209, 213, 220-221.
Галущинський – 107.
Галущинський Михайло – 25, 168, 175, 250-251, 382-383, 457, 459, 462, 465, 483, 490, 516-517.
Ганилевич Володимир – 248.
Ганицький Володимир – 248.
Ганінчак Йосиф – 67.
Ганкевич – 107.
Ганкевич Ізидор – 101.
Ганушевський Михайло – 101, 484.
Ганущак Микола – 450.
Ганущак Михайло – 450.
Ганчук Анна – 91.
Ганчук Михайло – 91.
Ганчук Параска – 91.
Гапчук Михайло – 94.
Гарасимів Антін – 180, 251.
Гарківська Емілія Ольга – 99.
Гарматій – 496.
Гасс – 195, 206.
Гасюк Стефан – 248.
Гендерсон – 297.
Гендзінський – 56, 63.
Гендриковскі (Гендриховський) – 142, 159.
Геніч Станіслав – 486.
Герасимович Сильвестр – 117, 124, 168, 251.
Герштанський Дем'ян – 214.
Гигорчук Василь – 92.
Гірняк – 270.
Гірняківна – 279.
Гладишевська Францішка – 99.
Гладишовський Ол. – 383.
Глажевський – 157.
Глінка Лев – 252.
Глібовицький – 102.
Глодан Юрко – 486.
Глус Францішек – 330.
Глушкевич Маріян – 210.
Глушкевич Теофіль – 248.
Глюк Марія – 92.
Гнатевич Богдан (псевдо Ластівка) – 15, 54, 215.
Гнатів Володимир – 102.
Гнатюк Михайло – 168.
Гнатюк Олекса – 293-294, 330.
Говикович Альфред – 117, 168, 181, 250-251, 269, 382, 457, 490, 516.
Год – 174.
Голинський О. – 217.
Голобувцовна – 107.
Головінська (Шрам) Теофіла – 422.
Головінський Микола – 422.
Головінський Юліан (Юлько) – 21, 422-426, 428, 431-432, 434.
Головка Григорій – 248.
Голуб (псевдо) – див. Коберський Остап.
Голуб Іван – 512.
Голубець М. – 14.
Голубович Сидір – 215, 320, 351, 366-367, 382.
Гольчевський – 79.
Горалевич Василь – 266.
Горбачевський Антін – 122, 143, 166, 168, 180, 249-251, 255, 287, 456-458.
Горбійчук Дмитро – 91-92.
Горбовий Володимир – 509.
Гординський Василь – 101.
Гординський О. – 180.
Гординський Ярослав – 249.
Гордієвський Іван – 101.
Горійчук Микола – 91.
Горійчук Олена – 92.
Горійчук Параска – 91.
Горникевич Теофіль – 248.
Горобійовський – 215.
Городецький – 508.
Городецький Пантелеймон – 101.
Городецький Степан – 23, 168, 181, 250, 419-420.
Городинський Ярослав – 168.
Гошовський – 81.
Гоянюк М. – 450.
Грабовецька Елеонора – 100.
Грабовецький Василь Дмитрович – 450.
Грабовецький Іван – 102.
Грабовський К. – 15, 203.
Грабський В. – 20.
Грабський Станіслав – 20, 299, 305, 374, 404, 538, 546, 550.
Гребенюк Олексій – 101.
Гребенюк Семеон – 101.
Греголинський – 180.

Грегорі – 169.
Гресяк Василь – 187, 382.
Гречаникова Олена – 100.
Гривнак – 420.
Гривнак Андрій – 506.
Григоришин Степан – 513.
Григорців Степан – 510.
Григорчук Микола – 450.
Грицак Теодор – 100.
Гричан Іван – 91.
Гробельський Іван – 455.
Грудецький Збігнєв – 56.
Губчак Михайло – 455.
Гузенець Юрій – 508.
Гуменець Юрій – 513.
Гуменюк Магдалина – 102.
Гунчак Т. – 115, 232, 246, 450, 453, 491, 496, 504, 565.
Гуньовський Алексей – 102.
Гурак Ігор – 2, 29.
Гуралевич – 221.
Гураль – 159.
Гуркевич В. – 144.
Гусєв – 85.
Гутак Василь – 512.
Гутак Микола – 512.
Гаджаровський Юрко – 439.
Галан Степан – 287, 439.
Галецкі Казимир – 139.
Гафтон – 234.
Гдуля Іван – 100.
Гертнер Ізак – 91-92.
Гетчинські – 44.
Гижа Іван – 457, 490, 516.
Гловинські – 207.
Гоїв Ольга – 100.
Гонтарюк Іван – 92.
Гонтова Елеонора – 450.
Горук Сень – 93.
Грегль – 206.
Греголинський – 252.
Григораши Микола – 484.
Громадка – 432, 435.
Гургулова Марія Аркадія – 100.
Данило Галицький – 183, 385.
Данилович Северин – 441.
Данилович – 420, 437, 509.
Даниш Никифор – 181, 251, 269-270.
Данів – 429.
Данте – 43.
Дарвай Осип – 512.
Дашинський – 313.
Дашкевич Василь – 293-294, 330.
Дверницька – 35-36.
Дворенко-Дворкин – 74.
Дейчаківський Василь – 508.
Дем'ян Іван – 16, 77-78.
Дем'янчук – 31.
Дембіці – 189, 205.
Демкович-Добрянський Михайло – 24.
Дерев'яно Іван – 102.
Дерев'яно С. – 87.
Деревницький Микола – 98.
Дерен Антон – 56.
Дерлиця Микола – 505.
Децикевич Володимир – 251.
Дженоккі Іван – 104, 230.
Джирджора Іван – 248.
Джусівна Анна – 99.
Дзвиняцький Павло – 101.
Дзюбинський П. – 41.
Диденко Зиновій – 439, 457, 460-461.
Дидюк Петро – 91.
Дикий Дмитро – 248.
Динисевич – 422.
Дівничева Ольга – 279.
Дідик Микола – 435.
Дідковський Максим – 61.
Дідушицький – 192.
Дідюк Іван – 92.
Дмитерко Михайло – 102.
Дмитрик Ілія – 99.
Дмитрюк Василь – 214, 251, 371.
Дмовський Р. – 4.
Дмухар Г. – 451.
Добродзічка – 266.
Добруцький – 35.
Довбуш – 314.
Довгань – 496.
Долчук – 270.
Доманьський – 364.
Домбровський Володимир – 455.
Домбські Ян – 58, 302-303, 555.
Донігевич Теофіль – 449.
Донцов Д. – 21.
Драгоманов М. – 211, 499-500.
Драньчук – 101.
Дратрук Андрій – 90.
Дратрук Петро Андрійович – 90.
Дребот Микола Васильович – 486.
Дрогомирецький – 403, 509.
Дубаневич Дмитро – 432, 435.
Дубановський Михайло – 513.
Дубик Василь – 248.

Дувірак Гриць – 511.
Дувіряк – 496.
Дуда Осип – 214.
Дудикевич Володимир – 287.
Думка – 496.
Дурделла Михайло – 101.
Дутка – 31, 269.
Дутчак – 213.
Душковська – 191, 205.
Дьяченко – 76.
Евин Ф. – 277, 287, 383, 457-461, 464.
Ельзнер – 178.
Еріо (Ерріо) – 297, 340.
Ерстенюк Дмитро – 25, 455, 457, 461, 490, 505, 516.
Євчук Михайло – 513.
Єгоров – 85.
Єжевський Францішек – 330.
Єндржевич Вацлав – 61.
Жан – 169.
Желізка Ів. – 516.
Жемінецький – 178.
Жерноклеєв Олег – 2, 29.
Жмуркевич – 35.
Жук Семен – 320.
Жуковський – 34.
Жуковський І. – 41.
Жулевський – 300.
Жупанський Петро – 101.
Завістовський Тадеуш – 485-486.
Загаєвич Іван – 455.
Загайкевич – 41, 93.
Загайкевич Володимир – 25, 166, 249, 251, 270, 287, 382, 455, 457, 462, 490, 516.
Загайкевич Дмитро – 34.
Загородський – 68, 70-71, 82.
Загультський Микола – 118.
Заґурскі – 183.
Зажичський – 57, 63, 65.
Залізняк Максим – 314.
Заліщук Степан – 506.
Залозецький Роман – 249.
Залуцький – 213-214, 441.
Замойський – 296, 305.
Замойський Моріс – 225.
Затонський В. – 9, 85, 87.
Заторський – 7.
Заяць М. – 452.
Заячківський Микола – 287, 458.
Заячківський Тит – 455.
Зборовський – 43.
Збудовський Вячеслав – 101.
Здерковський Мирослав – 458.
Зелений – 404.
Зеленьчук Дмитро – 93.
Зен – 512.
Зиблікевич – 215, 404.
Зитинюк Микола – 91.
Зіновєв – 461, 467.
Зозуля (псевдо) – див. Матчак Михайло.
Зуб'юк Дмитро Петрович – 90.
Зуб'юк Іван Петрович – 90.
Зуб'юк Микола – 159.
Зуб'юк Петро – 90.
Зубрицький Михайло – 248.
Зузяк Іван – 91-92.
Зюбжицький Юзеф – 486.
Іванець Йосиф – 249.
Іванчук І. – 439.
Івашкевич – 35.
Івашков – 485.
Ілюк Гриць – 91.
Ілюк Дмитро – 92.
Ілюк Микола – 92.
Ілюк Олена – 92.
Ілюк Юрко – 248.
Ільків – 213-214, 253, 441.
Ільницький Василь – 249.
Ільницький Михайло – 180.
Індишевський Ярослав – 423, 433.
Інцигур В. – 309.
Іщак – 457.
Кабаровська – 279.
Кабаровський – 98.
Казимир Великий – 552.
Казновський Антін – 101.
Кайдан – 406.
Калиневич – 181.
Калитовський Ер. – 37.
Калята – 421.
Камад Микола – 514.
Каперук Микола – 513.
Капрі – 198.
Капустинський Александер – 101.
Капчук Теодор – 93.
Карабінович Марія – 486.
Карабінович Семен Степанович – 486.
Каратчук Михайло – 93.
Карашкевич Омелян – 192, 206, 213.
Карів Теодор – 512.
Карманський П. – 217.
Карпенко Олександр – 2, 27, 29.
Карпінський Олександр – 214, 371, 382.

Кархут – 174, 177.
Касьян Василь – 506.
Катерина II – 311, 317.
Каульбарс – 315.
Качмарський Євген – 520.
Кебузинський М. – 41.
Келльог – 527.
Керзон – 169.
Керницький – 98.
Кернога Михайло – 458, 490, 516.
Кернік – 149-150.
Кжесінський Мечислав – 327-329.
Кибалюк – 320.
Кивелюк Іван – 106, 116, 124, 166, 168, 249, 255-256.
Кипещук Іван – 484.
Кириченський – 433.
Кисілевська – 278.
Кисілевський Нестор – 101.
Кисілевський Ярослав – 37.
Кінаевич Діонізій – 283.
Кіперук Олекса – 92.
Кіцула Степан – 432-433.
Кливак Ілія – 102.
Климівна Марія – 100.
Клінгер – 131.
Клюфінський – 508.
Книш Зиновій – 240, 243, 422-423, 425, 428-435, 558.
Книшова Стефанія – 99.
Коберський Остап (псевдо Голуб) – 15, 53-54, 215, 433.
Кобелюх Юзеф – 486.
Кобиланський Степан – 267.
Кобрин Микола – 512.
Кобрин Юрко – 266, 512.
Кобринська Наталя – 278.
Кобутяк Лукаш – 508.
Ковалисько Микола – 425, 434-435.
Коваль – 155.
Ковальчук – 30.
Ковнацький – 62-64.
Ковч Григорій – 101.
Когутяк Луць – 508, 511, 513.
Когутяк Юрій – 513.
Кожушко Анна – 266.
Кожушко М. – 266.
Козакевич М. – 37.
Козіцький (Козицький) Сергій – 214, 371-372, 450, 452-453.
Козовий – 451.
Козоріз – 93.
Козубський Борис – 214, 250-251, 382, 455-457, 465, 490, 516.
Колесса – 217.
Колодій Александер – 41.
Колодій М. – 144.
Колодій Олекса – 513.
Колтонюк Ярослав – 458.
Коляджин Є. – 249.
Комар Володимир Леонович – 4.
Комаревич Василь – 214.
Комаринський Роман – 505, 510.
Кон Фелікс Якович – 86.
Конар (Палашук (Поліщук) Федір Михайлович) – 86.
Коновалець Євген – 15-18, 26, 79-80, 161, 168, 241, 423.
Концевич Григорій – 249.
Копровська – 279.
Корбутяк Василь – 326, 328-330.
Кордис – 420.
Кордуба Мирон – 396.
Кормож Теофіль – 168.
Короленко Михайло – 510.
Королюк – 496.
Король Михайло – 168, 455, 517.
Корхут Спирідіон – 168.
Корчовський – 207.
Кос Андрій – 249.
Косевич Володимир – 101.
Косович Іван – 101.
Косовський Юзеф – 512.
Косоноцький Яків – 41, 455.
Костельник – 287.
Костецький К. – 41.
Костишинівна Ольга – 100.
Костів Микола – 505.
Костоловський – 421.
Коструба Т. – 14.
Костюк Василина – 93.
Костюк Василь – 484.
Костюк Дмитро – 93.
Костюк Іван – 450.
Косцялковські – 553.
Котлярчук Павло – 248.
Котович П. – 41.
Кохан Володимир – 439-440.
Кохановський Іван – 168, 269, 287.
Коцаба Роман – 510.
Коцан Петро – 99.
Коцик Іван – 101.
Коциловський Йосафат – 32-33, 202.
Кошелюк-Малоруковий Василь – 159.

Кошиць – 279.
Кошулинський Іван – 249.
Кравець – 463-464.
Кравс, генерал – 90-92.
Кравс, судовий урядовець – 406.
Кравців Богдан – 24.
Кравченко (Шнайдер-Кравченко) Уляна – 278-279.
Кравчишин – 213.
Красінські – 205.
Красняк – 426, 435.
Кременчук – 512.
Кречуняк Петро – 506.
Крикливець Іван – 513.
Крип'якевич Іван – 14, 168, 251.
Кроковський – 40.
Кропивницький Юрко – 91.
Круліковський – 313.
Крумпольць Мар'ян – 486.
Крупа – 266.
Крушельницький – 459.
Крушельницький Юліуш – 327-329.
Ктерук Семен – 90.
Кубелікова Анна – 217.
Кубішталь – 36.
Кугутяк Микола Васильович – 1-2, 12, 16, 20, 29, 67, 166, 177, 182, 190, 222, 223, 236, 351, 402, 600.
Кудрик О. – 37.
Кузик Сидор – 455.
Кузич Василь – 510.
Кузьма Григорій – 249.
Кузьма Осип – 99, 455.
Кузьменюк Дмитро – 92.
Кузьменюк Марійка – 92.
Кузьмин Гриць – 250-251.
Кузьмин Микола – 287, 382, 457, 463-464, 490, 516.
Кузьмич Антон – 507.
Кузьмич Іван – 458.
Кукурба Григорій – 450.
Кульматицький Василь – 100.
Кульчицький – 160-161.
Кульчицький Євстахій – 510.
Кульчицький С. – 41.
Куницький – 107.
Куницький Леонтій – 287, 382-383, 419, 439, 457, 459, 462, 464-465, 490, 516.
Кунько Андрій – 457, 490, 516.
Кунько Антін – 168, 250-251, 287.
Курас Іван – 1, 27, 29.
Курат – 287.
Курах – 512.
Курбас Роман – 504-505.
Курдидик Анатоль – 431.
Курилюк Василь – 92.
Курилюк Іван – 91-92.
Курилюк Явдоха – 92.
Курівець (Куровець) Іван – 123, 144, 249-251, 254-256, 287, 382, 457, 490, 516.
Курос Федір – 512.
Курп'як Теодозій – 101.
Кухцяк Матей – 155.
Кучабський Василь (псевдо Ястріб) – 15, 25, 53-54, 215, 407, 417.
Куш – 69, 72, 74, 76.
Лаба – 181.
Лабій – 403.
Лаврук – 213.
Лаврук Павло – 507.
Лада – 99.
Лазаревич – 421.
Лазорищак Мирон – 249.
Лановий М. – 213, 266.
Ластівка (псевдо) – див. Гнатевич Богдан.
Латинік – 82-84.
Левенгерц Є. – 20.
Левинський – 89.
Левицька Зиновія – 100.
Левицька Іванна – 283.
Левицька Сабіна – 282.
Левицький – 62.
Левицький Василь – 249.
Левицький Володимир – 249, 439, 455.
Левицький Дмитро – 18, 25, 382-383, 388, 404, 417, 436-437, 440, 455, 457-459, 465, 474, 490, 516-517, 526.
Левицький Євген – 455.
Левицький Кость – 13, 67, 108, 169, 174, 382, 450, 458.
Левицький Лев – 450.
Левицький Макс – 458.
Левицький Михайло – 282-283, 287.
Левицький Олександр – 403.
Левицький Омелян – 249.
Левицький Юлій – 455.
Левчаківська Олена – 214.
Лежогубський Теодозій – 249.
Ленін – 9, 85, 87, 409, 416.
Ленкавський Степан – 24.
Лепкий Л. – 14.
Леся Українка – 279.
Лешкович-Бачинський Александер – 202.
Лещинський Михайло – 505.

Лилик Іван – 99.
Липко – 73, 75, 83-84.
Лисенко Микола – 216, 248, 436, 450, 455.
Лисий – 36.
Лисий Володимир – 122, 165.
Лисинецький Володимир – 484.
Лиско Володимир – 117.
Лиско З. – 217.
Лисяк Павло – 457, 490, 516.
Лисяк Роман – 99.
Литвин М. Р. – 8.
Литвинець – 428.
Лициняк Василь – 107, 123.
Личківський Кость – 458.
Лівицький Андрій – 48, 58.
Лінде – 36.
Лінинський Петро – 249.
Лісковацький Іван – 185.
Ліщак – 420.
Ліщинський Іван – 143, 168, 287, 382, 402-403, 457, 490, 516.
Ліщинський Я. – 251.
Ллойд-Джордж Девід – 7, 162-164, 169, 174, 188, 326, 367-368.
Лободич – 270.
Логінський – 505.
Лозинський М. – 216.
Лопатинський – 7.
Лопатинський Дамян – 116, 180, 250-251, 382-383, 388, 457, 459, 490, 516.
Лоський І. – 14.
Лук'янчук Дмитро Степанович – 330.
Лук'янчук Олена – 330.
Лукаєвич – 44.
Лукомський – 160.
Лунів Андрій – 438, 440, 460.
Луцейко – 266.
Луців Іван – 484.
Луцкевич Марко – 214, 230.
Луцюк Василь – 92.
Луцький Остап – 23, 382-383, 437-438, 440, 457, 490, 516.
Лушкевич – 206.
Лушпінський Антін – 101.
Любарський Семен – 214, 455, 457, 490, 516.
Людкевич – 217, 279.
Люпуль Володимир – 428-429, 434-435.
Лялька Я. С. – 284.
Лярож – 160.
Мадейський (Мадей) – 159-160.
Мадурович – 190.
Мазек Ян – 159.

Мазепа Іван – 232, 317.
Мазепа Ісак – 313.
Макарушка Л. – 516.
Макарушкова Євгенія – 287, 456.
Маківка Степан – 214, 450-452.
Максим'юк Іван – 92.
Максим'юк Микола – 513.
Макух Іван – 7, 122, 159-160, 165, 168, 257, 507, 511-512.
Малецький – 107.
Малецький Аркадій – 287, 320, 351, 366-367, 458, 460, 464.
Малицька – 279.
Малицький Йосиф – 101.
Маліновський – 46.
Мальчек – 421.
Маринович – 460-461.
Марітчак Олександр – 287, 382-383, 388, 401, 439, 457, 459, 490, 516.
Маркович Лев – 214.
Марковська – 422.
Мартинець – 180, 249, 252.
Мартинець Володимир – 558.
Мартинець Михайло – 7.
Мартищук Лесь – 56.
Марчук Василь – 2.
Матвійців Володимир – 267.
Матвіас – 439.
Матейків Теодор – 510.
Матійців Прокіп – 425.
Матіїв М. – 266.
Матійчин Василь – 512.
Матійчин Ілько – 213, 266.
Матковський – 180.
Маттем – 169.
Матулякова – 99.
Матчак Михайло (псевдо Зозуля) – 15, 53-54, 143-144, 215, 511.
Махно – 314.
Мацевич – 193, 208.
Мацельонґа – 435.
Мацуде М. – 225.
Мацук Василь – 419.
Мацькова – 279.
Медвідь Антін – 432, 434-435.
Мединський – 420.
Мекданелд Ремсей – 302, 367-368.
Мельник – 213, 404, 457, 464.
Мельник Андрій – 18.
Мельник М. – 438.
Мельник Микола – 159.
Мельничук Степан – 207, 210-212.

Мешкевичівна – 279.
 Мигович Іван – 180.
 Микитей Григорій – 465.
 Микитин Йосиф – 101.
 Микицей Іван – 99.
 Миколайчук Н. – 484.
 Минович Іван – 249.
 Миронов – 35.
 Мирош Володимир – 520.
 Михайлюк Б. – 58.
 Михас – 496.
 Мицан Катерина – 2.
 Міцкевич Адам – 208, 325.
 Міщук Андрій – 2, 29.
 Могила Петро – 52.
 Моклин Федір – 484.
 Моклович Володимир – 425-426, 429.
 Мондок – 94.
 Моравецький Михайло – 100.
 Морачевський – 377.
 Моргентав – 43.
 Мороз Григорій – 41.
 Москалевич – 41.
 Москаленський – 217.
 Мотюк Михайло – 101.
 Мудрий Василь – 168, 382-383, 456-458, 461, 490, 516.
 Мунд – 267.
 Мурин – 34.
 Мурин Іван – 420.
 Мурович – 505.
 Навроцький Василь – 101.
 Навроцький Іван – 249.
 Навроцький Осип – 14, 34, 168, 181, 320.
 Нагірний Василь – 249.
 Нагірняк Микола – 330.
 Нагірняк Михайло – 37.
 Назарук – 371, 451.
 Назарчук Федір – 457, 490, 516.
 Наливайко Семен – 455.
 Нарутович Г. – 129, 290.
 Натієв – 317.
 Науменко К. Є. – 8.
 Небиловець Іван – 455.
 Негодюк Михайло Юрійович – 62.
 Незабітовський – 522, 553.
 Несторюк – 93.
 Недзведзка – 44.
 Недзвецкі – 44.
 Недзялковські – 299-300.
 Нидходюк Михайло – 93.
 Нижанківський Остап – 7, 186, 249.
 Ніжинський Александер – 101.
 Ніклов – 191.
 Новак – 421.
 Новак Йосип – 428.
 Новіцкі – 435.
 Новодворський – 507.
 Огоновський Петро – 249.
 Огороднік Микола – 457, 490, 516.
 Ожга – 422.
 Озаркевич Євген – 249.
 Озарків – 508.
 Окуневський Теофіл – 23, 116, 123, 166, 168, 174, 250-251, 279, 436, 438, 449, 510.
 Олексівський Яць – 455.
 Олексюк Олекса – 90-91.
 Оленський Андрій – 435.
 Олесницький Євген – 249.
 Олесницький Іван – 455.
 Олесницький Юлій – 269-270, 382, 457, 465, 490, 516.
 Олесницький Ярослав – 251, 438, 458.
 Ольпінський К. – 15.
 Ольховий Ілярій – 216-218.
 Ольшевські – 325.
 Омелянович-Павленко М. – 9, 68-69, 72-73, 75-76, 82-83.
 Онисько Александер – 251, 287.
 Онишкевич Стефан – 41, 118, 124, 168, 250-251, 382-383, 455, 457, 459, 490, 516.
 Оперук Прокоп – 513.
 Ординець Володимир – 520.
 Ореньчук Ілія – 101.
 Оробець – 183.
 Оскілко – 441.
 Остап'юк – 509.
 Остафійчук Федір – 91.
 Охримович Володимир – 159, 168, 173-174, 250-252, 255, 382-383, 457, 490, 516.
 Павликовський Юліан – 117, 124, 144, 168, 174-175, 251, 382, 457, 463, 490, 516.
 Павлів Остап – 232.
 Павловський – 62.
 Павловський Едвард – 56.
 Павлюк Дмитро – 90.
 Павлюк Іляріон – 214.
 Павлюк Юрій – 508.
 Падаревський – 36, 162-163.
 Падлевський – 284.
 Палащук (Поліщук) Федір Михайлович – див. Конар.
 Палієв Омелян – 93.
 Паліїв Дмитро (псевдо Суп) – 15, 25, 53-54,

144, 215, 320, 382, 440, 456-457, 461-462, 464-465, 490, 516, 549.
Палійчук Іван – 247-248.
Палійчук Юрко – 247.
Панейко Василь – 48, 455.
Панчук Май – 2.
Паньків Микола – 512.
Паньків Михайло – 29.
Паньків Павло – 512.
Паньківський Кость – 249.
Паньчак – 93.
Паньчишин – 107.
Папцяк Андрій – 330.
Паранкевич – 511.
Пархотін – 451.
Пасічний Стефан – 486.
Паславський Іван – 424, 428-429, 434-435.
Пастернак Іван – 214.
Пастернак Юрко – 458, 490, 516.
Патрило – 505.
Пацлавський Віктор – 250-251.
Пачовський Ярослав – 217, 249.
Пашук Андрій – 214, 422.
Пекарський – 247.
Пеленський Антін – 168.
Пеленський Зенон – 250-251, 263, 265, 439.
Пеленський Зиновій – 457, 490, 516.
Пеленський Олекса – 455.
Пеленський Осип – 287.
Пелехатий – 452.
Пелліх Володимир – 118, 269.
Пенлеве – 297, 300, 340.
Пенцарський Людвіг – 330.
Пеняр Мойсей – 23.
Перегінець Антон – 507.
Перфецький Роман – 90, 94, 148-151, 255-256, 455.
Петін – 85.
Петлюра Симон – 8, 51, 57-58, 61, 95, 242, 313, 441-442.
Петраньчук Петро – 92.
Петриківський Євген – 251.
Петрицький Петро – 249.
Петрійчук Юрко – 193, 206.
Петро І – 317.
Петровський – 461.
Петровський Євген – 102.
Петрушевич Євген – 11-13, 20-21, 31, 48, 53-54, 67-68, 94, 165, 169, 174, 182, 187, 219, 228-229, 240, 257-258, 332, 341, 359-360, 368, 370, 373, 388, 390, 392-394, 396, 404, 407, 455.
Петрушевич Лев – 383, 439, 465.

Петрушевич Степан – 249.
Петрюк Василь – 90.
Пєхал – 208.
Пилипів Станіслав – 208.
Пилипчук Васирина – 91.
Пилипчук Іван – 92.
Пирогів Микола – 214, 382.
Пігуляк – 208, 213.
Підгірський Самійло – 19, 214, 248-249, 305-307, 320.
Підляшецький Захарій – 7, 101, 186, 249.
Підляшецький Омелян – 41.
Піلسудський Ю. – 4, 15, 22, 57-58, 80, 183, 186, 192-193, 203, 206, 214, 469, 520, 550.
Пісецький Іван – 101.
Пісецький Ол. – 459.
Плахтин Іван – 520.
Плитус Микола – 484.
Погорецький Іполіт – 510.
Погорецький Омелян – 168.
Подолінський Богдан – 102.
Поляк – 207.
Полянка Володислав – 208.
Попель Василь – 101.
Попель Іван – 102.
Попович Омелян – 232.
Пославська Галина – 2, 29.
Потитка Іван – 510.
Прибила Іван – 249.
Приступа Хома – 214, 373.
Процик К. – 266.
Процик Олекса – 189.
Проць Йосиф – 101.
Пуанкаре Р. – 225.
Пугач Максим – 247.
Пьонткевіч – 142.
Равлюк – 180.
Радевич-Винницький Я. – 7, 39, 48.
Радохонський – 204.
Радуляк – 496.
Райнлендер – 115, 160.
Райпольд Павло – 486.
Раковський Йосиф – 101.
Раковський Христьян Георгійович – 86, 244, 297, 312-313.
Ратай – 406, 555.
Раховський Дмитро – 90.
Рачинський Александр – 129.
Ревакович Тит – 249.
Реєнт Олександр – 2.
Рейф – 421.
Ремізовський – 428.

Рибак – 181.
Рибчак Григорій – 249.
Річицький А. – 462.
Ровинчук Дмитро – 450.
Рога Микола – 326, 505.
Рога Михайло – 330.
Рогач Микола – 514.
Роговський Ян – 330.
Рожанський Богдан – 249.
Рожонський Любомир – 455.
Розвадовські – 255.
Роздольський Епіфаній – 168.
Розенберг – 422.
Рокеза Юрко – 504.
Роман Мстиславович – 183, 385.
Романчук Іван – 512.
Романчук Н. – 507.
Романчук Юліан – 116, 144, 166, 168, 180, 202,
230, 251, 253, 257, 287, 458.
Ропа Проць – 513.
Рос Гринько – 179.
Росінський Йосип – 514.
Рубчакова – 278.
Рудек – 436.
Рудинський М. – 41.
Рудичева – 278.
Рудницька Мілена – 18, 457, 490, 516.
Рудницький Іван – 371, 436, 439.
Рудницький Степан – 169, 393.
Русин Олександр – 267, 449, 505.
Русиновський Василь – 247.
Русиняк А. – 450.
Сабат – 34, 505.
Сабат Андрій – 41.
Савицький Іван – 249.
Савозин Петро – 509.
Савойка Т. – 383.
Саврій Петро – 102.
Савчук – 196, 207.
Садовський Володимир – 382, 490, 516.
Садовський Домет – 457.
Сайкевич Петро – 431.
Самоверський – 270.
Сандецький – 180.
Сандуляк – 496.
Саноцький Василь – 101, 155.
Сапіга – 192, 324.
Сапрука Григорій – 249.
Сасик Юрій – 287.
Сафіян Лука – 455.
Свирид – 152.
Свирида Федь – 37.
Свистун Ал. – 41.
Світальський – 522.
Селезінка Ярослав – 23, 338, 382, 458.
Селенська – 93.
Семаків П. – 93.
Сементулюк Іван – 90.
Семків Теодор – 512.
Семкович – 551.
Сеник Омелян (псевдо Мілько) – 424.
Сеньків Теодор – 512.
Серебряніков – 441.
Секірський – 177, 188, 485.
Сидор – 207.
Симчич Іван – 450.
Сич Олександр – 2.
Сікорський В. – 303, 364.
Сіменович Никола – 101.
Сіменович П. – 93.
Сінгалевич Володимир – 67, 169, 455.
Сінклер Володимир – 61.
Сінятювич Ольга – 92.
Сірецький Антін – 101.
Сірко Томаш – 486.
Січинський Амброзій – 101.
Січинський В. – 14.
Сіяк – 180.
Скавінські Стефан – 208.
Скаліш Ярослав – 508, 513-514.
Скаллон – 266.
Скальський В. – 69, 72-76, 81, 84.
Скварко Захар – 117, 181, 455.
Скільчак Федір – 92.
Скірмунт – 170, 174, 302.
Складковський – 522, 553.
Скобельський Андрій – 101.
Скобельський Атанас – 249.
Скржинські – 302-303.
Скрипа Осип – 214.
Скрипник – 461.
Скумарчук Петро – 90.
Скшинські – 399.
Славек Валеріян – 61.
Слижук Федір – 90.
Слівінські – 303.
Смаль-Стоцький Роман – 404.
Смаль-Стоцький С. – 75.
Смок (псевдо) – див. Федак Степан.
Смолей В. – 5, 98.
Снігура Андрій – 505.
Снігурович – 270.
Собеньовський Щасний – 150.
Собінський – 268.

Сокіл (псевдо) – див. Чиж Ярослав.
Соколовскі Вітолд – 129.
Соколюк Василь – 92.
Соколюк Марійка – 92.
Соловій – 152, 283, 505.
Соловчук В. – 403.
Соломійчук Юра – 496.
Соломка Теодор – 37, 419, 439.
Соляр І. – 384, 441.
Сольчак Р. – 115, 232, 246, 453, 504, 565.
Соневицький Климентій – 101.
Соневицький Нестор – 101.
Сорюк Дмитро – 91.
Сорюк Дмитро – 91.
Сорюк Іван – 91.
Сохацький Іван – 180, 383, 422.
Сочинський Юліян – 249.
Срібний – 155.
Сроковскі Костянтин – 325, 394.
Ставицький – 422.
Стамбулінський Робен – 169.
Старосольський Володимир – 210.
Старух Антін – 41.
Старчевський Є. – 20.
Стебляк Олекса – 484.
Стельмах Василь – 509.
Стельмащук Теодор – 101.
Степанківський В. – 169.
Стефак – 267.
Стефанець Йосиф – 330.
Стефаник Василь – 1-2, 27, 29, 507.
Стефанишин – 34.
Стефанишин Антін – 425, 432, 435.
Стефанишин Василь – 486.
Стефанівський Михайло – 168, 251, 263, 287, 382, 456-457, 490, 516.
Стефанович Володимир – 101.
Стефанович Лев – 249.
Стефанович Олександр – 168, 177, 251, 277, 284, 287, 382, 440, 455, 458.
Стефанчук – 35.
Стефанюк Филип – 267.
Стефурак Іван – 92.
Стецула – 205.
Стпичинський – 550.
Стратейчук Микола – 514.
Стрільбицький – 283.
Стронський І. – 41, 551-552.
Струтинський Михайло – 116, 139-140, 147, 165, 168, 175, 180, 222, 249, 251, 254, 256, 269, 277, 284, 287, 382-383, 388, 402, 436-437, 440, 455-457, 464, 483-484, 490, 516.
Студинський – 107.
Студинський Кирило – 122, 124, 255, 287.
Стшельський Францішек – 204.
Сумик Роман – 484.
Суп (псевдо) – див. Паліїв Дмитро.
Сухаровський – 7.
Сухий Володимир – 510.
Сціборський Микола – 558.
Сьвігот – 46.
Танчаковський Александер – 249.
Твердохліб Сидір – 185, 208, 213, 256.
Творидло Микола – 457, 490, 516.
Текза – 94.
Теліга Олена – 243.
Терлецький Степан – 433.
Тершаківець – 44.
Тершаковець Гриць – 116-118, 143-144, 168, 173, 180, 250-251, 287, 382-383, 388, 438, 456-457, 459, 463-464, 490, 516.
Тесля Евстахій – 101.
Тетрамчук Олена – 91.
Тешля Василь – 514.
Тимків Василь – 514.
Тимощук Юрій – 214.
Тиховський Іван – 249.
Ткачук Лаврентій – 102.
Том'як Андрій – 330.
Томашевський Владислав – 330.
Томашівський Степан – 65.
Томович – 524.
Тофан – 215.
Трембалович – 30.
Трефчук Микола – 91.
Триж – 93.
Трильовський Кирило – 194, 507, 512.
Троїч Василь – 247.
Троцький – 297, 461, 467, 528.
Троян Д. – 251.
Троян Корнило – 168, 382-383, 388, 457, 459, 490, 516.
Тугут С. – 20, 299-300, 303, 405.
Туранський – 507.
Турянський З. – 41.
Угліш – 94.
Удовиченко – 82, 93.
Узембло Владислав – 405-406.
Уліцький – 196.
Урбан VIII – 104.
Уривський – 93.
Урускі – 195, 206.
Устянянович – 93-94.
Устяняновський – 270.

Федак Степан (псевдо Смок) – 53-54, 107, 178, 203, 210, 215, 219, 256.
Федак-Шепаровичева Олена – 457-458, див. Шепарович Олена.
Федасюк Дмитро – 266-267.
Федасюк Микола – 267.
Федасюкова – 266-267.
Фединський Іван – 457, 490, 516.
Федів – Гадзінська Іванна – 100.
Федорович Володимир – 211, 215.
Федорців (Федорцев) Федь – 160-161, 168, 251, 256, 383.
Федусевич Юліян – 249.
Феношин Ілля – 428.
Фенюк Дмитро – 486.
Феньчук Михайло – 513.
Ференцевич Софрат – 30, 168.
Филипівна Марія – 433.
Филипчук Анна – 91.
Филипчук Іван – 90.
Фіголь – 457.
Фільц Михайло – 88.
Фіпс Ерік – 225.
Фіцич Іван – 449.
Фоліс Йосиф – 249.
Фонтова Елеонора – 505.
Форемний Юліан – 431.
Франко Іван – 156-157, 216, 249, 257, 499.
Франц І – 259.
Харинюк Микита – 293-294.
Хвильовий Микола – 462.
Хилюк – 75.
Хлебовський Федір – 505.
Хмельницький Богдан – 189, 517.
Ходак Тетяна – 2, 29.
Хомин – 208.
Хоминець – 78.
Хомишин Григорій – 31-33, 36, 146, 202.
Хруцький Сергій – 25, 214, 251, 383, 439, 455, 457, 490, 516, 554.
Цалтунюк В. – 181.
Цегельський Льонгин – 181, 193, 208, 455.
Целевич – 93, 102, 107.
Целевич Володимир – 116-117, 122-124, 144, 165, 168, 170, 174-175, 180, 256, 382-383, 388, 401-402, 404, 436, 438, 440, 456-459, 490, 505, 516, 518-519.
Целевич К. – 41.
Ценкнир Аґнета – 102.
Цепенда Ігор – 2.
Цепко Іван – 211-212.

Цитківський – 508.
Ціхоцький Войцех – 90.
Цукор Н. – 505.
Цурковський – 181.
Цурковський Євстахій – 455.
Цьокан – 94.
Чайковський – 522.
Чайковський Василь – 101.
Чапельський Іван – 249.
Чвалинський Константин – 406.
Чемберлейн Остен – 367-368.
Чепіль Василь – 92.
Чепуга Іван – 364.
Череватий Никола – 101.
Черкавський Михайло – 214, 249-251, 269, 287, 382-383, 388, 419, 455, 457, 459, 490, 516.
Черкавський Олекса – 383, 419-420, 450, 457, 484, 490, 516.
Чесник – 155.
Чеховський Стефан – 101.
Чиж Ярослав (псевдо Сокіл) – 15, 53-54, 124.
Чичерін – 87, 298.
Чичка Клим – 168.
Чорнодоля Ілія – 101.
Чорторійський – 192.
Чорторискі – 189.
Чубар – 461, 535.
Чукур Юра – 450, 457, 490, 516.
Чучмай Максим – 214, 371, 450-453.
Шаблій Михайло – 247.
Шаблій Петро – 247.
Шайман – 485.
Шамота – 43.
Шандрук П. – 69, 72-76, 81, 84.
Шаповал – 42.
Шафель Іцко – 37.
Шварц – 422.
Шевченко Тарас Григорович – 5, 14, 52, 208, 257, 499, 521.
Шевчук Віція – 91.
Шевчук Марія (з Джусів) – 98, 269.
Шевчук Семен – 372.
Шекерик Петро – 94, 496, 511.
Шелухин С. – 61.
Шепарович Олена – 490, 516.
Шепкович Франц – 101.
Шептицький Андрей – 11, 25, 32-33, 102-103, 105, 142, 524.
Шеремета Петро – 210-212.
Шипайло Карл – 449-450, 506, 510.
Шипайло Ярослав – 505, 507.
Шишкевич Михайло – 101.

Шірдінкер Берль – 91.
 Шкочиляс Михайло – 247.
 Шкроміда Ілія – 102.
 Шлапак Степан – 511, 513.
 Шлемкевич Микола – 506.
 Шот – 433.
 Шпак – 364.
 Шпер – 93.
 Шпілінський – 81.
 Шпілька – 206.
 Шпільчак Іван – 512.
 Шпільчак Семен – 513.
 Шренцель Мозес – 91.
 Штик (псевдо Вампір) – 53-54, 215.
 Штреземан – 526.
 Шуберт – 433.
 Шумський Володимир – 434, 461, 498, 528.

 Щирба – 34.
 Щурат Василь – 117, 143, 168, 181, 256.
 Щуровський Євген – 458.

 Юрик Степан – 116, 180, 249, 251, 287, 438, 458-459, 483.
 Юристовський Е. – 15, 189.
 Юрчинський О. – 41, 158.

 Яворська – 550.
 Яворський – 429.
 Яворський Василь – 455.
 Яворський Володимир – 249, 420.
 Яворський Ол. – 517.
 Яківчик – 506.
 Якушевський Олекса – 90.
 Ян Казимир – 259, 448.
 Янович – 31, 270.
 Яновські Бронислав – 149.
 Янушайтіс – 325.
 Янчур Гриць – 266.
 Янчур Іван – 512.
 Янчур Яків – 512.
 Ярема Александр – 41, 216.
 Ярема Теодат – 249.
 Яремійчук – 215.
 Яремич – 406.
 Яремко Теодор – 249.
 Яросевич – 31.
 Яросевич Іван – 266.
 Ярослав Осьмомисл – 385.
 Ярошинські – 428.
 Ясеницький – 269-270.
 Ясінський – 62.
 Ясінський Казімір – 64-65.
 Ясінський Микола (Льолько) – 425-426, 429-430, 432, 434-435.
 Ястріб (псевдо) – див. Кучабський Василь.
 Яськевич Стефан – 101, 270.
 Яушкович – 192.
 Яцків Михайло – 185, 213, 256.
 Яцура Федір – 425, 431.
 Яцурак Петро – 514.

 Aftanas – 361.

 Bachmatiuk Iwan – 357.
 Baczyński – 285.
 Bakowicz Piotr – 197.
 Balasa Stefan – 349.
 Balok Ludwik – 349.
 Bandura Wasyl – 348.
 Baranowicz Dmytro – 349.
 Barysz Tymoteusz – 361.
 Beethoven Ludvig v. – 217.
 Bemko Włodzimierz – 197.
 Bessarabowa – 357.
 Bilicowa Stefania – 323.
 Biłeckі – 349.
 Biłobram Kornyło – 363.
 Biłyk – 488.
 Bobyk Dmytro – 349.
 Bobykiewicz Józefa – 345.
 Bodnar – 197.
 Borkowski Jan – 363.
 Boryniec – 361.
 Borys Franciszek – 197.
 Brzek Władysław – 345.
 Bunda Teodor – 323.

 Celewicz – 197.
 Charchalis Mikołaj – 197.
 Czajkowski – 357.
 Czajkowski Juljan – 363.
 Czepyha Iwan – 363.
 Czumak – 197.
 Czyż Jarosław – 196.

 Dąbrowski – 321.
 Demczuk Anna – 190.
 Demczuk Iwan – 190.
 Demczuk Piotr – 190.
 Deresz – 435.
 Dorosz Antoni – 197.
 Drondiak – 355-356.
 Dzikowski Michał – 197.

 Fedak Stefan – 196.
 Fediuk Nykoła – 167.
 Fedorow Antoni – 167.
 Figiel – 285.

Formusiak Jan – 358.
Gałach – 285.
Gałach Michał – 363.
Gawdiak Marjan – 363.
Genyk Jan – 343, 349.
Gera Stefan – 197.
Głowacki Stefan – 349.
Grabowski – 196, 227.
Grabski – 350.
Grosser – 349.
Gwoździowski Michał – 347.
Hałuszczynski – 321.
Hałuszczynski Michał – 488.
Hanuszczak – 356.
Harasymowicz Bogdan – 197.
Harasymowicz Julian – 323.
Hawryłko – 356.
Hedrychowski – 350.
Helm – 353.
Hłuszko Stefan – 197.
Hnatewicz Bogdan – 196.
Hnatiuk – 357.
Hnatów Grzegorz – 166.
Horodecki Stefan – 167, 347.
Horożanski – 356.
Hoszowski Mikołaj – 345.
Hreczanowski Dymitr – 197.
Hrycak Teodor – 363.
Hrycyszyn Włodzimierz – 363.
Huczko Michał – 348-349.
Isterawicz Stefan – 190.
Jacura Teodor – 197.
Jamiński Seweryn – 345.
Jaskow A. – 357.
Kałyn – 347.
Kałynycz Andrzej – 167.
Kałynycz Jurko – 167.
Kandiuk Stefan – 363.
Kastjan Wasyl – 190.
Kicuła Wasyl – 197.
Kinasz Józef – 348.
Kisielewski Aleksandr – 343, 350.
Kisielewski Kość – 363.
Kitzman – 348.
Kiżyk Włodzimierz – 197.
Klimkowicz Ostap – 347.
Kobierski Ostap – 196.
Kocaba Anna – 358.
Kochanowski – 285.
Kocurak Wasyl – 349.
Konowalec Eugenjusz – 197, 226.
Kosowicz Michał – 347.
Kostrzewski Józef – 343.
Kowalczuk Mikołaj – 363.
Kozij Jan – 197.
Kozłowski – 324.
Kraus – 115.
Krupej Iwan – 358.
Krupski Paweł – 352.
Krzyżanowski Jarosław – 363.
Kuczabski Wasyl – 196.
Kuhaniuk – 343.
Kulczycki Jan – 197.
Kurbas – 435.
Kuszlak – 349.
Kuzmycz Antoni – 355-357.
Lenert Seweryn – 392.
Lewicki – 361.
Lewicki Dmytro – 436, 519.
Litwin Leon – 197.
Litwiniec – 361.
Ludendorff – 136.
Ładyka Dymitr – 197.
Ławrowski Włodzimierz – 323.
Łazor Jan – 197.
Łucki Józef – 519.
Łucki Ostap – 488.
Łuckiewicz Marek – 197.
Łuzicki – 488.
Makohon Dmytro – 363.
Malicki – 197.
Mandryka – 349.
Maczak Michał – 196.
Matejkiw Teodor – 190.
Melniszyn Mikołaj – 349.
Michniak – 355.
Mochniuk – 322.
Mulkiwicz Włodzimierz – 347.
Murij Borys – 357.
Mykietiuł Marjan – 358.
Mykuła – 361.
Nawrocki Józef – 197.
Nej Andrzej – 197.
Nowak Karol – 358.
Obrisko Michał – 342.
Okuniewski Teofil – 190.
Olejarnyk – 285.
Olenkiewicz – 358.
Olpiński – 350.
Ostrowski – 362.

Ostrowski Bazyli – 358.
Palijew Dmytro – 196, 519.
Paraszcyszyn Fedir – 349.
Paszczyk – 322.
Pawluch Iwan – 363.
Pawluk – 488.
Pawłów Ostap – 197.
Pawłus Mikołaj – 347.
Pawlusiewicz – 361.
Pelenski Andrzej – 488.
Petlura – 136.
Petruszewycz Eugenjusz – 115, 135-136, 190,
196, 226-227, 345.
Petryk Piotr – 197.
Piątek – 357.
Pidhirski Samuel – 356-357, 362.
Pielich Włodzimierz – 363.
Piłsudski Józef – 227.
Polucha Jan – 197.
Prokopiw Jan – 346.
Pryjmak Piotr – 358.
Prystupa – 322.
Przytulak – 488.
Puszkar – 285, 349.
Rawluk Wasyl – 352.
Rewiuk – 197.
Rondiak Piotr – 323.
Rubczak – 361.
Rusin Aleksander – 355-356, 487.
Sabat – 357.
Sajkiewicz Piotr – 197.
Sandowicz Aleksander – 197.
Schubert F. – 217.
Sekret Mikołaj – 196.
Semaniuk Iwan – 352.
Semanyżyn – 361.
Sikorski – 136.
Skrętowicz Mikołaj – 347.
Skrzypa – 322.
Skulski Michał – 322.
Slusarczuk Stefan – 363.
Słobodzian – 356.
Sływocki Iwan – 349.
Sobieniowski Szczęsny – 150.
Sojka Juljan – 345.
Srokowski Konstanty – 392.
Stankiewicz – 346.
Stankiewicz Ołena – 346.
Stebnowski – 347.
Stefak Ołeksza – 167.
Stefaniow Kłym – 355-356.
Stefanisżyn Antoni – 197.
Stefanowicz Aleksy – 276.
Stepniak Orel – 352.
Strutyński Michał – 276.
Strylczyk Andrzej – 190.
Szczurat Wasyl – 191.
Szeparowski Juljan – 285.
Szkolnik Chaim – 322.
Szpyłyk Mikołaj – 348.
Szytk Franciszek Józef – 196.
Szulak Maksym – 348.
Tarnawski – 197.
Terlecki Stefan – 197.
Tomaschowsky S. – 67.
Twerdochlib Izidor – 197.
Tymciurak Włodzimierz – 363.
Tymkiw Iwan – 323.
Tyrski Iwan – 358.
Tyszka – 349.
Warszawski – 136.
Wasyluk Nykoła – 167.
Weinfeld Ignacy – 392.
Węgrzyn Mikołaj – 321.
Winnicki – 347.
Wojtjuk – 322.
Wolański Iwan – 363.
Wowk Grzegorz – 167.
Wyszywaniuk Jurko – 349.
Zahajkiewicz Dmytro – 363.
Zubrzycki Włodzimierz – 197.
Żołynski – 358.

Географічний покажчик

- Августівка – 68, 207.
Австрія – 15, 95, 102, 119, 133, 134, 185, 224, 237, 252, 266, 291, 332, 336-339, 390, 468, 498, 550.
Австро-Угорщина – 3, 5, 10, 49, 57, 332, 531.
Азія – 3, 316, 413, 526, 530.
Акрешори – 206, 209.
Альзація – 367.
Америка – 11, 117, 123, 132, 133, 140, 155, 161, 169, 183, 224, 526, 527, 530.
Англія – 142, 163.
Антонівці – 205.
- Баківці – 198.
Баковиці – 205.
Бакончиці – 45, 179, 204.
Балинці – 328.
Баличі – 375.
Балтійське море – 5, 316, 367, 368.
Баня-Березів – 209, 450.
Барановичі – 365.
Баранячий Переток – 207.
Бариш – 70, 82.
Бартатів – 192, 205.
Батичі – 375.
Батятичі – 205.
Баушів – 71.
Башня – 206.
Бельгія – 11, 289, 307, 368.
Бельск Бяла – 39.
Бердичів – 211, 212.
Бережани – 70, 90, 148, 152, 205, 207, 211, 250, 284, 406, 407, 431, 456, 522.
Березів – 209, 451.
Березів Великий – 195.
Березів Верхній – 209.
Березів Нижній – 449.
Березів Середній – 450.
Березовиця Велика – 207.
Березовиця Мала – 195.
Берестя – 38, 39, 42, 43, 46, 47, 61, 186, 317, 365, 451.
Берлін – 26, 244, 337, 407, 529, 532, 535, 553.
Берлоги – 159.
Бесарабія – 411, 497, 517, 539.
Бескид – 77, 78.
Бистриця – 72.
Битків – 178.
Бишув – 71.
Бібрка – 69, 148, 168, 192, 198, 204, 205, 451.
Білі Ослави – 101.
Біловець – 101.
Білостоки – 406.
Білька – 83.
Більшівці – 71, 75.
Бірча – 180, 249.
Блюдники – 249.
- Бобровники – 70.
Бобулинці – 68, 207.
Богданівка – 365.
Богородчани – 23-25, 99, 177, 200, 249, 425, 428, 429, 506, 509, 511.
Боднарів – 72, 206.
Бойківщина – 203.
Болгарія – 314, 315.
Болехів – 93, 178, 344, 510.
Болистрашиці – 195, 205, 206.
Борислав – 75, 422.
Борщів – 101, 148, 192, 206, 207, 438, 447, 460.
Бославиці – 192.
Боснія – 55.
Боянів – 192, 206.
Братківці – 71, 72.
Братковичі – 179, 204.
Бржезани – 76.
Бригідки – 46.
Брно – 423.
Броди – 130, 131, 148, 150, 283, 398, 207, 364, 451.
Брошнів – 196, 207, 505.
Буг – 43, 48, 68, 133, 551.
Будзанів – 82, 102, 205.
Будомір – 374.
Букавіна – 71.
Букачівці – 191, 205.
Буківка – 70.
Буковина – 4, 50, 54, 62, 70, 71, 123, 125, 213, 219, 229, 234, 332, 497, 517, 539.
Буковна – 71.
Бунів – 374.
Бурштин – 71, 71, 76.
Буряківка – 82.
Буськ – 68, 83, 248.
Бучач – 3, 82, 84, 85, 101, 148, 205, 207, 447, 517.
Бушковичі – 192, 205, 208.
Буячів – 375.
- Вадовичі – 38, 39, 41, 46.
Валайковичі – 365.
Варшава – 6, 7, 24, 36, 39, 42, 46, 49, 58, 61, 69, 72-76, 81, 84, 128-131, 139, 141, 142, 148-151, 161, 166, 172, 174, 182, 184, 185, 190, 195, 209, 213-215, 218, 229, 232, 266, 290, 295, 304, 315, 316, 337, 473, 493, 497, 514, 538, 549.
Васильківці – 178, 204.
Ватикан – 104, 428.
Везелув – 70.
Великобританія – 7, 20, 162.
Вепш – 551.
Вербилівці – 168, 250, 283.
Вербіж – 206.
Вербіж Нижній – 195, 206.
Вербовець – 102, 158, 512.
Верболовці – 116.

Верхній Ясенів – 506.
Верхня – 158, 512.
Вечірки – 205.
Вигнанка – 192, 206.
Вигода – 512.
Видинів – 508.
Викторів – 192, 205.
Вильна – 365, 367.
Винники – 451, 458.
Виноград – 71, 73, 100.
Висічна – 39, 101.
Вичолки – 69-71.
Вишегрудок – 57.
Вишків – 208.
Вишневич – 68.
Вишнів – 283.
Відень – 11, 15, 18, 26, 48, 67, 79, 68, 94, 123, 133, 142, 152, 161, 169, 187, 194, 211, 244, 253, 283, 337, 370, 384, 415, 553, 556.
Вікторів – 72.
Вікторівці – 198.
Вілька – 207.
Вільки Росновсі – 205.
Вільнющина – 449.
Вільха Горинецька – 375.
Вільшаниця – 374.
Віснич – 7, 46.
Водники – 70, 82.
Войнилів – 71, 74, 439.
Войславичі – 205.
Волинь – 4-6, 8, 10, 11, 14, 16, 17, 19, 22, 26, 70-73, 82, 96, 124, 125, 137, 175, 211, 212, 214, 215, 219, 229, 230, 239, 245, 246, 248, 250, 254, 258-261, 266, 288, 293, 303, 306-308, 313, 333, 339, 364, 365, 369-371, 373, 374, 384, 386, 388, 390, 392, 394, 396, 398, 400, 406, 417, 446-448, 451, 455, 458, 460, 473, 481, 491, 515, 517, 518, 522, 533, 534, 540, 554.
Волиця – 70.
Воловець – 75.
Володав – 7, 39, 451.
Володимир-Волинський – 211, 212, 451.
Волоковижськ – 406.
Волосів – 484, 523.
Волосянка – 77.
Волчинці – 34.
Волчків – 34.
Враново – 93, 94.

Гаврилівка – 31.
Гадинківці – 101.
Галич – 30, 36, 71, 74, 81, 84, 160, 183, 200, 203, 234, 235, 427, 439, 508.
Галичина (Галиція, Галіція) – 3-20, 22, 24-26, 28, 30, 31, 35, 37-39, 44, 47-53, 55, 79, 80, 85-87, 93-96, 105, 108, 114, 116, 117, 119-121, 123, 125-140, 142, 148-151, 155, 157, 158, 160-163, 165, 168-170, 172-

174, 176-179, 181-189, 191, 193-196, 198, 201-204, 206, 208, 210-216, 218-221, 224, 228-232, 236-239, 247, 250, 255, 256, 258-262, 266, 268, 278, 280, 282, 289, 301, 303, 306-308, 313, 314, 325, 326, 332-334, 336-340, 364, 367, 369, 370, 373, 374, 376, 384, 386, 388-391, 393, 394, 396-400, 415, 426, 429, 430, 432, 441, 451, 455, 456, 469, 475, 476, 478, 479, 481, 494, 515, 517, 518, 524, 534, 539, 540, 543-545, 547, 551, 552, 554.
Гвізд – 99, 484, 504, 514.
Геленків – 207.
Герлівці – 30.
Гійч – 205.
Глиняни – 205, 248, 439.
Глібовичі – 69, 102.
Глубічка – 101.
Глушків – 158.
Гнильце – 71.
Гнільче – 70.
Голгоче – 82, 83, 249.
Голобутів – 375.
Голови – 63.
Гологури – 83.
Голосків – 100.
Горинець – 375.
Горинь – 8, 207.
Гориславичі – 375.
Горішній Шлеск – 367, 551-552.
Горішній Ясенів – 56, 64.
Гормаківка – 192.
Городенка – 16, 23, 70, 81-83, 98, 101, 130, 135, 148, 158, 174, 190, 198, 200, 206, 250, 436, 438, 449, 506, 509-511.
Городок – 148, 168, 179, 191, 198, 204, 205, 266, 283, 447, 451, 457, 465.
Городок Ягайлонський (Городок-Ягеллонський) – 204, 266, 447.
Горожанка – 69, 82, 207.
Гошів – 98, 248.
Гребенів – 77.
Гребля – 71.
Грибовичі – 205.
Гродвіск – 406.
Грубешів – 7, 39, 312, 301, 451, 457.
Гусятин – 102, 148, 206.
Гутари – 77.
Гуцульщина – 16, 50, 54, 55, 203.

Далешове – 158.
Даниловиці – 247.
Данильче – 506.
Данія – 296, 500.
Дарахів – 83.
Двірці – 205.
Делеюв – 70.
Десятин (Ділятин) – 71, 155, 484, 513, 514.
Демблін – 39.

Демич – 326.
Демня – 77, 207.
Деражня – 84.
Джурин – 82, 102.
Джурків – 70, 234.
Дзвиняч – 24, 101, 177, 178, 485, 570, 575.
Дніпро – 115, 183, 211, 230, 232, 241, 246, 253, 477, 504, 565.
Дністер – 30, 56, 57, 68, 69-71, 73, 74, 81-85, 241, 253, 364, 368, 551.
Добрівляни – 375.
Доброводи – 82.
Доброміль – 45, 205, 375, 398, 447.
Добростани – 204.
Довголука – 375, 513.
Довгополе – 102.
Долина – 16, 18, 23, 25, 74, 75, 78, 98, 99, 159, 179, 193, 196, 200, 206-208, 210, 214, 249, 266, 344, 375, 425, 432, 434, 435, 451, 454, 504, 509, 510, 512, 513.
Дольний Серет – 84.
Домбе – 30, 37-42, 46, 98, 208.
Дора – 101, 484.
Дорогів – 71, 100.
Дрищів – 102.
Дрогобич – 7, 39, 48, 75, 100, 102, 148, 204, 250, 375, 422, 434, 439, 440, 447, 451.
Дрогоєв – 150.
Дубенка – 70, 457.
Дубівці – 508.
Дубки – 130.
Дубно – 406, 547.
Дубовце – 70, 82.
Дубравці – 189.
Дуліби – 206.
Дунаїв – 207, 425, 430-431.

Ельзас – 233.

Європа – 3, 5, 7, 9, 11, 15, 28, 36, 49, 51, 65, 80, 86, 106, 170, 178, 188, 189, 194, 204, 228, 229, 231, 235, 238, 240, 278, 296-300, 302-305, 315, 319, 326, 367, 368, 369, 378, 379, 413, 439, 466, 498, 526, 527, 529-531, 535, 541.
Єзерки – 69.
Єзупіль (Іезуполь, Іезупіль, Іезуполь, Ізупіль) – 68, 70-74, 81, 101.

Жаб'є – 16, 56, 62-65, 90-92, 159, 188.
Жабє-Слупейка – 159.
Жабче – 522.
Жардів – 192, 205.
Желехів – 206.
Женева – 13, 154, 332, 341, 399, 573.
Жидачів – 5, 23, 71, 148, 195, 200, 205, 206, 248, 375, 451, 505, 508.
Житомир – 211, 233.

Жовква – 18, 148, 168, 204-206, 249, 398, 447, 451.
Жовтянці – 189, 204.
Жуків – 70.
Жулин – 375.
Журавка – 205.
Журавно – 71, 189, 192, 206.
Жураки – 101.
Журів – 510.

Заболотів – 21, 293, 294, 326, 327, 330, 505, 508, 514.
Завадів – 69, 375.
Завалів – 70, 82.
Закарпатська Україна – 539.
Закарпаття – 4, 79, 229, 411, 468, 517, 539, 540.
Залешів – 511.
Залісся – 69, 83.
Заліщики – 93, 101, 207, 208, 211, 447.
Залозці – 118.
Залужжя – 374.
Залуча – 195, 206, 450, 507.
Залясся – 71.
Зарічне – 375.
Заставище – 70.
Заставники – 69.
Застінок – 192.
Засяння – 44, 45, 179, 204.
Західна Україна – 4, 15, 214, 266, 268, 277, 374, 495, 572.
Збараж – 148, 195, 206, 207, 307, 398.
Зборів – 43, 68, 148, 207, 247, 266, 332, 341, 451, 522.
Збруч – 7, 8, 30, 31, 38, 57, 117, 119, 183, 188, 203, 211, 230, 232, 237, 241, 252, 255, 325, 423, 552.
Звягели – 206.
Здолбунів – 57.
Зелена – 16, 56, 63, 514.
Золота Липа – 69.
Золотий Потік – 82.
Золотницька – 72.
Золочів – 45, 83, 116, 130, 148, 180, 192, 206, 221, 249, 267, 398, 438, 451, 458.
Зубець – 69, 70.
Зубрець – 101.

Іване-Пусте – 206.
Іванківка – 71.
Іванівці – 249.
Івано-Франківськ – 2-7, 9, 11, 12, 16, 20, 67, 68, 166, 177, 182, 190, 222, 223, 236, 282, 351, 402.
Ізидорівці – 205.
Іква – 85.
Іллінці – 326, 327.
Ірландія – 188, 326, 416.
Іспас – 507.
Італія – 11, 40, 224, 289, 411, 466, 526.

Йозефів – 210.

Кавказ – 4, 178, 235.

Кавсько – 375.

Кадлубиска – 130.

Калуш – 23, 71, 72, 74, 75, 99, 100, 148, 158, 159, 179, 180, 190, 195, 200, 206, 223, 331, 361, 425-429, 434, , 435, 451, 512.

Кальне – 77, 81.

Камена – 71.

Каменец – 31.

Каменка – 68, 72, 73.

Камінка – 148, 198.

Камінка Струмилова – 192, 193, 205, 208.

Канів – 211.

Каплинці – 68.

Каплиці – 68.

Карпати – 9, 75, 80, 94, 183, 203, 239, 332, 335, 497.

Келихів – 328.

Київ – 12, 16, 20, 31, 67, 86, 166, 177, 182, 190, 222, 236, 351, 402, 517.

Китай – 527.

Кієвець – 522.

Клубовці – 70.

Княже – 511.

Кобаки – 99, 234, 235, 513.

Кобрин – 398.

Ковалівка – 69, 70, 209, 450, 505.

Ковель – 398, 547.

Козлів – 205.

Колінки – 158.

Колодниця – 374.

Коломия – 16, 18, 21, 35, 36, 62, 63, 70, 71, 91, 92, 99, 117, 148, 153, 154, 173, 195, 200, 204, 206, 208, 211, 214, 216, 247, 266, 267, 326, 330, 344, 355, 398, 449, 450, 505-508, 548.

Комарів – 158, 205.

Комарівка – 69, 70.

Комарно – 192, 249, 376, 451, 458.

Коменці – 81.

Конкольники – 71.

Кончаки – 69.

Кончаки Нові – 70.

Кончаки Старі – 70.

Конюхи – 68.

Конюхів – 192, 206.

Копичинці – 522.

Коржови – 71.

Корзова – 207.

Корнів – 101, 158.

Королівка – 101.

Коропець – 70.

Коростень – 211.

Коростятин – 68-70, 82.

Косів – 25, 56, 62-65, 93, 99, 159, 177, 187, 200, 323, 353, 451, 486, 505, 506, 507, 513.

Космач – 209, 343.

Костопіль – 211.

Косцельники – 70.

Коцюбинці – 178, 204.

Краків – 7, 39-41, 78, 131, 176, 336, 337, 399, 405, 406, 551.

Красноіла (Красноілля) – 56, 62.

Красностав – 301.

Кремінець – 250, 451.

Крехівці – 505.

Криворівня – 101.

Крикевичі – 375.

Крилів – 522.

Крим – 317, 411, 460.

Кримидів – 71.

Кубань – 377, 415, 553.

Куликова – 204, 207.

Купновичі – 250, 457.

Курдванівка – 68.

Курівці – 205.

Куряни – 207.

Кути – 99, 101, 204, 206.

Лавочне – 75, 77, 78, 80, 81, 208.

Ланчин – 100.

Ланьцут – 398.

Ласковці – 102.

Латвія – 232, 300.

Латоч – 81.

Лемківщина – 108, 218, 258, 306, 308, 369, 370, 384, 386, 388, 390, 394, 396, 447, 517, 518.

Левандівці – 53.

Лисець – 71, 429.

Лисків – 375.

Лисовець – 101.

Лисоня – 522.

Лисятичі – 168, 248, 375.

Литва – 224, 232, 367, 368, 428, 527.

Лімниця – 200, 428.

Ліско – 93, 204, 451, 456.

Лісники – 101.

Лісновичі – 206.

Лісько – 447.

Лондон – 302, 303, 326, 367.

Лотарингія (Льотарингія) – 233, 367.

Лука – 44, 70, 82.

Лукавець – 375.

Луцьк (Луцк) – 84, 211, 325, 364, 406, 417, 451, 473, 522, 533.

Любартів – 522.

Любачів – 179, 204, 206, 375, 398, 423, 434, 447.

Любичі – 266.

Любичі Королівські – 205.

Любінь-Великий – 205.

Люблинець – 205.

Люблін – 214, 405.

Лютовиска – 93, 94.

Ляцк – 101.

Ляцка Воля – 192.
Ляшківці – 82.
Львів – 3, 5-8, 10, 13-15, 17, 18, 21-23, 26, 29, 31, 32, 36, 39, 43, 46, 51-54, 57, 63, 65, 68, 69, 80, 81, 88, 90, 91, 95, 98, 99, 103, 106, 107, 115, 116, 118, 120-122, 128-131, 136, 138-140, 143, 144, 147-151, 154, 159, 161, 162, 165, 168, 173, 174, 176, 177, 179-183, 187, 193, 195, 201-209, 211, 213, 216-222, 228, 230-232, 241, 245, 246, 248-251, 255, 256, 259-261, 266, 268, 273, 277, 281-284, 287, 289, 293, 303, 307, 309, 319, 320, 330, 334, 336, 337, 339, 351, 359, 365, 366, 376, 384, 388, 389, 391, 393, 394, 396, 398, 401, 402, 404-406, 410, 417, 419, 422, 423, 425-427, 429, 431-437, 439, 441, 447, 448, 450-456, 458, 459, 464, 478, 479, 490, 491, 497, 505, 511, 512, 514, 517-519, 520, 524, 525, 532, 540, 544, 548, 550, 554, 555.

Мадзелівка – 68, 69.
Мазярна – 205.
Майдан – 73.
Македонія – 527.
Максимівці – 509.
Малі Дідушиці – 375, 513.
Маріямпіль – 68-72.
Марківці – 73, 101.
Маркова – 70.
Медика – 208.
Медуха – 69.
Микитинці – 50, 508.
Миків – 101.
Миколаїв – 5, 69, 71.
Микуличин – 514.
Милованє – 69.
Мистичі – 375.
Мишин – 18, 192, 206, 209.
Мишки – 375.
Мишковичі – 205.
Міжинець – 205.
Мізунь – 99.
Мізунь Новий – 208.
Мізунь Старий – 208.
Міхальче – 81.
Млиновки – 85.
Модлін – 7, 38, 38, 39, 46, 47, 186.
Молодятин – 209.
Молодьків – 484.
Монастирець – 375.
Монастириско – 101.
Монастирище – 82.
Моравія – 423.
Мороч – 365.
Москва – 80, 86, 124, 218, 244, 246, 311-313, 315, 460, 462, 467, 468, 493, 497, 498, 500, 508, 514, 535, 550.
Мости Великі – 206.
Мостиска – 71, 148, 192, 206, 208, 398.

Мушкатівка – 101.
Мшана – 206, 247.
Мшанець – 249.
Наварія – 283.
Надбужжя – 183.
Надвірна – 23, 31, 56, 71, 99-101, 154, 155, 200, 484, 485, 504, 508, 512-514.
Назавизів – 484, 514.
Наконечне – 374.
Небилів – 180.
Негівці – 74, 195, 206.
Нежухів – 205.
Неслухів – 205.
Нижбірка – 178, 204.
Нижнів – 69, 70, 72, 74, 81-82, 84.
Низколіси – 70.
Нирків – 81.
Німан 324, 364.
Німеччина – 3, 9, 55, 316, 337, 367, 368, 374, 461, 466, 468, 526, 529, 530, 550.
Новини Горинецькі – 375.
Новоселиця – 101, 234, 247.
Новосілка Коропецька – 69.
Носів – 70.
Нью-Йорк – 178.

Обертин – 70, 73.
Оборошин – 193.
Ожомля – 205.
Озеряни – 69, 70.
Озірна – 249, 250, 457, 463.
Олеша – 69, 82, 83, 101.
Олешків – 328.
Ольшаниця – 70.
Опорець – 16, 77, 78, 81.
Опришівці – 72, 73, 157, 508.
Оришківці – 101.
Осердів – 249.
Оссовець – 102, 207.
Острів – 205, 522.
Островчик – 83.
Острог – 85, 364.
Острожець – 375.
Отинія – 30, 73, 74, 403.

Павелче – 35.
Павловичі – 522.
Павшівка – 102.
Палагичі – 72.
Палестина – 155.
Пановіце – 70.
Париж – 19, 36, 49, 51, 160, 218, 225, 228, 229, 231, 234, 235, 240, 242, 244, 303, 332, 518.
Пасічна – 486, 514.
Паузники – 70.
Пациків – 266, 512.

Переволоки – 68.
 Перегінськ – 31, 72, 74, 75, 200, 505.
 Передівань – 81.
 Передкавказзя – 377.
 Перемишляни – 69, 148, 205, 207, 451, 458.
 Перемишль – 7, 22, 32, 33, 37-39, 44-46, 69, 108, 148-150, 173, 179, 192, 195, 204-208, 214, 235, 256, 261, 283, 375, 389, 398, 399, 402, 405, 406, 422, 447, 456, 457.
 Переспа – 205.
 Переяслав – 211.
 Перзенківка – 208.
 Петербург – 337.
 Петрилів – 72, 102.
 Петрів – 178, 204.
 Печеніжин – 16, 50, 100, 101, 192, 195, 200, 206, 209, 341, 402, 449, 450, 457, 505, 506, 507, 510, 511.
 Пемонт – 411, 412, 415.
 Пикулиці – 37, 44.
 Пинськ – 406.
 Писарівка – 207.
 Підбірці – 205.
 Підбородзя – 365.
 Підвисоке – 153.
 Підволочиська – 195, 206.
 Підгайці – 69, 70, 82, 84, 85, 99, 148, 206, 207, 398, 451.
 Підгайчики – 205, 506.
 Підгірка – 71.
 Підгірки – 158.
 Підгірці – 192, 205.
 Підгороддя – 282, 283.
 Підкарпаття – 90, 551.
 Підліски – 205.
 Підляша – 179, 215, 219, 248, 254, 258, 259, 266, 288, 370, 373, 392, 417, 481, 518, 533, 545.
 Підляшшя – 5, 6, 8, 11, 14, 17, 22, 229, 230, 245, 246, 308, 335, 369, 370, 373, 384, 515, 572.
 Підмонастир – 69.
 Підпечари – 71.
 Плавче – 207.
 Плаїк – 56.
 Пліхів – 207.
 Плоцьк – 406.
 Пнів – 484, 514.
 Повйонзк – 7, 39.
 Подебради – 217, 219, 241, 468.
 Поділля – 55, 207, 447.
 Подністров'я – 183.
 Познань – 6, 39, 42, 48, 121, 156, 200, 425, 431, 435.
 Покуття – 54, 72, 234, 235, 247.
 Полісся – 8, 17, 22, 214, 215, 229, 230, 239, 245, 246, 248, 250, 254, 258, 259, 266, 290, 293, 303, 306, 307, 308, 333, 335, 365, 369, 370, 373, 374, 384, 386, 388, 390, 392, 394, 396, 397, 398, 417, 447, 451, 481, 515, 517, 518, 533, 540, 545, 554.
 Полянці – 511.
 Польща – 3-11, 13-15, 17, 19-28, 31, 44, 49, 50, 52, 56-58, 60, 61, 75, 80, 87, 95, 116, 124, 127, 128, 130-134, 137, 140, 146, 149, 150, 158, 159-163, 168-171, 173-177, 182-187, 201-203, 206, 208, 210-215, 217, 219, 220, 224, 225, 228-232, 235-239, 242, 246, 250, 254, 258, 259, 260, 266, 273, 274, 279, 281, 291-293, 296-308, 313, 315-317, 319, 320, 325, 326, 328, 329, 332-341, 359, 360, 364, 367-370, 372, 378, 384, 388, 389-400, 405-407, 410, 412, 413, 424, 428, 432, 435, 437, 441, 444, 446, 449, 451, 455, 461, 468, 469, 473, 476-482, 500, 517, 518, 521, 522, 526, 527, 529, 531, 534, 535, 536-539, 541-545, 550-553, 555.
 Поморяни – 69, 102, 425, 430, 431.
 Поплавники – 71.
 Поповичі – 206.
 Поповце – 82.
 Порохник – 100.
 Потік Золотий – 70.
 Поток – 191, 206.
 Поточиська – 81.
 Правобережна Україна – 58, 60.
 Прага – 15, 26, 54, 75, 61, 79, 94, 161, 216, 241, 434, 468.
 Прикарпаття – 2, 6, 7, 9, 16, 17, 19, 21, 26-29, 75, 77, 80, 90, 93, 98, 115, 236, 435.
 Прип'ять – 57, 239.
 Присівці – 522.
 Протеси – 375.
 Пружани – 406.
 Прут – 324, 327, 330, 450.
 Пужев – 365.
 Пукасівці – 195, 198, 206.
 Пуків – 37, 211, 283, 439, 457.
 Путятинці – 37.
 Пчани – 250.
 П'ядики – 204, 211.
 Рава Руська – 195, 204.
 Радванці – 192, 195, 205, 206.
 Радехів – 83, 118, 148, 206, 451, 458.
 Радилічі – 375.
 Радимня – 406, 422.
 Радча – 509.
 Раковець – 101.
 Рапалльо – 529.
 Рашків – 158, 510.
 Реклинці – 205.
 Репужинці – 81.
 Рибна – 234.
 Рибне – 513.
 Рибники – 205.
 Рига – 16, 80, 87, 518.
 Риків – 130.
 Рим – 102, 105, 169, 303.

Риманів – 451.
Рівне – 279, 371, 451, 547.
Річка – 204, 205.
Робулки – 204.
Рогатин – 11, 21, 23, 31, 37, 71, 76, 83, 84, 100, 116, 141, 148, 152, 156, 158, 191, 200, 206, 208, 211, 282, 283, 320, 401, 419, 451, 457, 506, 510, 511.
Рожище – 211.
Рожнів – 234, 235, 237, 247, 513.
Рожнятів – 200, 504, 505, 510.
Росія – 3, 4, 8, 9, 49, 50, 57, 87, 95, 160, 214, 224, 304, 312, 313, 315-319, 333, 336, 355, 367, 377, 412-415, 439, 449, 461, 466, 469, 529, 552.
Росохач – 283.
Руда Селюцька – 83.
Рудки – 116, 131, 148, 375, 447, 451.
Рудники – 195, 205, 206, 326, 327.
Румунія – 4, 56, 62, 63, 69, 83, 84, 192, 237, 246, 378, 455, 468, 497, 518, 526.
Рунгури – 209.
Русів – 507.
Рутів – 374.
Ряшів – 99, 204.

Саджавка – 101.
Самбір – 32, 45, 131, 148, 247, 375, 398, 405, 432-434, 447, 451.
Самогородок – 212.
Саначів – 374.
Сандомир – 406.
Санники – 375.
Сапіжанка – 204, 206, 208.
Сарнки – 71.
Свірж – 83, 84.
Свобода – 198.
Севастополь – 317.
Сельце – 72.
Семаківці – 511.
Семерівка – 374.
Серет – 82, 84, 85, 325.
Сибір – 87, 212, 377, 460, 528, 554.
Синявка – 375.
Сихів – 195, 207, 523.
Сичів – 73.
Сідлиски – 205.
Сілезія – 283, 333.
Сініковці – 71.
Скалат – 82, 84, 148, 459.
Сквира – 211, 212.
Скнилів – 249.
Сколе – 5, 16, 77, 78, 80, 81, 192, 200, 206, 375, 439.
Славатичі – 179.
Славське – 16, 77-79, 81.
Слінець – 205.
Слобода – 195, 205, 206.

Слобода Мізунська – 208.
Слобода Рунгурська – 209.
Слонім – 406.
Слуцьк – 365.
Снятин – 16, 23, 100, 101, 141, 167, 178, 200, 204, 213, 223, 247, 293, 294, 326-328, 330, 351, 427, 451, 505, 507, 508, 511, 513, 514.
Сокаль – 40, 148, 168, 192, 195, 205-207, 248, 249, 438, 439, 447, 451, 457, 463, 473.
Соколів – 7, 39, 70, 83, 92, 101, 129, 172, 193, 208, 522, 547.
Сопотів – 204.
Спасове – 438.
СРСР – 4, 20, 298, 462, 527, 529.
Стабоване – 365.
Ставчани – 191, 192, 206.
Станіславів (Станиславів) – 2, 5, 6, 8, 9, 11, 15, 16-18, 20, 21, 23, 25, 26, 28, 30-37, 46, 72, 73, 75, 81, 83, 84, 93, 100-102, 120, 135, 141, 142, 145, 146-148, 152, 153, 156-159, 164, 166, 177, 187, 190-193, 195, 198, 199, 200, 204, 205, 206, 208, 209-211, 213, 221, 223, 236, 247, 255, 269, 270, 273, 278, 282, 285, 320, 331, 334, 336, 337, 341, 344, 353, 361, 363-365, 374, 376, 389, 391, 396, 398, 399, 401, 403, 420-422, 425-429, 432, 434, 435, 441, 445, 447, 451, 457, 465, 485-487, 504, 506-509, 511-513, 519, 521, 538.
Станькова – 512.
Старий Бичів – 69.
Старий Янів – 374.
Стебник – 422.
Стецева – 507.
Стир – 84.
Стопчатів – 209.
Стоянів – 83.
Страдча – 266.
Стриганці – 101, 192, 205, 505, 507.
Стрий – 5, 18, 23, 24, 37, 71, 75, 77, 78, 93, 141, 148, 153, 156, 158, 178, 189, 192, 196, 200, 205, 206, 266, 375, 398, 420-422, 433, 447, 508, 511, 513.
Стримба – 514.
Стрипа – 68, 84, 198.
Стрілків – 100, 192, 205, 206.
Стрілковичі – 247.
Струсів – 83.
Струтин – 505.
Стубла – 84.
Студене – 78.
Стужиці – 301.
Стшалкова – 7, 38, 39, 45, 46.
Судковичі – 375.
Судова Вишня – 18.
Суша Воля – 195.
Суходіл – 131, 178, 204.
Східна Галичина – 38, 51, 52, 87, 93, 95, 96, 105, 114, 116, 117, 126-134, 139, 140, 148, 150, 151,

160, 165, 169, 172, 173, 176, 177, 182, 184, 187, 189, 191, 193, 195, 198, 201-203, 206, 208, 219, 228, 229, 238, 245, 250, 259-261, 266, 326, 332-334, 336, 338, 340, 369, 364, 373, 376, 389, 391, 393, 399, 478, 481, 518, 534, 552, 554.

Східна Європа – 378, 529.

Сян – 108, 183, 218, 235, 447, 551.

Сянок – 375, 396, 447, 451.

Сьрем – 431.

Тадан – 205.

Тамаковичі – 375.

Тарнавиця Лісна – 99.

Татарське – 158.

Твіківці – 522.

Тейсарів – 375.

Текуча – 100, 209.

Темерівці – 427, 428.

Теребовля (Трембовля) – 82, 84, 195, 198, 205, 206.

Тернопіль – 3, 5, 8, 17, 26, 98, 148, 151, 168, 195, 205, 207, 251, 334, 336, 337, 389, 391, 396, 398, 402, 447, 457.

Тисмениця – 70, 72, 73, 505, 507, 512.

Тисменичани – 72, 73, 513.

Тишківці – 70, 101, 158.

Тлумач (Товмач) – 23, 25, 31, 70, 72, 73, 83, 100, 148, 198, 200, 429, 505, 507, 509, 511.

Тлусте – 101.

Товстенке – 522.

Товстобаби – 70, 82, 83.

Томашів – 7, 39, 74, 192, 451.

Томашівці – 74.

Топорів – 68.

Торговиця – 158.

Торонто – 435, 558.

Трильбичі – 374.

Трійця – 326, 327.

Тростянець – 71, 205, 234, 247, 326, 505, 508.

Туар – 466.

Тулукив – 328, 330.

Туринці – 205.

Турка – 200, 208, 375, 451, 507.

Туркестан – 4, 87, 377.

Тухля – 16, 81.

Тучин – 211.

Убродовичі – 301.

Угерське – 375.

Угільне – 513.

Угнів – 179, 204.

Угорська Україна – 50.

Угорщина (Мадярщина) – 8, 9, 94, 335, 367, 390, 526.

Угринів – 192, 205.

Ужгород – 15, 94, 279.

Україна – 3, 4, 8, 21, 30, 51, 58-60, 79-81, 119, 137,

152, 155, 177, 211-213, 217, 218, 223, 230, 233, 241, 242, 252, 257, 266, 268, 269, 274, 286, 288, 301, 311-319, 367, 368, 377-380, 387, 393, 408-410, 412-416, 439, 460-462, 466-469, 477, 492, 493, 495, 497, 498, 500, 517, 524, 528-531, 535, 541, 548, 551-553, 556, 558, 561, 564, 565.

Улазів – 375.

Устя – 81.

Устя Зелене – 70, 83, 84.

Утінків – 192.

Утішків – 206.

Ухань – 522.

Уціцьків – 83.

Фердинандівка – 191, 205.

Фирлеїв – 208.

Фитьків – 513.

Фінляндія – 232.

Франція – 7, 11, 13, 20, 163, 224, 233, 237, 238, 289, 296-298, 307, 315, 316, 359, 367, 368, 466, 526, 553.

Харків – 86.

Хашчованя – 77.

Хиринка – 195, 205, 206.

Хлипля – 375.

Ходованьці – 192.

Ходорів – 451, 457, 459.

Холм (Холмщина) – 5-8, 11, 14, 17, 22, 39, 123-125, 137, 203, 214, 215, 219, 229, 230, 235, 239, 245, 246, 248, 250, 254, 258, 259, 261, 266, 288, 301, 303, 306, 307, 308, 333, 335, 339, 369, 370, 373, 384, 386, 388, 390, 392, 394, 396, 417, 450, 451, 473, 481, 515, 517, 518, 522, 533, 540, 545, 554.

Холоїв – 249.

Холхоч – 70.

Хомяківка – 102.

Хоробрів – 192, 205.

Хотин – 30.

Хотинь – 206.

Хриплин – 9, 70, 71-73, 83, 200.

Худиковці – 101.

Цапівка – 82, 101.

Цвітова – 99.

Цишів – 70.

Цуцилів – 513.

Чабарівка – 178, 204.

Черемхів – 73, 207.

Чернилів – 374.

Чернів – 250.

Чернятин – 506.

Черняхів – 69.

Чесанів – 148, 205, 456.

Чесники – 37.

Честинь – 206.

Чехія – 216, 241, 316, 497.
Чехословаччина – 4, 8, 15, 16, 53, 75, 77, 78, 163,
232, 334, 335, 338, 423, 434, 455, 468, 552.
Чолбин – 374.
Чорне Море – 5.
Чорноложці – 73.
Чортків – 36, 82, 84, 85, 102, 148, 180, 207, 208,
210, 211, 212, 283, 398, 447, 456, 458.
Чортовець – 101.
Чуднів – 211.

Шепарівці 195, 206.
Шлеск – 367, 551, 552.
Шутроминці – 208.

Щепроти – 374.
Щипюрна – 39, 42, 46.
Щирець – 195, 206, 398, 451.
Щитівці – 101.

Югославія – 178, 316, 526.

Яблониця – 63.
Яблонів – 204.
Яблонівка – 82, 83.
Явірник – 56.
Яворів – 18, 126, 148, 179, 189, 204-206, 192, 205,
374-376, 398, 438, 447, 451.
Язениця – 83.
Язлівець – 30, 102.
Якимчиці – 116, 250.
Яксманці – 205.
Ямниця – 146, 507, 508, 512.
Янів – 82, 83, 374.
Янчин – 83.
Японія – 224, 296, 315, 526, 527.
Яргорів – 69.
Ярослав – 375, 422, 447, 456.
Ярчівці – 207.
Ясеничани – 85.
Ясенів – 85, 130.
Ясиня – 62, 94.
Ястребиця – 71.
Ятвяки – 375.
Яцківці – 207.

Austrja – 276, 356.
Austro-Hungary – 66.

Baltic Sea – 66.
Banja Berezów – 343.
Berezow Niżny – 343, 349.
Berezow Wyżny – 344, 519.
Białoberezka – 167.
Białoruś – 136.
Black Sea – 66.

Carpathians – 66.
Ceniawa – 436.
Central Europe – 66.
Chelmszyzna – 356.
Chlebiczyn leśny – 487.
Chołmszczyzna – 322.
Czechosłowacja – 276, 331, 342, 346, 348, 349.
Czesniki – 321.

Dantzig – 66.
Daszawa – 167.
Dnister – 358.
Dolina – 164, 348, 435, 436, 519.

East – 66.
Eastern Galicia – 66.
Eastern Europe – 65-66.

Falisz – 345.

Galicja Wschodnia – 275.
Grodno – 66.

Halicz – 347.
Halitch-Vladimir State – 66.
Horodenca – 164, 166, 190.
Horyn – 66.

Iwanowci – 349.

Jamnica – 363.

Kałuż – 164, 331, 361, 487.
Kholm – 66.
Kluczów – 349.
Kołomya – 197, 348, 349, 355-358, 487.
Kornicz – 356.
Korszów – 487.
Kosów – 166, 323, 350, 353, 486, 519.
Kowalówca – 342.
Kraków – 350, 357, 392.
Kułaczkowcy – 358.

Ladzkie – 519.
Lipica – 322.
Lisky – 487.
Lubkowci – 352.
Lwów – 190, 191, 196, 227, 275, 285, 321, 346, 349,
352, 356, 357, 436.

Mizun Stary – 519.
Mykietyńci – 363.

Niemci – 136.

Odessa – 66.

Pałahiczy – 349.
Paris – 67.
Peczeniżyn – 115, 167, 341, 344, 346, 349, 350, 519.
Pidlasza – 322, 356.
Podlesie – 356.
Podmichałowci – 348.
Pokucia – 115.
Poland – 65, 66, 136.
Polesia – 322, 356.
Polska – 88, 136, 166, 196, 197, 226, 274, 275, 344, 356, 358.
Praga – 135, 346.

Rohatyn – 320, 321, 322, 347.
Rosja – 348, 349, 354, 519.
Rozdol – 347.
Rożniatów – 435.
Rungury – 167, 356.
Rusów – 352.
Russia – 65, 66.
Rzeczypospolita Polska – 96, 98.

Sniatyn – 348, 351-353.
Stanisławów – 285, 322, 341, 344, 345, 347-349, 351, 361-364.
Stanków – 345.
Stryj – 167, 345, 350, 436, 488, 519.

Tłumacz – 346, 519.
Trojca – 358.
Truskawec – 350.
Turca – 167.

Ukraina – 136, 166, 190, 197, 226, 321, 342, 353, 354, 357, 358, 519.
Uścia – 348, 352.

Volhynia – 66.

Warszawa – 322.
Werbiaż Niżny – 487.
Wołyń – 136, 322, 356.
Wschodnia Małopolska – 115, 135, 136, 149, 190.

Zabłotów – 352.
Zalucza – 487.
Zalukwa – 347.
Zbrucz – 358.
Zurów – 349.
Zydaczów – 347.

Żabie – 166.

Зміст

Передмова	3
Розділ 1. Національно-політична боротьба та духовно-культурна опозиція населення Прикарпаття польській окупації	30
	<i>(19 липня 1919 р. – 15 березня 1923 р.)</i>
№ 1 Свідчення четаря УГА Ковальчука про польський окупаційний режим на Станіславщині	30
	<i>(13 серпня 1919 р.)</i>
№ 2 Повідомлення “Вісника Української Народної Республіки” про грабунки окупаційних військ у Галичині	31
	<i>(14 серпня 1919 р.)</i>
№ 3 Пастирське послання митрополита Галицького Андрея Шептицького, єпископа Станіславівського Григорія Хомишина, єпископа Перемиського, Самбірського і Сяніцького Йосафата Коциловського до всечесного духовенства і вірних у зв’язку з окупаційним терором	32
	<i>(26 серпня 1919 р.)</i>
№ 4 Кореспонденція газети “Український прапор” “Станіславів під польським пануванням”	33
	<i>(17 вересня 1919 р.)</i>
№ 5 Інформація в газеті “Український прапор” про переслідування українців польськими окупантами	37
	<i>(20 вересня 1919 р.)</i>
№ 6 Уривок із передмови до “Кривавої книги” з описом перших днів польської окупації Галичини	37
	<i>(Жовтень 1919 р.)</i>
№ 7 Повідомлення з “Кривавої книги” про польські концтабори для військовополонених та інтернованих українців	39
	<i>(Жовтень 1919 р.)</i>
№ 8 Комунікат членів Української Національної Ради у Відні з вимогою злуки всіх українських земель у Самостійній Соборній Українській Державі	48
	<i>(9 – 17 грудня 1919 р.)</i>
№ 9 Заява представників українських політичних партій Галичини з вимогою визнання УНР Самостійною Соборною Українською Державою	49
	<i>(14 лютого 1920 р.)</i>
№ 10 Повідомлення газети “Вперед” про випадки смерті від голоду на Гуцульщині	50
	<i>(4 березня 1920 р.)</i>
№ 11 Заява делегації Української Національної Ради у Львові про державно-політичну приналежність Галичини до незалежної соборної Української Народної Республіки	51
	<i>(28 березня 1920 р.)</i>
№ 12 Повідомлення в газеті “Діло” про процес над Степаном Федаком і активну антипольську діяльність у Галичині українського молодіжного підпільного товариства “Воля”	53
	<i>(Березень 1920 р.)</i>
№ 13 Кореспонденція газети “Вперед” про вимирання селян Гуцульщини внаслідок голоду й епідемій	54
	<i>(2 квітня 1920 р.)</i>
№ 14 Донесення Косівського староства Галицькому намісництву про збройне повстання селян Косівського повіту	56
	<i>(18 квітня 1920 р.)</i>
№ 15 Політична конвенція між урядами УНР та Польщі (Варшавський договір С. Петлюри – Ю. Пілсудського), якою визначено польсько-український кордон	57
	<i>(21 квітня 1920 р.)</i>
№ 16 Військова конвенція між урядами УНР та Польщі (Варшавський договір С. Петлюри – Ю. Пілсудського)	58
	<i>(24 квітня 1920 р.)</i>
№ 17 Донесення Косівського староства Галицькому намісництву про заходи, спрямовані на придушення збройних виступів у Косівському повіті	62
	<i>(24 квітня 1920 р.)</i>
№ 18 Донесення делегата Косівського староства при карній військовій експедиції староству про збройне повстання в Косівському повіті	63
	<i>(25 квітня 1920 р.)</i>
№ 19 Донесення Косівського староства Галицькому намісництву про заходи для придушення збройного повстання селян Косівського повіту	65
	<i>(29 квітня 1920 р.)</i>
№ 20 З нарису Степана Томашівського “Мир на сході Європи: його умови і недоліки” про необхідність створення самостійної Західноукраїнської держави	65
	<i>(14 травня 1920 р.)</i>
№ 21 Лист диктатора ЗУНР Євгена Петрушевича Костю Левицькому про створення Уряду уповноважених	67
	<i>(1 серпня 1920 р.)</i>
№ 22 Наказ генерала М. Омеляновича-Павленка армії УНР зміцнити оборонні позиції та перевести обозне забезпечення військ на правий берег Дністра	68
	<i>(17 серпня 1920 р.)</i>
№ 23 Наказ генерала М. Омеляновича-Павленка армії УНР зайняти оборонні позиції по річці Дністер	69
	<i>(18 серпня 1920 р.)</i>
№ 24 Наказ командування армії УНР про посилення оборони Покуття від більшовицьких військ	72
	<i>(22 серпня 1920 р.)</i>
№ 25 Повідомлення про бої між військами армії УНР та більшовиками на переправах через Дністер	74
	<i>(22 серпня 1920 р.)</i>

№ 26	Наказ-подяка воякам армії УНР за порятунок бронепоезда “Кармелюк”	(24 серпня 1920 р.)	74
№ 27	Телеграма представника ЗУНР у Празі С. Смаль-Стоцького уповноваженому для закордонних справ С. Витвицькому про повстання на Прикарпатті	(25 серпня 1920 р.)	75
№ 28	Наказ-подяка воякам армії УНР за мужність у боях з більшовиками на території Станіславівщини	(30 серпня 1920 р.)	75
№ 29	Донесення Сколівського староства Галицькому намісництву про повстання на Прикарпатті під керівництвом Федора Бекеша	(30 серпня 1920 р.)	77
№ 30	Уривок зі статті Є. Коновальця про плани української еміграції щодо продовження військової боротьби за українську державність та про обставини утворення Української військової організації	(31 серпня 1920 р.)	79
№ 31	Зі звіту управління державної поліції Малопольщі генеральному делегатові уряду у Львові про повстання на Прикарпатті під керівництвом Федора Бекеша	(9 вересня 1920 р.)	80
№ 32	Звіт розвідки армії УНР про збройні сутички на р. Дністер	(12 вересня 1920 р.)	81
№ 33	Наказ про перехід армії УНР у наступ і форсування Дністра з додатком до нього	(12 – 13 вересня 1920 р.)	81
№ 34	Наказ командування Південно-Західного фронту про завдання військових підрозділів 14-ої армії	(17 вересня 1920 р.)	84
№ 35	Доповідна записка голови Галицького революційного комітету В. Затонського голові Ради Народних Комісарів Леніну про становище в Галичині й майбутні плани більшовиків щодо неї	(23 вересня 1920 р.)	85
№ 36	Звіт бюро посередництва праці у Львові про масове звільнення польською владою з роботи робітників і службовців української національності	(18 жовтня 1920 р.)	88
№ 37	Інформація референта зв'язку з краєм Романа Перфецького урядові для закордонних справ ЗУНР про репресії польських окупантів у краї	(25 жовтня 1920 р.)	90
№ 38	Резолюції протесту Народного комітету Української народної трудової партії проти політики окупаційного режиму в Галичині	(13 листопада 1920 р.)	94
№ 39	Закон про надання землі з державного фонду колишнім солдатам та офіцерам польської армії, на підставі якого польська влада розпочала проведення колонізації Галичини та Волині військовими осадниками	(17 грудня 1920 р.)	96
№ 40	Список репресованих і звільнених з роботи вчителів-українців Прикарпаття у перші роки польської окупації	(1919 – 1920 рр.)	98
№ 41	Список інтернованих та конфінованих греко-католицьких священників і духовних осіб Станіславівської єпархії	(1919 – 1920 рр.)	101
№ 42	Лист митрополита Андрея Шептицького з Риму до духовенства і вірних разом з посланням Папи Бенедикта XV	(24, 28 лютого 1921 р.)	102
№ 43	Звернення Народного комітету УНТП до населення Галичини “На поміч українській пресі!”	(2 березня 1921 р.)	105
№ 44	Стаття отця Василя Лициняка у газеті “Український вістник” про заснування і діяльність Українського горожанського комітету у Львові, який перебував під впливом УНТП	(17 березня 1921 р.)	107
№ 45	Проект основ державного устрою Галицької Республіки, підготовлений Костем Левицьким для Ліги Націй	(30 квітня 1921 р.)	108
№ 46	Інформація директора поліції Райнлендера Президії намісництва у Львові про загрозу збройного виступу українського населення на Прикарпатті	(20 травня 1921 р.)	115
№ 47	№№ 47 – 48 Матеріали з'їзду мужів довір'я Української народної трудової партії у Львові	(3 червня 1921 р.)	
	Зїзд мужів довір'я нар. трудов. партії.		115
№ 48	Реферат про організаційну діяльність партії д-ра Степана Барана на з'їзді мужів довір'я УНТП		118
№ 49	№№ 49 – 50 Матеріали першого Міжпартійного з'їзду у Львові		
	Міжпартійний Зїзд.	(3-4 червня 1921 р.)	122
№ 50	Резолюції першого Міжпартійного зїзду		124
№ 51	Таємне повідомлення начальної команди польської армії Генеральній ад'юнктурі про підготовку повстання в Галичині	(29 червня 1921 р.)	135
№ 52	Резолюція з'їзду українського студентства у Львові 1 – 3 липня 1921 р.	(3 липня 1921 р.)	136
№ 53	Заява Народного комітету УНТП про міжнародний характер проблеми Галичини	(25 липня 1921 р.)	139
№ 54	Протест Народного комітету УНТП проти призову до польського війська державних службовців української національності	(3 серпня 1921 р.)	139
№ 55	Повідомлення Станіславівського воєводського управління поліції про антиурядові настрої серед українців у зв'язку з проведенням перепису населення	(1 вересня 1921 р.)	141
№ 56	Повідомлення Станіславівського воєводського управління поліції про антиурядову пропаганду серед українського населення у серпні 1921 р.	(2 вересня 1921 р.)	142

№ 57	Газета “Український вістник” про другий міжпартійний з’їзд у Львові	(3 вересня 1921 р.)	143
№ 58	Ситуативний звіт Станіславівського повітового коменданта окружній команді поліції про настрої серед населення повіту у зв’язку з організацією Станіславівського воєводства	(25 вересня 1921 р.)	145
№ 59	Обіжник УНТП у справі організації всенародного протесту проти польського перепису населення	(28 вересня 1921 р.)	147
№ 60	Інформація уповноваженого уряду ЗУНР для зв’язку з краєм Романа Перфецького про хід колонізації Галичини за час від 14 вересня 1919 р. до 30 вересня 1921 р.	(Не раніше 30 вересня 1921 р.)	148
№ 61	Місячний звіт Рогатинського повітового староства про ситуацію на території повіту	(5 жовтня 1921 р.)	152
№ 62	Витяг із місячного звіту Коломийського повітового староства про ситуацію на території повіту	(7 жовтня 1921 р.)	153
№ 63	Місячний звіт Надвірнянського повітового староства про ситуацію на території повіту	(9 жовтня 1921 р.)	154
№ 64	Лист рогатинського окружного коменданта поліції до Станіславівського воєводи з інформацією про необхідність збільшення за рахунок добровольців з Познаньщини чисельності поліції у Рогатинському повіті	(5 листопада 1921 р.)	156
№ 65	Повідомлення про заборону вшанування 5-х роковин з дня смерті Івана Франка	(8 листопада 1921 р.)	156
№ 66	Циркуляр Станіславівського воєводського управління повітовим староствам про притягнення до відповідальності урядовців українців, котрі під час перепису населення відмовилися визнати польське громадянство	(12 листопада 1921 р.)	157
№ 67	З інформації управління Х-го Станіславівського округу державної поліції Станіславівському воєводському управлінню про хід перепису населення	(12 листопада 1921 р.)	158
№ 68	Із листа Міністерства внутрішніх справ Польщі до Станіславівського воєводського управління про знуцання поліції над українським населенням	(23 листопада 1921 р.)	159
№ 69	Звіт про засідання УНРади ЗУНР та Народного комітету УНТП у Львові	(28 листопада 1921 р.)	159
№ 70	Із виступів прем’єр-міністра Великобританії Ллойда Джорджа на Паризькій мирній конференції з осудом окупації Польщею Галичини	(1919 – 1921 рр.)	162
№ 71	Інформація Станіславівської команди державної поліції про масовий опір українського населення польському перепису	(5 січня 1922 р.)	164
№ 72	Політичні резолюції третього Міжпартійного з’їзду у Львові	(28 січня 1922 р.)	165
№ 73	Донесення Станіславівської команди державної поліції у Варшаву про антипольські виступи українського населення	(30 березня 1922 р.)	166
№ 74	Зі звіту Снятинського повітового староства про бойкот українським населенням польських шкіл	(4 квітня 1922 р.)	167
№ 75	Звіт про VI Міжпартійну конференцію у Львові та її рішення	(20 травня 1922 р.)	168
№ 76	Із донесення Косівського повітового старости Станіславівському воєводському управлінню про потребу військової допомоги для забезпечення порядку в повіті під час виборчої кампанії	(8 червня 1922 р.)	177
№ 77	Інформація Богородчанського повітового управління державної поліції управлінню Х-го Станіславівського округу державної поліції про страйк у Дзвенячі	(15 червня 1922 р.)	177
№ 78	Повідомлення газети “Український прапор” про опір польським окупантам у Галичині	(8 липня 1922 р.)	178
№ 79	Повідомлення газети “Тромадський вістник” про засідання Ширшого Народного комітету УНТП у Львові і прийняті резолюції	(26 серпня 1922 р.)	180
№ 80	Відозва Президента Української Національної Ради д-ра Євгена Петрушевича “До населення Галицької Землі!” із закликом не брати участі у виборах до польського сейму	(10 вересня 1922 р.)	182
№ 81	З донесення Косівського повітового старости Станіславівському воєводському управлінню про бойкот виборів до польського сейму й сенату членами окружних виборчих комісій	(11 вересня 1922 р.)	187
№ 82	Повідомлення газети “Український прапор” про бойкот українським населенням виборів до польського сейму і сенату	(16 вересня 1922 р.)	188
№ 83	Повідомлення в газеті “Український прапор” про опір польським окупантам у Галичині	(16 вересня 1922 р.)	188
№ 84	Інформація поліції Станіславівського округу головній команді поліції у Варшаві про антивиборчу діяльність членів Української народно-трудоваї партії у Городенківському повіті	(28 вересня 1922 р.)	190

№ 85	Проект резолюцій, які схвалювали на народних вічах, з вимогою визнання Галичини незалежною українською державою, а також бойкоту виборів до польського сейму і сенату <i>(29 вересня 1922 р.)</i>	191
№ 86	Інформація для преси військової канцелярії уряду ЗУНР про опір населення Галичини польським окупантам за період з 23 до 30 вересня 1922 р. <i>(Не раніше 30 вересня 1922 р.)</i>	191
№ 87	Протокольне свідчення лідера Селянсько-радикальної партії др. Кирила Трильовського про бойкот виборів до польського сейму і сенату <i>(7 жовтня 1922 р.)</i>	194
№ 88	Інформація для преси військової канцелярії уряду ЗУНР про опір населення Галичини польським окупантам за час від 1 до 15 жовтня 1922 р. <i>(Не раніше 15 жовтня 1922 р.)</i>	195
№ 89	З цілком таємної довідки польської державної поліції про Українську військову організацію (УВО) <i>(Не раніше 15 жовтня 1922 р.)</i>	196
№ 90	Повідомлення газети “Наша правда” про масові підпали поміщицьких маєтків у Галичині <i>(21 жовтня 1922 р.)</i>	198
№ 91	З таємної інструкції генерала дивізії й інспектора 5 армії Станіслава Галлера військам цієї армії про боротьбу зі збройними загонами на території Галичини <i>(31 жовтня 1922 р.)</i>	198
№ 92	Із повідомлення Станіславівського воеводського управління всім повітовим староствам про розміщення військових частин у повітах під час виборів до польського парламенту <i>(2 листопада 1922 р.)</i>	200
№ 93	Звернення голів українських політичних партій Галичини, визначних представників громадськості та греко-католицького єпископату “До всього культурного світа” з протестом проти репресій польської влади щодо українського населення у зв’язку з виборами до сейму <i>(5 листопада 1922 р.)</i>	201
№ 94	Стаття у виданні “Український Скиталець” “Галицька земля в огні, сльозах і крові” про боротьбу українців з польським окупаційним режимом <i>(15 листопада 1922 р.)</i>	202
№ 95	План розміщення польських військових частин серед населення під час виборів до сейму в листопаді 1922 р. у Печеніжинському повіті <i>(18 листопада 1922 р.)</i>	209
№ 96	З інформації Долинського повітового старости Станіславівському воеводському управлінню про хід виборів до сейму й сенату Польщі 1922 р. на території повіту <i>(18 листопада 1922 р.)</i>	210
№ 97	Редакційна стаття “Героям” часопису “Український Скиталець” про вшанування пам’яті розстріляних поляками четарів УГА Степана Мельничука і Петра Шеремети та заклик до боротьби за відновлення української державності <i>(20 листопада 1922 р.)</i>	210
№ 98	Редакційна стаття “Дні боротьби і страждань” журналу “Український Скиталець” про бойкот українцями виборів до сейму і кривавий терор поляків у Західній Україні <i>(1 грудня 1922 р.)</i>	213
№ 99	Кореспонденція “Українського скитальця” про відзначення 4-ої річниці ЗУНР <i>(1 грудня 1922 р.)</i>	216
№ 100	Лист генерала С. Галлера Львівському апеляційному судові з вимогою посилити пацифікацію Західної України шляхом розгортання діяльності надзвичайних судів <i>(5 грудня 1922 р.)</i>	220
№ 101	Звернення Народного комітету УНТП до української громадськості, повітових організацій і мужів довір’я про організацію всенародного руху ліквідації неграмотності серед українського народу <i>(15 грудня 1922 р.)</i>	221
№ 102	Повідомлення газети “Свобода” про заборону польською владою Народного з’їзду УНТП <i>(21 грудня 1922 р.)</i>	222
№ 103	Текст присяги члена УВО <i>(1922 р.)</i>	223
№ 104	Зі звіту управління Х Станіславівського округу державної поліції про опір українського населення при наборі рекрутів <i>(14 лютого 1923 р.)</i>	223
№ 105	Стаття в газеті “Діло”, присвячена десятій річниці акту передачі Радою Амбасадорів Галичини Польщі, з текстом самого документа <i>(15 березня 1923 р.)</i>	224
Розділ 2. Українське населення Станіславівщини на шляху до внутрішньої консолідації і посилення протистояння польському режимові <i>(16 березня 1923 р. – 11 липня 1925 р.)</i>		226
№ 106	Витяг із довідки польської поліції про Українську військову організацію (УВО) <i>(Не раніше 15 березня 1923 р.)</i>	226
№ 107	№ 107 – 110 Українська реакція на приєднання Галичини до Польщі Насилі не піддамося! <i>(15 - 21 березня 1923 р.)</i>	228
№ 108	Протест Української Сойм. Репрезентації Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя в польським соймі та сенаті у справі визнання державами Антанти т. зв. східних границь Польщі	229
№ 109	Відповідь краю на рішення Антанти	230
№ 110	Протест Української Національної Ради до Ради Амбасадорів в Парижі	231
№ 111	Промова Миколи Богуна, виголошена 25 березня 1923 р. в бараку перед стрільцями робітничого відділу УГА у Братиславі проти рішення Ради амбасадорів про приєднання Галичини до Польщі <i>(25 березня 1923 р.)</i>	232
№ 112	Лист із Покуття про становище краю під польською окупацією <i>(31 березня 1923 р.)</i>	234

№ 113	Інформація Станіславівського воєводського управління про активну діяльність УНТП на Прикарпатті	<i>(Березень 1923 р.)</i>	236
№ 114	Відозва Української Національної Ради “До Українського Народу Галицької Землі”	<i>(Березень 1923 р.)</i>	236
№ 115	Інформація З. Книша про виникнення та початки діяльності Української військової організації	<i>(Не раніше березня 1923 р.)</i>	240
№ 116	Редакційна стаття журналу “Заграва” про програмні засади Української партії національної роботи “Наші цілі”	<i>(1 квітня 1923 р.)</i>	243
№ 117	Резолюції першого повоєнного з’їзду Української радикальної партії	<i>(3 квітня 1923 р.)</i>	245
№ 118	Із квартального звіту управління Х Станіславівського округу державної поліції Головному управлінню державної поліції про опір населення під час набору до польського війська	<i>(10 квітня 1923 р.)</i>	247
№ 119	Повідомлення про терор карних експедицій у Галичині	<i>(1 травня 1923 р.)</i>	247
№ 120	№№ 120 – 130 Матеріали Народного З’їзду УНТП у Львові	<i>(21 травня 1923 р.)</i>	248
	Народній Зїзд		252
№ 121	Сучасне політичне положення й наша тактика		254
№ 122	Політичний огляд і звіт з діяльності		258
№ 123	Резолюції у національно-політичних справах		260
№ 124	Резолюції в земельних справах		260
№ 125	Резолюції в шкільній справі		262
№ 126	Резолюції в справі зльокавтованих службовиків		262
№ 127	Резолюції в справі преси		263
№ 128	Резолюції в організаційних справах		263
№ 129	Резолюції, внесені Михайлом Стефанівським		263
№ 130	Організаційний Статут партії		266
№ 131	Кореспонденція “З рідного краю”, опублікована в журналі “Український Скиталець” про злочини польських властей у Західній Україні	<i>(1 червня 1923 р.)</i>	266
№ 132	Із розпорядження кураторії Львівського шкільного округу всім повітовим шкільним радам про ополячення народних шкіл у Західній Україні	<i>(13 вересня 1923 р.)</i>	268
№ 133	Звернення Народного комітету УНТП до повітових народних комітетів, громадських партійних управ, організаторів і мужів довір’я у справі громадських виборів	<i>(16 вересня 1923 р.)</i>	269
№ 134	Газета “Діло” про повітовий Народний з’їзд УНТП у Станіславові	<i>(15 листопада 1923 р.)</i>	270
№ 135	Головні точки програми незалежної групи УНТП	<i>(Грудень 1923 р.)</i>	273
№ 136	Звернення УВО до призовників із закликом використовувати службу в польському війську для здобуття досвіду боротьби в майбутній українській армії	<i>(1924 р.)</i>	274
№ 137	Звернення Народного комітету УНТП до Ради Ліги Націй стосовно національної дискримінації українського народу польським окупаційним режимом	<i>(9 лютого 1924 р.)</i>	277
№ 138	Протест Народного комітету УНТП проти політичних репресій польських властей у Західній Україні	<i>(18 лютого 1924 р.)</i>	278
№ 139	Резолюції окружного міжпартійного з’їзду в Станіславові	<i>(24 лютого 1924 р.)</i>	278
№ 140	Кореспонденція “Новинки”	<i>(4 березня 1924 р.)</i>	279
№ 141	Стаття “Після трагічної смерті Ольги Бесарабової” у газеті “Новий час”	<i>(6 березня 1924 р.)</i>	280
№ 142	Передова стаття “На вулкані” газети “Діло” про цілеспрямовану антиукраїнську політику польських властей та шовіністичної преси	<i>(7 березня 1924 р.)</i>	282
№ 143	Донесення Рогатинського повітового староства Станіславівському воєводству про біографію і перебування та Рогатинщині Ольги Басараб	<i>(18 березня 1924 р.)</i>	284
№ 144	Газета “Діло” про заборону польською владою Народного з’їзду УНТП	<i>(20 березня 1924 р.)</i>	285
№ 145	Повідомлення окружної команди поліції у Станіславові про проведення українськими політичними партіями міжпартійних з’їздів і створення окружних політичних рад	<i>(Березень 1924 р.)</i>	285
№ 146	Витяг із програми Української партії національної роботи, прийнятої на установчому з’їзді в Станіславові	<i>(20 квітня 1924 р.)</i>	287
№ 147	№№ 147 – 148 Матеріали Народного з’їзду Української народної трудової партії	<i>(21 квітня 1924 р.)</i>	288
	Народній Зїзд		293
№ 148	Резолюції Народного зїзду УНТП		296
№ 149	Інтерпеляція депутатського клубу УСДП до Міністерства внутрішніх справ Польщі у зв’язку з кривавими першотравневими подіями в Заболотові	<i>(23 травня 1924 р.)</i>	296
№ 150	Промова посла Павла Васильчука, виголошена в сеймовій Комісії закордонних справ під час дискусії над експозе міністра Замойського	<i>(28 травня 1924 р.)</i>	305
№ 151	Стаття в газеті “Свобода” “Як поводитьься Польща з українським народом”	<i>(1 червня 1924 р.)</i>	

№ 152	Коментар В. Инцигура “До програми партії”, прийнятої на установчому з’їзді Української партії національної роботи (2 червня 1924 р.)	309
№ 153	Заява українських політичних партій про політичне становище краю (6 липня 1924 р.)	319
№ 154	Витяг із місячного звіту Рогатинського повітового комендата Станіславівському окружному поліцейському управлінню про політичну ситуацію в повіті в липні 1924 р. (22 липня 1924 р.)	320
№ 155	Витяг із місячного звіту Косівського повітового коменданта поліції Косівському повітовому старості про політичну ситуацію в повіті у серпні 1924 р. (24 серпня 1924 р.)	323
№ 156	Редакційна стаття газети “Діло” “Винятковий стан” (30 серпня 1924 р.)	324
№ 157	Замітка в газеті “Український прапор” “Льойд Джордж про справу Східної Галичини” (Не раніше 31 серпня 1924 р.)	326
№ 158	З обвинувачувального акту Коломийського окружного суду стосовно кривавих подій у Заболотіві (Серпень 1924 р.)	326
№ 159	Витяг із місячного звіту Калуського повітового старости Станіславівському воєводському управлінню про політичну ситуацію в повіті у серпні 1924 р. (1 вересня 1924 р.)	331
№ 160	Меморіал у справі українських земель під Польщею, виданий Президентом Української Національної Ради Є. Петрушевичем для Ліги Націй у Женеві (1 вересня 1924 р.)	332
№ 161	Витяг із місячного звіту Печеніжинського повітового старости Станіславівському воєводському управлінню про політичну ситуацію в повіті у серпні 1924 р. (3 вересня 1924 р.)	341
№ 162	Витяг із місячного звіту Станіславівського окружного управління поліції про політичну ситуацію у воєводстві за серпень 1924 р. (7 вересня 1924 р.)	344
№ 163	Звернення Тіснішого народного комітету УНТП до громадськості краю із закликом виступити на захист української мови та приватного шкільництва (14 вересня 1924 р.)	350
№ 164	Витяг із місячного звіту Снятинської команди поліції Снятинському повітовому старосту про політичну ситуацію в повіті за жовтень 1924 р. (28 жовтня 1924 р.)	351
№ 165	Витяг із місячного звіту Косівського повітового староства Станіславівському воєводському управлінню про політичну ситуацію в повіті за жовтень 1924 р. (28 жовтня 1924 р.)	353
№ 166	Витяг із місячного звіту Коломийської повітової команди поліції про суспільно-політичну ситуацію в повіті у жовтні 1924 р. (31 жовтня 1924 р.)	355
№ 167	Стаття д-ра Євгена Петрушевича “В шості Роковини”, опублікована в газеті “Український прапор” (1 листопада 1924 р.)	359
№ 168	Витяг із місячного звіту Калуського повітового староства Станіславівському воєводському управлінню про активну діяльність у повіті українських товариств у жовтні 1924 р. (2 листопада 1924 р.)	361
№ 169	Витяг із місячного звіту Станіславівської повітової команди поліції Станіславівському повітовому старосту про політичну та економічну ситуацію в повіті у жовтні 1924 р. (3 листопада 1924 р.)	361
№ 170	Кореспонденція “Креси в огні і крові!” в газеті “Український прапор” (15 листопада 1924 р.)	364
№ 171	Зі звіту Станіславівського повітового управління державної поліції про боротьбу українського населення за викладання в школі українською мовою (31 грудня 1924 р.)	365
№ 172	Протест Народного комітету УНТП проти видачі польському судові членів Української парламентарної репрезентації (1 січня 1925 р.)	365
№ 173	Відозва Тіснішого народного комітету УНТП на захист української мови та шкільництва (15 лютого 1925 р.)	366
№ 174	Стаття “Злодійства Польщі” в газеті “Свобода” (27 березня 1925 р.)	367
№ 175	Нота Президента Української Національної Ради д-ра Є. Петрушевича урядам європейських держав і Лізі Націй “Східні границі Польщі – огнищем небезпеки для європейського миру!” (27 березня 1925 р.)	368
№ 176	Нота Президента Української Національної Ради д-ра Є. Петрушевича урядам країн Антанти і Лізі Націй “Проти безправного засуду українських послів” (1 червня 1925 р.)	370
№ 177	Заява депутата Х. Приступи в польському сеймі про голод сільського населення Галичини (10 червня 1925 р.)	373
№ 178	Декларація Українського революційно-визвольного союзу (15 червня 1925 р.)	377
№ 179	№№179 – 180 Матеріали установчого з’їзду УНДО (11 липня 1925 р.)	
№ 180	Газета “Діло” про установчий з’їзд УНДО	382
№ 180	Політична платформа УНДО	383
Розділ 3. Активізація українського національно-визвольного руху на Прикарпатті в умовах радикалізації суспільних настроїв (12 липня 1925 р. – 3 лютого 1929 р.)		385
№ 181	Відозва до українського народу з приводу утворення УНДО (12 липня 1925 р.)	385
№ 182	Нота Президента Української Національної Ради д-ра Є. Петрушевича урядам країн Антанти і Лізі Націй, опублікована в “Українському прапорі” (15 липня 1925 р.)	388
№ 183	Звернення Народного Комітету УНДО до членів партії про потребу активізації організаційної роботи серед народу (11 серпня 1925 р.)	400

№ 184	Із донесення Рогатинського повітового управління державної поліції Станіславівському воєводському управлінню державної поліції про наслідки шкільного плебісциту <i>(18 серпня 1925 р.)</i>	401
№ 185	Комунікат секретаріату УНДО у справі полонізації чотирьох українських гімназій <i>(23 вересня 1925 р.)</i>	401
№ 186	№№ 186 – 187 Газета “Діло” про організовані УНДО заходи проти польської колонізації українських земель <i>(Жовтень 1925 р.)</i>	402
№ 187	Довірочна нарада в Печеніжині	403
№ 188	Велике віче в Отинії	403
№ 188	Розпорядження Станіславівського воєводи повітовим старостам з вимогою протидіяти організованій УНДО вічевій акції протесту проти польської земельної реформи на українських землях <i>(23 грудня 1925 р.)</i>	403
№ 189	Комунікат ЦК УНДО у справі створення українського університету у Львові <i>(31 грудня 1925 р.)</i>	404
№ 190	Нота Президента Української Національної Ради д-ра Євгена Петрушевича до Ліги Націй “Проти польського тюремництва” <i>(Грудень 1925 р.)</i>	404
№ 191	Уривки із книги В. Кучабського про завдання української нації в Польщі <i>(1925 р.)</i>	407
№ 192	Стаття голови УНДО Дмитра Левицького “УНДО і його завдання” у газеті “Діло” <i>(7 січня 1926 р.)</i>	417
№ 193	Повідомлення газети “Діло” про віче в Рогатині, організоване УНДО <i>(5 лютого 1926 р.)</i>	419
№ 194	Телефонограма Стрийського повітового старости Станіславівському воєводському управлінню про розстріл демонстрації безробітних у Стрию <i>(31 березня 1926 р.)</i>	420
№ 195	Із донесення Станіславівського воєводи міністру внутрішніх справ про похорони жертв Стрийської “Кривавої середи” <i>(2 квітня 1926 р.)</i>	421
№ 196	Інформація З. Книша про бойову діяльність Летючої бригади УВО на території Станіславщини та Львівщини <i>(27 квітня 1926 р.)</i>	422
№ 197	Із місячного звіту Станіславівського воєводського управління про організаційно-політичну діяльність УНДО на Прикарпатті <i>(Не раніше 26 квітня 1926 р.)</i>	435
№ 198	№№ 198 – 199 Матеріали засідання Народного комітету УНДО у Львові <i>(13 травня 1926 р.)</i>	436
№ 199	Газета “Діло” про засідання Народного комітету УНДО	440
№ 199	Постанови Народного комітету УНДО	440
№ 200	Декларація Української парламентарної репрезентації з приводу вбивства Симона Петлюри й антиукраїнської кампанії <i>(17 червня 1926 р.)</i>	441
№ 201	Директива політичного комітету ради міністрів Польської Речі Посполитої про внутрішню національну політику <i>(Червень 1926 р.)</i>	442
№ 202	Газета “Діло” про повітовий народний з’їзд УНДО у Коломиї <i>(6 липня 1926 р.)</i>	449
№ 203	Інформація газети “Воля народа” про створення Українського селянсько-робітничого соціалістичного об’єднання (Сельроб) <i>(10 жовтня 1926 р.)</i>	450
№ 204	Із тижневого звіту Долинського старости про активну організаційно-політичну діяльність УНДО серед української інтелігенції <i>(30 жовтня 1926 р.)</i>	454
№ 205	№№ 205 – 208 Матеріали II Народного з’їзду УНДО <i>(19-20 листопада 1926 р.)</i>	454
№ 205	Газета “Діло” про Народний з’їзд УНДО у Львові	454
№ 206	Політичне положення українського народу. Реферат голови УНДО д-ра Дмитра Левицького	465
№ 207	Програма Українського Національно-Демократичного Обєднання	474
№ 208	Резолюції Народного з’їзду	476
№ 209	Газета “Діло” про повітовий Народний з’їзд УНДО у Надвірній <i>(15 грудня 1926 р.)</i>	484
№ 210	Повідомлення про криваву розправу польської влади над робітниками в Надвірній <i>(19 грудня 1926 р.)</i>	485
№ 211	Із донесення представника Станіславівського воєводського управління Тадеуша Завістовського про розстріл страйкуючих робітників у Дзвенячі <i>(21 грудня 1926 р.)</i>	485
№ 212	Із місячного звіту Станіславівського воєводського управління про організаційно-політичну діяльність УНДО серед українського населення Косівського повіту <i>(Січень 1927 р.)</i>	486
№ 213	Із місячного звіту Станіславівського воєводського управління про посилення організаційно-політичної діяльності УНДО в масах <i>(Березень 1927 р.)</i>	487
№ 214	Звернення президії й ЦК УНДО “Громадяни Галицької Землі!” у зв’язку з виборами до органів громадського самоврядування <i>(15, 22 травня 1927 р.)</i>	488
№ 215	Виклад програми Української соціалістично-радикальної партії <i>(1927 р.)</i>	491
№ 216	Із тижневого звіту Відділу громадської безпеки Станіславівського воєводського управління про політичну ситуацію в Станіславівському воєводстві за час від 1 до 7 січня 1928 р. <i>(7 січня 1928 р.)</i>	504
№ 217	Із тижневого звіту Відділу громадської безпеки Станіславівського воєводського управління про політичну ситуацію в Станіславівському воєводстві за час від 8 до 14 січня 1928 р. <i>(14 січня 1928 р.)</i>	509

№ 218	Заява Начальної колегії УВО про завдання організації	(Січень 1928 р.)	514
№ 219	Звернення Центрального комітету УНДО “Український народ!” у зв’язку з виборами до польського сейму і сенату	(5 лютого 1928 р.)	515
№ 220	Повідомлення газети “Діло” про арешти й обшуки кандидатів від УНДО під час виборів до сейму і сенату	(18 лютого 1928 р.)	516
№ 221	Правно-державна заява Української парламентарної репрезентації, виголошена головою УНДО і УПР Дмитром Левицьким на пленарному засіданні сейму	(29 березня 1928 р.)	517
№ 222	Комунікати ЦК УНДО у справі громадського самоврядування, а також зловживань польської влади під час виборів до сейму і сенату	(11 квітня 1928 р.)	518
№ 223	Ситуаційний звіт Станіславівського воєводського управління про організацію народних віч послами УНДО	(10 липня 1928 р.)	519
№ 224	Комунікат краєвої команди УВО про знущання поліції над ув’язненими членами організації	(15 липня 1928 р.)	520
№ 225	З тижневого звіту Станіславівського воєводського управління про організацію вічевого руху послами УНДО і УСРП	(18 серпня 1928 р.)	521
№ 226	Постанови ЦК УНДО про політику польських властей, спрямовану на позбавлення українського населення демократичних та громадянських прав	(5 жовтня 1928 р.)	521
№ 227	Комунікат краєвої команди УВО про святкування 10-ої річниці Листопадового зриву	(Жовтень 1928 р.)	523
№ 228	Заклик команди УВО до боротьби за національне визволення	(1 листопада 1928 р.)	523
№ 229	Із листа членів УВО до митрополита А. Шептицького про боротьбу з москвофільським впливом у Галичині	(20 грудня 1928 р.)	524
№ 230	№№ 230 – 231 Матеріали III Народного з’їзду УНДО	(24-25 грудня 1928 р.)	
	Політичне положення українського народу. Промова голови Українського Національно-Демократичного Об’єднання і Української Парламентарної Репрезентації д-ра Дм. Левицького		525
№ 231	Резолюції III Народного з’їзду УНДО в політичних справах		541
№ 232	Текст присяги й 10-ти заповідей УВО, виявлені в Коломиї	(1928 р.)	548
№ 233	Промова посла Дмитра Паліва у сеймі, присвячена польсько-українським відносинам	(31 січня 1929 р.)	549
№ 234	№ 234 – 235 Рішення Конгресу українських націоналістів про утворення Організації українських націоналістів	(28 січня – 3 лютого 1929 р.)	
	Від Конгресу українських націоналістів		556
№ 235	Устрій Організації українських націоналістів		558
	Іменний покажчик		566
	Географічний покажчик		582

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ НА ПРИКАРПАТТІ В ХХ СТОЛІТТІ

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

У 3-х ТОМАХ

ТОМ 1. КНИГА 1.

Відповідальний редактор *професор Микола Кугутяк*
Верстка *Миколи Вітенка*
Коректор *Галина Пославська*

Здано в набір 10.09.2012 р.
Підписано до друку 10.10.2012 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 37,5.
Віддруковано в друкарні КП фірми «ЛІК».
Зам. 34. Наклад 1000.

УДК 94 (477) “1919 – 1929”

ББК 63.3 (4 Укр) 625

У 45

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. – Том 1. – Книга 1 (1919 – 1929). – Івано-Франківськ: КПФ “ЛІК”, 2012. – 600 с.

Документи і матеріали, вміщені в першій книзі першого тому видання “Український національно-визвольний рух на Прикарпатті у ХХ столітті”, висвітлюють боротьбу українців Станіславщини за національне визволення й українську державність. Вони відтворюють атмосферу польської окупації краю, демонструють політику, методи і засоби дискримінації польським режимом українського населення, засвідчують незламність державницьких прагнень наших земляків, окреслюють коло їхніх політичних і суспільних ідеалів, розкривають засади та рушійні сили визвольної боротьби.

Видання розраховане на науковців, викладачів, учителів, студентів, учнів, широке коло читачів.